[illegible]

[illegible]

[illegible] 1894 [illegible]

20 [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

22

ՅԱՒԻՏԵՆԱԿԱՆ

ՀԱՆԳԻՍՏ ՍՐԲՈՑ

[illegible]
[illegible]
[illegible]
Եբր. Գ. 1.

A 20792

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼԻՍ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ Յ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ

1859

ՀՐԱՄԱՆԱՒ

ՀԵՍԱՐԱԿԱՑ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ՊԱՇՏՕՆԷԻՑ

ՊԵՏԱԿԱՆ
ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ

ՑԱՆԿ

ԳԼՈՒԽ Ա

ԵՐԵՍ

Ա. [illegible] [illegible] սրբոց [illegible] [illegible] [illegible] 1

ԳԼՈՒԽ Բ

Սրբոց [illegible] համար [illegible] [illegible] պատրաստութիւնները 29

ԳԼՈՒԽ Գ

Սրբոց [illegible] [illegible]. . . . 43

ԳԼՈՒԽ Դ

Այն անձանց [illegible]՝ որոնց համար որ է [illegible] [illegible] 71

ԳԼՈՒԽ Ե

Սրբոց [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] 99

ԳԼՈՒԽ Զ

[illegible] [illegible], [illegible] [illegible] 'ի [illegible] [illegible] սրբոց [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] ու [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. 121

ԳԼՈՒԽ Է

ԵՐԵՍ

Սրբոց հանգիստը անդանդաղ խնդրելու հարկաւորութիւնը 144

ԳԼՈՒԽ Ը

Սրբոց հանգիստին մէջ մը մասնակցութիւն ունենալը ինչէ՞ն պէտք որոշենք. 178

ԳԼՈՒԽ Թ

Աստուծոյ ժողովուրդին պարտքն է յորդորելու ուրիշները՝ սրբոց հանգիստը փնտռելու համար 211

ԳԼՈՒԽ Ժ

Սրբոց հանգիստը երկրի վրայ սկսելու է . 246

ԳԼՈՒԽ ԺԱ

Երկրի վրայ երկնաւոր կեանք մը վարելուն հարկաւորութիւնը 279

ԳԼՈՒԽ ԺԲ

Խրատներ թէ ինչպէս վարելու է երկրի վրայ երկնաւոր կեանք 314

ԳԼՈՒԽ ԺԳ

Ներքնային մտածութեան քննութիւնը, և անիկայ ընելու ամենայարմար ժամանակը՝ տեղը՝ և անոր

[illegible]

ՅԱՒԻՏԵՆԱԿԱՆ
ՀԱՆԳԻՍՏ ՍՐԲՈՑ

ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ՀԱՆԳԻՍՏ ՄԸ ԿԸ ՄՆԱՅ

ԵԲՐ. Դ. Թ.

ԳԼՈՒԽ Ա.

Ա— Գրքին նախադասութիւնը՝ սրբոց հանգիստին բնութեանը վրայ։

Ոչ միայն Աստուծոյ շնորհքը և մեր արդեամբ անիկայ վայելելն էր որ կորսուեցաւ Ադամին անկումովը, հապա նաև զանիկայ հոգևորապէս ճանչնալն ու անանկ երանութեան մը վրայ ճըշմարիտ յօժարութիւն ունենալն ալ։ Երբոր Աստուծոյ Որդին կու գայ գթութեամբ ձրի շնորհքով փրկելու, և հոգևոր ու յաւիտենական երջանկութիւնն ու փառքը կը յայտնէ, մարդոց վրայ հաւատք չգտներ, որ ատոնք ընդունին և հաւատան։ Ան աղքատին նման՝ որ չէր կրնար հաւատալ թէ տասը հազար դահեկան ունեցող մը կրնայ ըլլալ, որովհետև իր ունեցածէն այնքան աւելի էր, մարդիկ ալ հիմա հազիւ կը հաւատան թէ կայ անանկ երջանկութիւն մը՝ որ ատեն մը առաջին մարդը կը վայելէր. ուր մնաց անանկը՝ որ իրենց համար ստացեր է Քրիստոս։ Երբոր

Աստուած կ'ուզէր Եբրայեցիներուն իր հանգըստեան Շաբաթները տալ հանգստեան երկրի մը մէջ աւելի բան ըրաւ անոնց հասկցնելու համար, քան թէ անոնց թշնամիները յաղթելու և այն հանգիստը պատրաստելու համար։ Եւ երբոր անիկայ ձեռք ձգեցին՝ միայն իբրև փոքր նշան ու առհաւատչեայ մը Քրիստոսով ըլլալու անհամեմատ աւելի փառաւոր հանգստեանը, տակաւին իրենց ունեցածէն աւելին չէին հաւատար, այլ խնճոյքի մէջ գտնուող որկրամոլին պէս կ'ըսէին. Անտարակոյս ասկէ աղէկ երկինք չըլլար. կամ թէ որ Մեսիային ձեռքը աւելի բանի ակնկալութիւն ալ ունէին, այն ալ միայն իրենց երկրաւոր երջանկութեան աւելնալն էր։ Առաքեալը Եբրայեցւոց գրած թղթին մէջ ըստ մեծի մասին աս խստասրտութեանը դէմ կը խօսի, և պարզ ու ընդարձակ կերպով կ'ապացուցանէ թէ բոլոր արարողութիւններուն և ստուերական նախատիպներուն վախճանը՝ զիրենք Յիսուս Քրիստոսի տանիլ էր, որոնց իսկութիւնը բուն ինքն է. և կը ցուցունէ թէ Շաբաթներուն ու Քանանու հանգիստը՝ ուրիշ հանգիստի մը նայիլ սորվեցընելու համար էր իրենց, որ այն էր արդարև իրենց երջանկութիւնը։ Իմ բնաբանս՝ անոր քանի մը փաստաբանութիւններէն վերջը հանած եզրակացութիւնն է. և անանկ եզրակացութիւն մըն է որ՝ հաստատացեալին բոլոր մխիթարութեան հիմը, և բոլոր իր կատարած պարտաւորութիւններուն ու քաշած չարչարանքներուն վախճանը, և բոլոր Աւետարանի խոստումներուն ու Քրիստոնէական պարգևներուն կեանքն ու լոյսը կը պարունակէ։

Հանգիստէն աւելի ի՞նչ հաճելի բան կայ անձնական տառապանքներու, ծանր պարտաւորութիւններու և դառն փորձութիւններու կամ չարչարանքներու տակ եղող մարդոց ։ Ասիկայ ոչ միայն մեր մխիթարութիւնն է , այլ և մեզի հաստատութիւն տուող ։ Ամէն պարտաւորութեան մէջ մեր աշխոյժ ըլլալը , մեր նեղութեան համբերելը , մեր զԱստուած պաշտելը , և մեր սիրոյն ու շնորհակալութեան ու բոլոր մեր առաքինութիւններուն ոյժը , և մինչև անգամ բուն իսկ կրօնքն ու Քրիստոնէութիւնը՝ մեր հանգիստին սրտի մտօք հաւատալէն կախուած է ։ Դու արդ ընթերցող՝ ով որ ըլլաս , պզտիկ՝ թէ մեծ , հարուստ՝ կամ աղքատ , կ՚աղաչեմ քեզի և կը յորդորեմ քու Տէրոջդ անունովը՝ ան որ քիչ ատենէն քեզ հաշիւի պիտի կանչէ , և քեզ դատելով քու յաւիտենական անփոփոխ վճիռդ պիտի որոշէ , աս բաները միայն կարդալով ու աղէկ է ըսելով մէկդի չձգես . այլ սրտով ձեռք զարնես աս գործին , ու զԱստուած քու միակ հանգիստդ ընես Քրիստոսով , և քու սիրտդ ամէն բանէն աւելի անոր վրայ հաստատես ։ Կենդանի Աստուածը՝ որ իր սուրբերուն* բաժինն ու հանգիստն է՝ երանի թէ աս մեր մարմնաւոր միտքերը ան աստիճան հոգեւոր ընէ , և մեր երկրաւոր սիրտերը ան աստիճան երկնային ընէ , որ զինքը սիրել ու խնդով ուրախանալը մեր կենացը մեծ գործն ըլլայ . և ես որ կը գրեմ աս գիրքը , ու դուն որ կը կարդաս ասիկայ՝ չըլլայ որ դառնանք աս կենաց ճամբայէն , և չըլլայ որ՝ անոր հանգիստը մտնելու խոստմունքը՝ որ մեզի մնացեր է, մեզմէ մէկը անկէ զըրկուած գտնուի անհաւատութիւնով կամ զանցառութիւնով ։

---

* Սուրբ կ՚ըսուի ամէն փրկուած քրիստոնեաներուն՝ ինչպէս որ Նոր Կտակարանին մէջ ալ աս անունովը կը կոչուին քրիստոնեաները , քանզի "առանց սրբութեան Աստուած տեսնել չկայ"։ (Եբր. ԺԲ. 14.)

Սրբոց հանգիստը՝ Քրիստոնէին գերագանց երջանիկ վիճակն է, կամ թէ կատարեալ եղած սուրբերուն զԱստուած յաւիտեան կատարելապէս վայելելն է, իրենց ընդունակութեան ան չափին համեմատ՝ որուն անոնց հոգիները կը հասնին մահէն վերջը, և հոգին ու մարմինը միանգամայն կը հասնին կատարեալ չափով՝ յարութենէն ու դատաստանէն ետքը ։ Սրբոց հանգիստին վրայ աս վերոգրեալ սահմանին համեմատ, աւելի ընդարձակ բացատրութիւն մը պիտի տրուի աս

Ա. գլխուն մէջ՝ անոր բնութեանը վրայ ։

Բ. գլխուն մէջ՝ անոր նախապատրաստութիւններուն վրայ ։

Գ.ին մէջ՝ անոր գերազանցութեանը վրայ ,

Դ.ին մէջ՝ ան անձանցը վրայ, որոնց համար որ սահմանուած է աս հանգիստը , Աս նիւթին վրայ աւելի բացատրութիւն տալու համար,

Ե. գլխուն մէջ պիտի բացատրուի աս հանգիստը կորսնցընողներուն թշուառութիւնը ,

Զ.ին մէջ՝ անոնց թշուառութիւնը՝ որ ժամանակաւոր վայելքներն ալ կը կորսնցընեն, և դըժոխքին տանջանքներն ալ կը քաշեն , Դարձեալ պիտի ցուցուի

Է. գլխուն մէջ՝ աս հանգիստը շատ ջանքով փնտռելուն հարկաւորութիւնը ,

Ը.ին մէջ՝ թէ ինչէն կ՚իմանանք մեր անիկայ ժառանգելիքը ։

Թ.ին մէջ՝ թէ անոնք որ կրնան իմանալ իրենց ան հանգիստին ժառանգորդ ըլլալը, չիմացողներուն օգնելու են , Ժ.ին մէջ՝ թէ ակնկալութիւն ունենալու չենք՝ որ աս հանգիստը երկրի վրայ պիտի վայելենք ։ Անկէ վերջը յարմար կու գայ ցուցընել

Ժ.Ա. գլխուն մէջ՝ երկրի վրայ երկնային կեանք անցընելու հարկաւորութիւնը ։

Ժ.Բ.ին մէջ՝ թէ ինչպէս կ'ըլլայ երկրի վրայ երկնային կեանք անցունելը ։

Ժ.Գ.ին մէջ՝ երկնային բաներու վրայ մտածութիւն ընելու բնութիւնը, նաև անոր յարմար եղած ժամանակը՝ տեղն ու սրտի որպիսութիւնը ։

Ժ.Դ.ին մէջ՝ թէ աս մտածութեան ինչ օգնութիւն կ'ընեն զգացումները, անձնաքննութիւնն ու աղօթքը ։ Նոյնպէս

Ժ.Ե. գլխուն մէջ՝ թէ ինչպէս զգալի առարկաները երկնաւոր բաներուն վրայ մտածութիւն ընելու կ'օգնեն, և ինչպէս պաշտպանելու է աս մտածութիւնը խաբեբայ սրտին դէմ ։ Օրինակներով պիտի ցուցուի

Ժ.Զ. գլխուն մէջ՝ թէ ինչպէս կ'ըլլայ աս երկնային բաներու վրայ եղած մտածութիւնը, և ասով գիրքը պիտի վերջանայ ։

Քանի մը բաներ կան աս հանգիստին բնութեանը վրայօք, որ պէտք է հոս նախադասել՝ անոր վրայ խօսելէն առաջ. զորօրինակ (Ա) Թէ մահկանացու մարդիկ են անիկայ փնտռողները, քանզի հրեշտակներն ու փառաւորեալ սուրբերը արդէն ունին. և դևերուն ու դատապարտեալ հոգիներուն համար ալ յոյս չկայ. (Բ) Թէ աս հանգիստը փնտռողները՝ միայն Աստուած կ'ընտրեն իբրև իրենց վախճանն ու երջանկութիւնը ։ Ով որ անկէ ուրիշ բան մը իր երջանկութիւնը կը սեպէ, բուն առաջին քայլէն ճամբէն դուրս է. (Գ) Թէ աս հանգիստը փնտռողները՝ տակաւին հեռու են աս իրենց փնտռած վախճանէն ։ Ընդհանուր մարդկային ազգին ահաւոր վիճակը աս է Ադամի անկումէն հետէ ։ Երբ որ Քրիստոս կու գայ ձրի շնորհքով զանոնք նորոգելու՝ մարդ մը չգտներ հանդարտ կեցած , այլ կը տեսնէ որ ամէնը յաւիտենական կործանման ու դէպ 'ի դժոխք արտօրնօք կը վազեն . մինչև որ իրենց յանցանքնին ճանչնալ տալով առաջ՝ կանգ առնել կու տայ իրենց ճամբէն , և եաքը նորոգելով սիրտերնին ու վարքերնին՝ զանոնք անկեղծութեամբ իրեն կը դարձընէ . (Դ .) Թէև աս հանգիստը փնտռողները՝ ան վախճանին ու անոր դերազանցութիւնը ճանչցեր են , և հաստատ դիտաւորութիւն ունենալու են նոյնը գտնելու ։ Անծանօթ բարիքը փափաքի և ջանքի չշարժեր մարդը ։ Կարծեալ՝ (Ե) Թէ գիտնալու են որ մարդիկ ոչ միայն հեռու են աս հանգիստէն , այլ նաև աս հեռաւորութեան որչափ ըլլալը ։ Անոնք որ չեն գիտեր իրենց Աստուծմէ հեռու և դժոխքի ճամբուն մէջ ըլլալը՝ ազատութեան ճամբան ալ բնաւ չեն գիտեր ։ Մարդ մը կրնա՞յ իր Աստուծմէ հեռացած և հոգին կորսնցուցած ըլլալը իմանալ և չաղաղակել՝ Թէ Ես կորսուա՛ծ եմ ։ Ա՛ս հա՛նգիստը այնքան քիչ՝ անձինք ձեռք ձգելնուն պատճառը աս է , որ չեն ուզեր համոզուիլ՝ Թէ իրենց արժանաւորութեանը նայելով հեռու են անկէ , և իրենց վարմունքին նայելով ալ հակառակ են անոր ։ Ո՞վ կը փնտռէ ան բանը՝ որ կորսնցուցած ըլլալը չգիտեր ։ "Առողջներուն բժիշկ պէտք չէ , այլ հիւանդներուն" ։ Պէտք է գիտնալ նաև՝ (Զ) Թէ գերագոյն Պատճառի մը ազդեցութիւնը կայ , որ կը շարժէ մեզ աս հանգիստը փնտռելու . եթէ ոչ ամէնքս ալ անշարժ պիտի կենայինք , և յառաջ պիտի չերթայինք դէպ 'ի մեր հանգիստը ։ Եթէ

Աստուած մեզ չշարժէ, մենք չենք կրնար շարժիլ: Քրիստոնէական իմաստութեան մէկ գըլխաւոր մասն է՝ միտք պահել մեր Աստուծոյ հըպատակ ըլլալնիս, և ամէն բանի մէջ անկէ կախում ունենալնիս: "Չէ թէ մենք ինքնիրեննիս բաւական ենք բան մը խորհելու՝ որպէս թէ մեզմէ. հապա մեր բաւականութիւնը Աստուծմէ է:" (Բ Կոր. Գ. Ե:) "Առանց ինծի", կ'ըսէ Քրիստոս, "բան մը չէք կրնար ընել": Դարձեալ (Է) Թէ աս հանգիստը փնտռողները հոգեւոր կենաց ներքին սկզբը ունին: Աստուած մարդիկը քարի պէս չշարժեր, այլ կեանք կու տայ անոնց. ոչ թէ անոր համար որ առանց իրեն շարժին, այլ իրեն հպատակելով որ է առաջին շարժողը: Դարձեալ (Ը.) Թէ աս հանգիստը ձեռք ձգելու համար՝ պէտք է հաստատ, խոնարհ և ժրաջանեայ ընթացք մը բռնել: Ան որ իր տաղանդները չբանեցըներ, ծոյլ ծառային վարձքը պիտի առնէ: Քրիստոս է աս հանգիստին դուռը՝ և մի միայն ճամբան: "Ինչու որ՝ նեղ է ան դուռը՝ ու նեղուածք է ան ճամբան". և ջանք ընելու ենք թէ որ կ'ուզենք մտնել. "քանզի շատերը պիտի ուզեն մտնել, և պիտի չկրնան". որ կը ցուցնէ թէ "երկնից թագաւորութիւնը ուժով կ'առնուի, և ուժեղները կը յափշտակեն անիկայ": Նաև ոչ ալ սուրբերուն վախճանին պիտի հասնինք, թէ որ հոգիով սկսինք՝ և մարմինով վերջացընենք: Միայն ան որ՝ "մինչև վերջը կը համբերէ, պիտի ապրի": Ու ընաւ մէկ հոգի մը ան հանգիստը ըստացած չէ Աստուծոյ քով՝ որուն փափաքը աշխարհի ամէն բանէն աւելի անոր վրայ հաստատուած չէր: "Ձեր գանձը ուր որ է, սիրտերնիդ ալ հոն պիտի ըլլայ": Մեր հին բնութեան մեռցորդը շատ պիտի տկարացընէ աս փափաքները , բայց բոլորովին պիտի չյաղթէ անոնց ։ Ես. խորհելով ան ընդդիմութեանը վրայ , որ մեր հոգեւոր փափաքներուն կ'ըլլայ՝ մեր բնութեանը մէջ եղած հակառակ սկզբունքներէն ու մեր ունեցած կարողութիւններուն և ձիրքերուն տկարութենէն , ու նաև մեր ան վախճանէն ունեցած հեռաւորութեանը վրայ կ'իմանանք թէ հարկաւ շատ աշխատութիւնով ու բոլոր ուժով ըլլալու է մեր ընթացքը դէպ 'ի ան վախճանը ։

Արդ՝ աս քայլերը առնելով հասանք տաճարին արտաքին գաւիթը , բայց կարող պիտի ըլլա՞նք արդեօք վարագուրին ներսի կողմը նայիլ ։ Արդեօք կարող պիտի ըլլա՞նք՝ ոչ միայն անոր նախընթացները և պատրաստութիւնները , այլ նաև ան հանդիստին մէջ պարունակուածները ցուցունել ։ Աւա՜ղ, ո՛րչափ քիչ տեղեկութիւն ունիմ ան փառքին վրայ ։ Ան տեսիլքը որ Պօղոս առաքեալ տեսաւ, անանկ բան մը կը պարունակէր , որ չէր կրնար՝ կամ պէտք չէր զրուցուիլ ։ Թէ որ անիկայ երկինքին բաները անանկ երկնաւոր լեզուով զըրուցած ըլլար որ մարդ մը չկրնար հասկընալ ան լեզուն , ինչ օգուտ էր ։ Երանի՛ թէ Տէրը ինծի սորվեցընէ ան բաները՝ որ ես ալ ձեզի յայտնեմ ։ Երանի՛ թէ Տէրը լոյս մը ծագեցընէ և ցուցընէ մեր ժառանգութիւնը , ձեզի ալ՝ ինծի ալ ։ Ո՛չ թէ Բաղաամին պէս՝ որուն աչքերը բացուեցան Յակոբին վրաններուն ու Իսրայէլի խորաններուն գեղեցկութիւնը տեսնելու՝ որ հոն ինք բաժին չունէր, և անկէ պիտի գար իր կործանումը . ո՛չ թէ Մովսէսին պէս՝ որ Քանանու երկիրը ժառանգելուն տեղը, միայն տեսաւ անիկայ՝ ուր որ ինք բնաւ պիտի չերթար . այլ Աւետարանին մէջ յիշուած մարգարիտը գտնող վաճառականին պէս՝ որ այնպէս աղէկ հասկցաւ անոր արժէքը, որ բնաւ հանգիստ չտուաւ իր անձին՝ մինչև որ ամէն իր ունեցածները ծախեց և գնեց զանիկայ. և ինչպէս որ երկինքը բացուեցաւ երանելի Ստեփաննոսին, ան երկինքը՝ ուր որ ինք պիտի երթար քիչ ատենէն, և ան փառքը ցուցուեցաւ իրեն, որ անոր ժառանգութիւնը պիտի ըլլար։

Երկնաւոր հանգիստին մէջ պարունակուած բաները սոնք են. շնորհաց միջոցներէն դադարում. ամէն չարիքներէ կատարեալ ազատութիւն. սուրբերուն անձնական կատարելութեան վերջին աստիճանը՝ թէ մարմնոյ և թէ հոգիի կողմանէ. զԱստուած վայելել՝ որ է ծայրագոյն բարին. ու նաև զԱստուած վայելելուն մէջ՝ մարմնոյ և հոգւոյ ամէն կարողութիւններուն մէկ անոյշ և մշտնջենաւոր գործողութիւնը։

1. Երկնաւոր հանգիստին մէջ պարունակուած բաներուն մէկը՝ շնորհաց միջոցներէն դադարիլն է։ Երբոր նաւահանգիստը հասնինք, մեր նաւորդութեան աշխատութիւնները լմնցուցած ենք։ Երբոր բանուորը իր վարձքը կ'առնէ, ան կը ցուցնէ թէ լմնցուցեր է իր գործը։ Երբոր մեր ճամբորդութեան ծայրը հասնինք՝ ան ատենը ալ ճամբայ չունինք երթալիք։ "Ինչ որ մարգարէութիւններ ըլլան՝ պիտի խափանին. թէ որ լեզուներ՝ պիտի դադարին. թէ որ գիտութիւն՝ պիտի խափանի"։ (Ա Կոր. ժԳ. 8։) Ալ աղօթք պիտի չըլլայ, որովհետև անոր կարօտութիւն պիտի չունենանք. այլ բոլոր մեր խնդրած բաներուն կատարեալ վայելքը պիտի ունենանք. և ոչ ալ պէտք պիտի ըլլայ ծոմ պահել՝ արցունք թափել՝ հսկել՝ քանզի մեղաց և փորձութեանց սահմանէն ալ դուրս

նլած ենք ։ Քարոզութիւնը կը վերջանայ , մարդոց պաշտօնէութիւնը կը դադարի , կրօնքին արարողութիւնները պէտք պիտի չըլլան , բանւորները ետ կը կանչուին . որովհետեւ հունձքը ժողվուած է , որոմը այրուած է , և գործը լմնցած է . չնորոգուածներուն յոյս չկայ , և սուրբերուն ալ վախ չկայ յաւիտեան ։

2 . Երկնաւոր հանգիստին մէջ **ամէն չարիքէ կատարեալ ազատութիւն** կայ . այսինքն՝ ամէն ան չարիքներէն՝ որոնք մեր վրայ կու գան մեր ընթացքին մէջ , և 'ի հարկէ յառաջ կու գան գերագոյն բարիէն հեռու ըլլալնուս համար . չըսեմ ան ազատութիւնը՝ որ կայ նաև յաւիտենական բոցերուն և մշտնջենաւոր թշուառութիւններուն տանջանքէն՝ որ Քրիստոսն ու իր շնորհքը մէկդի ձգողները յաւիտեան պիտի քաշեն . մէկ ահաւո՜ր ժառանգութիւն մը՝ որ ծննդեամբ ալ , և բուն մեր գործքերուն արժանեացն ալ նայելով ինչպէս որ անոնց , անանկ ալ մեզի կ՚իյնար ։ Երկինքին մէջ անմաքրութիւն կամ պղծութիւն չկայ ։ Բոլոր ան բաներն ունեցողները դուրսը կը մնան ։ Եւ տառապանք և տրտմութիւն ինչ է չեն գիտեր հոն , ոչ ալ հոն կը գտնուի դեղնած երես՝ հիւծեալ մարմին՝ տկար յօդուածներ՝ անզօր մանկութիւն՝ զառամեալ ծերութիւն՝ ցաւալից և մաշեցընող հիւանդութիւն՝ վախու տագնապներ՝ սիրտ մաշող հոգեր՝ և ոչ ալ ինչ և իցէ բան մը՝ որ չարիք կ՚ըսուի ։ Մենք լացինք և ողբացինք երբ աշխարհ կ՚ուրախանար , բայց մեր տրտմութիւնը ուրախութեան կը դառնայ . և մէկը մենէ պիտի չառնէ մեր ուրախութիւնը ։

3 . Այս հանգիստին մէկ մասն ալ՝ **սուրբերուն թէ մարմնոյ և թէ հոգւոյ կողմանէ անձնական կատա-**

[illegible] ամենաբարձր աստիճանն է : փառքը որչափ ալ մեծ ըլլայ՝ սակայն թէ որ իրենք անոր յարմարութիւն չունենան անիկայ վայելելու, անկէ ինչ օգուտ կ'ըլլայ իրենց : "Ան բաները՝ որ աչք չէ տեսեր, և ականջ չէ լսեր, ու մարդու սրտին մէջ չէ ինկեր, Աստուած իր սիրելիներուն պատրաստեց" : (Ա Կոր․ Բ․ 9 :) Քանզի մարմնին աչքը ընդունակ չէ զանոնք տեսնելու, ոչ ալ աս ականջը զանոնք լսելու, և ո՛չ աս սիրտը զանոնք հասկընալու · բայց հոն աչքն ու ականջը և սիրտը ընդունակ եղած են. թէ որ չըլլային՝ ինչպէս պիտի վայելէին զանոնք : Տեսութիւնը որչափ որ կատարեալ ըլլայ՝ այնչափ հաճելի կ'ըլլայ գեղեցիկ առարկան : Ախորժակը որչափ որ կատարեալ ըլլայ՝ այնքան համով կու գայ կերակուրը : Ականջը որչափ որ վարժած ըլլայ երաժշտութեան՝ այնքան հաճելի կու գայ երգը : Որչափ կատարեալ ըլլայ հոգին՝ այնքան ուրախալից կ'ըլլայ ան ուրախութիւնը մեզի, և այնքան փառաւոր կ'ըլլայ ան փառքը :

4․ Աս հանգիստին գլխաւոր մասը՝ զԱստուած լիովին վայելելն է, որ ինքն է գերագոյն բարին : Ու հոս՝ ընթերցող, մի զարմանար թէ որ անկարող գտնուիմ ես իմ բացատրութեանս մէջ, և թէ որ իմ զգացումներս ալ իմ խօսքերէս աւելի տըկար ըլլան : Եթէ Քրիստոսի սիրելի աշակերտին անգամ յայտնի չէր թէ ինչ պիտի ըլլանք, այլ այսչափ միայն գիտէր թէ՝ "երբոր Քրիստոս յայտնուի, անոր պէս պիտի ըլլանք" . ուստի ալ զարմանք չէ թէ որ ես անոր վրայով քիչ բան գիտնամ : Երբոր այնքան քիչ գիտեմ Աստուծոյ վրայ, զԱնիկայ վայելելը ինչ ըլլալն ալ շատ չեմ կրնար գիտնալ : Եթէ այնքան քիչ գիտեմ հոգիներու վրայ՝ որչափ քիչ պիտի գտնամ Հոգիներուն Հօրը վրայ, կամ զԱնիկայ վայելելու Հասած ատենըս՝ բուն իմ Հոգիիս ունենալու վիճակին վրայ։ Կը կայնիմ խումբ մը մրջուններու վրայ կը նայիմ, և մէկ նայուածքով կը տեսնեմ զանոնք բոլորը. անոնք չեն գիտեր զիս՝ իմ էութիւնս՝ իմ բնութիւնս՝ կամ խորհուրդներս՝ թէև ես ալ իրենց պէս արարած եմ. ուրեմն մենք որչափ քիչ պիտի գիտնանք մեծ Արարիչը՝ թէպէտև անիկայ մէկ նայուածքով մեզ ամէնս որոշ կը տեսնէ։ Ճըշմարիտ Հաւատացեալները՝ անյայտ կերպով որպէս թէ Հայելիի մէջէ կը տեսնեն այն բարիքները, որ վերջը յստակ և պայծառ պիտի տեսնենք երկնից մէջ։ Եթէ ես աշխարհասէր մէկու մը ըսեմ՝ սուրբերուն երկրի վրայ ունեցած սրբութեանն ու Հոգևոր ուրախութիւններուն ինչ ըլլալը, ան չկրնար Հասկընալ. քանզի շնորհքին ինչ ըլլալը չըՀասկցուիր առանց Աստուծոյ շնորհացը. ո՛ւր մնաց որ խելքը Հանի՝ թէ որ երկինքին վրայ խօսիմ իրեն։ Բայց սուրբերուն՝ քիչ մը աւելի քաջալերութիւն ունիմ խօսելու, քանզի Աստուծոյ շընորհքը ան փառքին վրայ մէկ աղօտ գիտութիւն մը և տկար ճաշակ մը կու տայ անոնց։

Եթէ մարդիկ և Հրեշտակները ջանային ան վիճակին երանութիւնը մէկ խօսքով մը ստորագրել, ասկէ աւելի ինչ կրնային ըսել՝ թէ անիկայ զԱստուած տեսնել վայելելն է։ Ո՛հ ինչ կատարեալ ուրախութիւններ է՝ որ Քրիստոսի ան մէկ խօսքէն կու գայ Հաւատացեալին, թէ “Հայր՝ անոնք որ դուն ինծի տուիր, կ՚ուզեմ որ ուր որ ես եմ, անոնք ալ իմ Հետս ըլլան, որպէս զի տեսնեն իմ փառքս՝ որն որ ինծի տուիր”։ (Յովհ. ԺԷ. 24։) Աս խօսքին ամէն մէկ բառը՝ կեանք և ուրախու-

թիւն կը բաշխէ ։ Եթէ հարաւի թագուհին պատճառ ունէր լսելու Սողոմոնի փառքին համար թէ "Երանի՜ քու մարդիկներուդ, երանի՜ աս քու ծառաներուդ, որոնք միշտ քու առջևդ կայնելով քու իմաստութիւնդ կը լսեն". (Գ. Թագ. Ժ. 8.) ուրեմն՝ անշուշտ անոնք՝ որ միշտ Աստուծոյ առջևը կը կենան և Անոր փառքը և Գառնուկին փառքը կը տեսնեն, աւելի ևս երանելի են ։ "Քրիստոս կենաց ծառէն և պահուած մանանայէն անոնց ուտել պիտի տայ, Նաև զանոնք սիւներ պիտի ընէ Աստուծոյ տաճարին մէջ, և ալ դուրս պիտի չելլեն անկէ. և անոնց վրայ պիտի գրէ իր Աստուծոյն անունը և իր Աստուծոյն քաղաքին անունը՝ այսինքն Նոր Երուսաղեմին, որ երկինքէն իր Աստուծմէն կ՚իջնէ. և պիտի գրէ անոնց վրայ իր Նոր անունը. և ասկէ աւելի ալ՝ (թէ որ ասկէ աւելին կրնայ ըլլալ՝) պիտի շնորհէ անոնց նստիլ իրեն հետ իր աթոռին վրայ ։ Ասոնք են մեծ նեղութենէ եկողներ՝ որ իրենց հանդերձները լուացին, ու զանոնք Գառնուկին արիւնովը ճերմկցուցին. անոր համար Աստուծոյ աթոռին առջևն են և իրեն կը ծառայեն ցորեկ գիշեր իր տաճարին մէջ. և աթոռին վրայ նստողը իր վրանը պիտի տարածէ անոնց վրայ ։ Ան Գառնուկը՝ որ աթոռին մէջն է, պիտի հովուէ զանոնք ու պիտի առաջնորդէ անոնց կենդանի ջուրերու աղբիւրները, և Աստուած բոլոր արցունքները պիտի սրբէ անոնց աչքերէն" ։ (Յայտ. Է. 14, 15. 17 ։) Ո՛վ կոյր ու խաւարուած աշխարհ, կրնա՞ս ասանկ փառք մը ցուցընել մեզի ։ Ասիկայ մեր Աստուծոյն քաղաքն է, ուր որ "Աստուծոյ խորանը մարդոց մէջն է և ինքն անոնց հետ պիտի բնակի, և անոնք անոր ժողովուրդը պիտի ըլլան և Աստուած ինքն անոնց հետը պիտի ըլլայ իրրև ա-

նոց Աստուածը”: “Աստուծոյ փառքը զանիկայ կը լուսաւորէ ու անոր ճրագը Գառնուկն է”: “Եւ ալ նզովք պիտի չըլլայ հոն, այլ Աստուծոյ և Գառնուկին աթոռը անոր մէջ պիտի ըլլայ. և անոր ծառաները պիտի պաշտեն զանիկայ և անոր երեսը պիտի տեսնեն, և անոր անունը իրենց ճակատներնուն վրայ պիտի ըլլայ”: Աս խօսքերը հաւատարիմ ու ճշմարիտ են, և շուտով պիտի ըլլան:

Եւ հիմա Մեմփիբոսթէին պէս կ՚ըսենք թէ՝ Թող աշխարհս ամէն բան առնէ. որովհետև մեր Տէրը խաղաղութեամբ պիտի գայ: Ցնծացէք ուրեմն Տէրոջմով, ո՛վ դուք արդարներ, և ըսէք իր Դաւիթ ծառային հետ, “Տէրն է իմ ժառանգութեանս ու բաժակիս բաժինը. իմ վիճակս դուն պիտի պահես: Վիճակներ ելան ինծի զուարճալի տեղերու մէջ. իրաւ՝ իմ ժառանգութիւնս ինծի երջանիկ եղաւ: Ամէն ատեն Տէրը իմ առջիս դրի. որովհետև իմ աջ կողմս է, պիտի չսասանիմ: Անոր համար սիրտս ուրախ եղաւ ու փառքս բերկրեցաւ, ու մարմինս ալ յուսով պիտի հանգստանայ. վասն զի իմ անձս գերեզմանին մէջ պիտի չթողուս, ու քու սուրբիդ ալ ապականութիւն տեսնել պիտի չտաս: Կենաց ճամբան ինծի պիտի ցուցընես. երեսիդ առջին լեցուն ուրախութիւն կայ, քու աջ կողմդ միշտ հաճութիւններ կան”: (Սաղմ. ԺԶ. 5—11:) Ինչ յանդգնութիւն պիտի ըլլար խորհիլ կամ խօսիլ ասանկ բան մը՝ թէ որ մեզմէ առաջ Աստուած խօսած չըլլար: Ես չէի համարձակեր խորհիլ թէ սուրբերն անանկ բարձր աստիճան մը ունին աս աշխարհիս մէջ՝ ինչպէս որ Սուրբ Գիրքը կը ցուցընէ, թէ որ Աստուած նոյն ճշմարտութիւնը յայտնած չըլլար: Ո՛րչափ անվայել պիտի ըլլային սա՛նկ խօսքերը, թէ որ Աստուծոյ խօսքերը չըլլային ատոնք. Աստուծոյ զաւակներ ըլլալ. Աստուծոյ հետ խօսիլ. Աստուծոյ հետ հաղորդութիւն ունենալ. Աստուծոյ մէջ բնակիլ, և Աստուած ալ մեր մէջը։ Ո՞ւր մնաց որ համարձակութիւն պիտի ունենանք խորհելու թէ՝ արեւու պէս պիտի փայլինք, Քրիստոսի ժառանգակիցներ պիտի ըլլանք, անոր աթոռը պիտի նստինք, աշխարհը պիտի դատենք, մէկ պիտի ըլլանք Քրիստոսի և իր Հօրը հետ՝ թէ որ աս ամէնն Աստուծոյ բերնէն զրուցուած և անոր ձեռքովը հաստատուած չըլլար։ Բայց ըսաւ ու պիտի չընէ՞։ Խօսեցաւ և անգը պիտի չըբերէ՞։ Այո, ինչպէս որ Տէր Աստուած ճշմարիտ է, այնպէս ալ պիտի ըլլայ աս բաները ան մարդուն՝ որն որ Քրիստոս կ'ուզէ պատուել։ Սիրտ առ, քրիստոնեայ, մօտ է ան ժամանակը՝ որ Աստուած և դուն մէկզմէկու մօտ պիտի ըլլաք, և այնքան մօտ՝ որքան որ կրնաս փափաքիլ։ Անոր ընտանիքին մէջ պիտի բնակիս։ Աս բաւակա՞ն է։ "Աւելի ընտրեցի իմ Աստուծոյս տանը սեմին վրայ կենալ, քան թէ ամբարշտաց վրաններուն մէջը բնակիլ"։ Մի՛շտ անոր առջևը պիտի կենաս՝ անոր աթոռին քովը՝ անոր ներկայութեան սրահին մէջը։ Ասկէ աւելի մօտ ըլլալ կ'ուզե՞ս։ Անոր զաւակը պիտի ըլլաս, և ան քու Հայրդ. անոր թագաւորութեանը ժառանգորդ. և ոչ այսչափ միայն՝ այլ իր Որդւոյն նշանածը պիտի ըլլաս։ Ասկէ աւելի ի՞նչ բանի կրնաս փափաքիլ։ Իր Որդւոյն մարմնին մէկ անդամը պիտի ըլլաս. ան քու գլուխդ պիտի ըլլայ. դուն անոր հետ մէկ պիտի ըլլաս՝ ինչպէս որ ինք մէկ է Հօրը հետ. քեզի համար ալ Հօրմէն խնդրեց ըսելով՝ "Որ ամէնն ալ մէկ ըլլան ինչպէս որ դուն, ո՛վ Հայր, իմ մէջս, ու ես քու մէջդ, որ անոնք ալ մեր մէջը մէկ ըլլան։ Եւ ան փառքը որ դուն ինծի տուիր՝ ես անոնց տուի, որ մէկ ըլլան՝ ինչպէս որ մենք մէկ ենք. Ես անոնց մէջ և դուն իմ մէջս, որ իրենք կատարեալ ըլլան միութեան մէջ, ու աշխարհս գիտնայ թէ՝ դուն ղրկեցիր զիս, ու սիրեցիր զանոնք՝ ինչպէս որ զիս սիրեցիր"։ (Յովհ. ԺԷ. 21—23։)

5. Աս ալ պէտք է յիշել թէ՝ սա հանգիստը կը պարունակէ մարմնոյն և հոգւոյն ամէն կարողութիւններուն մէկ անոյշ և մշտնջենաւոր գործողութիւնը՝ զԱստուած վայելելու մէջ։ Աս մարմինը անանկ պիտի փոխուի՝ որ ալ միս ու արիւն պիտի չըլլայ, որ անոնք չեն կրնար ժառանգել Աստուծոյ թագաւորութիւնը, այլ հոգևոր մարմին պիտի ըլլայ։ Ոչ թէ ան մարմինը կը ցանենք որ պիտի բուսնի, այլ Աստուած անոր մարմին կու տայ ինչպէս որ կ՚ուզէ. և ամէն մէկ սերմին իր յատուկ մարմինը։ Եթէ շնորհքն այնչափ կը փոխէ քրիստոնեան իր առջի եղածէն՝ որ ըսէ թէ, Ես ան մարդը չեմ՝ որ էի, ո՛րչափ առաւել փառքը պիտի փոխէ մեզ։ Որչափ որ արեգակէն պայծառ եղող հոգևոր մարմինը՝ աս տկար ու ապականացու հիւանդոտ մարմինէն գերազանց է, այնչափ գերազանց պիտի ըլլայ զգայարանքներնիս՝ մեր հիմակուան ունեցածներէն։ Անտարակոյս Աստուած որչափ որ կատարելագործէ մեր զգայարանքները և ընդարձակէ մեր ընդունակութիւնը, այնչափ պիտի աւելցընէ ան զգայարանքներուն երջանկութիւնը՝ և իրմով պիտի լեցընէ բոլոր ան ընդունակութիւնը։ Անշուշտ մարմինը յարութիւն առնելու և կրկին ապրելու չէր՝ թէ որ ան փառքին մասնակից չըլլար։

Ինչպէս որ հնազանդութեան և չարչարանքի

մէջ մասնակից եղաւ, անանկ ալ պիտի ըլլայ երանութեան մէջ։ Որովհետև Քրիստոս ամբողջ մարդը ծախու առաւ, վասն որոյ ան ամբողջութիւնը յաւիտենական արդեանցը ժառանգորդ պիտի ըլլայ։ Ի՛նչ երջանիկ զբաղմունք՝ որ փառաւորեալ մարմինը պիտի ունենայ. Աստուծոյ և Գառնուկին աթոռին առջևը կենալ և միշտ կանչել, "Արժանի ես Տէր, փառք ու պատիւ և զօրութիւն առնելու։ Այս մորթուած Գառնուկը արժանի է զօրութիւն ու հարստութիւն, իմաստութիւն ու կարողութիւն, և պատիւ ու փառք ու օրհնութիւն առնելու... ինչու որ մորթուեցար ու մեզ ծախու առիր Աստուծոյ՝ քու արիւնովդ ամէն ցեղէ ու լեզուէ, ժողովուրդէ ու ազգէ, Եւ մեզ մեր Աստուծոյ թագաւորներ ու քահանաներ ըրիր։ Ալէլուիա, փրկութիւն և փառք և պատիւ և իշխանութիւն մեր Աստուծոյն, Ալէլուիա. քանզի մեր ամենակարող Տէր Աստուածը թագաւորեց"։ Ո՛վ քրիստոնեաներ՝ ան երջանիկ հանգիստը աս է. հանգիստ մը՝ որ իբր թէ առանց հանգիստի է, քանզի "չեն հանգչիր ոչ ցորեկը՝ ոչ ալ գիշերը՝ ըսելով. Սուրբ՝ Սուրբ՝ Սուրբ՝ Տէր Աստուած ամենակալ՝ որ էր, և որ է, և որ պիտի գայ"։ Եւ եթէ մարմինը այսպէս պիտի պատազի, ալ հոգին ի՛նչ պիտի ըլլայ. որչափ որ անոր կարողութիւններն ու ընդունակութիւնները մեծ ըլլան, այնքան զօրաւոր պիտի ըլլան անոր գործողութիւնները, և այնքան անոյշ անոր վայելքները։ Ինչպէս որ ամէն մէկ մարմնաւոր զգայարանք իրեն յատուկ գործողութիւնն ունի, որով կ՚զգայ և կը վայելէ իր առջևի առարկան, անանկ ալ հոգին իր գործողութիւններուն մէջ կը վայելէ իր առարկաները, գիտութիւն՝ յիշողութիւն՝ սէր և ուրախութիւն ունենալով ։ Ասիկայ հոգւոյն վայելքն է ։ Աս աչքերովը կը տեսնէ, և աս ձեռքերովը կը բռնէ ։

Գիտութիւնը ինքնին շատ փափաքելի է ։ Որչափ որ մարդուս բանական հոգին զգայականէն աւելի է, նոյնչափ ալ փիլիսոփային բերկրութիւնները՝ բնութեան գաղտնիքները գտնելով, և գիտութեանց խորին բաները հասկընալով, որկրամոլ՝ գինեմոլ՝ անառակ և ամէն տեսակ մոլի մարդոց բերկրութիւններէն աւելի է ։ Ասանկ գերազանց է ամէն ճշմարտութիւն ։ Ուրեմն ո՛րչափ անպատմելի է անոնց բերկրութիւնը, որոնք որ Աստուած՝ ճշմարտութեան աղբիւր կը ճանչնան ։ Հոգւոյն իմացականութիւնը ինչ ազնիւ կարողութիւն է՝ որ երկրի ծայրերը կը հասնի, արեւը՝ լուսինը՝ աստղերն ու երկինքը կը չափէ, խաւարման ճիշդ ժամանակը մինչև մէկ րոպէն որոշելով կը գուշակէ՝ շատ տարիներ առաջ ։ Բայց բոլոր իր գերազանցութեան գլուխն աս է որ՝ բոլոր արարածոց ստեղծիչ անհուն Աստուածը՝ կրնայ աս կեանքիս մէջ քիչ մը, և հանդերձեալ կենաց մէջ աւելի ու շատ աւելի ճանչնալ ։ Ի՛նչ իմաստութիւն և բարութիւն է որ մեր օրհնեալ Տէրը կը ցուցնէ . անիկայ ստեղծեց իմացականութիւնը բնական յօժարութիւնով և հակամիտութիւնով մը ճշմարտութիւն փնտռելու՝ իբր իր առարկան, և գերագոյն ճշմարտութիւնը՝ իբր իր գերագոյն առարկան ։ Քրիստոնեայ, երբոր “աչքերդ տնկած դէպ 'ի երկինք նայելէն ետքը” աղօտ տեսութիւն մը կը ստանաս Քրիստոսի վրայ, երբեմն անանկ չը՞թուիր քեզի՝ որպէս թէ Պօղոսի հետ երրորդ երկինքն ես, թէ մարմնով և թէ առանց մարմնոյ, և կը տեսնես հոն անպատմելի բաներ ։ Պատրաստ չե՞ս ըսել Պետրոսի հետ, “Տէր աղէկ է հոս կենալ”. ո՜ւր էր թէ ես աս լեռը կենայի, և միշտ տեսնէի ինչ որ հիմա կը տեսնեմ : Ինաւ երբեք Արդարութեան Արեգակին այնքան նայած չեմ՝ որ մինչև աչքերդ խտտղէր անոր սքանչելի փառաւորութենէն : Եւ անոր շքեղութիւնը վարի ամէն բաները խաւար և տխուր չցուցո՞ւց քեզի : Մանաւանդ Քրիստոսի համար նեղութիւն քաշած ատենդ՝ երբ որ ինքը սովորաբար ամէն ատենէն աւելի յայտնի կ՚երևի իր ժողովրդեանը. չտեսա՞ր ընաւ Աստուծոյ Որդւոյն պէս մէկը՝ բոցալից հընոցին մէջ քեզի հետ պտըտող : Հաւատա՛ ինծի, ո՛վ քրիստոնեայ, մանաւանդ հաւատա Աստուծոյ. աս տեղ Քրիստոսով Աստուծոյ վրայ ամենէն շատ գիտցածդ, գիտնալիքիդ քովը ոչինչ է. Հիմակուանը անոր հետը բաղդատելով՝ հայիւ թէ գիտութիւն ըսուելու արժանի է : Վասն զի ինչպէս աս մարմինը՝ անանկ ալ ան գիտութիւնը պիտի դադարի, որ աւելի կատարեալ մը անոր տեղը յաջորդէ : “Գիտութիւնը պիտի խափանի. քանզի հիմա շատէն քիչը գիտենք, բայց երբոր կատարեալը գայ՝ ան ատենը շատէն քիչը պիտի խափանի. Երբոր տղայ էի տղայի պէս կը խօսէի, տղայի պէս կը խորհէի, տղայի պէս համարում ունէի. բայց երբոր այր եղայ՝ տղայութեան բաները մէկ դի ձգեցի : Քանզի հիմա մենք որպէս թէ հայելիի մէջ կը տեսնենք անյայտ կերպով. բայց ան ատենը երես առ երես. հիմա շատէն քիչ տեղեակ եմ, բայց ան ատեն անանկ պիտի ճանչնամ ինչպէս որ ճանչցուեցայ” : (Ա Կոր. ԺԳ. 8—12 :) Վասն որոյ մի զարմանար, ո՛վ քրիստոնեայ, թէ զԱստուած և զՅիսուս Քրիստոս ճանչնալն ինչպէս յաւիտենական կեանք կրնայ ըլլալ :

Աստուած և Քրիստոս վայելելը յաւիտենական կեանք է. և հոգին վայելելը ճանչնալով կ'ըլլայ: Անոնք որ միայն երկրաւոր բաներուն համն առեր են, և մարմնաւոր բաներու տուած են խելքերնին, զԱստուած ճանչնալը թեթև երջանկութիւն կը սեպեն: Բայց մենք գիտենք որ Աստուծմէ ենք և բոլոր աշխարհ չարի մէջ է. և գիտենք որ Աստուծոյ որդին եկաւ և մեզի միտք տուաւ որ ճշմարիտը ճանչնանք, և այն ճշմարիտին մէջն ենք իր Որդւոյն Յիսուս Քրիստոսի մէջը. Ասիկայ է ճշմարիտ Աստուած և յաւիտենական կեանք: (Ա. Յ-Է. Ե. 20 :)

ՅԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆԸ թուլ ու անպիտան պիտի չմնայ աս օրհնեալ գործին մէջը: Ան բարձրութենէն կրնայ նայիլ շուրջը, թէ ետեւն ու թէ առջեւը. Իր անցեալը ներկային հետ բաղդատելը՝ հարկաւ իր վիճակին վրայ անպատմելի յարգութիւն մը և ճանաչում մը յառաջ պիտի բերէ հոգիին մէջ. Ան լեռան վրայ կանգնիլը ուրկէ Անապատն ու Քանանու երկիրը մէկտեղ կրնանք տեսնել. Երկինքը կենալ և վար երկրի վրայ նայիլը՝ և դատողութեան ու ճանաչողութեան կշիռքին մէջ զանոնք մէկտեղ կշռելը՝ որչափ պիտի զմայլեցընէ հոգին և աղաղակել տայ. "Ա՛ս է եղեր ան ժառանգութիւնը՝ որ այնչափ սուղ ծախու առնուեցաւ, այսինքն՝ Քրիստոսի արիւնովը. զարմանք չէ ուրեմն. ինչ օրհնեալ գին՝ և երիցս օրհնեալ սէր՝ որ գտաւ փրկութեան ճամբան, և զինքը Աստուածորդւոյն մահովը զանիկայ կատարելու: Ա՞ս է հաւատքին վախճանը: Ա՛ս է եղեր Սուրբ Հոգւոյն ներգործութիւններուն վերջը: Ի՜նչ նաւահանգիստ է աս՝ ուր որ շնորհաց հովերը բերին զիս: Ա՞ս է եղեր ան տեղը՝ որուն վրայ Քրիստոս կը խօսէր զիս հրաւիրելով ։ Օրհնեալ ճամբայ և երիցս օրհնեալ վախճան ։ Ա՞ս է եղեր ան փառքը որուն վրայ Սուրբ Գիրքը կը խօսէր, և քարոզիչներն անդադար կը քարոզէին ։ Աւետարանը յիրաւի աւետիս է՝ խաղաղութեան և բարիքներու աւետիս, ամէն ազգերուն մեծ ուրախութեան աւետիս ։ Իմ սուգերուս՝ ծոմերուս՝ տխուր խոնարհութիւններուս՝ երկչոտ քայլերուս վախճանն ա՛ս է եղեր ։ Ա՛ս է եղեր իմ աղօթքներուս՝ հսկումներուս՝ իմ Տէրոջս կամքէն դուրս ելլելու վախերուս վախճանը ։ Իմ նեղութիւններս՝ Սատանային փորձութիւնները և աշխարհին նախատինքն ու երգիծանքը ա՞ս վախճանին հասան ։ Աւա՜ղ անարգ բնութեան՝ որ այնքան ատեն այնչափ դէմ կեցար ասանկ երանութեան մը ։ Անարժան հոգի · ասանկ տեղ չէի՞ր ուզեր գալ ։ Այնքան ծա՞նր էին պարտաւորութիւններըդ, այնչափ աղէ՞կ էր աշխարհ որ չէիր ուզեր ձըգել · չէ՞ր արժեր որ ամէն բան ձգէիր՝ ամէն բան ուրանայիր, և ի՛նչ և իցէ բան քաշէիր ասանկ տեղ մը գալու համար ։ Աս վախճանիս հասնելու համար՝ չէ՞իր ուզեր մեռնել ։ Խաբեբայ սիրտ՝ դուն զիս յաւիտենական բոցերու պիտի մատնէիր և զիս աս փառքէն պիտի զրկէիր ։ Ամօթով չե՞ս հիմա ով իմ հոգիս, ըրածներուդ վրայ, որ չէիր ուզեր վըստահիլ ան սիրոյն՝ որ քեզ հոս բերաւ · կը տարակուսէիր երբեմն քու Տէրոջդ հաւատարմութեանը, անոր սէրէն կը կասկածէիր՝ երբ միայն քու անձէդ կասկածելու էիր · կը խափանէիր անոր հոգւոյն ազդեցութիւնը, ծուռ կը հասկընայիր ան նախախնամական տնօրէնութիւնները, և կը գանգատէիր ան ճամբաներուն համար՝ որոնք քեզ աս վախճանին հասուցին ։ Հիմա բաւական խելքըդ հաւտա՛ որ քու օրհնեալ Փրկիչդ քեզ փրկելու եկեր էր քու փափաքանացդ դէմ կեցած ատենը, որչափ որ զանոնք քեզի պարգեւած ատենը, և սիրտդ կոտրած ատենը, որչափ որ շինած ատենը քեզ կը փրկէր ։ Դուն արժանաւորութիւն մը չունիս մէկէ մը շնորհակալութիւն առնելու՝ աս ընդունած պսակիդ համար, այլ Յեհովային ու Գառնուկին ըլլայ փառք յաւիտեանս ։

Բայց ո՛հ, ի՛նչ կատարեալ՝ մերձաւոր և քաղցըր վայելմունք է սիրոյ վայելմունքը ։ "Աստուած սէր է. և ան որ սիրոյ մէջ կը բնակի, Աստուծոյ մէջ կը բնակի, ու Աստուած անոր մէջ։" ։ (Ա․ Յովհ․ Դ․ 16 ։) Հիմա կ՚ողբայ խեղճ հոգին, ըսելով․ "Երանի թէ կարենայի աւելի սիրել Քրիստոս". ան ատենը չեմ կրնար չսիրել ։ Հիմա քիչ գիտեմ անոր քաղցրութիւնը, վասն որոյ քիչ կը սիրեմ․ ան ատենը քու աչքերդ սրտիդ պիտի ներգործեն․ և ան կատարեալ գեղեցկութիւնը շարունակ տեսնելդ քեզ սիրոյ արծարծման մէջ պիտի պահէ ։ Քրիստոնեաներ, բոլոր անոր սիրոյն փորձերը միշտը ձեր սէրը չա՞րծարծեն ։ Բարերարութիւնը ձեր սիրտը չը՞կակուղցընեն, և Աստուածային բարութեան ճառագայթները՝ ձեր պաղած սիրտերը չը՞տաքցընեն ։ Ինչ պիտի ըլլայ ուրեմն երբոր սիրոյ մէջ բնակինք և ամէն բան ունենանք անով որ ամէնն է ։ Յիրաւի սէրը միանգամայն գործ և հատուցում է ։ Ի՛նչ մեծ շնորհք՝ որ Աստուած արտօնութիւն կու տայ մեզի՝ որ զինքը սիրենք՝ զինքը գրկենք քանի որ իրմէն առաջ ցանկութիւնն ու մեղքը գրկած էինք ։ Բայց ասկէ աւելի, սիրոյ՝ սէր փոխարինեց․ այո․ հազար անգամ աւելի ։ Սակայն աս գիտցի՛ր, ո՛վ քրիստոնեայ, որ ան ատենը սիրով բայց պիտի լեցուիս․

տակաւին սիրէ որչափ որ կրնաս, ու դուն հազարապատիկ աւելի պիտի սիրուիս ։ Եթէ Յիսուսոյ Սրտւոյն բազուկները խաչին վրայ բաց էին, և նիզակով ճամբայ բացուելով հասաւ մինչև անոր սիրտը, ուստի ալ իր բազուկները և սիրտը ես առաւել փառաց մէջ բաց պիտի չը՞լլան քեզի ։ Դու զինքը սիրելէդ առաջ ան չսկսե՞ց սիրել քեզ, և ասկէց վերջն ալ պիտի չշարունակէ՞ սիրելը ։ Չսիրե՞ց քեզ որ թշնամի էիր . քեզ՝ որ մեղաւոր էիր, քեզ՝ որ մինչև անգամ ինքզինքէդ զզուելի էիր . և չընդունե՞ց քեզ՝ երբ դուն ինքզինքդ մերժեր էիր ։ Եւ հիմա իր անսահման սիրովը պիտի չսիրէ՞ քեզ՝ որ որդի մըն ես, և քեզ որ կատարուած սուրբ մըն ես, և սէր մը կը փոխարինես իր անճառ սիրոյն ։ Ան որ սիրովը լացաւ հին Երուսաղէմի վրայ՝ երբ որ կործանելու վրայ էր, ի՞նչ սիրով պիտի ուրախանայ նոր Երուսաղէմի վրայ՝ անոր փառաւորուած ատենը ։ Ո՛վ քրիստոնեայ, հաւատա՛ ասոր և միտքդ բեր, թէ ան սիրոյն բազուկները քեզ յաւիտեանս պիտի գրկեն . այն սէրը՝ որ 'ի յաւիտենից էր, և պիտի տևէ մինչև յաւիտեանս . ան սէրը՝ որ Յիսուսոյ սիրելի Սրտին երկինքէն երկիր բերաւ, երկրէն խաչը, խաչէն գերեզմանը, գերեզմանէն փառքը հանեց . ան սէրը՝ որ կը յոգնէր՝ կ'անօթենար՝ կը փորձուէր՝ կը նախատուէր . ան սէրը՝ որ ծեծեցին՝ ապտակեցին՝ թքին՝ խաչեցին՝ ծակեցին . ան սէրը՝ որ ծոմ պահեց՝ աղօթեց՝ սորվեցուց՝ բժշկեց՝ լացաւ՝ քրտնեցաւ՝ արիւն թափեց և մեռաւ . ան սէրը քեզ պիտի գրկէ յաւիտեան ։ Երբոր երկինքին մէջ արարչագործեալ կատարեալ սէրն ու անստեղծ ամենակատարեալ սէրը զիրար դիմաւորեն՝ Յովսեփին ու անոր եղբայրներուն պէս պիտի չըլլայ, որոնք իրարու վիզ ինկած լալով . տոկալ սիրել և ուրախանալ պիտի ըլլայ , և ոչ թէ սիրել ու տրտմիլ ։ Սակայն Սատանային պալատը պիտի հնչեցընէ աս լուրը թէ Յովսեփին եղբայրները եկան . սուրբերը ապահով հասան Քրիստոսի գիրկը՝ դժոխքին իշխանութենէն յաւիտեանս ազատ ։ Դաւիթին ու Յովնաթանին սիրոյն պէս ալ չէ աս , որ դառն ողբ մը յառաջ բերէ , ստիպողական բաժանմանը համար ։ Կրնացիր ասիկայ , հաւատացեալ , քու յաւիտենական մխիթարութեանդ համար , եթէ անգամ մը ան բազուկները գրկեցին քեզ , ալ ո՛չ մեղքը՝ և ո՛չ դժոխքը կրնայ յաւիտեանս յափշտակել քեզ անկէ ։ Քու գործդ անհաստատ արարածի մը հետ չէ , այլ անոր հետ "որուն մէջ բնաւ փոփոխութիւն և կամ դառնալու շուք մը չկայ" ։ Անոր՝ քու վրադ ունեցած սէրը՝ երկրի վրայ քու անոր ցուցուցած սիրոյդ պէս երբեմն պաղ և փոփոխական չէ ։ Ան որ իր սէրը վրայէդ չվերցուց քու թշնամութեանդ՝ չար զանցառութիւններուդ և խստապարանոց ընդդիմութիւններուդ համար , կրնա՞յ դադարիլ քեզ սիրելէն ան ատենը՝ երբոր քեզ ճշմարտապէս սիրելի ըրեր է ։ Ան որ քեզ այնքան հաստատուն կը պահէ դէպ իրեն սիրոյն մէջ որ կրնաս ըսել թէ՝ "ո՛չ նեղութիւն՝ ո՛չ վիշտ՝ ո՛չ հալածանք՝ ո՛չ սով՝ ո՛չ մերկութիւն՝ ո՛չ վտանգ և ո՛չ սուր կրնայ իմ սէրս բաժնել Քրիստոսէն" , ալ ինք ո՛րչափ հաստատուն պիտի ըլլայ իր սիրոյն մէջ ։ Արդարև կըրնաս համոզուիլ որ "ո՛չ մահը , և ո՛չ կեանքը , ու ո՛չ հրեշտակները , և ո՛չ իշխանութիւնները , ու ո՛չ ներկայ բաները , և ո՛չ գալու բաները , ու ո՛չ զօրութիւնները , և ո՛չ բարձրութիւնը , ու ո՛չ խորունկութիւնը , և ո՛չ մէկ ուրիշ արարած մը կըրնայ մեզ զատել Աստուծոյ սէրէն, որ Քրիստոս Յիսուս մեր Տէրոջմով է"։ (Հռով. Ը. 38, 39։) Եւ հիմա մենք ալ Առաքելին պէս զարմանքի մէջ չմնացի՞նք. "Ի՞նչ ըսենք աս բաներուն"։ Անհուն սէրը ՚ի հարկէ հունաւոր կարողութենէն վեր գաղտնիք մը պիտի ըլլայ։ Զարմանք չէ որ հրեշտակները աս խորհուրդին ակնկառոյց նային։ Եւ եթէ սրբոց ջանքը հոս կ՚ըլլայ Քրիստոսի սիրոյն լայնութիւնը՝ երկայնութիւնը՝ խորութիւնը և բարձրութիւնը գիտնալ որ ամէն գիտութենէ վեր է, ուրեմն սրբոց յաւիտենական հանգիստը Աստուած սիրով վայելելուն մէջ պիտի կայանայ։

Ուրախութիւնը մեծ բաժին ունի աս հանգիստին մէջ։ Ամէն ինչ որ վերը յիշեցինք, ասոր կ՚առաջնորդեն և ասոր մէջ կը վերջանան. այսինքն ան անպատմելի հաւանութեան մէջ, որ երանեալները կ՚զգան տեսնելով գիտնալով սիրելով և Աստուծմէ սիրուելով։ Աս է "ան ճերմակ խիճը՝ որուն վրայ նոր անուն մը գրուած է, որն որ մէկը չգիտեր, բայց միայն ան՝ որ կ՚ընդունի"։ "Աս է ան ուրախութիւնը, որուն ուրիշը մասնակից չըլլար"։ Քրիստոսի ողորմութեան բոլոր ճամբաները դէպ ՚ի սրբոց ուրախութիւնները կ՚ուղղուին և անոնց մէջ կը վերջանան։ Ան լացաւ՝ տրտմեցաւ՝ չարչարուեցաւ որ անոնք ուրախանան. անիկայ Հոգին կը ղրկէ՝ որ անոնց մխիթարիչը ըլլայ. անիկայ խոստմունքները կը շատցընէ և կը յայտնէ անոնց՝ իրենց ապագայ երջանկութիւնը, որ իրենց ուրախութիւնը լեցուն ըլլայ։ Անիկայ կենդանի ջուրերուն աղբիւրը կը բանայ անոնց, որ ալ չծարաւին, հապա անոնց ներսի դին յաւիտենական կենաց համար բղխէ։ Զանոնք կը խրատէ, որ անոնց հանգիստ տայ։ Անոնց վրայ իրեն պարտաւորութիւն կը դնէ, որ միշտ իր վրայ ուրախ ըլլան. դարձեալ՝ և դարձեալ կ'ըսէ՝ որ ուրախանան : Երբեք զանոնք անանկ ցած վիճակի մը մէջ չձգեր, որ աւելի ուրախութեան պատճառներ չունենան քան թէ տրտմութեան : Եւ եթէ հոս Տէրը մեր մխիթարութեանը համար այսչափ հոգ կը տանի, ո՜հ. որչափ մեծ պիտի ըլլայ ան ուրախութիւնը երբ հոգին կատարելապէս պատրաստուած ըլլալով ուրախութեան, և ուրախութիւնն ալ Քրիստոսով հոգիին համար պատրաստուած, մեր գործը՝ մեր զբաղմունքը յաւիտեանս ուրախանալ պիտի ըլլայ : Կ'երևի թէ սրբոց ուրախութիւնը դատապարտելոց տանջանքէն աւելի պիտի ըլլայ. վասն զի ան տանջանքը արարածոց տանջանք է՝ պատրաստուած Սատանային և իր հրեշտակներուն համար, սակայն մեր ուրախութիւնը մեր Տէրոջը ուրախութիւնն է : Ան փառքը՝ որ Հայրը իր Որդիին տուաւ, նոյնը Որդին իր սիրելիներուն տուաւ, այսինքն իրեն աթոռը նստիլ իրեն հետ, ինչպէս որ ինքն ալ իր Հօրը աթոռը նստած է : Դուն՝ ո՛վ խեղճ հոգի, որ կ'աղօթես ուրախութեան համար, կ'սպասես ուրախութեան համար, դանդաղ կ'ընես երբոր ուրախութիւնը կը պակսի, ան ատենը կատարեալ ուրախութիւն պիտի ունենաս, որչափ որ կրնաս ունենալ՝ քու խորհածէդ և քու փափաքածէդ աւելի : Հիմա ուրեմն զգուշութեամբ քալէ, անդադար հսկէ, և թող՝ որ Աստուած քեզի սահմանէ քու ուրախութեանդ ժամանակները և չափերը : Կարելի է զանոնք կը պահէ, մինչև որ աւելի հարկաւոր ըլլան քեզի : Լաւագոյն է քու մխիթարութիւնդ կորսնցունել քան թէ քու ապահովութիւնդ : Թէև վախերով և վիշտերով լեցուն մեռնելու ալ ըլլաս, ան միայն մէկ վայրկեան մը կը տեւէ. և ամէնը կը փարատուին ու անպատմելի ուրախութեան մէջ կը վերջանան : Ինչպէս կեղծաւորին ուրախութիւնը, անանկ ալ ուղիղներուն վախերը վայրկենական են : “Աստուծոյ բարկութիւնը միայն մէկ բոպէ մը կը տեւէ. բայց իր հաճութիւնը մեր բոլոր կենացը ատենը. իրիկունը լաց կայ, բայց առտուն ուրախութիւն” :

Ո՜հ, օրհնեա՜լ առաւօտ : Խեղճ խոնարհ՝ նուաղեալ հոգի, ինչպէս քեզ ուրախութեամբ կը լեցունէր հիմա, եթէ երկինքէն ձայն մը ըսէր քեզի Աստուծոյ սիրոյն վրայով, մեղքերուդ թողութեանը վրայով, և քեզ ապահովցընէր սա ուրախութիւններուն մէջ քու բաժին ունենալդ : Արդեօք ի՞նչ պիտի ըլլայ ան ատենը քու ուրախութիւնդ, երբոր քու լիական ստացումդ քեզի պիտի ապացուցանէ թէ դուն իրաւունք ունիս, և դեռ աղէկ մը չիմացած երկինքը հասած պիտի գտնուիս :

Եւ ասիկայ ոչ միայն քու ուրախութիւնդ՝ այլ փոխադարձ ուրախութիւն մըն է. ինչպէս որ սէրն ալ փոխադարձ է : Քու դարձի գալուդ վրայով երբոր երկինքի մէջ ուրախութիւն կ'ըլլայ, փառաւորութեան մէջ հասնելուդ ալ պիտի չըլլա՞յ : Միթէ հրեշտակները հոն պիտի չողջունե՞ն քեզ. և քու ապահովապէս հոն հասնիլդ պիտի չշնորհաւորե՞ն : Այո՛, Յիսուս Քրիստոսի ուրախութիւնն է ան, քանզի ինքը հիմա իր գործքին, աշխատութեան, չարչարանաց, մահուան արդիւնքը ձեռք կը ձգէ, երբ մենք մեր ուրախութիւնները ձեռք կը ձգենք, երբ ինք "իր սուրբերուն մէջ կը փառաւորուի և հիանալի կ'ըլլայ բոլոր իրեն հաւատացողներուն մէջ", երբ ինքը "իր անձին աշխատութեան պտուղը տեսնէ և կշտանայ": Աս է Քրիստոսի հունձքը՝ երբոր իր աշխատութեանը պտուղը պիտի հնձէ, և իր չարչարանացը համար պիտի չզղջայ, հապա իր ծախու առած ժառանգութեանը վրայ պիտի ուրախանայ, և իր ժողովուրդն ալ իրեն վրայ պիտի ուրախանայ։ Այո, Հայրն ալ կ՚ուրախանայ մեր ուրախութիւններուն վրայ։ Ինչպէս որ մեր մեղքերը իր Հոգին կը տրտմեցընեն և կը վշտացընեն. անանկ ալ մեր բարիքները կ՚ուրախացընեն։ Ո՛հ. անիկայ որչափ շուտով կը նշմարէ դարձի եկող անառակը՝ մինչև անգամ հեռուէն։ Ինչպէս կը վազէ զանիկայ դիմաւորելու։ Եւ ինչ գութով անոր պարանոցին վրայ կ՚իյնայ՝ զանիկայ կը համբուրէ՝ ամենալաւ պատմուճանը անոր կը հագցունէ, մատնին անոր մատը՝ և կօշիկները անոր ոտքը կը հագցունէ, և պարարտ զուարակը կը մորթէ, որ ուտեն և ուրախ ըլլան։ Իրաւի Աստուած դարձի եկող մեղաւորին վրայ մեծապէս կ՚ուրախանայ. բայց ալ աւելի պիտի ուրախանայ՝ երբոր իր ամէն ընտրեալները իր յաւիտենական հանգստեանը մէջ ընդունի։ "Քու Տէր Աստուածդ քու մէջդ զօրաւոր է. անիկայ քեզ պիտի փրկէ. Անիկայ քեզի համար ուրախութեամբ պիտի զուարճանայ, ու իր սիրովը քեզի թողութիւն պիտի տայ, և քու վրադ ցնծութեամբ պիտի ուրախանայ"։ Իրաւամբ մենք ալ կրնանք մեր Աստուծոյն վրայ զուարճանալ և ցնծութեամբ ուրախանալ։

Ո՛հ. իմ վախկոտ սիրտս հաղիւ թէ կը համարձակի յառաջ երթալու։ Ինծի կը թուի թէ ես կը լսեմ Ամենակարողին ձայնը, որ կ՚ըսէ, "Ո՞վ է անիկայ որ անիմաստ խօսքերով խորհուրդը կը նսեմացունէ"։ Սակայն ո՛վ Տէր՝ քու ծառայիդ ներողամիտ եղիր. յանդգնութեամբ չզննեցի չյայտնուած բաները։ Արդարև կը խոստովանիմ և կը *ցաւիմ որ իմ իմացողութիւններս խիստ թոյլ են, իմ խորհուրդներս խիստ ցած, սէրս խիստ պաղ և խօսքերս խիստ տկար և անվայել՝ երկնաւոր փառաց հետ բաղդատուելով։ Միայն ականջի լրով լսեր եմ։ Ո՛հ. թող քու ծառադ քեզ տեսնէ և աս ուրախութիւնները ստանամ. ան ատենը աւելի յարմար պիտի ըլլան իմ ըմբռնումներս ու քեզի ալ աւելի վայելուչ կերպով փառաբանութիւն պիտի մատուցանեմ։ Ան ատենը ներկայ անձս պիտի արհամարհեմ, և ամէն անկատարութիւններէս հրաժարիմ ու հեռանամ։ "Իրաւի կը զրուցէի, բայց չէի հասկընար. ինծի սքանչելի բաներ ըլլալով՝ չէի իմանար"։ Այսու ամենայնիւ, "Հաւատացի՝ անոր համար խօսեցայ"։ Ու թէև բոլոր տկարութիւնս և պղծութիւնս իմս է, բայց կրակը քու սեղանէդ է, ու ձեռք զարկած գործս քու հրամայած գործդ է։ Ես առանց քեզի տապանակին մէջ չնայեցայ, ու ոչ ալ ձեռքս երկնցուցի։ Բիծերս լուա՛ Գառնուկին արիւնովը. վասն զի կամ անկատար՝ կամ ոչինչ պիտի ըլլայ հոս մատուցած պաշտօնս. Ո՛հ. քու Որդւոյդ ջատագովութիւնը ընդունէ՛, "Հոգին յօժար է, բայց մարմինը տկար"։*

ԳԼՈՒԽ Բ

Սրբոյ հաղորդեան համար ընելու մեծ պատրաստութիւնները։

Դրախտին մուտքը հիմա այնպէս գոցուած ու պաշարուած չէ՝ ինչպէս օրէնքին և անէծքին իշխած ատենը։ Ուրեմն սիրելի եղբայրներս՝ "Հա-

մարձակութիւն ունենալով սուրբ տեղը մտնելու Յիսուսի արիւնովը, ան նոր ու կենդանի ճամբովը՝ որ բացաւ մեզի վարագուրին մէջէն՝ որ է իր մարմինը", վստահութեամբ պիտի մօտենամ, և գտնելով թէ բոցեղէն սուրը վերցուած է՝ նորէն մեր Աստուծոյն դրախտին մէջ նայիմ։ Արդ գիտնալով ալ թէ ասիկայ արգիլուած պտուղ մը չէ՝ այլ ճշմարտապէս բարի է կերակուրի համար, հոգեւոր աչքերուն հաճելի, և փափաքելի՝ իմաստուն ու երջանիկ ընելու համար, Սուրբ Հոգիին օգնութեանը ապաւինելով՝ անոր պտուղէն ես ալ առնելով պիտի ուտեմ, և կարողութեանս չափովը ձեզի ալ տամ, որ ուտէք։ Աս տաճարիս սրահը խիստ փառաւոր է և անոր դուռը գեղեցիկ կոչուած է։ Հոս սրահիս չորս անկիւնները՝ որ ասոնք են։

1. Նախ՝ Աստուծոյ Որդւոյն [illegible] երկրորդ գալուստը ու փառաւոր երեւնալը՝ անշուշտ իր ժողովուրդին փառքին մէկ երեւելի մասը պիտի ըլլայ։ Անոնց համար ինքը աշխարհը մտաւ չարչարուեցաւ՝ մեռաւ՝ յարութիւն առաւ և համբարձաւ, անոնց համար ալ նորէն պիտի գայ։ Աս առթով վերստին պիտի գայ, իրենները իր քովը առնելու համար, որպէսզի ուր որ ինքն է՝ իրեններն ալ հոն ըլլան։ Փեսան ոչ թէ իր հարսը արձակելով գնաց, և ոչ հեռացաւ որ ալ չդառնայ, այլ մեզի բաւական վկայութիւններ ձգեր է իր նորէն գալուն, այսինքն իր խօսքը, իր բոլոր խոստմունքները, իր սուրբ ընթրիքը որ իր մահը կը ցուցընէ մինչև որ ինքը գայ, և իր Հոգին որուն գործն է իր ժողովուրդը ուղղել, սրբել և մխիթարել՝ մինչև որ ինքը դառնայ։ Նաև իր սիրոյն նշանները յաճախ կու տայ մեզի՝ որ հաւատանք թէ ոչ

իր խոստմունքները կը մոռնայ և ոչ ալ մեզ ։ Թէպէտ հեշտասէր աշխարհս կ'ըսէ թէ՝ Տէրս իր գալը կ'ուշացընէ, բայց սուրբերը թող իրենց գլուխները վեր վերցընեն գիտնալով որ իրենց փրկութիւնը մօտ է։ Ո՜հ քրիստոնեայ եղբայրներս, ի՞նչ պիտի ընենք մենք՝ թէ որ մեր Տէրը չդառնայ։ Ի՞նչ, գայլերու մէջ՝ առիւծներու մէջ՝ իժերու ծնունդի մէջ ձգէ մեզ ու մեզ մոռնա՞յ։ Իր արեան չափ թանկագին փրկանքով մեզ ծախու առնելէն ետքը՝ մեղքերու ու վիշտերու մէջ թողելով ալ մեզի չդառնար։ Անկարելի է։ Յիսուսի ասիկայ մեր դէպ'ի իրեն բռնած ընթացքին կը նմանի. որ երբ աշխարհին սիրահարած կ'ըլլանք՝ հոգ չենք ըներ Քրիստոսի դառնալու, բայց իրեն մեզի հետ բռնած ընթացքին չնմանիր։ Ան որ չարչարուելու համար եկաւ, անտարակոյս յաղթանակ հանդիսացընելու համար ալ պիտի գայ։ Ան որ ծախու առնելու համար եկաւ՝ անտարակոյս ստացուածքը ընդունելու համար ալ պիտի գայ։ Եթէ ոչ՝ ի՞նչ կ'ըլլան մեր ամէն յոյսերը, մեր աղօթքները, մեր արցունքները, մեր սպասելը։ Սուրբերուն բոլոր համբերութիւնը իրենց ի՞նչ արժէք ունի։ Չէ՞ որ մենք ամէն մարդիկներէն աւելի խղճալի կ'ըլլանք։ Ո՛վ քրիստոնեայք, Քրիստոս ուզեց որ իրեն համար բոլոր աշխարհքէն հրաժարինք և անանկ ընթացք բռնենք որ բոլոր աշխարհքն ալ մեզմէ հրաժարի, ամէնը ատենք ու ամէնուն ալ ատելի ըլլանք, որպէս զի ամէնուն ետքը զինքը վայելենք. և հիմա կը կարծէք թէ մեզ մոռնալով բոլորովին պիտի մերժէ՞։ Հեռո՛ւ ըլլայ մեր սրտերէն անանկ անվայել խորհուրդ մը։ Սակայն՝ կարելի է մէկը կը հարցընէ թէ՝ Ինչո՞ւ համար հոս եղած ատենը իր ժողովուրդին հետ չըկեցաւ։ Իսկ ես ալ պիտի հարցընեմ թէ՝ Արդեօք իր աս աշխարհիս վրայի գործը լմնցուցած չէ՞ր. և պէտք չէ՞ր որ մեզի համար երթայ փառաց ստացուածքը ընդունելու։ Պէտք չէ՞ր որ Հօրը քովը մեզի համար միջնորդութիւն ընէ, Սուրբ Հոգին Հօրմէն ընդունելով մեզի ղրկէ և իշխանութիւն առնէ՝ որ իր բոլոր թշնամիները նուաճէ։ Մ՝եր հոս կենալը կարճատև ըլլալով՝ եթէ մեր Տէրը երկրիս վրայ մնացած ըլլար՝ մեզի ի՞նչ օգուտ, որ քիչ օրեր անոր ներկայութիւնը վայելելէն ետև պիտի մեռնէինք։ Մ՝եզմէ աւելի բազմաթիւ ժողովուրդի մը մէջ տեղը կը բնակի երկինքը, այսինքն շատ դարերու հոգիներուն մէջ։ Լաւ կ՚ուզէ որ մենք հաւատքով ապրինք ու չէ թէ երևույթով։

Ո՛վ քրիստոնեայ ընկերներս, ի՞նչ օր պիտի ըլլայ ան, որ մեզ բանտարկեալներս՝ Տէրն ինքը պիտի հանէ մեղքին ու գերեզմանին բանտէն։ Ան օրը իր վերստին գալը առջի գալուն պէս պիտի չըլլայ՝ աղքատութեամբ և անարգութեամբ, որ իր թշնամիները վրան թքնեն, ապտակ զարնեն և կրկին խաչը հանեն։ Ալ պիտի չգայ, ո՛վ անհոգ աշխարհ, որ ձեզմէ մերժուի ու անարգուի։ Թէպէտ իր առաջին գալը անգամ առանց փառքի չէր։ Թէ որ երկնային զօրքերուն բազմութիւնը՝ անոր ծնած ատենը զԱստուած կ՚օրհնէին, ի՛նչ ցնծութեան ձայներով հրեշտակներն ու սուրբերը՝ անոր երկրորդ երևնալուն՝ պիտի հրատարակեն, "փառք ՚ի բարձունս Աստուծոյ, երկրիս վրայ խաղաղութիւն, մարդոց մէջ հաճութիւն։" Թէ որ աստղ մը հեռու կողմերէ պիտի տանի մարդիկը՝ որ դան մսուրին մէջի մանուկին երկրպագութիւն ընեն, ո՛րչափ առաւել անոր երկլորդ երևնալուն փառքը պիտի ստիպէ բոլոր աշխարհը որ անոր գերագոյն իշխանութիւնը խոստովանին։ Թէ որ՝ աւանակի վրայ հեծած, Ովսաննաներով Երուսաղէմ կը մտնէ, ի՞նչ ուրախութեամբ ու փառքով ուրեմն, դէպ'ի նոր Երուսաղէմը պիտի գայ։ Թէ որ՝ անոր ծառայի կերպարանք եղած ատենը աղաղակեցին, թէ Ի՞նչպէս մարդ է աս, որ հովերը ու ծովն ալ կը հնազանդին ասոր, ի՞նչ պիտի ըսեն, երբոր իր փառքովը եկած, և երկինքն ու երկիրը անոր հընազանդած տեսնեն։ “Ան ատենը երկրին բոլոր բնակիչները պիտի սուգ ընեն"։ Ան օրուան վրայ սոսկումով խորհիլն ու խօսիլը շատ վայելուչ է անցեալ մեղաւորին, բայց բնաւ աղէկ չէ հաւատացեալ սուրբին։ Չարերը պիտի նային անոր ու կանչեն, “Ահա՛ անիկայ, որուն արիւնը մենք արհամարհեցինք, շնորհքին դէմ կեցանք, խորհուրդը մերժեցինք, կառավարութիւնը մէկդի ձգեցինք". Եւ պիտի չաղաղակե՞ն սուրբերը անիմանալի ուրախութիւնով, “Ահա անիկայ՝ որուն արիւնը փրկեց մեզ, անոր Հոգին մաքրեց մեզ, անոր օրէնքը կառավարեց մեզ, անոր յուսացանք, ու մեր յոյսը պարապը չհանեց. անոր երկայն ատեն սպասեցինք, ու հիմա կը տեսնենք՝ որ պարապ տեղը սպասած չեղանք։ Ո՛հ անիծեալ ապականութիւն, որ մեզ աշխարհին ու ներկայ բաներուն դարձունել ու ըսել տալ կ'ուզէ, թէ ալ ինչո՞ւ սպասենք Տէրոջը։ Հիմա կը տեսնենք թէ Երանելի են ամէն անոնք՝ որ անոր կը յուսան։ Եւ արդ՝ Քրիստոնեայ եղբայրներ, պէտք չէ՞ որ ան աղաչանքը սրտանց ընենք թէ. “Քու թագաւորութիւնդ գայ. Հոգին ու Հարսը կ'ըսեն, Եկուր. ու ան՝ որ կը լսէ", ու կը կարդայ, “Թող ըսէ Եկուր»։ Մ՛եր Տէրը ինք կ'ըսէ, «Այո՛ շուտով կու գամ ես. Ամէն. Եկուր Տէր Յիսուս»։

2. Դրախտը տանող ուրիշ բան մը՝ Յիսուս Քրիստոսին ան մեծ գործն է, մարմինը հողէն յարուցանելու, ու անիկայ նորէն հոգիին հետ միաւորելու։ Անհո՛ւն կարողութիւն ու սիրոյ զարմանալի՛ արդիւնք մը։ «Այո՛՝ արդարև զարմանալի, կ'ըսէ Անհաւատութիւնը, թէ որ անիկայ ճշմարիտ է։ Ի՛նչ. բոլոր աս ցրուած ոսկորներն ու փոշին մա՞րդ պիտի ըլլայ»։ Եւ Աստուծոյ կողմէն յարգութիւնով պաշտպանեմ ան կարողութիւնը՝ որով յոյս ունիմ թէ յարութիւն պիտի առնեմ։ Ի՞նչ է երկրին թանձր մարմինը վեր բռնողը ի՞նչ է ընդարձակ Ովկիանոսին ջուրերուն վերջը սահման դնողը. ո՞ւրկէց է ան շարունակ տեղատութիւնն ու մակընթացութիւնը։ Արևը՝ ան լուսոյ փառաւոր մարմինը՝ բոլոր երկրէս քանի՞ անգամ աւելի մեծ է։ Մեռել յարուցանելը՝ երկինքն ու երկիրը ու ամէն բան ոչինչէն ստեղծելու չափ դիւրին բան մը չէ՞։ Մ՛ի նայիր չոր ոսկորներուն ու փոշիին ու դժուարութեանը, հապա՝ խոստմունքին։ Գոհ ըլլալով յանձնէ աս մարմինները բանտի մը՝ որ շատ տեն պիտի չպահէ անոնք։ Թող խաղաղութիւնով պառկինք ու հանգչինք, անիկայ մեզի յաւիտենական գիշեր պիտի չըլլայ, ոչ ալ անվախճան քուն։ Թէ որ հանուելն է բանը որ քեզ կը վախցընէ, անիկայ անոր համար է որ ալ աւելի աղէկ հագուստ ունենաս։ Թէ որ դուռնէն դուրս ձգուիլն է քեզ վախցընողը, միտքդ բեր որ երբոր «մեր վրանի նման երկրաւոր տունը քակուի, շինուածք մը ունինք Աստուծմէ, անձեռագործ տուն մը՝

յաւիտենական՝ երկինքի մէջ"։ Ուրախութիւնով պառկեցուր ապականութեան աս զանգուածը, անտարակոյս անիկայ նորէն անապական պիտի առնես։ Յօժարութիւնով պառկեցուր աս երկրային, աս շնչաւոր մարմինը՝ անիկայ պիտի ընդունիս նորէն երկնային հոգեւոր մարմին։ Թէպէտեւ անիկայ անարգութիւնով կը պառկեցունես, փառքով պիտի ընդունիս. Թէպէտեւ տկարութիւնով անկէ բաժնուած ես, անիկայ նորէն կարող զօրութիւնով յարութիւն պիտի առնէ. "յանկարծակի աչք գոցել բանալու մէջ՝ վերջին փողին հնչելու ատենը, որովհետեւ փողը պիտի հնչուի, ու մեռելները յարութիւն պիտի առնեն առանց ապականութեան. և մենք ալ պիտի փոխուինք"։ "Քրիստոսով մեռածները առաջ յարութիւն պիտի առնեն։ Ետքը մենք ալ որ ողջ մնացած ենք՝ անոնցմով մէկտեղ պիտի յափշտակուինք ամպերով Տէրոջը առջեւը ելլելու օդին մէջը"։ Ցնծա՛ ուրեմն, ով քրիստոնեայ՝ աս խոստմունքներովը, քիչ ատենէն անոնց կատարուելուն յաղթութիւնովը պիտի ցնծաս։ Աս ան օրն է որ Տէրը պիտի ստեղծէ. մենք պիտի ցնծանք և ուրախանանք անոր մէջը։ Ան գերեզմանը՝ որ չկրցաւ մեր Տէրը պահել, մեզ ալ չկրնար պահել։ Ան մեզի համար յարութիւն առաւ, ու ան նոյն կարողութիւնովը մեզ ալ պիտի յարուցանէ։ "Քանզի թէ որ կը հաւատանք թէ Յիսուս մեռաւ ու յարութիւն առաւ, անանկ ալ Աստուած ննջեցեալները Յիսուսով պիտի բերէ անոր հետ"։ Մենք ամենեքս չնայինք գերեզմանին, հապա անկէ անդին եղած յարութեանը։ Այո՛ թող մենք "հաստատ ըլլանք, անշարժ կենանք, և ամէն ատեն աւելնանք Տէրոջը գործին մէջ, գիտնալով որ մեր աշխատութիւնը պարապ չէ Տէրոջմով" :

3. Սուրբերուն հանգիստին նախապատրաստութեան մէկ մասը՝ հրապարակաւ ու վսեմ կերպով իրենց դատաստանը տեսնուելու երթալ շարուելնին է, ուր տեղ առաջ իրենք անպարտ պիտի թողուին ու արդարանան, ետքը Քրիստոսի հետ աշխարհը դատեն : Երիտասարդ ու ծեր՝ ամէն երկիրներէ ու ազգերէ որ աշխարհի ստեղծուելէն մինչև ան օրը եկան գացին, անշուշտ հոն պիտի գան ու իրենց վճիռն ընդունին : Ո՛հ սոսկալի՛ օր, ո՛հ ուրախալի՛ց օր . սոսկալի՛ անոնց՝ որոնք իրենց Տէրոջը գալը մոռցան . ուրախալի՛ց ան սուրբերուն՝ որոնք աս օրը տեսնելու սպասեցին ու յուսացին : Ան ատեն աշխարհ Աստուծոյ բարութիւնն ու խստութիւնը պիտի տեսնայ . կորսուողներուն վրայ՝ խստութիւն, բայց իր ընտրածներուն՝ բարութիւն. ամէն մէկը իրենց տնտեսութեանը հաշիւը տալու են : Ժամանակի՝ առողջութեան՝ կարողութիւններու՝ շնորհքներու՝ վիշտերու՝ միջոցներու՝ յորդորանաց ամէն տաղանդները պիտի հաշուուին : Երիտասարդութեան մեղքերը՝ անոնք որ իրենք մոռցեր էին, և անոնց գաղտուկ մեղքերը, ամէնն ալ պիտի բացուին հրեշտակներուն ու մարդոց առջևը : Անոնք պիտի տեսնան Տէր Յիսուսը՝ որուն վրայով անհոգ եղան, որուն խօսքին անհնազանդ եղան, որուն պաշտօնեաները արհամարհեցին, որուն ծառաները ատեցին, հիմա զիրենք դատելու նստած : Բուն իրենց խղճմտանքները իրենց դէմ պիտի աղաղակեն, ու բոլոր իրենց սխալմունքները միտքերնին պիտի ձգեն : Ո՞ր կողմը պիտի նայի թշուառական մեղաւորը . ո՞վ կրնայ հասկընալ անոր սրտին սոսկալի խորհուրդները : Ալ աշխարհը ան

տունը չկրնար օգնել անոր, իր հին ընկերներն ալ չեն կրնար, ոչ ալ սուրբերը կրնան կամ կ'ուզեն օգնել: Տէր Յիսուսը միայն կրնայ. բայց հոս է թշուառութիւնը, որ չուզեր օգնել: Կար ատեն մը, ով մեղաւոր, որ ատեն Քրիստոս կ'ուզէր, ու դուն չուզեցիր, հիմա ալ դուն փափաքանօք կ'ուզես, ու ան չուզեր: Բոլորովին պարապ է "աղաղակել լեռներուն ու ապառաժներուն թէ վրանիս ինկէք ու մեզ ծածկեցէք անոր երեսէն՝ որ աթոռին վրայ կը նստի". ինչու որ լեռներուն ու ապառաժներուն Տէրը քու թշնամիդ է, ան ձայնին պիտի հնազանդին անոնք, ու չէ թէ քու ձայնիդ: Կ'աղաչեմ քեզի ուրեմն, Աստուծոյ առջեւը ու Տէր Յիսուս Քրիստոսին, որ պիտի դատէ կենդանիները ու մեռեալները իր գալու ու թագաւորելու ատենը, որ դուն ինքզինքդ շատ ծանրութիւնով աս բաներուն վրայ խորհելու տաս: Բայց ինչո՞ւ կը դողաս դուն՝ ով խոնարհ շնորհալի հոգի. ան՝ որ չէր ուզեր կորսնցընել Նոյը ընդհանուր ջրհեղեղի մը մէջ, ոչ ալ զանց ընել Ղովտը Սոդոմի մէջ, անանկ որ բան մը չէր կըրնար ընել մինչեւ որ Ղովտը դուրս ելլայ, պիտի մոռնա՞յ քեզ ան օրը. "Տէրը գիտէ բարեպաշտները փորձութենէ ազատելը, և անիրաւները տանջանքի համար դատաստանի օրուան պահելը": Ան գիտէ ան օրը իր թշնամիներուն ինտոր սոսկալի օր մը ըլլալը, ու իր ժողովուրդին ալ մեծ ուրախութեան օր ըլլալը: "Դատապարտութիւն չկայ Քրիստոս Յիսուսով եղողներուն՝ որոնք մարմնաւոր կերպով չեն վարուիր, հապա հոգեւոր": Ո՞վ պիտի Աստուծոյ ընտրածներուն դէմ մեղադիր ըլլայ. օրէ՞նքը. "Քրիստոս Յիսուսով կենաց հոգիին օրէնքը անոնք ազատեց մեղաց և մահուան օրէնքէն». կամ խղճմտա՞նքը. «Այն ինքն Հոգին վկայութիւն կու տայ մեր հոգիին, թէ մենք Աստուծոյ որդիքն ենք։ Աստուած է որ կ՚արդարացընէ, ուրեմն ո՞վ է որ կը դատապարտէ»։ Եթէ որ մեր Դատաւորը մեզ չդատապարտեր, ո՞վ պիտի դատապարտէ. ան որ շնացող կնկանը ըսաւ, Մէ՞կը քեզ չդատապարտե՞ց, ես ալ չեմ դատապարտեր, պիտի ըսէ մեզի՝ Պետրոսին իրեն ըսածէն աւելի հաստատութեամբ, Թէպէտ ամէնը քեզ ուրանան կամ դատապարտեն, բայց ես ոչ. դուն որ զիս դաւանեցար մարդոց առջևը, ես ալ պիտի դաւանիմ քեզ իմ Հօրս առջևը որ երկինքն է։

Ի՜նչ անճառելի ուրախութիւն՝ որ մեր սիրելի Տէրը՝ որ կը սիրէ մեր հոգիները, ու որ մեր հոգիներն ալ ան կը սիրեն, մեր դատաւորը պիտի ըլլայ։ Մարդ մը կը վախնա՞յ իր շատ սիրելի բարեկամէն դատուելու, կամ կնիկ մը իր էրիկէն. ո՞վ քրիստոնեայ՝ ան որ եկաւ ու չարչարուեցաւ, լացաւ ու արիւն թափեց ու մեռաւ քեզի համար, հիմա քեզ պիտի դատապարտէ՞։ Ան որ քու տեղդ դատուեցաւ, դատապարտուեցաւ ու քու տեղդ պատժուեցաւ, հիմա քեզ պիտի դատապարտէ՞։ Արդէն գործին խիստ շատը ըրաւ քեզ փրկելով, նորոգելով, սրբացընելով ու պահպանելովը, ու հիմա նորէն աս բաները ե՞տ պիտի առնէ։ Ուրեմն ան օրուան սոսկումը որչափ մեծ ալ ըլլայ, մեր Տէրը վերջապէս մեզի դէմ չկամենար։ Թող ան օրը դեւերը ու չարերը դողացընէ, բայց մեզ ուրախութիւննուս պիտի ցաթկեցունէ։ Ան օրը մեզ մեր ունեցած ողորմութեան ու երջանկութեան խորունկ զգացումովը պիտի լեցունէ, երբոր տեսնանք որ աշխարհքին մեծ մասը սոսկումով լեցուած է։

գողն, որ ատեն մենք ուրախութիւնով կը ցնծանք. երբոր լսենք անոնց յաւիտենական բոցերու վճռուիլը, որ ատեն մենք Թագաւորութեան ժառանգներ ըլլալու կը հռչակուինք, երբոր տեսնանք մեր դրացիները՝ որոնք մի և նոյն քաղաքին մէջ կը բնակէին, մի և նոյն ժողովին կու գային, նոյն տուները կը բնակէին ու աշխարհին մէջը միշտ աւելի պատուաւոր սեպուած էին, հիմա սիրտերը քննողին ձեռքովը յաւիտեան մէկդի բաժնուած: Ասիկայ՝ ան օրուան փառաւորութիւնովը ու սոսկալիութիւնով, մէկտեղ առաքեալը ազդու խօսքերով կը բացատրէ: «Աստուծոյ առջեւ իրաւունք է՝ ձեզի նեղութիւն տուողներուն նեղութիւն հատուցանել, և ձեզի նեղութիւն քաշողներուդ մեզի հետ հանգիստ, Տէր Յիսուսին երկինքէն յայտնուելու ատենը՝ իր զօրաւոր հրեշտակներովը. բորբոքած կրակով վրէժ առնելու անոնցմէ՝ որոնք Աստուած չեն ճանչնար, և մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսի աւետարանին չեն հնազանդիր. որոնք պիտի պատժուին յաւիտենական սատակումով՝ Տէրոջը երեսէն ու անոր զօրութեան փառքէն. երբոր ինքը գայ փառաւորուելու իր սուրբերուն մէջ, և հիանալի ըլլալու բոլոր հաւատացեալներուն մէջը ան օրը»: (Բ Թես. Ա. 6—10:)

Բայց ոչ միայն ան դատաստանէն պիտի չվախնանք, այլ մենք դատաւոր պիտի ըլլանք: Քրիստոս իր ժողովուրդը որպէս թէ գործակից պիտի առնէ իրեն, և անոնք պիտի նստին ու իրենք ալ հաւանութիւն տան անոր արդար դատաստաններուն: Չէ՞ք գիտեր որ սուրբերը պիտի դատեն աշխարհը. չէ՞ք գիտեր որ հրեշտակները անգամ պիտի դատենք: Եթէ Աստուած աս խօսքը զրուցած չըլլար, անհաւատալի պիտի ըլլար աս պատիւը, և ասանկ խօսք մը զրուցելն ալ յանդգնութիւն։ “Ենովք ալ որ եօթներորդ էր Ադամէն՝ մարգարէացաւ աս բանը ու ըսաւ. Ահա Տէրը իր բիւրաւոր զօրքերովը եկաւ ամենուն դատաստան ընելու ու բոլոր ամբարիշտները յանդիմանելու, իրենց ըրած ամբարշտութեանը բոլոր գործքերուն համար, և բոլոր խիստ խօսքերուն համար որ ամբարիշտ մեղաւորները անոր դէմ խօսեցան”։ (Յուդ. 14, 15։)

Այսպէս սուրբերը պատիւ պիտի ընդունին և ուղիղները ամբարիշտներուն վրայ պիտի տիրեն առաւտուանց։ (Սաղմ. խթ. 14։) Երանի թէ անհոգ աշխարհը իմաստուն ըլլար՝ որ հասկընար ասիկայ և իր վախճանը մտածէր. Երանի՛ թէ հիմա նոյն միտքին վրայ ըլլար՝ ինչպէս որ պիտի ըլլայ երբ տեսնէ թէ երկինքը սաստիկ շառաչիւնով պիտի անցնի ու տարերքները բռնկած պիտի լուծուին, երկիրն ալ ու ինչ գործքեր որ անոր մէջը կը գտնուին պիտի այրուին՝ ու երբ չորս կողմէն ամէն բան բռնկած պիտի ըլլայ և ամէն երկրաւոր փառք պիտի սպառի։ Քանզի երկինքը ու երկիրը որ հիմա կայ, “պահուած է դատաստանի աւուր կրակին և ամբարիշտ մարդոց դատապարտութեանը”։ Եւ “աս ամէն բաները ասանկ որ պիտի լուծուին, ձեզի ինչպէս մարդիկ ըլլալ կը վայելէ սուրբ վարմունքով և բարեպաշտութեամբ, սպասելով ու արտորալով Աստուծոյ օրուանը գալուն, որուն մէջ երկինքը կրակով այրուած պիտի լուծուի, ու տարերքները բռնկած պիտի հալին”։ (Բ Պետ. գ. 11-12։)

4 Սրբոց հանդիստին համար ըլլալիք վերջին նախապատրաստութիւնը իրենց դատը և թագաւորութեանը ընդունիլն է։ Վասն զի ինչպէս որ Քրիստոս՝ իրենց գլուխը՝ թագաւոր և Քահանայ ըլ-

լալու օծեալ է, նոյնպէս անոր ձեռքովը իր ժողովուրդն ալ թագաւորներ ու քահանաներ եղած են Աստուծոյ, և պիտի թագաւորեն ու գովութիւն պիտի մատուցանեն յաւիտեան։ Արդարութեան պսակը՝ որ անոնց պահուած էր, պիտի տրըուի ան օրը, Տէրոջը՝ արդար դատաւորին ձեռքովը։ Անոնք հաւատարիմ եղան մինչև 'ի մահ, վասն որոյ ինքն ալ անոնց կենաց պսակը պիտի տայ։ Ու իրենց տաղանդները հոս գործածելնուն համեմատ իրենց իշխանութիւնը և պատիւը պիտի մեծնայ. անոնց պատիւը ունայն պատուանուններով չէ, այլ իրական իշխանութիւնով։ Քրիստոս անոնց նստել պիտի տայ իրեն հետ իր Հօրը աթոռը. և իշխանութիւն պիտի տայ անոնց ազգերուն վրայ՝ ինչպէս որ ընդունեց իր Հօրմէն, և պիտի տայ անոնց առաւօտեան աստղը։ Տէրը ինք ժառանգութիւն պիտի տայ անոնց՝ աս հաճութեան խօսքերովը. "Աղէկ՝ բարի ու հաւատարիմ ծառայ, դուն որ քիչ բանին մէջ հաւատարիմ եղար, քեզ շատ բաներու վրայ պիտի կեցունեմ. մտիր քու տիրոջդ ուրախութիւնը"։ (Մատթ. ԻԵ. 21։) Ու աս վսեմ ու օրհնեալ յայտարարութեամբը աթոռը պիտի նստեցունէ զանոնք։ "Եկէ՛ք իմ Հօրս օրհնածները. աշխարհի սկիզբէն ձեզի համար պատրաստուած թագաւորութիւնը ժառանգեցէ՛ք"։ (ԻԵ. 24։) Աս խօսքին ամէն մէկ բառը լեցուն է կեանքով և ուրախութեամբ. "Եկէ՛ք". — ասիկայ ոսկի գաւազանը երկընցունելն է. (Եսթեր Դ. 11.) մեզի հրաման կու տայ աս փառքին մտնելու։ Եկէ՛ք՝ հիմա ուզածնուդ չափ մտա. [illegible] դատապարտութենէն չվախնանք (Եբր. Ժ. 19) վասն զի մէջտեղի բաժնող պատը բոլորովին վերցած է։ Անիկայ անանկ “Եկէք” չէ, որ առաջ շատ անգամ կը լսէինք՝ այսինքն “Խաչերնիդ առէք և իմ ետևէս եկէք”։ Յիրաւի անուշ էր այն “Եկէք”ը, բայց աս շատ աւելի անուշ պիտի ըլլայ։ “Իմ Հօրս” — Հօրը սիրելի ալ օրհնած են, ինչպէս որ Որդւոյն. վասն զի անոնք մէկ են. Հայրը յայտնեց իր սէրը զանոնք ընտրելովը՝ Քրիստոսի պարգևելովը՝ Քրիստոսը խրկելովը՝ և անոր ըրած քաւութիւնը ընդունելովը. ինչպէս որ Քրիստոս ալ յայտնեց իրը։ Օրհնածներդ — իրաւցընէ օրհնած ենք, երբոր ան բերանը մեզ օրհնեալ կ՚անուանէ։ Քանզի թէպէտ աշխարհ մեզ անիծեալ սեպած է, և մենք ալ երբեմն պատրաստ էինք ինքզինքնիս այնպէս սեպելու, սակայն անտարակոյս անոնք որ Ինքը կ՚օրհնէ՝ օրհնեալ են, և անոնք միայն որ Ինքը կ՚անիծէ՝ անիծեալ են, չկրնար ըլլալ որ իրեն օրհնութիւնը անէծքի դառնայ։ “Աշխարհի սկիզբէն” — ոչ միայն Ադամի անկումէն վերջը եղած խոստմունքէն հետէ, այլ ՚ի յաւիտենից։ “Ձեզի համար” — ոչ միայն հաւատացելոց համար՝ ընդհանուր կերպով, որ առանց անհատ անձանց որոշում ՚մը ընելու՝ բան մը ըսել չէ, այլ ձեզի համար անհատաբար։ “Ձեզի համար պատրաստուած” — Աստուած է մեր երջանկութեան Ալֆան և Օմէղան։ Յաւիտենական սէրը հիմ դրաւ. նախ թագաւորութիւնը պատրաստեց մեզի համար, և յետոյ մեզ թագաւորութեանը համար։ Ասիկայ իր խորհրդոյն և վճռոյն պատրաստութիւնն է, որուն գործադրութեանը համար Քրիստոս ուրիշ պատրաստութիւն պիտի ընէր։ “Թագաւորութիւնը” — թագաւորութիւն է՝ ուրիշ բան մը չէ։ Մեր Տէրոջը իրեն յատուկ պատուանունն է՝ Թագաւոր թագաւորաց և Տէր տէրանց. իսկ իրեն հետ Թագաւորելը մեր բաժինն է։ Աս Թագաւորութեանը փայլքը արևին լոյսին պէս է. ամէն մէկը կը վայելէ բոլորը, միւսներէն ալ բնաւ բան մը չպակսիր։ "Ժառանգեցէք" — մենք՝ ալ ծառայ չենք՝ ոչ ալ դեռահասակ զաւակներ. որոնք միայն վերջի ունենալիք ժառանգական իրաւունքովնին ծառայէ տարբեր են, այլ մենք երկնային Թագաւորութեանը ժառանգորդներ և Քրիստոսի ժառանգակիցներ։ Այսպէս տեսանք որ Քրիստոնեան ապահովութեամբ հասաւ դրախտը և պատուով իր հանգիստը տարուեցաւ։ Հիմա յաջորդ գլխուն մէջ քիչ մըն ալ նայինք ան տեղերը՝ մտածենք անոնց ունեցած արտօնութիւնները՝ և տեսնենք թէ արդեօք աս փառքին նման փառք կա՞յ։

ԳԼՈՒԽ Գ.

Սրբոց Հանգստեան գերազանցութիւնը։

Քիչ մըն ալ մօտենանք և տեսնենք թէ ինչ ուրիշ գերազանցութիւններ կը ցուցընէ աս հանգիստը։ Տէ՛ր՝ ծածկէ մեզ ժայռին խոռոչներուն մէջը, և քու առատ շնորհաց ձեռքերդ հովանի ըրէ մեր վրայ երբ կը մօտենանք աս տեսարանին։

1. Սրբոց հանգստին մէկ յատուկ պատիւն է Աստուծոյ Որդւոյն արեամբը ստացած **ժառանգութիւն** մը ըլլալը, այո՛ անոր գլխաւոր արդիւնքն է ան արիւնը ամէն արդիւնքներուն և ազդեցութիւններուն վախճանը և լրումը։ Ատկէ աւելի մեծ սէր մէկը չկրնար ունենալ. որ մէկը իր կեան-

քը բարեկամներուն համար դնէ ։ Ո՜հ ինչ մեծ ուրախութիւն պիտի ըլլայ աս մեր փրկչը միշտ մեր աչացը առջեւն ունենալն ու ան մահ յանձն առնող ու արիւն թափող սիրոյն կենդանի զգացումն ու ազդու յիշատակն ալ մեր հոգիներուն մէջ ։ Ի՜նչ անընդհատ ուրախութեամբ պիտի լեցընէ մեր սիրտերը, երբոր խորհինք թէ՝ աս արեանը հոսած վտակին մէջ լողալով անցանք աշխարհին բռնութիւնէն՝ սատանային որոգայթներէն՝ մարմնին ցանկութիւններէն՝ օրինաց անէծքէն՝ Աստուծոյ բարկութենէն՝ խղճմտանքին ամբաստանութենէն և թերահաւատ սրտին մաշող տարակոյսներէն ու վախերէն, և ապահով հասանք Աստուծոյ առջեւը ։ Հիմա Քրիստոս կ'աղաղակէ մեզի ․ Արդեօք հոգ չէ՞ք ըներ, ով բոլոր ճամբայէ անցնողներ, նայեցէ՛ք ու տեսէ՛ք, արդեօք իմ ցաւիս պէս ցաւ կա՞յ ։ Իսկ մենք հազիւ երբեք կը նկատենք աս ողբալի ձայնը․ և հազիւ երբեք գլուխնիս կը դարձընենք ան վէրքերուն նայելու ։ Բայց ան ատենը մեր կատարեալ եղած հոգիները պիտի զգան, և սիրոյ փոխարէն սիրով պիտի բորբոքին ։ Ի՜նչ հիանալի խորհրդածութեամբ պիտի նային փրկուած սուրբերը ու տեսնեն իրենց օրհնեալ փրկիչը, զիրենք ծախու առնողը՝ իրենց փրկանքն ու միանգամայն ժառանգութիւնը ։ Ան ալ իր սիրոյ վէրքերը տեսնելով մեր տրտմութեան վէրքերը պիտի նորոգին ։ Ան որ յարութիւն առնելէն ետքը իր առջի խօսքերը աս ըրաւ մեծ մեղաւորի մը, "Կնիկ՝ ինչո՞ւ կու լաս", գիտէ սէր և ուրախութիւն յարուցանել առանց տրտմութեան ստուերի մը, կամ արտասուաց փոթորիկի ։ Եթէ մեր վայելած մէկ բանը՝ մեր ամենաիրելի բարեկամին կեանքը զոհելովը ձեռք ձգուած ըլլայ, ո՛րչափ կը յարգենք անիկայ: Եթէ մէկ բարեկամ մը մեռած ատենը լոկ մէկ սիրոյ յիշատակ մը տայ մեզի, ո՛րքան հոգ տանելով կը պահենք զանիկայ, երբոր անոր վրայ նայինք՝ տուողը կը յիշենք իրբ թէ անոր անունը գրուած ըլլար վրան: Եւ ուրեմն մեր Տէրոջը մահն ու արիւնը յաւիտեանս քաղցրացունելու չէ՞ մեր ժառանգած փառքը: Ինչպէս որ մեր ապրանքներուն գինը կը գրենք, անանկ ալ մեր ստացած արդարութեանն ու փառքին գինը, որ է Քրիստոսի պատուական արիւնը: Իր չարչարանքը՝ ան արդարութեանը վճիռը տեղը տանելու համար էր՝ որ արիւն կը պահանջէր, և մեղաւորներուն արժանի եղածը քաշելու համար, որպէս զի անոնց չկորսնցուցած կեանքն ու երջանկութիւնը նորէն իրենց դարձունէ: Քրիստոսի փրկագործութիւնը այնքան հաճելի եղաւ Հօրը՝ որ անոր իշխանութիւն տուաւ իր ընտրեալները յառաջացունել և իրեն տրուած փառքը անոնց տալ, և աս ամէնը Հօրը հաճութիւնովը ու կամքին խորհրդովը:

2. Սրբոց թագին վրայ ուրիշ մարգարիտ մըն ալ՝ որ անոր ձրի պարգեւ ըլլալն է: Աս երկուքը՝ այսինքն ծախու առնուած և ձրի տրուած ըլլալը՝ ան ոսկի շղթաներն են, որ Աստուծոյ տաճարին մէջ սիւներուն գլուխի խոյակներէն կախուած էին: Հոս սուղ եղաւ անիկայ Քրիստոսի, բայց մեզի ձրի: Երբոր Քրիստոս ծախու պիտի առնէր՝ արծաթին ու ոսկիին արժէքը բան մը ըսել չէր, աղօթքներն ու արցունքներն ալ բաւական չէին կըրնար ըլլալ, և ոչ ալ ուրիշ ինչ և իցէ մէկ բան մը՝ բաց 'ի իր արիւնէն: Բայց մեր ծախու առնելը ընդունել է. ձրի կ'առնենք զանիկայ, առանց ստակի և առանց գնոյ: Պարտքերէն ձրիապէս

ազատուելուն համար շնորհակալութիւն մատուցանելը պարտքը վճարել չէ։ Հոս ամէն բան ձրի է։ Ահա Հայրը իր Որդին ձրի կու տայ. Որդին ալ ձրի կը վճարէ մեր պարտքը, և Աստուած կ'ընդունի ան կերպ վճարքը, քանի որ կրնար նոյն ինքն յանցանքը գործողէն պահանջել։ Նաև Հայրն ու Որդին ձրիապէս կու տան մեզի ան ծախու առնուած կեանքը՝ մեր սրտանց ընդունելովը, և ձրի կը խրկեն Սուրբ Հոգին մեզ կարողացունելու որ ընդունինք ինչ կայ ուրեմն ասոր մէջ որ ձրի չէ, ո՜հ ինչ յաւիտենական զարմացմամբ պիտի զարմանան սուրբերը աս ձրիութեանը վրայ խորհած ատեննին։ Ի՞նչ տեսաւ Տէրը իմ վրաս՝ որ զիս յարմար դատէ ասանկ վիճակի մը։ Որ խեղճ՝ ախտաւոր՝ անարգ՝ թշուառական մըն էի, որ աս փառքին պայծառութիւնովը զիս հագուեցընէ։ Որ ես չնչին որդ մը ըլլալով՝ աս բարձր պատիւին հասնիմ։ Որ քիչ մը առաջ լացող՝ ողբացող ու մահկանացու մը ըլլալով հիմա այնքան ուրախութեամբ լեցուիմ, որքան որ սիրտս կրնայ ընդունել. և մանաւանդ ելլեմ գերեզմանէն՝ ուր կը փտէր մարմինս և ելլեմ հողէն ու խաւարէն՝ ուր անյիշատակ եղած կը թուէի, և հոս անոր աթոռին առջևը կենամ։ Որ Մուրթքէին պէս գերութենէ ելլեմ և թագաւորին քովը նստիմ, Դանիէլին պէս՝ առիւծներուն գուբէն ելլեմ, և իշխաններուն կառավարիչ ըլլամ։ Ո՞վ կրնայ վերահասու ըլլալ աս անչափելի սիրոյն։ Եթէ մեր ընդունուելուն պայմանը՝ արժանաւորութիւննիս ըլլար, Յովհաննէս Աւետարանիչին պէս նստելու լալու էինք արժանի մէկ մարդ մը չգտնուելուն համար։ Բայց Յուդ՚այի ցեղէն եղող Առիւծը արժանի է, և յաղթեց ու անոր իրաւունքովը մեր ժառանգութիւնը կրնանք ձեռք ձգել ։ Դաւիթին պէս պիտի չըսենք . որ Տէրոջը զոհ մատուցանելու համար Ոռնային կալը չէր ուզեր ձրի առնել, բայց մեր ձրի առածները Տէրոջը պիտի մատուցանենք ։ (Բ Թագ . ԻԴ . 24 ։) Ա՛ս է մեզի ապսպրուած կանոնը, Ձրի առիք ձրի տուէք, բայց Քրիստոս սուղ ծախու առաւ, և սակայն ձրի կու տայ ։

Եթէ միայն առանց հատուցման ըլլար և առանց մեր արժանաւորութեանը, տակաւին զարմանքը մեծ կ'ըլլար, բայց մեր պատժոյ արժանաւորութիւնն ու երկայն ատեն բուն մեր կործանումը փնտռելնուս ալ դէմ է ։ Ի՞նչ զարմանալի խորհուրդ պիտի ըլլայ խորհիլ մեր արժանի եղածներուն և մեր ընդունածներուն անհաւասարութեանը վրայ, մեր հիմակուան վիճակին ան թշուառ վիճակէն ունեցած տարբերութեանը վրայ՝ որուն արժանաւոր էինք, վար նայիլ դժոխքին վրայ և տեսնել ան տարապայման տարբերութիւնը որ շնորհքը՛ ըրաւ մեր ու հոն գտնուողներուն մէջ ։ . տեսնել բուն ան ժառանգութիւնը որուն համար ծնած ենք, թէ այնքան տարբեր է ան ժառանգութենէն՝ որուն համար որդեգիր եղ՛նք ։ Ի՞նչ սիրոյ բորբոքներ պիտի վառին մեր սէրը երբ խորհինք, թէ "ահա՛ ան տեղը՝ որ Քրիստոս մեզ հասուց ։ Ահա՛ ան մահը՝ որ իմ մեղքիս վարձք պիտի ըլլար . բայց աս յաւիտենական կեանքը Աստուծոյ շնորհքն է Քրիստոս Յիսուս իմ Տէրոջմովս ։ Ո՞վ ըրաւ զիս այնքան տարբեր ուրիշներէն ։ Հիմա ես ան բոցերուն մէջ պիտի ըլլայի՞, թէ որ իմ ճամբաս բռնէի և իմ կամացս թողուէի ։ Սոդոմի մէջ պիտի չտնտնայի մինչև որ բոցերը զիս պատէին, թէ որ Աստուած իր ողորմութեամբը զիս դուրս չհանէր"։ Անտարակոյս յաւիտենական զարմանք պիտի ըլլայ մեզի աս բանը, որ անանկ ծանրագին թագ մը ասանկ անարգ մեղաւորի մը գլխուն յարմարի, և ասանկ բարձր պատիւն ու ասանկ բազմաժամանակեայ անպտղութիւնը և ապերախտութիւնը մի և նոյն անձին վիճակը ըլլայ, և ասանկ անարգ ապստամբութեանց վերջը՝ ասանկ պատուական ուրախութիւններ ըլլայ։ Բայց շնորհակալութիւն ո՛չ մեզի և ոչ մեր կատարած գործքերուն ու աշխատութիւններուն մէկուն, մանաւանդ թէ՝ ոչ մեր զանցառութեանը և ծուլութեանը. գիտենք մենք որու կը վայլէ գովութիւնը՝ և որու պէտք է տըրուիլ յաւիտեանս։ Բուն աս վախճանին համար էր որ անհուն իմաստութիւնը մարդուս փրկութեան բոլոր խորհուրդը այսպէս սահմանեց, այսինքն ծախու առնելը և ձրի տալը, որ մարդուն սէրն ու ուրախութիւնը կատարեալ ըլլայ, և շընորհքը խիստ փառաւոր հանդիսանայ, որ արժանաւորութեան գաղափարը չարգիլէ առջինը, երկրորդը չխաւարեցունէ· որպէս զի աս երկու ծխնիներուն վրայ դառնայ երկնից դուռը։ Ուրեմն թող ԱՐԺԱՆԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ բառը գրուի դժողքին դրանը վրայ, իսկ երկնից ու կենաց դրանը վրայ՝ ՁՐԻ ՇՆՈՐՀՔ։

3. Աս հանգիստը սրբոց յատկացեալ է. անոնցմէ զատ ուրիշի մը բնաւ չվերաբերիր։ Թէ որ բոլոր Եգիպտոս լոյս ըլլար՝ Իսրայէլացիք ալ նոյնը պիտի ունենային ոչ պակաս. բայց ան լոյսին մինակ իրենց վայելելովը դրացիներնուն թանձր խաւարի մէջ գտնուած ատենը, աւելի պիտի զգան ան իրենց ունեցած արտօնութիւնը։ Սեփհական եղած շնորհքը՝ ամէն շնորհքէ աւելի կ՚ազդէ։

Թէ որ փարաւոն ալ Իսրայէլացւոց պէս ապահով անցնէր՝ Կարմիր ծովին յիշատակը այնքան երեւելի չէր ըլլար։ Թէ որ բոլոր աշխարհը չխղդուեր և թէ որ Սոդոմ ու Գոմոր չայրէին՝ Նոյին փըրկութիւնը զարմանք մը չէր ըլլար, ոչ ալ Ղովտի ազատութիւնը այնքան կը խօսուէր։ Երբոր մէկը կը լուսաւորուի ու միւսը խաւարի մէջ կը մնայ, մէկը կը նորոգուի և միւսը իր ցանկութիւնովը գերի բռնուած կը մնայ, աս բանը աղաղակել կուտայ սուրբերուն, "Տէր՝ ինչպէս կ'ըլլայ որ դուն ինքզինքդ մեզի պիտի յայտնես, և չէ թէ աշխարհին"։ Երբոր մարգարէն կը խրկուի բոլոր Իսրայէլի մէջ եղողներէն միայն մէկ այրի կնկան մը, և բոլոր բորոտներէն մէկ Նեեմանը մաքրելու, ան ատենը շնորհքը աւելի նշանաւոր կ'ըլլայ։ Ազդու զգացում մը պիտի պատճառէ անշուշտ՝ ան օրը երկու կողմին ալ․ երբոր մէկ անկողինի մէջ կամ դաշտի մէջ երկու հոգի ըլլայ, ու մէկը առնուի և միւսը ձգուի։ Սուրբերը վար պիտի նային ան հրեղէն լճին վրայ և իրենց երջանկութիւնը զգալով և Աստուծոյ արդար գործքին հաւանութիւն տալով, պիտի ցնծան ու երգեն, "Արդար ես՝ դուն որ ես և որ էիր, և սուրբ ես, որ ասանկ դատաստան ըրիր"։

4․ Թէպէտ աս հանգիստը Սուրբերուն յատուկ է, բայց հասարակ է բոլոր սուրբերուն․ վասնզի երանելեաց ընկերութիւն է, թէ սրբոց թէ հրեշտակաց․ կատարեալ եղած սուրբերուն միութիւնն է, որոնց գլուխ է Քրիստոս, և անոնց հաղորդակցութիւնը կատարեալ է։ Ինչպէս որ մէկտեղ էինք աշխատանքի, վտանգի և նեղութեան ատեն, ասանկ ալ մէկտեղ պիտի ըլլանք ան մեծ հատուցմանն ու ազատութեան ատենը։ Ինչպէս որ մէկտեղ ծաղր կ՚ըլլայինք և կ՚անարգուէինք, անանկ մէկտեղ պիտի ընդունուինք ու պատուուինք։ Մենք որ տրտմութեան օրը մէկտեղ անցուցինք, մէկտեղ ալ պիտի վայելենք ան ուրախութեան օրը. անոնք որ մեր հետը եղան հալածման ու բանտի մէջ, մեզի հետ ալ պիտի ըլլան ան մխիթարութեան պալատին մէջ։ Քանի՜ քանի անգամ մեր հառաչանքը մէկ ձայնի պէս եղան, մեր արտասուքը մէկ հոսանք, և մեր փափաքները մէկ աղօթք։ Բայց հիմա բոլոր մեր փառաբանութիւնները մէկ երգ պիտի ըլլան, բոլոր մեր եկեղեցիները մէկ եկեղեցի, և բոլոր մեր անձերը մէկ մարմին. վասն զի Քրիստոսով մէկ պիտի ըլլանք՝ ինչպէս որ Ան և Հայրը մէկ են։ Ճշմարիտ է որ ան բանը սուրբերէն փնտռելու չենք որ միայն Քրիստոսի մէջը կը գտնուի։ Բայց եթէ Հայր Աբրահամին և Իսահակ ու Յակոբ Նահապետներուն հետ երկնից թագաւորութեանը մէջ նստելու խորհուրդը՝ մեր իրաւացի ուրախութիւնը կ՚ըլլայ, ո՛րչափ աւելի իսկական տեսութիւնն ու իսկական ժառանգութիւնը։ Հարկաւ մխիթարական խորհուրդ մը պիտի ըլլայ մտածել ան օրուան վրայ՝ երբոր պիտի միանանք Մովսէսին հետ՝ իր երգը երգելու, Դաւիթին հետ՝ իր փառաբանութեանը սաղմոսները, և բոլոր փրկուածներուն հետ՝ Գառնուկին երգը յաւիտեան երգելու մէջ. երբոր պիտի տեսնենք Ենովքը որ Աստուծոյ հետ կը քալէ, Նոյ իր անզուգական հաւատարմութեան վարձքը կ՚ընդունի, Յովսէփը իր անարատութեան, Յոբը՝ իր համբերութեանը, Եզեկիան իր ուղղութեանը և բոլոր սուրբերը՝ իրենց հաւատքին վախճանը կը վայելէն։ Ոչ միայն մեր առաջուց գիտցածները, այլ ամէն գալու բոլոր սուրբերը՝ որոնց երեսը մարմնով ըլլալ երբէք տեսած չենք, պիտի ճանչնանք և ուրախութեամբ պիտի վայելենք ։ Այո՛, սուրբերը և հրեշտակներն ալ մեր երջանիկ ընկերները պիտի ըլլան ։ Անոնք որ հիմա յօժար սրտով մեզի ըսպասաւորող հոգիներ են, ան ատենն ալ յօժար սրտով մեր բարեկամները պիտի ըլլան ուրախութեամբ ։ Անոնք որ անանկ ուրախութիւն ունին երկինքը մեր դարձի գալուն համար, անշուշտ մեծ ուրախութեամբ պիտի ցնծան մեզի հետ մեր փառաւորուելուն վրայ ։ Ան ատենը ճշմարտապէս պիտի ըսենք Պաւղոսին հետ թէ ամէն քենէ վախցողներուն ընկերն եմ՝ երբոր «Սիօն լեռան մօտենանք ու կենդանի Աստուծոյ քաղաքին՝ երկնաւոր Երուսաղեմին ու բիւրաւոր հրեշտակներուն ու երկինքը գրուած անդրանիկներուն հանդիսաւոր ժողովքին և եկեղեցիին, և Աստուծոյ՝ որ ամենուն դատաւորն է. ու արդարոց հոգիներուն որ կատարուեր են. և Յիսուսի որ նոր ուխտին միջնորդն է ։ Երկնաւոր հանգիստին մէկ հատիկ գերազանցութիւնն է՝ որ մենք «Սուրբերուն քաղաքակիցները և Աստուծոյ ընտանիքը կ'ըլլանք» ։

5. Մ՝եր հանգիստին մէկ յատկութիւնն ալ աս է, որ անոր ուրախութիւնները անմիջապէս Աստուծոյ ձեռքէն պէտք ընդունինք ։ Հիմա բան մը չունինք անմիջապէս անկէ. այլ երկու՝ իրեք, կամ ո՞վ գիտէ քանի ձեռքերէ անցած, այսինքն երկրէն՝ մարդէն՝ արեւէն՝ լուսինէն՝ հրեշտակներուն սպասաւորութենէն ։ Թէպէտ հրեշտակի ձեռքով եկածներուն մէջ՝ մեղաւորներու անկատարութիւնը խառնուած չէ, սակայն արարածներուն անկատարութիւնը և մարդու ձեռքով եկածներուն մէջ՝ երկու տեսակ անկատարութիւնն

ալ կը խառնուին ։ Ի՜նչ կենդանի՝ զօրեղ ու սուր է Աստուծոյ խօսքը, և սակայն շատ անգամ բնաւ չազդեր տկար մարդոց բերնով խօսուելով ։ Ի՜նչ ծանրութիւն և արժէք կայ օրհնեալ Աւետարանին ամէն խօսքերուն մէջ, մարդ կը կարծէ թէ բաւական է թափանցելու և ազդելու ամենէն թմրած հոգիին և բոլորովին գրաւելու անոր խորհուրդները և զգածմունքը. և սակայն ո՞րչափ անգամ քարի վրայ ջուր թափածի պէս է՝ որ չծծեր երբէք ։ Մեր խօսած Աստուծոյ բաները աստուածային են, բայց մեր խօսելու կերպը մարդկային ։ Ինչ բանի որ կը դպչինք քիչ կայ որ մեր աղտոտ ձեռքերուն նշանը վրան չմնայ ։ Եթէ խօսքը Աստուած ինք խօսի, ան ատենը արդարև կենդանի ու զօրեղ պիտի ըլլայ ։ Քրիստոնեան փորձով գիտէ հիմա որ իր ամենաքաղցր ուրախութիւնները ամենէն աւելի անմիջական կերպով Աստուծմէ եկածներ են, որոնք մարդոցմէ շատ քիչ բան ունին, և ուղղակի Սուրբ Հոգիէն են ։ Ան Քրիստոնեաները որ շատ կ՚առանձնանան աղօթքի ու խորհրդածութեան, ամենէն շատ հոգևոր կեանք և ուրախութիւն ունեցող մարդիկը անոնք են, վասն զի անոնք ամէն բան աւելի անմիջական կերպով կ՚ընդունին Աստուծմէ ։ Ո՛չ թէ մէկդի ձգելու ենք խօսքը, լսելն ու կարդալը և խորհրդակցութիւնը կամ Աստուծոյ որ և իցէ մէկ սահմանադրութիւնը զանց ընելու ենք, այլ ասոնք ընելու ատեն՝ բոլորովին ասոնց չկապուիլը քրիստոնէի ընթացք է ։ Ուրախութիւն կայ աս հեռուէն ընդունուած բաներուն մէջ, սակայն ուրախութեան լիութիւնը Աստուծոյ անմիջական ներկայութեանը մէջն է ։ Ան ատենը լոյս պիտի ունենանք առանց կանթեղի. և մշտնջենաւոր ցորեկ՝ առանց արեւի, վասն զի "Քաղաքը արեւի ու լուսնի պէտք չունի, որ զանիկայ լուսաւորեն. ինչու որ Աստուծոյ փառքը զանիկայ կը լուսաւորէ, ու անոր ճրագը Գառնուկն է. եւ հոն ալ գիշեր պիտի չըլլայ, ու ճրագ ու արեւու լոյս պէտք չէ եւ յաւիտեանս յաւիտենից պիտի թագաւորեն"։ Ան ատենը առանց Սուրբ Գրոց՝ լուսաւորեալ միտք պիտի ունենանք, եւ առանց գրաւոր օրինաց պիտի կատարուինք, վասն զի Տէրը կատարեալ պիտի ընէ իր օրէնքը մեր սրտերուն մէջ, եւ ամէնքս կատարելապէս Աստուծմէ սորված պիտի ըլլանք։ Մենք ուրախութիւն պիտի ունենանք, բայց ոչ թէ խոստմունքներէն առած ոչ ալ հաւատոյ եւ յուսոյ ձեռօքը վայելած ուրախութիւնը։ Հաղորդութիւն պիտի ունենանք Աստուծոյ հետ՝ առանց արարողութեանց միջոցին, աս որթին պտուղը ալ հարկաւոր պիտի չըլլայ երբոր Քրիստոս նոր պիտի խմէ մեզի հետ իր Հօրը թագաւորութեանը մէջ, եւ պիտի կազդուրէ մեզ անմիջական վայելքին մխիթարիչ գինիովը։ Կարօտութիւն ունենալ եւ անիկայ չլեցուիլը դժողքի մէջ եղողներուն վիճակն է։ Կարօտութիւնները աղօթքներու ձեռօք լեցուիլը՝ մեր երկրի վրայի վիճակն է։ Իսկ կարօտութիւնը անմիջապէս Աստուծմէ լեցուիլը՝ սուրբերուն վիճակն է երկինքին մէջ։ Կարօտութիւն ամենեւին չունենալը՝ միայն Աստուծոյ յատկութիւնն է։

6. Աս հանգիստին մէկ ուրիշ գերազանցութիւնն ալ ան է՝ որ յարմար ժամանակին կը տրուի։ Ան որ իր այգիին պտուղը՝ իր ժամանակին կ՚ըսպասէ առնել, եւ իր ժողովուրդը կ՚ընէ "Ջուրի ճամբաները անկուած ծառի պէս, որ իր ժամանակին իր պտուղը կու տայ", նաեւ կենաց պսակը

պիտի տայ անոնց իր ժամանակին ։ Ան որ յոգնածին մխիթարական խօսք մը կը զրուցէ ժամանակին, անշուշտ ուրախութիւնը ամենէն յարմար ատենին պիտի յայտնէ ։ Անոնք որ չեն ձանձրանար բարիք ընելէն, յարմար ժամանակին պիտի հնձեն, թէ որ չթուլնան ։ Եթէ Աստուած իր անձրևը ժամանակին կու տայ մինչև անգամ՝ չարերուն, և հունձքի սահմանեալ շաբաթները կը պահէ, նաև կը պահէ ան ուխտը որ ցորեկ ու գիշեր իրենց ժամանակին ըլլան, ուրեմն անշուշտ սուրբերուն փառաւոր հունձքն ալ իր ժամանակէն չվրիպիր ։ Անտարակոյս ան որ մէկ օր մըն ալ ետ չկեցաւ իր խոստմունքէն, այլ հանեց Իսրայէլացիները Եգիպտոսէն՝ նոյն օրը երբ չորս հարիւր երեսուն տարին լմնցաւ, ոչ ալ մէկ օր մը կամ մէկ ժամ մը պիտի անցընէ իր ժողովրդեանը փառքին ատենէն ։ Երբ որ աս աշխարհիս մէջ երկայն խաւար գիշեր մը ունեցեր ենք, ան ատենը արշալոյսին երևնալն և Արդարութեան Արեգակին ծագիլը յարմար պիտի չըլլա՞յ ։ Երբոր երկայն ու ձանձրալի ճամբորդութիւն մը ըրեր ենք շատ վտանգներէ անցնելով, յարմար ատեն չը՞լլար հայրենիք հասնելու ։ Երբ որ երկայն ու վտանգաւոր պատերազմ մը ըրեր ենք ու շատ վէրքեր ալ առեր ենք, յաղթական խաղաղութիւնը յարմար չը՞գար ան ատենը ։ Մարդիկ շարունակ ձանձրութեան մէջ կ՚ապրին, յատկապէս սուրբերը, որոնք շատ կը ձանձրանան ան բաներէն՝ որ աշխարհ չկրնար զգալ՝ Ոմանք կոյր մոքէն կը ձանձրանան, ոմանք կարծր սիրտէն, ոմանք իրենց ամէն աւուր տարակոյսներէն և երկիւղներէն, ոմանք հոգևոր ուրախութեան պակասութենէն, և ոմանք Աստուծոյ բարկութեան վախէն ։ Եւ երբոր քրիստոնեայ մը շատ տարի փափաքելով ու աղօթելով ազատութեան սպասեր է, ան ատենը յարմար չէ՞ փրկութիւնը։ Մ՛ենք կը գանգատինք թէ Քանանու երկիրը անապատին մէջ չենք գտներ, կամ Սիոնի երգերը օտար երկրի մէջ, և թէ Ովկիանոսի մէջ ալ խաղաղ նաւահանգիստ ու ոչ ցորեկուան տաքուն ատենը հանգիստ՝ ոչ ալ երկինք՝ երկրէս զատուելէն առաջ, և թէ որ ասոնց ամէնը ըլլային ատենէ դուրս իջած պիտի չըլլայի՞ն։

7. Աս հանգիստը ինչպէս որ յարմար ժամանակին, անանկ ալ յարմար կերպով պիտի ըլլայ։ Երբոր նոր բնութիւնը՝ անոնց հոգիները աս հանգստին կը յարմարցընէ։ Մ՛անաւանդ իրենց սրբութիւնը ուրիշ բան չէ՝ այլ մէկ կայծ մը երկինքէն առնուած, և Քրիստոսի Հոգւոյն ձեռօքը իրենց սրտերուն մէջ բորբոքած. որուն բոցը միշտ կը հակի իր ելած տեղին՝ իր ծագումը աստուածային ըլլալով։ Ժամանակաւոր թագերը և թագաւորութիւնները չեն կրնար սրբոց հանգիստ տալ։ Վասն զի անոնք անանկ ցած գնով չփրկուեցան. և ոչ անանկ ցած բնութիւն մը առին։ Ինչպէս որ հոգւով երկրպագութիւն կ'ուզէ անոնցմէ Աստուած իր հոգևոր էութեանը յարմար, անանկ ալ ինք անոնց հոգևոր հանգիստ մը պիտի պատրաստէ՝ իրենց հոգևոր բնութեանը յարմար։ Աստուծոյ և իր Օծեալին գիտութիւնը, անոնց փոխադարձ սիրոյն մէջ հաճոյական համակրութիւնը, մեր զԱստուած վայելելուն մէջ յաւիտենական ուրախութիւնը՝ իր փառաւորեալ գովութիւնները յաւիտեան երգելով, Սուրբին յարմար երկինքը աս է։ Ան ատենը մենք հոն բուն մեր բնութեանը յարմար եղած տարրին մէջ պիտի ապրինք։ Մ՛ենք հիմա կը

նմանինք՝ ամանի մը մէջ դրուած ձուկի, միայն այնքան ջուրով՝ որ ողջ մնանք, բայց ի՛նչ է անիկայ՝ Ովկիանոսին քովը։ Քիչ մը օդ ներս թողուած է հիմա մեզի՝ որ շնչառութիւն ընենք, բայց ի՛նչ պիտի ըլլայ անիկայ՝ Սիօն լեռանը անուշիկ և զով զեփիւռներուն քովը։ Արեգակին ճառագայթը ունինք մեր խաւարը փարատելու, և տաք շառաւիղ մը՝ մեզ սառելէն պահելու համար. բայց ան ատենը անոր լուսոյն մէջ պիտի բընակինք, և անոր տաքութիւնովը յաւիտեան պիտի կենդանանանք։ Սրբոց բնութիւնները ինչպէս որ են, իրենց փափաքներն ալ անանկ են. և մեր նորոգեալ բնութեանը փափաքներն են, որուն յարմարած է աս հանգիստը։ Քանի որ մեր փափաքները ապականած և անկարգ կը մնան, մեզի շատ աղէկ է անոնք ուրանալը, մանաւանդ զանոնք կորսնցընելը՝ քան թէ կատարելը. բայց ան փափաքները՝ որոնք որ հոգևոր են, Աստուծոյ տնկածներն են, և անշուշտ ինքը ջուր պիտի տայ անոնց, ու աճեցունէ։ Ինքը մեզ անօթի ու ծարաւ ըրած է արդարութեան համար, որ երջանիկ ընէ մեզ կատարելապէս կշտացունելով։ Քրիստոնեայ՝ աս քու սրտիդ ուզած հանգիստն է, ու կը պարունակէ ամէն ինչ որ քու սիրտդ կրնայ ուզել, ամէն ինչ բանի որ կը ցանկաս՝ ինչ բանի համար որ կ՛աղօթես՝ կ՛աշխատիս, հոն պիտի գըտնես ամէնը։ Աւելի կ՛ուզէիր զԱստուած ունենալ Քրիստոսով՝ քան թէ բոլոր աշխարհը. հոն պիտի ունենաս զինքը։ Ի՞նչ պիտի չտայիր անոր սիրոյն վստահ ըլլալու համար. հոն վստահութիւն պիտի ունենաս առանց կասկածի։ Փափաքէ՛ ինչ որ կրնաս, խնդրէ՛ ինչ որ կ՛ուզես՝ իբրև Քրիստոնեայ, և պիտի տրուի քեզի՝ ոչ միայն մինչև թագաւորութեան կէսը, այլ մինչև անգամ թէ թագաւորութիւնը և թէ թագաւորը։ Աս կեանքը փափաքի և աղօթքի կեանք է, բայց ան կեանքը հաճութեան և վայելմունքի։ Աս հանգիստը սրբոց կարօտութեանցն ալ շատ յարմար է, ինչպէս նաև իրենց բնութեանը և փափաքանացը։ Անիկայ կը պարունակէ ինչ բանի որ ճշմարտապէս կը կարօտին, ոչ թէ տալով անոնց թանձր նիւթական երջանկութիւններ, որոնք Սաւուղին զէնքերուն պէս՝ աւելի բեռ են Դաւիթին վրայ, քան թէ օգուտ։ Անոնց ամենէն աւելի կարօտած բանը Քրիստոս և կատարեալ սրբութիւնն էր, և ատոնցմով պիտի լեցուին։

8. Նաև աս հանգիստը բացարձակապէս կատարեալ պիտի ըլլայ։ Ան ատենը ուրախութիւն պիտի ունենանք՝ առանց տրտմութեան, և հանգիստ՝ առանց ձանձրութեան։ Մեր շնորհքներուն հետ ապականութեան խառնուրդ պիտի չըլլայ, և ոչ ալ մեր մխիթարութեանը հետ վիշտ։ Ան նաւահանգիստին մէջ չկայ ան ալիքներէն մէկը որ հիմա մեզ ասանկ վեր վար կը տարուբերեն։ Այսօր աղէկ ենք, վաղը հիւանդ. այսօր պատուոյ մէջ՝ վաղը անարգութեան. այսօր բարեկամներ ունինք՝ վաղը չունինք. այո՛ հիմա մեր գինին ու քացախը մէկ ամանի մէջ են։ Եւ թէ որ յայտնութիւնները մեզ երրորդ երկինքն ալ հանեն՝ Սատանային հրեշտակը շուտ մը մեզ պիտի հրէ, և մարմինին խայթոցը մեզ վար պիտի բերէ։ Բայց աս անհաստատութիւններէն մէկն ալ չկայ երկինքը։ Եթէ կատարեալ սէրը՝ վախը մէկ դի կ՚ընէ, ուրեմն կատարեալ ուրախութիւնն ալ հարկաւ տրտմութիւնը մէկ դի պիտի ընէ, և կատարեալ երջանկութիւնը՝ թշուառու-

թեան ամէն մնացորդները։ Հոն պիտի հանգչինք մենք վշտաց և մեղաց ամէն չարիքներէն ազատելով։

Երկինքը՝ ամէն բանէն աւելի մեղքը կ՚արտաքսէ, թէ սրտին մէջ եղած սկզբնականը՝ թէ արտաքին վարուց մէջ եղած ներգործականը։ "Հոն բնաւ անմաքրութիւն մը պիտի չմտնէ, ոչ ալ պղծութիւն ու ստութիւն գործող մը"։ Ի՞նչ պէտք էր որ Քրիստոս մեռնէր, թէ որ երկինքը անկատար հոգիներ կրնար ընդունիլ։ Ասոր համար Աստուծոյ Որդին յայտնուեցաւ, որ Սատանային գործը քակէ։ Անոր արիւնը և Հոգին չըրի՞ն աս ամէն բաները՝ որ վերջապէս պիտի թողուն մեզ։ "Ի՞նչ հաղորդութիւն ունի լոյսը՝ խաւարին հետ. և ի՞նչ միաբանութիւն ունի Քրիստոս Բելիարին հետ"։ Քրիստոնեայ՝ թէ որ անգամ մը երկինքը հասնիս, ալ մեղք գործելիք չունիս։ Ասիկայ ուրախառիթ լուր չէ՞ քեզի՝ որ կ՚աղօթէիր և կը հսկէիր անոր դէմ այնքան ատեն։ Գիտեմ որ եթէ քու ընտրութեանդ ձգուի՝ աւելի պիտի ուզես մեղքէն ազատիլ, քան թէ բոլոր աշխարհը վաստըկիլ։ Աս քու փափաքդ պիտի լեցուի։ Ան կարծր սիրտը՝ ան պիղծ խորհուրդները՝ որ քու ամէն կրօնական պարտաւորութեանդ մէջ կը խառնուէին, ան ատենը մէկ դի պիտի երթան յաւիտեան։ Քու՝ իմացականութիւնդ ալ բնաւ պիտի չմթննայ։ Սուրբ Գրոց ամենէն մութ խօսքերը՝ պարզ պիտի ըլլայ։ Ամէն հակասութիւն երևցածները՝ պիտի համաձայնին։ Ամենէն տկար քրիստոնեան՝ աս տեղը եղած որ և իցէ աստուածաբանէն աւելի կատարեալ մէկը պիտի ըլլայ։ Ի՜նչ երջանիկ օր՝ որ ատեն սխալմունքը յաւիտեան պիտի բնաջինջ ըլլայ, երբ մեր միտքը պիտի լեցուի Աստուծմով՝ որուն լոյսը մթութիւն պիտի չթողու մեր մէջը ։ Նոր երեսը պիտի ըլլայ մեր Սուրբ Գիրքը՝ ուր պիտի կարդանք ճըշմարտութիւնը ։ Շատ անգամ կ'ըլլայ հոս՝ որ բարեպաշտ մարդ մը սխալ նախանձաւորութիւնովը պատճառ կ'ըլլայ իր եղբայրները խաբելու և զանոնք մոլորցունելու . և երբ որ ինք իր սխալը կը տեսնէ , չգիտեր ինչ ընելու է որ անոնք ուղղէ ։ Իսկ հոն միայն պիտի ըլլանք ճշմարտութեան վրայ՝ ինչպէս նաև մէկ եղած ըլլալով անոր հետ որ ճշմարտութիւն է ։ Պիտի դադարինք նաև մեր կամքին ու զգացումներուն և վարուցը մեղքերէն ։ Ալ պիտի չպահենք աս ապստամբութեան հոգին՝ որ հիմա մեզ Աստուծմէ հեռացունել կը ջանայ . ալ պիտի չզգանք մոլութեանց զօրութիւնը , և ոչ ալ պիտի տառապինք անոնց ազդեցութիւնէն . Հըպարտութիւն՝ բարկութիւն՝ ծուլութիւն ու անզգայութիւն պիտի չըլլայ մեր քովը . ոչ Աստուծմէ ու Աստուծոյ բաներէն օտարութիւն՝ ոչ զգացումներու պաղութիւն ոչ ալ սիրոյ մէջ անկատարութիւն պիտի ըլլայ . ոչ անկարգ ընթացք՝ ոչ ալ Սուրբ Հոգին տրտմեցընել . ոչ ամօթալի գործքեր՝ ոչ ալ պիղծ խօսակցութիւններ , բոլոր ասոնցմէ յաւիտեան պիտի դադարինք և հանգչինք ։ Ան ատենը՝ ինչպէս որ երես երեսի նման է հայելիին մէջ , անանկ ալ մեր կամքը պիտի համաձայնի Աստուածային կամացը , որմէ իբրև մեր օրէնքը և կանոնը՝ բնաւ խոտորելու չենք ։ "Վասն զի ան որ անոր հանգիստը մտաւ , ալ ինքը հանգչեցաւ իր գործքերէն , ինչպէս որ Աստուած ալ իրեններէն" ։

Մեր նեղութիւնները լոկ մեր մեղանչելուն արդիւնքն էին , և երկուքն ալ երկինքին մէջ միանգամայն պիտի դադարին ։ Պիտի հանգչինք Աստուծոյ սիրոյն վրայ բոլոր մեր տարակոյսներէն ։ Ալ պիտի չըսուի ան առակը թէ "Տարակոյսները տատասկներու պէս են, որ թէպէտ չար բոյսեր են, բայց բարի երկրի մէջ ալ կը բուսնին" ։ Ան ատենը պիտի ջնջուին անոնք և ալ պիտի չնեղեն ան երանելի հոգին ։ Ալ պիտի չլսենք սանկ խօսք թէ "Ի՞նչ ընեմ որ իմ վիճակս գիտնամ։ Ինչէ՞ն գիտնամ որ Աստուած իմ Հայրս է, սիրտս ուղիղ է, դարձս արդեամբ և ճշմարտութիւնով է, և հաւատքս անկեղծ է. կը վախնամ որ մեղքերս ներուած չեն, և բոլոր ըրածս կեղծաւորութիւն է, և կը վախնամ որ՝ Աստուած պիտի մերժէ զիս և աղօթքներս չլսէ" ։ Բոլոր ասոնք փառաբանութեան պիտի դառնայ հոն ։

Պիտի հանգչինք Աստուծոյ մեզի բարկացած ըլլալուն բոլոր վախերէն ։ Դժոխքը՝ արքայութեան հետ պիտի չխառնուի ։ Երբեմն երանելի հոգին զԱստուած միտքը կը բերէր և կը նեղուէր, կը գանգատէր և կը խռովէր ու չէր ուզեր մխիթարուիլ . Աստուածային բարկութիւնը՝ վրան կը ծանրանար և Աստուած բոլոր իր ալիքներովը կը պատէր զանիկայ ։ Իսկ ան օրհնեալ օրը՝ պիտի ցուցընէ մեզի որ թէպէտ Աստուած իր երեսը վայրկեան մը կը ծածկէ մեզմէ, սակայն յաւիտենական մարդասիրութեամբ ողորմութիւն պիտի ընէ մեզի ։

Պիտի հանգչինք Սատանային բոլոր փորձութիւններէն ։ Ի՜նչ վիշտ է քրիստոնեային՝ որ կը թելադրուի իր Տէրը ուրանալու, թէև փորձողին միտք չընէ ալ ։ Ի՜նչ տանջանք է սանկ սոսկալի զգացումներ իր հոգւոյն ազդուիլը, սանկ հայհոյական գաղափարներ իր երևակայութեանը ներկայանալը. երբեմն խիստ խորհուրդներ Աստուծոյ վրայ՝ անարգ խորհուրդներ Քրիստոսի վրայ, անհաւատութեան խորհուրդներ Սուրբ Գըրոց վրայ՝ կամ նախատալից խորհուրդներ Նախախնամութեան վրայ: Ի՞նչ տանջանք է փորձուիլ երբեմն՝ ներկայ բաներուն դառնալու, մեղաց որոգայթներուն հետ խաղալու, մարմնաւոր ցանկութեանց մէջ մտնել համարձակելու, և երբեմն բուն անաստուածութեան՝ մանաւանդ երբոր գիտենք թէ մեր սիրտը որքան խաբեբայ է. որ աբեթի պէս պատրաստ է բռնկելու՝ ան կայծերէն մէկը իրեն դպածին պէս: Սատանան՝ իշխանութիւն ունի մեզ փորձել հոս՝ բայց Սուրբ Քաղաքը չմտներ. կրնայ մեզ տաճարին աշտարակին վրայ կեցունել երկրաւոր Երուսաղեմին մէջ, իսկ Նոր Երուսաղեմին չկրնար մտնել, կրնայ մեզ շատ բարձր լեռ մը հանել, բայց Սիօն լեռը չկրնար ելլել. և եթէ ելլէր՝ ուցուցնէր աշխարհի բոլոր թագաւորութիւնները և անոնց փառքը, ատիկայ անարգ խայծ մը պիտի ըլլար մեր Տէրոջը թագաւորութիւնը ժառանգող հոգիին: Ալ զուր է Սատանային մեզ փորձելը:

Աշխարհէն և մարմինէն եղած մեր փորձութիւններն ալ պիտի դադարին: Ի՞նչ վտանգներ կան հոս՝ որոնց մէջ կը քալենք ամէն ժամանակ: Ամէն զգայարան և ամէն անդամնիս մէյմէկ որոգայթ են. ամէն արարած՝ ամէն բարիք և ամէն պարտաւորութիւն որոգայթ են մեզի: Հազիւ թէ կրնանք աչքերնիս բանալ առանց փորձութեան մէջ իյնալու, կամ մեզմէ վեր եղողներուն նախանձելու, կամ մեզմէ վար եղողները անարգելու, ոմանց պատուոյն ու հարստութեանը ցանկալու, այլոց աղքատութեանը և հնոտի հանդերձներուն նայելու հպարտութեամբ և անգթութեամբ։ Եթէ գեղեցկութիւն ունենք՝ ցանկութեան վտանգ կայ. եթէ տգեղութիւն՝ զզուանաց և անարգութեան։ Ի՜նչ շուտով նախատական ծաղրաբանութիւնները՝ սնոտի կատակները՝ խեղկատակ խօսակցութիւնները կը սպրդին կը մտնեն մարդուն սիրտը։ Ի՜նչ յարատև ու զօրաւոր հսկողութիւն մը կը պահանջեն մեր ախորժակները։ Եթէ վայելչութիւն ու գեղեցկութիւն ունենանք, հպարտութեան ի՜նչ մեծ գրգիռ մը կ'ըլլայ։ Տգե՞ղ ենք. ահա՜ քեզի տրտնջելու տժգոհելու պատճառ։ Եթէ միայն կարողութիւն և ուսմանց ձիրքեր ունենանք, որչափ ենթակայ կ'ըլլանք հպարտանալու և գովութիւն փնտռելու և մեր եղբայրքը անարգելու։ Եթէ անուս ըլլանք՝ որչափ հակամիտ կ'ըլլանք արհամարհել ինչ որ մենք չունինք։ Եթէ իշխանութեան տէր ենք, փորձութիւնը որչափ զօրաւոր կ'ըլլայ մեր պաշտօնը չարաչար գործածելու, կամքերնիս օրէնք ընելու, և ուրիշներուն վայելքները մեր հաճութեանն ու մեր խելքին կանոններովը ձևելու։ Եթէ ստորին աստիճանի անձինք ենք՝ որչափ հակեալ կ'ըլլանք այլոց բարձր աստիճանին վրայ տժգոհելու և անոնց գործքերը մեր դատողութեան ատեանը բերելու։ Եթէ հարուստ ըլլանք՝ չե՞նք հպարտանար. աղքատ ըլլանք չե՞նք տրտնջեր։ Մեր պարտաւորութեանցը մէջ ծոյլ չե՞նք, կամ եթէ ժիր ըլլանք՝ զանոնք մեր Քրիստոսը չե՞նք ըներ բոլոր յոյսերնիս անոնց վրայ դնելով։ Բայց ոչ թէ Աստուած աս բաները մեզի որոգայթ ըրաւ, այլ մեր ապականութիւնովը որոգայթ եղան անոնք մեզի։ Մենք մեր անձանց ամենամեծ որոգայթներն ենք ։ Աս է մեր մխիթարութիւնը՝ որ մեր հանգիստը մեզ բոլոր ասոնցմէ պիտի ազատէ ։ Սատանան ինչպէս որ հոն չկրնար մնալ , անանկ ալ իր չարակամութեանը ծառայող բան մը չունի հոն , այլ ամէն բան պիտի միաբան մեզի հետ մեր մեծ Արարիչը բարձրաձայն գովաբանելու ։

Ինչպէս որ փորձութիւններէն պիտի հանգչինք , նոյնպէս ալ աշխարհքին տխրութենէն և հալածանքէն ։ Սեղանին տակի հոգիներուն աղօթքը ան ատենը պատասխան պիտի տրուի , և անոնց արեանը վրէժը պիտի հանէ Աստուած երկրի վրայ բնակողներէն ։ (Յայտ. Զ. Ժ ։) Ա՛ս փշեղէն պսակ դնելու ատեն է · ան՝ փառաց պսակը առնելու ատենն է ։ Հիմա "ամէն անոնք որ կ'ուզեն աստուածպաշտութեամբ ապրիլ Քրիստոս Յիսուսով՝ հալածանքի մէջ պիտի կենան" , ան ատենը անոնք որ չարչարուեցան , անոր հետ ալ պիտի փառաւորուին ։ Հիմա՝ Քրիստոսի անուանը համար ատելի ըլլալու ենք ամէն մարդու , ան ատենը՝ Քրիստոս պիտի փառաւորուի իր սուրբերուն մէջ՝ որոնք այնպէս ատելի եղան ։ Մենք հոս տեսարան եղանք աշխարհքի , և հրեշտակներուն ու մարդիկներուն , խաղք ու խայտառակի պէս եղանք բոլոր աշխարհքի , ամենուն քնջոցը ըլլալով · մարդիկ որչափ որ կը մերժեն մեզ իրենց ընկերութենէն , և կը նախատեն մեզ , ու մեր անունը կ'անարգեն , այնքան ալ ան ատենը անոնք աչքերնին մեզի տնկելով մեր փառքին պայծառութեանը պիտի նային , և իրենք դուրս պիտի հանուին սրբոց ժողովքէն , և ուզեն չուզեն մեզմէ պիտի բաժնուին ։ Հապա կրնանք հիմա մեր ընտանեացը մէջ աղօթք ընել , և Աստուծոյ փառաբանութիւն երգել՝ առանց մեր ձայնը անոնց նեղութիւն ըլլալու , ան ատենը որչափ պիտի տանջուին տեսնելով որ մենք Տէրը կը փառաբանենք և կ'ուրախանանք երբ իրենք կը գոռան ու կ'ողբան ։ Դուք որ՝ եղբարք՝ չէք կըրնար հիմա Աստուծոյ մէկ գործը ընել, առանց մարդոց սէրը կորսնցունելու, մտածեցէք որ երկինքը մէկը պիտի չգտնուի որ ձեր գործին ձեռնտու չըլլայ, և սիրտն ու ձայնը ձերինին հետ չմիացընէ՝ ձեր յաւիտենական ուրախութեանը և գոհաբանութեանը մէջ ։ Մինչև ան ատենը ձեր հոգիները համբերութեան մէջ պահեցէք ։ Բոլոր նախատինքները իբրև պսակ գլուխնիդ կապեցէք ։ Աշխարհիս գանձերէն՝ մեծագոյն հարստութեան համբերեցէք ։ ‹Քանզի «Աստուծոյ առջևը իրաւունք է՝ ձեզի նեղութիւն տուողներուն նեղութիւն հատուցանել. և ձեզի նեղութիւն քաշողներուդ հանգիստ Տէր Յիսուսին երկինքէն յայտնուելու ատենը ։ (Բ Թես. Ա. 7 ։) Պիտի հանգչինք ան ատենը բոլոր մեր ցաւալի հերձուածներէն, և իրարու հետ եղած քրիստոնէութեան անվայել կռիւներէն ։ Ի՛նչ սիրով կը բնակին հազարաւորներ մէկտեղ երկինքը, որոնք երկրի վրայ իրարու հետ հակառակութիւնով ապրեցան ։ Կռիւ չկայ, վասն զի աս հպարտութիւնը՝ տգիտութիւնը և ուրիշ խանգարումները չկան ։ Դաւաճանութիւն չկայ՝ մեր կողմը զօրացունելու համար, և ոչ մեր եղբարքը դէմ նենգաւոր հընարքներ ։ Եթէ երբեք տրտմութիւն և ամօթ կըրնար ըլլալ երկինքը, անշուշտ երկրի վրայի բոլոր աս ընթացքնիս միտք բերելով պիտի տրտմինք և ամչնանք, ինտոր որ Յովսէփին եղբայրները՝ երբոր զանիկայ տեսնելով միտք կը բերէին իրենց առջի անօրէն ընթացքը ։ Բաւական չէ՞ որ բոլոր աշխարհ մեզի դէմ է, մենք ալ իրարու դէմ ըլլալո՞ւ ենք արդեօք ։ Ի՛նչ երջանիկ օրեր են հալածման օրերը, որ մեզ սիրով մէկտեղ կը կապեն, իսկ ազատութեան ու յաջողութեան ճառագայթը մեր անմիաբանութիւններովը կը ցրուէ մեզ ։ Ի՛նչ երջանիկ է սրբոց փառաւորեալ հանդիսին օրը, որ ատեն ինչպէս մէկ Աստուած մը կայ՝ մէկ Քրիստոս՝ մէկ Սուրբ Հոգի, անանկ ալ մենք պիտի ունենանք մէկ սիրտ՝ մէկ եկեղեցի՝ մէկ գործ յաւիտեան ։

Պիտի հանգչինք ան ատենը մեր եղբայրցը չարչարանքներուն մասնակցութենէն ։ Եկեղեցին՝ երկրի վրայ լոկ հիւանդանոց մըն է ։ Ոմանք կը հեծեն խաւար մտքի մը տակ, ոմանք անզգայ սրտի մը․ ոմանք կը նուաղին անպտուղ տկարութեան տակ՝ և ոմանք կը տանջուին ծուռ ընթացքի և կամակորութեան համար․ ոմանք կ՚աղաղակեն իրենց աղքատութեանը պատճառաւ, ոմանք կը հեծեն ցաւերու ու հիւանդութիւններու տակ․ և ոմանք կ՚ողբան բազմադիմի տառապանքներ ունենալով ։ Բայց ասոնցմէ խիստ աւելի մեծ վիշտ է տեսնել մեր ամենասիրելի և խիստ մտերիմ բարեկամներուն՝ Քրիստոսի ճշմարտութենէն մէկ դի կենալը՝ շարունակելով իրենց զանցառութիւնը առ Քրիստոս՝ և իրենց հոգիներուն ունեցած պարտաւորութիւնը, անանկ որ բան մը չկրնար արթընցունել զիրենք՝ իրենց կարծեցեալ ապահովութենէն և անհոգութենէն․ —Նայիլ ամբարիշտ հօր մը կամ մօր մը՝ եղբօր մը կամ քրոջ մը՝ կնկան մը կամ էրկան մը՝ զաւկի մը կամ բարեկամի մը վրայ և խորհիլ թէ յաւիտեան դժողքի մէջ պիտի մնան՝ եթէ իրենց ներկայ վիճակին մէջ մեռնին․ խորհիլ թէ Աւետարանին հեռանալուն՝ փառքը մեր Իսրայէլէն առնուելուն՝ խեղճ հոգւոց կամովին խաւար ու զուրկ մնալուն , և զինենք փրկութեան առաջնորդող լոյսը մարմնուն վրայ : Մեր հանգիստին օրը՝ ատոնց ամենէն մեզ պիտի ազատէ . սուգի օրերը պիտի վերջանան , ան ատենը Տէրոջը ժողովուրդին ամէնը արդար պիտի ըլլան , ու երկիրը յաւիտեան պիտի ժառանգեն . իր տնկած տունկը՝ իր ձեռքերուն գործքը՝ իր փառքին համար պիտի ըլլայ :

Ան ատենը պիտի հանգչինք բուն մեր բոլոր անձնական տանջանքներէն ալ : Ասիկայ կրնայ պըղտիկ բան մը երևնալ անոնց՝ որ հանդստութեան ու յաջողութեան մէջ կ'ապրին . բայց հանապազ տառապելով հոգիին երկինքին վրայ խորհիլը ուրախալից կ'ընէ : Մեր հիմակուան կեանքը կեանք չէ՝ մահ է . այնքան տառապանքով լեցուած՝ որքան որ օր և ժամ ունի : Մեր Փրկիչը աս նեղութիւնները թողուց մեր վրայ որ գիտնանք մեր ընդունած շնորհքներուն յարգը և չմոռնանք զանոնք . որ ծառայեն իր իմաստուն և մարդասէր նըպատակացը , և օգտակար ըլլան մեր կատարեալ և վերջին փրկութեանը : Վիշտը կը մտնէ ամէն զգայարանաց մէջ , և կը դրաւէ մարմնոյն ու հոգւոյն ամէն մասերն ու զօրութիւնները : Ո՞ր ազնիւ մասը կայ , որ իր ցաւը կամ կորուստը մինակ կը կրէ : Բայց մեղքն ու մարմինը և ամէն ցաւը ամէնը մէկէն հոս ետ պիտի ձգուին : Ա՛հ ինչ երջանիկ անդորրութիւն ան տեղ , ուր որ չկայ ուրիշ բան , այլ քաղցր և մշտատև խաղաղութիւն : Ի՛նչ առողջարար օթևան , ուր բնաւ հիւանդ մը չկայ : Ա՛հ երջանիկ երկիր , ուր ամէնը թագաւոր են : Ա՛հ սուրբ ժողովք , ուր ամէնը քահանայ են : Ա՛հ ազատ գաւառ , ուր որ բնաւ մէկը ծառայ չըլլար , բայց միայն իրենց գերագոյն Ինքնակալին : Աղքատը ալ պիտի չյոգնի իր աշխատութիւններէն. ալ ոչ անօթութիւն՝ ոչ ծարաւութիւն՝ ոչ ցուրտ կամ մերկութիւն՝ ոչ դառն սառնամանիք և ոչ ալ տօչորող տաքութիւն. ալ երեսնիս դեղնած կամ տխուր պիտի չըլլայ, ալ ոչ բարեկամութեան դրժումն և ոչ ալ բարեկամաց բաժանում. ալ ոչ նեղութիւն պիտի ըլլայ մեր ազգականներուն մէջ՝ ոչ ալ ողբ ու լաց պիտի լսուի մեր բնակարաններուն մէջ. Աստուած պիտի սրբէ մեր աչքերէն բոլոր արտասուքը : Ո՜վ իմ հոգիս՝ քու երկրաւոր շինուածքիդ ցաւերը համբերութեամբ կրէ, ալ քիչ մը ատեն ասանկ պիտի քշէ. քու փրկչիդ ոտիցը ձայնը կը լսուի :

Պիտի հանգչինք նաև պարտաւորութեանց բոլոր ծանրութիւններէն. խղճմտանքաւոր դատաւորը՝ կամ ծնողքը՝ կամ քարոզիչը կ'աղաղակէ, "Ո՛վ ինչ բեռ է վրաս" : Մարդուն ամէն առընչութիւնները՝ վիճակը՝ հասակը զատ զատ պարտականութիւններ ունին, անանկ որ ամէն արթուն քրիստոնեայ կ'աղաղակէ, "Ո՛վ ինչ բեռ է, ինչ տկա՛ր եմ, որ իմ պարտաւորութիւններս ինծի ծանր կու գան" : Բայց մեր ապագայ հանգիստը պիտի հանգչեցունէ մեզ աս բեռներէն :

Ու ան ատենը պիտի հանգչինք բոլոր աս ծանր նեղութիւններէն՝ որ մեր Աստուծմէ հեռանալէն հարկաւորապէս հետևած է : Ան նեղութիւնը՝ որ խառնուած է մեր փափաքներուն և յոյսերուն մէջ՝ մեր բաղձանքներուն և ակնկալութիւններուն մէջ, բոլորը պիտի դադարի : Ալ պիտի չըլլայ որ մեր գանձարանին մէջ նայինք, ու մեր գանձը չտեսնենք, ոչ ալ մեր սիրտերուն մէջ նայինք, ու մեր Քրիստոսը հոն չտեսնենք. ալ ոչ թէ շնորհաց մէկ միջոցէն ուրիշի մը դիմելով Քրիստոսը պիտի փնտ-

ունք, այլ ասոնց ամէնը պիտի վերջանայ, զինքը կատարելապէս վայելելով։

Գ. Մեր Թագին վերջին գոհարը աս է՝ որ յաւիտենական հանգիստ մը պիտի ըլլայ ան։ Առանց ասոր՝ բաղդատաբար բոլորը ոչինչ կ'ըլլային։ Զանիկայ ձգելու խորհուրդը անգամ՝ պիտի դառնացունէր բոլոր մեր ուրախութիւնները։ Արքայութեան մէջ դժոխք մը պիտի ըլլար խորհիլը, թէ վերջը պիտի կորսնցունենք աս արքայութիւնը՝ ինչպէս որ դատապարտելոց վիճակը իրենց տեսակ մը արքայութիւն պիտի ըլլար՝ եթէ երբէք ազատութեան յոյսը ունենային։ Արեւուն ներքեւ եղած բոլոր զուարճութեանց անարգութիւնն է անցաւոր ըլլալը։ Ի՛նչպէս կը խանգարէ մեր ուրախութիւնը՝ երբ որ կը տեսնենք թէ անիկայ ձեռքերնիս անցած ատենը աներեւոյթ կ'ըլլայ։ Բայց ո՛վ երջանիկ յաւիտենականութիւն, ուր մեր կենցաղը ասանկ խորհուրդներով չշփոթիր, եւ ոչ մեր ուրախութիւնները ինչ եւ իցէ ասանկ երկիւղներով կ'ընդմիջահատի. ուր "Աստուծոյ տաճարին սիւներ պիտի ըլլանք, ու ալ դուրս պիտի չելլենք"։ Երբ ծառայ էինք, հաստատուն ժառանգութիւն չունէինք. ունեցածնիս ալ անցաւոր կեանքի մը համար էր, "բայց Որդին յաւիտեան կը մնայ տանը մէջ"։ Ո՛վ իմ հոգիս մէկ դի՛ ձգէ ներկայ զուարճութեանց վրայի քու երազներդ, թո՛ղ տուր աշխարհն ու մարմինը։ Շա՛տ անգամ սերտէ, կատարեալ սորվէ աս միակ բառը — Յաւիտենականութիւն։ Ի՛նչ. ապրիլ ու յաւիտեան չմեռնիլ. ուրախանալ եւ միշտ ուրախանա՛լ։ Ո՛հ՛ որչափ երջանիկ պիտի ըլլային դժոխքին մէջի հոգիները, թէ որ միլիոնաւոր դարերէն վերջն ալ կարող ըլլային ազատիլ անկէ։ Ու որչափ ապերջանիկ *պիտի ըլլային հոգիները երկնից մէջ՝ թէ որ միլիոնաւոր աշխարհքներուն դարերէն ետքն ալ անկէ զրկուէին ։ Աս Յաւիտենականութիւն բառը, կը պարունակէ անոնց տանջանացը ու մեր փառացը կատարելութիւնը ։ Երանի՜ թէ մեղաւորը աս բառը սորվէր, կարծեմ պիտի յանկարծ արթընցունէր զինքը իր մահուան քունէն ։ Երանի՜ թէ երանելի հոգին սորվէր անիկայ, կարծեմ պիտի կենդանացունէր զինքը իր դառն տագնապին մէջ ։ "Եւ՝ ո՛վ Տէր ես ասանկ յաւիտեան պիտի ապրիմ ։ Ուրեմն յաւիտեան ալ պիտի սիրեմ ։ Իմ ուրախութիւններս անմահ պիտի ըլլան՝ ու իմ շնորհակալութիւններս անմահ պիտի չըլլա՞ն ։ Անշուշտ՝ եթէ ես բնաւ իմ փառքս կորսնցունելու չեմ, բնաւ ալ իմ գոհաբանութիւններս դադրեցունելու չեմ ։ Եթէ դուն կատարեալ պիտի ընես և պիտի յարատևես զիս և իմ փառքս, ինչպէս որ ես քուկդ պիտի ըլլամ և ոչ իմս, անանկ ալ իմ փառքս քուկդ պիտի ըլլայ ։ Եւ ինչպէս որ քու փառքդ էր քու վերջին նպատակդ իմ փառքիս մէջ, անանկ պիտի ըլլայ իմ վախճանս ալ, երբ կը պսակես զիս ան փառքը որ վախճան չունի ։ Ան յաւիտենական թագաւորին՝ որ անեղծ ու աներևոյթ է, ան մէկ Աստուծոյն փառք ու պատիւ յաւիտեանս յաւիտենից՝ ։"*

Այսպէս ջանացի ցուցընել քեզի մէկ թեթև տեսարան մը ապագայ փառաց վրայ ։ Բայց ո՛րչափ տկար են իմ խօսքերս՝ անոր գերազանցութիւնը ցուցընելու ։ Ընթերցող, թէ որ դու՛ մէկ խոնարհ ու անկեղծ հաւատացեալ մը ըլլաս, և անձկանօք ու ջանքով սպասես աս հանդիստին, քիչ ատենէն պիտի տեսնես և զգաս բոլոր ասոնց ճշմարտութիւնը ։ Անանկ բարձր գաղափար մը պիտի ունենաս աս երջանիկ վիճակին վրայ, որ քեզի խղճալ տայ պիտի մահկանացուաց տգիտութեանը՝ ու յաւիտենական հանգստութենէն հեռու մնալնուն վրայ, և պիտի ծանուցանէ քեզի թէ ան վիճակին վրայ ամէն աս տեղի զրուցուածները հազարապատիկ պակաս են բուն ճշմարիտէն: Ուրեմն այսչափը բաւական ըլլայ քեզի բաղձանքներդ գրգռելու և ջանքերդ արթնցունելու: Ե՛լ և գործէ, վազէ՛ և ջանք ըրէ, պատերազմէ՛ և հաստատ կեցիր, վասն զի քու առջևդ ստոյգ ու փառաւոր մրցանակ մը ունիս: Աստուած քեզ չխաբեր. դուն ինքզինքդ մի խաբեր, և ոչ օրէ օր ուշացունելով քու հոգիդ մատներ. և ահա ամէն բան քուկդ է: Ի՞նչ տեսակ անձինք կը կարծես թէ պիտի ըլլային քրիստոնեաները իրենց վարուցը և պարտաւորութեանցը մէջ՝ թէ որ միշտ իրենց խորհուրդներուն մէջ անթառամ պահէին աս փառքը. ի՞նչ վիճակի մէջ պիտի ըլլային իրենց զգացումները՝ թէ որ երկնից վրայ իրենց ունեցած խորհուրդները կենդանի ըլլային, ու հաւատքնին հաստատ: Ասանկ ծանրացած պիտի ըլլա՞ր անոնց սիրտը, և երեսնին սանկ տխուր. կամ թէ կարօտ պիտի ըլլայի՞ն իրենց մխիթարութիւնը աս երկրաւոր բաներէն հանել: Այնքան պիտի սոսկայի՞ն նեղութիւն քաշելէն. այնքան պիտի վախնայի՞ն մեռնելէն՝ կամ թէ մինչև անիկայ վայելելնին ամէն մէկ օրը մէյմէկ տարի պիտի չգա՞ր իրենց: Տէրը բժշկէ մեր մարմնաւոր սիրտերը՝ որ չըլլայ թէ աս հանգիստը չմտնենք մեր անհաւատութեան պատճառով:

ԳԼՈՒԽ Դ.

Այն անձանց որպիսութիւնը՝ որոնց համար որ է այս հանգիստը։

Երբոր լեռանը վրայ էի, և սրբոց հանգստեանը գերազանցութիւնները կ'ստորագրէի, կ'զգայի թէ աղէկ է հոն ըլլալը․ վասնորոյ իմ հոն կենալս երկարեցի․ և եթէ իմ ըմբռնումներուս ու առարկային մէջ խիստ մեծ անհամեմատութիւն չըլլար, շատ աւելի պիտի երկարէի։ Ան երջանիկ երկրին վրայ եղած հայեցողութիւնը ձանձրալի կրնա՞յ ըլլալ։ Ասանկ գերազանց ու անճառելի փառքի մը վրայ կարդալով՝ ընթերցողը պիտի զարմանայ թէ ինչ հազուագիւտ էակներու համար եղած պիտի ըլլայ աս երևելի պատրաստութիւնը․ և պիտի ակնկալէ թէ՝ մէկ փառաւոր արեգակ մը պիտի ծագի․ բայց ահա՝ ափ մը հող՝ մէկ անտեսանելի, բանական հոգւով մը կենդանացած և շնորհաց նոյնպէս աներևոյթ զօրութեամբը նորոգուած․ և աս է ան էակը որ ասանկ փառք պիտի ժառանգէ։ Պիտի կարծես թէ մէկ արժանաւոր ու արժանայարգ մէկը ըլլալու է․ բայց ահա մէկը՝ որ բան մը չունի, և բանի մը արժանի չէ․ մանաւանդ որ հակառակին արժանի է, և աս արժէքը պիտի առնէր՝ թէ որ չարգիլուէր․ բայց սիրով բռնուած ըլլալով՝ Անոր քաշուեցաւ, որ ամէնը և ամէն բանի մէջն է․ (Կողոս․ Գ․ 11․) և եռանդուն սիրով ընդունելով զանիկայ, ու անոր վրայ հաստատուելով, կ'ընդունէ անով և անոր ձեռօքը ամէն աս բաները։ Աւելի մասնաւորաբար խօսելով, ան անձինքը՝ որոնց համար որ է աս հանգիստը, Աստուծմէ ընտրուած են ՚ի յաւիտենից, Քրիստոսի տրուած են իբրև իրենց փըրկչին, վերստին ծնած են, խորունկ զգացած են մեղսալից վիճակին չարութիւնն ու թշուառութիւնը և արարածներուն ունայնութիւնն ու Քրիստոսի ամենաբաւականութիւնը, կամքերնին նորոգուած է, ինքզինքնին ուխտով Քրիստոսի նուիրած են, և ան նուիրումը կը յարատևեն մինչև վերջը։

1. Ան անձինքը՝ որոնց համար որ է աս հանգիստը, զորոնք բնաբանը “Աստուծոյ ժողովուրդը” կը կոչէ, “Աստուծմէ ընտրուած են աշխարհը ըլլալէն առաջ, որ սուրբ ու անարատ ըլլան անոր առջևը սիրով”։ Անոնց մարդկային ազգին մէկ փոքր մասը ըլլալը՝ Սուրբ Գիրքէն և փորձառութենէն ալ կ'երևի։ Ասոնք ան պզտիկ հօտն են, որոնց “իրենց Հայրը հաճեցաւ որ թագաւորութիւնը տայ”։ Աշխարհին կարծածէն ալ քիչ են. և սակայն ոչ այնչափ քիչ՝ որչափ որ ոմանք նուաղեալ հոգիք կը կարծեն, որոնք կը կասկածին թէ Աստուած յօժար չէ իրենց Աստուածն ըլլալ, թէպէտև իրենք ինքզինքնին յօժար գիտեն անոր ժողովուրդն ըլլալու։

2. Աս անձինքը՝ Աստուծմէ Քրիստոսի տրուած են, որ անով փրկուին իրենց կորսուած վիճակէն և աս փառացը հասնին։ Աստուած ամէն բան իր Որդւոյն տուած է, բայց ոչ թէ ան յատուկ կերպովը որ իր ընտրեալները անոր տուած է. “Աստուած անոր իշխանութիւն տուաւ բոլոր մարմիններուն վրայ, որպէս զի յաւիտենական կեանք տայ ան ամէնուն՝ որ իրեն տուաւ”։ Աս տարբերութիւնը յայտնի կ'ըսէ առաքեալը. “Ամէն բան անոր ոտքին տակը հնազանդեցուց, և զանիկայ ամէն բաներու վրայ եկեղեցիին գլուխ դրաւ”։

(Եփես. Ա. 22։) Ու թէպէտ Քրիստոս մէկ միտքով մը ամենուն համար փրկանք մըն է, սակայն ոչ թէ ան մասնաւոր կերպովը՝ ինչպէս որ է իր ժողովրդեանը համար։

3. Աս անձանց մէկ մեծ յատկութիւնը սա է, որ **վերստին ծնած են**։ Աստուծոյ ժողովուրդը ըլլալ առանց նորէն ծնանելու, այնքան անկարելի է՝ որքան որ առանց ծնանելու մարդոց զաւակն ըլլալը։ Որովհետև մենք ծնած ենք թշնամի Աստուծոյ, վասն որոյ նորէն ծնանելու ենք՝ իրեն որդի. եթէ ոչ անանկ թշնամի պիտի մնանք։ Մինչև որ աս նոր կեանքը հոգւոյն մէջ յառաջ չըգայ, մարդ որչափ որ վարքը շիտկէ, կրնայ իր անձը խաբել, բայց ոչ երբեք փրկուիլ։

4. Աստուծոյ ժողովրդեանը մէջ աս նոր կեանքը յայտնի կ'ըլլայ Աստուածային բաներուն վրայ մէկ խորին զգացումով մը։ Անոնք զգացած են **մեղաց ծանրութիւնը**։ Մեղաւորը Սուրբ Հոգւոյն շնորհօքը կը գիտնայ և կ'զգայ թէ մեղքը՝ որ իր հաճութիւնն էր, օձէն գարշելի բան մըն է, և ժանտախտէն ու սովէն աւելի մեծ չարիք մըն է, և Բարձրեալ Աստուծոյ արդար օրինաց զանցառութիւնը ըլլալով, Անոր նախատինք և մեղաւորին վնաս է։ Հիմա մեղաւորը՝ մեղաց յանդիմանութիւնը ալ անհոգութեամբ չլսեր, ու թէև երբոր մէկը իր մեղքը երեսին տայ՝ սրտին կը դպչի ան խօսքը, սակայն կ'ուզէ իր ամենէն մեծ մեղքը անգամ՝ յայտնուի։ Առաջ կը զարմանար թէ ինչու համար մարդիկ այսչափ մեղքի դէմ կը պատերազմին. ի՞նչ կ'ըլլայ թէ որ մարդ քիչ մը արգիլեալ զուարճութիւն վայելէ։ Առաջ մեղքին մէջ այնքան մեծ դէշութիւն մը չէր տեսներ, որ պէտք ըլլար Քրիստոս անոր համար մեռնիլ, և առանց

Քրիստոսի մնացորդները դժողքի մէջ յաւիտեան տանջուիլ : Բայց հիմա բանը փոխուած է . Աստուած բացած է անոր աչքերը, որ տեսնէ մեղաց անպատմելի վատթարութիւնը :

Անոնք զգացած են իրենց թշուառութիւնն ալ մեղաց պատճառաւը : Անոնք որ առաջ անանկ կը կարդային Աստուծոյ օրինաց սպառնալիքը՝ ինչպէս որ մարդիկ կը կարդան դուրսի պատերազմաց պատմութիւնը, հիմա կը տեսնեն որ իրենց պատմութիւնն է ան, և կ՚զգան որ իրենց վճիռը կը կարդան՝ ուրպէս թէ բուն իրենց անունները անէծքին մէջ գրուած է, կամ թէ կը լսեն օրէնքը որ Նաթանին պէս կ՚ըսէ "Դուն ես ան մարդը": Առաջ Աստուծոյ բարկութիւնը իրենց կ՚երևէր ինչպէս որ փոթորիկն ու անձրևը իր տանը մէջ ապահով կեցած մարդու մը կ՚երևայ . և ինչպէս հիւանդին ցաւերը կ՚երևան քովը կեցող առողջին . բայց հիմա կը տեսնէ որ հիւանդութիւնը բուն իրն է, և ինքզինքը դատապարտուած մարդ մը կ՚զգայ . կ՚զգայ որ ինք մեռած ու դատապարտուած է օրէնքով . և բացարձակապէս ու անդառնալի կերպով թշուառ ըլլալուն բան չէ մնացեր, այլ միայն մեռնելուն կը նայուի : Ասիկայ Սուրբ Հոգւոյն գործն է՝ որ ամէն նորոգուածներուն մէջը քիչ շատ եղած է : Ան մարդը ի՞նչպէս պիտի մտենայ Քրիստոսի՝ անկէ թողութիւն գտնելու համար, որ առաջ ինքզինքը մեղաւոր դատապարտուած չզգար . կամ ինչո՞ւ կրնայ անկէ կեանք խնդրել, ան որ տակաւին ինքզինքը հոգևորապէս մեռած չգիտեր : "Առողջներուն բժիշկ պէտք չէ, այլ հիւանդներուն": Թշուառութիւնը իմացուածին պէս՝ դարմանն ալ գտնելը, նեղութեան մեծ մասը անշուշտ կ՚արգիլէ։ Ու գուցէ Աստուածային ողորմութեան ուրախալից խորհուրդները շուտով մոռցունել կուտան թշուառութեան զգացումը։

Զգացած են նաև արարածներուն ունայնութիւնը և անբաւականութիւնը։ Ամէն մարդ բնականաբար կռապաշտ է։ Մեր սիրտերը Աստուծմէ խոտորեցան՝ մեր առաջին անկմանը ատենը, և անկէ հետէ արարածը մեր աստուածը եղած է։ Ասիկայ է մարդկային բնութեան գլխաւոր մեղքը։ Ամէն չնորոգուած մարդ՝ Աստուածային ստորոգելիք կու տայ արարածին. ու նաև իր հոգւոյն մէջ ամենաբարձր տեղը արարածի կու տայ. կամ թէ որ թշուառութիւն զգայ, անոր կը դիմէ՝ իբրև փրկիչ։ Յիրաւի զԱստուած՝ ու անոր Օծեալը Տէր և փրկիչ կը կոչէ, բայց ակնկալութիւնը արարածէն է, և Աստուծոյ գործն ալ արարածին կու տայ։ Հեշտութիւնը՝ շահը ու պատիւը, շնչաւոր, այսինքն աշխարհասէր մարդուն պաշտած երրորդութիւնն է. և ասոնք միաւորուած են իր մարմնաւոր անձին մէջ։ Մեր առաջին մեղքն էր աստուածներու պէս ըլլալուն ցանկալը, և մեր բնութեանը մէջ ազգէ ազգ տարածուած ամենէն մեծ մեղքն ալ ան է։ Աստուած մեզ առաջնորդելուն տեղը, մենք ինքզինքնիս կ'առաջնորդենք, ան մեր Ինքնակալը ըլլալուն տեղը, մենք կ'իշխենք մեր անձերուն, Աստուծոյ տուած օրէնքներուն դէմ դանդատ կ'ընենք, և կ'ուզենք շինել մեր քմացը յարմար կերպով. և թէ որ մեղի մնար, անանկ օրէնք հաստատելը պիտի չուզէինք. անոր մեղի հոգ տանելուն տեղը, (որ առանց անոր հոգ տանելուն կը կորսուինք,) մենք կ'ուզենք որ մեր անձին համար հոգ տանինք. մեր պիտոյից համար անկէ կախում ունենալնուս տեղը՝ ամէն օր անոր ձեռքէն ընդունելով զանոնք, մենք մեր բաժինը մեր ձեռքը կ՚ուզենք ունենալ. անոր Նախախնամութեանը հպատակելնուս տեղը, շատ անգամ կ՚ապստամբինք անոր դէմ. և կը կարծենք թէ մենք Աստուծոյ ըրածէն աղէկ կըրնայինք կարգադրել: Մենք զԱստուած սիրելու՝ պատուելու և անոր ապաւինելու տեղը, մեր մարմնաւոր անձերը կը սիրենք ու կը պատուենք և անոնց կ՚ապաւինինք: Ամէն մարդոց աչքերն ու ապաւինութիւնը Աստուծոյ վրայ ըլլալուն տեղը, կ՚ուզենք որ մե՛ր վրայ ըլլայ, և ամէն մարդոց շընորհակալութիւնները մեզի դառնան. և շատ պիտի ուրախանայինք որ երկրի վրայ ամէնը մեր վրայ միայն զմայլին և մեզ միայն գովեն: Այսպէս 'ի բնէ մենք մեր կուռքերն ենք: Բայց երբոր Աստուած հոգին կը նորոգէ՝ Դագոնը* շուտով գետինը կ՚իյնայ կը կործանի: Աս մեծ գործին գըլխաւոր նպատակն է սիրտը դարձունել Աստուծոյ: Ան կը համոզէ մեղաւորը՝ թէ արարածը ոչ կրնայ իր Աստուածն ըլլալ՝ որ զինքը երջանիկ ընէ, ոչ ալ կրնայ իր Քրիստոսն ըլլալ՝ որ զինքը փրկէ իր թշուառութենէն և հաշտեցունէ Աստուծոյ հետ՝ որ ճշմարիտ երջանկութեան աղբիւրն է: Աստուած ասիկայ կ՚ընէ ոչ միայն իր Խօսքովը, այլ Նախախնամութիւնովն ալ: Ասոր համար է որ շատ անգամ նեղութիւնը կ՚օգնէ մարդիկ դարձի բերելու գործին մէջ: Ան զօրաւոր ապացոյց մըն է մարդիկները համոզելու, երբոր ամենէն զօրաւոր խօսքեր ազդեցութիւն մը չեն ըներ: Եթէ մեղաւորը՝ իր համարումն ու պատիւը իր աստուածն ըրած է, և Աստուած յետին անարգութեան մէջ կը ձգէ զինքը, կամ իր հարստութիւնը պաշտօղը անանկ վիճակի մը մէջ կը ձգէ՝ ուր որ հարստութիւնը չկրնար օգնել իրեն, կամ անանկ կ'ընէ որ թեւ կ'առնեն ու կը թռչին իր հարստութիւնները, ի՞նչ օգնութիւն կ'ըլլայ աս արարածոց ունայնութիւնը զգացընելու ան մարդուն : Եթէ մէկը՝ իր ստացուածը ըրած է հեշտութիւնը, այսինքն թափառող աչքին՝ հետաքրքիր ականջին՝ անյագ ախորժակին՝ կամ ցանկասէր սրտին ամէն ցանկութիւնը, և Աստուած կ'առնէ անկէ ան բաները, և զանոնք թոյնի ու դառնութեան կը դարձունէ, ի՞նչ մեծ օգնութիւն կ'ըլլայ անոր որ զգայ արարածոց ունայնութիւնը : Եթէ որ Աստուած մէկը վհատեցընող հիւանդութեան մէջ ձգէ, և սրտին մէջ խոցեր բանայ, ու բուն իր խղճմտանքը իրեն դէմ դատախազ հանէ, և նոյն միջոցին որպէս թէ ըսէ "փորձէ՝ նայէ քու պատիւդ, հարստութիւնդ և հեշտութիւնդ կրնա՞ն քեզի օգնել. կրնա՞ն բժշկել քու վիրաւորուած խղճմտանքդ. հիմա կրնա՞ն անոնք քու դողդոջուն աշտարակդ կանգուն պահել. քու շնչասպառ ըլլալու հոգիդ կրնա՞ն մարմինիդ մէջ պահել, կամ իմ յաւիտենական բարկութենէս քեզ փրկել, կամ ազատել քու հոգիդ մշտավառ բոցերէն. բարձրաձայն աղաղակէ անոնց, և տես թէ հիմա քեզի՝ անոնք Աստուծոյ և Քրիստոսի տեղը պիտի բանե՞ն": Ա՛հ ինչպէս կ'ազդէ ան առենը մեղաւորին աս : Զգայարանքը անգամ ճշմարտութիւնը կը խոստովանին, և մինչև անգամ մարմինը համոզուած է ու կը վկայէ արարածոց ունայնութիւնը :

---

* Ա. Թագ. Ե. 2—7:

Աստուծոյ ժողովուրդը նոյնպէս զգացած է Յիսուս Քրիստոսի [illegible] հարկաւորութիւնը՝ [illegible] քահանայութիւնը և թագաւորութիւնը, ինչպէս որ մարդ մը սովի ատեն կ'զգայ ուտելիքի հարկաւորութիւնը, կամ իր դատապարտութեան վճիռը ընդունած մարդ մը կ'զգայ ներման շնորհուելուն բացարձակ հարկաւորութիւնը, կամ պարտքի համար բանտը պառկողը կ'զգայ իր երաշխաւորի մը կարօտ ըլլալը։ Հիմա մեղաւորը անտանելի բեռ մը կ'զգայ իր վրայ, և կը տեսնէ որ մէկը չկայ որ կրնայ իրմէ վերցունել անիկայ՝ բայց միայն Քրիստոս. կը տեսնէ որ Օրէնքը զինքը ապստամբ կը կոչէ, և Քրիստոսէ 'ի զատ հաշտեցունող մէկը չկայ. առիւծէն հալածուած մարդու պէս է, որ անշուշտ պիտի կորսուի՝ եթէ շուտով ապաստանարան մը չգտնէ. Հիմա աս երկուքէն մէկը 'ի հարկէ պիտի ընտրէ, կա՛մ Քրիստոս զինքը արդարացունելու է, կամ յաւիտեան դատապարտուելու է. կա՛մ Քրիստոս զինքը փրկելու է, կամ դժոխքի մէջ յաւիտեան այրելու է. կա՛մ Քրիստոս զինքը Աստուծոյ բերելու է, կամ յաւիտեան մերժուելու է անոր ներկայութենէն։ Ու զարմանք չէ թէ որ աղաղակէ մարտիրոս եղող մէկուն պէս. "Ոչ մէկը, այլ միայն Քրիստոս՝ միայն Քրիստոս"։ Ոչ թէ ոսկին, այլ հացը կը կշտացունէ անօթին. Նոյնպէս ալ ներումէն զատ ուրիշ բան մը չմխիթարեր դատապարտեալը։

Հիմա ամէն բան աղտեղութիւն կը համարի, որ Քրիստոսը շահի. նաև ինչ որ օգուտ էր իրեն՝ անիկայ Քրիստոսի համար վնաս կը համարի։ Ինչպէս որ մեղաւորը կը տեսնէ թէ խեղճ է, և թէ ո՛չ ինք և ոչ ուրիշ բան մը կարող է զինքը հանգչեցունել, նոյնպէս ալ կը տեսնէ՝ որ Քրիստոսէն դուրս փրկարար ողորմութիւն չկայ։ Կը տեսնէ որ թէպէտ արարածները չեն կրնար իրեն օգնել և ինքը չկրնար իր անձին օգնել, սակայն Քրիստոս կրնայ։ Թէպէտ բուն մեր արդարութեան տերևները կարճ կու գան մեր մերկութիւնը ծածկելու, սակայն Քրիստոսի արդարութիւնը բաւական մեծ է. մերինը Օրէնքին պահանջած արդարութեանը հետ համեմատութիւն չունի, բայց Քրիստոսին արդարութիւնը Օրէնքին ամէն մասը անվրէպ կը կատարէ։ Եթէ ան բարեխօսէ, անհնար է որ չընդունուի. անանկ բարձր պատիւ մը ունի և անանկ արժանաւորութեան յարգ մը, որ անոր ամէն ուզածը Հայրը կը շնորհէ։ Առաջ մեղաւորը Քրիստոսի գերազանցութիւնը գիտեր՝ ինչպէս որ կոյրը արեւուն լոյսը գիտէ. բայց հիմա գիտէ՝ անոր փառքը տեսնողի մը պէս։

5. Աս բաներուն վրայ խորին զգացում մը տանելէն ետքը, կամքն ալ կը յայտնէ իր փոփոխութիւնը։ Զոր օրինակ՝ որովհետև միտքը կը դատէ թէ մեղքը չար է, կամքը գարշելով կը հեռանայ անկէ։ Ու թէ զգայական ախորժակը փոխուած է կամ բան մը եղած է որ գարշի իր առարկայէն, այլ երբոր Սուրբ Գիրքը կանոն՝ բանականութիւնը տէր՝ և զգայութիւնը հպատակ ընելու տեղ, զգայական ախորժակը բանականութեան դէմ կ'ելլէ և մեղանչել կու տայ մեզի Աստուծոյ դէմ, աս անկարգութիւններէն ու չարիքէն կամքը կը գարշի։ Մեղքին յառաջ բերած թշուառութիւնն ալ ոչ միայն կը նշմարէ, այլ և կ'ողբայ վրան։ Հիմա հոգին՝ Աստուծոյ դէմ ըրած օրինազանցութեանը, և բուն իր ձեռօքը իր գլխուն բերած տառապանքը տեսնելով անհնար է որ սրտին մէջ չցաւի։ Ան որ ճշմարտապէս կ'զգայ թէ ինք Քրիստոս և իր անձը սպաննած է, անշուշտ քիչ շատ պիտի վիրաւորուի սրտին մէջ։ Եթէ չկրնար լալ, կրնայ սրտանց հառաչել. և մինչև տեսած բանը՝ սիրտը

կ՚զգայ: Ունայնութիւն կը համարի արարածները, ու գարշելով կը մերժէ սրտէն: Ոչ թէ անոնց յարգը չգիտեր կամ չգործածեր զանոնք, այլ անոնց կռապաշտական ծուռ գործածութիւնը և մեր սիրտը գրաւելը կը մերժէ: Միթէ հընա՞ր է որ Քրիստոս միջոց ըլլայ, երբ արարածն է վախճանը: Կրնա՞նք Քրիստոսի դիմել որ մեզ Աստուծոյ հետ հաշտեցունէ, քանի որ մեր սըրտերուն մէջ արարածը անկէ վեր կը բռնենք: Ամէն չնորոգուած մարդուն հոգւոյն մէջ արարածն է Աստուած և Քրիստոս: Ինչպէս որ առանց Քրիստոսի միջնորդութեանը արարածէն Աստուծոյ դառնալը ճշմարիտ դարձ չէ, այնպէս ալ Քրիստոսի հաւատալը ճշմարիտ հաւատք չէ՝ թէ որ տակաւին արարածները գրաւած են սրտերնիս: Մեղքէն դառնալնիս՝ մեր կուռքերէն հրաժարելնիս և Քրիստոսը ուղիղ սրտով ընդունելնիս ամէնը մէկ գործ է զոր Աստուած միշտ կը կատարէ որու վրայ որ սկսի: Մի և նոյն ժամանակը կամքը Հօր Աստուծոյ և Քրիստոսի կը յարի: Ան ատենը մեղաւորը՝ համոզուելով որ իր երջանկութիւնը ուրիշ բան չկրնար ըլլալ, կը տեսնէ որ Աստուծով կրնայ արդեամբ երջանիկ ըլլալ: Նմանապէս համոզուելով որ միայն Քրիստոս կարող և կամեցող է իրեն խաղաղութիւն տալու, մեծ սիրով կ՚ընդունի Քրիստոս իբրև Տէր և փրկիչ: Պօղոս Առաքելոյն քարոզութիւնն էր "ապաշխարութիւն դէպ՚ի Աստուած, և հաւատք մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսի վրայ": Ու յաւիտենական կեանքն է նախ "ճանչնալ մինակ ճշմարիտ Աստուածը", և երկրորդ "Յիսուս Քրիստոսը՝ որ ան խրկեց": Տէրը մեր Աստուածը ընելը դաշինքին բնական մասն է. իսկ գերբնական մասը՝ զՔրիստոս մեր փրկիչը ընելն է ։ Առաջինը՝ առաջ հարկաւոր է , և վերջինին մէջ կը պարունակուի ։ Առանց զգացման և սրտոյ զՔրիստոս ընդունիլը՝ արդարացունող հաւատք չէ ․ և սէրը ոչ թէ իբրև պտուղ կը հետևի , այլ անմիջապէս 'ի միասին կու գայ ․ վասն զի հաւատքը բոլոր հոգւով զՔրիստոս ընդունիլն է ։ "Ով որ հայրը կամ մայրը Քրիստոսէն աւելի կը սիրէ , անոր արժանի չէ"․ և ոչ ալ անով արդարացած է ։ Հաւատքը կ'ընդունի զանիկայ իբրև փրկիչ և իբրև Տէր ․ վասն զի աս կրկին յարաբերութեամբ միայն կրնայ ընդունուիլ ։ Հաւատքը ոչ միայն անոր չարչարանքը կը դաւանի , և թողութիւն ու փառք կ'ընդունի անկէ , հապա նաև անոր գերագոյն իշխանութիւնը կը դաւանի ու անոր կառավարութեանն ու փրկութեան կերպին կը հնազանդի ։

6 ․ Աստուծոյ ժողովրդեան որպիսութեանը մէկ էական մասն է որ հիմա Քրիստոսի հետ անկեղծ ուխտի մը կը մտնէ ։ Մեղաւորը տակաւին սրտիւ ու զուարթութեամբ Քրիստոսի հետ ուխտ մը ըրած չէր ։ Հիմա ան ձրի շնորհքներէն մեղաւորը ալ ստոյգ է թէ Քրիստոս այնպիսի ուխտ մը ընելու յօժար է ․ ուստի և ինքն ալ մտադիր կը յօժարի , ու այսպէս դաշնադրութիւնը լման կը կատարուի ։ Աս դաշնադրութեամբ Քրիստոս ամէն մխիթարական առնչութիւններով ինքզինքը մեղաւորին կը մատուցանէ , մեղաւորն ալ իր անձը կ'ընծայէ Քրիստոսով փրկուելու ու կառավարուելու ։ Արդ հոգին սրտի մօք կը խոստովանի թէ "Ես խիստ երկար ատեն , և գրեթէ իմ յետին կորստեանս , մարմնոյ ու ցանկութեան , աշխարհի ու դևին կուրութեամբ մատնուեցայ , բայց այսուհետև ես զիս բոլորովին իմ Տէրոջս կամքին կը

յանձնեմ. ան գնեց զիս իր արիւնովը ու իր փառքին ալ զիս պիտի հասցունէ"։

7. Ու ոչ միայն այսչափ. Աստուծոյ ժողովուրդը [illegible] Հաւատացեալը թէպէտ կը փորձուի, սակայն բնաւ իր Տէրը չուրանար, իր հաստատակութիւնը չղլանար, ոչ ալ իր ուխտին վրայ կը զղջայ. և ուխտադրուժ չկրնար ըլլալ, քանի որ հաւատքը կը տևէ, որ ան ուխտին պայմանն է։ Արդարև՝ անոնք որ բանիւ և ոչ թէ սրտով ուխտ ըրած են, կրնան անմաքուր բանի մը պէս ոտքի տակ առնել ուխտին արիւնը որով սրբուեցան, բայց ընտրեալները չեն կրնար այսպէս խաբուիլ։ Թէև աս յարատևութիւնը ստոյգ և հաւաստի է ճշմարիտ հաւատացեալներու, բայց և այնպէս տակաւին իրենց փրկութեանը մէկ թէութիւնն է, կամ մանաւանդ իրենց անընդհատ կեանքին ու պտղաբերութեանը, և իրենց արդարութեանը շարունակութեան պայման մըն է, թէպէտև ոչ իրենց բուն առաջին արդարացուցմանը։ Բայց յաւիտեան օրհնեալ ըլլայ ան սիրոյ ձեռքը որ գրեց, ստորագրեց ու կնքեց ան ձրի խոստմունքը որ կ'ապահովցունէ մեզի թէ շնորհքը որն որ պայմանն է, և թէ թագաւորութիւնը՝ որ ան պայմանով կը տրուի։

Ասոնք Աստուծոյ ժողովրդեան էական բաներն են, բայց անոր ամէն գերազանցութիւններուն բովանդակ նկարագիրը ասոնք չեն, և ոչ ան ամէն նշաններն են որոնցմով Աստուծոյ ժողովուրդը կ'որոշուի։ Կ'աղաչեմ քեզի ընթերցող․ դուն որ Քրիստոնէի մը յոյսը կամ չափահաս մարդու մը բանականութիւնը ունիս, ինքզինքդ դատէ այնպէս՝ որպէս թէ քիչ ատենէն արդար

Աստուծմէ մը պիտի դատուիս, և անկեղծութեամբ պատասխան տուր աս հարցումներուն ։ Այս հարցունելու չեմ քեզի թէ արդեօք Սուրբ Հոգիին աս ներգործութիւններուն ժամանակն ու կարգը կը յիշե՞ս ։ Աս բաներուն մէջ շատ անստուգութիւն և սխալմունք կրնայ ըլլալ ։ Առանց երբ կամ ինչպէս ըլլալը գիտնալու , կրնաս ստոյգ ըլլալ թէ ան բաները քու մէջդ գործուեցան . բայց աս մեծ բան մը չէ ։ Ալ՝ զգուշութեամբ քննելու ու հետամուտ ըլլալու ես, թէ արդեօք լիովին կ'զգա՞ս թէ քու բոլոր հոգւոյդ մէջ ապականութիւն մը կը տիրէ , և թէ բոլոր կեանքիդ մէջը չարութիւն մը զօրացեր բնացեր է ։ Կը ճանչնա՞ս թէ ինչ գարշելի բան է մեղքը , և թէ՝ ուխտին մէջը զանցառութիւն ընել , և թէ՝ ամենափոքր մեղքն ալ յաւիտենական մահու արժանի է ։ ՚Ի միտ առի՞ր թէ բնաւ արարած մը ամենեւին կարող չէ քեզ երջանիկ ընել՝ կամ քեզ քու թշուառութենէդ ազատել ։ Կը հաճի՞ս Աստուծոյ օրէնքին՝ խոստովանելով թէ ճշմարիտ և արդար է , և կ'իմանա՞ս թէ անիկայ քեզ մահուան կը դատապարտէ ։ Համոզուեցա՞ր թէ քու երջանկութիւնդ միայն Աստուծմով է , որ է քու վերջին վախճանդ , և Քրիստոսով՝ որ ան վախճանին հասնելու ճամբան է , և թէ միայն Քրիստոսով կրնաս գալ առ Աստուած , ապա թէ ոչ յաւիտեան կը կորսուիս ։ Համոզուեցա՞ր թէ քեզի բացարձակապէս հարկաւոր է զՔրիստոս ստանալ , և թէ անիկայ միայն կատարելապէս բաւական է քու վիճակիդ պահանջածը քեզի ընելու ։ Իմացա՞ր որ աս մարգարիտը այնչափ պատուական է որ արժանի է ամէն բան ծախել անիկայ գնելու համար ։ Դու աս խորհուրդներդ ծարուած մարդու մը փափաքին պէ՞ս է, թէ կարդալէ կամ դաստիարակութենէ յառաջ եկած լոկ կարծեաց փոփոխութիւն մը։ Անկէ զատ, քու մեղքդ ու թշուառութիւնդ քու հոգւոյդ զզուանքն ու բեռը եղա՞ծ են։ Եթէ չես կրնար լալ, կրնա՞ս սրտանց հառաչել երկուքին ալ անտանելի ծանրութեանը տակը։ Քու բոլոր արդարութիւնքդ յոյսդ կարա՞ծ ես։ Կուռքերդ սրտէդ հանեցի՞ր, այնպէս որ ալ արարածը չիշխեր անոր, այլ ծառայ է հիմա անիկայ Աստուծոյ և Քրիստոսի։ Ընդունի՞ս զՔրիստոս իբրև քու միակ փրկիչդ, և՛ քու արդարութիւնդ՝ նորոգութիւնդ և փառքդ միայն անկէ կը յուսա՞ս։ Անոր օրէնքները քու վարքիդ ու հոգւոյդ վրայ ամենէն զօրաւոր իշխող բա՞նն է։ Այս օրէնքները քեզի սովորաբար մարմինին հրամաններէն, քու համարմանդ, շահուդ, զուարճութեանդ ու կեանքիդ օգուտներէն վեր ու պատուակա՞ն են։ Քրիստոս քու սրտիդ մէջ ամենէն բարձր տեղը ունի՞, այնպէս որ թէև ուզածիդ չափ չկարենաս սիրել զինքը, սակայն ուրիշ բան մը անոր չափ սիրելի չըլլայ քեզի։ Այս դիտաւորութեամբ անոր հետ սրտանց ուխտ ըրած և ինքզինքդ իրեն նուիրա՞ծ ես։ Ամենամեծ հոգդ ու արթուն ջանքդ ա՞ս է թէ հաւատարիմ գտնուիս աս ուխտին մէջ. և թէ՝ մեղքի մէջ ալ իյնալու ըլլաս, տակաւին ուխտադրուժ չըլլաս, ոչ Տէրդ փոխես՝ և ոչ ալ ինքզինքդ որ և իցէ ուրիշ կառավարութեան մը տակը դնես, թէպէտև բոլոր աշխարհ շահիլ կարելի ըլլայ։ Եթէ արդարև այսպէս ըլլայ, դուն ընտրանիս մէջ բռնած Աստուծոյ ժողովուրդէն մէկ ես, և որչափ ճշմարիտ է Աստուծոյ խոստմունքը նոյնչափ ստոյգ է թէ աս երջանիկ հանգ՚ստը կը մնայ քեզի։ Միա՜յն նայէ՛ որ «Քրիստոսի մէջ կենաս", և "մինչև վերջը համբերես", քանզի "եթէ մէկը ետ քաշուի, անոր հոգին անոր չհաճիր"։ Բայց եթէ աստանկ գործ մը չգտնուիր քու մէջդ, ինչ որ քու խաբուած սիրտդ խորհի, կամ որչափ զօրաւոր որ ըլլան քու սուտ յոյսերդ, քու փնասովդ (եթէ կատարեալ դարձ մը չկանխեր) պիտի իմանաս որ սրբոց հանգիստը քեզի համար չէ եղեր։ "Երանի թէ իմաստուն ըլլայիր, ու աս բանը հասկընայիր, և քու վախճանդ նկատէիր", որպէս զի մինչդեռ հոգիդ մարմնոյդ մէջն է, ու ձեռքդ գին մը կայ, և տակաւին պատեհութիւն ու յոյս կայ, ականջներդ բաց ըլլան ու սիրտդ զիջանի Աստուծոյ յորդորանացը որ այսպէս հանգչիս անոր ժողովրդեանը մէջ՝ և "լուսոյ մէջ բնակող սրբոց վիճակին մասնակից ըլլաս"։

Թէև աս հանգիստը Աստուծոյ ժողովրդեանը պիտի մնայ, ճշմարտութիւն մըն է զոր Սուրբ Գիրքը (եթէ այլ ևս վկայութիւն պէտք է անկէ) յայտնապէս կը հաստատէ այլ և այլ խօսքերով. զոր օրինակ թէ՝ անոնք "առաջուց սահմանուած են անոր՝ ու ան ալ անոնց։ Աստուած ամօթ չըհամարիր անոնց Աստուածը կոչուելու. ինչու որ ինք անոնց համար քաղաք մը պատրաստեց"։ Անոնք կը կոչուին "ողորմութեան ամաններ փառաց համար պատրաստուած"։ "Քրիստոսով ժառանգութիւն առած են, առաջուց հրաւիրուած ըլլալով Աստուծոյ նախասահմանութիւնովը, ան որ ամէն բան իր կամքին խորհրդովը կը յաջողէ"։ "Եւ որոնք որ նախասահմանեց, նաև փառաւորեց զանոնք"։ Ո՞վ կրնայ զրկել անոր ժողովուրդը ան հանգիստէն, որ Աստուծոյ յաւիտենական խորհրդովը անոնց սահմանուած է։ Սուրբ Գիրքը մեզի կ'ըսէ թէ անոնք "աս հանգիստին համար փրկուեցան"։ "Յիսուսի արեամբը համարձակութիւն ունինք մտնելու սրբութիւն սրբութեանցը". որ թէ՛ հոս հաւատքով և աղօթքով մտնելը կը նշանակէ, և թէ 'ի հանդերձեալն կատարեալ ժառանգութեամբ։ Վասնորոյ սուրբերը երկինքը նոր երգ մը կ'երգեն Անոր՝ որ զիրենք "ամէն ցեղերէ, լեզուներէ, ժողովուրդներէ ու ազգերէ Աստուծոյ ծախու առաւ իր արիւնովը, ու Աստուծոյ թագաւորներ ու քահանաներ ըրաւ"։ Ուրեմն կամ Քրիստոս իր արիւնն ու չարչարանքները պիտի կորսնցունէ, ու բնաւ "իր անձին աշխատութեանը պտուղը պիտի չտեսնէ", և կամ "Աստուծոյ ժողովրդեանը հանգիստ մը կը մնայ"։ Աս հանգիստը անոնց Սուրբ Գրոց մէջ խոստացուած է։ Ինչպէս որ աստղերը երկնից կամարին վրայ, այնպէս ալ աս Աստուածային խոստմունքները սըրբազան մատեաններուն մէջ սփռուած են։ Քրիստոս կ'ըսէ. "Մի՛ վախնար փոքրիկ հօտ, վասն զի ձեր Հայրը հաճեցաւ ձեզի թագաւորութիւնը տալու"։ "Ձեզի թագաւորութիւն մը կ'ուխտեմ, ինչպէս որ իմ Հայրս ինծի ուխտեց. որ դուք իմ սեղանս ուտէք ու ըմպէք իմ թագաւորութեանս մէջ"։ Բոլոր շնորհաց միջոցները, Սուրբ Հոգւոյն՝ հոգիին վրայ ըրած ազդեցութիւնները, և սուրբերուն շնորհալի գործքերը, ամէն ան պատուէրները որոնք կը յորդորեն զղջալ, հաւատալ, ծոմապահել, աղօթք ընել, բաղխել, խնդրել, ջանալ, աշխատիլ, ընթանալ ու պատերազմիլ՝ կ'ապացուցանեն թէ Աստուծոյ ժողովրդեանը համար հանգիստ մը կայ։ Անշուշտ Հոգին երկինքի համար այսպիսի սաստիկ փափաք մը՝ և Յիսուս Քրիստոսի համար այնպիսի սէր մը մեր սրտերուն մէջ բորբոքելու չէր, եթէ փափաքած ու սիրած բաներնիս պիտի չընդունէինք ։ Ան որ “մեր ոտքերը խաղաղութեան ճամբուն մէջ կ'ուղղէ”, անտարակոյս մեզ պիտի հասցունէ ան խաղաղութեան վախճանին ։ Ի՛նչպէս իրարու հետ կից կապուած են միջոցներն ու վախճանը ։ “Երկնից թագաւորութիւնը կը բռնաբարուի, և ուժգինները անիկայ բըռնի կը յափշտակեն”։ Անոնք որ “վերստին ծննդեամբ Քրիստոսի կը հետևին, փառաց աթոռներու վրայ պիտի նստին”։ Սուրբ Գիրքը մեզ հաստատ կ'ըսէ որ սուրբերը հոս ալ ան հանգիստին սկըզբնաւորութիւնը, առհաւատչեան ու կնիքը ունին ։ “Աստուծոյ թագաւորութիւնը անոնց մէջն է”։ “Թէպէտև Քրիստոսը տեսած չեն, բայց անիկայ սիրելով ու անոր հաւատալով կ'ուրախանան՝ անճառ և փառաւորեալ խնդութեամբ, իրենց հաւատքին կատարումը ընդունելով, այսինքն հոգիներնուն փրկութիւնը” ։ “Աստուծոյ փառաց յոյսովը կը պարծին” ։ “Աստուած որ կը կնքէ զանոնք ան խոստացուած Սուրբ Հոգիով՝ որն որ անոնց ժառանգըլլալուն առհաւատչեան է”, մի թէ կրնա՞յ զրկել զանոնք կատարեալ ժառանգութենէն ։ Սուրբ Գիրքը յականէ յանուանէ կը յիշէ զանոնք որ առ հանգստը մտած են, ինչպէս Ենովք, Աբրահամ, Քրիստոսի հետ խաչուած աւազակը և ուրիշները ։ Ու եթէ անոնց հանգիստ եղաւ, անշուշտ ամէն հաւատացեալներու ալ պիտի ըլլայ ։ Բայց ասոր համար Սուրբ Գիրքէն վկայութիւններ դիզել աւելորդ է, տեսնելով որ Սուրբ Գրոց բուն նըպատակը մեզ աս վիճակին առաջնորդել է, ու մեր ձեռքը մուրհակ կամ ձեռնագիր մըն է որով մեր ան ժառանգութեանը վրայ իրաւունք ունենալնիս կը ցուցընենք ։ Սուրբ Գիրքը կը ցուցընէ թէ Աստուծոյ ժողովրդեանը համար աս հանգիստը կայ, և թէ միայն անոնց համար է, այնպէս որ ուրիշ մարդիկ անոր մէջ բաժին պիտի չունենան: “Առանց սրբութեան ոչ ոք կրնայ տեսնել Տէրը: Թէ որ մէկը նորէն չծնանի չկրնար Աստուծոյ թագաւորութիւնը տեսնել: Ան որ Որդիին չհաւատար, կեանք պիտի չտեսնէ, այլ Աստուծոյ բարկութիւնը կը մնայ անոր վրայ: Ամէն պոռնիկ՝ կամ պիղծ կամ՝ ագահ որ կռապաշտ է, Քրիստոսի ու Աստուծոյ թագաւորութեանը մէջ ժառանգութիւն չունի: Ամբարիշտները և ամէն զԱստուած մոռցող ազգերը պիտի կորսուին: Անոնք որ ճըշմարտութեան չհաւատացին, այլ անիրաւութիւնը սիրեցին՝ պիտի դատապարտուին: Տէր Յիսուս պիտի գայ բորբոքած կրակով վրէժ առնելու անոնցմէ՝ որոնք զԱստուած չեն ճանչնար, ու մեր Տէր Յիսուս Քրիստոսի Աւետարանին չեն հնազանդիր. որոնք պիտի պատժուին յաւիտենական սատակումով Տէրոջը երեսէն ու անոր զօրութեանը փառքէն”: Ըսել է ամբարիշտները՝ կեանքերնին չվերջացած, դառնային և սրտանց յօժարէին Քրիստոսի իբրև իրենց Փրկիչը և իրենց Թագաւորը ընդունելու, և անով փրկուելու՝ անոր դրած միջոցներուն ու արդար կարգադրութիւններուն համեմատ, պիտի կարենային փրկուիլ: Աստուած անոնց ձրի կեանք խոստացաւ, բայց անոնք չուզեցին ընդունիլ: Մարմնոյ հեշտութիւնները սրբոց փառքէն աւելի փափաքելի երևցան իրենց: Սատանան՝ հեշտութիւնները առջևնին դրաւ, Աստուած ալ փառքը՝ անոնք բոլորովին ազատ էին մէկը կամ միւսը ընտրելու. և աւելի ընտրեցին մեղաց ժամանակաւոր զուարճութիւնը վայելել, քան թէ Քրիստոսի հետ յաւիտենական հանդիստ ունենալ: Ու արդար չէ՞ որ չտրուի անոնց ան բանը՝ զոր ընդունել չուզեցին ։ Երբոր Աստուած զանոնք ստիպեց ու յորդորեց այնքան Թախանձանօք որ ներս գան, և անոնք չանսացին, ու՞ր պէտք է որ ըլլան անոնք, եթէ ոչ դուրսը շուներուն մէջ ։ Թէպէտ և մարդը այնպէս չար է, որ մինչև որ շնորհաց հզօր զօրութիւնը վրան չզօրանայ՝ չզղջանիր, բայց և այնպէս ճշմարտութեամբ կրնանք ըսել՝ որ եթէ ուզէ, կրնայ փրկուիլ Աստուծոյ պայմաններովը ։ Որովհետև իր անկարողութիւնը բարոյական է, և չարութիւնը կամաւոր ըլլալու մէջ կը կայանայ՝ չկրնար անբասիր ըլլալ, ինչպէս որ շնացող մը չկրնար ինքզինքը արդարացունել՝ ըսելով թէ իր կնիկը չկրնար սիրել, կամ չարասիրտ մարդ մը՝ ըսելով թէ իր եղբայրը չկրնար չատել ։ Այսպիսի մարդը աւելի չար ու աւելի դառն պատժոյ արժանի չէ՞ ։ Մեղաւորները դժոխքին մէջ յաւիտեան իրենց կամքին մեղադիր պիտի ըլլան ։ Մարդը բնութեամբ բանաւոր ըլլալուն, դժոխքը անոր մտաւոր տանջանք մը պիտի ըլլայ իր խղճին մէջը ։ Եթէ մեղաւորները կարող ըլլային ըսել թէ, յանցանքը Աստուծոյ է և ոչ թէ մերը, անշուշտ խիղճերնին կը հանդարտէր, և տանջանքնին կը մեղմանար՝ ու դժոխքը ալ անոնց դժոխք չէր ըլլար ։ Սակայն այնպէս չէ, կամաւ մեղանչած ըլլալնուն յիշատակը անոնց կրակը պիտի արծարծէ ու պիտի պատճառէ ան խղճմտանքին որդը՝ որ “երբէք չմեռնիր” ։

Աստուծոյ կամքը աս է որ աս հանդիստը տակաւին մնայ իր ժողովրդեանը, ու մինչև որ հանդերձեալ աշխարհը չերթայ, անիկայ չվայելէ ։ Ո՞վ կարող է արարածները իր կամքին ծառայեցունել, եթէ ոչ անոնց Արարիչը ։ Եթէ կրնաս հարցունել թէ ինչո՞ւ համար առանց ձմեռի գարուն ու աշուն չըլլար, կամ թէ ինչո՞ւ երկիրը վար է, ու երկինքը վեր է, ապա կրնաս հարցունել նաև թէ ինչու համար աս հանգիստը երկրի վրայ չենք վայելեր : Ամէն բան աստիճան աստիճան իր կատարելութեանը կու գայ : Ամենէն զօրաւոր մարդն ալ պէտք է որ նախ տղայ ըլլայ : Ամենէն հմուտ դրագէտը առաջ այբուբենէն կը սկսի : Երկնաբերձ կաղնիներն անգամ երբեմն սերմի հատ մըն էին : Աս կեանքը մեր տղայութիւնն է . և կ՚ուզենք արգանդի մէջէ՞ն կատարեալ ըլլալ կամ յարբունս հասած ծնանիլ : Եթէ մեր հանգիստը հոս ըլլար, Աստուծոյ խնամքներուն մեծ մասը աւելորդ կ՚ըլլային : Միթէ արժա՞ն էր որ Աստուած իր եկեղեցւոյն սքանչելի ազատութեանը փառքը ու իր թշնամիներուն կործանումը զանց ընէր, որ մարդիկ իրենց երանութիւնը հոս վայելեն : Եթէ ամէնքս երջանիկ, անմեղ և կատարեալ ըլլայինք, ինչ հարկ կը մնար այնուհետև մեր սրբանալուն, մեր արդարանալուն ու ապագայ փրկութիւններնուս փառաւոր գործքերուն : Եթէ բանի մը կարօտութիւն չունենայինք, ան ատենը այնպէս սերտ կապ մը չէինք ունենար Աստուծոյ հետ, և ոչ ալ մտադիւր անոր կ՚աղաղակէինք : Հազիւ ուրեք մեր աղերսները անոր ականջին պիտի հասնէին, թէ որ ամէն ուղածնիս արդէն ունենայինք : Աստուած երբէք այնպիսի փառաբանութեան երգեր պիտի չլսէր Մովսէսէն Կարմիր ծովուն մօտ ու անապատին մէջ, կամ Դեբօրայէն, Աննայէն, Դաւիթէն ու Եզեկիայէն, եթէ իրենց վիճակն ընտրողները իրենք ըլլային : Քու առ Աստուած ամենաջերմ գովաբանութիւններուդ ալ առիթ՝ վտանգներդ ու վիշտերդ չեղա՞ն, ով ընթերցող : Ան ամենամեծ փառաբանութիւններն ու օրհնութիւնները, որ աշխարհի մէջ մատուցուեցաւ Աստուծոյ, Քրիստոսով եղած փրկանքին, հաշտութեանն ու փրկութեանը համար եղան. և ասոր պատճառը ո՛չ ապաքէն մարդուն թշուառութիւնն է։ Ու եթէ Աստուած իր շնորհքները 'ի գործ դնելու պատեհութիւնը կորսնցունէ, մարդիկ ալ պիտի ստիպուին զանոնք վայելելու երջանկութիւնը կորսնցունել։ Երբոր Աստուած իր փառաբանութիւնը կը կորսնցունէ, մարդն ալ հարկաւ իր մխիթարութիւնները կը կորսնցունէ։ Ի՜նչ մեծ մխիթարութիւն է զոր սուրբերը իրենց աղօթքներուն փոխարէն վայելեցին։ Թէ որ անառակին պէս երկրաւոր զուարճութիւններու և շահերու եղջիւրներէն զուրկ չմնայինք, ինչպէս պիտի ճանչնայինք թէ այնպիսի խանդաղակաթ Հայր մը ունինք։ Մենք Քրիստոսին գըթած սիրտը երբեք չէինք ճանչնար, եթէ նախ չզգայինք մենք զմեզ "վաստակեալ ու բեռնաւոր, անօթի ու ծարաւ, աղքատ ու բեկեալ"։ Ուրախութիւն է զինուորի մը կամ ճանապարհորդի մը, եթէ անգամ մը ետին դառնայ նայի ան վտանգներուն որոնցմէ զերծաւ. և սուրբի մը՝ երկինքէն իր երկրի վրայի մեղքերուն ու անձկութիւններուն, երկիւղներուն ու արտասուքներուն, թշնամիներուն ու վտանգներուն, կարօտութիւններուն ու աղէտքներուն դառնալ նայիլը՝ անոր ուրախութիւնը աւելի բերկրալի պիտի ընէ։ Վերնոյ երանեալները Գառնուկը փառաւորելու ատեննին կը յիշատակեն՝ անոր զիրենք "բոլոր ազգերէն, ժողովուրդներէն ու լեզուներէն փրկելը", ուստի և իրենց թշուառութենէն, կարօտութիւններէն ու մեղքերէն, և զիրենք "Աստուծոյ թագաւորներ ու քահանաներ ընելը"։ Բայց թէ որ երկրի վրայ միայն հանգիստ ու հաճութիւն ունեցած ըլլային, անգլին ան ուրախութիւնները ի՞նչպէս տեղի պիտի ունենային :

Պարծեալ՝ Երէքէ Հրոյ Դնէ Հանգուցեան ընդունել չէնէ : Հոգի մը որ այնքան տկար է շնորհքի մէջ՝ այնքան հակեալ մեղքի, ու աս մարմինին հետ իբրև ընկերի մը հետ այնպէս սերտ կապուած, միթէ կրնա՞յ կատարեալ գոհ ու հանգիստ ըլլալ աս վիճակին մէջ : Հոգիին հանգիստը ի՞նչ է, եթէ ոչ մեղքէ, անկատարութիւններէ ու թշնամիներէ ազատութիւն : Իսկ ան հոգին որ աս ամէն բաներով կը նեղուի անընդհատ, կրնա՞յ հանգիստ ունենալ : Ինչո՞ւ համար քրիստոնեաները ստէպ կ'աղաղակեն Պօղոսին խօսքերովը "Ի՜նչ տառապեալ մարդ եմ ես, ո՞վ պիտի ազատէ զիս" : Եթէ իրենց աս ներկայ վիճակին մէջ հանգիստ ունենալ կարող են, ինչո՞ւ համար ուրեմն "միտ դնելով կ'ընթանան դէպ 'ի կոչման կէտը . և այնպէս կ'ընթանան որ հասնին, ու մնալու կը ջանան" : Իսկ ինչպէս որ հոգինիս, նոյնպէս ալ մարմիննիս անընդունակ է : Այժմեան մարմինները ան արեգական պէս պայծառ մարմինները չեն . այլ այնպէս պիտի ըլլան՝ երբոր "աս ապականացուն անապականութիւն հագնի, ու աս մահկանացուն անմահութիւն զգենու" : Մեր մարմինները հիմա մեղի բանտ ու բեռն են, այնպէս լի տկարութիւններով ու թերութիւններով, որ ժամանակներնուս մեծագոյն մասը՝ զանոնք դարմանելով ու հանապազորդ կարօտութիւննին լեցունելով անցունելու ստիպուած ենք : Միթէ հնա՞ր է որ անմահ հոգի մը այսպիսի խանգարուած բնակարանի մէջ հանգիստ ունենայ : Հանգստեան ընդունակ ըլլալու համար՝ անշուշտ հարկ է որ աս ախտաւոր, տկար ու զզուելի մարմինները զտուին ու պարզուին : Ան աարկանները որ հոս կը վայելենք՝ բաւական չեն մեզի հանգիստ շնորհելու ։ Աւա՜ղ , բոլոր աշխարհի մէջ մեզի հանգիստ տալու ի՞նչ բան կայ ։ Ամենէն աւելի աշխարհը վայելողները՝ ամենէն աւելի տաղտկութիւն ունին ։ Աշխարհ ամենէն աւելի մեծ համարողներն ու անոր մէջ մեծամեծ ուրախութիւններ վայելողներն ալ , 'ի վախճանի անոր ունայնութեանն ու զրկանացը վրայ կը գանգատին ։ Մարդիկ երկրի վրայ երկինք մը գտնելու ակնկալութիւնով խաբուած , երբոր վայելելու կը մօտենան , կը տեսնեն որ իրենցմէ կը փախչի ։ Թէ որ մէկը անգամ մը Տէրոջը գործքերը դիտէ , դիւրաւ պիտի տեսնէ թէ անոնց վախճանը ճիշդ մեր կուռքերը կործանել , մեզի աշխարհը տաղտկալի ընել ու մեզի մեր հանգիստը իր քովը փնտռել տալ է ։ Ո՞ւր մեզի աւելի խափան կ'ըլլայ , ո՞չ ապաքէն հոն՝ ուր որ մենք աւելի հաճութիւն կը յուսայինք ։ Եթէ զաւակ մը ունիս , որուն վրայ կը խանդաղատիս , անիկայ քու տրտմութիւնդ կ'ըլլայ ։ Եթէ բարեկամ մը ունիս , որուն ապաւինիր ես ու անփոփոխ կը կարծես , ան քեզի պատուհաս մը կ'ըլլայ ։ Արդ՝ հանգստեան տեղ կամ վիճա՞կ է ասիկայ ։ Հոս վայելած բաներնիս մեր հանգստեանը անբաւական են , իսկ Աստուած բաւական է ․ բայց զինքը քիչ կը վայելենք հոս ։ Անիկայ իր փառքին սրահը հոս պատրաստած չէ ։ Մեր ու իր մէջը վարագոյրը քաշած է ։ Մենք իբրև արարած իրմէ հեռու ենք ․ իբրև եղծանելի մահկանացուներ՝ աւելի հեռու ենք ․ իսկ իբրև մեղաւոր՝ բացէ 'ի բաց հեռու ենք անկէ ։ Երբեմն երբեմն մխիթարութեան խօսք մը կը լսենք իրմէ և իր սիրոյն նշանները կ'ընդունինք , սրտերնիս և յոյսերնիս վեր բռնելու համար ․ բայց աս չէ մեր կատարեալ վայելումը ։

Ուր հոգի մը որ զԱստուած իր բաժինն ըրած է (ինչպէս որ ամէն անով փրկուածներն ըրած են) կրնա՞յ հանգիստ գտնել, այնքան հեռու մնալով անկէ և այնպէս դուն ուրիշ ու սակաւ փայլելով ղանիկայ ։ Դարձեալ հիմա չենք կրնար հանգստեան ընդունակ ըլլալ, մինչև որ նախ արժանաւորութիւն մը չունենանք ։ Քրիստոս պսակը միայն արժանաւորներուն կու տայ ։ Արդ՝ ի՞նչպէս կրնանք արժանի ըլլալ պսակի, եթէ նախ չյաղթենք . կամ ի՞նչպէս կրնանք մրցանակն առնել, եթէ նախ ասպարէզը չընթանանք . կամ վարձք ընդունիլ, մինչև որ այգիին մէջ չգործենք . կամ տասը քաղաքներու վրայ իշխանութիւն ունենալ, եթէ նախ տասը քանքարը չյարդենք . կամ ի՞նչպէս կրնանք մեր Տէրոջը ուրախութիւնը մտնել, թէ որ իբրև բարի ու հաւատարիմ ծառաներ, պաշտօննիս աղէկ չկատարենք ։ Աստուած մեզի հանգիստ տալու համար, արդարութեան ընթացքը չփոխեր, թէ որ մենք չաշխատինք . ոչ ալ դեռ յաղթութիւն տանելէն առաջ, փառքին պըսակը կը շնորհէ ։ Ուստի բաւական պատճառ կայ՝ որ մեր հանգիստը մնայ մինչև հանդերձեալ կեանքը ։ Զգո՛յշ եղիր ուրեմն, քրիստոնեայ ընթերցող, ինչպէս կը համարձակիս հնարքներ փնտռելու որ երկրի վրայ հանգիստ մը վայելես . կամ մարմնի մէջ ունեցած նեղութիւններուդ, տագնապներուդ ու կարօտութիւններուդ համար Աստուծոյ դէմ տըրտընջել ։ Ի՞նչ է որ կը վարանեցունէ քեզ, աղքատութի՞ւնդ, հիւանդութիւննե՞րդ, ոխերիմ թըշնամինե՞րդ, բարեկամներուդ տմարդութի՞ւնը ։ Այո՛, հոս այսպէս պիտի ըլլայ ։ Թերևս ժամանակին ապականութիւնը, անունով միայն քրիստոնեայ եղողներուն մեղքերը, չարերուն խստասրտութիւնը կը վշտացունեն քեզ. բայց հարկ է այսպէս ըլլալ, քանի որ դուն տակաւին քու հանգիստէդ հեռու ես։ Գուցէ մեղքերդ, չար ու ապականեալ սիրտդ քեզ կը տագնապեն։ Խոշ ու փշտերդ աւելնան օր քան զօր։ Միայն թէ դուն աս ամէն վիշտերուդ մէջ կը փափաքի՞ս երթալ առ Աստուած քու հանգիստդ. գինուորութիւնըդ կատարել, ընթացքիդ ու աշխատութեանդ վախճան տալ։ Ապա թէ ոչ, գանգատ ըրէ ասէպ քու սրտիդ, ու այնչափ թախանձէ որ վերջապէս հանգիստը փափաքելի երեւնայ։

Ուրիշ բան մ'ալ աւելցունեմ հոս, ու այնուհետեւ վերջացունեմ աս գլուխը. այսինքն թէ հաւատացելոց հոգիները նաեւ ան վիճակին որ իրենց մարմիններէն բաժնուած են, այնպիսի երջանկութիւն մը կը վայելեն՝ որ մարդուս հասողութենէն վեր է։ Պօղոս Առաքեալին աս խօսքէն աւելի յայտնի ինչ կրնայ ըլլալ։ «Ամէն ատեն վստահութիւն ունինք, և գիտենք՝ թէ որչափ որ մարմինի մէջ կը կենանք, Տէրոջմէ հեռու ենք. ինչու որ հաւատքով կը քալենք, ու չէ թէ երեւոյթով. Ուստի վստահութիւն ունինք՝ և ալ աւելի կ'ուզենք մարմինէն հեռանալ, ու Տէրոջը քովը կենալ»։ Դարձեալ կ'ըսէ, «Երկու կողմանէ ալ նեղի մէջ եմ, մեկնելու ու Քրիստոսի հետ ըլլալու փափաք ունենալով. քանզի ան՝ շատ աւելի աղէկ է»։ Եթէ Պօղոս յարութենէ յառաջ Քրիստոս վայելելու ակնկալութիւն չունէր, ինչո՞ւ համար ուրեմն նեղի մէջ պիտի ըլլար, կամ մեկնելու՝ այսինքն մարմինէն ելլելու պիտի փափաքէր։ Մանաւանդ թէ ասոր հակառակ պէտք էր փափաքիլ որ մարմինէն չելլէ. ինչու որ մարմինով եղած ատենը, գոնէ քիչ մը կրնար զՔրիստոս վայելել ։ Քրիստոսի աւազակին ըսածն ալ բաւական յայտնի է ։ "Այսօր իմ հետս դրախտին մէջ պիտի ըլլաս" ։ Անշուշտ Քրիստոս ալ, Մեծատանն ու Ղազարոսին առակին մէջ, հոգիներուն անմիջապէս մահուընէ ետքը ունենալու երանութիւնը կամ թշուառութիւնը այնպէս յայտնի չէր ցուցըներ կամ ենթադրեր, եթէ ստուգիւ այնպէս չըլլար ։ Մեր Տէրոջը յարութեան համար ըրած առարկութենէն կը հետևի, թէ "Աստուած կենդանիներուն և ոչ թէ մեռածներու Աստուած ըլլալով", ուրեմն Աբրահամ, Իսահակ ու Յակոբ հոգւով կենդանի են ։ Եթէ "ի Տէր ննջող մեռելին երանութիւնը" լոկ գերեզմանին մէջ հանգչիլը ըլլար, անասունը կամ քարն ալ նոյնչափ երջանիկ պիտի ըլլային. ասիկայ մանաւանդ անէծք է քան թէ երանութիւն ։ Ինչու որ կեանքը մեծ շնորհք մը չէ՞ ։ Աստուծոյ ծառայելն ու բարի գործելը, կենաց ամէն մխիթարութիւնները, սիրոյ ընկերակցութիւնը, խորհուրդներու մխիթարութիւնը և աս ամէն բաներուն մէջ Քրիստոս վայելելը, գերեզմանին մէջ փտած մնալէն աւելի մեծ շնորհք մը չէ՞ ։ Ուրեմն ուրիշ երանութիւն մը խոստացուած ըլլալու է ։ Ապա թէ ոչ՝ ինչպէս կ'ըսուի թէ "կատարեալ եղած արդարոց հոգիներուն մօտեցեր ենք" ։ Անշուշտ յարութեան ատենը մարմինն ալ այնպէս կատարեալ պիտի ըլլայ ինչպէս հոգին ։ Սուրբ Գիրքը մեզի կ'ըսէ թէ Ենովքն ու Եղիան արդէն երկինք փոխուած են ։ Կրնա՞նք այնպէս համարիլ թէ ան փառքը անոնք միայն կը վայելեն ։ Պետրոս, Յակոբոս ու Յովհաննէս լեռանը վրայ Մովսէսն ալ չտեսա՞ն Քրիստոսի հետ, սակայն Սուրբ Գիրքը կ'ըսէ թէ Մովսէս մեռաւ ։ Եւ հաւանակա՞ն է որ Քրիստոս անոնց զգայութիւնները խաբեց ցուցընելով անոնց Մովսէսը, թէ որ անիկայ մինչև ցյարութիւն փառաց հաղորդ պիտի չըլլար ։ Ո՞չ ապաքէն Ստեփաննոսին խօսքն ալ ուզածնուս չափ պարզ է “Տէր Յիսուս ընդունէ իմ հոգիս”։ Արդարև եթէ Տէրը կ՚ընդունի հոգին, ապա ոչ քուն է անիկայ՝ ոչ մեռած, և ոչ ալ ոչինչ կ՚ըլլայ · այլ հոն է՝ ուր որ Տէրն է, և կը տեսնէ անոր փառքը։ Իմաստունին խօսքն ալ նոյնպէս նշանաւոր է. “Հոգին Աստուծոյ պիտի դառնայ որ անիկայ տուաւ”։ Եթէ այնպէս երկայն ժամանակ՝ այսինքն մինչև ցյարութիւն կեանքերնիս պիտի ընդհատի, ուրեմն ինչո՞ւ համար մեզի զրուցուած է թէ “յաւիտենական կեանք ունիք”. և թէ “զԱստուած ճանչնալը յաւիտենական կեանք է”. և թէ ով որ կը հաւատայ “Որդիին՝ յաւիտենական կեանք ունի”. և դարձեալ թէ “Աստուծոյ թագաւորութիւնը ձեր մէջն է”։ Սոդոմ ու Գոմոր քաղաքներուն համար ըսուած է թէ, “յաւիտենական կրակին դատապարտութիւնը ընդունեցին”։ Եւ եթէ չարերը արդէն կը կրեն յաւիտենական կրակը, ապա ուրեմն աստուածապաշտներն ալ յաւիտենական երանութիւնը կը վայելեն։ Յովհաննէս Աւետարանիչը իր փառաւոր յայտնութիւնները տեսած ատենը, կ՚ըսէ թէ “հոգիով էր”, և թէ “տարուեցաւ հոգիով”։ Եւ երբոր Պօղոս Առաքեալ “յափշտակուեցաւ մինչև երրորդ երկինքը, չէր գիտեր թէ մարմնով էր՝ եթէ առանց մարմնի”։ Աս կը ցուցընէ որ հոգիները ընդունակ են առ փառաւոր բաներուն, առանց իրենց մարմիններուն օգնութեանը։ Նոյնը կ՚իմացուի երբ որ Յովհաննէս Աւետարանիչ կ՚ըսէ թէ, “սեղանին տակը տեսայ ան մարդոց հոգիները, որ սպաննուած էին Աստուծոյ խօսքին համար"։ Նաև երբոր Քրիստոս կ՚ըսէ, "մի՛ վախնաք անոնցմէ՝ որ մարմինը կը սպաննեն, ու չեն կրնար հոգին սպաննել", յայտնապէս չի՞մացուիր որ երբոր չար մարդիկ մեր մարմինները կը մեռցունեն, այսինքն զանոնք հոգիներէն կը բաժնեն, տակաւին հոգիները կենդանի կը մնան։ Երբոր Քրիստոսի մարմինը մեռած էր, հոգին կենդանի էր. մերիններն ալ այնպէս պիտի ըլլան։ Ասիկայ կ՚երեւայ ան խօսքէն ալ որ աւազակին ըսաւ, "այսօր ինծի հետ դըրախտին մէջ պիտի ըլլաս"։ Դարձեալ խաչին վրայ ըսած խօսքէն, "Հայր, քու ձեռքդ կ՚աւանդեմ իմ հոգիս"։ Եթէ "Նոյի օրերը ապստամբ եղածներուն հոգիները բանտի մէջ են", այսինքն կենդանի՝ բայց տառապանաց մէջ, ուրեմն անոր հակառակը արդարներուն մարմինէ բաժնուած հոգիներն ալ ստուգիւ երանութեան վիճակի մէջ են։ Ապա ուրեմն հաւատացեալ հոգիները իրենց մարմնոյ բանտերէն ելածնուն պէս, հրեշտակները անոնց ուղեկից, Քրիստոս բոլոր արդարներուն կատարեալ հոգիներուն հետ անոնց ընկեր, երկինքը անոնց բնակութիւնը և Աստուած անոնց երջանկութիւնը պիտի ըլլայ։ Երբոր այսպիսիներ մեռնին, համարձակութեամբ և հաւատով կրնան ըսել սուրբ Ստեփաննոսին պէս, թէ "Տէր Յիսուս ընդունէ իմ հոգիս", և Քրիստոսի պէս աւանդել անիկայ Հօրը ձեռքը։

ԳԼՈՒԽ Ժ

Սրբոց հանգիստը կորսնցնողներուն մեծ թշուառութիւնը։

Ընթերցող՝ եթէ տակաւին օտար ես դուն Քրիստոսի և անոր ժողովրդեանը սուրբ բնութեանն ու կենացը՝ որ վերը նկարագրեցինք, ու աս վիճակին մէջ ապրելու ու մեռնելու ըլլաս, կը համարձակիմ ըսելու քեզի թէ դուն բնաւ երկինքին ուրախութիւններուն բաժանորդ պիտի չըլլաս, և ոչ ալ սրբոց յաւիտենական հանգստեան դոյզն ճաշակը պիտի ունենաս։ Կրնամ ըսել քեզի ինչպէս որ Սուրբ Հոգին ըսաւ թէ “Աստուծմէ պատգամ մը ունիմ՝ քեզի”, որ եթէ Աստուծոյ խօսքը ճշմարիտ է, դուն երբէք ուրախութեամբ պիտի չտեսնես Աստուծոյ երեսը։ Հրամայուեցաւ ինծի որ քեզի համար աս վճիռը տամ։ Եթէ կամիս ընդունէ, և եթէ կրնաս՝ փախիր անկէ։ Գիտեմ որ Քրիստոսի խոնարհ և սըրտանց հպատակութիւնդ՝ քու ազատութեանդ հընարքը կը դնէ. ան ատենը Քրիստոս քեզ իբրև իր ժողովուրդէն մէկը կը ճանչնայ, ու քեզի բաժին կու տայ իր ընտրեալներուն ժառանգութեանը մէջ։ Եթէ իմ պատգամաւորութիւնս այսպիսի յաջող ելք մը ունենայ, չէ թէ միայն պիտի չտրտմիմ ես՝ ինչպէս Յովնան տրտմեցաւ, Աստուծոյ սպառնալիքները քու վրադ չկատարուելուն համար, հապա պիտի օրհնեմ ան օրը որ Աստուած զիս այսպիսի երջանիկ պատգամաւոր մ'ըրաւ։ Բայց թէ որ քու օրերդ չնորոգուած վիճակիդ մէջ լմնցունես, որչափ ստոյգ է որ երկինքը գլխուդ վրայ է ու երկիրը ոտքիդ տակը, նոյնչափ ստուգութեամբ դուն ալ սրբոց հանգիստը պիտի չմտնես, ու բաժինդ յաւիտենական հրոյն մէջ պիտի ընդունիս։ Գուցէ դառնաս ըսես ինծի թէ, Աստուած ե՞րբ ցուցուց քեզի Կենաց Գիրքը, կամ ե՞րբ յայտնեց քեզի թէ որոնք պիտի փրկուին և որոնք դուրս պիտի մնան։ Պատասխան կու տամ թէ ես քու և ուրիշ ո՛և իցէ մէկու մը անունը չեմ տար. այլ ընդհանրապէս չնորոգուածներուն վրայ աս դատաստանը կ՚ընեմ. ուստի և քու վըրադ ալ՝ եթէ դու ալ այնպէս ես։ Իսկ ոչ ալ կը ջանամ որոշել թէ ո՛վ պիտի զղջայ, և ո՛վ ոչ. չեմ պնդեր ալ թէ դուն բնաւ պիտի չզղջաս։ Մանաւանդ թէ կ՚ուզեմ ցուցընել քեզի թէ ինչ յոյսեր ունիս առջևդ, միայն թէ անհոգ կենալով չկորսնցունես զանոնք։ Իսկ կ՚ուզեմ մանաւանդ յորդորել քեզ որ դեռ դուռը քեզի չգոցուած՝ ժամանակին խօսք մտիկ ընես, քան թէ ըսել թէ քու զղջալուդ և դարձի գալուդ յոյս չկայ։ Բայց թէ Աստուծոյ ժողովըրդեանը վրայ վերը ըրած նկարագիրս քու հոգւոյդ վիճակին հետ չհամաձայնիր, ան ատենը դըժուարին խնդիր մը կ՚ըլլայ թէ՝ դուն պիտի փրկուիս արդեօք թէ ոչ։ Պէ՞տք է որ երկինք ելլեմ գիտնալու համար թէ "առանց սրբութեան ոչ ոք պիտի տեսնէ Տէրը", և թէ միայն "սրտով սուրբ եղողները պիտի տեսնեն զԱստուած". և թէ "եթէ մէկը նորէն չծնի՝ չկրնար Աստուծոյ թագաւորութիւնը մտնել"։ Պէ՞տք է որ երկինք ելլեմ Քրիստոսի հարցունելու համար ան բանը՝ որն որ մեզի ըսելու համար ինք երկրիս վրայ իջաւ և իր Հոգին Առաքեալներուն վրայ ղրկեց մեզի իմացունելու համար, և ինք ու անոնք աս բաներուն յիշատակը թողուցին բոլոր աշխարհի։ Իսկ թէպէտ ես քու սրտիդ գաղտնիքը չեմ գիտեր, և ան պատճառաւ քեզի յանուանէ չեմ կրնար ըսել թէ քու վիճակդ ա՞ս պիտի ըլլայ թէ չէ, սակայն եթէ միայն յօժար ու ժիր ըլլաս, դուն ինքնին կրնաս գիտնալ թէ արդեօք երկինքին մէկ ժառա՞նգն ես թէ ոչ ։ Իմ գլխաւոր փափաքս ան է որ՝ եթէ տակաւին թշուառ ես, իմանաս և ազատիս անկէ ։ Բայց ինչպէս կրնաս ազատիլ, եթէ Քրիստոսի ու փրկութեան վրայ անհոգ կ՚ըլլաս ։ Ապա թէ ոչ՝ այնպէս անհնարին կ՚ըլլայ քեզի փրկուիլ, ինչպէս անհնարին է դեւերուն . և Աստուած ալ աւելի պարզաբար և աւելի յաճախ խօսած է ասոր վրայ Սուրբ Գրոց մէջ քեզի պէս մեղաւորներուն համար, քան թէ դիւաց համար ։ Ինծի կ՚երեւի որ եթէ անգամ մը քու վիճակիդ վրայ նայիս՝ ապշութիւնով ու սոսկումով պիտի պաշարուիս ։ Երբոր Բաղդասար Թագաւորը «տեսաւ մարդու մը ձեռքի մատուըները որ պատին վրայ կը գրէին, գոյնը փոխուեցաւ, ու խորհուրդները խռովեցան . այնպէս որ մէջքին յօդուածները կը քակուէին, ու ծունկերը իրարու կը զարնէին» ։ Ուրեմն ի՞նչ դող ու սարսափ պիտի պատէ քեզ, որ քեզի դէմ ունիս բուն իսկ Աստուծոյ ձեռքը, որն որ չէ թէ մէկ կամ երկու վճռով, այլ բոլոր Սուրբ Գրոց խօսքերովը՝ յաւիտենական արքայութիւնը կորսնցունելդ քեզի կը սպառնայ ։ Որովհետև կը փափաքիմ որ սրտիդ մէջ հաստատես աս բանը, վասնորոյ պիտի ցուցընեմ քեզի Նախ՝ արքայութիւնը կորսնցունելուն բնութիւնը, և Երկրորդ՝ ան կորստեան ծանրութիւնը ։

Նախ ։ Ամբարիշտները արքայութիւնը կորսնցունելով, կը կորսնցունեն՝ սրբոց անձնական կատարելութիւնը, —զԱստուած ինքը—դէպ առ Աստուած եղած ամէն երկրային զգացումները, — և հրեշտակներուն ու սուրբերուն երջանիկ ընկերութիւնը :

1. Ամբարիշտներուն մեծ կորուստը ան փառաւոր անձնական կատարելութիւնն է որ երկնից մէջ սուրբերը կը վայելեն : Ասոնք կը կորսնցունեն մարմնոյն ան փայլուն պայծառութիւնը՝ որ կէս օրուան արևուն պայծառութիւնը կը գերազանցէ : Թէպէտ չարերուն մարմինները երկրի վրայ եղածէն աւելի հոգեղէն պիտի ըլլան յարութեան ատենը, սակայն անիկայ աւելի ևս ընդունակ պիտի ընէ զանոնք սաստիկ տանջանքի : Սան որոյ պիտի ուրախանային եթէ ամէն անդամներնին մեռած անդամներ ըլլային՝ որ չզգային իրենց վրայ դրուած պատիժը, և կամ եթէ ամբողջ մարմինը փտած դի մը ըլլար, և կամ կրկին հողին տակը թաղուէր : Շատ զրկուեալ են ան բարոյական կատարելութիւններէն՝ որոնք որ փրկեալները կը վայելեն . այսինքն Աստուծոյ կամքը ընելու ան սուրբ յօժարամտութիւններէն, զուարթամիտ պատրաստականութիւններէն, և բոլոր իրենց գործքերուն մէջ ան կատարեալ ուղղութիւններէն . փոխանակ ասոնց՝ ունին ան կամակորութիւնը, ան բարիէն զզուելը, ան չարը սիրելը, ան կիրքերու բռնութիւնը, որոնք երկրի վրայ ունէին : Ճշմարիտ է որ անոնց իմացողութիւնը աւելի սուր պիտի ըլլայ, նախկին փորձութեանց դադարելովը և առջի պատրանքներուն ստութեանը յայտնուելովը, բայց տակաւին նոյն բնաւորութիւններուն տէրն են, և ուրախութեամբ նոյն մեղքերը պիտի ընէին, եթէ կարող ըլլային՝ եթէ պատեհութիւն ունենային : Ան թշուառականներուն ու փառաւորեալ քրիստոնէից մէջ աւելի մեծ տարբերութիւն պիտի ըլլայ, քան թէ ճճիի մը ու արեգական մէջ : Մեծատունին

ընչեղը՝ ծիրանին և ազնիւ համադամները զինքը իր դրանը առջևը ինկած վիրաւոր Ղազարոսէն այնչափ չմեծցուցին ։

2. Աստուծոյ հետ քաղցր յարաբերութիւն և հաղորդակցութիւն պիտի չունենան ։ "Որովհետև չուզեցին զԱստուած իրենց գիտութեանը մէջ պահել", այլ անոր ըսին "Հեռու գնա մեզմէ, ինչու որ քու ճամբաներդ գիտնալ չենք ուզեր", Աստուած ալ պիտի գարշի զանոնք իր ընտանութեանը մէջ պահելու ։ Երբեք պիտի չընդունի զանոնք իր սուրբերուն ժառանգութեանը, և պիտի չթողու որ իր առջևը կենան․ այլ պիտի ըսէ անոնց, "Ես ձեզ բնաւ չեմ ճանչնար․ մէկ դի գացէք ինծմէ դուք ամէնքդ որ անօրէնութիւն կը գործէիք" ։ Հիմա պատրաստ են այնպէս վստահութեամբ յոյս ունենալու Քրիստոսի և արքայութեան վրայ, որպէս թէ ճշմարիտ հաւատացեալ սուրբեր են ։ Հայհոյիչը, գինեմոլը, անառակութիւն ընողը, աշխարհասէրը հիմա կրնայ ըսել թէ՝ Աստուած մեր հայրը չէ՞, այնպէս՝ ինչպէս որ ձերն է ։ Բայց երբոր Քրիստոս իր աշակերտները՝ իր հակառակորդներէն, և իր հաւատարիմ բարեկամները՝ իր խաբուած շողոքորթներէն բաժնէ, ո՞ր պիտի մնայ ան ատենը անոնց յանձնապաստան յոյսը ։ Ան ատենը պիտի տեսնեն որ Աստուած իրենց Հայրը չէ, ինչու որ իրենք անոր ժողովուրդը ըլլալ չուզեցին ։ Որովհետև չուզեցին որ Աստուած իր Սուրբ Հոգիովը իրենց մէջ բնակի, անոր համար չարութեան ժողովքը անոր հետ հաղորդակցութիւն պիտի չունենայ և չարերը Աստուծոյ քաղաքը բնակելու չեն ։ Ո՛հ այն անոնք՝ որ հոս Աստուծոյ հետ քալեցին, պիտի այրին և երջանիկ ըլլան անոր հետ երկինքը ։ Աշխարհ չը-

գիտեր թէ ինչ է ան կորուստը զորն որ զԱ՟ստուած կորսնցունող հոգին կ՚ընէ ։ Ի՛նչ խաւարին բանտ կ՚ըլլար երկիրը, թէ որ արեգակը կորսնցունէր. ի՞նչ զզուելի դիակ կ՚ըլլայ մարմինը՝ եթէ կորսընցունէ հոգին ։ Բայց աս ամէնը՝ զԱ՟ստուած կորսընցունելու քով ոչինչ է ։ Ինչպէս որ զԱ՟ստուած վայելելը սուրբերուն երկինք է, նոյնպէս ալ զԱ՟ստուած կորսնցունելը ամբարիշտներուն դժոխք է. և զոր օրինակ զԱ՟ստուած վայելելը ամէն բան վայելել է, նմանապէս զԱ՟ստուած կորսնցունելը ամէն բան կորսնցունել է ։

3. Որ կորսընցունեն նաև **բոլոր երկնային շնորհները որ Ա՟ստուած**. ան զմայլեցուցիչ դիտութիւնը, իր փառաւոր դէմքին ան զուարթ տեսութիւնը, զինքը սիրելու ան անպատմելի հաճութիւնը, մեզի ցուցուցած անհուն սիրոյն ծանօթութիւնը, սուրբերուն մնայուն ուրախութիւնները և զանոնք յագեցունող մխիթարութեան գետերը։ Փո՞քր բան է աս ամէն բաները կորսնցունելը։ Տէրութեան մը վրայ իշխող թագաւորին զբաղմունքը անարգ գերիի մը գործքէն այնչափ գերազանց չէ, որչափ գերազանց է աս երկնային զբաղմունքը երկրաւոր թագաւորի մը գործքերէն ։ Ա՟ստուած մարդոց զբաղմունքը իրենց բնութեանը կը յարմարցունէ ։ Մեղաւորներ, ձեր սիրտերը բնաւ Ա՟ստուծոյ վրայ չհաստատուեցան ձեր կենացը մէջ, և անոր սիրովը բնաւ չտաքցան, և ոչ ալ երբէք զԱ՟նիկայ վայելել փափաքեցան ։ Ա՟նոր վրայ խօսել և լսել չէք ախորժեր. եթէ կարող ըլլայիք՝ աւելի կ՚ուզէիք երկրի վրայ մնալ, քան թէ Ա՟ստուծոյ փառաւոր գովաբանութեանցը մասնակից ըլլալ։ Ա՟րժա՞ն է ուրեմն որ դուք երկնային խումբին անդամ ըլլաք ։

4. Պիտի զրկուին հրեշտակներուն ու [illegible] սուրբերուն երջանիկ ընկերութենէն։ Աս երջանիկ հոգիներուն ընկեր՝ ու աս յաղթող թագաւորներուն թիւին մէջ ըլլալու փոխարէն, դժոխային ընկերութեան անդամներ պիտի ըլլան, ուր բնութեամբ ու տեսակով բոլորովին տարբեր ընկերներ պիտի ունենան։ Սուրբերը արհամարհելն ու նախատելը, զանոնք ատելն ու անոնց թշուառութիւններուն վրայ ուրախանալը, անոնց երջանկութիւնը ստանալու միջոց չէ։ Հիմա ան ընկերութենէն մերժուած ես՝ որմէ նախ դուն քեզ մերժեցիր, և բաժնուած ես անոնցմէ՝ որոնց հետ դուն ընկերանալ չուզեցիր։ Տաղտկալի էր քեզի զանոնք քու տանդ, քաղաքիդ, գաւառիդ մէջ անգամ տեսնել։ Ազգը խռովեցունող կը համարէիր զանոնք, ինչպէս որ Աքաաբ՝ Եղիան. և կամ առաքեալներուն պէս, որոնք "աշխարհը տակնուվրայ ընող" մարդիկ ըսուեցան։ Ինչ չարիք որ պատահէր, բոլորը անոնց պատճառովն է կ՚ըսէիր։ Երբոր կը սպաննուէին կամ կ՚աքսորուէին, կ՚ուրախանայիր որ պակսեցան, ու կ՚ըսէիր թէ երկիրը ատոնց ձեռքէն ազատեցաւ։ Քեզի նեղութիւն էին, ինչու որ անաչառ կը յանդիմանէին մեղքերդ։ Անոնց սուրբ կենցաղավարութիւնը քու խղճմտանքդ կը խռովեցունէր, տեսնելով որ քեզմէ շատ գերազանց են։ Իրենց ընտանեաց մէջն ալ անոնց աղօթք ընելն ու երգելը լսել քեզի տանջանք էր։ Աս այսպէս ըլլալով, զարմանալի՞ բան է որ դուն անոնցմէ բաժնուեցար։ Հիմա մօտ է ան օրը որ ալ նեղութիւն պիտի չտան քեզի։ Քու և անոնց մէջ տեղը մեծ վիհ մը պիտի ըլլայ։ Աս կեանքիս մէջ անգամ որ "անարգուած՝ զրկուած նեղուած ու չարչարուած" են, և տակաւին իրենց

անձնական անկատարութիւններն ունին, Սուրբ Հոգւոյն վկայութեամբը այնպիսի անձինք են որ “աս աշխարհքս անոնց արժանի չէ” : Հապա առաւել անարժան պիտի ըլլայ աշխարհս անոնց փառքով եղած ընկերութեանը :

Երկրորդ : Գիտեմ որ շատերը պիտի խորհին թէ աս աշխարհքիս մէջ առանց աս բաներուն կ'ըլլար, ու գալու աշխարհքին մէջ ինչո՞ւ չըլլար. ի՞նչ կ'ըլլայ ասոնք կորսնցունելով : Անոնց ցուցնելու համար որ արքայութեան կորուստը մեծ վիշտ պիտի ըլլայ իրենց, թող մտածեն հիմա թէ ան ատենը իմացողութիւննին պիտի յստակի՝ իրենց ըրած կորուստը գիտնալու և անոր վրայ ընդարձակ տեսութիւն ունենալու : Խղճմտանքնին պիտի արթննայ ադ բանին վրայ. զգացումներնին ալ թմրած պիտի չմնայ, և ոչ յիշողութիւննին զիրենք կարող պիտի ըլլայ խաբել :

1. Ամբարշտներուն իմացողութիւնը ան ատենը պիտի յստակի իրենց կորսնցուցածին արժէքը ճանչնալու : Հիմա զԱստուած կորսնցունելնուն վրայ չեն ողբար, ինչու որ տակաւին անոր գերազանցութեանը տեղեակ չեն, ոչ ալ ան սուրբ պաշտօնին ու ընկերութեանը կորուստին վրայ, ինչու որ բնաւ չեն ճանչնար անոնց արժէքը : Եթէ մէկը անդամանդ մը կորսնցունէ որն որ հասարակ քար մը կը կարծէր, ամենեւին չցաւիր ըրած կորուստին վրայ, բայց երբոր կորսնցուցած բանին ինչ ըլլալը իմանայ, ան ատենը կը սկսի անոր վրայ ողբալ : Թէպէտև դատապարտեալներուն իմացողութիւնը սուրբ պիտի չըլլայ, բայց բազմաթիւ սխալմունքներէ պիտի մաքրուին : Հիմա կը կարծեն թէ պատիւնին, ստացուածքնին, հեշտութիւննին, առողջութիւննին աւելի արժանի են իրենց աշխատութեանը՝ քան

թէ հանդերձեալ աշխարհին բաները. բայց երբոր աս բաները զիրենք թշուառութեան մէջ ձըգեն, երբոր տեսնեն ան բաներուն փորձը՝ որոնց վրայ լոկ կը կարդային և հեռուէն կը լսէին, ան ատենը շատ տարբեր պիտի խորհին։ Մինչև որ ծովը չիյնան, պիտի չհաւատան թէ ջուրը կը հեղձուցանէ. և մինչև որ կրակի մէջ չիյնան, պիտի չզգան թէ հուրը կ՚այրէ։ Փորձառութիւնը պիտի հերքէ և ուղղէ մտքին ան ամէն մոլորութիւնները՝ որոնցմով մարդը զԱստուած կ՚արհամարհէ, անոր ծառայութենէն կը գարշի, անոր ժողովուրդը կ՚անարգէ։ Գիտութիւննին աւելնալու է որ անձկութիւննին ալ աւելնայ։ Ողորմելի՛ հոգիներ՝ շատ աւելի երջանիկ պիտի ըլլային՝ եթէ իմացողութիւննին բոլորովին իրենցմէ առնուէր, եթէ անմիտներու ու անբաններու պէս ըլլային. կամ թէ որ գիտութիւննին հոն երկրի վրայ եղածէն աւելի չըլլար, ըրած կորուստներնուն վրայ այնչափ չէին մոռմոքեր։ Ո՛րչափ երջանիկ պիտի համարէին զիրենք, եթէ երկինքի պէս տեղ մը ըլլալը չգիտնային։ Հիմա որ իրենց գիտութիւնը կրնայ օգնել զիրենք գալու չարիքէն ազատելու, չեն ուզեր գիտութիւն ունենալ, կամ չեն ուզեր կարդալ և ուսանիլ, որ գիտութիւն ստանան. բայց երբոր իրենց գիտութիւնը զիրենք սպառող կրակին ճարակ տայ, ան ատենը ուզեն չուզեն պիտի գիտնան։ Հիմա խորին քունի մը մէջ են, ու այնպէս կ՚երազեն թէ աշխարհիս մէջ ամենէն երջանիկ մարդը իրենք են. բայց երբոր մահը զիրենք արթնցունէ, ինչպէս 'ի քթթել ական դատումնին պիտի փոխուի, և անոնք որ չէին ուզեր տեսնել, ան ատենը պիտի տեսնեն և ամչնան։

2. Անոնց ճանաչումը ինչպէս որ պիտի յըստակի, նոյնպէս աւելի պէտք է ընդարձակի և աւելի ընդունակ պիտի ըլլայ կորսնցուցած փառքերնուն արժէքը ճանչնալու։ Գաղափարներնուն սաստկութիւնն ու ճշդութիւնը պիտի աւելնայ։ Աստուծոյ բարկութեանը, մեղանչելուն յիմարութեանը, մեղաւորներուն թշուառութեանը վրայ ի՛նչ խորին ճանաչում ունին՝ հիմա նոյն թշուառութիւնը կրող հոգիները, համեմատութեամբ երկրի վրայ եղող հոգիներուն՝ որոնք միայն կը լսեն ան թշուառութեանը վրայով։ Մեռնելու դատապարտուած մարդ մը՝ որուն մահուանը վճիռը պիտի կատարուի, ի՛նչ զգացում կ'ունենայ կեանքին պատուականութեանը վրայ, որն որ չունէր տակաւին յաջողութեան մէջ եղած ատենը։ Իսկ յաւիտենական երջանկութեան բուն կորուստը, դատապարտուած մարդուն՝ շատ աւելի աղդու կերպով զգալ պիտի տայ նոյն կորստեան մեծութիւնը. և ինչպէս որ մեծ ամանը աւելի ջուր կ'առնէ քան թէ փոքրը, նոյնպէս ալ ասոնց ընդարձակուած իմացողութիւնը՝ իրենց տագնապը աւելցունելու աւելի նիւթ պիտի պարունակէ, քան թէ երկրի վրայ ունեցած նուազ ընդունակութիւննին։

3. Խղճերնին ալ պիտի ցուցընէ թէ աս վարդապետութիւնը ճիշդ իրենց վրայ է, և աս բանը իրենց ցաւերուն աւելի զայրանալուն պատճառ պիտի ըլլայ։ Ան ատենը խիստ պիտի չերևի իրենց ըսել "Ա՛ս է իմ կորուստս, ա՛ս է իմ յաւիտենական ու անդարմանելի թշուառութիւնս"։ Աս թշուառութիւնը իրենց վրայ մերձեցունել չուզելնին է պատճառը որ հիմա հոգ չեն ըներ։ Դժուարաւ յանձն կ'առնուն հաւատալ թէ կայ այսպիսի թշուառութեան վիճակ մը, բայց

եւ աւելի դժուարաւ կը հաւատան թէ իրենց սրտի հանգիստի ալ վիճակը ։ Ասոր համար այնչափ քաղցրները անօգուտ ու ամէն սպառնալիք և խրատ ընդունայն կ՚ըլլան ։ Թող Քրիստոսի պաշտօնեան ցուցընէ անոնց իրենց թշուառութիւնը՝ ամէն պարզութեամբ ու հաստատամտութեամբ․ անոնք չեն համոզուիր որ այնպէս ողորմելի են ։ Թող ցուցընէ անոնց կորսնցունելու փառքերնին ու կրելու չարչարանքնին․ անոնք կը կարծեն թէ իրենց համար չեն անոնք, այլ ուրիշ անուանի մեղաւորներու համար ։ Չար մարդու մը իր չար ըլլալը իրեն իմացունելը կամ՝ բարկութեան ու դատապարտութեան տակ ըլլալը իրեն ճանչցունել տալը՝ աշխարհի մէջ խիստ դժուարին բաներէն մէկն է ։ Թէպէտև դիւրին է իրենց իմանալը թէ վերստին ծննդենէ օտար՝ ու սրբութենէ թշնամի ըլլալուն համար բնաւ մասնակից չեն անոնց, բայց և այնպէս զԱստուած տեսնելու ու փրկուելու այնչափ ակնկալութիւն ունին՝ որպէս թէ աշխարհիս ամենէն սուրբ մարդիկը ըլլային ։ Որչափ դժուարաւ յանձն կ՚առնեն մարդիկ, իրենց վիճակը յայտնի տեսնելէն ետև ալ, խոստովանիլ թէ "նոյն մարդն են" և ճանչնալ որ "եթէ աս վիճակին մէջ մեռնելու ըլլան, յաւիտեան պիտի կորսուին": Բայց երբոր յանկարծ իրենք զիրենք խաւարին երկիրը ու լափող բոցերուն մէջ գտնեն, և տեսնեն որ Աստուծոյ ներկայութենէն յաւիտեան մերժուած են, ան ատենը շատ դիւրին բան պիտի ըլլայ Աստուծոյ բարկութիւնը իրենց վրայ ըլլալը խոստովանիլ․ ան ատենը պիտի ստիպուին աղաղակել ու ըսել․ Ո՜վ իմ թշուառութեանս․ ո՜վ յիմարութեանս․ ո՜վ անբաւ ու անդիւտ կորստեանս ։

4․ Դարձեալ ան ատենը [illegible] ալ

աւելի զօրաւոր պիտի ըլլան։ Սրտին կարծրութիւնն է որ հիմա երկինքն ու դժոխքը թեթեւ բաներ կարծել կու տայ։ Մե՛նք անոնց յաւիտենական փառք ու յաւիտենական թշուառութիւն կը ցուցընենք, անոնք քնացող մարդիկներու պէս են. խօսքերնիս պատի զարնուած քարերու նման նորէն դէպ՚ի մեզ ետ կը ցատկեն։ Ահարկու բաներու վրայ կը խօսինք, բայց իբր թէ մեռած մարդոց ականջին. վէրքերնին կը քերենք, ու բնաւ չեն զգար. քարերու կը խօսինք մանաւանդ՝ քան թէ մարդոց. եթէ երկիրը կրնայ դողալ, անոնք ալ կը դողան։ Բայց երբոր աս մեռած հոգիները կենդանանան, ի՛նչ սաստիկ զգացողութիւն, ի՛նչ աշխոյժ կիրքեր, ի՛նչ ահարկու սարսափ, ի՛նչ խորին տրտմութիւն պիտի ունենան ան ատենը։ Ո՛րչափ դառնութեամբ պիտի նախատեն իրենք զիրենք. ո՛րչափ սաստիկ պիտի բարկանան իրենց առջի ըրած յիմարութեանը վրայ։ Խիստ սիրով՝ փառուած կնկան մը կոծը՝ իր ամուսնոյն մահուան վրայ, կամ շատ խանդակաթ մօր մը իր զաւկըներուն մահուանը վրայ ըրած ողբը բան մը չէ՝ անոնց երկինքը կորսնցունելնուն համար ընելու ողբին նայելով։ Ո՛րպիսի կատաղութեամբ աս յուսահատեալ հոգիները իրենք զիրենք պիտի ամբաստանեն ու ծեծկուեն։ Ո՛րչափ պիտի ծակեն իրենք իրենց սիրտերը, և իրենց անձին համար իրենք պիտի ըլլան Աստուծոյ դահճինները։ Ինչպէս որ իրենց տանջուելուն պատճառը իրենք են, այնպէս ալ իրենց անձին գլխաւոր դահիճը իրենք պիտի ըլլան։ Եւ որովհետեւ իրենց մեղանչելուն բուն պատճառը աւելի իրենք են քան թէ Սատանան, անոր համար իրենց տանջանքներուն ալ գլխաւոր միջոց աւելի իրենք պիտի ըլլան քան թէ

Սատանան։ Ուստի որչափ երջանիկ պիտի համարէին զիրենք, եթէ կարենային ըլլար ապառաժի փոխուիլ, կամ ուրիշ բանի մը որն որ ոչ կիրք և ոչ զգայութիւն ունի։ Ո՛րչափ երջանիկ պիտի ըլլային եթէ կարող ըլլային այնպէս թեթև զգալ նոյն բաները, որոնք հոս այնչափ թեթևութեամբ մըտիկ կ՚ընէին, կամ թէ որ կարող ըլլային քունով անցունել այն տանջանքներուն ժամանակը, ինչպէս որ անոնցմէ զգուշացնելու համար տրուած քարոզներուն ատենը կ՚անցունէին։ Բայց թմրութիւննին անցաւ, ալ ան բանը չկրնար ըլլալ։

5. Յիշողութիւննին ալ՝ իրենց իմացողութեանն ու զգացմունքներուն չափ ընդարձակ և զօրաւոր պիտի ըլլայ։ Եթէ իրենց յիշողութեանը կիրառութիւնը կորսնցունէին՝ երկինքը կորսնցնելնին մոռնալով՝ շատ քիչ կը խռովէին։ Արդարև բնաջինջ ըլլալը մեծ շնորհք պիտի սեպէին, բայց իրենց էութեանը բնաւ մէկ փոքր մասն անգամ չեն կրնար կորսնցունել։ Իմացողութիւնը՝ խիղճը՝ զգացմունքը՝ յիշողութիւնը՝ բոլորն ալ ողջ պիտի մնան զիրենք տանջելու համար, ուր որ աս կարողութիւնները նպաստամատոյց պիտի ըլլային՝ իրենց երջանկութեանը։ Զոր օրինակ պէտք էր որ ասոնցմով սնունդ գտնէին Աստուծոյ սիրոյն մէջ, և անոր ներկայութեանը ուրախութիւնները մըշտընջենաւորապէս վայելէին, նոյնպէս ասոնցմով անոր բարկութիւնը պիտի ճաշակեն, և իսպառ անոր երեսէն զրկուելնուն կսկիծը յաւիտեան պիտի կրեն։ Հիմա պարապ ժամանակ չունին խոկալու, և ոչ ալ գալու աշխարհին բաներուն համար իրենց յիշողութեանը մէջ տեղի կայ։ Բայց ան ատենը ուրիշ բան պիտի չունենան ընելու, և յիշողութիւննին ասոնցմէ զատ ուրիշ զբաղմունք պի-

տի չունենայ։ Աստուած կ՚ուզէր որ իրենց յաւիտենական վիճակին վարդապետութիւնը "տուներնուն սեմերուն, ձեռուըներնուն ու սրտերնուն վրայ գրուած ունենային". կ՚ուզէր որ զանիկայ խորհէին ու "թէ պառկած ատեննին և թէ ելած ատեններնին, թէ տան մէջ նստած ատեններնին և թէ ճամբան գացած ատեններնին զանիկայ յիշէին"։ Արդ՝ որովհետև Տէրոջը խրատը մերժեցին, անոր համար իրենց դատապարտութեանը մէջ՝ անիկայ միշտ աչքերնուն առջևը պիտի գրուի. այնպէս զի որ կողմ որ նային՝ միշտ զանիկայ պիտի տեսնեն։ Կորսնցուցած փառքերնուն մեծութեանը վրայ խորհիլը՝ իրենց տանջանք պիտի ըլլայ։ Եթէ ստանալու բաներնին փոքր բան մ՚ըլլար, և կամ ուրիշ բանով մը ան կորուստը նորոգուիլ հնար ըլլար, մեծ բան մը չէր ըլլար։ Եթէ առողջութիւն, հարստութիւն, բարեկամ, կեանք ըլլար, կորուստը ոչինչ էր։ Բայց ո՛հ, ինչ կորուստ է ան անչափ յաւիտենական փառքին մեծութեանը կորուստը։ Դարձեալ մեծապէս պիտի տանջուին՝ երբոր խորհին թէ աս փառքը ստանալու հնարաւորութիւնը ատեն մը իրենց ձեռքն էր։ Ան ատենը պիտի յիշեն ըսելով թէ՝ "Ժամանակ եղաւ որ ես ուրիշներուն չափ յաջող էի արքայութեան համար։ Ես աշխարհի մէջ փորձի տակ դրուեցայ. եթէ իմաստութեամբ ու հաւատարմութեամբ վարուէի, ես ալ հիմա ժառանգութիւնը ստացած կ՚ըլլայի։ Ես որ հիմա աս դատապարտուած դևերուն հետ կը տանջուիմ, հոն երանելի սուրբերուն հետ եղած կ՚ըլլայի։ Տէրը կեանքն ու մահը իմ առջևս դրաւ, իսկ ես մահը ընտրելով, անիկայ կրելու արժանի եղայ։ Մրցանակը առջևս դրուեցաւ. եթէ աղէկ վազած ըլլայի, անշուշտ անիկայ ձեռք բերած կ'ըլլայ․ եթէ ճգնած ըլլայի, յաղթութիւնը իմս եղած պիտի ըլլար․ եթէ քաջութեամբ պատերազմած ըլլայի, պսակուած պիտի ըլլայի»: Եւ աւելի աս բանը պիտի տանջէ զիրենք որ պսակը ընդունիլը ոչ միայն կարելի՝ հապա շատ հաւանական ալ էր: Իրենց սրտին վէրք մ'ալ աս մտածութիւնը պիտի ըլլայ, որ «Ես ատեն մը Սուրբ Հոգւոյն ազդեցութիւնները ինծի օգնելու պատրաստ ունէի: Ուրիշ մարդ ըլլալու, Քրիստոսի յարելու ու աշխարհէ հրաժարելու դիտաւորութիւնն ունէի: Ինքզինքս բոլորովին Աստուծոյ տալու գրեթէ որոշած էի: Ատեն մը իմ անարգ ու հրապուրիչ ցանկութիւններէս դառնալու յօժար էի․ հին ընկերներս ձգեր ու աստուածպաշտներու հետ ընկերանալ սկսեր էի: Սակայն ետ դարձայ, թուլցայ ու դըրժեցի խոստմանս: Արդեամբ քրիստոնեայ մը ըլլալու գրեթէ համոզուեր էի, բայց աս համոզմանս հակառակ գործեցի: Ինչ ազդեցութիւն եղաւ սրտիս մէջ, երբոր հաւատարիմ պաշտօնեայ մը ճշմարտութիւնը կը ջատագովէր: Որչափ մօտ էի ես երբեմն երկինքին, գրեթէ ձեռքս էր, բայց հիմա կորսնցուցած եմ: Եթէ յարատեւած ըլլայի Տէրը խնդրելու, հիմա երջանիկ պիտի ըլլայի սուրբերուն մէջ»: Դարձեալ մեծ ցաւ պիտի ըլլայ իրենց կորսնցուցած պատեհութիւնները յիշելը: «Քանի քանի շաբաթներ, ամիսներ և տարիներ կորսնցուցի, որ եթէ յօգուտ գործածէի, հիմա երջանիկ եղած կ'ըլլայի: Ի՜նչ թշուառ եմ եղեր, չէ՞ի կրնար ժամանակ գտնել սորվելու ան գործը որուն համար ինծի տրուած էր բոլոր իմ ժամանակս․ իմ բոլոր աշխատութիւններուս մէջ չէ՞ի կրնար գտնել ժամանակ մը ալ յաւիտենականութեան համար աշխատէի: Ժամանակ ունէի ուտելու, խմելու, քնանալու. իսկ հոգիս փրկելու ժամանակ չունէի: Զբօսանքի և ունայն խօսքերու ժամանակ ունէի, բայց աղօթքի համար ատեն չունէի: Աշխարհը շահելու համար բաւական ժամանակ գտայ, իսկ երկնաւոր ժառանգութեանս համար ջանք ընելու ատեն չգտայ: Ո՜վ պատուական ժամանակ: Ատեն մը քու բաւականին ունէի, հիմա՝ այլ ևս պիտի չունենամ: Ատեն մը այնչափ ժամանակ ունէի, որ չէի գիտեր ինչպէս անցունեմ. բայց հիմա գնաց ու ալ ետ չդառնար: Երանի թէ ան տարիներուն միայն մէկը նորէն ունենայի՝ կրկին ապրելու համար. ինչպէս շուտով զղջում պիտի ընէի, ինչպէս մտադիւր պիտի աղօթէի, որչափ յօժարութեամբ ունկնդրութիւն պիտի ընէի, ինչպէս զգուշութեամբ իմ վիճակս պիտի քննէի, ինչ ճշդութեամբ պիտի ապրէի. բայց աւա՜ղ, հիմա շատ ուշ է, շատ ուշ": Աս ալ պիտի աւելցունէ իրենց տառապանքը երբ որ միտքերնին բերեն թէ քանի քանի անգամ դարձի գալու խրատուեցան: „Ինչպէս կը փափաքէր Աւետարանին պաշտօնեան որ ես աս տանջանքներէն զերծ ըլլայի. որչափ սիրով ու կարեկցութեամբ կ'աղաչէր ինծի, ու ես ծաղր կ'ընէի. որչափ ստէպ կը յաղթահարէր զիս, բայց ես ան ապացոյցներուն դէմ կ'ըմբոստանայի. ինչպէս իմ առջևս կը դնէր իմ սիրտս, բայց ես իմ վատթարութիւնս ճանչնալու կը դժկամակէի: Ինչ ուրախ պիտի ըլլար, եթէ տեսնելու ըլլար իմ մտադիւր Քրիստոսի դառնալս: Իմ բարեպաշտ բարեկամներս խրատեցին զիս. անոնք ըսին ինծի թէ աս իմ յամառութեանս ու հեղգութեանս վերջը ինչ պիտի ըլլայ. բայց ես ոչ հաւատացի՝ ու ալ բանի տեղ դրի: Որչափ ատեն Աստուած ինքը զիջաւ ինէ խնդրելու որ իրեն դառնամ։ Սուրբ Հոգին կը կռուէր իմ սրտիս հետ իբր թէ կը դժուարէր ինէ հրաժարիլ։ Ինչպէս Քրիստոս դուռը կեցած կը զարնէր շաբաթէ շաբաթ աղաղակելով 'բա՛ց մեղաւոր, բա՛ց սիրտդ քու Փրկչիդ, ներս մտնեմ ու քեզի հետ ընթրիք ընեմ և դուն ինծի հետ'։ Ինչո՞ւ կը յապաղես. տակաւին ո՞րչափ ատեն քու ունայն խորհուրդներդ տեղի պիտի ունենան քու վրադ։ Չե՞ս ուզեր որ թագութիւն գտնես, սրբանաս ու երջանիկ ըլլաս։ Ե՞րբ արդեօք պիտի ըլլայ այս բանը"։ Ա՜հ, այնչափ Աստուածային յորդորանքներու յիշատակը ինչպէս անհնարին ցասմամբ պիտի զայրացունէ դատապարտեալները իրենց անձին դէմ։ "Մի՞թէ արժա՞ն էր ինծի որ Քրիստոսի երկայնմտութիւնը սպառել տայի։ Կը վայլէ՞ր որ երկնաւոր Աստուածը վայրապար եւեւս աղաղակէր՝ դըզա՛, դարձի՛ր, մինչև որ ալ ձանձրանար ինէ։ Ա՜հ՝ ինչպէս արդարութեամբ ան համբերութիւնը հիմա դարձած է 'ի բարկութիւն, զայն որ անհակառակելի ուժգնութեամբ վրաս կը հեղու։ Երբոր Տէրը կ'աղաղակէր ինծի, 'Չե՞ս ուզեր մաքուր ըլլալ, ե՞րբ պիտի ըլլայ ուրեմն ատիկայ. իմ սիրտս կամ մանաւանդ գործքերս կը պատասխանէին, բնաւ։ Իսկ հիմա երբոր ես կ'աղաղակեմ, 'Ե՛րբ պիտի ազատիմ այս տանջանքէն՝, ո՛րչափ իրաւամբ նոյն պատասխանը կ'ընդունիմ, բնա՛ւ, բնա՛ւ"։

Ինծ ցաւ պիտի ըլլայ դարձեալ յիշելը թէ ինչ դիւրին միջոցներով կրնայի ես [illegible]։ Իմ գործքը լեռներ դղրդել չէր՝ և ոչ թագաւորութիւններու տիրել, ոչ օրէնքը ամէնէն փոքր պայմաններովը կատարել՝ կամ ըրած օրինազանցութիւններուն փոխարէն արդարութիւնը ըննուլ։ "Քաղցր էր ան լուծը ու թեթև ան բեռը" զորն որ Քրիստոս կ'ուզէր վրանին դնել. բանը՝ զիջալ ու զինքը իբրև իրենց փրկիչը մտադիւր ընդունել էր. ուրիշ ամէն երջանկութիւններէ հրաժարիլ, ու Տէրը իրենց գերագոյն բարին ընել. աշխարհն ու մարմինը լքանել, ու անոր հեզ և բարի կառավարութեանը հպատակիլ. իրենց մտքին ճամբաները ձգել, ու անոր սուրբ ու զուարճալի ճամբուն մէջ քալել։ "Ա՛հ" կ'ըսէ առաքեալ թշուառականը "Ի՛նչպէս իրաւամբ կը կրեմ աս ամէն բաները՝ ես որ և ոչ փոքր մի նեղութիւն յանձն կ'առնէի ասոնցմէ ազատ մնալու համար։ Խելքս ո՞ւր էր երբոր ան շնորհալի կոչմանը անփոյթ էի, երբոր զԱստուած՝ խիստ Տէր՝ կը կոչէի, անոր քաղցր ծառայութիւնը՝ գերութիւն, ու Սատանային ու մարմնին ծառայութիւնը միայն ազատութիւն կը համարէի։ Բիւրապատիկ վատթար չէ՞ի յիմարը մը՝ երբոր Աստուծոյ սուրբ ճամբաները իբրև անպիտան ճշդութիւններ կ'անարգէի, Քրիստոսի օրէնքները չափէ դուրս խիստ կը կարծէի, իսկ իմ ըրածներս հանդերձեալ կենաց համար՝ շատ ու բաւական։ Քրիստոսի և բարեգործութեան համար ամէն նեղութիւն ի՞նչ պիտի ըլլայ համեմատութեամբ աս տանջանքներուն, որոնք հիմա յաւիտեան պիտի կրեմ։ Միթէ կորսնցուցած երկինքս բոլոր իմ մեղքերուս փոխարէն վճարք մը չէ՞ր ըլլար։ Ու իմ բոլոր նեղութիւններս հոն պիտի չմոռցուէի՞ն։ Ի՞նչ կրնայի ըսել եթէ Քրիստոս ինծի աւելի մեծ բան մը ընել հրամայած ըլլար. զոր օրինակ անդադար երկիւղի ու տրտմութեան մէջ ապրիլ՝ կամ բիւր անգամ մահ կրել. աս բաները ընելու չէ՞ի։ Աւելի՜ ո՛րչափ ես առաւել երբոր միայն կ'ըսէր. 'Հաւատա *և փրկուէ. խնդրէ՛ իմ երեսս, ու քու հոգիդ պիտի ապրի։ Խաչդ առ և իմ ետեւէս եկուր, և ես քեզի յաւիտենական կեանք տամ"։ Մ՛ի քաղցր հրաւէր։ Ի՛նչ դիւրին պայման։ Մ՛ի թշուառութեանս, որ չէի ուզեր համոզուիլ զանոնք ընդունելու"։*

Դառնակսկիծ խորհրդածութիւն մ՚ալ պիտի ըլլայ յիշելը թէ ինչ բանով ծախեցին իրենց յաւիտենական երջանկութիւնը։ Երբոր մեղքին հաճոյքներուն արժէքը՝ "վարձքին հատուցմանը" արժէքին հետ համեմատեն, այն մեծ անհամեմատութիւնը որչափ պիտի զարմացունէ զիրենք։ Մըտածելով մարմնոյ նուաստ հեշտութիւնները՝ կամ մարդիկներուն գովութեան շունչը՝ կամ դէզ դէզ ոսկի ունենալը՝ յետոյ յաւիտենական փառքն ալ խորհելով, ամէն մէկը պիտի ըսէ. "Հոգիս, Աստուծոյ ու երանութեան յոյսերուս տեղը աս բաները ունէի"։ Անկարելի է բացատրել թէ որչափ պիտի զարմացունեն սիրտը աս խորհուրդները։ Ատենը իրենց յիմարութեանը մեղադիր պիտի ըլլան՝, ըսելով. "Մ՛ի ողորմելի յիմար՝ այսպիսի նուաստ գնով վաճառելո՞ւ էի հոգիս։ Քիչ մը հողի ու ժանկի համար իմ Աստուած տալո՞ւ էի. և իմ փրկիչս Յուդայի պէս քիչ մը արծաթի վաճառելո՞ւ էի։ փոխանակ երկնաւոր յոյսերուս, հեշտալի երազ մը տեսայ. հիմա արթնցայ՝ և ահա բոլորն ալ անհետ եղաւ։ Կերակուրս թոյնի դարձաւ, ու բաժակս դառնութեան։ Երբոր ճաշակելս անցաւ, հաճութիւնն ալ վերջացաւ։ Ո՞ւ է ուրեմն բոլոր ունեցածս ան անգին գանձին փոխարէն։ Ինչ յիմարական առուտուր էր որ ըրի։ Բոլոր աշխարհ ալ շահէի՝ ի՛նչ օգուտ էր, երբոր հոգիս կորսնցուցի։ Բայց եղո՛ւկ. աշխարհիս շատ փոքր մասին համար տուի իմ փառքի մէջ ունենալու մասս"։ Երանի՛ թէ մեղաւորները խորհին աս բանը մինչդեռ մարմնոյ հեշտութիւններուն մէջ կը լողան, աշխարհի մէջ հարուստ ու պատուաւոր ըլլալու կը ջանան, յուսահատաբար կամովին օրինազանցութիւններ կ'ընեն ու խղճերնուն դէմ կը մեղանչեն։

Դարձեալ՝ աւելի եւս պիտի սաստկանայ իրենց սրտին մորմոքը երբոր խորհին թէ իրենք իրենց յօժար կամքովը իրենց կործանումը բերին։ Եթէ բռնադատուած ըլլային մեղանչելու, սրտերնուն ցաւքուցը այնչափ սաստիկ պիտի չըլլար. կամ եթէ ուրիշի մը յանցանքներուն համար պատժուէին, կամ եթէ իրենց կործանմանը գլխաւոր պատճառը ուրիշ մը եղած ըլլար իրենց յատուկ կամքին ընտրութեանը՝ և ոչ թէ ուրիշի մը ստիպելովը մեղք գործեցին, աս խորհուրդը զիրենք կարեվէր պիտի խոցէ։ Ան ատենը տառապեալ հոգին պիտի խորհի ըսելով. "Աշխարհի մէջ բաւական թշնամի չունէի՞ որ ես ինքնին իմ թշնամիս եղայ. Աստուած այնպիսի կարողութիւն մը չտուաւ իմ վրաս՝ ոչ Սատանային և ոչ աշխարհի՝ որ կարող ըլլային փոքր զանցառութիւն մ'անգամ ընելու զիս բռնադատել. Անոնք կրնային զիս գրգռել, բայց ես ինքն էի որ հաւանութիւն կուտայի ու չար կը գործէի։ Պէ՞տք էր որ ես հոգիս չխնայելով իմ յատուկ արիւնովս շաղախէի իմ ձեռքս։ Ոչոք իզմէ աւելի մեծ թշնամի եղած է ինծի։ Ինչ բարի բան որ առաջարկեց Աստուած ինծի, ամենուն դէմ կեցայ. Աստուած իմ վրաս ողորմութիւններ կուտեց, փրկութիւն փրկութեան վրայ աւելցուց սիրտս իրեն ձգելու համար։ Դարձեալ մեղմ կերպով մը պատժեց զիս, ու իմ անհնազանդութեանս արդիւնքներուն տակը հեծել տուաւ իս և թէպէտև վիշտերուս մէջ մեծամեծ խոստումներ ըրի, սակայն երբեք անկեղծութեամբ իրեն ծառայել չուզեցի": Նոյնպէս պիտի հալի ու մաշի աս մեղաւորներուն սիրտը, յիշելով թէ իրենց կորստեանը պատճառը իրենք եղան. ու կամաւ և յամառութեամբ իրենց ապստամբութեանը մէջ մնացին, բայց Աստուածային ծառայութեանը յօժարամիտ էին:

Խիղճերնուն մէջ եղած վէրքը աւելի խորունկ պիտի ըլլայ՝ երբոր յիշեն թէ ոչ միայն իրենք ըրին աս բանը, հապա նաև շատ ջանք ու նեղութիւններ յանձն առին իրենց դատապարտութեանը համար: Ի՜նչ մեծամեծ գործքերու ձեռնամուխ եղան իրենց կորուստը գլուխ հանելու համար: Աստուծոյ Սուրբ Հոգւոյն հակառակելով, ողորմութեան, դատաստանի, Աստուծոյ Խօսքին անգամ ներգործութիւնը խափանելով, բանականութեան զօրութեանը յաղթելով ու խիղճերնին լռեցունելով: Բոլոր աս բաներն ընելու ձեռնամուխ եղան ու գլուխ տարին: Թէպէտ Աստուծոյ բարկութեանը հանապազորդ վտանգին մէջ կը քալէին, և գիտէին թէ վայրկեանի մը մէջ կարող է զիրենք հողը դնել ու դժոխք նետել, ՚ի վերայ այսր ամենայնի ուզեցին կորսուիլ: Ի՜նչ աշխատութիւն է որ մեղաւորները դատապարտուելու համար յանձն կ՚առնեն: Չափաւորութիւնը՝ առողջութեան ու հանգստութեան հետ աւելի դիւրագնի կրնային ստանալ, սակայն յաւէտ որկրամոլութիւնն ու արբեցութիւնը ընտրեցին՝ աղքատութեան, անարգանաց ու հիւանդութեան հետ: Կրնային գոհութիւն ունենալ՝ ու հանգիստ ու զուարթ ըլլալ. բայց անոնք առաւել ագահութիւնն ու փառասիրութիւնը սիրեցին, թէև իրենց հոգերու և երկիւղներու, մարմնոյ խոնջութեան ու մտքի տատամսութեան պատճառ եղան։ Թէպէտև ոխակալութիւնը իրենք զիրենք կը տանջէ, ու վրէժխնդրութիւնն ու նախանձը մտքերնին կը մաշեցունէ, թէպէտև պղծութիւնը մարմիննին, ստացուածքնին ու բարի անուննին կ'եղծանէ, բայց և այնպէս աւելի կ'ընտրեն աս բաներն ընել ու ան վիշտերը կրել, քան թէ թողուլ որ հոգինին փրկուի։ Որպիսի կատարելութեամբ պիտի ողբան իրենց յիմարութիւնն ու ըսեն, «Այսչափ տառապանք ու հոգ կ'աժէ՞ր արդեօք դատապարտութիւնը։ Ձրի չէի՞ կրնար կորսուիլ, որ այսչափ ծանրագնի առի իմ դատապարտութիւնս։ Ես կը կարծէի որ առանց այսչափ աշխատութեան կըրնայի փրկուիլ, չէի՞ կրնար առանց այսչափ աշխատութեան կորսուիլ։ Այսչափ աշխատութիւն յանձն առնել պէ՞տք էր իմ դատապարտութիւնս գործելու համար, երբոր Աստուած կը պատուիրէր ինծի որ 'իմ փրկութիւնս գործեմ'։ Եթէ դժոխքի համար ըրածիս չափ երկինքի համար ըրած ըլլայի, անշուշտ ստացած կ'ըլլայի։ Ես որ Աստուածպաշտութեան ձանձրալի ճամբէն, ու անձնուրացութեան տաժանելի ընթացքէն կը դանդաղէի, շատ աւելի աշխատութիւն յանձն առի Սատանային ու մահուան համար։ Եթէ այնպէս սերտիւ սիրած ըլլայի Քրիստոսը՝ որչափ որ իմ հեշտութիւններս, շահս ու պատիւս սիրեցի, և որչափ ասոնց համար կը խորհէի ու կը ջանայի՝ նոյնը անոր համար ըրած ըլլայի, ո՜հ, որչափ երջանիկ պիտի ըլլայի հիմա։ Ինչպէս իրաւամբ կը կրեմ ես դժոխքին բոցերը՝ զանոնք այնչափ թանկագնի առած ըլլալուս համար, աւելի զանոնք ընտրելով քան թէ երկինքը՝ որն որ արդէն ինծի *համար ծախու առնուած էր"։*

Նշանի թէ Աստուած համոզէր քեզ՝ ընթերցող, որ հիմա աս բաներուն վրայ մտածէիր. չըլլայ թէ դժոխքի մէջ անոնց վրայ խորհելու անհնարին տառապանքը վրադ գայ, ուր աս մտածութիւնները քեզի դատիժ պիտի ըլլան։ Մ՛ի ըսեր թէ ասոնք լոկ երեւակայական են։ Կարգա՛, տես ինչ խորհեցաւ մեծատունը երբոր տանջանքներուն մէջն էր։ Բանական հոգին բանական կարողութիւններով ինչպէս որ երկինքին ուրախութիւնները կը վայելէ, նոյնպէս ալ դժոխքին տագնապները պիտի զգայ։ Ինչպէս որ միշտ մարդիկ են, նոյնպէս ալ մարդու պէս պիտի զգան ու մարդու պէս պիտի գործեն։

ԳԼՈՒԽ Զ.

Անոնց թագաւորութիւնը, որոնք բոյ՚ն կորսնըն-ցունեն իրենց հանգիստը, ժամանակաւոր վայելքներն ալ կը կորսնցունեն ու դժոխքին տանջանքները կը կրեն։

Զոր օրինակ աստուածպաշտութիւնը այժմեան ու հանդերձեալ կենաց խոստմունքը ունի, ու թէ որ մենք "Նախ Աստուծոյ թագաւորութիւնը խընդրենք և անոր արդարութիւնը" ուրիշ ամէն ստորին "բաները մեզի պիտի տրուին", նոյնպէս ալ ամբարիշտներուն սպառնալիք կայ որ պիտի զրկուին թէ հոգևոր և թէ մարմնաւոր օրհնութիւններէ. և որովհետև "Նախ Աստուծոյ թագաւորութիւնն ու արդարութիւնը չխնդրեցին", վասնորոյ պիտի կորսնցունեն ան ալ ու խնդրածնին ալ, և հոն իրենց "ունեցած քիչն ալ պիտի առնուի իրենցմէ", Եթէ իրենց ներկայ վայելումները կարող ըլլային պահել, երկինքը կորսնցուցած ըլլալնուն այնչափ հոգ պիտի չընէին։ Եթէ ամէն "բանէ զրկուած ու ամէն բան թողուցած" ըլլային Քրիստոսի համար, ամէն բան կրկին պիտի գտնէին անով, ինչու որ ան պիտի ըլլար իրենց ամենայն յամենայնի։ Բայց իրենք Քրիստոսը թողուցին ուրիշ բաներու համար, անոր համար ալ պիտի զրկուին Քրիստոսէն և բոլոր ան բաներէն ալ որոնց համար Քրիստոսը թողուցին, այսինքն դժոխքին տանջանքը կրելէն զատ ժամանակաւոր վայելումներն ալ պիտի կորսնցունեն։

Նախ. պիտի կորսնցունեն ժամանակաւոր վայելումները մասնաւորապէս, այսինքն Քրիստոսի արժանաւորութեանը և Աստուծոյ շնորհացը մէջ իրենց մասն ու բաժին ունենալուն յանձնապաստան ակնկալութիւնը, բոլոր յոյսերնին, խիղճերնուն սուտ խաղաղութիւնը, բոլոր իրենց մարմնաւոր ուրախութիւնները, ու բոլոր զգայական հեշտութիւնները։

1. Պիտի կորսնցունեն Քրիստոսի արժանաւորութեանը և Աստուծոյ շնորհացը մէջ իրենց մասն ու բաժին ունենալուն յանձնապաստան ակնկալութիւնը։ Աս սուտ ակնկալութիւնը հիմա կը պահէ իրենց հոգին՝ ու կը պաշտպանէ ան սոսկումներէն որոնք պիտի պաշարէին զիրենք՝ եթէ ան ակնկալութիւնը չունենային։ Բայց ինչ բան պիտի թեթեւցունէ իրենց վիշտը, երբոր ալ կարող չըլլան ան ակընկալութիւնը ունենալ և ուրախ ըլլալ։ Եթէ մէկը մեծ ձախորդութեան մը մօտ ըլլայ, սակայն հա-

տատ կարծէ թէ ապահովութեան մէջ է, այնչափ զուարթ կ'ըլլայ որչափ եթէ ամէն բան յաջող ըլլար։ Եթէ մարդը երջանիկ ընելու համար ուրիշ բան մը չպահանջուէր՝ բայց եթէ կարծել թէ երջանիկ է կամ պիտի ըլլայ, երջանկութիւնը շատ աւելի հասարակ բան մը պիտի ըլլար քան որչափ է։ Ինչպէս որ ճշմարիտ հաւատքը Նորոգուածներուն գլխաւոր շնորհքն է, այնպէս ալ սուտ հաւատքը չնորոգուածներուն գլխաւոր մոլութիւնն է։ Որչափ բազմութիւն՝ որ կարող էին ներում գտնել, ինչո՞ւ համար այնպէս հանդարտ կը կենան· որովհետեւ կը կարծեն թէ իրօք ներում գտած են։ Եթէ դժոխքի մէջ հազարաւոր մարդկան հարցուի, թէ ի՞նչ յիմարութիւն զիրենք հոն բերաւ, անոնցմէ խիստ շատը պիտի ըսեն թէ, “Մենք մեր փրկուած ըլլալուն վստահ էինք, մինչեւ որ ինքզինքնիս դատապարտուած գտանք։ Աւելի եռանդով պիտի փնտռէինք աստուածպաշտութեան զօրութիւնը եւ վերստին ծնունդը, բայց մենք մեզ արդէն ճշմարիտ քրիստոնեաներ կը կարծէինք։ Ինքզինքնիս խաբելով աս տանջանքներուն հասանք, եւ հիմա ալ դարման չկայ”։ Ը՛նթերցող, իմ պարտքս է հաւատարմութեամբ քեզի ըսել, որ ան վստահ համարումը որով անհոգ, անսուրբ ու բարձրամիտ բազմութիւնը սովորաբար կը պարծենայ թէ աղէկ վիճակի մէջ են, հոգեկորուստ խաբէութեան մը մէջ ըլլալնին կը ցուցնէ։ Աս համարումը չկայ դժոխքին մէջ։ Սատանային որոգայթն էր ան, որպէս զի կուրանալով աւելի համարձակ իրեն հետեւին, բայց ետքը աչուընին պիտի բանայ եւ ուր ըլլալնին պիտի տեսնեն։

Զ. *Պիտի կորսնցունեն նաեւ բոլոր յոյսերնին։*

Աս կենդանիս մէջ թէպէտ Աստուած իր բարկութիւնը սպառնացած էր անոնց, սակայն անկէ ազատելու յոյսը տակաւին կը զօրացունէր սիրտերնին ։ Ամենէն յետին գինեմոլը կամ հայհոյիչը կամ ծաղրածուն, հետը խօսելու ըլլանք, կը տեսնենք՝ որ բոլոր աս մեղքերուն թողութիւն գտնել և փրկուիլ կը յուսայ ։ Երջանիկ կ'ըլլար աշխարհ եթէ փրկութիւնը աս յոյսին չափ հասարակ եղած ըլլար ։ Մանաւանդ այնչափ զօրաւոր են մարդոց աս յոյսերը, որ Քրիստոսի հետ անգամ պիտի վիճին դատաստանին օրը. ու "անոր առջևը ուտելնին ու խմելնին, անոր անունովը մարգարէանալնին ու դևեր հանելնին" պատճառանք պիտի բերեն. և բոլոր ուժովնին պիտի ուրանան թէ մենք երբէք զՔրիստոս անօթութեան, մերկութեան կամ բանտի մէջ լքեալ չթողուցինք. բայց Քրիստոս անոնց դատապարտութեանը վճռովը զանոնք յամօթ պիտի ընէ ։ Ի՞նչ տխուր պիտի ըլլայ աս մարդիկներուն վիճակը, երբոր իրենց բոլոր յոյսերէն հրաժարելու ստիպուին ։ "Երբոր չարը մեռնի, անոր ակնկալութիւնն ալ հետը պիտի կորսուի. և անօրէններուն յոյսը կը կորսուի ։ Ամբարիշտներուն աչուըները պիտի նուաղին, պիտի չկրնան ազատիլ, ու յոյսերնին հոգեվարութիւն պիտի ըլլայ"։ Հոգեվարութիւնը մէկ յարմար բայց ահարկու նմանութիւն մըն է անզգամ մարդուն իր յոյսերէն զրկուելուն ։ Ինչպէս որ հոգին մարմինէն առանց մեծ ցաւի չբաժնուիր, անզգամին յոյսն ալ այնպէս պիտի ըլլայ ։ Հոգին յանկարծ վայրկենի մը մէջ կ'ելլէ ան մարմինէն որ այնչափ տարի ուրախութեամբ բնակեր էր. Ճիշդ այսպէս կը բաժնուի անզգամին ալ յոյսը ։ Հոգին երբէք պիտի չդառնայ ապրելու *մարմինին հետ աս աշխարհիս մէջ· անզգամին յոյսն ալ յաւիտենական հրաժեշտով կը մեկնի հոգիէն ։ Յարութեան սքանչելիքը դարձեալ պիտի միաւորէ հոգին ու մարմինը, բայց այսպիսի սքանչելի յարութիւն մը պիտի չըլլայ դատապարտելոց յոյսին ։ Ինծի կ'երևի թէ աս աշխարհիս ամենէն ողորմելի տեսարանը ամբարիշտ մարդուն մահը տեսնելն ու անոր հոգւոյն ու յոյսերուն միատեղ անհետ ըլլալուն վրայ խորհիլն է ։ Ի՜նչ տխուր փոփոխութեան մէջ պիտի տեսնուի միւս աշխարհին մէջ ։ Ո՛ն առնենք եթէ մարդ կարող ըլլար հարցունել ան յուսահատ հոգիին, թէ "փրկութեան վրայ հիմա՛ նոյն վստահութիւնը ունիս որն որ երբեմն ունէիր", որպիսի տխուր պատասխան պիտի տանէր ։ Երանի՛ թէ անհոգ մեղաւորները ժամանակին արթննային ու խորհէին աս բանին վրայ ։ Ը՛նթերցող՝ մի հանգչիր մինչև որ կարող ըլլաս Սուրբ Գրոց խոստմունքներուն վրայ հիմնուած ապացոյց ունենալ բոլոր յոյսերուդ, այսինքն երբոր քու սիրտդ մաքրուի, աստուածպաշտութեան մէջ բուռն ջանքերըդ զօրանան, ու որչափ աւելի յուսաս՝ այնչափ քիչ մեղանչես և հնազանդութիւնդ աւելի ճիշդ ըլլայ ։ Եթէ քու յոյսերդ այսպէս ըլլան, յառաջ գնա Տէրոջը զօրութեամբը, ամուր բռնէ յոյսդ, և "ան բնաւ պիտի չամչցունէ քեզ"։ Բայց եթէ շնորհքին քու հոգւոյդ վրայ ազդեցութիւն ընելուն ստոյգ վկայութիւն մը չունիս՝ մէկդի ըրէ յոյսերդ ։ Մ՛ի յուսար ամենևին որ պիտի փրկուիս եթէ "վերստին չծնանիս", և ոչ յոյս ունենաս թէ "պիտի տեսնես զԱստուած առանց սրբութեան" կամ թէ ‘Քրիստոսի հաճելի կրնաս ըլլալ, թէ որ անիկայ հօրմէդ մօրմէդ ու քու կեանքէդ աւելի չսիրես· աս ունայն յոյսերդ* կարէ ։ Այս տեսակ յուսահատութիւնը երկինք երթալուն առաջին քայլն է ։ Եթէ մէկը իր ճամբէն խոտորած ըլլայ, նորէն ճամբան բռնելու համար անիկայ՝ առջի բանը ինչ է ։ Ան գացած ճամբովը իր ճանապարհորդութեան վախճանին հասնելէն յուսահատելու է ։ Եթէ իր հայրենիքը արեւելք է, ու ինքը դէպ արեւմուտք կ'երթայ, քանի որ կը կարծէ թէ իր գացած ճամբան շիտակ է, յառաջ կ'երթայ. և որչափ նոյն յուսով յառաջ կ'երթայ, նոյնչափ աւելի կը վրիպի ։ Իսկ երբ որ կը յուսահատի տեսնելով թէ առանց ետ դառնալու պիտի չկրնայ հայրենիքը հասնիլ՝ ետ կը դառնայ, ու կրնայ նորէն յուսալ ։ Ճիշդ այսպէս է ո՛վ մեղաւոր քու հոգիդ ալ. երկինքին ճամբէն խոտորած ես, և տարիներով ան մոլար ճամբովը յառաջ գացած ես. և այնպէս կը շարունակես ու կը յուսաս որ ուրիշ շատերու պէս չար չըլլալուդ համար պիտի փրկուիս ։ Եթէ աս յոյսերը մէկդի չձգես և չտեսնես որ երկինք տանող ճամբէն բոլորովին խոտորած ես, բնաւ պիտի չդառնաս որ փրկուիս ։ Չկայ բան մը աշխարհիս մէջ որ քու հոգիդ երկինքին ճամբէն այնպէս ետ բռնէ, ինչպէս ան սուտ յոյսը որ ունիս թէ փրկութեան ճամբէն խոտորած ըլլալով պիտի փըրկուիս ։ Տես ուրեմն ո՛րչափ աս բանը պիտի սաստկացունէ դատապարտելոց թշուառութիւնը, որ երկինքը կորսնցունելով պիտի կորսնցունեն նաև բոլոր յոյսերնին, որ հիմա զիրենք կը մխիթարէ ։

3 . Պիտի կորսնցունեն խղճին ան սուտ խաղաղութիւնն ալ որ իրենց ներքեւ կեանքը հեշտալի կ'ընէ ։ Տեսնելով որ ամբարիշտներու բազմութիւնը հանգստութեամբ կ'ապրին, ո՛վ կը կարծէ թէ քիչ

ժամանակէ եւս յաւիտենական բոցերու պիտի մատնուին ։ Հնազանդ հաւատացեալներու պէս գժոխքին երկիւղէն անկասկած են ու հասարակօրէն մեղքերնուն տագնապը' փրկուելու մարդիկներուն ունեցած տագնապէն շատ նուազ է ։ Երանելի էին' եթէ աս խաղաղութիւնը հաստատուն ու տեւական ըլլար ։ "Երբոր ըսելու ըլլան' թէ խաղաղութիւն ու ապահովութիւն է, ան ատենը կորուստը յանկարծակի անոնց վրայ պիտի հասնի յղիին երկանքը պէս, ու պիտի չազատին" ։ Ի՞նչ անգութ խաղաղութիւն, որուն վախճանը այսպիսի պատերազմ է ։ Ամէն մարդուն հոգին 'ի բընէ Սատանային ամրոցն է. ամէն բան խաղաղ է այնպիսի մարդու մը մէջ մինչեւ որ Քրիստոս կու գայ, եւ դատաստանի ու դժոխքի ահը կու տայ, կը ջախջախէ անիկայ իր սպառնալիքներուն ու սուկումներուն թնդանօթներովը, կը բռնադատէ զիջանիլ լոկ իր ողորմութեանը եւ անիկայ ճանչնալ իբրեւ իր իշխանը. երբը Սատանան անկէ կը վանէ եւ "անիկայ յաղթելով անոր զէնքերը կ'առնէ' որոնց ինքը յուսացեր էր, եւ անկէ առած կողոպուտը կը բաժնէ". եւ ան ատենը հաստատուն ու տեւական խաղաղութիւն մը կը հաստատէ ։ Ուստի թէ որ տակաւին ան առջի խաղաղութեան մէջն ես, բնաւ մի' յուսար որ պիտի տեւէ ։ Քանի որ թշնամի ես Քրիստոսի' քու հոգիդ մշտատեւ խաղաղութիւն մը կրնա՞յ ունենալ ։ Կրնա՞յ խաղաղութիւն ունենալ ան' որուն դէմ Աստուած պատերազմ կը հրատարակէ ։ Չեմ կրնար քեզի մեծագոյն բարիք մը մաղթել, բայց եթէ որ Աստուած քու անհոգ սրտիդ վրայ յարձակի ու ան սուտ խաղաղութիւնը խախտէ, եւ տայ քեզի Քրիստոսի ոտքն իյնալ ըսելով, "Տէր' ի՞նչ կ'ուզես որ ընեմ", եւ այսպէս ընդունիս անկէ այնպիսի լաւագոյն ու անկասկած խաղաղութիւն մը, որ երբեք չքայքայի, այլ քու յաւիտենական խաղաղութեանդ սկզբնաւորութիւնն ըլլայ, ու աշխարհի անհիմն խաղաղութեանը պէս քու մահուանդ ատենը չկորսուի։

4. Պիտի կորսնցունեն բոլոր իրենց մարմնաւոր ուրախութիւնները։ Իրենք իրենցմէ պիտի ըսեն "Ծիծաղին համար թէ յիմար է, և ուրախութեան համար թէ ատոր ըրածը ինչ է"։ "Կաթսային տակը շառաչող փուշերուն պէս է"։ "Ինչ մը ատեն կը փայլի, բայց շուտ կ'անցնի, ու ալ ետ չդառնար։ Մ՝ահուան ու դատաստանի վրայ խօսիլը անհաճոյ էր անոնց, ինչու որ ուրախութիւննին կը սանձէր։ Իրենց մեղքին ու վտանգին վրայ խորհիլ չէին ուզեր, ինչու որ աս խորհուրդները հոգինին կը նուաղեցունէին։ Մ՝եղքի համար լալը, կամ ինքզինքը Աստուծոյ կարող ձեռքին տակը խոնարհեցունելը ինչ է չէին գիտեր։ Տրտմութեան վրայ կը ծիծաղէին, հոգերը կը ծաղրէին, այսպիսի սեւամաղձոտ խորհուրդները կը վանէին։ Կը կարծէին թէ մտածութիւնն ու աղօթքը զիրենք թշուառ պիտի ընէ ու յիմարեցունէ։ Խե՜ղճ հոգիներ, Ի՞նչ թշուառ պիտի ըլլայ ան կեանքը, ուր ուրիշ բան պիտի չունենանք, բայց եթէ տրտմութիւն, սաստիկ՝ սրտառուչ ու բազմապատիկ տրտմութիւն, ուր ոչ սրբոց ուրախութիւնը պիտի ունենանք և ոչ ձեր առջի բերկրութիւնները։ Կը կարծէք թէ կը գտնուի՞ դժոխքի մէջ ուրախ սիրտ մը, կամ զուարթ դէմք մը, կամ զուարճախօս լեզու մը։ Հիմա կ'աղաղակէք թէ "քիչ մը ուրախութիւնը շատ տրտմութիւն կ'արժէ"։ Բայց անշուշտ քիչ մը ըստ Աստուծոյ տրտմութիւնը, որուն վերջը յաւիտենական ուրախութիւն է, աւելի կ'արժէ

քան թէ ձեր բոլոր յիմարական ուրախութիւնները, քանզի այնպիսի ուրախութեան վերջը տըրտմութիւն է։

5. Պիտի կորսնցունեն նաև **բոլոր իրենց երկրային հեշտութիւնները**։ Ան բանն որ իրենց գերագոյն բարին՝ իրենց երկինքը՝ իրենց Աստուածը կը համարէին, պիտի կորսնցունեն, նաև զԱստուած գլխովին։ Ի՜նչպիսի անկում պիտի ունենայ հպարտ ու փառասէր մարդը իր պատիւներուն բարձրութենէն։ Ինչպէս որ գերեզմանին մէջ իր փոշին ու ոսկորները ամէնէն աղքատ մուրացկանին փոշիէն ու ոսկորներէն պիտի չզանազանուին, նոյնպէս ալ հոգին մուրացկանին հոգիէն աստիճան մը աւելի պատիւ պիտի չունենայ։ Քանի՜ մեծեր, աղնուականներ ու գիտուններ Քրիստոսի երեսէն պիտի մերժուին. պիտի չգտնեն հոն իրենց հոյակապ շէնքերը, փափուկ անկողինները և հանգիստ բազմոցները։ Պիտի չտեսնեն իրենց գեղեցիկ պարտէզները, զուարճալի դաշտերը և առատ հունձքերը. և ոչ ան խորտիկներով զարդարուած սեղանները, ու սպասաւորները։ Հոն մեծատունը "բեհեզն ու ծիրանին պիտի չկրնայ հագնիլ, և ոչ ան հանապազօրեայ խրախութիւնները ընել"։ Ալ յոյս չկայ որ իրեն հետևողները իր վրայ պիտի զարմանան։ Ժամանակնին սգով պիտի անցունեն և ո՛չ թէ ուրախութիւններով ու խաղերով։ Ի՜նչ փոփոխութիւն պիտի տեսնեն ան ատենը։ Իրենց ցանկութեան բորբոքը մարած պիտի ըլլայ։ Ի՜նչպէս սիրտերնին պիտի ցաւի երբոր իրարու երես տեսնեն։ Ի՜նչ տեսութիւն պիտի ըլլայ, երբոր անիծեն ան օրը որ իրար տեսան։ Երանի՜ թէ մեղաւորները հիմա մտածէին ու ըսէին. "Աս զուարճութիւնները մե-

ղի հոս պիտի երթա՞ն հանդերձեալ աշխարհը . Ան ատենը անոնց յիշատակը մեզի տանջանք պիտի չըլլա՞ն ։ Ճշմարիտ բարեկամութեան տեղը պիտի բռնէ՞ աս մեր մոլութեան մէջ ըրած ընկերութիւնը ։ Ինչո՞ւ համար այսպիսի տեւական ու անպատմելի ուրախութիւնները առերեւոյթ հաճութեան մը ճաշակին համար վաճառենք ։ Եկուր . ինչպէս որ մէկտեղ մեղանչեցինք, նոյնպէս մէկտեղ ալ աղօթք ընենք որ Աստուած մեզի ներէ . ու փոխանակ իրար խաբելու և իրար ապականելու, երկինք դիմելու իրարու օգնական ըլլանք" ։ Երանի՜ թէ մարդիկ ամէն բան մարմնոյ ցանկութիւններուն նպաստաւոր ըլլալը փափաքած ատեննին գիտնային թէ ինչ բանի կը փափաքին ։ Ասիկայ ուրիշ բան չէ՝ եթէ ոչ փափաքիլ որ փորձութիւններնին աւելնան, ու հրապոյրքնին սաստկանայ ։

Երրորդ . ինչպէս սրբոց հանգստեան կորուստը ժամանակաւոր վայելմանց կորստեանը պիտի սաստկանայ, նոյնպէս շատ աւելի պիտի սաստկանայ դժոխքին տանջանքները կրելով ։ Աս տանջանքներուն անչափ մեծութիւնը յայտնի կ՚ըլլայ երբոր մտածենք անոնց գլխաւոր պատճառը ո՛վ ըլլալը՝ որ է Աստուած . տանջանքին ուր կամ ինչպէս ըլլալը , և թէ աս տանջանքները Աստուածային վրէժխնդրութեանը արդիւնքն են . և թէ Ամենակարողը անոնցմով կը հաճի . և թէ բուն իսկ Սատանան ու մեղաւորը Աստուծոյ դահիճը պիտի ըլլան . թէ աս տանջանքները ընդհանուր են առանց մեղմանալու ու առանց վախճանի ։

1 . Դժոխքին տանջանաց գլխաւոր պատճառը Աստուած ինքն է ։ Ինչպէս որ մեղաւորներուն բարկացուցածը Աստուած էր և ոչ ուրիշը ,

Նոյնպէս ալ Աստուած է և ոչ ուրիշը որ պիտի պատժէ զանոնք իրենց յանցանացը համար։ Ինք պատրաստեց ան տանջանքները իր թշնամիներուն համար։ Իր մշտատև բարկութիւնը շարունակ պիտի լափէ զանոնք։ Իր ցասման շունչը պիտի բորբոքեցունէ բոցը։ Անոր սրտմտութիւնը անտանելի բեռ մը պիտի ըլլայ իրենց հոգիներուն։ Եթէ իրենց գործը արարածի հետ ըլլար, դիւրաւ պիտի տանէին։ Վա՛յ անոր որ Ամենակարողին հարուածներուն տակը կ'իյնայ։ "Ահա ահաւոր բան է կենդանի Աստուծոյ ձեռքը իյնալը"։ Եթէ բոլոր աշխարհ իրենց դէմ ըլլար՝ կամ եթէ բոլոր արարածներուն զօրութիւնը միաբանէր զանոնք պատուհասելու, ասոր համեմատութեամբ ոչինչ էր։ Հիմա՝ աւելի կը յանդգնին Աստուծոյ անհաճոյ եղած բանը ընել, քան թէ դժգոհ ընել իրենց տանուտէրը կամ տէրը կամ բարեկամը կամ դրացին և կամ բուն իրենց մարմինը. բայց ան ատենը հազար անգամ պիտի փափաքին, թէպէտ 'ի զուր, որ բոլոր աշխարհքի ատելի եղած ըլլային՝ քան թէ Աստուծոյ երեսէն իյնային։ Ի՛նչ սպառող կրակ է անոր բարկութիւնը։ Եթէ քիչ մը բորբոքի հոս՝ "ի՞նչպէս կը ցամքինք խոտի պէս"։ Ո՛րչափ շուտ մեր զօրութիւնը կը նուաղի ու տկարութեան կը դառնայ, և մեր գեղեցկութիւնը տգեղութեան։ Բոցը այնչափ դիւրաւ չտարածուիր չոր յարդին մէջ, որչափ Աստուծոյ բարկութիւնը պիտի սպառէ աս անզգամները։ Անոնք որ չեն կրնար բանտի, կախաղանի կամ կրակի մը հանդուրժել Քրիստոսի համար, և կամ քիչ մը ծաղր ըլլալու համբերել, Աստուածային բարկութեան լափող բոցերուն ի՛նչպէս պիտի տանին։

2. [illegible] տեղը — Դժոխքը մասնաւորապէս Աստուծոյ արդարութիւնը փառաւորելու համար սահմանուած է։ Երբոր Աստուած իր զօրութիւնը փառաւորել կ'ուզէր՝ աշխարհը ստեղծեց։ Անոր բոլոր արարածներուն գեղեցիկ կարգաւորութիւնը անոր իմաստութիւնը կը յայտնէ։ Անոր նախախնամութիւնը ամէն բաները հաստատ պահելուն մէջ կը տեսնուի։ Երբոր իր բարկութեան մէկ կայծը բորբոքի երկրի վրայ, ուժը Հոգիէն զատ բովանդակ աշխարհ կը խռովուի։ Սոդոմ, Գոմոր, Ադմա ու Սեբոյիմ երկինքէն իջած կրակով կը տոչորին, ոմանց վրայ ծովը իր բերանը կը գոցէ, երկիրը կը բացուի ու կը կլէ ուրիշները, ժանտախտը հազարաւորներ կը ջարդէ։ Ի՛նչ միայն վկայութիւն մըն է Աստուծոյ բարկութեանը Հրէից այժմեան ողորմելի վիճակը։ Բայց Աստուծոյ ողորմութիւնն ու արդարութիւնը պիտի փառաւորուին գլխաւորաբար հանդերձեալ կենաց մէջ։ Ինչպէս որ Աստուած ան աւենը այնպիսի կերպով մը պիտի փառաւորէ իր ողորմութիւնը, որ անհասանելի է սուրբերուն անգամ՝ որ անիկայ պիտի վայելեն, այնպէս ալ պիտի յայտնէ թէ իր արդարութիւնը յիրաւի Աստուածային արդարութիւն է։ Դժոխքին յաւիտենական բոցերը շատ պիտի չհամարուին ան ապստամբներուն, և երբոր միլիոնաւոր դարեր հոն այրին, Աստուած պիտի չզղջայ անոնց գլխուն եկած չարիքին վրայ։ Այ՛ն հոգիին որ Աստուծոյ բարկութեանը նետերուն նշաւակ եղած է. կամ մորենիին նման եղած է որ Աստուծոյ նախանձին բոցերովը պիտի վառի ու բնաւ չսպառի։

3. Դատապարտելոց տանջանքը [illegible] պիտի ըլլայ. վասն զի Աստուածային

վրէժխնդրութեան արդիւնքներն են։ Բարկութիւնը ահարկու է և վրէժխնդրութիւնը անողոքելի։ Երբոր մեծն Աստուած ըսէ, թէ "իմ ապստամբ արարածներս հիմա իմ համբերութիւնս չարաչար գործածելնուն հատուցումը կրելու են. յիշեցէք ինչպէս վայրապար սպասեցի ձեր պատեհ ժամանակին ինչպէս զիջայ ձեզ համոզելու և աղաչելու. կը կարծէիք որ միշտ այնպէս պիտի արհամարհուէի՞". ան ատենը վրէժ պիտի առնուի անոնցմէ Աստուծոյ ողորմութիւնը չարաչար գործածելնուն համար, և Քրիստոսի ու անոր շնորհացը վրայ անհոգ ըլլալնուն համար։ Երանի թէ մարդիկ նախատես ըլլային աս բանին և Աստուծոյ կամացը համեմատ ան վայէն ապահով մնային։

է. Մտածէ նաև որ թէպէտ Աստուած մեծապէս կը բաղձայ որ մարդիկ զՔրիստոս և անոր ողորմութիւնը ընդունին. բայց երբոր անոնք իրենց ապստամբութեանը մէջ կը յամառին, ինքն ալ կը հաճի անոնց դատապարտութեանը։ Ան կ'ըսէ մեղի թէ "Ես բարկութիւն չունիմ", սակայն աս ալ կ'ըսէ թէ, "Երանի թէ ցախերը ու փուշերը ինծի դէմ պատերազմէին. ես անոնց վրայ պիտի քալէի, ու զանոնք մէկէն պիտի այրէի"։ Թշուա՛ռ արարածներ. զանոնք ստեղծողը անոնց վրայ պիտի չգթայ, և արարիչնին իրենց հակառակ պիտի ըլլայ։ "Որչափ որ Տէրը անոնց բարութիւն ընելով անոնց վրայ ուրախացաւ, նոյնչափ ալ զանոնք եղծանելով ու բնաջինջ ընելով անոնց վրայ պիտի ուրախանայ"։ Ա՛յ ան հոգիներուն՝ զորոնք պատժելով Աստուած կ'ուրախանայ։ "Անոնց թշուառութեանը վրայ պիտի ծիծաղիմ, ու անոնց վախը հասնելուն ծաղր պիտի ընեմ․ երբոր անոնց վախը հեղեղի պէս հոսի, անոնց թշուառութիւնը մրրիկի պէս պատահի, և նեղութիւն ու տրտմութիւն գայ վրանին․" Ահարկու բան․ երբոր ոչ ոք՝ ոչ երկինքը և ոչ երկրի վրայ բաց յԱստուծոյ անոնց օգնութիւն ընելու կարող է․ իսկ Աստուած ալ անոնց թշուառութեանը վրայ պիտի ծաղրանայ: Թէպէտ Սուրբ Գրքոց՝ Աստուած պիտի խնդայ և ծաղր ընէ ըսելը ոչ թէ նկարագրական է, այլ ըստ սովորութեան մարդկան զրուցուած է, սակայն Աստուծոյ մեղաւորները տանջելու մէջ ըրած գործը այնպիսի է, որ ասկէ աւելի յարմար կերպով մը չկրնար բացատրուիլ:

5․ Մտածէ որ Սատանան ալ իրենց դէմ ելլէ Աստուծոյ դահիճները: Ան որ հոս այնչափ յաջողակ էր զիրենք Քրիստոսէն հանելու, հոն ալ իր փորձութեանցը զիջանելնուն համար իրենց պատիժին գործիքը պիտի ըլլայ: Ատ է ան հատուցումը որ պիտի տայ անոնց՝ բոլոր իրենց ծառայութեանը, Աստուծոյ հրամանները մերժելնուն, Քրիստոս մերժելնուն ու իր թելադրութեամբը իրենց հոգիներնուն վրայ անհոգ ըլլալնուն համար: Եթէ այնչափ հաւատարմութեամբ Քրիստոսի ծառայած ըլլային, որչափ որ ըրին Սատանային, անիկայ լաւագոյն վարձք կուտար իրենց: Բոլորովին արդար է նաև որ իրենք իրենց չարչարողները ըլլան, որպէս զի տեսնեն թէ բոլոր իրենց կործանումը իրենց ձեռօքն է, և ալ ումէ՞ կրնան գանգատիլ, եթէ ոչ իրենցմէ:

6․ Մտածէ նաև որ իրենց տանջանքը ընդհանուր պիտի ըլլայ: Ինչպէս որ մարդուն ամէն մասերը մեղքին հաղորդ եղան, այնպէս ալ տանջանքներուն՝ ամէնը միանգամայն մասնակից պիտի ըլլան։ Հոգին՝ ինչպէս որ մեղանչելու մէջ գլխաւորն էր, գլխաւորը պիտի ըլլայ չարչարանք քաշելու մէջ ալ. և ինչպէս որ հոգւոյն բնութիւնը աւելի գերազանց է քան թէ մարմնին բնութիւնը, նոյնպէս ալ հոգիին տանջանքները մարմնոյն տանջանքներէն շատ աւելի գերազանց պիտի ըլլան. և զոր օրինակ հոգևոր ըմբռնողութիւնները զգալական հաճոյքներէն աւելի են, նոյնպէս ալ հոգիին ցաւերը աւելի շատ պիտի ըլլան քան թէ մարմինին ցաւերը։ Ոչ միայն հոգի մըն է, այլ մեղանչեց հոգի մըն է որ պիտի տանջուի։ Հուրը չբռնկիր եթէ նիւթը դիւրավառ չէ, բայց թէ որ փայտը չոր է, ո՛րչափ ուժգին կը վառի։ Մեղքին ծանրութիւնը դատապարտելոց հոգիներուն այնպէս պիտի ըլլայ, ինչպէս որ լուցկին վառօդին, այսինքն դժոխքին բոցերը պիտի զայրացունէ որ կատաղութեամբ վրանին յարձակին։ Մարմինն ալ իր մասը պիտի կրէ։ Ան մարմինը որ այնչափ զգուշութեամբ կը նայուէր, այնպէս սիրով կը խնամուէր ու այնքան գեղեցիկ կը հագուէր, ինչե՛ր պիտի քաշէ հիմա։ Ի՛նչպէս խոնարհած է հիմա անոր գոռոզ երեւոյթը։ Ի՛նչպէս փոքր պիտի համարին ան բոցերը՝ անոր փայլունութիւնն ու գեղեցկութիւնը։ Ան աչքերը որ սովորած էին զուարճանալ գեղեցիկ տեսարաններով, ուրիշ բան պիտի չտեսնեն ան ատենը, բայց եթէ զիրենք ահուդողի մէջ ձգող բաներ. վրանին բարկացած Աստուած մը ան իրենց արհամարհած սուրբերուն հետ, որոնք կը փայլեն իրենց կորսնցուցած փառքը. իսկ իրենց բոլորտիքը՝ միայն Սատանաները ու դատապարտեալ հոգիները։ Ի՛նչպէս իրենց անցուցած կենացը վրայ պիտի նայի՛ն ու լան, «Ո՞ւր մեր խնճոյքներուն, զուարճութիւններուն և ուբախտութիւններուն վախճանը ա՞ս է եղեր"։ Ան ականջները որ սովորած էին երաժշտութեան ու նուագներու, պիտի լսեն իրենց ընկերներուն գոչումն ու աղաղակը. զաւակները կ'աղաղակեն իրենց ծնողացը դէմ" որոնք քաջալերութիւն ու օրինակ եղան անոնց չարութեան. էրիկները ու կնիկները, տէրերն ու ծառաները, քարոզիչներն ու ժողովուրդը, իշխաններն ու հպատակները ամէնը իրենց թշուառութեան յանցանքը իրարու վրայ կը ձգեն, պարտաւորութեան մէջ իրար վհատեցունելնուն, մեղքը անտես ընելնուն և բան մը չխօսելնուն համար, ուր որ պարտական էին յայտնապէս զրուցել ու զգուշացունել վտանգէն։ Այսպէս հոգին և մարմինը պիտի ընկերանան վայերու մէջ։

7. Շատ աւելի մեծ պիտի ըլլայ աս տանջանքը, [illegible] [illegible] համար։ Աս կենաց մէջ երբոր իրենց խօսուէր դժոխքի վրայ կամ եթէ խղճմտանքը խռովէր իրենց հանգստութիւնը, ունէին մխիթարիչներ քովերնին, իրենց աշխարհասէր բարեկամները՝ իրենց զբաղմունքը՝ իրենց ընկերութիւնը և ուրախութիւնը։ Կը խմէին՝ կը խաղային՝ կամ կը քնանային և այսպէս կը խափանէին իրենց տրտմութիւնը։ Բայց հիմա բոլոր աս դարմանները աներևոյթ եղան։ Իրենց կարծր, մեծամիտ ու անհաւատ սիրտը պատ մը եղած էր զիրենք մտքի ամբոխումներէն պաշտպանելու։ Սատանան ինքը՝ ինչպէս մեր նախամօրը՝ այնպէս ալ անոնց մխիթարիչն էր. "Իրաւ Աստուած ըսա՞ւ՝ թէ դրախտին ամէն ծառէն պիտի չուտէք։ Չէ թէ՝ անշուշտ պիտի մեռնիք։ "Դժո՞խք պիտի երթաք կ'ըսէ ձեզի Աստուած. ատանկ բան չկայ. Աստուած գթած է աս բանը չընէր. և եթէ կայ ալ դժոխք՝ ձեզի պէտք չէ վախնալ։ Դուք

Քրիստոնեայ չէք ։ Քրիստոսի արիւնը ձեզի համար չթափուեցաւ"։ Այսպէս՝ զոր օրինակ Քրիստոսի հոգին մխիթարիչ է սուրբերուն, նոյնպէս ալ Սատանան մխիթարիչ է չարերուն ։ Երբեք գող մը տուն մը կողոպտած ատենը այնչափ զգուշ եղած չէ որ մէջի մարդիկը չարթնցունէ, որչափ Սատանան կը զգուշանայ, որ մեղաւորը քունէն չարթննայ ։ Բայց երբոր մեղաւորը մեռնի, ան ատենը Սատանան ալ կը դադրի շողոքորթելէ ու մխիթարելէ։ Ան ատենը կորսուած հոգին մխիթարութեան համար ի՞նչ ճամբայ պիտի գտնէ ։ Անոնք որ զինքը որոգայթի մէջ ձգեցին ու ապահովութիւն կը խոստանային իրեն, հիմա երեսէ ձգեցին զինքը և բուն իրենք ալ երեսէ ձգուած են ։ Իր մխիթարութիւնները անցան, և արդար Աստուածը՝ որուն նախազգուշութիւնները բանի տեղ չդրին, հիմա իր խօսքը մինչև վերջին կէտը պիտի կատարէ անոր դէմ ։

8 · Բայց աս տանջանքներուն ամենէն մեծ սաստկութիւնը անոնց յաւիտենականութիւնը պիտի ըլլայ ։ Հազարաւոր միլիօն տարեր ալ անցնին, տակաւին նոր սկսածի պէս պիտի ըլլան, իբրև թէ առաջին օրն է ։ Եթէ վախճանի մը յոյս ըլլար, աս յոյսը դատապարտեալին դիւրութիւն մը կ՚ըլլար, բայց Յաւիտեանը՝ անտանելի խորհուրդ մըն է ։ Ոչ անոնք կը ձանձրանային մեղք գործելէն, և ոչ ալ Աստուած պիտի ձանձրանայ զիրենք պատժելէն ։ Իրենք բնաւ սրտանց չզղջացին իրենց մեղքերուն վրայ, Աստուած ալ պիտի չզղջայ զիրենք տանջելուն համար ։ Յաւիտենական Աստուծոյ օրէնքները կոտրեցին, վասնորոյ յաւիտենական պատիժ պիտի կրեն ։ Գիտէին որ յաւիտենական թագաւորութիւն մըն էր իրենց մերժածը, և ի՞նչ զարմանք՝ եթէ յաւիտեան անկէ զրկուին ։ Ան յան-

ջանքները գործողը իրենց անմահ հոգին էր․ ուստի և առանց մեռնելու տանջանքն ալ պիտի կըրեն ։ Ի՜նչ երջանիկ պիտի համարէին զիրենք, եթէ գերեզմանին մէջ ծածկուած ըլլային, կամ կրկին գերեզման մտնելու կարող ըլլային ։ Ի՜նչպէս պիտի գոչեն ու աղաղակեն․ "Ո՛վ մահ, ուր գացիր ։ Եկո՛ւր արդ և վերցուր աս ցաւալից կեանքը ։ Երանի՜ թէ աս ցաւերը սիրտս բեկանէին ու գոյութիւնս վերջացունէին ։ Երանի՜ թէ հնար ըլլար վերջապէս մեռնիլ ։ Երանի՜ թէ բընաւ եղած չըլլայի" ։ Յաւիտենականութեան խորհուրդը աս հառաչանքները հանել պիտի տայ անոնց սրտերէն ։ Քարոզներն ու աղօթքները երկայն ու ձանձրալի կ՚երեւային իրենց, հիմա որչափ աւելի երկայն պիտի երեւին իրենց աս անվախճան տանջանքները ։ Ի՜նչ մեծ տարբերութիւն կայ իրենց հեշտութիւններուն երկայնութեանն ու ցաւերնուն երկայնութեանը մէջ ։ Մեղքը հազիւ թէ րոպէ մը տեւեց, իսկ միւսը կը տեւէ բոլոր յաւիտենականութիւնը ։ Ո՛վ մեղաւոր, մտածէ թէ ինչպէս կ՚անցնի ժամանակը ։ Յաւիտենականութեան դուռը կեցեր ես․ և մահը կ՚սպասէ որ դուռը բանայ և քեզ ներս դնէ ։ Գնա՛ քանի մը գիշեր ալ քնացիր, քանի մը օր ալ երերեալ տատանելով պտըտէ երկրի վրայ, բայց վերջապէս գիշերներդ ու ցորեկներդ պիտի վերջանան․ բոլոր խորհուրդներդ, հոգերդ ու հաճոյքներդ պիտի կլլէ յաւիտենականութիւնը․ պիտի մտնես ան վիճակին մէջ որ բնաւ փոխուելիք չունի ։ Ինչպէս որ երկնից ուրախութիւնները մեր մտքէն վեր են, անանկ ալ դժոխքին վիշտերը ։ Յաւիտենական տանջանքը անհասանելի տանջանք է ։

Բայց ինծի կ՚երեւի թէ յամառած մեղաւորը

յուսահատած պիտի ըսէ . «Եթէ պիտի դատապարտուիմ, ուրեմն դարման չկայ ։ Աստի թող ինչ որ կ՚ուզէ ըլլայ ։ Սուրբ Գրքին պատուիրածին պէս պիտի չապրիմ . ուրիշ ընկերներս ինչպէս որ ազատեցան, ես ալ նոյնպէս կ՚ազատիմ . որչափ որ կարող ենք՝ պիտի դիմանանք»։ Աւա՜ղ, խեղճ արարած, սա կը խնդրեմ քեզմէ որ ատանկ յանդուգն որոշում մը չըրած, քանի մը հարցումներուս մտադրութիւն ընես, ու իբրեւ բանական մարդ կշռես ։ Դուն ո՞վ ես որ Աստուծոյ ցասմանը պիտի հանդուրժես ։ Քու ուժդ ինչ է ։ Մոմին՝ կրակին դէմ դիմանալու զօրութեանը պէս չէ՞, կամ մղեղին՝ հովին դէմ կենալուն, և կամ ինչպէս որ փոշին սաստիկ փոթորկին առջեւ է ։ Թէեւ ուժդ երկաթի պէս ըլլայ և ոսկորներդ պղնձի պէս, թէեւ հաստատութիւնդ երկրի պէս ըլլայ և կարողութիւնդ երկինքի պէս, տակաւին տէր բարկութեան բորբոքած ատենը կը կորսուէիր ։ Ալ որչափ աւելի՝ քանի որ դուն կաւոր մը շինուած հող ես, ու քիչ մը ժամանակ որդնակեր ըլլալէն կը պահուիս, միայն անոր օգնութեամբը ու շնորհքովը, որուն այսպէս կը հակառակիս ։ Ինչո՞ւ կը սարսափիս ամենակարող զօրութեան և բարկութեան նշաններէն . որոտման ձայնէն ու փայլակին կայծակներէն . կամ այն աներեւոյթ զօրութեններէն՝ որ բարձր կաղնիները կը խորտակէ, և հզօր շէնքերն ալ կը կործանէ . կամ ժանտախտէն՝ երբոր անոր քու բոլորտիքդ զայրանալը կը տեսնես ։ Եթէ տեսնէիր Եգիպտոսի հարուածները, կամ գետնին բացուիլն ու Դաթանն ու Աբիրոնը կլլելը, կամ Եղիային երկինքէն կրակ իջեցունելն ու յիսնապետներն և անոնց մարդիկը ջնջելը, աս բաները քեզ պիտի չզարհուրեցունէին ։

Ի՞նչպէս կրնաս ուրեմն տոկալ դժոխքին հարուածներուն։ Երկրի վրայ քեզի պատճառած թեթեւ վիշտերէն ինչո՞ւ կը վհատիս․ զոր օրինակ՝ ակռայի կամ յօդուածի մը ցաւէ, խեղութենէ կամ յետին տնանկութենէ ու մարդիկներուն երեսէն իյնալէ։ Սակայն օր պիտի գայ որ ասոնց ամէնը դժոխքին տանջանքներուն համեմատութեամբ երջանկութիւն պիտի համարիս։ Ինչո՞ւ համար մահուան մօտենալը քեզ այնչափ կը փախցունէ։ Ի՛նչպիսի գող ու սարսափ կու գայ վրադ։ Իսկ չէ՞ որ գերեզմանները դրախտ պիտի սեպուի համեմատութեամբ ան տանջանքներու տեղւոյն զորն որ դուն արհամարհեցիր։ Ո՞չ ապաքէն անտանելի բան է մարմնոյդ մէկ մասը կրակին մէջ բռնելով այրելը։ Ուրեմն ի՞նչ պիտի ըլլայ երբոր դժոխքին մէջ անկէ բիւրապատիկ աւելին կրես յաւիտեան։ Թէ որ դժոխքին լոկ խորհուրդը կամ յիշատակութիւնը սիրտդ կը խռովեցունէ, ի՞նչպէս կարող պիտի ըլլաս դիմանալ բուն տանջանքներուն։ Ինչո՞ւ համար մեծատունը կը գանգատէր Հայր Աբրահամին դժոխքին մէջ կրած նեղութիւններուն համար․ կամ ինչո՞ւ քու ընկերներէդ մեռնողները իրենց մահուան ժամանակը կը կորսնցունեն քաջասրտութիւննին ու կը փոխեն իրենց ամբարտաւան բերանը։ Ինչո՞ւ համար չեն կրնար քեզի պէս դժոխքը թեթեւ բանի մը տեղ դնել։ Ինչու չտեսա՞ր յուսահատութեան մէջ ինկող մարդ մը կամ հետը չխօսեցա՞ր։ Ի՛նչպէս տխուր են խօսքերը, ո՛րչափ ծանրաբեռն է իր կեանքը։ Իր ունեցածներուն մէկն ալ զինքը չեն հաճեցուներ, ոչ կերածին եւ ոչ խմածին մէջ քաղցրութիւն ունի․ բարեկամներ տեսնելն անգամ իրեն նեղութիւն է։ Կեանքէն ձանձրացած է, ու մահէն կը սոսկայ։

Եթէ դատապարտեալներուն խեղճութեանը մարդ կրնայ դիմանալ, ինչո՞ւ աւելի դիւրաւ պիտի չըկրնայ դիմանալ դժոխքին սա ճաշակներուն ։ Ի՛նչ պիտի ըլլայ եթէ տեսնես որ Սատանան ահարկու կերպարանքով մը կ'երեւի քեզի ։ Սիրտդ պիտի չնուաղի՞, պիտի չքաշուի՞ս ։ Եւ ինչպէ՞ս պիտի դիմանաս յաւիտեան ապրելու այնպիսի տեղ մը ուր ուրիշ ընկեր պիտի չունենաս, բայց եթէ դեւերն ու դատապարտեալները ․ և ոչ միայն պիտի տեսնես զանոնք, այլ և պիտի տանջուիս անոնց հետ ու անոնց ձեռքովը ։ Աս ալ հարցունեմ, որ եթէ Աստուծոյ բարկութիւնը այնքան թեթեւ բան մըն էր, ինչո՞ւ համար Աստուծոյ Որդին անիկայ այնչափ մեծ բանի տեղ դրաւ ։ Ան էր որ իրեն արիւն քրտինք թափել տուաւ ։ Կենաց Տէրը աղաղակեց թէ, "իմ անձս մահու չափ տրտում է" ․ և դարձեալ խաչին վրայ, "Աստուած իմ Աստուած իմ" զիս ինչո՞ւ թողուցիր" ։ Եթէ ան չարչարանքները դիւրութեամբ կրել մարդու մը հնար ըլլար, անշուշտ Յիսուսը պիտի ըլլար ան ։ Անիկայ քու ունեցածէդ աւելի զօրութիւն ունէր դիմանալու ։ Ա՛յս է քեզի, մեղաւոր, անմիտ ապահովութեանդ համար ։ Կը կարծես որ թեթե՞ւ պիտի ըլլայ քեզի ան բանը, որ այնքան ծանր էր Քրիստոսի ։ Այո՛, Աստուծոյ Որդին այնպէս զառն տագնապ կրեց և արիւն քրտինք թափեց, միայն օրէնքին անէծքին տակը․ իսկ դուն տկար՝ յիմար արարած ոչինչ բան կը համարիս Աւետարանին ալ անէծքին տակը իյնալը, որ աւելի խիստ պատիժ կը պահանջէ ։ Բարերար Տէրը աս քեզի զգաստանալ զղջմամբ, որ չըլլայ թէ աս մոլորութիւնդ խիստ շատ վնասի քեզի ։ Եւ հիմա՝ ընթերցող, կ'ուզեմ որ որոշում մը ընես ։

Ի՞նչ օգուտ պիտի քաղես անոնցմէ։ Ընդունայն պիտի ըլլան քեզի անոնք, թէ կամակար և մտադիւր պիտի խորհիս անոնց վրայ։ Դուն շատ անգամ Աստուծոյ աղօթարարութիւնները արհամարհեցիր, աս անգամ ալ նոյնը կ'ուզես ընել։ Զգոյշ կեցիր․ Աստուած շարունակ աղօթարարութիւններ ու սպառնալիքներ չըներ մարդուն։ Վըրէժխնդրութեան ձեռքը վերցուցած է, հարուածը մօտ է, և վայ այն մարդուն որուն պիտի զարնէ։ Գիրքը մէկդի՞ պիտի ձգես ըսելով թէ դժոխքէն ու դատապարտութենէն ուրիշ բան չխօսիր։ Քարոզիչներուն համար ալ սովորած էիր նոյն գանգատը ընել։ Բայց չե՞ս ուզեր որ խնայեցուննենք քեզի աս բաները։ Քու հոգիիդ արեանը պարտաւո՞ր ըլլանք, ու լսենք այն բանը որն որ ծանուցանելը Աստուած մեզի պարտք դրաւ։ Կ'ընտրես աւելի որ դուն այդպէս լուռ ու խաղաղ կորսուիս, մենք ալ քեզի հետ, քան թէ ճշմարտութիւն խօսելնուս համար քեզի ատելի ըլլանք։ Եթէ դուն այնչափ անողորմ ըլլալ յանձն կ'առնես, քաւ լիցի որ մենք այնպիսի յիմարութեան մը արատը վըրանիս առնենք։ Աս տեսակ նիւթի վրայ քարոզելը կամ գրելը ատելի ըլլալու դիւրին ճամբայ մըն է, և գովութիւն ընդունելու բաղձանքը այնպէս բնական է, որ քիչերը կը համրին սանկ պաշտօն մը կատարել։ Բայց դուն խորհէ որ աս բաները ճշմարի՞տ են թէ ոչ։ Եթէ ճշմարիտ չըլլային, բոլոր սրտով մէկ կ'ըլլայի քեզի հետ անոնց դէմ՝ որոնք ժողովուրդը կը վախցունեն առանց պատճառի։ Բայց եթէ աս սպառնալիքը Աստուծոյ խօսքն են, ինչ ողորմելի ես դուն, որ ոչ կը լսես ու ոչ կը խորհիս։ Եթէ դուն Աստուծոյ ժողովուրդէն մէկն ես, աս վարդապետութիւնը մըյիմարութիւն պիտի ըլլայ քեզի և ոչ թէ սոսկում ։ Իսկ եթէ տակաւին նորոգուած չես, կարծեմ թէ այնչափ երկիւղ պարտիս ունենալ երկինքի անունը լսելէն՝ որչափ դժոխքինը , թէ որ համոզուած ես թէ երկինքին կամ փրկութեան լոկ անունը բաւական չէ ։ Երկինք և թողութիւն քարոզելը քեզի գրգիռ մըն է զանոնք փնտռելու ոչ թէ զանոնք մերժելու ։ Իսկ դժոխք քարոզելը միայն համոզելու համար է քեզ որ փախչիս անկէ ։ Եթէ ամենևին հնար չըլլար քեզի անկէ ազատելու , ան ատենը ընդունայն էր քեզի խօսիլ դժոխքի վրայ . բայց քանի որ կենդանի ես, յոյս կայ քեզի ազատութեան, վասն որոյ ամէն միջոց 'ի գործ դրուելու է քեզ քու թմրութենէդ սթափեցունելու համար ։ Աւա՜ղ , ո՞ր միտք հիմա ըստ արժանւոյն կրնայ իմանալ , կամ ո՞ր լեզու կրնայ բացատրել ան հոգիներուն ցաւերը որոնք Աստուծոյ բարկութեան տակն են ։ Անատենը՝ մեղաւորներ , պիտի աղաղակեք ‘Քրիստոսի, “ողորմութիւն , գթութիւն , գթա՛ աս խեղճ հոգիին”. բայց ես հիմա քեզի կ’աղաղակեմ Տէր Յիսուսի անունովը , թէ “ողորմէ՛, գթա՛ մարդ քու հոգիիդ”. Ինչպէս գթայ քեզի Աստուած , երբ որ դուն հիմա չես ուզեր համոզուիլ քու անձիդ վրայ գութ ունենալու ։ Եթէ ձիուդ առջևը փոս մը հանդիպի , չես կրնար մղել որ մէջը իյնայ . և ի՞նչպէս կրնաս այսպէս յամառութեամբ հոգիդ դժոխք նետել , քանի որ վտանգը առաջուց զգուցուած է քեզի ։ “Տէրոջը բարկութեանն առջև ո՞վ կրնայ կենալ , և անոր սաստիկ բարկութեանը ո՞վ կրնայ դէմ դնել”։ Կարծեմ այլ ևս խօսիլ հարկաւոր չէ քեզի , թո՛ղ ուրեմն քու հոգեկորուստ մեղքերդ , և ինքզինքդ բոլորովին

Քրիստոսի տուր։ Հաւատով որոշէ աս բանը և կատարէ որ քու երեսդ ալ սուրբերուն հետը տեսնեմ սրբոց հանգստեանը մէջ։ Տէրը հաճողէ՛ քու սիրտդ որ աս ուխտը ընես առանց յապաղելու։ Բայց եթէ խոստանաս մինչև 'ի մահ, ու ալ հնար չըլլայ, վաղը չըլլես ըսես թէ հաւատարմաբար ինծի խօսք տուող չեղաւ, և մէկ բարեկամ մը չունէի որուն սաստիկ փափաքը ըլլար զիս աս դատապարտութենէն ազատել։

ԳԼՈՒԽ Ը։

Սրբոց հանգիստը անդանդաղ փնտռելու հորդորութիւնը։

Եթէ ասանկ ստոյգ ու փառաւոր հանգիստ մը կայ սուրբերուն համար, ինչու համար աւելի ժրութեամբ չփնտռուիր անիկայ։ Անշուշտ պիտի խորհինք որ, եթէ մարդ մը լսելու ըլլար անգամ մը թէ այսպիսի անպատմելի փառք մը կայ ստանալու, և հաւատար թէ բանը ճշմարիտ է, խելքը գլխէն պիտի երթար ուրախութենէն և աս բանին սաստիկ փափաքէն, և գրեթէ ուտելն ու խմելը պիտի մոռնար և ուրիշ բան պիտի չհոգար և ուրիշ բան պիտի չխօսէր ու ուրիշ բան չխնդրէր, բայց միայն թէ ինչ կերպով ստանայ աս գանձը։ Բայց ան մարդիկը որ ասիկայ ամէն օր կը լսեն, և կը դաւանին թէ իբրև իրենց հաւատքին հիմնական մասը կը հաւատան անոր, այնպէս քիչ կը խորհին անոր վրայ և այնպէս քիչ կ՚աշխատին անոր համար, որպէս թէ բնաւ այնպիսի բան մը լսած չեն, կամ թէ լսած խօսքերնէն և ոչ մէկուն կը հաւատան: Աս յանդիմանութիւնը մասնաւորապէս կը յարմարի աշխարհասէրներուն՝ անկրօններուն, երևութաբար կրօնքը դաւանողներուն և բուն աստուածապաշտներուն անգամ:

Աշխարհասէրները այնպէս զբաղած են աշխարհային բաներ մտածելու՝ որ ոչ սիրտ ունին ոչ ժամանակ աս հանդիստը խնդրելու: Ո՛վ յիմար մեղաւորներ, ո՞վ ձեզ ցնորեցուց: Աշխարհ՝ մարդիկը անբան գազաններէ աւելի ապուշ կ՚ընէ, և յիմարութենէ ալ քանի մը աստիճան անդին անցնիլ կու տայ: Տես ինչ ջանք՝ ինչ վազել՝ ինչ աղաղակ չնչին բանի մը համար, մինչդեռ յաւիտենական հանդիստը զանց եղած կը մնայ: Ինչ աշխատութիւն՝ ինչ հոգ աշխարհի մէջ իրենց ընկերներէն աստիճան մը վեր ըլլալու, երբոր զանց ըրած են սրբոց թագաւորական փառաւորութիւնը: Ինչ անյագ տենչ մարմնաւոր զուարճութեանց, ուր Աստուծոյ փառաբանութիւնը և հրեշտակներուն ուրախութիւնը ծանր բեռ մը կը համարին: Ինչ անխոնջ փոյթ իրենց պատիւներուն և ստացուածքնին աւելցունելու վրայ, (որն որ թերևս միայն օրըստօրական ապրուստ մըն է,) երբոր գիտեն թէ դատաստանը կը մօտենայ. բայց թէ ան առենը իրենց վիճակը ինչպէս պիտի ըլլայ, անոր վրայ ոչ ժամ մը կը խորհին: Ինչ կանուխ ելլել ու շատ ուշ հանգչիլ, ու բոլոր տարին աշխատիլ, իրենց՝ ու իրենց ընտանեացը պատիւը մինչև 'ի մահ պահելու համար. բայց թէ ետքը ինչ պիտի պատահի, ան ոչ ոք կը խորհի: Բայց երբոր փրկութեան համար ըլլալու ջանքին վրայ խօսք ըլլայ, կ'աղաղակեն. չե՞նք կրնար փըրկուիլ առանց այնչափ աշխատութեան: Որչափ կանուխ կ'արթնցունեն անոնք իրենց սպասաւորները որ ելլեն գործեն, բայց ո՞րչափ քիչ կը հըրաւիրեն զանոնք աղօթքի կամ Սուրբ Գիրք կարդալու: Ինչ բրած է արդեօք աս աշխարհս զինքը սիրողներուն և իր բարեկամներուն՝ որ այնպէս եռանդով անոր կը հետևին և այնչափ տառապանքով կը խնդրեն անիկայ, ուր Քրիստոս և երկինք մէկ դի մնացած են, ու քիչերը փոյթ ունին անոնց համար. կամ ի՞նչ պիտի ընէ արդեօք աշխարհ իրենց համար հանդերձեալին մէջ: Աշխարհք գալը ընդհանրապէս նեղութիւնով ու տրտմութիւնով է: Անցքը շարունակ հոգով և աշխատութեամբ: Իսկ անկէ դուրս ելլելը ամէն բանէ աւելի դառն է: Ո՜վ անմիտ՝ խելացնոր մարդ: Ուրախութիւնն ու հեշտութիւնը միշտ հեռո՞ւ պիտի մնայ: Ոսկին ու աշխարհային փառքը սիրտ բարեկամներ պիտի ըլլա՞ն քեզի քու յետին կարօտութեանդ ատենը: Քու նեղութեանդ օրը քու աղաղակիդ պիտի լսե՞ն: Քու մահուանդ ժամուն քեզի պատասխան մը կամ ըսփոփանք մը պիտի շնորհե՞ն. Քեզի հետ հանդերձեալ աշխարհը պիտի գա՞ն. ու կամ թէ կարող պիտի ըլլա՞ս զանոնք իբրև կաշառ դատաւորին տալով ինքզինքդ արդարացունել ու օրհնեալներուն մէջ քեզի տեղ մը գնել: Թէ որ ադ բանը ընել հնարաւոր է, ուրեմն ինչո՞ւ համար մեծատունը "կաթիլ մը ջուր" կը խնդրէր "իր լեզուն զովացունելու համար": Կամ թէ ներկայ հաճոյքներուն ու պատիւներուն անոյշ պտուղները աւելի՞ կ'արժեն քան զյաւիտենական հանդիստը. կամ ան մնայուն գանձին կորստեանը փոխարէն մը կրնա՞ն ըլլալ: Ամենափոքր ակնկալութիւն մը անգամ կրնար ունենալ որ աս բաներուն մէկը ըլլայ։ Ո՜հ ցած և խաբեբայ աշխարհ, քանի քանի անգամ լսեցինք որ քու ամենէն հաւատարիմ ծառաներդ վերջապէս գանգատեցան թէ "աշխարհը զիս խաբեց և կործանեց։ Իմ յաջողութեանս ատենը զիս կը շողոքորթէր, բայց հիմա իմ կարօտութեանս ատենը զիս երեսէ կը ձգէ։ Եթէ անոր ծառայածիս չափ հաւատարմաբար Քրիստոսի ծառայած ըլլայի, զիս այսպէս անմխիթար ու անյոյս թողուցած չէր ըլլար"։ Անոնք այսպէս կը գանգատին, բայց և այնպէս ուրիշ մեղաւորները անոնցմէ խրատ չեն առներ։

Իսկ կրօնական պարտաւորութիւնները ընդունողներն ալ չեն համոզուիր իրենց հոգիներուն փրկութիւնը ստանալու համար՝ կրօնքին սովորական արտաքին պարտաւորութիւնները կատարելու յանձնառու ըլլալ։ Եթէ իրենց բնակած քաղաքին մէջ Աւետարան քարոզուի, թերևս օրուան մէկ մասը անիկայ լսելու երթան, ու միւս մասը տունը նստին. կամ եթէ տանը մեծը երթայ, մնացած ընտանիքը տունը կենան։ Բայց թէ որ Աւետարանին պարզ ու ազդու քարոզութիւնը չունենան, բոլոր քաղաքին կամ գիւղին մէջ որչափ քիչ մարդ կը գտնուի որ մէկ երկու մղոն տեղ երթայ Աստուծոյ բանին քարոզութիւնը ուրիշ տեղ լսելու, թէպէտ շատ մղոններ հեռու վաճառանոցներ կ'երթան իրենց մարմնաւոր ապրուստին համար։ Գիտեն որ Սուրբ Գիրքը Աստուծոյ օրէնքն է՝ որով պիտի արդարանան կամ դատապարտուին դատաստանին օրը. և գիտեն որ "երանի" է "ան մարդուն որուն կամքը Աստուծոյ օրէնքին մէջն է, ու գիշեր ցորեկ անոր օրէնքին վրայ կը մտածէ”. բայց և այնպէս չեն ուզեր օրը գլուխ մը կարդալ Սուրբ Գիրքէն։ Բոլոր շաբաթը չեն կարդար, և թէ որ Կիրակի օրը հետերնին եկեղեցի տանին Սուրբ Գիրքը՝ այնչափ է կարդացածնին։ Թէպէտ իրենց պատուիրուած է անդադար աղօթք ընել և միշտ աղօթք ընել, բայց և այնպէս ոչ իրենց ընտանիքին մէջ՝ ոչ ալ առանձին շարունակ աղօթք կ'ընեն։ Դանիէլ աւելի կ'ընտրէր առիւծներուն գուբը նետուիլ, քան թէ ետ կենալ օրը իրեք անգամ աղօթք ընելէն իր տանը մէջ՝ ուր իր թշնամիները կրնային լսել. իսկ ասոնք աւելի կ'ընտրեն Սատանային՝ ան մռնչող առիւծին յաւիտենական որս ըլլալ, քան թէ աս կերպով իրենց ապահովութիւնը խնդրել։ Կամ ցուրտ և սրտէ չբղխած աղօթքներնին կը ստիպեն զԱստուած որ խնդրածնին չկատարէ, վասն զի ամէն մարդ կ'ընդունի որ եթէ մէկը թեթևութեամբ և քիչ անգամ կը խնդրէ՝ շատ հոգ չունի խնդրածին վրայ։ Անոնք որ ինքզինքնին անարժան կը դատեն երկինքին, այնպէս կը համարին որ իբր թէ երկինք իրենց աւելի տևական ու աւելի եռանդուն խնդրուածներուն արժանի չէ։ Եթէ առտուիրիկուն եռանդուն աղօթքով Տէրը չխնդրող ամէն տուներուն դուռներուն վրայ նշան դրուած ըլլար, և Աստուծոյ բարկութիւնը թափուէր ան տուներուն վրայ, մեր քաղաքները հարուածով կործանած տեղեր պիտի ըլլային, ներսէն մեռած մարդիկներ՝ դուրսէն դատապարտութեան նշաններ։ Կը վախնամ որ եթէ տուն մը փրկուէր, տասը տուն մահուան նշանը պիտի ընդունէր. և ան ատենը իրենց դուռներուն սրբեցունելու էին աս աղօթքը ընել թէ՝ “Տէր, ողորմէ՛ մեզի”, ինչու որ մէջի մարդիկը չեն ուզեր աղօթք ընել։ Բայց մանաւորապէս եթէ տեսնէինք թէ ինչ կ'ընեն մարդիկ իրենց առանձնական սենեակներուն մէջ, ո՜րչափ քիչերը պիտի գտնէիր ամբողջ քաղաքի մը մէջ որ առտու իրիկուն քառորդ մը ժամ անցունեն իրենց հոգւոյն համար Աստուծոյ եռանդուն խնդրուածքներ մատուցանելու։ Ո՛րչափ չնչին բան կը համարին աս մարդիկը յաւիտենական հանգիստը։ Այսպէս անհոգութեամբ զանցառութիւն կ'ընեն իրենց բարեպաշտութեանը համար ջանք ընելու, մինակ ժողովքներու մէջ քանի մը հրապարակական պարտաւորութիւններ կը կատարեն, ան ալ սովորութենէ՝ կամ իրենց պատուոյն համար ընելու ստիպուած են։ Ջանա՛ համոզել որ բարեպաշտական գիրքեր կարդան, իրենց հաւատքին ապացոյցները սորվին, և Տէրոջը օրը սուրբ պահեն աղօթքով՝ մտածութեամբ՝ Աստուծոյ խօսքը լսելով, ու հրաժարելով բոլոր աշխարհային խորհուրդներէն և խօսակցութիւններէն. ինչ ձանձրալի կեանք պիտի համարին ասիկայ, իրր թէ երկինքի համար այնչափ աշխատութիւն կրել չարժեր։

Ուրիշ կարգ մըն ալ կրօնքը արտաքին կերպով [illegible] են. որոնք պատրաստ են որ և իցէ արտաքին պարտաւորութեան, բայց կրօնքին ներքին գործքերը կատարելու բնաւ չեն համոզուիր։ Երկինքի վրայ կը քարոզեն, մտիկ կ'ընեն, կը կարդան, կը խօսին իրենց ընտանեացը մէջ, կ'աղօթեն անոր համար, բարի գործքերու ու բարեպաշտներու կողմնակից կ'ըլլան, և կը փափաքին աստուածապաշտներուն կարգէն սեպուիլ, բայց բնաւ չես կրնար զանոնք կրօնքին աւելի հոգևոր պարտաւորութիւններուն ուղղել, ինչպէս է *առանձին աղօթքի ու մտածութեան մէջ յարատև ու եռանդուն, ու անձնաքննութեան մէջ արդարադատ երկնաւոր բաները խորհող ըլլալ. իրենց սրտերուն խօսքերուն և վարքին վրայ հսկել, մարմինը մահացունել ու մարմնոյ խնամ չտանիլ ցանկութեան համար, թշնամին սիրել ու անոր սրտանց ներել և իրենց եղբայրները իրենցմէ լաւ համարիլ, բոլոր իրենց ունեցածը և ըրածը Քրիստոսի ոտքը ձգել, և անոր ծառայութիւնը ու սէրը ամէն բանէ վեր դասել, պատրաստ ըլլալ մեռնելու և յօժարութեամբ ամէն բան թողելու Քրիստոսի երթալու համար: Կեղծաւորները ասոնց մէկն ալ չեն ուզեր ընել: Եթէ կեղծաւոր մը Աւետարանը ուրախութեամբ ընդունի՝ վեր'ի վերայ է և ոչ թէ բոլոր սրտով. սերմին բնաւ խորունկ հող չտար: Կարծիքները կը փոխուին, բայց սիրտը հալելով նորէն չձուլուիր. և ոչ զՔրիստոս կը հաստատէ հոն կատարեալ զօրութեամբ և իշխանութեամբ: Ինչպէս այնպիսույն կրօնքը՝ նոյնպէս գլխաւոր զբաղումն ու խօսակցութիւնը կարծիքի վրայ կը կայանայ: Այսպիսիները ընդհանրապէս տգէտ, համարձակ ու փառասէր վիճաբանողներ են մանաւանդ, քան թէ հլու ընդունողներ յայտնուած ճշմարտութիւններուն սիրով ու հնազանդութեամբ: Ուրիշներուն անձն ու դատողութիւնը արհամարհելնուն՝ ու հազիւ երբեք Քրիստոսի վսեմ խորհուրդներուն վրայ հաւատեաւ ու խոնարհութեամբ խօսելնուն համար, յայտնի կ'ընեն որ իրենց աստուածպաշտութիւնը ուղեղին մէջ կը կայանայ՝ և ոչ թէ սրտին: Փորձութեան հովը փետուրի մը պէս կը թռցունէ զիրենք, ինչու որ սիրտերնին հաստատուած չէ Քրիստոսով և շնորհքով: Նաև իրենց առանձին* խօսակցութեանը մէջ խոնարհութեամբ չեն ողբար իրենց հոգւոյն անկատարութիւնները, և ոչ սրտի ցաւով կը խոստովանին իրենց Քրիստոսի ըրած ապերախտութիւնը․ այլ այս ինչ գաղափարի կամ կողմնակցութեան տէր ըլլալնին իրենց ծեծագոյն մխիթարութիւնը կը համարին։ Նոյնը կրնայ ըսուիլ աշխարհասէր կեղծաւորին վրայ, որ կը խեղդէ Աւետարանը աշխարհային հոգերու և բաղձանքներու փուշերուն մէջ։ Համոզուած է որ պարտի կրօնասէր ըլլալ, ապա թէ ոչ՝ չկրնար փրկուիլ․ վասնորոյ կը կարդայ, կը լսէ, աղօթք կ'ընէ և իր առջի ընկերները և ընթացքը կը ձգէ, բայց միանգամայն որոշած է որ առժամանակեայ բաներն ալ հաստատ բռնէ։ Թերևս իր դատողութիւնը կ'ըսէ՝ թէ Աստուած է գերագոյն բարին, բայց իր սիրտն ու զգացումները բընաւ այսպէս ըսած չեն։ Աշխարհ աւելի գրաւած է իր զգացումները, քան թէ Աստուած․ ուստի աշխարհն է իր Աստուածը։ Թէպէտ աշխարհային մարդոց պէս ընդհանուր ընդունուած գաղափարներու և նորութիւններու ետևէ չէ, սակայն կը յարի ան կարծիքին որ իր աշխարհային օգտին աւելի կը նպաստէ։ Եւ մահաբեր հիւանդութեամբ տկարացած մարդու մը մտքին պէս, իր միտքն ալ աշխարհային յօժարութիւններու հարուածով զարնուած է։ Որչափ տկար է առանձին աղօթքի մէջ, ինչպէս հարևանցի իր խղճի քննութեան ու մտածութեան մէջ․ որչափ անբաւական սրտի վրայ հսկողութիւն ընելու մէջ, և բոլորովին ոչի՛նչ՝ զԱստուած սիրելու՝ անոր հետ քալելու՝ անով ուրախանալու և անոր փափաքելու մասին։ Այնպէս որ թէ աս և թէ ուրիշ տեսակ կեղծաւորները թէպէտ քեզի հետ միաբան կ'երթան կրօնքին արտաքին դիւրին մասին մէջ, սակայն ներքին և հոգևոր պարտաւորութիւնները կատարելու համար աշխատութիւնը յանձն առնուլ չեն ուզեր։

Ու քանի աստուածապաշտներն անգամ իրենց յաւիտենական հանգիստը շատ ծոյլ փնտռողներ են։ Աւա՜ղ, ի՜նչ անհամեմատութիւն կայ մեր լոյսին ու ջերմութեանը մէջ, այսինքն՝ մեր դաւանութեանն ու ջանքին մէջ։ Ո՞վ ունի ան փոյթը, որն որ երկինքի համար ունենալ պէտք է։ Ի՜նչպէս հանդարտ կը կենանք, ո՛րչափ ծուլութեամբ կը գործենք, ինչպիսի խօսքերով, խաղերով ու կատակներով կ'անցունենք ժամանակնիս. ինչ խարեբայ կերպերով կը կատարենք Աստուծոյ գործը։ Այնպէս կը լսենք որպէս թէ չլսեցինք, և այնպէս կ'աղօթենք որպէս թէ բնաւ աղօթք չըրինք. այնպէս կը քննենք սրտերնիս, կը խոկանք, և կը յանդիմանենք մեղքը իբրև թէ ասոնց մէկը չըրինք. և այնպէս կը սիրենք Քրիստոս որպէս թէ չենք սիրեր. այնպէս սորվեր ենք երկնային բաները գործածել, ինչպէս որ Աստուած կը հրամայէ մեզի գործածել աշխարհին բաները։ Ի՞նչ սաստկացեալ ապշութիւն է որ թմրեցուցեր է մեզ։ Մեռնելու վրայ ենք և դիտենք մեր վիճակը, բայց և այնպէս չենք արթըննար. յաւիտենական երջանկութեան կամ յաւիտենական թշուառութեան դուռներուն առջևը կայներ ենք, ու չենք զգար. մահը դուռներնիս կը զարնէ, ու մենք չենք լսեր. Աստուած և Քրիստոս կը կանչեն և կ'աղաղակեն մեզի, "Այսօր թէ որ իմ ձայնիս կը լսէք սրտերնիդ մի խստացունէք. գործեցէք քանի որ ցորեկ է, վասն զի գիշերը կու գայ, երբ մէկը չըկրնար գործել"։ Հիմա ձեր գործին պարապեցէք, աշխատեցէք ձեր կեանքին համար, հիմա բոլոր զօրութիւններդ ու ժամանակներդ 'ի գործ դըրէք. թէ որ հիմա չընէք, երբէք կարող պիտի չըլլաք ընել. բայց մենք այնպէս թմրած կը կենանք, որպէս թէ կէս քուն ենք։ Ի՛նչպէս կ'աճապարեն մահն ու դատաստանը. ի՛նչպէս արագ կու գան՝ գրեթէ քովերնիս հասած են, բայց մենք ի՛նչպէս յամր կը շարժինք։ Ո՛վ Տէր, ինչ անզգայ, երկրաւոր, դժոխային բան է կարծր սիրտը։ Ո՞ւր է ան մարդը որ արդեամբք և ճշմարտութեամբ քրիստոնեայ է։ Ինծի կ'երեւի թէ՝ մարդիկ ամէն տեղ իրենց յաւիտենական վիճակը ուրիշ բանի մը տեղ կը դնեն։ Շատ քիչ և վեր 'ի վերոյ հոգ ունին անոր. անիկայ իրենց կեանքին մէկ յատուկ գործը չեն համարիր։ Եթէ ես ալ նոյն ախտով ախտացած չըլլայի, ի՛նչ դառն արտասուօք պիտի լուանէի աս մեղանը, ի՛նչ հառաչանքով պիտի խօսէի աս դանդաղանները. և ի՛նչ սրտի ցաւով պիտի ողբայի աս ընդհանուր մեռելութեանը վրայ։

Իշխանները ըստ պատշաճի կը կատարե՞ն իրենց պաշտօնը։ Անոնք նախանձաւո՞ր են Աստուծոյ համար։ Աստուծոյ տունը կը շինե՞ն։ Զգուշութեամբ կը դիտե՞ն Աստուծոյ պատիւը։ Կը նպաստե՞ն խօսքին, և արիաբար կը յանդիմանե՞ն մեղքն ու մեղաւորները, որոնք մեր խաղաղութիւնը խռովող՝ ու մեր ամէն թշուառութեանը գլխաւոր պատճառն են։ Բոլոր իրենց կարողութիւնը, հարստութիւնը, պատիւն ու բոլոր իրենց ազդեցութիւնը Քրիստոսի թագաւորութեանը յառաջադէմ զարգանալուն կը գործածե՞ն իբրև այնպիսիներ՝ որ քիչ ատենէն իրենց տնտեսութեան հաշիւը պիտի տան։

Որչափ քիչ են ան դատաւորները, որ իրենց

պաշտօնին մէջ զգուշ ըլլան ։ Ամէնէն ընտիրներն անգամ աս բանիս մէջ որչափ պակաս են ։ Մարդիկներուն՝ Աւետարանին ըրած անհնազանդութեանը դէմ "Սուրբ Հոգիին վկայութիւնովը" կը բողոքե՛նք. մեր քաղաքներուն մէջ ապականիչ կրակի մը պէս մեղքին դէմ կը կռուի՛նք, ու մարդիկ անոր մէջէն բռնութեամբ դուրս կորզելու կը ջանա՛նք ։ Մեր ժողովուրդը "Տէրոջը վախը գիտցողներու" պէս կը համոզե՛նք ։ Ազդու կերպով կը քարոզե՛նք Քրիստոսը՝ վերստին ծնունդը՝ հաւատքն ու սրբութիւնը, հաւատալով թէ առանց ատոնց մարդիկ կեանք չեն կրնար ունենալ ։ Մեր աղիքները կը գալարի՛ն տգէտ՝ անհոգ և խստապարանոց բազմութեան վրայ ։ Երբոր երեսնին կը նայի՛նք սիրտերնիս կը ցաւի՛ անոնց վըրայ, որ գուցէ հանգստեան մէջ պիտի չտեսնենք զանոնք ։ Պօղոս Առաքեալին պէս "լալով կը խօսի՛նք անոնց" իրենց մարմնաւոր ու երկրաւոր վիճակին վրայ. և "կ'ուսուցանե՛նք զանոնք հրապարակաւ ու տուներու մէջ, քանի որ պատեհութիւն կ'ունենանք, և շատ արցունքով"։ Կ'աղաչե՛նք կը պաղատի՛նք անոնց իրենց հոգիներուն փրկութեանը համար ։ Կամ թէ լոկ կը ջանանք հաճոյ ըլլալ ան ունկնդիրներուն՝ որոնք մեր խօսքերուն վրայ կրնան դատաստան ընել, որպէս թէ պաշտօնէի մը բոլոր գործը ուրիշ բան չէ՝ բայց եթէ ըլլալ ժամ մը գեղեցիկ ատենաբանութիւն մը ընել, ու այնուհետև ժողովրդեան հոգ չըտանիլ մինչև յաջորդ քարոզը ։ Ո՛չ ապաքէն մարմնաւոր խոհեմութիւնը մեր եռանդը կը չափաւորէ ու շատ սրտաշարժ նիւթերու վրայ ըրած ատենաբանութիւննիս անհոգի կ'ընէ ։ Ի՛նչպէս մեղմով կը խօսինք ան մեղքերուն վրայ՝ որոնք այնպէս անգթութեամբ՝ պիտի վարուին ժողովրդոց հոգիներուն հետ : Մէկ խօսքով, երկնից բաներուն վրայ մեր խորունկ զգացում չունենալը պատճառ կ'ըլլայ որ մարդիկ բարեպաշտութեան արտաքին երեւոյթին միայն կը կապուին, եւ այսպէս ժողովուրդը կը սորվի անհոգ ունկնդրութիւն մը ընել իբրեւ սովորութիւն, որն որ իրենց հոգեւոր կործանում է : Տէրը ներէ պաշտօնեաներուն աս մեծ մեղքը, եւ մասնաւորապէս ինձ :

Մի՛ թէ ժողովուրդը իշխաններէն ու պաշտօնեաներէն աւելի զգայո՞ւն է . ի՞նչպէս կարելի է յուսալ աս բանը : Դ՛ու անձիդ վրայ նայէ ը՛նթերցող եւ լուծէ աս խնդիրը : Խղճմտանքիդ հարցուր եւ թող որ ճշմարիտը ըսէ քեզի : Դ՛ու յաւիտենական հանգիստդ՝ աշխարհիս վրայ քու ընելու գործքերուդ իբրեւ ամենէն մեծը աչքիդ առջեւը դրա՞ծ ես : Բոլոր քու զօրութեամբդ հսկեցի՞ր եւ աշխատեցա՞ր որ "մէկը չառնէ քու թագդ" : Ճշմարտեցի՞ր որ չըլլայ թէ ուշ մնաս եւ գործդ չկատարած մեռնիս : Բազմաթիւ արգելքներուն յաղթելով՝ ջանացի՞ր "դիմել դէպ'ի Աստուծոյ կոչման կէտը Քրիստոս Յիսուսով", մինչեւ որ "առջեւը եղած բաներուն հասնիս": Խիղճդ կրնա՞յ վկայել քու ծածուկ աղաղակներուդ՝ հառաչանքներուդ ու արցունքներուդ համար : Դ՛ու ընտանիքդ կրնա՞յ վկայել որ Տէրոջը վախը սորվեցուցիր անոնց, եւ զգուշացուցիր զանոնք որ "չըլլայ թէ ան չարչարանքին տեղը երթան" : Դ՛ու երեցդ կրնա՞յ վկայել թէ կ'աղաղակէիր "ինչ ընեմ որ փրկուիմ", եւ թէ իրեն հետ կը զանգատէիր քու սրտիդ ապականութեանը վրայ, ու եռանդուն ոգւով Տէրը կը փնտռէիր : Դ՛ու դրացիներդ կրնա՞ն վկայել քեզի համար որ դուն ամբարիշտները կը յանդիմանէիր և քու եղբայրներուդ հոգիները փրկելու համար կ'աշխատէիր ։ Թող բոլոր ատ վկայութիւնները դատաստան ընեն այսօր Աստուծոյ և քու միջդ թէ անկեղծութեամբ հետամո՞ւտ ես յաւիտենական հանգստեան՝ թէ ոչ ։ Դուն քու սպասաւորիդ ծուլութիւնը կրնաս իմանալ իր գործքերէն , թէպէտ և ծոյլ կենալը տեսած չըլլաս . այնպէս ալ քու գործքերէդ կրնաս իմանալ քու վիճակդ ։ Քու սէրդ դէպ'ի Քրիստոս՝ քու հաւատքդ՝ նախանձդ և ուրիշ շնորհքներդ զօրաւո՞ր են թէ տկար ։ Ի՞նչ են քու ուրախութիւններդ ։ Ի՞նչ է քու վստահութիւնդ ։ Ամէն գործերդ ի կարգի՞ են ։ Պատրա՞ստ կը մեռնելու, եթէ այսօր ըլլար մեռնելուդ օրը ։ Ան անձինքը որոնց հետ կը կենցաղավարիս , կ'օրհնե՞ն քեզ ։ Աս ըսածներէս գնա դատաստան ըրէ , և շուտով պիտի ճանչնաս թէ արդեօք աշխատո՞ղ ես թէ ծոյլ ։

Ո՛վ երջանիկ հանգիստ՝ ինչպէս չարաչար անփոյթ ե՛ն մարդիկ քեզի համար ։ Ո՛վ փառաւոր արքայութիւն , ինչպէս չճանչցուիր քու արժէքդ ։ Չեն գիտեր մարդոց անհոգ որդիները թէ ինչ է ան վիճակը՝ որ այնչափ կ'արհամարհեն ։ Եթէ միայն գիտնան՝ անտարակոյս ուրիշ կերպ պիտի խորհին ։ Կը յուսամ ո՛վ ընթերցող , որ դուն կ'զգաս թէ ինչ չարիք է յաւիտենական հանգիստը անարգ համարելը , և թէ դուն ալ չարաչար աս յանցանքին տէրը եղած ես ։ Կը յուսամ նաև թէ պիտի չթողուս որ աս ճանաչումդ անարդիւն մնայ ։ Եթէ բժիշկը ըսէր քեզի , “Թէ որ աս մէկ բանը ընես տարակոյս չունիմ որ պիտի բժշկուիս” , չէ՞իր ըներ ։ Արդ ես ալ կ'ըսեմ քեզի , եթէ քու հոգիիդ համար աս մէկ բանը ընես , ամենևին տարակոյս չունիմ որ պիտի փրկութիւն գըտնես։ Եթէ դանդաղութիւնդ ձգես, ու բոլոր ուժդ քեզի ժողվելով՝ Քրիստոնեայ ըլլաս արդեամբք ու ճշմարտութեամբ, ան ատենը չեմ գիտեր թէ ինչ բան քու երջանկութիւնդ կրնայ արգիլել։ Որչափ հեռացած ըլլաս Աստուծմէ, խնդրէ անիկայ բոլոր սրտով, և անտարակոյս պիտի գտնես։ Որչափ դաժանութիւն ալ որ ցուցուցած ես Յիսուս Քրիստոսի՝ բոլոր սրտովդ խընդրէ անիկայ, անյապաղ հնազանդէ անոր և քու փրկութիւնդ արդէն եղածի պէս ստոյգ կ'ըլլայ։ Թէպէտ Քրիստոսի քաւութիւնը կատարեալ է՝ թէպէտ խոստմունքը ձրի է՝ թէպէտ Աստուծոյ ողորմութիւնը մեծ է, բայց թէ որ լոկ կը խօսիս աս բաներուն վրայ և ոչ թէ եռանդով կ'ընդունիս զանոնք՝ երբէք օգուտ պիտի չգտնես անոնցմէ. և թէ որ աշխատելու տեղ՝ դանդաղ կ'ըլլաս, պըսակը կը կորսնցունես։ Աշխատէ ուրեմն ժրութեամբ և սրտի մտօք և Աստուծմէ գոհացիր որ տակաւին ժամանակ կը շնորհէ քեզի աս բաներուն համար։

Քեզ առանց պատճառի չստիպելս ցուցունելու համար, հոս քանի մը ազդու խորհրդածութիւններ պիտի աւելցունեմ։ Ընթերցիր և ինչպէս Մովսէս ըսաւ Իսրայէլացւոց, "Քու սրտիդ մէջը դիր ամէն աս խօսքերը, որոնք այսօր վկայութիւն բերի. քանզի անիկայ քեզի պարապ բան մը չէ որովհետև քու կեանքդ է"։ Տէրը քու սիրտդ բանայ և հաստատէ իր խորհուրդները քու մէջդ քու սրտիդ ներգործելով։

1. Խորհէ թէ ո՛րչափ հարկ է որ՝ մեր ժրաջանութիւնը համեմատ ըլլայ մեր ունեցած նպատակին, ընելու գործերնուս, մեր ժամանակին կարճութեանը և ան-

[illegible]ողութեանը, և մեր [illegible] [illegible] [illegible]նութեանը։ Քրիստոնէին փափաքներուն և ջանքերուն նպատակները այնչափ մեծ են, որ երկրի վրայ որ և իցէ մարդկային հանճար չկրնար ըմբռնել զանոնք։ Ա՞յս բան մը այնչափ գերազանց՝ այնչափ հարկաւոր՝ որչափ զԱստուած փառաւորելն ու մեր ու այլոց հոգիներուն փրկութիւնը գործել, դժոխքին տանջանքներէն ազատելով ու երկինքին փառքը ստանալով։ Ու այսպիսի կարևոր բաներու ազդեցութիւնը որչափ աւելի ալ ըլլայ, կրնա՞յ չափազանց ըսուիլ։ Որչափ եռանդով փափաքելու ըլլանք կամ որչափ սաստիկ սիրելու ըլլանք, տակաւին քիչ չէ՞. կամ թէ որ մեկը անոնց համար ժրութեամբ աշխատելու ըլլայ՝ կրնա՞յ ըսուիլ որ չափէն աւելի աշխատեցաւ։ Չե՞նք գիտեր որ եթէ մեր աղօթքները չզօրանան և մեր աշխատութիւնները չյաջողին, յաւիտեան պիտի կորսուինք։ Երկրի վրայ քրիստոնէի մը գործը շատ մեծ ու բազմատեսակ է։ Հոգին նորոգուելու է, ապականութեան գործքերը մահացունելու է, սովորութիւնները՝ փորձութիւններն ու աշխարհային շահախնդրութիւնը յաղթուելու են. մարմինը նուաճելու է, կեանքը՝ բարեկամները՝ պատիւը արհամարհուելու են. բանաւոր պատճառներով խղճմտանքը խաղաղելու է, և թողութեան ու փրկութեան վստահութիւնը ձեռք ձգուելու է։ Յիրաւի Աստուած պիտի տայ մեզի ասոնք առանց մեր արժանաւորութեանը, սակայն պիտի չտայ առանց մեր եռանդով խնդրելուն և աշխատելուն։ Անկէ զատ շատ գիտութիւն կայ ստանալու, շատ կարգադրութիւններ կան 'ի գործ դրուելու և շատ պարտաւորութիւններ կատարուելու. ամէն հասակ, տարի ու օր որոնց կը հանինք, ամէն տեղ որ կ'երթանք, ամէն մարդորուն հետ գործ կ'ունենանք, և մեր վիճակին ամէն փոփոխութիւնները նոր աշխատութիւն կը պահանջեն. կնիկներ, զաւկըներ, ծառաներ, դրացիներ, բարեկամներ, թշնամիներ, ամէնը պարտաւորութիւններ կը դնեն մեր վրայ: Գտած է ուրեմըն որ ան մարդը որն որ այսչափ պարտաւորութիւններ ունի կատարելու՝ ջանք ընելու չէ՞. միթէ խելացութիւն է յապաղիլն ու դանդաղիլը: Ժամանակը կ'անցնի: Քանի՞ մը օրէն՝ ալ հոս պիտի չգտնուինք: Հազար հիւանդութիւններ պատրաստ են մեր վրայ յարձակելու: Մենք որ հիմա կը քալողենք, ճոնիկ կ'ընենք, կը խօսինք, կը պտըտինք, քիչ ատենէն հողը պիտի դրուինք և հոն որդերուն պիտի թողուինք խաւարի ու ապականութեան մէջ, գրեթէ հոն հասած ենք արդէն. չենք գիտեր ուրիշ քայլոց մ'ալ պիտի ընե՞նք, ուրիշ Կիրակիի մը կամ ուրիշ ժամու մ'ալ պիտի հասնի՞նք: Որչափ գործունեայ ըլլալու են անոնք որոնք գիտեն թէ այնչափ կարճ միջոց մը ունին այնպիսի մեծ գործի համար: Իսկ թշնամիներ ալ ունինք որ միշտ դարան կը գործեն և կ'աշխատին մեր կործանմանը համար: Որչափ ժրաջան է Սատանան մեզ ամէն կերպով փորձելու մէջ: Աստուծոյ "արթո՛ւն կեցէք, հսկեցէք, ինչու որ ձեր հակառակորդը Սատանան, մռնչող առիւծի պէս, կը պտըտի ու կը փնտռէ թէ ո՛վ պիտի կլլէ. որուն դէմ կեցէք հաւատքով հաստատուած": Որչափ ժրաջան են "Սատանային պաշտօնեաները, սուտ ուսուցիչները, ծաղր ընողները, հալածիչները". բայց ամենէն աւելի գործունեայ ու ժրաջան մեր ներքին ապականութիւնները են: Տկար ընդդիմութիւն մը ընելը կրնայ բաւական ըլլալ տար ։ Մ՛ենք աւելի գործունեայ ըլլալու չե՞նք մեր յաջողութեանը համար , քան որչափ մեր թշնամիները մեր կործանմանը համար են ։

2. Աւելի ժիր ու գործունեայ ըլլալու յորդորուելու ենք , երբոր խորհինք մեր պարգևները , մեր ընդունած ողորմութիւնները՝ մեր Աստուծոյ հետ ունեցած յարաբերութիւնը. և անոր մեզի տուած պարգևները ։ Ան պարգևները՝ որ մենք ընդունեցինք շատ են ու մեծ ։ Երկի՛ր երկնքին վրայ օդ շնչող ո՛ր ժողովուրդը աւելի պարզ խրատներ ընդունեց , կամ աւելի ազդու պատճառներ , աւելի հաստատուն յորդորանքներ , ատենին և ատենէ դուրս. այնչափ քարոզներ՝ որ ալ կը ձանձրանանք , և այնչափ կիրակիներ՝ որ ալ կ՚աւրինք զանոնք , այնչափ շատ աղնիւ գիրքեր՝ որ ո՛րը կարդալնիս չենք գիտեր ։ Ո՞ր ժողովուրդը զԱստուած այնչափ իրեն մօտ ունեցաւ կամ այնչափ շատ տեսաւ Քրիստոսը խաչուած իր աչքին առջևը. կամ երկինքն ու դժոխքը իր առջևը բացուած ։ Ի՞նչպէս փոյթ ընելու է ասանկ ժողովուրդ մը երկինք երթալու. այսպիսի թևեր ունենալէն ետքը ինչպէս թռչելու են. հոսանքն ու հովը իրենց նպաստաւոր ըլլալէն ետև , ինչպէս արագ նաւարկելու են ։ Պէտք չէ որ քիչ շնորհք ունենայ այսպիսի ժողովուրդ մը , և ոչ Աստուծոյ գործին մէջ հասարակ ժրաջանութիւն մը կ՚ազատէ զինքը պարտքէ ։

Բոլոր մեր կեանքը լեցուած է ողորմութիւններով ։ Աստուած մեծ ողորմութեամբ առատացուցած է մեր վրայ ծովուն և ցամաքին՝ երկնի ու երկրի պարգևները ։ Ներսէն ողորմութիւններ՝ դուրսէն ողորմութիւններ ։ Զանոնք համրելը աստղերը կամ ծովուն եզերքը եղած աւազը համիլ է։ Եթէ դժոխքին ու երկրին մէջ տարբերութիւն մը կայ, կամ մանաւանդ երկնի ու երկրի մէջ, ուրեմն անշուշտ ողորմութիւն ընդունած ենք։ Եթէ Աստուծոյ Որդւոյն արիւնը ողորմութիւն է, ուրեմն ողորմութիւնով Աստուծոյ մօտեցած ենք։ Կ'ուզենք որ Աստուած ինչ շնորհք՝ ինչ բարիք որ ընէ մեզի համար, շատ ըրած չհամարի. իսկ մենք ինչ որ Աստուծոյ համար ընենք շատ բա՞ն ըրած համարելու ենք։ Երբ կը բաղդատեմ իմ դանդաղ և անշահ կեանքս հանապազ ընդունած զարմանալի ողորմութիւններուս հետ, ամօթով ափիբերան կ'ըլլամ՝ ու անպատասխանի կը մնամ։

Դարձեալ մեր առ Աստուած ունեցած յարաբերութիւնները խիստ սիրալիր են։ Եթէ անոր զաւկըներն ենք, ուրեմն խիստ խանդակաթ սէր մը և հլու հնազանդութիւն մը պարտաւոր չե՞նք անոր։ Եթէ "Քրիստոսի խօսուած" ենք, պէտքը չէ՞ որ հնազանդինք իրեն ու սիրենք զինքը։ Եթէ Հայր է, ո՞ւր է իր պատիւը. և եթէ Տէր է՝ ո՞ւր է իր երկիւղը։ Մենք "Վարդապետ ու Տէր կը կոչենք զանիկայ և աղէկ կ'ընենք", բայց եթէ մեր գործունէութիւնը համեմատ չըլլայ մեր յարաբերութիւններուն, ինքզինքնիս կը դատապարտենք անոր զաւկըները կամ անոր ծառան ենք ըսելով։ Ծառաներուն իրենց տէրերը հաճեցունելու համար կրած ծանր աշխատանքն ու հանապազօրեայ վաստակը ի՞նչպէս պիտի դատէ ու դատապարտէ ան մարդիկը՝ որոնք նոյնչափ ժրութեամբ չեն աշխատիր իրենց մեծ Տէրոջը համար։ Անտարակոյս Աստուծոյ նման տէր մը չկայ, և ոչ ալ ծառայ մը կրնայ իր աշխատութիւններուն համար իր տէրոջմէն այնչափ վարձատրութիւն յուսալ, որչափ Աստուծոյ ծառաները անկէ կրնան ակընկալել ։ Եւ եթէ խոտորինք Աստուծոյ ճամբէն կամ՝ դանդաղինք անոր մէջ, ամէն արարած պատրաստ է Աստուծոյ գաւազանն ըլլալու մեզ ուղիղ ճամբան բերելու կամ՝ յառաջ վարելու համար ։ Մեր ընդունած ամենաքաղցր ողորմութիւնները մեզի տրտմութիւն պիտի ըլլան ։ Ուրիշ գաւազան հարկաւոր չէ, Տէրը մեզ գաւազան պիտի ընէ մեր անձերուն ․ մեր ախտաւոր մարմինները մեզի հառաչել պիտի տան ․ սատանայ միտքերնիս մեզ անհանգիստ պիտի ընէ ․ մեր խիղճը կարիճ պիտի ըլլայ մեր ծոցը ։ Աւելի դիւրին չէ՞ աշխատութիւն յանձն առնուլ քան թէ խիթան ։ Միթէ աւելի ընտրելի՞ է ծոյլ կենալ ու տառապիլ, քան թէ ելլել աշխատիլ ։ Եւ թէեւ վիշտեր պատահելու ըլլան շատ աշխատողին, անշուշտ անոր բաժակին դառնութիւնը կը մեղմանայ իր խղճին հանդարտութեանն ու առ Քրիստոս հաւատարմութեանը համեմատ ։

3․ Մեր փորձին մէջ ջերմեռանդութիւններս կենդանացնելու համար խորհելու ենք թէ ինչ օգնութիւններ առինք, ինչ օրհնութեան կը պարտաւորինք ․ Եւ [illegible] ենք թէ ինչ որ ընենք, պէտք եղածէն աւելի ըրած չենք ըլլար ։ Բոլոր աշխարհ մեր ծառան է Աստուծոյ ծառայութեանը մէջ մեզի օգնական ըլլալու համար ։ Արեգակը, լուսինը եւ աստղերը մեզի կը ծառայեն իրենց լուսովն ու ազդումներովը ։ Երկիրը իր ամէն զարդերովը, այսինքն՝ բոյսերովը՝ ծաղիկներովը՝ պտուղներովը՝ թռչուններովն ու չորքոտանիներովը ․ ծովը իր բնակիչներովը ․ օդը, հովը, ցուրտն ու ձիւնը, ջերմութիւնն ու կրակը, ամպերն ու անձրեւը, ամէնը մեր սպասաւորներն են, երբոր մենք մեր գործը կը կատարենք ։ Ու ոչ այսչափ միայն այլ "բոլոր հրեշտակները մեզի սպասաւորող հոգիներ են" ։ Ու դարձեալ Աստուծոյ համբերութիւնը մեզի կը սպասէ . Տէր Յիսուս Քրիստոս մեզի կը սպասէ իր արիւնը նուիրելով , Սուրբ Հոգին կը սպասէ մեր խստապարանոց սրտերուն հետ ճըգնելով . ասկէ զատ Աւետարանին պաշտօնեաները սորվելով , քարոզելով , աղօթելով կը սպասեն անհոգ մեղաւորներուն ։ Ուրեմն աններելի մեղք մը չէ՞ մեզի անհոգ ըլլալ և արհամարհել , քանի որ հրեշտակներն ու մարդիկ , մանաւանդ Տէրը Ինքնին քովերնիս կեցած մեզի կը նայի և որպէս թէ ճրագ կը բռնէ մեզի , երբոր մենք բան մը չենք ըներ ։ Կը խնդրեմ քեզմէ ո՛վ քրիստոնեայ երբ որ աղօթք կ՚ընես , կամ յանցաւոր մը կը յանդիմանես , կամ որ և իցէ պարտաւորութիւնդ կատարելու վրայ ես , յիշէ թէ ի՛նչ օգնութիւն ունիս քու գործիդ , և ապա դատէ թէ ինչպէս կատարելու ես զանիկայ ։ Մեր դաւանած ճշմարտութիւնները ասոնք են . Աստուած է գերագոյն բարի , բոլոր մեր երջանկութիւնը անոր սիրոյն վրայ կը կայանայ , վասնորոյ ամէն բանէ վեր դասելու և ամէն բանէ աւելի խնդրելու ենք անոր սէրը . Աստուած մեր միակ Տէրն ըլլալով գերագոյն պաշտօն և ծառայութիւն ընդունելու արժանի է մեզմէ . սիրելու ենք զինքը բոլոր մեր սրտովը , հոգիովը և զօրութիւնովը . երկրի վրայ մեր մեծ գործը զԱստուած փառաւորել և փրկութիւն ստանալն է ։ Աս պարտաւորութիւնները մեր վարքին մէջ կ՚երեւա՞յ , կամ թէ ըսեմ գործքով չե՞նք ուրանար ինչ որ բերնով կը դաւանինք ։ Բայց որչափ ալ որ մեր օգնութիւններն ու սկզբունքները մեզ զօրացունեն մեր գործին մէջ, տակաւին գիտենք որ բնաւ դէպք եեղածէն աւելի չենք կրնար ըլլալ: Եթէ "ամէն բան կատարենք, տակաւին անպիտան ծառաներ ենք", ապա որչափ աւելի երբոր գիտենք թէ ամէն բանի մէջ պակաս գտնուած ենք: Ո՛չ ոք կարող է հնազանդիլ կամ ծառայել Աստուծոյ՝ պէտք եղածէն աւելի: Թէպէտ մարդիկ բոլոր սնապաշտութիւնները կամ մարդկային մտքէ հնարած ծառայութիւնները կատարելով չափէն աւելի արդարութիւն գործած կը սեպուին, բայց մենք որ ճշդութեամբ Աստուծոյ խօսքին կը հետեւինք՝ չենք կրնար հաւատալ թէ երբէք մեր պարտաւորութենէն աւելի արդարութիւն գործած կրնանք ըլլալ: Աշխարհ չարութիւնով յիմարած է. երբոր կը կարծէ թէ Քրիստոսի ծառայութեանը մէջ հաւատարիմ ժրաջանութիւն ընելը յիմարական բան մըն է: Բայց մօտ է ան ժամանակը երբ դիւրաւ պիտի իմանան, թէ Աստուած որչափ որ սիրուի և որչափ որ իրեն ծառայութիւն ըլլայ՝ պէտք եղածէն աւելի չկրնար ըլլալ. և թէ մարդ որչափ փոյթ ընէ իր հոգւոյն փրկութեանը համար, չկրնար չափէն աւելի ըրած ըլլալ: Աշխարհի համար շատ դիւրաւ չափէն աւելի բան կ'ընենք, բայց Աստուծոյ համար բնաւ չենք կրնար:

4. Մտածենք դարձեալ՝ Թէ ամէն շնորհքին բնութիւնն է որ [illegible] կ'աւելցնէ, թէ երկնից [illegible] մէջ [illegible] [illegible] [illegible] ըլլալ [illegible] աշխատութիւն է, թէ շատ [illegible] ժամանակներ արդէն կորսուած են, և թէ մեր աշխատութեանը համեմատ պիտի ըլլայ մեր վարձքը: Տես ամէն մէկ շնորհքին բնութիւնն ու բերումը: Եթէ զԱստուած սիրէիր, բնաւ աւելի բան մը ըրած պիտի չհամարէիր, թէ և անոր ծառայելու ու ես քան զես անոր հաճոյ ըլլալու համար բոլոր ձեռքէդ եկածը

ըրած ըլլայիր ։ Սէրը արագ է և անհամբեր, գործունեայ և զգուշաւոր ։ Եթէ Քրիստոսը սիրէիր, անոր հրամանները կը պահէիր, և չէիր գանգատեր թէ չափէն աւելի խիստ են իր պատուէրները ։ Եթէ հաւատք ունենայիր, ան պիտի կենդանացունէր և քաջալերէր քեզ ։ Եթէ փառաց յոյսը ունենայիր, անիկայ ժամացոյցին զսպանակին պէս՝ հոգւոյդ բոլոր անիւներուն շարժում կու տար ։ Եթէ Աստուծոյ վախը ունենայիր, ան կը սթափեցունէր քեզ քու ծուլութենէդ ։ Եթէ նախանձ ունենայիր, նախանձդ կը բորբոքէր և կ'ուտէր քեզ ։ Ինչ աստիճանի սրբութիւն որ ստացած ես, նոյն աստիճանի ալ հոգ և աշխատութիւն կ'ունենաս Աստուծոյ գործին մէջ ։ **Անոնք որ անհոգ կ'ըլլան, երբեմն աշխուժութիւնը կը կորսնցունեն** ։ Շատերը որ Ագրիպպասին պէս շատ մօտ են Քրիստոնէութեան ու Քրիստոնեայ չեն, վերջապէս պիտի տեսնեն որ շատ մօտ էին փրկուելու՝ բայց պիտի չփրկուին ։ Եթէ երկու հոգի ասպարէզի մը մէջ ընթանան, ան որ կամաց կ'ընթանայ, կը կորսնցունէ մրցանակն ալ՝ աշխատութիւնն ալ ։ Ծանր բան մը վերցունելու համար աշխատող մարդը՝ եթէ բաւական ուժ չտայ անոր, բնաւ ուժ չտուածի պէս կ'ըլլայ ։ Քանի՛ քանի պարտաւորութիւններ կորսնցուցած են քրիստոնեաները, զանոնք անթերի կատարած չըլլալնուն համար ։ "Շատերը մըտնել պիտի ուզեն, և պիտի չկրնան", որոնք եթէ ջանային, կարող պիտի ըլլային ։ Ուստի քիչ մը աւելի ջանք և ուժ բանեցուր որ քու արդէն բոլոր ըրածդ վայրապար եղած չըլլայ ։ Մանաւանդ որ արդէն **շատ մը պարապութեան ժամանակներ կորսնցուցած ես** ։ Մեր մէջէն ոմանց տղայութեան և պատոնեկութեան ժամանակները արդէն անցած են, և ոմանց միջակ հասակն ալ. և տակաւին ողջենիս եղած ժամանակը շատ անստոյգ է: Ո՛րչափ ժամանակ քունով, խօսելով, խաղալով կամ աշխարհային խորհուրդներով ու հոգերով անցուցած ենք: Մեր գործին ո՛րչափ սակաւ մասը կատարուած է: Կորսնցուցած ժամանակնիս ետ չենք կրնար դարձունել, ուրեմն մնացած քիչ ժամանակը շահելու և օգտակար կերպով գործածելու չե՞նք: Եթէ ճամբորդ մը օրուան մեծ մասը քնանալով կամ ուրիշ բաներու զբաղելով անցունէ, իրիկունը նոյն համեմատութեամբ աւելի առաջ ճամբայ ընելու է, այս թէ ոչ իր ճանապարհորդութեանը վախճանէն ետ կը մնայ: Եւ անտարակոյս [illegible]: Ան սերմը որ կը թաղուի ու կը մեռնի՝ առատ հունձ կը բերէ: Ինչ որ ընես կամ կրես, յաւիտենական հանգիստը պիտի տայ ամենուն փոխարէնը: Երբոր երկինք երթաս, աշխատութիւններուդ կամ կրած վիշտերուդ համար պիտի չզղջաս: Մէկը չկայ որ ըսէ թէ "երանի թէ այնչափ աշխատանք չքաշէի և աւելի քիչ աղօթք ընէի, կամ այնքան ճշդութեամբ չվարուէի և ուրիշներուն պէս ընէի": Ընդհակառակն՝ պիտի ուրախանան, երբոր նային իրենց աշխատութիւններուն ու նեղութիւններուն վրայ. խորհին և մտածեն թէ ինչպէս Աստուծոյ կարող զօրութիւնը ազատեց զիրենք ամենէն: Ամենս կրնանք ըսել Պօղոս Առաքելոյն հետ, "ինծի անանկ կ՚երևայ՝ որ աս ժամանակիս չարչարանքները" և աշխատութիւնները "բան մը չեն գալու փառքերուն քովը, որ մեզի պիտի յայտնուին": Կ՚աշխատինք գրեթէ րոպէ մը, բայց պիտի հանգչէ՛նք յաւիտեան։ Ո՞վ չաշխատիր բոլոր ուժով ժամ՝ մը, երբոր ան ժամուն գործին պատճառովը բոլոր կեանքին մէջ իշխան մը կրնայ ըլլալ՝ "Ոչ թէ Աստուած անիրաւ է, որ ձեր գործերը մոռնայ՝ ու ան սէրը, որ իր անունին համար ցուցիք"։ "Բոլոր արցունքները մեր աչքերէն պիտի ջնջուի՞ն"։ և բոլոր մեր պարտաւորութիւններուն տրտմութիւնները ան ատենը պիտի չմոռցուի՞ն ։

3. Նաև արժան է մտածել թէ [illegible] Աստուծոյ սահմանեալ ճամբան է փրկութեան, թէ ամէն մարդ կը [illegible] կամ պէտք [illegible] անոր. թէ [illegible] [illegible] մահուան ատեն կ'ողբան իրենց [illegible], և թէ երկինքը շատ անգամ կը [illegible] [illegible] [illegible], բայց բնաւ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]։ Աստուծոյ ծայրագոյն իմաստութիւնը փրկութեան հարկաւոր միջոց մը ըրաւ ջանքը։ Երկինքին Աստուծմէն աւելի աղէկ ո՞վ կրնայ գիտնալ երկինքին ճամբան։ Երբոր մարդիկ մեզ խստակեաց կը կոչեն զո՞վ կ'ամբաստանեն, զԱստուա՞ծ թէ մեզ։ Եթէ պակասութիւն է, յանցանքը անորն է՝ որ կը հրամայէ, և ոչ թէ մերը՝ որ կը հնազանդինք։ Անոնք ան մարդիկն են որ մեզի կը հարցունեն թէ դուք աշխարհի բոլոր ուրիշ մարդերէն իմաստո՞ւն էք. բայց աս ըսելով զիրենք Աստուծմէ աւելի իմաստուն կը դնե՞ն։ Իրենց ըսածները ինչպէս կրնան Աստուծոյ օրէնքին հետ համաձայնեցունել։ "Երկնից թագաւորութիւնը ուժով կ'առնուի, և ուժովները կը յափշտակեն անիկայ։ Ջանք ըրէք որ նեղ դռնէն մտնէք. ինչու որ շատերը մտնել պիտի ուզեն և պիտի չկրնան։ Ինչ որ կը գտնէ ձեռքդ ընելու՝ ըրէ՛ քու բոլոր ուժովդ, ինչու

որ գերեզմանին մէջ՝ ուր որ կ՚երթաս, ոչ գործ կայ, ոչ խորհուրդ, ոչ գիտութիւն և ոչ իմաստութիւն։ Ահով ու դողով ձեր անձին փրկութիւնը գործեցէք։ Ջանք ըրէք հաստատ պահել ձեր կոչումը և ընտրութիւնը։ Եթէ արդարը դժուարաւ պիտի փրկուի, ամբարիշտն ու մեղաւորը ուր պիտի գտնուին"։ Թող անոնք՝ որչափ որ կրնան՝ 'ի վկայութիւն բերեն իրենց երևելի պատճառները ան սուրբ ջանքին դէմ զորն որ սուրբերը կ՚ընեն։ Զանոնք ամէնը հերքելու համար ինծի բաւական է սա միայն՝ որ Աստուած ուրիշ խորհուրդ ունի, և ըրածէս շատ աւելին ընել հրամայեց ինծի, և թէև ուրիշ պատճառ չկրնամ տեսնել, անոր կամքը բաւական պատճառ է։ Ո՞վ օրէնք պիտի շինէ մեզի համար, եթէ ոչ ան՝ որ ստեղծեց մեզ. և ո՞վ պիտի ցուցընէ մեզի երկնից ճամբան, եթէ ոչ ան՝ որ մեզ հոն պիտի տանի։ Եւ ո՞վ պիտի դնէ փրկութեան պայմանները, եթէ ոչ ան՝ որ կը շնորհէ փրկութեան պարգևը։ Այնպէս որ թող աշխարհ, մարմինը և սատանան խօսին սուրբ և աշխատասէր կեանքի մը դէմ, իմ պատասխանըս աս է, Աստուած այսպէս հրամայեց։ Նաև եղած չէ և պիտի չըլլայ մարդ մը որ չհաւանի ասանկ կեանքի մը, և օր մը չարդարացունէ սրբոց ջանքը։ Եւ ո՞վ չուզեր երթալ ան ճամբէն զորն որ ամէն մարդ վերջապէս պիտի գովէ։ Ճշմարիտ է որ հիմա ամէն մարդ աս ճամբուն դէմ կը խօսի. բայց ներեցէք որ ըսեմ թէ անոր դէմ խօսողներէն շատերը իրենց մտքին մէջ կը հաւանին անոր. և անոնք որ հիմա անոր դէմ են քիչ մը ետքը ուրիշ կերպ պիտի խորհին։ Եթէ երկինք երթան, դեռ հոն չհասած պիտի սկսին ուրիշ կարծիք ունենալ։ Եթէ դժոխք երթան ան ատենն ալ ուզեն չուզեն իրենց դատումը պիտի փոխուի։ Յիշեցէք աս բանը որ հասարակութեան կարծիքն ու ընթացքը կը սիրէք։ Ուրեմն ինչո՞ւ համար չէք ուզեր ան կարծիքը ունենալ, զորն որ ամէն մարդ վերջապէս պիտի ունենայ։ Ինչո՞ւ ունենաք այնպիսի դատում մը զորն որ վստահ էք թէ ամէնքդ ալ քիչ ատենէն պիտի փոխէք։ Երանի՛ թէ աս բանին մէջ դժոխքի մէջ եղողներուն չափ իմաստուն ըլլայիք։ Ամենէն աղէկ քրիստոնեաներն անգամ [illegible] [illegible] կ'ուզեն իրենց [illegible] վրայ։ Ամէն մարդ պիտի ըսէ ան ատենը " երանի թէ հազար անգամ՝ աւելի սուրբ, աւելի երկնային և աւելի աշխատասէր եղած ըլլայի իմ հոգւոյս համար։ Աշխարհը կ'ամբաստանէ զիս թէ իմ հոգւոյս համար չափէն աւելի բան կ'ընեմ, բայց իմ խիղճս կ'ամբաստանէ զիս չափէն աւելի քիչ ընելուս համար։ Շատ դիւրին է աշխարհի մէջ ծաղր ու ծանակ ըլլալ, քան թէ խղճին յանդիմանութիւնը կրել։ Աւելի կ'ընտրեմ Սատանայէն նախատուիլ փրկութիւնը փնտռելուս համար, քան թէ փրկութեան փոյթ չտանելուս համար Աստուծմէ յանդիմանուիլ"։ Ինչպէս կը վիրաւորուին ու կը խռովին իրենց պակսութիւններուն համար անոնք՝ որոնք աշխարհին զարմանք եղած էին իրենց երկնային վարմունքին համար։ [illegible] դաւանութեան համար է որ [illegible] կը [illegible]։ Եթէ անոնք որ "խօսքը լսեցին և շատ մը ուրախութեամբ ընդունեցին", և շատ բաներ կ'ընէին և Քրիստոսի պաշտօնեաներուն ուրախութեամբ մտիկ կ'ընէին, բայց և այնպէս պիտի կորսուին. աս բանը բաւական պատճառ չէ՞ մեզ մեր անհոգութենէն սթափեցնելու։ Շատերը Քրիստոսի ետեւէն գացին, բայց ո՛րչափ․ երբ որ տեսան թէ իրենց բոլոր աշխարհային շահերն և կեանքը ուրանալու են, թողուցին զՔրիստոս։ Աստուած այնպէս որոշած է որ երկինքը դիւրագոյն պայմաններով ձեռք չձգուի։ Հանգիստը միշտ աշխատութեան ետեւէն գալու է։ "Առանց սրբութեան ոչ մէկը պիտի տեսնէ Տէրը"։ Սրտի մտօք ջանալը բուն ան բանն է՝ որուն մէջ կը կայանայ մեր անկեղծութիւնը։ Եթէ անհոգ ես՝ քրիստոնեայ չես։ Աս բանը քրիստոնէութեան մէջ ոչ միայն բարձր աստիճան մըն է, այլ անոր բուն հոգին և էութիւնն է։ Թէատրոնի մէջ գօտեմարտողները՝ իրենց կենացը համար կռուող զինուորներէն ինչ տարբերութիւն որ ունին, կեղծաւորներն ալ նոյն տարբերութիւնն ունին սրտանց քրիստոնեայ եղողներուն քովը։ Եթէ մարդիկ կարող ըլլային փրկուիլ առանց աս ջանքն ընելու, բնաւ հոգ պիտի չունենային անոր վրայ․ Աստուծոյ ճամբաներուն բոլոր գերազանցութիւնները բնաւ պիտի չհրապուրէին զիրենք։ Բայց երբ Աստուած վճռեց թէ առանց հոս բազմահոգ ջանք ընելու պիտի չհանգչինք հանդերձեալին մէջ, խելացութիւն չէ՞ բոլոր ուժով ջանք ընել։

6. Բայց՝ եթէ կարելի է, քեզ համոզելու համար որ երկինքին համար ջանք ընելու մէջ հաւատարիմ ըլլաս, քանի մը խորհրդածութիւններ ալ աւելցունեմ։ Օրինակի համար՝ մտածէ թէ *Աստուած անկեղծ ու հաւատարիմ է քեզի, դուն ինչո՞ւ անկեղծ ու հաւատարիմ պիտի չըլլաս անոր*։ Իր հրամաններուն, սպառնալիքներուն ու խոստումներուն մէջ այնպէս կը խորհի ինչպէս որ կը խօսի։ Իր դատաստաններուն մէջ ստոյգ է։ Այնպէս չէ՞ր երբոր ջրհեղեղով ողողեց աշխարհը․ եր-

բոր Սոդոմն ու Գոմորը այրեց և երկու Հրէաները ցրուեց ։ Ուրեմն մի՞թէ հնար է Աստուծոյ հետ խաղալ ։ Յիսուս Քրիստոս ալ անկեղծ էր մեր փրկութիւնը ծախու առնելու գործին մէջ ։ Իր քարոզութեանը մէջ՝ ուտելն ու խմելն անգամ զանց կ՚ընէր. աղօթքի մէջ ամբողջ գիշերներ կ՚անցունէր. բարիք ընելու կողմանէ՝ իր բարեկամները խելագարած կը կարծէին զինքը. նեղութիւն քաշելու մէջ՝ քառասուն օր ծոմ պահեց, փորձուեցաւ, մատնուեցաւ, երեսը թքին, ծաղր ըրին, փուշերով պսակեցին, խաչեցին, խոցեցին և մեռցուցին ։ Բոլոր աս բաներուն մէջ թեթեւութիւն չկայ. կատակ չեն ասոնք. մենք ալ մեր փրկութիւնը փնտռելու մէջ անկեղծ ըլլալու չե՞նք ։ Նոյնպէս Սուրբ Հոգին ճշմարտութեամբ կը յորդորէ մեզ երջանիկ ըլլալու ։ Իր ազդեցութիւնները յաճախ են, յորդորական ու ստիպողական ։ Անիկայ "աշխարհը կը յանդիմանէ" ։ Կը տրտմի երբոր հակառակ կը կենանք իրեն. ուրեմն պէտքը չէ՞ որ մենք ալ ճշմարիտ ջանք ունենանք ան ազդեցութիւններուն հնազանդելու ու անսալու մէջ ։ Աստուած հաւատարիմ է մեր աղօթքները լսելու և իր պարգևները շնորհելու մէջ ։ Երբոր նեղութեան մէջ ես, կ՚ուզես որ Աստուած ճշմարտութեամբ նայի և լսէ քու աղօթքներդ ։ Ուստի կրնա՞նք արդեօք ողորմութիւն ընդունելու յոյս ունենալ, քանի որ մենք թեթև ու հարևանցի կը շարժինք Աստուծոյ գործին մէջ ։ Քրիստոսի պաշտօնեաներն ալ հաւատքով ջանք կ՚ընեն մեզ խրատելու և յորդորելու [illegible] Աստուծոյ կ՚աղաչեն ու քեզի կ՚աղաչեն և աւելի կը փափաքին քու հոգւոյդ փրկութեանը, քան թէ որ և իցէ երկրաւոր բարիքի մը ։ Եթէ մեռնիլ անգամ պատահի իրենց աշխատութիւններուն մէջ, կամ մարտիրոսութիւն կրել Աւետարանին քարոզութեանը համար, կեանքերնին օգտակար տեղը զոհուած պիտի համարին. այնչափ կը ջանան և հոգ ունին քու հոգիդ փրկելու։ Միթէ արժա՞ն է որ ուրիշները այնչափ հոգով ու դժուարութիւններով աշխատին քու փրկութեանդ համար, ու դուն քու անձիդ համար անհոգ ըլլաս։ Ի՛նչպէս սրտանց ու ջերմեռանդ կը ջանան ամէն առաւօտ քեզի ծառայելու։ Ի՛նչպէս կը փութայ արեգակը իր ընթացքին մէջ աշխարհիս բոլորտիքը։ Գետերն ու աղբիւրները միշտ կը վազեն որ դուն վայելես. գարունն ու հունձքը իրենց ժամանակը կը պահեն։ Ո՛րչափ սաստիկ կ'աշխատին քու եղբարդ ամէն օր քեզի համար։ Ի՛նչ արագ կը քալէ ձիդ որուն վրայ կը հեծնաս։ Ու դո՞ւն միայն անհոգ պիտի ըլլաս։ Ասոնք ամէնը կատարեալ և ճիշդ ծառայութիւն ընեն քեզի, և դուն անհո՞գ պիտի ըլլաս Աստուծոյ ծառայելու մէջ։ Աշխարհէն ու Աստուածային ծառաները մաքուր ու հոգեղէն են։ Այնպէս կ'աշխատին որպէս թէ բնաւ բաւական պիտի չկրնան գործել. այնպէս կ'աճապարեն՝ որ կարծես թէ կը վախնան որ ուշ չմնան դժոխք երթալու. քարոզիչները՝ քարոզները և բոլոր առջենին եղած բաները ոտքի տակ կ'առնեն։ Անոնք դատապարտութեան համար այսչափ փութաջան են. իսկ դուն փրկութեանդ համար ծո՞յլ պիտի ըլլաս։ Չէ՞ որ անոնց տէրոջմէն աւելի աղէկ Տէր մը ունիս, աւելի քաղցր պաշտօն մը, աւելի մեծ քաջալերութիւններ, և լաւագոյն վարձք մը։ Ատեն մը փութով կը ծառայէիր Սատանային և մարմնին, եթէ մինչև հիմա ալ այնպէս չէ։ Որպիսի՜ փափաքով կը հետևէիր քու խեղկատակութիւններուդ, քու չար ընկերներուդ և մեղսալից հաճոյքներուդ: Եւ հիմա նոյնչափ փութաջան ու եռանդուն պիտի չըլլա՞ս Աստուծոյ համար: Մինչև այսօր մեծ փոյթ ունիս աս կենաց բաներուն: Եթէ հիւանդանաս կամ վիշտ մը ունենաս, ի՜նչպէս սրտանց ու ազդու գանգատներ կ'ընես քու նեղութիւններուդ վրայ: Եթէ աղքատ ըլլաս, ինչպէս սաստիկ կ'աշխատիս ապրուստ գտնելու համար: Եւ քու փրկութեանդ գործը ասոնցմէ աւելի կարևոր բան չէ՞: Կատակ չկայ երկինքին կամ դժոխքին մէջ: Սուրբերը իրական երջանկութիւն մը ունին և չարերը իրական թշուառութիւն մը: Ծոյլ ու թմրած փառաբանութիւններ չկան երկինքի մէջ, և ոչ թեթև ու տկար ողբեր դժոխքի մէջ: Հոն ամէն բան ճշմարտութեամբ է: Երբոր դուն՝ ո՜վ ընթերցող, մեռնելու և դատաստանի գալու ըլլաս, ի՜նչ խորին ու սաստիկ խոցոտիչ խորհուրդներ պիտի ունենաս յաւիտենականութեան վրայ: Եւ արդէն իբր թէ կը տեսնեմ քեզ բոլորովին ապշած, խորհելով՝ թէ ի՜նչպէս կրցար ոչինչ համարել այնպիսի մեծամեծ բաները, իբր թէ կը լսեմ քու աղաղակդ ու ողբդ անզգայութեանդ և յիմարութեանդ վրայ:

Եւ արդ՝ ո՛վ ընթերցող, աս անժխտելի ապացոյցները առջևդ դնելով, Աստուծոյ անուամբը կը պահանջեմ որ որոշես թէ պիտի հնազանդի՞ս թէ ոչ: Աստահ եմ որ քու խիղճդ համոզուած է քու պարտաւորութեանդ վրայ: Կը համարձակի՞ս հիմա յառաջ երթալ քու սովորական անհոգ ընթացքովդ, բանականութեան պարզ դատողութեանը դէմ, Աստուծոյ հրամանին և քու խղճիդ լուսոյն դէմ: Կը համարձակի՞ս հիմա ալ այնպէս թուլութեամբ ապրիլ, այնչափ համարձակ մեղանչել և այնքան հազիւ աղօթել ինչպէս որ առաջ սովոր էիր ընելու ։ Կը համարձակի՞ս Կիրակին աւրել, Աստուածային պաշտօնը արհամարհել , և քու յաւիտենական վիճակիդ վրայ առջի պէս անհոգութեամբ խորհիլ ։ Կամ թէ մանաւանդ չե՞ս ուզեր «մտքիդ մէջքը գօտեւորած» ինքզինքդ բոլորովին քու փրկութեանդ գործին տալ , յաղթել աշխարհի ընդդիմութիւններուն, արհամարհել մարդոց ծաղրաբանութիւնները և հալածումները «ամէն ծանրութիւն մէկդի ձգել, և քեզի կցորդ եղած մեղքը · համբերութիւնով վազել քու առջեւդ եղած ասպարէզին» ։ Կը յուսամ որ ասոնք քու կատարեալ ուզումներդ են ։ Բայց և այնպէս գիտնալով մարդկային սրտին յամառութիւնը , ու քու հոգւոյդ փրկութեանը փափաքելով անգամ մ'ալ կ'աղաչեմ որ միտ դնես յետագայ խնդիրներուն . և Աստուծոյ կողմանէ կը հրամայեմ քեզի որ խիղճդ չկարծրացունես, և մտքիդ համոզմանը դէմ չկենաս , այլ հաւատարմութեամբ պատասխան տաս անոնց՝ և անոնց համեմատ հնազանդութիւն ընես ։ Եթէ Աստուածպաշտութեան մէջ ժրաջան ըլլալով հարըստանայիր , պատիւ ու մեծութիւն ստանայիր աշխարհի մէջ , հիւանդութենէ ազատէիր կամ թէ յաւիտեան յաջողութեամբ ապրէիր երկրի վրայ, ի՞նչ կեանք պիտի վարէիր և ինչպէս պիտի աշխատէիր Աստուծոյ ծառայութեանը մէջ ։ Ու չէ՞ որ սրբոց հանգիստը աս ամենէն աւելի գերազանց երջանկութիւն մըն է ։ Եթէ Կիրակին աւրելը, քարոզը կամ ընտանեկան աղօթքը կամ քու փարուցդ մէջ թոյլ ըլլալը մահապարտութեան յանցանք ըլլային , ի՞նչ կերպ մարդ պիտի ըլլայիր ան ատենը ։ Ու չէ՞որ յաւիտենական մահը ժա-

մանակաւորէն տոկալի է ։ Եթէ Աստուած սովորաբար ներկայ պատիժով մը պատժեր ամէն մեղք , ինչպէս Անանիան ու Սափիրան, ինչ կերպ կեանք պիտի վարէիր ։ Ու չէ՞ որ յաւիտենական բարկութիւնը շատ աւելի զարհուրելի է Եթէ քու բարեկամներէդ մէկը մեռելներէն դար , և քեզի ըսէր թէ ինք դժոխքին տանջանքները կը կրէ նոյն մեղքերուն համար՝ որոնք դուն սովոր ես գործելու , ինչ կերպ մարդ պիտի ըլլայիր անկէ վերջը ։ Ո՛րչափ աւելի վախցունելու են քեզ Աստուծոյ ազդարարութիւնները ։ Եթէ գիտնայիր որ աս վերջին օրն է որ կ՚ապրիս երկրի վրայ, ինչպէս պիտի անցունէիր անիկայ ։ Ու գիտես թէ կրնայ ըլլալ որ այսօր վերջինը ըլլայ . և վըստահ ես թէ քու վերջին օրդ մօտ է ։ Եթէ աշխարհիս վերջին ընդհանուր աւերումը և անոր բոլոր շքեղութիւնն ու փառքին մոխիր դառնալը տեսնէիր, այնպիսի տեսարան մը ինչ ընելու պիտի համոզէր քեզ ։ Այսպիսի տեսարան մը անշուշտ պիտի տեսնես ։ Եթէ տեսած ըլլայիր դատաստանի ատեանը, և գիրքերը բացուած ու չարերը դողալով դատաւորին ձախ կողմը կեցած, և աստուածապաշտներուն ուրախութեամբ աջ կողմը շարուած . և լսելու ըլլայիր անոնց իրարմէ տարբեր վճիռներուն կարդացուիլը , ինչպիսի մարդ պիտի ըլլայիր աս ամէնը տեսնելէդ ետքը ։ Աստուգիւ օր մը պիտի տեսնես ասոնք ։ Եթէ տեսած ըլլայիր դժոխքը բացուած և բոլոր դատապարտեալները հոն իրենց անվախճան տանջանքին մէջ . նաև Ստեփաննոսին պէս տեսնէիր երկինքը բացուած, և հոն բոլոր սուրբերը՝ որ յաղթական հանդէս կը կատարեն փառքի մէջ, ինչ կեանք պիտի վարէիր ասոնք տեսնելէդ վերջը ։ Ասոնք շատ չանցած պիտի տեսնես : Եթէ տարի մը կամ օր մը կամ ժամ մը միայն կեցած ըլլայիր դժոխքը, և հոն անձամբ քաշած ըլլայիր ան տանջանքները՝ որոնց վրայ հիմա կը լսես , ինչ ծանրութեամբ պիտի խօսէիր ան ատենը դժոխքի վրայ , և ինչպէս պիտի աղօթէիր անկէ ազատելու համար : Եւ Աստուծոյ խօսքը առոր ճշմարտութեանը չ՞վկայեր, թէև դու ալ չզգաս անիկայ : Կամ թէ եթէ արքայութեան փառքը միայն տարի մը վայելած ըլլայիր , ո՞րչափ պիտի աշխատէիր որ չըլլայ թէ այնպիսի աննման փառքէ մը զրկուիս : Այսպէս ես բաւական խօսեցայ , և ըսածներս եթէ բաւական չեն մեղաւոր մը իր փրկութեանը խնամքով հոգտանելու համոզելու չափ ալ , գոնէ բաւական են զինքը լռեցունելու և Աստուծոյ դատաստանին մէջ անպատասխանի ընելու : Ապա թէ ոչ՝ ինչ որ մեր մեռած բարեկամներուն կ'ընենք , այսինքն կը տեսնենք թէ երբոր ալ մեր խօսքերն ու գործքերը օգուտ մը չեն կրնար ընել անոնց , մեր անոնց վրայ ունեցած սիրոյն սաստկութենէն ստիպուած կուլանք և կ'ողբանք , նոյնը ես ալ պիտի ընեմ աս ապերջանիկ հոգիներուն համար : Սիրտս կը դողայ երբ կը խորհիմ թէ ինչպէս պիտի կենան Տէրոջը առջևը խայտառակ եղած ու անշշունչ : Երբոր ան պիտի ըսէ , "Աշխարհը կամ Սատանան ինծի աւելի բարեկամ էին քեզի , կամ թէ քեզի համար ինծմէ աւելի՞ բան ըրած էին : Նայէ հիմա քեզ կը փրկե՞ն կամ երկինքին կորուստը կրնա՞ն փոխարինել քեզի , կամ թէ այնչափ բարերար պիտի ըլլա՞ն քեզի որչափ որ ես պիտի ըլլայի" : Ի՜նչ պատասխան պիտի տայ աս խօսքերուն խեղճ մեղաւորը : Բայց թէև մարդիկ մտիկ չընեն , յոյս ունինք որ Աստուած կ'ընէ երոր իրմէ խնդրենք ։ "Դուն Տէ՜ր՝ որ լացիր և ողբացիր հոգւով՝ մեռած Ղազարոսի մը վրայ, գթա՛ ա՛ս մեռեալ ու անզգայ հոգիներուն, որ ինքզինքնին մեղքընան ու իրենց վրայ լան ու ողբան ։ Ինչպէս որ դուն հրամայեցիր քու ծառաներուդ որ խօսին, նոյնպէս դո՛ւ խօսէ հիմա ։ Անոնք որ իմ՝ իրենց ականջին խօսած ձայնիս մտիկ չեն ըներ, քու ձայնիդ մտիկ կ'ընեն, երբոր անոնց սրտերուն խօսիս ։ Տէ՛ր՝ շատոնց է որ աս սրտերուն դուռը զարկեցիր, բայց 'ի զուր. ալ կոտրէ՛ հիմա դուռը և ներս մտիր"։

Աստուածապաշտներուն ցուցընելու համար թէ ինչո՛ւ ուրիշներէն աւելի իրենք պարտական են ժրաջան ըլլալ երկնից համար, կ'ուզեմ հարցունել անոնց թէ ի՞նչպէս մարդիկ ըլլալու են անոնք՝ որոնք Աստուծմէ ընտրուած են ողորմութեան անօթներ ըլլալու. և իրենց նորէն ծնանելուն վրայ անհոգ ըլլալուն համար սաստիկ ցաւ զգացած են, այսինքն խղճի նեղութիւններ՝ թերահաւատութիւն՝ երկիւղ և ուրիշ դառն տագնապներ կրելով, որոնք շատ անգամ խոստովանած են աղօթքներնուն մէջ Աստուծոյ դէմ ըրած մեղքերնին, որոնք ինքզինքնին կապած են Աստուծոյ՝ այնչափ բազմաթիւ ուխտերով ։ Ի՞նչպէս մարդիկ ըլլալու՞ են անոնք՝ որոնք իբրև Աստուծոյ զաւկըները մօտ են Աստուծոյ, որոնք յօժարակամ հնազանդութեան մէջ այնչափ քաղցրութիւն ճաշակած են, և շատերնին արդէն այնչափ անստուգութեան մէջ են թէ ինչ պիտի ըլլայ յաւիտեան իրենց հոգին ։ Ի՞նչ տեսակ անձինք պիտի ըլլան սրբութեան կողմանէ անոնք՝ որոնք Աստուած սրբացուց և որոնց վարքը և ունեցած պարտաւորութիւններուն կատարումը այն-

չափ ներգործութիւն ունի բազմաթիւ մարդոց վրայ փրկութեան կամ կորստեան կողմանէ, և որոնցմէ այնչափ կախում ունի մեծին Աստուծոյ փառքը։ Արդ՝ որովհետև աս բաները այսպէս են, իմ Տէրոջս անունովը կը պարտաւորեմ՝ քեզ ով քրիստոնեայ, որ խորհիս և լուծես աս խնդիրը թէ «ինչ կերպ անձինք ըլլալու ենք՝ բոլոր սուրբ վարքով և աստուածպաշտութեամբ»։ Ու թող քու վարքդ ալ քու լեզուիդ հետ պատասխան տայ աս հարցմանը։

ԳԼՈՒԽ Ը

Սրբոց հանգիստին մէջ մեր ճանաչողութեան աւելնալը ինչո՞ւ պիտի ուրախենք։

Սի թէ արդարև կա՞յ այսպիսի փառաւոր մշտալըստ հանգիստ մը մեզի համար, և միթէ Աստուծոյ ժողովուրդէն զատ մէկը պիտի չվայելէ՞ անիկայ։ Ուրեմն ի՞նչ ըսել կ'ուզէ աշխարհին մեծ մասը այնպէս գոհ ապրելով, առանց վստահութիւն մը ունենալու թէ աս հանգիստին մասնակից պիտի ըլլան, և զանց ընելով աս բանին համար ջանք ընելը։ Քանի որ Տէրը այնպէս կատարեալ ցուցուցած է ան թագաւորութեանը երանութիւնը՝ որն որ միայն հնազանդ հաւատացեալները պիտի ժառանգեն, և այնչափ պարզապէս յայտնած է ան տանջանքները, որոնք բոլոր ուրիշները պիտի քաշեն. ինծի կը թուի թէ անոնք որ ստուգիւ կը հաւատան թէ աս բաները ճշմարիտ են, բնաւ հանգստութիւն պիտի չունենան իրենց անձին մէջ, մինչեւ որ կատարելապէս ապահով ըլլան իրենց ան թագաւորութեանը ժառանգ ըլլալուն ։ Ով Տէ՛ր, ի՛նչ զարմանալի յիմարութիւն է աս, որ ան մարդիկը՝ որոնք գիտեն թէ քիչ ատենէն անվախճան ուրախութեան կամ ցաւի վիճակի մը մէջ պիտի մտնեն, իրենց դատապարտութեանը վրայ այնպէս անկասկած կ'ապրին՝ որպէս թէ բնաւ այնպիսի բան մը լսած չեն. եւ մանաւանդ այնպէս հանդարտութեամբ եւ ուրախութեամբ կ'ապրին աս անհոգութեան մէջ, որպէս թէ ամէն բան ապահով է եւ բնաւ վտանգ չկայ ։ Ա՛ս մարդիկը ո՞ղջ են, թէ մեռած. արթո՞ւն են, թէ քուն ։ Ի՞նչ խելքի տէր են ։ Ո՞ւր է սրտերնին ։ Եթէ կարեւոր դատ մը ունենան, ո՜րչափ հոգ կ'ընեն եւ կը ջանան գիտնալու թէ արդեօք դատաստաննին պիտի յաջողի թէ ոչ ։ Եթէ երկրաւոր ատեանի մը մէջ իրենց վրայ քննութիւն ըլլայ, ո՜րչափ կը փութան գիտնալ թէ արդեօք պիտի ազատին թէ պիտի դատապարտուին, մանաւանդ եթէ գիտնան թէ իրենց հոգ ընելովը անշուշտ կարող պիտի ըլլան ազատիլ ։ Եթէ վտանգաւոր հիւանդութեան մէջ ըլլան, կը հարցունեն բըժիշկին ու կ'ըսեն, «Ի՞նչ կը կարծես, պիտի ազատիմ թէ ոչ»։ Բայց անձերնուն փրկութեանը գործին մէջ գոհ կ'ըլլան իրենց անստոյգ վիճակովը ։ Շատ մարդու եթէ հարցունես, ի՞նչ պատճառ ունիս քու յոյսիդ, պիտի ըսէ, «Որովհետեւ Աստուած ողորմած է եւ Քրիստոս մեղաւորներուն համար մեռաւ ։ Եւ ասոնց պէս ընդհանուր պատճառներ, որոնք իրեն պէս ամէն մարդ ալ կրնայ զրուցել ։ Բայց՝ թէ որ պահանջելու ըլլաս որ ապացուցանեն թէ իրենք ինչ հաղորդութիւն ունին

Քրիստոսի հետ և ինչ մասնակցութիւն Աստուծոյ փրկարար ողորմութեանը մէջ, ատոր վրայ բան մը չեն կրնար ըսել : Եթէ Աստուած կամ մարդ մը ըսէ իրենց թէ ինչ վիճակի մէջ է հոգիդ, ով մա՛րդ, նորոգուա՞ծ է՝ սրբացա՞ծ է՝ ներում ընդունա՞ծ է՝ թէ ոչ. ան պիտի պատասխան տայ՝ ինչ պատասխան որ Կայէնը Աբէլին համար տուաւ, թէ "Չեմ գիտեր, ես իմ հոգիիս պահապա՞նն եմ. Յոյսս հաստատ է, Աստուծոյ կը յանձնեմ իմ հոգիս : Ամէն մարդ ինչպէս որ ազատի ես ալ այնպէս կ'ազատիմ : Կը գոհանամ Աստուծմէ, բնաւ տարակոյս մը ունեցած չեմ փրկութեանս վրայ" : Բայց դուն պատճառ ունիս տարակուսելու, բնաւ չտարակուսելուդ և աւելի ևս՝ քու վստահութեանդ մէջ այնչափ անհոգ ըլլալուդ համար : Ուրիշ բան չեն ցուցըներ քու խօսքերդ, բայց եթէ քու փրկութիւնդ կամաւ զանց ընել մը. ինչպէս նաւապետ մը որ թողու իր նաւը ժայռերուն՝ ալիքներուն և հովերուն դէմ ու ըսէ, "Ես Աստուծոյ կը յանձնեմ, ուրիշ նաւերը ազատածին պէս աս ալ պիտի ազատէ". Աս ի՛նչ սոսկալի չարաչար վարուիլ է Աստուծոյ հետ. Աստուծոյ ապաւինութիւն ընելու պատրուակով՝ իր կամաւոր զանցառութիւնը ծածկել : Եթէ ճըշմարտապէս ապաւինած ըլլայիր Աստուծոյ, անոր կանոնին համաձայնելու էիր, և անոր ուզած կերպովն ըլլալու էր քու ապաւինութիւնդ : Անիկայ կը պահանջէ որ ջանք ընես քու կոչումդ և ընտրութիւնդ հաստատ պահելու, և այնպէս իրեն ապաւինիս : Ինք Սուրբ Գրոց մէջ ճամբայ մը ցուցուցած է քեզի, որով կը պարտաւորիս քննել և փորձել քու անձդ և կրնաս հասնիլ ստուգութեան : Յիմար չէ՞ ան ճամբորդը որ կը շարունակէ իր ճամբան, երբոր չգիտեր թէ ճամբան շիտա՞կ է թէ սխալ, և կ'ըսէ "Այլ յուսամ որ ճամբաս շիտակ է, յառաջ կ'երթամ ու Աստուծոյ կ'ապաւինիմ"։ Դուն ալ նոյն մեղադրութեան տակ չե՞ս քու յաւիտենական ճամբորդութեանդ մէջ՝ երբոր ամենեւին չես խորհիր որ քու ճամբուդ ուղղութեանը վրայ ապահով ըլլալու համար քիչ մը քննութիւն ընելու ես, և ան ատենը կրնաս ինքզինքդ ազատել ան աշխատութիւններէն որոնք պարապ տեղը կը կրես, և ետ դառնալ. և եթէ այսպէս չընես՝ փրկութենէ պիտի զրկուիս և քու անձդ կործանես։

Ինչո՞ւ կրնաս աներկիւղ խորհիլ կամ խօսիլ մեծ Աստուծոյն վրայ, քանի որ չես գիտեր թէ արդեօք ան քու հա՞յրդ է թէ քու թշնամիդ. և գիտես թէ կրնայ ըլլալ որ իր բոլոր կարողութիւնները քեզի դէմ բանեցունէ։ Կամ թէ ի՞նչպէս կրնաս Յիսուս Քրիստոսի վրայ խորհիլ կամ խօսիլ առանց վախնալու, երբոր չես գիտեր թէ արդեօք անոր արիւնը քու հոգիդ մաքրա՞ծ է, և չես գիտեր թէ քեզ պիտի դատապարտէ՞ թէ ազատէ դատաստանին օրը. կամ թէ քու երջանկութեանդ հի՞մը պիտի ըլլայ թէ գլորցունող քար մը քեզ ճզմելու և փշրելու համար։ Ի՞նչպէս կրնաս բանալ Սուրբ Գիրքը և գլուխ մը կարդալ առանց սոսկալու. Այնպէս կ'երևի ինծի թէ անոր ամէն մէկ էջը Բաբելացւոց Բաղդասար թագաւորին պատին վրայի գրուածին պէս պիտի ըլլայ քեզի, միայն ան խօսքերէն 'ի զատ որ քեզ կը յորդորեն ջանք ընել և ուղղուիլ։ Եթէ խոստմունքները կարդաս, չես գիտեր թէ անոնք պիտի կատարուին քեզի համար։ Եթէ կարդաս անոր սպառնալիքները, որչափ որ դուն գիտես՝

կարելի է նոյն իսկ քու դատապարտութեանդ վըճիռն է կարդացածդ ։ Զարմանք չէ որ թշնամի ես սուրբ քարոզութեան, և կ՚ըսես նոյն բանը քարոզիչին համար ինչ որ Աքաաբ թագաւորը ըսաւ Մարգարէին համար, թէ Ես կ՚ատեմ անիկայ, վասն զի ան ինծի համար աղէկ մարգարէութիւն չըներ, այլ գէշ՝ ։ Ի՞նչպէս առանց վախի կըրնաս աղօթքի ընկերանալ ։ Երբոր Տէրոջ ընթրիքէն կը ճաշակես, չես գիտեր թէ քեզի մահու դե՞ղ կ՚առնես թէ օրհնութեան ։ Ի՞նչ մխիթարութիւն կրնաս գտնել քու բարեկամներուդ, սպասաւորդ, տուներուդ, երկիրներուդ, մինչև որ չգիտնաս թէ Աստուծոյ աչքը ունիս անոնց հետ և Անոր քովը հանգիստ պիտի վայելես երբոր զանոնք ձգես ու երթաս. Դիր բանտարկեալի մը առջին երաժշտութիւն, հանդերձներ կամ պատիւ, ի՞նչ են անոնք անոր՝ երբոր չգիտեր տակաւին թէ արդեօք մահուընէ պիտի ազատի թէ ոչ ։ Քանզի եթէ գիտնայ թէ հետևեալ օրը պիտի մեռնի, ան ատենը ինչին մխիթարութիւն մը պիտի ըլլայ հարուստ կամ պատուաւոր մեռնիլը ։ Ինծի կ՚երևի թէ քեզի ալ այնպէս ըլլալու է մինչև որ չգիտնաս քու յաւիտենական վիճակդ ։ Երբոր պառկիս քնանալու, ինծի կ՚երևի թէ քու փրկութեանդ անստուգութիւնը քեզ պիտի չքընացունէ կամ երազի մէջ քեզ պիտի զարհուրեցունէ ու քունդ անհանգիստ պիտի ընէ ։ Չե՞ս վշտանար, երբոր կը տեսնես թէ Աստուծոյ ժողովուրդը այնչափ հանգիստ է իր դէպ 'ի փառաց ճամբուն մէջ, քանի որ դուն հաստատ յոյս մը չունիս թէ պիտի վայելես անիկայ ։ Ի՞նչպէս կըրնաս քու մահուանդ ժամուն վրայ խորհիլ Գիտես որ ան ժամը մօտ է, անկէ ազատում չկայ ։

և ոչ դեղ մը գտնուած կայ անիկա՝ արգիլելու : Եթէ այսօր մեռնելու ըլլաս, (և “չես գիտեր թէ օրը ինչ պիտի ծնանի”,) վստահ չես որ երկի՞նք պիտի երթաս թէ դժոխք : Ու կրնա՞ս ուրախ ըլլալ մինչև որ աս վտանգաւոր վիճակէն չազատիս : Ի՞նչ հնարք կը բանեցունես քու սիրտըդ տոսկումէն պահելու, երբոր կը խորհիս դատաստանին ան մեծ օրուանը ու յաւիտենական բոցերուն վրայ : Երբոր կը խօսիս անոր վրայ, չե՞ս դողար Փելիքսին պէս : Եթէ պահապանները խռովեցան և մեռածի պէս եղան երբ որ տեսան հրեշտակին իջնելը ու քարը Քրիստոսի գերեզմանէն թաւալեցունելը, դուն ի՞նչպէս կրնաս խորհիլ դժոխքի մէջ դևերուն հետ բնակելու վրայ, մինչև որ աղէկ հիմնուած վստահութիւն մը չունենաս թէ դուն պիտի ազատիս անկէ : Հարկ է որ անկողինդ շատ կակուղ կամ՝ սիրտդ շատ կարծր ըլլայ, որ կարող ըլլաս խորունկ քնով մը ննջել աս անստոյգ վիճակիդ մէջ :

Եթէ մարդոց՝ իրենց փրկութեանը վրայ աս ընդհանուր անստուգութիւնը անդարմանելի ըլլար, ուրիշ անխորշելի չարիքներու պէս ասոր ալ հարկ կ՚ըլլար համբերել : Բայց աւա՛ղ որ սովորական պատճառը յօժարական զանցառութիւն է : Մ՛արդիկ չեն ուզեր համոզուիլ որ դեղն ընեն : Աս անստուգութիւնը յաղթելու մեծ միջոցը անձնաքննութիւնն է, այսինքն մարդ զգուշութեամբ և ջանքով իր սիրտը և վիճակը Սուրբ Գրոց կանոններովը փորձելը : Մ՛արդիկ կամ չեն հասկընար աս պարտաւորութեանը բնութիւնը և օգուտը, և կամ՝ չեն ուզեր աշխատութիւն կրել փորձն ընելու համար : Մ՛տիր հազար մարդոց մէջ և փնտռէ, որչափ քիչերը պիտի գտնես որ իրենց բոլոր կենացը մէջ գոնէ ժամ մը տուած են՝ իրենց երկինքին հետ մասնակցութիւն ունենալուն վրայ ճիշդ քննութիւն մը ընելու ։ Դո՛ւ խղճի՛դ հարցուր, ընթերցող, ե՛րբ էր ան ժամանակը, և ո՛ւր էր ան տեղը որ երբէք անաչառ կերպով մը դատեցիր սիրտդ՝ որպէս թէ Աստուծոյ առջևը, և քննեցիր Սուրբ Գիրքով թէ նորոգուա՞ծ է թէ չէ. սո՞ւրբ է թէ չէ. Աստուծո՞յ վրայ են սրտիդ զգացումները մանաւանդ՝ թէ արարածներու վրայ, երկինքի՞ն՝ թէ երկրի վրայ ։ Եւ երբ շարունակեցիր աս քննութիւնը մինչև որ իմացար վիճակդ և անոր համեմատ վճիռ ըրիր անձիդ վրայ ։ Բայց որովհետև ասիկայ խիստ կարևոր գործ մըն է, և այնչափ ընդհանուր անոր զանցառութիւնը, անոր համար պիտի ցուցընեմ որ եթէ մարդ ջանք ընէ, կրնայ ստուգութեան հասնիլ. և դարձեալ թէ ինչ բան կ'արգիլէ մարդիկ իրենց վիճակը քննելէն և գիտնալէն ։ Յետոյ շարժառիթներ պիտի յառաջ բերեմ քննելու, և կերպերը պիտի ցուցընեմ Սուրբ Գիրքէն քանի մը նշաններով, որով կարող ըլլաս փորձել և ստուգիւ գիտնալ թէ դուն Աստուծոյ ժողովուրդէ՞ն ես թէ ոչ ։

1. Սուրբ Գիրքը կը ցուցընէ թէ [illegible], և անոր համար աշխատիլ պէտք է. երբոր այնչափ յաճախակի կ'ըսէ թէ մեզմէ առաջ եղող սուրբերը գիտէին իրենց արդարացած ըլլալն ու այսպիսի փրկութիւնը, երբ կը ծանուցանէ թէ "ո՛վ որ հաւատայ Քրիստոսի պիտի չկորսուի, այլ յաւիտենական կեանք պիտի ունենայ", 'ի զուր եղած կ'ըլլար ասոնք ծանուցանելը, եթէ կարող չըլլայինք ճանչնալ ինքզինքնիս թէ հաւատացեալ ենք թէ ոչ ։ Երբոր այնչափ մեծ տարբերութիւն կը դնէ Աստու-

ծոյ զաւկըններուն և դիւին զաւկըններուն մէջ . Երբոր կը հրամայէ մեզի " ջանք ընել որ մեր կոչումը և ընտրութիւնը հաստատ պահենք", և կը յորդորէ որ " փորձենք, քննենք և գիտնանք ինքզինքնիս թէ նոյն հաւատքին մէ՞ջն ենք, և թէ Քրիստոս մեր մէ՞ջն է, միայն թէ որ խոտելի չըլլանք". նաև երբոր իր խրատներովը կը պահանջէ մեզմէ ուրախ ըլլալ միշտ, զԱստուած մեր Հայրը կոչել և ապրիլ իրմէն գոհանալով, սիրել Քրիստոսի գալուստը, փափաքիլ որ շուտով գայ և մխիթարել ինքզինքնիս ան խօսքերովը ։ Բայց ո՞վ կրնայ ասոնց մէկը սրտանց ընել թէ որ չափով մը վստահ չէ թէ ինք Աստուծոյ զաւակն է ։

2. Մարդիկ անձնաքննութենէ ետ բռնելու բազմաթիւ որոգայթներուն մէջ Սատանան ալ անշուշտ իր մասը կ՚ընէ ։ Եթէ բոլոր իր ունեցած զօրութեամբն ու բանեցուցած միջոցներովն ու գործիքներովը կարող ըլլայ ամէն ուրիշ պարտաւորութիւններէն աւելի քեզ ասկէ ետ պահելու, ստուգիւ այնպէս պիտի ընէ ։ Ան չուզեր որ աստուածապաշտները ունենան ուրախութիւն՝ վստահութիւն և քաջալերութիւն պղծութեան դէմ գնելու, և աս բաները կրնան ունենալ անձնաքննութիւնը հաւատարմութեամբ կատարելով ։ Իսկ ամբարիշտներուն համար գիտէ որ եթէ անգամ մը բառ պատշաճի քննելու ըլլան անձերնին, կրնան իմանալ անոր խաբէութիւնն ու իրենց վտանգը, և այնպէս հաւանական է որ հրաժարին իրմէն ։ Ի՞նչպէս կրնար գտնել այնչափ միլիոնաւոր անձինք որ յօժար կամօք ուզէին դժոխք երթալ, եթէ գիտցած ըլլային թէ ստուգիւ հոն կ՚երթան ։ Ու ի՞նչպէս կրնային չգիտնալ անոնք, եթէ կատարեալ քննութիւն մը ընէին այնպէս պայծառ լոյս մը և

ստոյգ կանոն մը ունենալով Սուրբ Գրոց մէջ, Եթէ որոգայթը ծածուկ չըլլայ, թռչունը կը զգուշանայ անկէ։ Սատանան գիտէ թէ ինչպէս որսալու է հոգիները, առանց ցուցընելու կարթն ու թելը, կամ առանց խրտուցանելու զանոնք ձայնով մը կամ իր երևոյթովը. Ասնորոյ կ'աշխատի հեռու պահել զանոնք հարցունող փնտռող քարոզիչէ, կամ քարոզիչը արգիլել իրենց անձը քննելու օգնելէն, կամ կը ջանայ Աստուծոյ խօսքին սրութիւնը առնել, որ չթափանցէ ու չբաժնէ, կամ կը նայի որ անոնց խորհուրդները ուրիշ տեղ դարձունէ և կամ կապէ զանոնք նախապաշարումներով։ Երբոր քարոզիչը միտերը քըննելու յարմար քարոզ մը պատրաստեր է ունկնդիրին վիճակին ու կարօտութեանց համաձայն, Սատանան գիտէ. ուստի որչափ հնար է կը ջանայ արգիլելու ունկնդիրը քարոզէն ան օրը. կամ թըմրութիւն կը բերէ վրան, և կամ խօսքը կը յափըշտակէ աշխարհային հոգերով ու խօսակցութիւններով. վերջապէս կերպով մը կը խափանէ անոր ներգործութիւնը։

Անձնաքննութեան մէկ ուրիշ մեծ արգելքն ալ մարդոց չարութիւնէն յառաջ կու գայ։ Անոնց օրինակը, զուարթ ընկերութիւնները, և խօսակցութիւնները, աշխարհային հոգերու վրայ անոնց յարատև հաստատութիւնը, անոնց ըրած ծաղրն ու կատակը բարեպաշտ մարդիկներու վրայ, նաև անոնց համոզիչ խօսքերը, թելադրութիւններն ու սպառնալիքները, ասոնց ամէնը մեծամեծ փորձութիւններ են անհոգ ըլլալու։ Հազիւ թէ Աստուած խեղճ մեղաւորի մը աչքերը բացած է որ իր ճամբուն մոլար ըլլալը տեսնէ, յանկարծ շատ մը Սատանայի առաքեալներ պատրաստ կ'ըլլան անիկայ խաբելու, և նորէն իր անհոգութեան մէջ զինքը հաստատելով իր առջի տէրոջը ձեռքը կը մատնեն։ «Ինչ՝ կը տարակուսի՞ս» կ՚ըսեն «քու փրկութեանդ վրայ, դուն որ այնպէս աղէկ կը վարուիս և մարդու դէշութիւն ըրած չես։ Աստուած ողորմած է, և եթէ քրիստոնեաները չփրկուին, հապա այնչափ մարդի՞կ ինչ պիտի ըլլան։ Ի՞նչ եղան քու հայրերդ ու պապերդ, և ինչ պիտի ըլլան քու այնչափ բարեկամներդ ու դրացիներդ՝ որոնք քու մինչև հիմա գացած ճամբուդ մէջն են։ Անոնք դժոխք պիտի երթան, ու միայն դո՞ւն պիտի փրկուիս։ Եկո՛ւր՝ եկո՛ւր՝ եթէ աս քարոզիչներուն մտիկ ընես, անոնք քեզ կը ցնորեցունեն։ Անոնք ալ մեղաւոր են. և Քրիստոս մեղաւորները փրկելու համար մեռաւ։ Ընաւ մի նեղեր ինքզինքդ այդպիսի խորհուրդներով, և աղէկ պիտի ըլլաս»։ Ո՛հ քանի հազարաւորներ այսպիսի հրապոյրներով խաբուելով քունի մէջ եղած են, մինչև որ մահն ու դժոխքը զիրենք արթնցունէ։ Տէրը կ՚աղաղակէ մեղաւորին ու կ՚ըսէ, «Նեղ է դուռը, նեղուածք է ճամբան, և քիչեր կը գտնեն»։ փորձէ ու քննէ ջանա որ հաստատ պահես»։ Իսկ աշխարհ կ՚աղաղակէ, ընաւ մի տարակուսիր, ամենևին մի նեղեր ինքզինքդ ադ խորհուրդներով։ Մտածէ՛ ով փորձութեան մէջ եղող մեղաւոր, թէ Քրիստոս է՝ և ոչ քու պապերդ կամ դրացիներդ կամ բարեկամներդ, որ քեզ վերջապէս պիտի դատէ. և եթէ Քրիստոս քեզ դատապարտէ, անոնք չեն կրնար քեզ ազատել. անոր համար բանականութիւնդ կը վըկայէ որ ոչ թէ օտար մարդոց զրոյցներէն, այլ Աստուծոյ խօսքէն առնելու ես քու փրկութեանդ յոյսը։ Արդար Թագաւորին [illegible] մայգարէններուն բազմութեանը հարցունելը իրեն մահ էր ։ Կրնան շողոքորթել մարդը ու որոգայթի մէջ ձգել, բայց փրկելու ճամբան չեն գիտեր ։ “Չըլլայ որ մէկը ձեզ խաբէ ունայն խօսքերով, ինչու որ ասոր համար Աստուծոյ բարկութիւնը կու գայ անհնազանդ մարդոց վրայ ։ Ուստի անոնց հաղորդ մի՛ ըլլաք” ։

Բայց ամենէն մեծ արգելքները մարդուն բուն իր սրտին մէջն են ։ Ոմանք այնչափ տգէտ են, որ չեն գիտեր թէ անձնաքննութիւնն ինչ է. և ոչ ալ՝ թէ ինչ ըսել կ՚ուզէ քարոզիչը, երբոր կը յորդորէ որ իրենք զիրենք քննեն. և կամ չեն գիտեր թէ հարկաւորութիւն մը կա՞յ անձնաքննութեան. այլ կը կարծեն թէ ամէն մարդ այնպէս հաւատալու է թէ իր մեղքերը ներուած են, թէ ճշմարիտ ըլլայ թէ սուտ, և թէ մեծ պակասութիւն մըն է որ մէկը իր փրկութեանը վրայ տարակուսի. կամ թէ չեն կարծեր թէ մարդ կարող է վստահութիւն ունենալ՝ կամ թէ մեծ տարբերութիւն կրնայ ըլլալ մէկ մարդուն և ուրիշի մը մէջ, բայց ամէնն ալ քրիստոնեայ են, վասնորոյ պէտք չէ ալ աւելի հոգ ընել. կամ գոնէ չեն գիտեր ինչ բանի մէջ կը կայանայ տարբերութիւնը ։ Այնչափ աղօտ գաղափար ունին վերստին ծննդեան վրայ՝ որչափ Նիկոդեմոս ունէր ։ Ոմանք չեն ուզեր հաւատալ թէ Աստուած այսպիսի զանազանութիւն մը պիտի ընէ մարդոց մէջ գալու կեանքին համար. վասնորոյ հոս չեն ուզեր ինքզինքնին քննել թէ ինչ տարբերութիւն ունին ուրիշներէն ։ Ոմանք այնչափ թմրած են, որ ինչ որ ըսես չեն հասկընար, այլ մտիկ կ՚ընեն. և այսչափ միայն ։ Իսկ ոմանք այնպէս պաշարուած են անձնասիրութիւնով ու հպարտութիւնով, որ ան աստիճան չեն կրնար խոնարհիլ իրենց վրայ կասկած ունենալու թէ վտանգի մէջ են, ան հպարտ վաճառականին պէս որ իր հաշիւները քննելու խելացի խրատը կ'արհամարհէ. Ինչպէս որ խանդակաթ ծնողք չեն ուզեր հաւատալ կամ լսել չար բան իրենց զաւկըներուն վրայ։ Ոմանք ալ այնպէս չարագործ են որ չեն համարձակիր քննել, բայց և այնպէս կը համարձակին իրենք զիրենք աւելի ահարկու քննութեան մը յանձնելու։ Իսկ ոմանք այնչափ սէր ունին մեղքին, և այնչափ կ'ատեն Աստուծոյ ճամբան, որ չեն համարձակիր իրենց ճամբաները քննել, որ չըլլայ թէ սիրած ընթացքնին ձգել ու իրենց ատելի եղած ընթացքին հետևելու ստիպուին։ Կան ալ որ այնպէս հաստատ միտքերնին դրեր են բընաւ չփոխել իրենց ներկայ վիճակը, որ զանց կ'ընեն քննութիւնը իբրև անօգուտ բան մը։ Նոր ճամբայ մը չփնտռած, այնչափ տարիներ կ'անցունեն իրենց յաւիտենական վիճակը վտանգի դնելով։ Շատերը այնպէս զբաղեալ են, որ չեն կրնար նստիլ քննել ինքզինքնին։ Իսկ ուրիշները այնչափ կապուած են ծուլութեան հոգիով, որ չեն ուզեր ժամ մը աշխատիլ ու սրտերնին քննել։ Բայց ամենէն ընդհանուր և ամենէն վտանգաւոր արգելքը ան սուտ հաւատքը և յոյսն է՝ որն որ աշխարհի մեծ մասին սիրտերը գրաւած է, և չթողուր որ կասկածին իրենց վտանգին վրայ։

Իսկ եթէ մարդ մը բոլոր աս արգելքներուն յաղթէ և ձեռք զարնէ ինքզինքը քննելու, տակաւին վստահութիւնը անմիջապէս ձեռք չձգուիր։ Խիստ շատերը ինքզինքնին կը խաբեն աս քննութեանը մէջ հետևեալ պատճառներուն մէկովը. այնպիսի շփոթութիւն ու մթութիւն կայ մարգոյն՝ և մանաւանդ չնորոգուած մարդուն հոգիին մէջ, որ հազիւ գիտէ՝ թէ ինչ կ'ընէ ինք և ինչ կայ իր ներսիդին ։ Ինչպէս որ տան մը մէջ՝ ուր բան մը իր յատուկ տեղը չէ, դժուարին է գտնել թէ ինչ է պակասութիւնը, նոյնպէս դժուարին՝ ան սրտին մէջ ուր ամէն բան խանգարման մէջ է ։ Մարդոցմէ շատերը սովորած են անտեղեակ մնալ իրենց վիճակին. և շատ քիչ կը նկատեն իրենց սրտին բնութիւնն ու շարժումները ։ Շատերը չքննած որոշած են ինչ դատելնին. կաշառք առած դատաւորի մը պէս, որ քննութիւն կ'ընէ իբրև թէ ուղիղ դատաստան պիտի ընէ, քանի որ առաջուց որոշած է թէ դատը որ կողմը պիտի վճռէ ։ Մարդիկ իրենց դատին մէջ կողմնակալ են, պատրաստ են իրենց մեծ մեղքերը պզտիկ սեպելու և պզտիկները բնաւ մեղք չհամարելու. իրենց բնական ձիրքերը շնորհքի գործը սեպելու և ըսելու, “Բոլոր ասոնք պահեցի ես իմ տղայութենէս հետէ”։ Ես հարուստ եմ և շատ բարիքներ ունիմ ու բանի մը կարօտ չեմ ։ Շատ մարդիկ ալ մինչև կէս ճամբան կու գան իրենց քննութեանը մէջ ։ Եթէ դիւրաւ և շուտով չյաջողին, կը վհատին և կը դադրին ։ Միայն նշաններով և կանոններով կը քննեն ինքզինքնին, չգիտնալով թէ Քրիստոնէութեան ճշմարտութիւնը ինչ բանի մէջ կը կայանայ. ոմանք Սուրբ Գիրքին կանոնէն աւելի, և ոմանք պակաս բաներու նայելով ։ Եւ շատ անգամ անյաջող կ'ըլլան աս գործին մէջ բուն իրենց զօրութեամբը անիկայ ընել ջանալնուն համար ։ Ինչպէս որ կան ոմանք՝ որոնք կը սպասեն թէ Սուրբ Հոգին ընէ անիկայ առանց իրենց, նոյնպէս կան ուրիշներ ալ որոնք կը ջանան իրենք միայն ընել անիկայ, առանց խնդրելու կամ ակնկալելու Սուրբ Հոգիին օգնութիւնը։ Անոնք երկուքն ալ անշուշտ պիտի փրկուին ան բարի վստահութեանը կողմանէ։

Քանի մը ուրիշ արգելքներ ալ կան որոնք ճշմարիտ քրիստոնեաներուն անգամ կը զրկեն ստուգութեան հաճութենէն։ Ինչպէս՝ շնորհքի տկարութիւնը։ Պզտիկ բաները դժուարաւ կը նշմարուին։ Շատ քրիստոնեաներ գոհ կ՚ըլլան քիչ շնորհքով և չեն կրնար յառաջադէմ ըլլալ հոգևոր զօրութեան և կատարելութեան մէջ։ Այսպիսիներուն համար գլխաւոր դեղը պիտի ըլլայ յառաջ տանիլ իրենց պարտաւորութիւնը, մինչև որ իրենց շնորհքներն աճին։ Յուսամ որ Աստուած և իր սահմանած միջոցները գործածէ. և անտարակոյս պիտի յաւելցունէ իր շնորհքները քու վրադ։ Երանի թէ քրիստոնեաներն աւելի շնորհք ստանալու ջանքով անցունէին այն ժամանակին մեծ մասը՝ որն որ կ՚անցունեն մտատանջութեամբ և տարակոյսներով, թէ արդեօք այն շնորհքը ունի՞ն, թէ ոչ։ Երանի թէ աւելի շնորհք ստանալու համար աղօթք ընէին, ան եռանդուն զգացումներով՝ որոնցմով պարապ դանդաղներ կ՚ընեն իրենց անձին կամ վիճակին վրայ։ Կ՚աղաչեմ քեզի, ով քրիստոնեայ, մտիկ ըրէ սա խրատը որպէս թէ Աստուծմէ եղած, և ան ատենը՝ երբոր զօրաւոր հաւատք ու եռանդուն սէր կ՚ունենաս, չես կրնար տարակոյս ունենալ քու հաւատքիդ և սիրոյդ վրայ, ինչպէս շատ տաքցած մարդ մը չկրնար տարակուսիլ իր տաքութեանը վրայ, կամ զօրաւոր և առողջ մարդ մը չկրնար երկբայիլ իր առողջ ըլլալուն վրայ։ Քրիստոնեաները բուն իրենց մխիթարութիւնը կ՚արգիլեն աւելի ան նշաններուն նայելով՝ որոնք իրենց իշ ըլլալը կ՚իմացուին, քան թէ ան կանոններուն՝ որոնք կ՚իմացունեն թէ ինչ ըլլալու են. որպէս թէ իրենց ներկայ վիճակը պիտի ըլլայ հարկաւ յաւիտենական վիճակնին. և եթէ հիմա թողութիւն գտած չըլլան, ալ ճար չկայ։ Յիմարութիւն չէ՞ նախ լալ որ մեղքերդ ներուած չեն, երբոր Տէրդ շարունակ քովդ կեցեր թողութիւն կը խոստանայ և կը յորդորէ որ ընդունիս անիկայ։ Փրկարար հաւատքը՝ ով քրիստոնեայ, Աստուծոյ՝ դէպ՚ի քեզի մասնաւոր սէր ունենալուն վրայ համոզուիլդ չէ, այլ քու՝ Քրիստոսը ընդունելդ է, որ քեզ սիրելի ընէ։ Լաւագոյն է Քրիստոս ընդունիլ իբրև շնորհուած, քան թէ այնչափ ժամանակ փնտռել տարակուսելով թէ արդեօք Քրիստոս ունի՞նք թէ ոչ։ Քրիստոնեաներուն ուրիշ թշուառութեան պատճառ մ՚ալ աս է՝ որ վստահութիւն կը սեպեն ան ուրախութիւնը՝ որն որ երբեմն կ՚ունենան իրենք զիրենք նորոգուած կարծելէն։ Որպէս թէ տղայ մը միայն ան ատեն որդի սեպելու է ինքզինքը՝ երբոր հօրը երեսը խնդագին կը տեսնէ, և բերնէն անուշ խօսքեր կը լսէ. և կը կարծէ թէ ալ հայրը հայր չէ երբոր կը դադարի աս բաներէն։ Հոգիներուն նեղութիւնը կը շատնայ նաև չգիտնալով Աստուծոյ մխիթարութիւն պարգևելու սովորական կերպը։ Կը կարծեն թէ իրենք ուրիշ բան մը չունին ընելու, բայց միայն սպասել որ Աստուած իրենց մխիթարութիւն պարգևէ։ Բայց գիտնալու են որ իրենց մխիթարութիւնը Աստուածային խոստմունքներուն մէջն է, և հոն փնտռելու են քանի անգամ որ կարօտին, միշտ ան խոստմունքներուն վրայ խորհելով. և աս կերպով թող յուսան որ Սուրբ Հոգին մխիթարութիւն պիտի տայ իրենց հոգիներուն ։ Խոստմունքներուն ուրախութիւնն ու Սուրբ Հոգւոյն ուրախութիւնը մէկ է ։ Ասկէ զատ Աստուծոյ սովորաբար պարգեւած վըստահութենէն աւելի վստահութիւն յուսալնին կայ ։ Քանի որ ինչ եւ իցէ տարակոյս մը ունին իրենց նորոգութեանը վրայ, կը կարծեն թէ վստահութիւն չունին ։ Չեն մտածեր որ ստուգութեան շատ աստիճաններ կան ։ Քանի որ հոս են "շատէն քիչը պիտի գիտնան"։ Աս ալ կայ որ իրենց վստահութեանը մխիթարութիւնը առաջ անհիմն պատճառներէ կը հանեն ։ Ասիկայ ան երանելի հոգիին վիճակն է որ հիմնական պատճառներ ունի վստահանալու, բայց չտեսներ ։ Ինչպէս մանուկ մը կեանք ունի՝ ինք տակաւին անիկայ չգիտցած, եւ իր անձին ու ուրիշ բաներու վրայ շատ սխալ գաղափարներ ունի, բայց եւ այնպէս անկէ չհետեւիր թէ կեանք չունի ։ Այսպէս երբոր քրիստոնեաները իրենց ուրախութեանը մէջ պակասութիւն կը տեսնեն, ատիկայ իրենց ապահովութեանը պակասութիւն մը համարելու չեն ։ Շատերը շարունակ տարակուսութեան մէջ են իրենց բնական վիճակին խիստ տկար ըլլալուն պատճառովը ։ Այսպէս շատ բարեսիրտ անձինք տըկար մտաց տէր ըլլալով՝ չեն գիտեր թէ ի՞նչպէս ընելու են անձնաքննութեան գործը ։ Նախորդ առաջարկութիւնները կ՚ընդունին՝ եւ յայտնի հետեւութիւնը կ՚ուրանան ։ Եթէ Աստուած ուրիշ կերպով մը իրենց մտքին պակասութիւնը չլեցունէ, չեմ՝ գիտեր ինչ կերպով որոշ եւ հաստատուն խաղաղութիւն պիտի ունենան ։ Սրտի անհանգըստութեան մէկ մեծ ու շատ ընդհանուր եղող պատճառն ալ՝ մեղք մը գաղտուկ պահելն է ։ Ասիկայ մեր շնորհքներուն աստիճանը կը նուազեցունէ եւ այնպէս աւելի անորոշ կ'ընէ զանոնք ։ Ան որ բոլորովին չոչընչացունէր, կը նսեմացունէ ։ Վասն զի այնպիսի ազդեցութիւն մը ունի, որ շնորհքը անգործ կը մնայ, ոչ կը գրգռի և ոչ կը բողոքէ սա ապականութեան դէմ ։ Ադ մեղքը հոգւոյն աչքը կը հանէ, կամ կը խաւարեցունէ և կը թըմրեցունէ հոգին, այնպէս որ ոչ կրնայ տեսնել և ոչ կրնայ զգալ իր վիճակը ։ Բայց մանաւանդ զԱստուած կը բարկացունէ և կ'ստիպէ ետ քաշել ինքզինքը, իր մխիթարութիւնները և իր Հոգւոյն օգնականութիւնը. առանց անոնց որչափ քըննութիւն ընես, չես կրնար վստահութիւն ունենալ ։ Աստուած անջրպետ դրած է մեղքին ու խաղաղութեան մէջ տեղը ։ Քանի որ կը տածես քու հպարտութիւնդ, աշխարհասիրութիւնդ մարմնոյ ցանկութիւններդ, կամ որ և իցէ քրիստոնէութեան դէմ գործ մը, պարապ տեղը ուրախութիւն կը յուսաս ։ Եթէ մարդ մը " իր կուռքերը իր սրտին մէջ կանգնէ, ու իր անօրէնութեանը գայթակղութիւնը իր երեսին առջևը դնէ, ու գայ" քարոզչի մը կամ Աստուծոյ հանգստութիւն փնտռելու համար, անոր հանգստութիւն տալու տեղը, Աստուած " անոր կուռքերուն շատութեանը համեմատ պատասխան պիտի տայ" ։ Ուրախութիւն չըլլալուն ուրիշ մէկ մեծ և ընդհանուր եղած պատճառն ալ շնորհքը չարունակ և կենդանի գործածութեան մէջ չպահելն է ։ Պարտաւորութիւնը կատարելու դժուար ընթացքը ամենէն կատարեալ ուրախութեան ճամբան է ։ Քրիստոս՝ խաղաղութիւնն ու ուրախութիւնը՝ իբրև հաւատարիմ և հնազանդ ըլլալու քաջալերութիւն կը ցուցընէ, վասնորոյ թէպէտ մեր հնազանդութիւնը արժանի չէ ան բաներուն, բայց և այնպէս սովորաբար անոնք կ՚աճին և կընուազին պարտաւորութեան մէջ մեր ունեցած ջանքին հետ ։ Ինչպէս որ աղօթքը՝ Քրիստոսի բարեխօսութենէն և արիւնէն զատ՝ հաւատք և եռանդ ալ ունենալու է որ յաջողութիւն գտնէ, նոյնպէս ալ մեր հնազանդութեան բոլոր ուրիշ մասերը նոյնպէս պարտին ըլլալ ։ Եթէ քու պարտաւորութիւններդ հետզհետէ քիչ և արտաքին ու ցուրտ կերպով կը կատարես, մանաւանդ քու առ Աստուած առանձին աղօթքներդ, և տակաւին քու ուրախութեանդ նուազում չես տեսներ, չեմ կրնար չըկասկածիլ որ քու ուրախութիւններդ մարմնաւոր կամ դիւական էին ։ Ասկէ ՚ի զատ շնորհքը բնաւ տեսանելի և զգալի չըլլար հոգիին եթէ ՚ի գործ չդրուի ։ Աստի ՚ի գործ չդրուիլը անշուշտ վստահութեան պակասութիւն պիտի բերէ ։ Եւ հոգւոյն նոյնպիսի գերազանց առարկաններու վրայ ըրած գործողութիւնը բնականապէս մխիթարութիւն կը բերէ իր հետը ։ Զ Աստուած Քրիստոսով սիրելը ինքնին անպատմելի քաղցրութիւն ունի ։ Ան հոգին որ աղէկ զարդարուած է շնորհքներով, երբ որ գործողութեան մէջ չէ, նման է նուագարանի մը՝ որ աղէկ կազմուած ու պատրաստուած է. հանդարտ կեցած ատենը հասարակ փայտի մը կտորի պէս ոչ ձայն և ոչ ներդաշնակութիւն ունի, բայց երբոր ճարտար երաժիշտ մը ձեռքը վրան կը դնէ, շատ ախորժելի ձայներ կը լսուի ։ Ամէն բարի գործքէ չափով մը ուրախութիւն կը հետևի, ինչպէս որ կրակէն տաքութիւն և արեգակէն լոյս և ջերմութիւն ։ Մրսող մարդը աշխատելու է մինչև որ տաքնայ, այնպէս ալ ան՝ որ վստահութիւն չունի, հանդարտ կենալու չէ, այլ իր շնորհքները ի գործ դնելու է, մինչև որ իր տարակոյսները փարատին ։ Հոգիին մխիթարութեան պակասութիւնը շատ անգամ մարմնոյն սևամաղձոտութեան հիւանդութենէն յառաջ կու գայ ։ Սևամաղձոտ բնութիւն ունեցող խոհական մարդու մը իր փրկութեանը վրայ տարակոյս ընելը՝ հիւանդի մը ողբալէն և տղու մը պատժուելու ատենը լալէն աւելի զարմանալի չէ ։ Երբոր բանը այսպէս է , առանց բժշկի՝ քարոզիչին աշխատութիւնները ընդհանրապէս ընդունայն են ։ Կրնաս անպատասխանի ընել զիրենք , բայց չես կրնար մխիթարել . կրնայ ըլլալ որ խոստովանիլ տաս թէ քիչ մը շնորհք ունին , բայց և այնպէս անկէ մխիթարութիւն չես կրնար յառաջ բերել ։ Հնար է թէ այնպիսիներուն մխիթարական խորհուրդներ խորհիլ տաս իրենց վիճակին վրայ , բայց այնպիսի խորհուրդներ մէկ կամ երկու օրէն աւելի չեն կրնար մնալ անոնց մտքին մէջ ։ Կ'աղաղակեն մեղքին ու Աստուծոյ բարկութեանը վրայ , երբոր գլխաւոր պատճառն իրենց մարմնոյն հիւանդութեանը մէջն է ։

3. Կը խնդրեմ որ միտք առնես հետևեալ խորհրդածութիւնները իբրև շարժառիթ անձնաքննութեան պարտաւորութեանը ։ Շատ դիւրին է խաբուիլ թէ երկնից թագաւորութեանը մասնակցութիւն ունիս . շատերը կան հիմա դժոխքին մէջ , որոնք բնաւ կասկած չունէին թէ սրտերնուն մէջ խաբէութիւն կայ , և աշխարհային գիտութեան նայելով շատ գիտուն էին . Աւետարանին պայծառ լուսոյն մէջ կը բնակէին , և մինչև ուրիշներուն անհոգութեանը դէմ անգամ կը բողոքէին ։ Աս կարևոր կէտին մէջ սխալիլը շատ ընդհանուր ալ է . ադ բանը աշխարհիս մէջ շատերուն կ'ըլլայ . Ջրհեղեղէն առջի մարդոց ու Սոդոմացւոց մէջ չենք տեսներ

մէկը որ դատապարտուելու վախ մը ունէր ։ Մեզմէ շատերը այնպէս կը կարծեն թէ անշուշտ պիտի փրկուին, թէպէտ Քրիստոս կ'ըսէ մեզի թէ «քիչուոր են որ կը գտնեն ան նեղ ճամբան որ կեանքը կը տանի»։ Ու եթէ այսչափ բազմութիւն խաբուեր են, պէտքը չէ՞ որ մենք աւելի ջանքով նայինք որ չըլլայ թէ անոնց պէս խաբուինք. աս խաբուելէն աւելի վտանգաւոր բան չկայ. եթէ աստուածապաշտները իրենց վիճակը եղածէն դէշ դատեն, աս սխալմունքէն ծագած հետեւութիւնները արդարև ցաւալի են, իսկ ան չարիքը՝ որ ամբարիշտներուն սխալմունքէն յառաջ կու գայ, անպատմելի է. ասիկայ չափէ դուրս կը հաստատէ զիրենք Սատանային ծառայութեանը մէջ. իրենց օգուտ ընելու միջոցները անպիտան կ'ընէ. մարդը բուն իր հոգին մեղքընալէն կ'արգիլէ. ասիկայ խիստ կարեւոր բան մըն է՝ որմէ կախում ունի յաւիտենական փրկութիւն կամ դատապարտութիւն. եթէ մինչև 'ի մահ սխալիս՝ յաւիտեան կորսուած ես։ Տեսնելով ուրեմն թէ վտանգը այնչափ մեծ է՝ որ իմաստուն մարդը պարտական է գիշեր ցորեկ իր սիրտը քննելու ետեւէ ըլլալ, մինչև որ վստահ ըլլայ իր վիճակին ապահովութեանը վրայ, մտածէ՛ ուրեմն թէ աս պարտաւորութեան համար եղած ամէն աշխատութիւն այնչափ ծանր չէ՝ որչափ ծանր է ան պարտաւորութիւնը զանց ընելէն առաջ եկած տրտմութիւնը։ Կրնաս դիմանալ տարիներով աշխատելու ու քրտինք թափելու՝ աղքատութենէ ազատելու համար, և ինչու՞ համար ուրեմն քիչ մը ժամանակ չես անցըներ անձնաքննութիւն ընելու, յաւիտենական թշուառութենէ ազատ մնալու համար։ Աս պարտաւորութիւնը զանց ընելէն աւելի հաճելի բան մը գրեթէ չես կրնար ընել Սատանային, և ոչ աւելի վնաս քեզի։ Սատանային ամենէն մեծ դիտաւորութիւնը իր բոլոր փորձութիւններուն մէջ, աս է որ քեզ խաբէ և տգէտ պահէ քու վտանգիդ վրայ, մինչև որ յաւիտենական բոցերը զգաս. դուն ալ պիտի միաբանի՞ս անոր հետ ինքզինքդ խաբելու։ Եթէ ընես աս բանը անոր՝ իր գործին մեծ մասը դուն կատարած պիտի ըլլաս։ Եւ այնչափ արժանաւորութիւն ունի՞ անիկայ քու առջևդ որ օգնես իրեն այսպիսի դիտաւորութեան մը մէջ, որ է քու կորուստդ։ Մօտ է ժամանակը որ Աստուած պիտի քննէ քեզ։ Եթէ գիտնալու ալ ըլլայիր թէ Աստուած քեզ աս կեանքիս մէջ պիտի քննէ նեղութիւններով, տակաւին ջանալու էիր որ դուն ինքնին ընես աս քննութիւնն ու դատաստանը Աստուծոյ դատապարտութենէն ազատելու համար։ Ահաւոր ձայն մըն էր Ադամին եղած ձայնը թէ "ո՞ւր ես, արդեօք կերա՞ր ան ծառէն". և Կայէնին, թէ ո՞ւր է քու եղբայրդ։ Մարդիկ "իրենց սրտին մէջը չեն մտածեր թէ ես", կ՚ըսէ Տէրը, "անոնց բոլոր չարութիւնը կը յիշեմ. հիմա անոնց գործքերը զիրենք պաշարեցին, անոնք իմ երեսիս առջևն են"։ Մտածէ՛ նաև թէ ինչ պիտի ըլլայ աս անձնաքննութեան քաղցր արդիւնքները։ Եթէ բարի և աստուածապաշտ ես, ասիկայ քեզի Աստուծոյ սիրոյն վրայ վստահութիւն պիտի տայ։ Իսկ եթէ այնպէս չես, թէպէտ և նեղութիւն է քեզի հիմա, սակայն օգտակար է քու երջանկութեանդ համար. և վերջապէս կը հասցունէ քեզ նոյն երջանկութեան վստահութեանը։ Փափաքելի բան չէ՞ գիտնալ թէ ինչ պիտի գայ վերջը գլուխնիս, մանաւանդ մեր *հոգիներուն, և յաւիտեան ո՞ւր և ի՞նչ վիճակի մէջ պիտի ըլլանք։ Եւ որովհետև գիտութիւնը ինքնին փափաքելի է, ո՛րչափ մեծ պիտի ըլլայ վկայութեան վրայ ադ վստահութեան ուրախութիւնը։ Ի՛նչ անուշ խորհուրդներ պիտի ունենաս Աստուծոյ վրայ։ Բոլոր ան մեծութիւնն ու արդարութիւնը, որոնք ուրիշներուն ահն ու երկիւղն են, քու ուրախութիւնդ պիտի ըլլան։ Ո՛րչափ անուշ խորհուրդներ կ'ունենաս Քրիստոսի վրայ անոր թափած արեանը և անոր ձեռք բերած օգուտներուն վրայ։ Ի՜նչ ցնծալի աւետիս պիտի ըլլայ քեզի Աստուծոյ խօսքը և "ո՜րչափ գեղեցիկ՝ անիկայ բերողներուն ոտքը"։ Ի՜նչ անուշ պիտի գան քեզի խոստմունքները, երբոր վստահ ես թէ անոնք քուկդ են։ Սպառնալիքները անգամ քեզի ուրախութիւն պիտի պատճառեն, խորհելով որ դուն անոնցմէ ազատեցար։ Ի՜նչ համարձակութիւն և մխիթարութիւն պիտի ունենաս աղօթքի մէջ, երբոր կարող ըլլաս ըսել, "Մեր Հայրը", կատարեալ վստահութեամբ։ Տէրոջը ընթրիքը սփոփիչ ընթրիք մը պիտի ըլլայ քու հոգւոյդ, և ամէն սովորական ողորմութեան անուշութիւնն անգամ բազմապատիկ պիտի ընէ։ Ո՛րչափ մխիթարութեամբ կարող պիտի ըլլաս ան ատենը ամէն նեղութիւններու համբերել։ Ի՛նչպէս պիտի անուշցունէ քու խորհուրդներդ մահուան ու դատաստանի վրայ կամ երկնից ու դժոխքի վրայ։ Ո՜րչափ աշխոյժ պիտի ըլլաս Տէրոջը գործին մէջ, և օգտակար՝ բոլոր ընկերներուդ։ Ի՛նչ եռանդուն պիտի ըլլան քու բոլոր շնորհքներդ և զգացումներդ, զղջումդ պիտի սաստկանայ, սէրդ պիտի բորբոքի, փափաքներդ պիտի կենդանանան և հաւատքդ պի-*

տի հաստատուի. և մշտատև ուրախութեան աղբիւր մը պիտի ըլլայ քեզի աս վստահութիւնը. պիտի լեցունէ սիրտդ շնորհակալութեամբ, պիտի բարձրացունէ քեզ փառաբանութեան ցնծալի գործին մէջ, և պիտի օգնէ քեզի երկնային միտք ունենալու և յարատևող պիտի ընէ քեզ ամէն բանի մէջ: Վստահութեան բոլոր աս անուշ արդիւնքները քու երկրաւոր կեանքդ երկնաւոր կեանք պիտի ընեն:

Թէպէտ ստոյգ գիտեմ որ աս շարժառիթները ծանր իրաւունքներ կը պարունակեն իրենց մէջը, բայց կը վախնամ, ը՛նթերցող, որ չըլլայ թէ գիրքը մէկ դի ձգես գործդ լմնցուցածի պէս, և բնաւ քու պարտաւորութեանդ գործադրութեանը ձեռք չզարնես: Ասկէ մեծ խնդիր չկրնար ըլլալ թէ դուն յաւիտեան երկի՞նքը պիտի ապրիս թէ դժոխքի մէջ: Հիմա կը խնդրեմ քեզմէ քու հոգիիդ կողմանէ, մանաւանդ Տէրոջը անուամբը կը պատուիրեմ քեզի, որ ալ չուշացունես. այլ բոլոր սրտով ձեռք զարկ գործին և ինքնիրենդ այսպէս մտածէ թէ "չէ՞ որ շատ դիւրին շատ ընդհանուր և շատ վտանգաւոր է աս բանին մէջ սըխալիլը: Չէ՞ որ շատ ծուռ ճամբաներ կան առջևս: Չէ՞ որ մարդուս սիրտը շատ խաբեբայ է: Ուրեմն ինչո՞ւ ալ ամէն անկիւն չքննեմ, մինչև գիտնամ իմ վիճակս: Քիչ ատենէն ես Քրիստոսի ատեանը պիտի դատուիմ, ու հիմակուընէ ինքզինքս չե՞մ դատեր: Ի՛նչ պիտի ըլլայ ինծի եթէ ան ատենը յուսակտուր ելլեմ: Հիմա քանի որ քիչ մը զգուշաւոր քննութիւնով կըրնամ իմանալ, յանձնառու չըլլա՞մ ադ աշխատութեանը": Բայց թերևս պիտի ըսես. "չեմ գիտեր՝ ինչ կերպով ընելու է": Ադ կողմէն հիմա ես քեզի խրատ պիտի տամ· բայց աւա՜ղ՝ որ անօգուտ պիտի ըլլայ, եթէ դուն հաստատ միտքդ դրած չես անիկայ 'ի գործ դնել ։ Սանորդս Հիմա Տէրոջը առջեւ պիտի խոստանա՞ս որ շուտով ձեռք պիտի զարնես Աստուծոյ խօսքէն իմ տալու կանոններուս համեմատ աս պարտաւորութիւնդ կատարելու ։ Ես անպատշաճ կամ անկարելի բան մը չեմ պահանջեր, միայն թէ քանի մը ժամ անցունել աս բանին, որ գիտնաս թէ ինչ պիտի ըլլայ քեզի յաւիտեան ։ Եթէ մէկ դրացի մը կամ բարեկամ մը փափաքէր որ ժամ մը իրեն հետ տեսութիւն կամ գործ մը ընես, անշուշտ մէկ ժամը պիտի չխնայէիր անկէ · ո՛րչափ աւելի պիտի չխնայես աս մէկ ժամը քու անձէդ ասանկ երեւելի գործի մը համար ։ Կ'աղաչեմ քեզի որ ընդունիս աս խնդիրքս՝ որպէս թէ ծնկան վրայ եկած կը մատուցանեմ անիկայ քեզի Քրիստոսի անունովը· և դարձեալ Քրիստոսի առջեւը ծնրադրութիւն պիտի ընեմ, որ ան համոզէ քու սիրտդ ան պարտաւորութեանը ։

4· Առանձնութեան կանոնները ասոնց նման են· Ձգէ քու միտքէդ բոլոր ուրիշ հոգերդ ու խորհուրդներդ, որ աս գործիդ արգելք մը չըլլան ։ Մինակ ասիկայ լաւական գործ մըն է որ բոլոր միտքովդ ասոր պարապիս ։ Յետոյ Աստուծոյ առջեւը ինկիր սրտանց աղօթելով որ իր Սուրբ Հոգին քեզի շնորհէ, որ քու ճշմարիտ վիճակդ պարզապէս քեզի յայտնէ և լուսաւորէ քեզ բոլոր աս գործին մէջ ։ Ամենէն յարմար ժամանակը և տեղը ընտրէ՛ աս գործին համար ։ Բոլորովին առանձին տեղ մը ըլլալու է, և անանկ ժամանակ մը՝ որ քեզ արգիլելու բան մը չունենաս. և եթէ կարելի է՝ հիմա ըլլայ ան ժամանակը ։ Պատրաստ ունենալու ես մտքիդ մէջ գիտցած՝ կամ քու ձեռքերովդ գրուած՝ Սուրբ Գիրքէն ան հատուածները, որ կը ցուցնեն սուրբերուն ունեցած յաղթութիւնները և փրկութեան պայմանները. և կատարելապէս հաստատ համոզում ունենաս անոնց անսխալ ճշմարտութեանը վրայ ։ Ան ատենը խըղճիդ վրայ դարձուր ։ Դուն փնտռելիք բանդ ան պիտի չըլլայ՝ թէ արդեօք բարի բան մը կա՞յ մէջդ թէ ոչ, ոչ ալ աս կամ ան առարկան շնորհք ունի՞ս թէ ոչ. այլ պիտի փնտռես թէ այս ինչ փրկարար շնորհքը ունի՞ս անկեղծութեամբ թէ ոչ ։ Եթէ սիրտդ ետ քաշուի ան գործէն՝ յառաջ մղէ անիկայ, քու իշխանութիւնդ բանեցուր անոր վրայ. թո՛ղ բռնականութիւնը մէջ մտնէ և ձեռք առնէ իր իշխանութիւնը ։ Մանաւանդ Աստուծոյ հրամանը վրան դիր և պատուիրէ հնազանդիլ՝ անոր բարկութեան երկիւղովը ։ Թո՛ղ խիղճն ալ կատարէ իր պաշտօնը մինչև սիրտդ տաքնայ աս գործին, և սրտի մտօք կատարես աս գործը և ոչ թէ թոյլ կերպով. քանի որ ան ժամանակը պէտք է աշխոյժ գործունէութեան մէջ ըլլալու՝ ինչպէս Սաղմոսերգուն կ՚ըսէ, "Գիշերը իմ սրտիս հետ կը խօսիմ, ու իմ հոգիս ալ քննութիւն կ՚ընէ"։ Ան որ իր սրտին կրնայ իշխել, Աստուծոյ հետ իր գործն ալ գլուխ կրնայ հանել ։ Եթէ ամէն ջանք ընելէն վերջը չկրցար որոշում մը տալ քու խնդիրիդ, ան ատենը դուրսէն օգնութիւն փնտռէ ։ Գնա՛ անանկ մէկու մը՝ որ աստուածապաշտ, փորձառու, խելացի ու հաւատարիմ է. պատմէ անոր քու վիճակդ և խըրատ ուզէ իրմէն ։ Անանկ մէկու մը դատողութիւնը բժիշկի մը դատողութեանը պէս բռնէ. Թէպէտ անիկայ քեզի կատարեալ վստահութիւն չար, սակայն մեծ օգնութիւն մը կ'ըլլայ քեզի ։ Բայց ասիկայ պատճառանք ընելով քու անձնաքննութիւնդ մէկդի մի՛ ձգեր ։ Միայն թէ իբրեւ վերջին դեղ գործածէ անիկայ, երբոր քու ջանքերովդ չըլլար ։ Երբոր քու ճշմարիտ վիճակդ կը ստուգես, ստուգածիդ համեմատ վճիռ կտրէ քու վրադ. կամ վճռէ թէ ճշմարիտ քրիստոնեայ մըն եմ ես՝ կամ թէ չեմ ։ Յանդգնութեամբ մի՛ ըներ աս վճիռը, և ոչ անձնահաճութեամբ. ոչ ալ մելամաղձոտ երկիւղներով. այլ մտածելով, ճշմարտութեամբ և քու խղճիդ վկայածին պէս Սուրբ Գիրքէն և բանականութենէն համեմատելով ։ Ջանք ըրէ՛ որ քու սիրտդ իր վիճակին համեմատ զգացում ունենայ վճռածիդ պէս ։ Եթէ Աստուծոյ շնորհքէն զուրկ գտնուիս, խորհէ՛ քու խեղճութեանդ վրայ, եթէ նորոգուած ու սրբացած ես խորհէ՛ թէ ինչ երջանիկ վիճակի մը քեզ հասցուց Տէրը ։ Աս խորհուրդներովը միտքդ զբաղեցուր մինչև որ անոնց տպաւորութիւնը քու սրտիդ վրայ մնայ ։ Գրէ՛ աս վճիռը գոնէ յիշողութեանդ մէջ, թէ "Այս ինչ ատեն կատարեալ քննութեամբ ստուգեցի իմ վիճակս և գտայ այսպէս կամ այնպէս"։ Անանկ յիշատակութիւն մը շատ պէտք պիտի ըլլայ քեզի վերջը ։ Մի՛ ապաւինիր աս մէկ քննութեանը՝ անանկ որ ալ չփորձես անձդ. ոչ ալ թող արգիլէ քեզ ասիկայ ամէն օր քու ճամբաներդ քննելէն. և մի՛ վհատիր, եթէ աս քննութիւնը յաճախ կրկնել պարտաւորիս ։ Մանաւանդ զգո՛յշ եղիր՝ երբոր չնորոգուած գտնես քու վիճակդ՝ որ ապառնի վիճակդ ներկայէն դատելով չորոշես ։ Մի՛ ըսեր թէ "Որովհետեւ ես ամբարիշտ եմ, այսպէս պիտի մեռնիմ, որովհետեւ կեղծաւոր եմ այնպէս պիտի մնամ"։ Մի՛ յու-

սահատիր: Քու կամքէդ ՚ի զատ բան մը քեզ նա չկրնար բռնել Քրիստոսէն, թէև մինչև հիմա զինքը անարգած և կեղծաւորութեամբ իրեն ծառայած ալ ըլլաս:

5. *Արդ՝ քանի մը նշաններ տամ որով կարող ըլլաս որոշել քու մասնակցութիւնդ սրբոց հանգըստեանը: Այս երկուքը պիտի յիշեմ: Որ զԱստուած քու գերագոյն բարիդ ընես և զՔրիստոս իբրև քու միակ փրկիչդ և Տէրդ սըրտանց ընդունիս: Ամէն հոգի որ մասնակից է աս հանգստեանը, իր գերագոյն երջանկութիւնը Աստուծոյ վրայ կը ճանչնայ: Աս հանգիստը զԱստուած կատարելապէս և փառաւորապէս վայելելուն մէջ կը կայանայ: Ան որ զԱստուած իր գերագոյն բարին և վերջին վախճանը չըներ, որով հեթանոս մը և անարգ կռապաշտ մըն է: Ուրեմն հարցունեմ թէ Տէրը փառքի մէջ վայելելը քու գերագոյն երջանկութիւնդ կը սեպե՞ս թէ ոչ: Կըրնա՞ս ըսել, "Տէրը իմ բաժինս է: Ո՞վ ունիմ ես երկինքը, երկրի վրայ ալ քենէ ուրիշը չեմ ուզեր": Եթէ աս հանգստեանը մէկ ժառանգը ըլլաս, ասանկ պիտի ըլլայ քեզի: Թէպէտ մարմինը պիտի ցանկայ իր հաճոյքներուն, և աշխարհը պիտի սպրդի մտնէ քու փափաքներուդ մէջ, բայց և այնպէս քու հաստատուն՝ և տիրող դատմանդ և զգացմանցդ մէջ երկրի վրայ եղած ամէն բանէ նախապատիւ կը բռնես զԱստուած: Քու փափաքներուդ և ջանքերուդ նպատակը կ'ընես զինքը՝ Քարոզ մտիկ ընելուդ, աղօթք ընելուդ և երկրի վրայ ապրիլ փափաքելուդ պատճառը գլխաւորապէս աս է, որ Տէրը փնտռես և քու հանգիստդ ապահով ընես: Թէպէտ այնքան նախանձաւորութեամբ չես փնտռեր երկնային հանգիստը որ-*

չափ որ պզտիկ, բայց և այնպէս քու փափաքներուդ և ջանքերուդ գլխաւորը կը գրաւէ անիկայ, անանկ որ ըսել ուրիշ բան մը անկէ նախապատիւ չես դասեր և անկէ աւելի չես փափաքիր։ Ոչ մէկ աշխատութիւն մը կամ նեղութիւն մը շատ պիտի սեպես անիկայ ձեռք ձգելու համար։ Թէև մարմինը երբեմն ըլլայ որ խորշի, բայց և այնպէս դուն հաստատ որոշած ես և կ՚ուզես ընել ամէն բան։ Անոր վրայ քու համարումդ ալ այնքան բարձր կ՚ըլլայ և քու եռանդդ այնքան սաստիկ՝ որ քու անոր ունեցած մասնակցութիւնդ և յոյսերդ որ և իցէ աշխարհային բարիքի չես փոխեր։ Եթէ Աստուած քու առջևդ դնէր երկրաւոր հաճութեանց յաւիտենականութիւն մը մէկ կողմը և սրբոց հանգիստը միւս կողմը, և հրամայէր քեզի որ մէկը ընտրես, դուն աշխարհը պիտի մերժէիր և աս հանգիստը պիտի ընտրէիր։ Բայց եթէ տակաւին նորոգուած չես, սրտիդ մէջ քու աշխարհային երջանկութիւնդ Աստուծմէ նախապատիւ կը դասես. և թէև լեզուդ ըսէ թէ Աստուած իմ գերագոյն բարիս է, բայց և այնպէս սիրտդ անանկ համարում չունի անոր վրայ։ Վասն զի աշխարհը քու փափաքներուդ և ջանքերուդ գլխաւոր վախճանն է։ Քու սիրտդ անոր վրայ է։ Քու մեծ հոգդ և աշխատութիւնդ՝ քու պատիւդ կամ զգայական հաճոյքդ հաստատելու համար է։ Իսկ հանդերձեալ կենաց համար աշխատութիւն և հոգ չես ըներ։ Նաև այնքան գերազանցութիւն զգացած չես միւս աշխարհին ան անտեսանելի փառքին վրայ, որ անիկայ սիրտդ իրեն ձգէր և սրտանց աշխատիլ տար քեզի անոր համար։ Ադ մասին ըրած ջնջին աշխատութիւնդ ալ երկրորդական բան մըն է։ Ատուծոյ կու տաս աշխարհէն մնացորդները · այսինքն միայն ան ժամանակը և աշխատութիւնը որ աշխարհին համար հարկաւոր չէ, կամ ան քանի մը պաղ և անհոգ խորհրդածութիւնները որ երկրաւոր բաներուն վրայ քու յարատև՝ նուաղուն և ցրուարձակ խորհրդածութիւններէդ ետքին կը մնայ : Բնաւ բան մը ընելիք՝ չունէիր երկնից համար, եթէ կարող ըլլայիր աշխարհէն չբաժնուելու : Բայց որպէս զի չըլլայ որ դժոխք իյնաս, երբ ալ աշխարհէն չես կրնար չբաժնուիլ, կ'ուզես բան մը ընել : Անոր համար շատ խիստ կը կարծես Աստուծոյ ճամբան և խելքդ չպառկիր Աւետարանին կանոնին համեմատ քալելուն հանապազօրեայ աշխատութեանը, և երբոր անանկ փորձութեան մը պատահիս որ պարտաւորիս կամ ՙՔրիստոս ձգել կամ քու աշխարհային երջանկութիւնդ, անանկը յաւէտ երկինքը քան թէ երկիրը պատրաստ ես թողելու, և այսպէս կամաւ անհնազանդ կ'ըլլաս Աստուծոյ : Եւ անշուշտ եթէ Աստուած թող տար՝ որ առողջ և հարուստ յաւիտեան ապրէիր երկրի վրայ, անիկայ սրբոց հանգիստէն աղէկ վիճակ մը պիտի սեպէիր : Ո՛վ որ կ'ուզէ՝ թող երկինքը փնտռելու ծոյլ ըլլայ, դուն անիկայ քու գերագոյն երջանկութիւնդ պիտի սեպես . Սա է քու վիճակդ՝ եթէ դուն տակաւին չնորոգուած մէկն ես . և չունիս մասնակցութիւն սրբոց հանգստեանը մէջ :

Եւ ինչպէս զԱստուած քու գերագոյն բարիդ կը բռնես, այնպէս ալ սրտանց ՙՔրիստոս ընդունելու ես իբրև քու միակ փրկիչդ և Տէրդ քեզ աս հանգստեանը հասցունելու : ՚Նախընթաց նշանը՝ օրէնքին առաջին և մեծ պատուիրանքին բովանդակութիւնն է, թէ ՙՙՊիտի սիրես Տէրը քու

Աստուածդ քու բոլոր սրտովդ»։ Երկրորդ նըշանը բովանդակութիւնն է Աւետարանին պատուիրանին՝ թէ «Հաւատա՛ Տէր Յիսուս Քրիստոսին և պիտի փրկուիս»։ Այս բոլոր աստուածպաշտութիւնը և քրիստոնէութիւնը աս երկուքին կատարումն է։ Աս նշանը պարզապէս հաւատքին սահմանն է։ Կը հաճի՞ս ուրեմն որ Քրիստոս միայն ըլլայ քու փրկիչդ, և չապաւինիս քու պարտաւորութիւններդ կատարելուդ և գործքերուդ․ այլ միայն ընես զանոնք անոր հպատակելով՝ իբրև անոր սահմանած միջոցները․ չնայելով անոնց վրայ իբրև ամենափոքր չափով մը անգամ կարող՝ օրինաց անէծքը վերցունելու, կամ իբրև արդարութիւն մը կամ անոր մէկ մասը, այլ քու փրկութիւնդ Քրիստոսով եղած քաւութենէն յուսալով։ Կո՞հ ես նաև զինքը քու միայն Տէրդ և Թագաւորդ ընել, որ քեզ կառավարէ և սահմանադրէ իր օրէնքովը և Հոգիովը, և հնազանդեցնէ իրեն մինչև անգամ երբոր ամենազօրաւոր պատերազմներ կը դնէ վրադ, և անանկ հրամաններ՝ որ քու մարմնաւոր փափաքներուդ բոլորովին դէմ կուգան։ Տրտմութիւն է քեզի երբոր քու աս ուխտաւորութեանդ դէմ գործ մը կ՚ընես․ և ուրախութիւն է՝ երբոր անոր հնազանդութեանը մէջ ճշդութեամբ կը քալես։ Քու Տէրդ և Վարդապետդ բոլոր աշխարհէն պատուակա՞ն է քեզի։ Այսպէս է ամէն ճշմարիտ քրիստոնէի։ Բայց եթէ կեղծաւոր ըլլաս, բանը բոլորովին տարբեր է։ Կրնաս Քրիստոս քու Տէրդ և փրկիչդ կոչել, բայց բնաւ ինքզինքդ տալով անոր անանկ կապուած չես տեսներ՝ որ ստիպուիս անիկայ իրենդընելու՝ և անոր ապաւինելու և քու փրկութիւնդ անոր վրայ միայն դնելու․ բնաւ սրտէդ չես հա-

ճիր անգամ որ ան քեզ կառավարէ իբրև քու Տէրդ, և ոչ անոր կը յանձնես քու հոգիդ և կեանքըդ որ իշխէ քու վրադ. ոչ ալ անոր խօսքը քու խորհուրդներուդ և գործքերուդ օրէնք կը բռնես: Հաւանականաբար կ'ուզես որ Քրիստոս փրկէ քեզ դժոխքէն երբոր մեռնիս, բայց նոյն ատենը միայն այնչափ բան հրամցնելու է քեզի՝ որչափ որ չդպչիր քու պատուոյդ՝ քու հաճութեանդ կամ ուրիշ աշխարհային նպատակներուդ: Դու եթէ քեզի հրաման տալու ըլլար, շատ աւելի կ'ուզէիր աշխարհքին և մարմնին պէս ապրելու՝ քան թէ Աստուծոյ Խօսքին ու Հոգիին պէս: Դու թէպէտ կրնայ ըլլալ որ երբեմն երբեմն սաստիկ զղջումունք մը ունենաս տարբեր ընթացք մը բռնելու, բայց աս ըսածս՝ քու սրտիդ սովորական փափաքը և ընտրութիւնն է: Ասանկով ճշմարիտ հաւատացեալ չես Քրիստոսի. քանզի թէպէտ խօսքով զինքը կը դաւանիս, բայց գործքով կ'ուրանաս, "Պիղծ, անհնազանդ և խոտելի" ըլլալով "բոլոր բարի գործքերու մէջ": Ասիկայ անոնց վիճակն է որ սրբոց հանդիստէն դուրս ղրկուելին:

Դիտէ՝ որ սրտիդ հաճութիւնն ու քու կամքդ է որ մասնաւորապէս կը ցուցընեմ իբրև քննելու բան: Ան չեմ փնտռեր թէ վստա՞հ ես փըրկութեանդ վրայ, կամ թէ կրնա՞ս հաւատալ որ մեղքերդ ներուած է և օրհնելի ես Աստուծոյ Քրիստոսով: Ասոնք փրկարար հաւատոյ մասերը չեն, այլ անոր պատուական պտուղներէն են, և անոնք ունեցողները կը մխիթարուին անոնցմով. բայց կրնայ ըլլալ որ բնաւ ձեռք չբերեն իրենց կեանքը մէջ՝ և միանգամայն նոյն հանգստեանը ճշմարիտ ժառանգները եղած ըլլան: Երբեմն մ'ըսեր, թէ "Ես չեմ կրնար հաւատալ թէ իմ մեղքերս ներ-

ուած են, կամ թէ ես Աստուծոյ առջեւը շնորհք գտած եմ, վասնորոյ ճշմարիտ հաւատացեալ չեմ”: Ասիկայ շատ սխալ հետեւութիւն մըն է: Փնտռելու բանը ա՛ս է, թէ սրտանց կ՚ընդունի՞ս Քրիստոսը՝ մեղքերուդ թողութիւնը եւ Աստուծոյ հետ հաշտութիւնը ու քու յաւիտենական փրկութիւնդ ստանալու համար: Կը հաճի՞ս որ քեզ ծախու առնողը քու Տէրդ ըլլայ, եւ քեզ երկինք տանի իր ընտրած ճամբովը: Աս է արդարացունող ու փըրկարար հաւատքը եւ ան նշանը՝ որով փորձելու ես ինքզինքդ: Աս ալ պէտք է գիտնալ որ բոլոր աս հաճութիւնը սրտանց ու իրական ըլլալու է, ոչ թէ կեղծիքով կամ բան մը խնայելով անկէ. չէ թէ ան կեղծաւոր տղին հաճութեանը պէս որ երբ ըսաւ, “Կ՚երթամ տէր”, չգնաց: Ուրեմն եթէ Քրիստոսէն աւելի ուրիշ մը կը հնազանդիս, դուն անոր աշակերտը չես: Վստահ եմ որ աս երկուքը անանկ նշաններ են, որ ամէն անկեղծ քըրիստոնեայ միայն կ՚ունենայ, եւ չէ թէ ուրիշ մէկը: Երանի՛ թէ Տէրը հիմա համոզէր քեզ աս անձնաքննութիւնը ճշդիւ ընելու, որ սոսկալի երկիւղներով չգողաս՝ երբոր աշխարհիս դատաւորը քեզ քննելու ըլլայ, որպէս զի կարող ըլլաս աս հանդստեանը մէջ քու մասնակցութիւն ունենալդ ապացուցանելու, որ մահուան ու դատաստանին խորհուրդը քեզ խռովելու տեղ՝ քու հոգիդ կենդանացունէ եւ ուրախութեամբ քեզ լեցունէ:

Մէկ խօսքով եթէ քրիստոնեաները կ՚ուզեն անանկ հաստատուն մխիթարութիւն վայելել, թող իրենց կեանքը մեծ գործը ընեն շնորհքով աճիլ ու զօրացունել Քրիստոսի սէրը իրենց հոգիներուն մէջ, եւ տկարացունեն ու յաղթեն մարմինին սէրը: Մի՛ խաբէք ինքզինքնիդ խորհելով թէ՝ Քրիստոս ամէն բան ըրած է և ձեզի ընելու բան մը չէ ձգած ։ Աշխարհը՝ մարմինը և Սատանան յաղթելը, և ադ բանին համար միշտ ըսպառազինեալ և արթուն կենալը, և քաջութեամբ ու յարատեւութեամբ պատերազմիլը շատ հարկաւոր է փրկութեան վրայ մեր ունեցած վստահութեանը ։ Սիրելի այնքան հարկաւոր է որ անիկայ չընողը միայն անունով քրիստոնեայ մըն է ։ Ու թէ յանդգնաբար վստահացողին, այլ յաղթողին պահուած մանանայէն ուտել պիտի տայ Քրիստոս․ ու պիտի տայ անոր ճերմակ խիճը, որուն վրայ նոր անուն մը գրուած կայ, որն որ մէկը չգիտեր, միայն թէ ան՝ որ կ՚ընդունի ։ Կենաց ծառէն ուտել պիտի տայ անոր, որ Աստուծոյ դրախտին մէջն է, և երկրորդ մահէն վնաս պիտի չքաշէ անիկայ ։ Քրիստոս պիտի դաւանի անոր անունը իր Հօրը և հրեշտակներուն առջևը, և սիւն մը պիտի ընէ անիկայ Աստուծոյ տաճարին մէջ ․ ու ալ դուրս պիտի չելլէ, և անոր վրայ իր Աստուծոյն անունը պիտի գրէ ․ և իր Աստուծոյն քաղաքին անունը, այսինքն նոր Երուսաղէմին, որ երկինքէն իր Աստուծմէն պիտի իջնէ, և իր նոր անունը ։ Մինչև անգամ իր աթոռը նստել պիտի տայ անոր իր հետը, ինչպէս որ ինքն ալ յաղթեց՝ և իր Հօրը աթոռը նստաւ ։ Ան որ ականջ ունի՝ թող լսէ թէ Հոգին ի՛նչ կ՚ըսէ եկեղեցիներուն" ։

ԳԼՈՒԽ Թ.

Աստուծոյ ծառայողներուն պարտքն է յորդորելու ուրիշները՝ սրբոց հանգստեանը փնտռելու համար :

Եթէ Աստուած սրբոց հանգստեանը այս փառաւոր մրցանակ մը դրեր է առջեւնիս, և ասանկ անպատմելի երջանկութեան ընդունակ ըրած է մեզ, ինչո՞ւ ուրեմն բոլոր աս թագաւորութեանը զաւակները չեն ջանար օգնելու ուրիշներուն՝ որ անիկայ գտնեն : Աւա՜ղ, մեզմէ շատերը ո՜րչափ քիչ հոգ կը տանին մեր բոլորտիքը եղած խեղճ հոգիներուն : Մենք կը տեսնենք երկնից թագաւորութեանը փառքը, իսկ անոնք՝ չեն տեսներ . մենք կը տեսնենք անիկէ դուրս եղողներուն խեղճութիւնը, և անոնք՝ չեն տեսներ . կը տեսնենք որ անոնք բոլորովին մոլորած են ուղիղ ճամբայէն, և գիտենք որ եթէ իրենց գտնուած ճամբուն վրայ յարատեւեն, բնաւ երջանիկ վախճանին հասնելիք չունին . աւա՜ղ որ իրենք չեն տեսներ և իմանար : Բայց և այնպէս իրենց վտանգը և սխալմունքը պէտք եղածին չափ չենք աշխատիր ծանուցանելու իրենց, և չենք աշխատիր օգնելու զանոնք ուղիղ ճամբուն բերելու որ ապրին : Աւա՜ղ, ո՜րքան քիչ քրիստոնեաներ կը գտնուին որ ինքզինքնին դրած են բոլոր իրենց կարողութիւնովը հոգիներուն փրկութեանը համար աշխատելու : Արդ՝ խորհելով թէ որչափ կարեւոր է աս պարտականութիւնը Աստուծոյ փառացը և մարդոց երջանկութեանը համար, պիտի ցուցընեմ նախ՝ թէ ինչպէս կատարուելու է անիկայ. և երկրորդ՝ թէ ինչո՞ւ այնչափ զանց կ'ըլլայ. և ասոնցմէ ետ-

քը քանի մը խորհրդածութիւններ յառաջ պիտի բերեմ ընթերցողներս համոզելու համար նոյն պարտաւորութիւնը կատարելու ։

՝Նախ՝ ուրիշները սիրոյ նախանձաւոր ընելու համար յորդորելու և անոնց օգնելու պարտքը ։ Ա՛ս ըսել չէ թէ ամէն մարդ հրապարակական քարոզիչ մը պիտի ըլլայ. ոչ ալ իր մասնաւոր կոչմանը սահմանէն պիտի անցնի ։ Այլ ոչ ալ կողմնական հոգի մը ցուցընելով կը կատարուի աս պարտաւորութիւնը, կամ մարդոց յանցանքը ետեւնուն սաստիկ դատապարտելով՝ քանի որ երեսնուն բան մը չենք խօսիր ։ Ա՛ս պարտաւորութիւնը տարբեր բան մըն է. և կը պահանջէ որ խորին զգացում ունենանք մեր եղբարցը խեղճութեանը վրայ, զանոնք փրկութեան ճամբուն մէջ կրթելու համար ամէն պատեհութիւն գործածենք, ու ժողովքներու և կրօնական ուրիշ սահմանադրութիւններու միջոցով անոնց օգուտը յառաջ տանինք

1. Խորին զգացում ունենալու ենք մեր եղբարցը հոգիներուն խեղճութեանը վրայով ։ Գթած ըլլալու ենք անոնց, և ցանկալու ենք անոնց ուղղութեանը և փրկութեանը ։ Եթէ անկեղծութեամբ անոնց դարձի գալուն ցանկանք և մեր սիրտերը փափաքին անոնց աղէկութիւն ընել, ձեռքերնիս պիտի աշխատին, և կը յուսանք որ Աստուած արդիւնաւոր պիտի ընէ ան գործը ։

2. Ամէն պատեհութիւն գործածելու է, որ հնարաւոր եղածին չափ սորվեցունենք անոնց՝ ձեռք ձգել իրենց փրկութիւնը ։ Եթէ այսպէս անձ մը ըլլայ, աշխատէ հասկըցունել մարդուս գերագոյն երջանկութիւնը, և թէ մարդս սկիզբէն կը վայելէր, և ինչ էր ան ատենը Աստուծոյ դաշինքը անոր հետ, ինչպէս աւրեց անիկայ և ինչ պատժոյ տակ

ձգեց ինքզինքը, և ինչ խեղճութիւն բերաւ իր գլխուն ։ Սորվեցուր անոր իր փրկիչի մը կարօտ ըլլալը, սորվեցուր թէ ինչպէս Քրիստոս մարդասիրաբար մէջ մտնելով պատիժը ինքը կրեց, և թէ ինչ է նոր դաշինքը, ինչպէս մարդիկ Քրիստոսի կը ձգուին, և ինչ են անոր հաւատացողներուն վայելելու ճշմարիտ հարստութիւնը և պատուական արտօնութիւնները ։ Եթէ աս բաներէն չշարժուի, ան ատենը ցուցուր անոր իր արհամարհած փառքին գերազանցութիւնը, դատապարտելոց տանջանքին յաւէտ տևական և անվախճան ըլլալը, Աստուծոյ շնորհքը կամաւ մերժելուն համար զանոնք քաշելու իրաւունքով ըլլալը, մահուան ու դատաստանին ստոյգ՝ մօտ՝ և ահարկու ըլլալը, բոլոր աշխարհի բաներուն ունայնութիւնը, մեղքին չարութիւնը, Քրիստոսի պատուականութիւնը, վերստին ծննդեան՝ հաւատոյ՝ և սրբութեան հարկաւորութիւնը և անոնց ճշմարիտ բնութիւնը ։ Եթէ աս ամենէն վերջ կը տեսնես որ սուտ յոյսերու կռթնած կը մնայ, ան ատենը թախանձէ՝ որ քննէ իր վիճակը, աս անձնաքննութեանը հարկաւոր ըլլալը ցուցուր և օգնէ իրեն աս գործին մէջ և մի՛ ձգեր մինչև որ իր խեղճութիւնը և անոր դարմանը ճանչցունես իրեն ։ Ցուցուր թէ որչափ սնոտի և վնասակար է իր փրկութիւնը ճարելու համար՝ իր բարի գործքերուն ու (որոնք ամէնը իր պարտքերն են) Քրիստոսի շնորհքին հետ հաւասար բռնելը, որպէս թէ կէս մասին մէկովը և կէս մասին միւսովը ուզէ արդարանալ ։ Բայց այսու ամենայնիւ անհրաժեշտ հարկաւոր է որ բոլոր շնորհաց միջոցները գործածել տաս, ինչպէս են Սուրբ Գիրք կարդալը՝ քարոզ լսելը՝ աղօթքը և բարեպաշտնե-

լու հետ ընկերութիւն ընելը. համոզէ մեղքը ձըգել, բոլոր մեղքի փորձութիւններէն և մանաւանդ չար ընկերներէն հրաժարիլ, և յիշեալ միջոցները գործածելով իրրև ան ճամբան որով Աստուած կը գտնուի՝ համբերութեամբ յարատևել անոր մէջ:

Բայց որովհետև աս գործը կատարելու կերպը կարևոր բան մըն է, վասնորոյ մտիք առ աս կանոնները: Ուղիղ դիտաւորութիւններով ձեռք զարկ անոր: Քու ընկերդ փրկելու համար ունեցած գլխաւոր նպատակդ Աստուծոյ փառքը ըլլալու է: Մի՛ ըներ՝ քեզի անուն կամ պատիւ վաստըկելու կամ թէ մարդոցմէ մեծ համարում մը ստանալու համար, և կամ քեզի հետևողներ ստանալու համար, այլ ըրէ՝ Քրիստոսի հնազանդելու և անոր օրինակին հետևելու համար, և մարդոց հոգիները սիրելուդ համար: Մի՛ ըներ անոնց պէս՝ որոնք կ՚աշխատին իրենց զաւկները և ծառաները բարեկարգել և անանկ սխալմունքներէ մէկդի առնել՝ որ իրենց օգտին կամ բնութեանը դէմ են, և բնաւ հոգ չեն տանիր փրկել անոնց հոգիները Աստուծոյ սահմանած կերպովը: Կարճեալ՝ շուտով ըրէ: Ինչպէս որ կ՚ուզես թէ անոնք չուշացունեն իրենց դարձի գալը, անանկ ալ դուն մի ուշացուներ անոնց դարձին համար աշխատիլը: Քանի որ դուն տակաւին կը մտմտաս ապրեցունել և օգնել անոր, ան մարդը աւելի խորին կը թաղուի մեղքի մէջ, և իր վրայ Աստուծոյ բարկութիւնը կը դիզէ, ու չարութիւնը իր մէջը աւելի կ՚արմատանայ. չար սովորութիւնները կը հաստատուին. մեղքին փորձութիւնները կը շատնան, խղճմտանքը կը խանձուի, սիրտը կը կարծրանայ, Սատանան հոն կը տիրէ ու մեղաւորը կը մերժէ զՔրիստոս իր սրտէն , Սուրբ Հոգւոյն դէմ կը կենայ , հանապազ զԱստուած կը նախատէ և անոր օրէնքը կը կոտրէ , և իր առ Աստուած ունեցած ծառայութիւնը բոլորովին մէկդի կը ձգէ : Ժամանակը կ'անցնի , մահն ու դատաստանը կը մօտենայ . և ի՜նչ օգուտ եթէ մարդը մեռնի և դժոխքը իյնայ , քանի որ դուն կը մըռմըռաս և կարգադրութիւն կ'ընես ասոնք արգիլելու : Եթէ անոր մարմնաւոր տառապանքին ատենը " ըսելու չես անոր թէ , գնա և վաղը եկուր տամ , քանի որ քովդ է ուզածը" , որչափ աւելի պարտաւոր ես չուշացունել անոր հոգւոյն համար պէտք եղած հոգը : Մարդասպանէն վար չմնար ան բժիշկը որ անհոգութեամբ կ'ուշանայ , մինչև որ հիւանդը կը մեռնի կամ բժշկութեան ժամանակը կ'անցնի : Ուրեմն մէկ դի ձգելով պատճառանքները՝ " ամէն օր մէկմէկ յորդորեցէք քանի որ այսօր կ'ըսուի , որ չըլլայ թէ ձեզմէ մէկը խստանայ մեղքին խաբէութիւնովը" : Թող ձեր յորդորանքը սիրով և գթով շարժուած ըլլայ : Մարդիկ բարեկարգելու և զանոնք Աստուծոյ դարձունելու ճամբան կատակ ու ծաղր ընելը , նախատելն ու անարգելը չէ : Աչքի արցունքով մօտեցիր խեղճ մեղաւորներուն , անանկ զգացում մը ցուցընելով՝ որ տեսնեն թէ դուն կը հաւատաս որ խեղճ վիճակի մէջ են , և անկեղծութեամբ կը խղճաս զիրենք : Եռանդուն և խոնարհ աղաչանքներով խօսէ՛ հետերնին : Զգալու են որ իրենց աղէկութիւն ընել կը փափաքիս և իրենց յաւիտենական երջանկութենէն 'ի զատ ուրիշ նպատակ չունիս , և իրենց վտանգը ճանչնալդ և հոգիներնուն վրայ ունեցած սէրդ է որ կը ստիպէ քեզ խօսելու , "Տէրոջը վախը գիտնալով", և վախնալով թէ չըլլայ որ յաւիտենական տանջանքներու մէջ տեսնես զանոնք։ Նոյնպէս ըսէ անոնց, “Բարեկամներ գիտէք որ ես իմ օգուտս չեմ փնտռեր։ Եթէ իմ փափաքս ձեզի հաճելի ըլլալ և ձեր բարեկամութիւնը շահիլ ըլլար, ձեր ընթացքին վրայ ձեզի շողոքորթութիւն ընելու էի, կամ բնաւ խօսելու չէի, բայց սէրը չթողուր զիս որ տեսնեմ ձեր կորուստը և լուռ կենամ։ Ես ձեզմէ բան մը չեմ փնտռեր, այլ միայն ան՝ որ հարկաւոր է բուն ձեր երջանկութեանը համար։ Ուստի ձեր օգուտը և արդիւնքը դուք պիտի վայելէք՝ եթէ Քրիստոսի երթաք”։ Եթէ այսպէս ամէն անգէտ և հոգեորապէս կոյր եղող բարեկամներնուս մօտենալու ըլլայինք, ի՛նչ երանելի արդիւնք պիտի տեսնէինք շուտով։ Սա գործը ամէն պարզութիւնով և համարձակութիւնով ըրէ՛։ Անոնց մեղքերը թեթև մի երևցուներ, և մի թողուր որ սուտ յոյսեր մնուցանեն իրենց մէջ։ Եթէ անանկ մէկու մը քով երթաս որ կը տեսնես թէ իր վիճակը վտանգաւոր է, պարզապէս ըսէ իրեն, բարեկամ կը վախնամ որ Աստուած քու հոգիդ տակաւին նորոգած չէ, և դուն տակաւին “Սատանային իշխանութենէն Աստուծոյ դարձած” չես. կը վախնամ որ Քրիստոս ամէն բանէ նախապատիւ դասելով անկեղծութեամբ իբրև քու Տէրդ բռնած չես։ Եթէ այնպէս բռնած ըլլայիր, արդարև չէիր համարձակեր այնքան դիւրաւ անոր անհնազանդ ըլլալու, ոչ ալ զանց կ'ընէիր անոր պաշտամունքը թէ տան և թէ եկեղեցւոյ մէջ. չէիր կրնար այնքան փափաքանօք աշխարհին հետևիլ և աշխարհին բաներէն 'ի զատ ուրիշ բանի մը վրայ չխօսիլ։ Եթէ դուն “Քրիստոսի մէջ’ ըլլայիր, ‘նոր ստեղծուած մը’ պիտի ըլլայիր, ‘հին բաները անցած ու ամէն բան նոր եղած՝ պիտի ըլլային. այսինքն նոր խորհուրդներ, նոր խօսքեր, նոր ընկերներ, նոր ջանքեր, և նոր վարմունք պիտի ունենային: Յիրաւի առանց ասոնց չես կրնար փրկուիլ. կարելի է ուրիշ կերպ խորհիս և ուրիշ յոյսեր ունենաս, բայց վերջապէս բոլոր քու յոյսերդ քեզ պիտի խաբեն, և "քեզի հետ պիտի կորսուին": Այսպէս հաւատարմութեամբ վարուելու ես մարդոց հետ, եթէ երբէք անոնց օգուտ ընելու միտք ունիս: Մարդոց հոգին բժշկելը մարմիննին բժշկելու պէս չէ, որ բժշկուելնուն արգելք չըլլալու համար իրենց վտանգը գիտնալ հարկ չըլլայ: Հոգիին կողմանէ իրենց բժշկութիւնը իրենց մասնակցութեամբը պիտի ըլլայ, և եթէ իրենց թշուառութիւնը և միանգամայն փրկիչ մը կարօտ ըլլալնին չգիտնան՝ ինտոր կըրնան հոգ ընել՝ Նաև ասիկայ եռանդուն ու ազդու կերպով ըրէ՛: Աշխատէ՛ գիտցունել մարդոց որ արքայութիւն ու դժոխք ըսուած բաները քանի մը թեթև ու անհոգ խորհուրդներով անցնելու բաներ չեն: "Ստոյգ բան մըն է որ շատ չանցած դուն անվախճան ուրախութեան կամ անվախճան տանջանաց մէջ պիտի ըլլաս. և ասիկայ քեզ չը՞սթափեցուներ: Այնքան քիչ են կենաց ճամբան գտնողները և այնքան շատ ու բազմաթիւ են մահուան ճամբան գացողները, և քանի որ փրկութիւն գտնելը այնքան դժուար է. չյաջողելը դիւրին, դուն տակաւին հանդարտ ու անհոգ կը նստիս: Ի՞նչ է միտքդ: Աշխարհը անցնելու վրայ է. իր հաճութիւնները՝ պատիւները՝ և օգուտները՝ ամէնը կը թառամին՝ և քեզմէ կը հեռանան. յաւիտենականութիւնը առջեւդ է՝ Աստուած արդար և նախանձոտ է՝ անոր սպառնալիքները ճշմարիտ են՝ ան մեծ օրը սոսկալի պիտի ըլլայ. ժամանակը կ՚անցնի՝ կեանքդ անստոյգ՝ փրկութեանդ գործին մէջ շատ ետ մնացած ես՝ վիճակդ վտանգաւոր՝ եթէ վաղը մեռնիս, ո՛րչափ անպատրաստ ես։ Ինչ սոսկումներով հոգիդ պիտի բաժնուի մարմինէդ։ Ու դուն տակաւին կը տընտընա՞ս։ Աղէկ խորհէ, քանզի բոլոր աս ժամանակներուն մէջ Աստուած քու պատեհ առնելիդ կը սպասէ, իր համբերութիւնը կը շարունակէ, երկայնմտութիւնը կը յարատևէ, իր ողորմութիւնը քեզ կը հրաւիրէ. Քրիստոս իր արիւնը և իր մահուանը արդիւնքը քեզի կ՚ընծայէ, Սուրբ Հոգին կը համոզէ, խղճմտանքը կը յանդիմանէ, Սատանան կը նայի քեզ վաստըկիլ։

Աս է քու ժամանակդ, կամ հիմա գործդ կը լմնցունես կամ բնաւ ընելիք չունիս։ Աւելի աղէ՞կ կ՚ընտրես հանդերձեալ աշխարհին մէջ տանջուիլ, քան թէ երկրի վրայ դղջալ ու ապաշխարել. աւելի աղէ՞կ կ՚ընտրես դևերէն տանջուիլ քան թէ Քրիստոս քու իշխանդ ընդունիլ։ Աստուծոյ և անոր փառացը մասնակցութենէն բաժնուիլդ քու մեղքերէդ բաժնուելէն աղէ՞կ կը սեպես։ Ո՜հ ի՞նչ կը խորհիք բարեկամներ աս բաներուն վրայ։ Աստուած մարդ ստեղծեց ձեզ. մի՛ ուրանաք բանականութիւննիդ՝ ամէնէն աւելի պէտք եղած ատենը"։ Աւա՜ղ, ոչ թէ քանի մը թոյլ խօսքերն են կէսը կատակ կէսը իրաւ՝ կէս քուն կէս արթուն որ կ՚արթնցունեն թմրած մեղաւորը։ Օրինակի համար՝ եթէ տուն մը բռնկած ըլլայ՝ չես կայնիր պաղ զրուցուածքներ ըներ կրակին բնութեանը ու վտանգին վրայ, այլ կը վազես կրա՜կ կայ՝ կրա՛կ ըսելով կը պոռաս։ Մէկ մարդու մը իր մեղքերուն վրայ թոյլ կերպով խօսիլը (ինտոր որ Հեղի քահանայապետը իր որդիները կը յանդիմանէր, կամ ինտոր որ Յովսափատ Աքաաբ թագաւորին մեղմ կերպով խօսեցաւ ըսելով, ‟Թող թագաւորը այսպէս չըսէ") ըրած օգուտին չափ սովորաբար վնաս կ'ընէ ։ Մարդոց հաճութիւնը աւրել չուզելնիս անոնց կորստեանը պատճառ կ'ըլլանք ։

Այս ամենայնիւ չափը չանցնելու համար աս խրատը կու տամ քեզի՝ որ **Խոհեմութեամբ** և **չափաւորութեամբ** ըլլաս ։ Ընտրէ՛ ամենէն յարմար ժամանակը․ մի՛ ըներ աս գործը մարդոց բարկութիւն մը ունեցած ատենը, կամ անանկ ատեն մը՝ որ մարդիկ իրենց նախատինք պիտի սեպեն ։ Երբոր հողը կակուղ ըլլայ, սերմը դիւրին կը մանէ ։ Գնա ան մարդուն քովը՝ որ տրտմութեան մը մէջ է, կամ թէ նոր ներգործուեր է քարոզէ մը ։ Քրիստոնէական հաւատարմութիւնը կը պահանջէ՝ որ ոչ միայն պատահած ատենը աղէկութիւն ընենք, այլ պատեհութիւն փնտռելու ենք ընելու ։ Ինքզինքդ յարմարցընելու ես նաև քովը գացած մարդուդ որպիսութեանը և բնութեանը ։ Խելացի անձանց հետ աւելի փաստեր յառաջ բերելով խօսելու է՝ քան թէ յորդորանքներով ։ Տգէտին երկուքն ալ հարկաւոր է ։ Իր մեղաւոր վիճակին վրայ արթնցողին գլխաւորապէս զգացումները գրգռելու է ։ Անհոգը խըստիւ յանդիմանելու է ։ Երկչոտին հետ փափուկ վարուելու է ։ Սէր՝ պարզութիւն՝ և ծանրութիւն ամենուն պէտք է․ բայց ահարկու խօսքերը ոմանք չեն կրնար տանիլ ։ Ամենէն յարմար ոճով խօսէ ։ Անվայել խօսքերը զզուելի կ'ընեն ան կերակուրը՝ որով պիտի ապրին, մանաւանդ անոնց որ հետաքրքիր և աշխարհային սրտի տէր մարդիկ են ։ Ու բոլոր տալու յանդիմանութիւններդ և յորդորանքներդ Աստուծոյ իշխանութեամբը հաստատուած ըլլան ։ Թող մեղաւորները աղէկ զգան թէ դուն քու խելքեդ չես խօսիր ։ Ցուցո՛ւր անոնց Սուրբ Գրոց ան գլուխը և ան տունը՝ ուր դատապարտուած է իրենց մեղքը և կամ հրամայուած է իրենց չկատարած պարտաւորութիւնը ։ Մարդուն ձայնը արհամարհելի է, իսկ Աստուծոյ ձայնը ահարկու և սոսկալի է ։ Թէպէտ քու խօսքդ կրնան մերժել անոնք, բայց չեն համարձակիր մերժել Ամենակարողին խօսքերը ։ Յաճախէ մարդոց հետ աս յորդորանքի պարտաւորութեանդ մէջ ։ Եթէ մենք "ամէն ատեն աղօթք ընելու ենք և ձանձրանալու չենք", որովհետև Աստուած կ՚ուզէ որ միշտ թախանձենք զինքը, անտարակոյս մարդոց ալ նոյն ընթացքը բռնելու է ։ Աասնորոյ հրաման եղած է մեզի "ամէն ատեն" և "ամէն կերպ համբերութիւնով" մէկզմէկ յորդորել ։ Արակը գայլախաղէն ամէն ատեն մէկ հարուածքով չելլեր, և ոչ մարդոց զգացումները առաջին յորդորանքով կը բորբոքին . և եթէ բորբոքին՝ շուտով կը պաղին, եթէ չշարունակուի յորդորանքը ։ Թախանձէ՛ անզեղջ մեղաւորները քու սէրեդ յառաջ եկած և եռանդուն խնդիրներովդ, և մի տար հանգիստ իրենց մեղացը մէջ ։ Ասիկայ ճշմարիտ մարդասիրութիւն է և մարդոց հոգիները փրկելու ճամբան . և քեզի մխիթարութիւն պիտի ըլլայ երբոր քու ըրածիդ վրայ խորհիս ։ Ջանք ըրէ քու բոլոր յորդորանքդ արդիւնքի մը հասցունելու ։ Եթէ շատ համոզիչ խօսքեր կ՚ընենք և բոլոր մեր հոգը մեր խօսակցութեանը հետ կը վերջանայ, հազիւ երբեք պիտի յաջողին մեր աշխատութիւնները. և Աստուած սովորաբար անոնց աշխատութիւնները կ՚օրհնէ, որոնց սիրտը իրենց ունկնդիրներուն դարձի գալուն վրայ է, և անոր համար իրենց գործին յաջողիլը չյաջողիլը կը հարցունեն կը փնտռեն։ Երբոր մեղք մը կը յանդիմանես, մի դադարիր մինչև որ մեղաւորը չխոստանայ անիկայ ձգել և անոր առիթներէն հրաժարիլ։ Երբ որ մէկը կը յորդորես մէկ պարտաւորութեան մը վրայ, թախանձէ որ շուտով խոստմունք մը տանես։ Եթէ մարդիկը Քրիստոսի կը քաշես, մի թողուր զանոնք մինչև որ չխոստովանին իրենց ներկայ չնորոգուած վիճակին խեղճութիւնը, և Քրիստոսի դիմելուն և նորոգութեան հարկաւորութիւնը. և չխոստանան շնորհաց միջոցները ճըշդիւ գործածելու։ Երանի՛ թէ ամէն քրիստոնեայ աս ընթացքը բռնէր բոլոր ան տեսակ բարեկամներուն՝ որ մեղքին գերի եղած են և Քրիստոսէ օտարացած։ Դարձեալ՝ աս պէտք է գիտնալ որ քու օրինակդ խօսքերուդ չափ յորդորելու է ուրիշները։ Թող տեսնեն որ հանապազ կը կատարես ան պարտաւորութիւնները, որոնց համար ուրիշները կը յորդորես։ Աշխարհային մարդիկ քու բերնէդ լսածնին քու վարքիդ վրայ տեսնելու են։ Երկնից համար քու ըրած յարատև աշխատութիւններովդ տեսնելու են որ արդարև կը հաւատաս դուն՝ ինչ որ կ՚ուզես թէ անոնք հաւատան։ Սուրբ և երկնային վարքը շարունակ խայթ մըն է քու բոլորտիքդ եղած մեղաւորաց խիղճերուն, և շարունակ կը դրդէ զանոնք իրենց ընթացքը փոխել։

3. Առանձնական խրատի պարտաւորութենէդ 'ի զատ՝ պարտաւոր ես ջանալ օգնելու ամէն մարդոց որ հրապարակական պաշտօններէն օգուտ քաղեն։

Աս բանին համար ջանք ըրէ հաւատարիմ պաշտօնեաներ հայթայթել չունեցողներուն համար , " Ինտո՞ր պիտի լսեն առանց մէկուն քարոզելուն" : Կրցածիդ չափ ջանք ըրէ աս նպատակին համար մինչև որ յաջողիս : Քանի՜ քանի հոգիներ կը փրկուին քու պատրաստած քարոզիչովդ : Ասիկայ զանոնք մարմնաւոր նեղութիւններէ ազատելէն աւելի բարձր և ազնիւ մարդասիրութիւն մըն է : Ի՜նչ մեծ բարիք կրնան ընել մեծամեծ մարդիկ եթէ հոգ տանին ճեմարաններու մէջ եղած անանկ պատանիներուն պիտոյիցը համար , որոնք որ զգուշութեամբ ընտրուած են իրենց տաղանդին և բարեպաշտութեանը կողմանէ , մինչև որ պատրաստուին քարոզչութեան պաշտօնին . և երբ հաւատարիմ պաշտօնեաներ կը պատրաստուին՝ օգնեն խեղճ հոգիներուն որ վայելեն անոր պտուղը . միշտ յորդորեն որ մտիկ ընեն անոր . յաճախ միտքերնին ձգեն լսածնին . և եթէ կարելի է՝ իրենց ընտանեացը մէջ կամ ուրիշ տեղ կրկին մտիկ ընել տան լսածնին . Հրապարակաւ եղած ժողովքներէն 'ի զատ ջանք ընեն որ յաճախ առանձին ժողովքներ ընել տան , ոչ թէ իբր զատ եկեղեցի , այլ իբրև մաս ինչ եկեղեցւոյ միւսներէն աւելի ժրաջան ժամանակ չկորսնցունելու և դէպի երկինք ճամբորդութեան մէջ մէկզմէկու հոգիներուն օգնելու կողմանէ : Աշխատէ՝ նաև պաշտօնները և պաշտօնեաները յարգի բռնել , ինչու որ քիչ մը արհամարհելի երևնալէն վերջը ազդեցութիւն չունենար անանկ մէկը իր պաշտօնին մէջ ուրիշներուն . Ինչպէս որ Առաքեալը կ'ըսէ . " Ու ձեզի կ'աղաչենք եղբայրներ՝ որ ճանչնաք ձեր աշխատաւորները ու վերակացուները Տէրոջմով . ու ձեզի խրատ տուողները . և զանոնք մեծապէս պատ-

ունեցեք սիրով իրենց գործքին համար" ։ Ա Թես. ե. 12 ։

Երկրորդ՝ Քննենք թէ ինչ են աս պարտաւորութեանց ընդհանուր զանցառութեան պատճառները, որ որոշելները գտնուած ըլլալով դիւրաւ յաղթուին ։

Մէկ արգելքը մարդուս բուն իր մեղքը և յանցանքն է ։ Երկնաւոր հաճութեանց համը իրենք առած չեն , ի՞նչպէս կրնան ուրիշները անանկ եռանդուն կերպով յորդորել որ ան հաճութիւնները փնտռեն ։ Իրենք ճանչցած չեն իրենց կորսուած վիճակը , և ոչ Քրիստոսի և Սուրբ Հոգւոյն նորոգիչ գործին ունեցած կարօտութիւննին , ինտո՞ր կրնան այլոց ցուցընել ասոնք ։ Իրենք ան մեղքերուն տէրն են՝ որ բաներուն համար որ պարտաւոր են ուրիշները յանդիմանել . վասնորոյ կ'ամչնան անոնց յանդիմանութիւն տալու ։ Ուրիշ արգելք մըն ալ մարդկային սրտին մէջ տիրող մէկ գաղտնի անհաւատութիւն մըն է ։ Եթէ ճշմարտապէս հաւատանք որ բոլոր չնորոգուած և սուրբ չեղող անձինքը յաւիտենանս պիտի տանջուին , ինչպէս կրնանք լեզունիս բռնել կամ արտասուք չթափել՝ երբոր երեսնին կը նայինք , մանաւանդ մեզի մերձաւոր և սիրելի եղածներուն ։ Աս գաղտնի անհաւատութիւնը ամէն մէկ շնորհքին և պարտաւորութեանը ոյժը կը կտրէ ։ Ո՛վ քրիստոնեայ , եթէ ճշմարտապէս կը հաւատաս՝ որ քու ամպարիշտ բարեկամդ՝ կինդ՝ էրիկդ կամ զաւակդ անշուշտ յաւիտենանս դժոխքը պիտի իյնան , եթէ մահը զիրենք չյափշտակած բոլորովին չըփոխուին , աս խորհուրդը պիտի չստիպէ՞ քեզ գիշեր ցորեկ անոնց խօսիլ մինչև որ համոզուին ։ Եթէ աս անիծեալ անհաւատութիւնը չըլլար՝ թէ մեր և թէ մեր բարեկամներուն հոգիները եղածէն աւելի օգնութիւն պիտի ընդունէին մեզմէ ։ Աս ջանքերը շատ կ՚արգիլուին մարդոց հոգիներուն վրայ գութ և սէր չունենալովնիս ։ Կը նայինք խեղճ հոգիներուն վրայ և քահանային ու Ղևտացիին՝ վիրաւորուած մարդուն քովէն անցածին պէս կ՚անցնինք կ՚երթանք ։ Մ՝եղաւորը մեղքով վիրաւորուած և Սատանայէն գերի բռնուած, թէպէտ ինք անձամբ քեզմէ օգնութիւն չխնդրեր, բայց իր խեղճութիւնը բարձրաձայն կ՚աղաղակէ ։ Եթէ Աստուած մեր աղօթքին աղաղակը դեռ չլսէր, մեր խեղճութեանը աղաղակը չլսէր, և մեր թախանձանքէն չշարժուած ինքնին իր գութը չշարժէր, տակաւին շատ առեն Սատանային գերի պիտի մնայինք ։ Անոնց համար աղօթք կ՚ընես Աստուծոյ որ Ան բանայ անոնց աչքերը, և անոնց սիրտերը դէպ՚ի իրեն դարձունէ. և ինչո՞ւ չես աշխատիր անոնց դարձի գալուն համար եթէ կը փափաքիս ։ Ինչպէս Աստուծոյ կ՚աղաչես որ դարձի բերէ զանոնք, ինչո՞ւ իրենց ալ չես աղաչեր որ խորհին և դառնան ։ Եթէ տեսնես քու դրացիդ փոսի մը մէջ ինկած, և աղօթք ընես Աստուծոյ որ օգնէ անոր. իսկ դուն ոչ քու ձեռքդ երկնցունես անոր օգնելու, ոչ ալ խրատ մը տաս՝ որ այս ինչ կերպով ինքզինքը ազատէ. ամէն մարդ քեզ անգութ և կեղծաւոր պիտի չսեպէ՞ ։ Ինչպէս որ մարմինին է՝ անանկ ալ հոգիին ։ Եթէ մէկը "իր եղբայրը բանով մը կարօտ կը տեսնէ, ու իր գութը անկէց կը գոցէ, ինտո՞ր Աստուծոյ սէրը անոր մէջը բնակած կ՚ըլլայ, կամ ինչ սէր ունեցած կ՚ըլլայ իր եղբօրը հոգիին վրայ ։ Ուրիշ մէկ արգելք մըն ալ մեր մէջը եղած անարգ մարդահաճոյ ըլնութիւնն է ։ Անչափ կը փափաքինք մարդոց հետ աղէկ ըլլալ և անոնց առջևը պատիւնիս պահել, որ աս բանին համար անիրաւութեամբ պարտաւորութիւննիս զանց կ՚առնենք ։ Յիմար և անհաւատարիմ է ան բժիշկը որ հիւանդը կը թողու մեռնելու, վախնալով որ չնեղացունէ զանիկայ ։ Եթէ մէկ բարեկամի մը խելքը ցնորած ըլլայ՝ իրեն վնաս տուող բանի մէջ իր կամքը չենք ըներ. բայց և այնպէս երբոր փրկութեան կողմանէ խենդեցած են և յիմարութեամբ ինքզինքնին դէպի դատապարտութիւն կը քշեն, չենք դադրեցուներ՝ վախնալով թէ կը սրդողցունենք զիրենք ։ Մենք ինչպէս քրիստոնեայ կրնանք ըլլալ որ "մարդոց փառքը Աստուծոյ փառքէն աւելի կը սիրենք" ։ Վասն զի եթէ "մարդոց հաճելի ըլլանք, ալ Քրիստոսի ծառայ չենք ըլլար" ։ Քրիստոնեաները ընդհանրապէս կ՚արգիլուին աս պարտաւորութենէն նաև անիրաւ ամչկոտութիւնով մը ։ Ուր որ մենք պարտաւոր ենք մարդիկ ամչցունել իրենց մեղքերուն համար, մենք մեր պարտաւորութիւնը կատարելու կ՚ամչնանք ։ Աս մեղաւորներուն յիշոցք ընելու գինովնալու և Աստուծոյ պաշտօնը զանց ընելու չամչնալը մեզ չը՞ դատապարտեր, երբ մենք կ՚ամչնանք ասոր վրայ իրենց խօսելու և համոզելու՝ որ ետ կենան ան բաներէն ։ Հարկաւոր գործի մէջ ամչնալը շատ անվայել բան է ։ Աստուծոյ հնազանդելով մարդիկ իրենց մեղքերէն Քրիստոսի դառնալու համոզելը ամչնալու գործ չէ ։ Ընթերցող, քու խիղճդ շատ անգամ չիմացո՞ւց քեզի քու պարտաւորութիւնդ և չյորդորե՞ց քեզ խօսիլ խեղճ մեղաւորներուն. բայց և այնպէս ամչցար բերանդ բանալու, և թողուցիր որ ընկղմին երթան ։ Ո՜հ կարդա՛ սա խօսքը և սարսափէ՝ "Ով որ զիս և իմ խօսքերս դաւանիլը ամօթ սեպէ աս շնացող ու մեղաւոր ազգիս մէջ, Որդին մարդոյ ալ զանիկայ դաւանիլը ամօթ պիտի սեպէ՝ երբոր իր Հօրը և Սուրբ հրեշտակներուն փառքովը գայ" ։ Դարձեալ՝ ծուլութեան և անհամբերութեան ոգի մը մեզ կ'արգիլէ աս գործէն․ վասն զի տհաճելի գործ մըն է և երբեմն մարդիկ թշնամի կ'ընէ մեզի ։ Ասկէ 'ի զատ հաղիւ երբեք առջի անգամին կը յաջողի, այլ պէտք է հետամուտ ըլլալ ։ Համբերութեամբ սորվեցունելու ես ճշմարտութիւնը տգէտներուն և խրատելու ես խստասիրտները ։ Մենք չենք մտածեր թէ ինչ համբերութիւն 'ի գործ դրաւ Աստուած դէպ 'ի մեզի երբ որ մենք մեր մեղքերուն մէջն էինք ։ Վա՜յ էր մեզի՝ եթէ Աստուած այնքան անհամբեր ըլլար մեզի, որչափ որ մենք ենք ուրիշներուն ։ Ուրիշ արգելք մըն ալ ամէն մէկը իրենը փնտռելն է ։ "Ամէնը իրենցը կը փնտռեն, ու չէ թէ Յիսուս Քրիստոսինը", և իրենց եղբայրներունը ։ Շատերուն ալ հպարտութիւնը մեծ արգելք մըն է ։ Կը հաճին խօսիլ եթէ մեծ մարդու մը ըլլայ, և ան ալ անանկ նիւթի վրայ որ տհաճելի չըլլայ անոր․ բայց ո՞վ կ'երթայ աղքատներուն մէջ, և անոնց խրճիթներուն մէջ կ'աշխատի ։ Շատերը կ'ուրախանան ազնուականի մը դարձի գալուն միջոց ըլլալնուն, և թէպէտ բաւական պատճառ ունին ուրախանալու, բայց հասարակ ժողովրդոց բազմութեանը վրայ չեն նայիր, որպէս թէ ամէնուն հոգին մէկ չէ Աստուծոյ առջևը ։ Աւա՜ղ, աս մարդիկը չեն մտածեր թէ Քրիստոս ո՛րքան խոնարհեցուց ինքզինքը դէպ 'ի մեզի ․ Քիչ հարուստներ ազնուականներ և իմաստուններ կանչուած են ։ Աղքատներն են որ կ'ընդունին Աւետարանին աւետիսները ։ Ոմանց ալ աս պարտաւորութեան վրայ տգիտութիւնը կ'արգիլէ զիրենք անիկայ կատարելէն, կամ քրիստոնէական պարտք ըլլալը բնաւ չեն գիտեր, կամ գէթ իրենց վերաբերեալ պարտքըլլալը չեն հասկընար ։ Եթէ այսպէս ես դուն ը՛նթերցող՝ կը յուսամ որ հիմա կը ճանչնաս քու պարտաւորութիւնդ և պիտի սկսիս կատարել անիկայ ։

Աս պարտաւորութենէն ետ մի՛ կենար ըսելով թէ ես կարող չեմ յորդորանք տալ, այլ կամ քեզմէ աւելի կարողութիւն ունեցողները գործի դիր քու տեղդ, կամ հաւատարմութեամբ և խոնարհութեամբ քու ունեցած սակաւ ինչ կարողութիւնդ 'ի գործ դիր, և խօսէ անոնց ինչ որ Աստուած իր բանին մէջ կ'ըսէ, վասն զի տկար մարդ մըն ալ կրնայ ըսել ասիկայ ։ Խրատի և յորդորանաց կարօտ եղողը քեզմէ բարձր աստիճանի մարդ մը ըլլալուն համար զանց մ'ըներ քու պարտաւորութիւնդ ։ Հարկին պահանջած ատենը աստիճանին նայելու չէ ։ Թէև էրիկդ՝ ծընողքդ՝ կամ քարոզիչդ ըլլայ՝ ասանկ բանի մէջ հարկ եղած ատենը պարտաւոր ես խրատ տալու ։ Եթէ ծնողքները կարօտութեան մէջ ըլլան՝ զաւակները օգնելու են անոնց ։ Եթէ էրիկը հիւանդ ըլլայ՝ կինը անոր տեղը պիտի բռնէ ընտանեկան գործերուն մէջ, Եթէ հարուստը աղքատանայ՝ ողորմութիւն ընդունելու է. եթէ բժիշկը հիւանդ ըլլայ՝ ուրիշ մէկը նայելու է անիկայ ։ Այսպէս ամենանուաստ սպասաւորը իր տէրը խրատելու է, զաւակը իր ծնողքը՝ կինը իր էրիկը՝ և ժողովուրդը իրենց պաշտօնեան. միայն թէ աս գործը ըլլայ իրական կարօտութիւն եղած ատենը, կարելի եղածին չափ խոնարհութեամբ՝ ակնածութեամբ՝ և հեզութեամբ ։ Մ՛ըսեր թէ ասանկով ամէնս քարոզիչ կ'ըլլանք. վասն զի ամէն բարի քրիստոնեայ ուսուցիչ մըն է, և պարտաւորութիւն մը ունի իր ընկերին հոգիին : Ամէն մարդ բժիշկ կ'ըլլայ երբ որ կանոնաւոր բժիշկ չգտնուիր. նոյնպէս ալ ամէն քրիստոնեայ ուսուցիչ կրնայ ըլլալ ուրիշներուն : Մ՛ի յուսահատիր յաջողութեան վրայ. չէ՞ որ Աստուած է յաջողութիւն տուողը, և ան ալ միջոցով մը : Պատճառանք մի՛ բերեր ըսելով թէ մարդավախը խօսքին առաջը ձգել պիտի ըլլայ. Երբոր փառատուելու վտանգին մէջն ես, Քրիստոս կ'ուզէ՛ որ փախչիս. բայց ատիկայ քեզի՛ ինչ՝ երբ որ դուն ատանկ վտանգի մէջ չես : Քանի որ մտիկ կ'ընեն՝ դուն քաջալերութիւն ունիս խօսելու, և չես կրնար մէկ դի ձգել անոնք իբրև արհամարհելի խոզեր : Մ՛ի ըսեր թէ "Անիկայ իմ մէկ բարեկամս է, որմէն շատ կախում ունիմ, և անոր մեղքը ու թշուառութիւնը իրեն ըսելով՝ կրնայ ըլլալ որ սրդողցունեմ և գործս աւրուի" : Անոր սէրը իր ապահովութենէն աւելի՞ յարգի է. կամ քու անկէ ունենալիք օգուտդ անոր հոգիին փրկութենէն աւելի՞ արժէք ունի, կամ թէ անոր կորստեանը հաւանութի՞ւն պիտի տաս բարեկամդ ըլլալուն համար : Ա՞ս է քու հատուցումդ իր բարեկամութեանը փոխարէն. Առաւե՞լ կ'ընտրես որ անիկայ յաւիտեան դժոխքը այրի, որ դուն անոր բարեկամութիւնը կամ իրմէն ունեցած ապրուստդ չկորսնցունես :

Երրորդ՝ կը խնդրեմ որ միտքդ տանիս հետևեալ շարժառիթները, որոնք ամէն Աստուծմէ վախցողները կը շարժեն որ ուրիշները աս երջանիկ հանգըստեանը առաջնորդելու համար իրենց վերջին ջանքը 'ի գործ դնեն : Ինչպէս՝ որովհետև ոչ միայն մարդկային բնութիւնը, այլ մանաւանդ շնորհքը *կը տրամադրէ հոգին ուրիշներուն բարիք ընելու, վասնորոյ այս գործը զանց ընելը միանգամայն բընութեան և շնորհաց դէմ մեղք մըն է։ Անգութ պիտի չսեպե՞ս այն մարդը՝ որ կը թողու իր զաւկըները կամ դրացիները որ սովամահ կորնչին փողոցները, երբ իր քովը պաշար կայ պատրաստ կեցած ։ Իսկ աւելի անգութ չէ՞ այն՝ որ կը թողու զանոնք որ յաւիտեան կորսուին, և իր բերանը չբանար զանոնք փրկութեան ճամբուն առաջնորդելու համար մէկ քանի օգտակար խօսք խօսելու ։ Անողորմ ու անգութ մարդը ամենէն աւելի զզուելի է ։ Եթէ Աստուած քեզի հրամայէր՝ որ բոլոր ստացուածքդ անոնց տաս կամ կեանքդ դնես անոնք փրկելու համար, անշուշտ մտիկ պիտի չընէիր, քանի որ բերնէդ շունչ մը հանել չես ուզեր անոնց փրկութեանը համար ։ Մէկու մը էրկանը կամ կնկանը կամ զաւկին կամ դրացիին հոգին քանի մը խօսք չա՞րժեր ։ Մարդոց մարմինին անգթութիւն ընելը խիստ դատապարտելի մեղք մըն է, հապա անոնց հոգիին՝ ո՞րչափ աւելի․ որչափ որ հոգին աւելի արժէք ունի մարմինէն, և յաւիտենականութիւնը ներկայ ժամանակէն ։ Չէք գիտեր թէ կարելի է քանի քանի իրենց մեղացը մէջ մեռնող հոգիներ հիմա դժոխքը կը տանջուին՝ հաւատարմաբար զանոնք չխրատելնուդ համար ։ Մտածէ՛՝ ինչ ըրաւ Քրիստոս հոգիները փրկելու համար ։ Անիկայ իր արեանը արժան սեպեց զանոնք․ և մենք մեր շունչին արժան չե՞նք սեպեր ։ Փոքր ինչ չե՞ս աշխատիր այն բանին՝ որուն համար Քրիստոս այնքան շատ աշխատեցաւ ։ Մտածէ՛՝ թէ ո՞րքան գթութեան կարօտ են մեղաւորները ։ Մեռած են անոնք մեղաց ու յանցանաց մէջ․ չունին սիրտ զգա-*

լու իրենց խեղճութիւնը կամ ինքզինքնին մեղքընալու : Եթէ ուրիշները չմեղքընան՝ անոնք ինքզինքնին մեղքընալիք չունին. վասն զի իրենց հիւանդութեան բնութիւնը ան է որ զիրենք իրենց անձերուն խիստ անգութ սատակիչները կ'ընէ : Միտքդ բեր որ ատեն մը դուն ալ անանկ էիր : Աստուած իսրայէլացիներուն՝ օտարականներուն բարերար ըլլալու համար աս փաստը բերաւ , որ իրենք ալ "օտարական եղած էին Եգիպտոսի երկիրը" : Այսպէս խղճալու ես անոնք՝ որ օտար են Քրիստոսի և սրբոց յոյսերուն ու միխիթարութեանցը , որովհետև դուն ալ ատեն մը օտար էիր անոնց : Մտածէ՛ քու անոնց ունեցած մերձաւորութիւնդ : Քու ընկերդ քու եղբայրդ է՝ որ պարտաւոր ես սիրել իբրև քու անձդ : "Ան որ իր եղբայրը չսիրեր՝ որ կը տեսնէ , զԱստուած՝ որ չտեսներ , ինչո՞ր կրնայ սիրել" : Եւ ան որ կը տեսնէ թէ իր եղբայրը դժոխք կ'երթայ և ետ չդառներ , ինչո՞ր սիրած կ'ըլլայ անիկայ :

Միտք առ , ինչ ծանր յանցանք կը դնէ քու հոգիիդ վրայ աս պարտքը զանց ընելը : Քու հոգ չտարած հոգիներուդ դատապարտութիւնը մարդասպանութեան յանցանք կը դնէ վրադ . և անոնց գործած ամէն մեղքերուն , և անով Աստուծոյ անուանը եղած ամէն նախատինքներուն , և իրենց բնակած քաղաքին վրայ իրենց մեղքերուն բերած պատուհասներուն , աս ամենուն յանցանքը քուկդ է : Մտածէ ինչ պիտի ըլլայ երբոր նայիս յաւիտենական բոցերուն մէջ քու խեղճ բարեկամներուդ վրայ , և խորհիս թէ քու զանցառութիւնդ էր անոր մեծ պատճառը : Եթէ դուն ալ հոն անոնց հետ կորսուիս , քու տանջանքներուդ քիչ յաւելում պիտի չըլլայ աս խորհուրդը :

Եթէ երկինքը ըլլաս՝ անշուշտ տխուր խորհուրդ մը պիտի ըլլայ (եթէ կարելի ըլլար որ հոն տրտմութիւն կենայ), երբ որ լսես թէ շատ մը խեղճ հոգիներ յաւիտեան կ'աղաղակեն, "Ո՜հ եթէ դուն միայն իմացունէիր ինծի ու իմ առջևս դնէիր իմ մեղքս և վտանգս, կարելի է բոլոր աս տանջանքէն կ'ազատէի և հիմա հանգստեան մէջ կ'ըլլայի"։ Ի՜նչ տխուր ձայն մը պիտի ըլլայ ասիկայ։ Մտածէ՛, ի՜նչ ուրախութիւն պիտի ըլլայ երկինքը՝ երբ որ պատահիս հոն անոնց, որոնք դուն միջոց եղեր ես հոն բերելու, և տեսնես անոնց երեսները և միաբանիս անոնց հետ յաւիտեան զԱստուած գովելու, զորոնք Յիսուս Քրիստոսի գիտութեանը և հնազանդութեանը առաջնորդելու օրհնեալ գործիքը դուն ես եղեր։ Մտածէ՛ թէ կարելի է որ քանի քանի հոգիներ արդէն դատապարտութեան ճամբուն առաջնորդեր ես կամ խստացուցեր ես անոր մէջ։ Մեր տգիտութեան օրերը մեր մեղացը մէջ անոնք մեր ընկերներն էին, որոնք կը հրապուրէինք և կը քաջալերէինք։ Ու չը՞վայլեր մեզի՝ որ այնչափ գործ ընէինք մարդիկը փրկելու, որքան որ ըրեր ենք զանոնք կորսնցունելու։ Մտածէ՛ թէ որքան գործունեայ են աս խեղճ հոգիներուն բոլոր թշնամիները զանոնք դժոխք քաշելու։ Սատանան գիշեր ցորեկ կը փորձէ զանոնք, իրենց ներքին ցանկութիւններն ալ անդադար կը գործեն իրենց կործանմանը համար. և մարմինը անդադար իր հաճոյքը կը փնտռէ. իրենց հին ընկերները սրբութեան դէմ զզուանքնին հետզհետէ կ'աւելցունեն։ Ու եթէ մէկը ժրաջան չըլլայ օգնել անոնց՝ իրենց դէպ ի երկինք ըրած ճամբորդութեանը մէջ, ի՜նչ պիտի ըլլան անոնք։

Մտածէ՝ որչափ խորին վերք պիտի ըլլայ սա պարտաւորութեան զանցառութիւնը, երբոր խիղճը արթննայ ։ Մահուան ատեն մարդուս խիղճը պիտի հարցունէ իրեն, թէ "Ինչ աղէկութիւն ըրիր քու կենդանութեանդ ատենը։ Հոգի փրկելը ամենամեծ բարեգործութիւնն է. ինչ ըրած ունիս սա մասին ։ Քանի՞ հոգիի հետ խօսեր ես հաւատարմաբար"։ Շատ անգամ տեսեր եմ որ մեռնող մարդոց խիղճը շատ խայթած է զիրենք սա զանցառութեանը համար։ Իսկ ես ինքս կրնամ վկայել որ՝ հիւանդութեանս ատենը՝ երբոր մահը ինծի խիստ մօտ կը սեպէի, խիղճս ուրիշ մեղքերէս աւելի սա բանին համար կը տանջէր զիս, միտքս կը բերէր ամէն տգէտ և աշխարհային դրացիները, որոնց բնաւ չէի իմացուցեր իրենց վտանգը, և որպէս թէ կ'ըսէր ինծի, "Դուն առանձին անոնց երթալու էիր և պարզապէս իրենց իմացունելու էիր իրենց անյոյս վիճակը, թէև կերակուր ուտելու և քնանալու ժամանակէդ 'ի զատ ատեն չունենայիր"։ Միտքս կը բերէր խիղճս թէ ինչպէս այսինչ այնինչ ատեններ ես տգէտներուն հետ ընկերութիւն կ'ընէի, կամ խստացած մեղաւորի մը հետ ճամբորդութիւն կ'ընէի և յարմար պատեհութիւն ունէի անոնց հետ խօսելու ու չըրի, կամ գոնէ պէտք եղածին չափ։ Տէրը շնորհէ որ աւելի հնազանդիմ իմ խղճիս քանի որ ժամանակ ունիմ, որ չըլլայ թէ զիս յանդիմանէ մահուան ատենս։ Մտածէ՝ թէ որքան յարմար ժամանակ ունիս սա գործին համար։ Հապա ինչ պիտի ընէիր՝ երբոր անանկ ատեններ ըլլային որ ստացուածքդ կամ կեանքդ սա բանին համար վտանգի մէջ ըլլար։ Ասկէց 'ի զատ քու ընկերներդ քիչ ատենեն պի-

տի մեռնին, նոյնպէս և դուն ։ Սաներուդ խօսէ անոնց քանի որ կրնաս ։ Մտածէ՝ որ թէպէտ ասիկայ խիստ մեծ ողորմութեան գործ մըն է, սակայն և այնպէս ձեզմէ ամէն մէկը կրնայ ընել, ինչպէս հարուստը՝ անանկ ալ ամէնէն աղքատը, ամէն մարդ լեզու ունի մեղաւորին խօսելու ։ Նաև մտածէ աս գործոյն երջանիկ հետևութիւնները, երբոր հաւատարմութեամբ կատարուի ։ Կրնայ ըլլալ՝ որ ան հոգիներուն փրկութեանը պատճառ ըլլաս, որոնց համար Քրիստոս աշխարհս իջաւ ու մահ ճաշակեց, և որոնց համար ալ Աստուծոյ հրեշտակները կ'ուրախանան ։ Անանկ հոգիները քեզ պիտի օրհնեն հոս և հանդերձեալին մէջ ։ Նաև՝ Աստուած պիտի փառաւորուի, եկեղեցին պիտի աճի և շինութիւն առնէ, բուն քու հոգիդ ալ աւելի կրթութիւն և զօրութիւն պիտի առնէ աստուածպաշտ վարուց կողմանէ, աւելի խղճմտանքի խաղաղութիւն պիտի վայելէ և աւելի հոգևոր ուրախութիւն ։ Իմ ընդունած բոլոր անձնական շնորհքներուս մէջ Քրիստոսով իմ հոգիիս ներգործուած Աստուծոյ սէրէն ետքը՝ ամէնէն աւելի ուրիշներուն վրայ իմ ըրած ջանքերուս առատ յաջողութեանը համար շատ ուրախութեամբ զինքը օրհնելու պարտաւոր եմ ։ Ի՛նչ պտուղներ արդեօք պիտի տեսնէի, եթէ աւելի հաւատարիմ եղած ըլլայի ։ Գիտեմ որ շատ արթուն ըլլալու ենք աս մասին՝ մեր խաբերայ սըրտերուն վրայ, որ չըլլայ թէ մեր ուրախութիւնը հպարտութենէ յառաջ եկած ըլլայ ։ Բնականապէս կ'ուզենք որ ամէն բարի գործքին գովութիւնը մեզի ըլլայ, բայց և այնպէս ամէն Աստուծոյ զաւակ եղողին պարտաւորութիւնն է բարերարութեան և գթութեան մէջ մեր երկնաւոր օրը նմանիլ. և որչափ որ նոյն հանգամանքները ձեռք կը ձգենք, ան աստիճանաւը փայելուչ է ուրախանալ. վասնորոյ իմ փորձառութիւնս կը պատմեմ որ քեզ համոզեմ թէ՝ եթէ գիտնայիր ինչ ուրախալից բան ըլլալը՝ ամէն վհատութեանց մէջ ալ գիշեր ցորեկ անոր ետեւէն կ'ըլլայիր: Թո՛ղ ելլէ ուրեմն ամէն մարդ որ լեզու ունի՝ և Քրիստոսի ծառայ է, և մասնակից ըլլայ իր Տէրոջը գործին: Ինչո՞ւ տուաւ քեզի լեզու: Բայց եթէ զանիկայ գործածելով իրեն ծառայես: Եւ մարդոց հոգւոյն փրկութեանը համար աշխատելէն աւելի ի՞նչ ծառայութիւն կրնաս ընել: Ան որ քեզ վերջին օրը օրհնեալ պիտի կոչէ և "քեզի համար պատրաստուած թագաւորութեանը" պիտի հրաւիրէ "իր աղքատ աշակերտացը անձովը զէնքը կերակրելուդ, հագուեցունելուդ և իրեն տես երթալուդ համար, անշուշտ քեզ օրհնեալ պիտի կոչէ նաև հոգիները իր թագաւորութեանը առաջնորդելու պէս մեծ գործի մը համար: Ան որ ըսաւ թէ "աղքատները միշտ ձեզի հետ ունիք", նոյնը մեղաւորները միշտ ձեզի հետ թողուց, որ աւելի առարկայ ունենաք, որոնց վրայ ձեր մարդասիրութիւնը 'ի գործ դնէք: Եթէ քրիստոնէի կամ գոնէ մարդու սիրտ ունիք, թո՛ղ ցաւի ձեր տղէտ և ամբարիշտ դրացիներուն վրայ: Սամարացի բորոտներուն պէս ըսէք, թէ "մենք աղէկ չենք ըներ, այսօր ուրախութեան աւետիսի օր է, և լուռ կեցեր ենք": Աստուած այնքան ողորմութիւն ըրաւ ձեզի, և դուք չէ՞ք ողորմիր ձեր դրացիներուն: Բայց թէպէտ ընդհանրապէս բոլոր քրիստոնեաներուն կը վերաբերի, բայց ալ աւելի ոմանց կը վերաբերի աս պարտաւորութիւնը Աստուած զերենք ան պաշտօնին կանչելուն կամ յարմարցունելուն նայելով. վասն որոյ աւելի մասնաւորապէս անոնց պիտի ուղղեմ յորդորանքս ։

1. Աստուած աս պարտաւորութիւնը կ'ակնկալէ մանաւանդ քու ձեռքէդ՝ որ քեզի քու ընկերներէդ աւելի ուսմունք՝ գիտութիւն և նոյնը արտայայտելու աւելի կարողութիւն տուած է. զօրաւորը տկարին օգնելու համար եղած է, և աչք ունեցողը կոյրին առաջնորդելու համար ։ Աստուած քու կարողութեանցդ և ձիրքերուդ ան հաւատարիմ գործածութիւնը կը պահանջէ, որն որ եթէ զանց ընես՝ աւելի աղէկ կ'ըլլար որ բնաւ ընդունած չըլլայիր զանոնք. վասնզի անոնք միայն քու պարտաւորութիւնդ պիտի աւելցունեն, և այնքան անօգուտ պիտի ըլլան քու փրկութեանդ՝ որքան որ էին ուրիշներուն ։

2. Ամէն անոնք որ մասնաւոր ծանօթութիւն մը կամ մերձաւորութիւն մը ունին աշխարհային մարդոց հետ, Աստուած անոնց ձեռքէն կ'ակնկալէ աս պարտաւորութիւնը ։ Քրիստոս ինքը կ'ուտէր կը խմէր մաքսաւորներուն ու մեղաւորներուն հետ, բայց միայն անոնց բժիշկը և ոչ թէ անոնց ընկերը ըլլալու համար ։ Ի՞նչ գիտես որ Աստուած քեզ աս նպատակաւ ան կապակցութեանը մէջ չդրաւ անոնց հետ, որ անոնց դարձի գալուն առիթ ըլլաս ։ Անոնք որ օտարին խօսքը բանի տեղ չեն դներ, կրնայ ըլլալ որ իրենց եղբօրը՝ քրոջը՝ կամ էրկանը կամ կնկանը կամ մերձաւոր բարեկամի մը խօսքը մտիկ ընեն ։ Ասկէ 'ի զատ բարեկամութեան կապը քեզ կը պարտաւորէ ուրիշներէն աւելի սէր և գթութիւն ունենալ անոնց վրայ ։

3. Բժիշկները՝ որ շատ անգամ մեռնող մար-

գոց քովը կը գտնուին, մասնաւոր կերպով մը արթուն ըլլալու են աս պարտաւորութեանը վրայ։ Իրենք աս մասնաւոր դիւրութիւնը ունին՝ որ գործը իրենց մօտ է, հիւանդութեան և վտանգի մէջ եղող մարդոց հետ են, որ ատեն ականջը առողջութեան ատենէն աւելի բաց է, և սիրտը այնքան խստացած չէ. և մանաւանդ թէ մարդիկ անանկ մէկու մը պէս կը նային իրենց բժիշկին՝ որպէս թէ իրենց կեանքը անոր ձեռքն է, կամ գոնէ շատ բան կրնայ ընել զիրենք ազատելու, վասնորոյ աւելի մօտիկ պիտի ընեն անոր խրատին։ Դուք որ աս պատուաւոր արհեստէն էք, ասիկայ ձեր վիճակէն դուրս գործ մը մի կարծէք, իբր թէ միայն քարոզիչներուն կը վերաբերի· ինչպէս որ ձեր վիճակէն դուրս գործ մը չէք սեպեր գթած ըլլալը կամ քրիստոնեայ ըլլալը։ Ո՛ն՝ ուրեմն օգնեցէք որ ձեր հիւանդները երկինքի յարմարին. և թէ՛ ապրելու թէ մեռնելու վիճակի մէջ տեսնէք զանոնք, սորվեցուցէք անոնց միանգամայն թէ ինչպէս ապրելու է և թէ ինչպէս մեռնելու է, և դեղ մը ցուցուցէք անոնց իրենց հոգիներուն համար, ինչպէս որ կ՚ընէք մարմիններուն համար։ Օրհնեալ է Աստուած որ աս դարուս գլխաւոր բժիշկներէն բաւական անձինք իրենց երևելի բարեպաշտութեամբը ազատեցին իրենց արհեստը՝ անաստուածութեան և ամբարշտութեան ընդհանուր վատահամբաւութենէն։

4. Հարուստ և իշխանութեան տէր մարդիկ և անոնք որ իրենց ձեռքին տակը մարդիկ ունին, շատ գերազանց յարմարութիւն ունին աս պարտաւորութեանը։ Աշխարհքի չափ բարիք կրնան ընել ազնուականները, եթէ միայն իրենց ուրիշներուն վրայ ունեցած ազդեցութիւնը աս վախ-

ճանին բանեցունելու կամք ունենան ։ Արդ՝ դուն որ հարուստ գտնուեր ես, միթէ քու բոլոր պատիւդ և հարստութիւնդ Աստուծմէ չէ՞ ։ Քրիստոս չը՞սեր թէ՝ "որու որ շատ տրուեցաւ, անկէ շատ պիտի պահանջուի" ։ Եթէ դուն քու հըպատակներուդ խօսիս՝ Աստուծոյ և իրենց հոգիին վրայ, թէև եթէ պաշտօնեայ ալ ըլլայ պիտի արհամարհեն, տակաւին կարելի է որ քեզ յարգեն ։ Եթէ Աստուծոյ փառքին՝ քու հանգստութեանդ՝ և հոգիներուն փրկութեանը յարգը գիտես, կատարէ՛ քու պարտաւորութիւնդ աս մասին. տուներնին գնա տեսութեան, նայէ՛ թէ Աստուծոյ պաշտօն կը մատուցանե՞ն իրենց ընտանեացը մէջ. և թէ չէ՝ 'ի գործ դիր ամէն պատեհութիւն որ զանոնք իրենց պարտաւորութեանը առաջնորդես ։ Մ՛ի արհամարհեր զանոնք ։ Յիշէ՛ որ Աստուած աչառութիւն չըներ ։ Թող մարդիկ տեսնեն թէ ինչպէս որ աշխարհիս հարըստութեանը և պատիւին կողմանէ՝ անանկ ալ բարեպաշտութեան, մարդասիրութեան և Աստուծոյ գործին մէջ ջանքի կողմանէ ուրիշները կը գերազանցես ։ Կը խոստովանիմ որ աս կերպով տարօրինակ անձ մը կ'ըլլաս, բայց փառքով ալ տարօրինակ պիտի ըլլաս, վասն զի "զօրաւորներէն և ազնուականներէն քիչերը կանչուած են" ։

5. Իսկ Աւետարանին պաշտօնեաններուն բուն պաշտօնին գործը ան է՝ որ ուրիշներուն օգնեն զանոնք դէպ 'ի երկինք առաջնորդելու ։ Իրենց ուսմանը և քարոզութեանը գլխաւոր վախճանը ընելու են ասիկայ ։ Վարպետ ու զօրաւոր քարոզիչը ան է՝ որ աղէկ վարժուած է հրահանգելու, զգացունելու և համոզելու. և հետևապէս հոգի վաստըկելու. և աղէկ քարոզը ան է՝ որ աղէկ

կու գայ աս նկատմամբ։ Երբոր դուն Աստուծոյն բաները չես փնտռեր, այլ անձինդ, Աստուած մարդոց ամենէն անարգելին պիտի ընէ քեզ։ Քու համբաւիդ ալ կը յարմարի ան խօսքը որ Քրիստոս կեանքիդ համար ըսաւ, թէ "ան որ կը սիրէ անիկայ, պիտի կորսնցունէ ան"։ Թո՛ղ քու համոզանացդ եռանդը ցուցընէ թէ դուն կ՚ըզգաս ինչ ծանրակշիռ պաշտօնի կոչուած ըլլալդ։ Քարոզէ խոնարհութեամբ և եռանդով, անանկ մարդոց պէս որ կը հաւատան իրենց վարդապետութեանը, և գիտեն թէ իրենց ունկնդիրները կամ համոզուելու են, կամ եթէ ոչ՝ պիտի դատապարտուին։ Մի՛ կարծեր թէ բոլոր քու գործքդ ուսմունքդ և ամպիոնդ է։ Դուն հովիւ ես՝ և ամէն մէկ ոչխարներդ ճանչնալու ես, և անոնց հիւանդութեան ինչ ըլլալը գիտնալու ես. անոնց խոտորումները դիտելու ես և օգնելու ես անոնց բժշկութեանը և ուղիղ ճամբուն դառնալու։ Սորվէ՛ Պօղոս առաքեալէն՝ ոչ միայն "հրապարակաւ, այլ և տան մէջ ալ" կրթել քու ժողովուրդդ։ Հարցո՛ւր փնտռէ՛ միթէ գիտութեամբ և սրբութեամբ կ՚աճի՞ն, և ինչ հիման վրայ կը հաստատեն իրենց փրկութեան յոյսը. միթէ ուղիղ կը վարուի՞ն և իրենց զանազան առնչութեանց պահանջած պարտաւորութիւնները կը կատարե՞ն։ Տես թէ Աստուծոյ պաշտօն կը մատուցանե՞ն իրենց ընտանեացը մէջ. և սորվեցո՛ւր թէ ինչպէս ընելու են։ Ընտանութիւն պահէ՛ անոնց հետ որ իրենց վիճակին անտեղեակ ու անտարբեր չըլլան. և բոլոր աս պատեհութիւնները բանեցո՛ւր Աստուծոյ գործին համար։ Իմացի՛ր թէ ինչ օգուտ կը քաղեն հրապարակաւ եղած քարոզութենէն։ Եթէ ոմանք Հոգիին բաները չեն մտմտար, զանոնք մեղքընալու է, բայց երբեք ձգելու չէ։ Եթէ ոմանք անկարգաբար կը քալեն՝ ջանքով ու համբերութեամբ ուղղելու է զանոնք։ Եթէ տգէտ են՝ ատիկայ կրնայ ըլլալ որ քու յանցանքդ ըլլայ որչափ որ իրենցը։ Մ՛ի քնանար՝ քանի որ գայլը արթուն է։ Ի՛նաւ մեկու մը թող մի խօսիր։ Ոմանք իրենց ժողովրդեան մեղքը պարզապէս իրենց չեն ցուցըներ անոնց մեծ մարդ ըլլալուն համար․ և ոմանք աստուածապաշտ ըլլալուն համար, որպէս թէ աղքատներէն և ամբարիշտներէն զատ ուրիշին պարզապէս խօսելու չէ։ Մ՛իանգամայն աշխատէ՛ վարպետ ու խոհեմ ըլլալ որ քու բանած ընթացքդ Աւետարանի խօսքերուն գերազանցութեանը յարմարի։ Ամէն խոհական հոգի միանգամայն դատողութիւն և զգացում ունի, վասնորոյ ամէն հոգևոր քարոզ՝ աս երկուքն ալ պարունակելու է։ Կարգա՛ ու աղօթք ըրէ, աղօթք ըրէ ու կարդա՛, մինչև որ ըլլաս "բանւոր մը առանց ամչնալու, ճշմարտութեան խօսքը շիտակ բացատրելով", որ քու ժողովուրդդ քեզ մօտիկ բռած ատենը՝ ոչ ամչնայ և ոչ ձանձրանայ։ Քու կենակցութիւնդ քարոզութեանդ պէս կըրթութիւն թող ըլլայ։ Անչափ յառաջադէմ եղի՛ր սուրբ և երկնային փառուց կողմանէ, որքան որ յառաջ են ուրիշները անոր համոզելու կողմանէ։ Թող քու խօսուածքդ շինութիւն տուող և հոգևոր ըլլայ։ Ամէն բանի յանձնառու եղիր, բայց Աւետարանը և մարդոց հոգին զանց մ՚ըներ։ Թող մարդիկ տեսնեն՝ որ դուն քարոզչութիւնը միայն ապրելու համար արհեստի մը պէս չես գործածեր․ այլ քու սիրտդ հոգիներուն բարեկամութեանը կը ցանկայ։ Ինչ հեզութիւն՝ խոնարհութիւն՝ քաղցրութիւն՝ կամ անձնուրացութիւն որ Աւետարանէն կը սորվեցունես անոնց, նոյնը սորվեցուր նաև քու անկեղծ օրինակովդ։ Միաբանութեան և խաղաղութեան ետևէն եղիր։ Եթէ երբէք Քրիստոսի թագաւորութիւնը և քու ժողովրդեանդ փրկութիւնը յառաջ տանիլ կ'ուզես՝ ըրէ ասիկայ խաղաղութեան և սիրոյ ճամբովը։ Այնքան դժուար է քու ժողովրդեանդ մէջ կռիւի ու հակառակութեան ատեն ողջամիտ հասկացողութիւն մը՝ փափուկ խըղճմտանք մը՝ արթուն՝ բարեպաշտ և երկնային հոգի մը պահել, որքան որ մեծամեծ փոթորիկներու ատեն կանթեղ մը վառ պահելը։ “Երանի ան ծառային՝ որ երբ իր Տէրը գայ՝ այնպէս ըրած պիտի գտնէ”։

Ե. Ուրիշները երկնային հանդիստը առաջնորդելու աս մեծ գործին կ'ուզեմ համոզել անոնք ալ՝ որոնց յանձնած է Աստուած զաւկըներուն և ծառաներուն հոգը։ Տես ի՛նչ պարզ ու ստիպողական հրամաններով կը պահանջէ Աստուած ասիկայ քու ձեռքէդ, “Աս խօսքերը քու որդւոյդ կրկին և կրկին անգամ սորվեցունես. և թէ տանդ մէջ նստած ատենդ, թէ ճամբայ գացած ատենդ և թէ պառկելու ու ելլելու ատենդ։ Կրթէ՛ երիտասարդը իր ճամբան սկսած ատենը, որ իր ծերութեան ատենն ալ անկէ չխոտորի։ Ձեր զաւկըները մեծցուցէք Տէրոջը խրատովը՝ ու վարժութիւնովը”։ Յեսու միտքը դրաւ որ “ինք ու իր տունը Տէրոջը ծառայեն”։ Եւ Աստուած ինքը Աբրահամին համար կ'ըսէ թէ, “Քանզի գիտեմ անիկայ, որ իր որդիներուն ու իրմէ ետքը իր տանը պիտի պատուիրէ և անոնք . . . Տէրոջը ճամբան պիտի պահեն”։ Մտածէ՛ որ իրաւունքի նայելով պարտաւոր ես քու զաւկըներուդ աս օգնութիւնը ընել, վասնզի քեզմէ առին իրենց խանգարուած բնութիւնը և իրենց թշուառութիւնը, վասնորոյ պարտաւոր ես անոնց կարելի եղածին չափ օգնել իրենց նորոգութեանը համար։ Մըտածէ՛ թէ ո՛րչափ մերձաւորութիւն ունին քեզի. անոնք բուն քու մասերդ են։ Եթէ անոնք յաջող ու աղէկ ըլլան քու մեռնելէդ վերջը, դուն անանկ կը սեպես՝ որպէս թէ անոնցմով դուն կ'ապրիս և յաջողութիւն կը վայելես. և պէտք չէ՞ որ նոյն խորհուրդը ունենաս անոնց յաւիտենական հանգստեանը համար ալ։ Եթէ ո՛չ դուն քու հոգիիդ դէմ վնաս պիտի ըլլաս. անոնց մարմիններուն համար քու քաշած աշխատութիւնդ՝ ըրած ծախքդ ու խնամքդ պիտի դատապարտեն քեզ անոնց անդին հոգիներուն վրայ անհոգ ըլլալուդ համար։ Մինչև անգամ բոլոր անբան արարածները կրնան դատապարտել քեզ. անոնցմէ ո՞րը գորովաշարժ չէ իր ձագերուն վրայ։ Մտածէ որ Աստուած քու զաւակներդ քու խնամքիդ յանձնեց. նոյնպէս ալ քու սպասաւորներդ։ Ամէնը կ'ընդունին՝ որ քարոզիչին պարտքն է հոգ տանիլ անոնց։ Իսկ դուն քու ընտանիքիդ քարոզիչէ մը աւելի պարտաւոր չե՞ս հոգ տանիլ։ Անտարակոյս քու ձեռքէդ պիտի պահանջէ Աստուած անոնց հոգիներուն արիւնը։ Քեզի յանձնուած պարտաւորութեանց ամէնէն մեծն է ան. և վայ քեզի եթէ թողուս որ քու չիմացնելովդ և չխրատելովդ աղէտ կամ չար ըլլան։ Տէ՛ր, ինչ գործ կայ քեզի անոնց բնաւորութեանցը և վարուցը մէջ։ Մէկ չէ մեղքերնին, այլ հազարաւոր։ Ժառանգական հիւանդութիւններ ունին իրենց բնութեանը մէջ գոյացած։ Ան բաները որ պարտաւոր ես սորվեցունել, հակառակ են իրենց մարմծաւոր բնութեանը՝ օգուտին և փափաքներուն ։ Տէրը քեզի զգացունէ՝ թէ ինչ գործ և պտուղ կը կենայ վրադ ։ Մտածէ՛ ինչ տրամութիւններ կը պատրաստես քեզի համար քու զաւկըներուդ վրայ անհոգ ըլլալովդ ։ Եթէ փուշ ըլլան անոնք քու աչքերուդ մէջ, դուն քու ձեռօքդ տնկած ես ։ Թէպէտև դուն զղջաս ու փրկուիս, երբ անոնք դատապարտուին, քեզի խորհելու բան չէ՞ որ դուն ես պատճառը ։ Բայց եթէ մեռնիս քու մեղքերուդ մէջ, ինչպէս պիտի աղաղակեն քեզի դէմ՝ դժողքին մէջ՝ ըսելով թէ, "Բոլոր ասոնց յանցանքը քուկդ է. դուն մեզի սորվեցունելու էիր ու չսորվեցուցիր, մեզ մեղքէն ետ բռնելու էիր և մեզ խրատելու էիր, ու չըրիր"։ Ի՛նչ յաւելուած պիտի ըլլան ասանկ աղաղակները քու թըշուառութեանդ ։ Իսկ միւս կողմէն ալ՝ խորհէ ինչ մխիթարութիւն պիտի ունենաս՝ եթէ հաւատարիմ ըլլաս այս պարտաւորութեանդ մէջ ։ Եթէ չյաջողիս ալ՝ դուն քու հոգիդ ազատած կ՚ըլլաս և խղճմտանքիդ մէջ խաղաղութիւն կ՚ունենաս ։ Իսկ եթէ յաջողիս՝ մխիթարութիւնդ անպատմելի կ՚ըլլայ՝ վայելելով անոնց սէրը՝ հնազանդութիւնը՝ անոնց քու պիտոյքներդ հոգալովը և քու կենացդ մացած մասին մէջ քեզ զուարճացունելովին ։ Մէկ բարեպաշտ զաւակ մը կամ սպասաւոր մը անգամ կարելի է որ՝ բաւական ըլլայ բոլոր ընտանիքին երջանկութեանը պատճառ ըլլալու ։ Բայց ալ աւելի ան ատենը պիտի ըլլայ մեծ ուրախութիւն, որ երբ դուն իբրև ընտանիքի տէր կարենաս ըսել, "Ահաւասիկ Տէր՝ ես և իմ զաւկըները որ ինծի տուիր". և ուրախութեամբ ապրիս անոնց հետ յաւիտեան։ Մտածէ՛ որքան կախում ունի ասկէ եկեղեցիին և երկրին բարօրութիւնը ։ Բարի օրէնքները մէջ չեն նորոգեր՝ եթէ նորոգութիւնը տունէն չսկսի ։ Եկեղեցիին և քաղաքին մէջ եղած բոլոր մեր թշուառութեանը պատճառը աս է, այսինքն տղոց հոգևոր կրթութեան պակասութիւնը ։ Նաև կ'աղաչեմ ծնողքներուն՝ որ խորհին թէ ինչ պատուական յարմարութիւններ ունին իրենց զաւակացը փրկութեանը միջոցներ ըլլալու ։ Իրենց մատաղ և դիւրաթեք եղած ատենը ձեր քովն են. քանի որ մատաղատունկ ծառեր են՝ կրնաք ուզածնուդ պէս ճկել, բայց ոչ թէ բարձր և հաստատուն կաղնիներ որ ըլլան ։ Մէկը չկայ երկրի վրայ՝ որուն վրայ ունենան ան սէրը՝ որ ձեր վրայ ունին. Նաև ամենէն աւելի իշխանութիւն դուք ունիք անոնց վրայ Բոլորովին ձեզի կարօտ են իրենց ապրուստին համար ։ Դուք ամենէն աղէկ գիտէք անոնց բնաւորութիւնը և յօժարութիւնները ։ Եւ միշտ անոնց հետն էք, բնաւ պատեհութիւն պակաս չէ ձեզի. մանաւանդ դուք՝ մայրեր՝ զաւակներնիդ քանի որ պզտիկ են՝ իրենց հայրերէն աւելի անոնց հետ էք՝ միտքերնիդ պահեցէք ասիկայ ։ Ո՛րչափ կ'աշխատիք անոնց մարմիններուն համար. ինչ կը քաշէք մինչև որ աշխարհ կը բերէք զանոնք. և նոյնչափ աշխատանք չէ՞ք ուզեր քաշել անոնց հոգիներուն փրկութեանը համար ։ Ձեր զգացումները փափուկ են և սրտերնիդ չե՞ն շարժեր անոնց յաւիտենական կորսուելու խորհուրդը ։ Կ'աղաչեմ ձեզի ձեր զաւակացը սիրոյն համար, որոնք ձեր մարմինին և ոսկորին կտորներն են, սորվեցուցէք անոնց՝ խրատեցէք՝ արթուն եղէք անոնց վրայ և հանգիստ մի՛ տաք մինչև որ Քրիստոսի բերէք զանոնք ։

Խօսքս կը վերջացունեմ աս գրութիւնը կարդացող բոլոր քրիստոնեայ ծնողքներէն սա խընդիրն ալ ընելով՝ որ իրենց խեղճ զաւկըներուն հոգիները մեղքընան և հաւատարիմ ըլլան ան մեծ աւանդին՝ որ Աստուած իրենց յանձներ է ։ Եթէ չկրնաք ինչ որ կ'ուզէք ընել անոնց, կրցածնուդ չափ ըրէք ։ Եկեղեցին՝ քաղաքը՝ գաւառը՝ ամէնն ալ կը հեծեն աս ծանրակշիռ պարտաւորութեան զանցառութեանը տակը ։ Ձեր զաւկըները ոչ զԱստուած կը ճանչնան և ոչ անոր օրէնքը գիտեն, այլ անոր անունը պարապ տեղը բերաննին կ'առնեն և անոր պաշտօն մատուցանելը կ'արհամարհեն . և դուք ոչ կը կրթէք ոչ կը խըրատէք զանոնք . վասնորոյ Աստուած ալ կը խրատէ միանգամայն ձեզ և անոնք ։ Դուք զանոնք այնքան կը խնայէք՝ որ Աստուած ոչ ձեզ և ոչ զանոնք կրնայ խնայել ։ Մի՛ զարմանաք եթէ Աստուած ձեզ պատժէ ձեր զաւակացը մեղքերուն համար, վասն զի անոնց ամէն ըրածին համար դուք յանցաւոր էք ձեր զանոնք բարեկարգելու պարտաւորութիւննիդ զանց ընելնուդ համար ։ Մտքերնիդ պիտի դնէք ուրեմն ձեռք զարնել աս պարտաւորութեանը, և ալ զանց չընել անիկայ ։ Հեղի քահանայապետը յիշեցէք ։ Ձեր զաւկըները շամբի մէջ ձգուած Մովսէսին պէս պատրաստ են կորսուելու եթէ օգնող չըլլայ ։ Եթէ չէք ուզեր՝ որ Աստուծոյ առջեւը անոնց հոգիներուն սպաննողները սեպուիք և անոնք ձեզի դէմ աղաղակեն յաւիտենական բոցերու մէջ, հոգ տարէք որ սորվեցունէք անոնց անկէ փախչելու ճամբան և մեծցունէք զանոնք սրբութեամբ և Աստուծոյ երկիւղովը ։ Ձեզմէ ամէն մէկը կ'երդմընցունեմ ձեր Աստուծոյ հետ ունեցած առընչութիւնովը՝ որ աս խիստ կարևոր պարտաւորութիւնը զանց չընէք, ըստ որում քիչ տանէն պատուժը պիտի կրէք և պիտի խոստովանիք որ ձեր ըրածը յանցանք է ։ Եթէ հիմա գիտէք որ ասիկայ մեծ պարտաւորութիւն մըն է և յօժար չէք կատարելու, դուք ապստամբ էք և ոչ ճշմարիտ հպատակ Յիսուսի Քրիստոսի ։ Իսկ եթէ յօժար էք, բայց չէք գիտեր թէ ինչպէս ընելու է, քանի մը խրատական խօսքեր պիտի աւելցունեմ ։ Ձեր օրինակովը առաջնորդեցէք զանոնք աղօթքի, կարդալու և ուրիշ կրօնական պարտաւորութեանց. յիշողութիւններնին լեցուցէք, կամքերնին շիտկեցէք, սէրերնին բորբոքեցէք, խղճմտանքներնին փափուկ պահեցէք, լեզուներնին սանձեցէք և շընորհքով խօսիլ սորվեցուցէք, կրթեցէք և հսկեցէք արտաքին կենցաղավարութիւններնուն վրայ ։ Աս բանին համար Աստուածաշունչ և բարեպաշտական գիրքեր առէք անոնց համար և հոգ տարէք որ կարդան ։ Շատ անգամ քննութիւն ըրէք սորվածնուն վրայ, մանաւանդ Կիրակի օրը աս գործքովը անցուցէք և մի թողուք անոնց որ խաղով կամ ծուլութեամբ անցունեն ։ Իրենց կարդացածին կամ սորվածին միտքը հասկցուցէ՛ք, Սուրբ Գիրքով կրթեցէք զանոնք, չար ընկերներէ հեռու պահեցէք և բարեպաշտներու հետ ծանօթացուցէք ։ Մանաւանդ ցուցուցէք անոնց Աստուծոյ ծառայելուն հարկաւորութիւնը, գերազանցութիւնը և հաճութիւնը, և աշխատեցէք որ աս ամէնը իրենց սրտին մէջ հաստատէք ։

ԳԼՈՒԽ Ժ.

Սրբոց հանգիստը երկրիս վրայ փնտռելու չէ ։

Տակաւին մեր հանգստեան տեղը եկած չէինք ։ Եւ չէ՞ որ դեռ պակաս կը մնայ ։ Ուրեմն որչա՜փ մեծ մեղք և յիմարութիւն է մեզի հոս ակնկալել և փնտռել անիկայ ։ Սակայն ու՞ր պիտի գտնենք ան քրիստոնեան՝ որ աս յանդիմանութեանը արժանացած չէ ։ Մենք ամենքս յարատև յաջողութիւն կ՚ուզենք, որովհետև հաճելի է մարմինին. բայց չենք մտածեր ասանկ փափաքներուն անտեղութիւնը ։ Եւ երբոր ունենանք վայելուչ տուն՝ բարիք՝ երկիր և եկամուտ՝ կամ մեր հոգևոր օգուտին համար Աստուծոյ սահմանած պիտոյքը, աս վայելքներուն մէջ հանգիստ կը փնտռենք. թէ նեղութեան և թէ հանգստութեան մէջ ըլլանք՝ կը տեսնուի որ մեծ չափով մը ստեղծուած բաներէ կը խնդրենք մեր հանգիստը ։ Երկրաւոր վայելքներուն երբոր կը կարօտինք՝ աւելի սաստիկ չե՞նք փափաքիր անոնց՝ քան թէ նոյն իսկ Աստուծոյ ։ ԶԱստուած վայելելէն աւելի չե՞նք ուրախանար զանոնք ձեռք ձգած ատեններս ։ Եւ եթէ կորսնցունենք զանոնք, զԱստուած կորսնցունելէն աւելի չե՞նք նեղուիր ։ Անոնց՝ դէպ ՚ի երկինք մեր ճամբորդութեանը մէջ մեզի զուարճացուցիչ օգնութիւններ ըլլալնին բաւական չսեպելով, կ՚ուզենք որ իրենք բուն մեր երկինքը ըլլան անոնք ։ Քրիստոնեայ ընթերցող՝ շատ կը փափաքիմ աղէկ զգացունել քեզի աս մեղքը՝ եթէ կարող ըլլամ, վասն զի Տէրոջը մեծ վէճը մեզի հետ աս կէտին մէջն է ։ Ասոր համար կ՚աղաչեմ քեզի որ միտք առնես ներկայ տառապանաց պատշաճութիւնը և ներկայ հաճութիւններով հանգչելուն անպատշաճութիւնը, ինչպէս նաև յաւիտենական կեանք ստանալու համար մեռնելու կամք չունենալնուս անպատշաճութիւնը ։

Նախ. Ներկայ տառապանքներուն պատշաճութիւնը ցուցընելու համար՝ մտածէ՛ որ անոնք հանգրստեան ճամբան են. անոնք մեզ կը պահեն մեր հանգիստը սխալ ճանչնալէն և անոր ճամբան կորսնցունելէն. մեր ընթացքը կը փութացունեն. անոնք գլխաւորապէս մեր մարմինը կը նեղեն, և անոնց մէջ Աստուծոյ ժողովուրդը շատ անգամ իրենց հանգստեանը քաղցր ճաշակը կ՚ըզգայ ։

1. Մտածէ՛ որ հանգստեան սովորական ճամբան աշխատութիւնն ու նեղութիւնն է, թէ՛ բնութեան և թէ շնորհաց ընթացքին մէջ ։ Հնա՞ր է հանգիստ ըլլայ առանց նախ յոգնելու. Չէ՞ որ նախ աշխատելով կը յոգնիս և վերջը կը հանգչիս ։ Աշխատութեան համար ցորեկը առաջ է և յետոյ կու գայ գիշերը հանգստեան համար ։ Ինչո՞ւ պիտի փափաքինք՝ որ շնորհաց ընթացքը բնութեան ընթացքին հակառակ կերպը ըլլայ ։ Որոշուած վճիռ մըն է, որ "շատ նեղութիւններով պէտք մեզի Աստուծոյ թագաւորութիւնը մտնել". և "թէ որ համբերենք՝ Քրիստոսի հետ ալ պիտի թագաւորենք". և մենք ի՞նչ ենք որ՝ Աստուծոյ կանոնները մեր հաճոյիցը համար պիտի փոխուին ։

2. Նեղութիւնները շատ հարկաւոր են մեզի մեր հանգիստը սխալ կարծելէն մեզ պահելու համար ։ Քրիստոնէայի մը ընթացքը դէպ՚ի երկինք՝ յօժարութեամբ է, և ոչ թէ բռնի ։ Սանորոյ շատ օգտակար են ան միջոցները որ

կ'օգնեն իր հասկըցողութեանը և կամքին ։ Մեր հոգիներուն ամենէն վտանգաւոր սխալմունքը արարած բան մը իբրև Աստուած և երկիրս իբրև երկինք բռնելն է ։ Ի՛նչ ջերմեռանդ և անձկալի խորհուրդներ կ'ունենանք աշխարհի վրայ մինչև որ նեղութիւնները և տառապանքները մեր սէրը պաղեցունեն ։ Նեղութիւններուն ձայնը ազդու է, և մարդիկ երբոր քարոզիչներուն միտք չեն ըներ՝ անոնց միտք կ'ընեն ։ Հազար տկար քրիստոնեաներ երբեմն իրենց խորհուրդները հարստութեան կամ մարմնոյ ցանկութեան կամ պատուոյ կու տան, և այսպէս իրենց Քրիստոսի և վերին ուրախութեանը վրայ ունեցած սէրերնին կը կորսընցունեն, մինչև որ Աստուած իր ձեռքը երկնցունէ անոնց հարստութեանը կամ զաւկըներուն կամ խղճին կամ առողջութեանը՝ և կործանէ անոնց աշտարակը, որուն վրայ իրենց խորհուրդը այնքան հաստատած էին ։ Ու ան ատենը երբոր Մանասէի շղթաներովը կապուած կը մնան կամ մաշող հիւանդութեամբ անկողին կը փակչին, աշխարհը ոչինչ կ'ըլլայ և երկինքը յարգի բան մը ։ Եթէ մեր սիրելի Տէրը չդներ սա փուշերը մեր գլխուն տակը, մինչև մեր կեանքին վերջը պիտի քնանայինք և երկնաւոր փառքը պիտի կորսնցունէինք ։

3. Նաև նեղութիւնները մեզ մեր հանգստեանը հանելուն ճամբան կորսնցունելէն պահելու Աստուծոյ ամենազօրաւոր միջոցներն են ։ Եթէ սա փուշի մացառները աջ ու ձախ կողմերնիս չըլլային՝ շատ հաւանական է որ երկնից ճամբուն մէջ չմնալով պիտի խոտորէինք ։ Եթէ մէկ տեղ մը բաց մնացած ըլլայ՝ որչափ պատրաստ ենք անիկայ գտնելու և անկէ դառնալով ճամբէն դուրս ելլելու ։ Երբոր կ'սկսինք թուլնալ կամ տշխայ-

հոյին ըլլալ կամ հպարտանալ, ո՛րչափ օգուտ կ՚ընէ հիւանդութիւնը կամ ուրիշ վիշտ մը մեզ զգաստացունելու ։ Ամեն քրիստոնեայ Լուտերի պէս կրնայ կոչել նեղութիւնը ամենաքաջ ուսուցիչներուն մէկը, և կրնայ ըսել Դաւիթին հետ, «Առաջի որ վշտացած չէի, կը սխալէի. բայց հիմա քու խօսքդ կը պահեմ»։ Խաղաղաւոր դարձի եկած մեղաւորներ կրնան աղաղակել, «Առողջարա՛ր հիւանդութիւն. մխիթարի՛չ տրտմութիւններ. շահաւո՛ր կորուստներ. հարստացունո՛ղ աղքատութիւն ։ Օրհնեա՛լ ըլլայ այն օրը՝ որուն մէջ տառապեցայ ես»։ Ոչ միայն ՙխոտաւէտ արօտները և հանդարտ ջուրերը, այլ ցուպն ու գաւազանը անոնք կը մխիթարեն մեզ»։ Թէպէտև Աստուածային պատգամը և անոր Սուրբ Հոգին կը կատարեն գործին գլխաւոր մասը, բայց և այնպէս նեղութիւնը սրտին դուռը կղպանքը այնպէս կը քակէ, որ խօսքը դիւրին մուտք կը գտնէ ։

Կ. Նեղութիւնները նոյնպէս մեր հանգստեանը ճամբուն մէջ մեր ընթացքը արագցունելու կը ծառայեն ։ Արդարև աղէկ կ՚ըլլար որ զուտ սէրը մեր վրայ իշխէր և ան սիրովը դէպ՚ի երկինք մղուէինք՝ քան թէ դժոխքէն վախնալով ։ Բայց որովհետև մեր սիրտերը այնքան դէշ են՝ որ գթութիւնը աս ներգործութիւնը չընեն մեզի, վասնորոյ աւելի աղէկ է որ ամենադառն հարուածներով մեզ յառաջ քշեն, քան թէ յիմար կոյսերուն պէս յապաղինք մինչև որ դուռը գոցուի ։ Ա՜հ, ի՛նչ մեծ տարբերութիւն կայ մեր առողջութեան ու հիւանդութեան ատենի աղօթքներնուս մէջ. յաջողութեան ու ձախորդութեան ատենի զղջումներնուս մէջ ։ Աւա՜ղ. եթէ երբեմն երբեմն խթանը մեզ չդրդէ, շատերնիս ո՛րքան ծանըր յառաջ պիտի երթանք երկնից ճամբուն մէջ։ Ուստի քանի որ մեր ապականեալ բնութիւնը կը պահանջէ ասիկայ, ինչո՞ւ չուզենք որ Աստուած մեզի աղէկ ընէ անանկ դառն միջոցներով։ Դուն ո՛վ քրիստոնեայ՝ ինքիրմէդ դատէ թէ դէպ 'ի երկինք քու ճամբորդութեանդ մէջ նեղութեան ատեն աւելի զգոյշ և գործունեայ չէի՞ր՝ քան թէ ուրախ և յաջող վիճակիդ մէջ։

5. Ա՛ս ալ խորհելու է որ նեղութիւնները գըլխաւորապէս մարմինն է որ կը նեղեն և կը չարչարեն. Մեր նեղութիւններէն շատերուն մէջ հոգին ազատ է, եթէ մենք անձամբ չնեղենք զանիկայ։ Ինչո՞ւ ուրեմն ո՛վ իմ հոգիս, աս մարմինին կողմնակից կ'ըլլաս և կը գանգատիս՝ երբ ան կը գանգատի. քու գործդ է անիկայ հպատակեցնել և հպատակութեան մէջ պահել, և եթէ Աստուած ան գործը քու տեղդ կ'ընէ, պէ՞տք է որ տժգոհ ըլլաս։ Չէ՞ որ քու հոգևոր տրտմութիւններուդ գրեթէ բոլորին պատճառը քու մարմնոյդ հաճութիւնը եղած է։ Ուրեմն անոր տհաճութիւնը քու հոգիիդ ուրախութիւնը չը՞կրնար աւելցունել։ Պօղոս ու Շիղա ոտքերնին կոճղի մէջ դրուած ըլլալուն համար՝ երգ երգելու չե՞ն. անոնց հոգին բանտարգել չէր։ Ո՜հ անարժան հոգի, Աստուած քեզ մարմինէն այնչափ վեր դասելուն փոխարէն ա՞ս է քու շնորհակալութիւնդ։ Քու մարմինդ դերեզմանին մէջ փտտած ատենը, արդարոց կատարուած հոգիներուն ընկեր պիտի ըլլաս դուն։ Դարձեալ նոյն ատենը չունի՞ս դուն անանկ մխիթարութիւն մը, որ մարմինը չգիտեր։ Մի՛ քրթմնջեր ուրեմն Աստուծոյ քու մարմնիդ ըրածներուն վրայ. եթէ ատ վարմունքը քու վրադ աչք չունենալուն համար ըլլար, բոլոր իր սուրբե-

րուն ալ անանկ պիտի չըլնէր։ Ընաւ մի կարծեր՝ որ մարմինդ շիտակ պիտի բացատրէ Աստուածային գաւազանին դիտաւորութիւնը։ Անիկայ սէրը ատելութիւն կը կոչէ և Աստուած կը կորսնցունէ՝ կ'ըսէ՝ որ ատեն որ կը փրկէ։ Ինք նեղութիւն քաշող կողմն է, վասնորոյ իրեն չիյնար դառնելը"։ Եթէ կարող ըլլայինք անգամ մը Աստուծոյ հաւատալու, և իր վարմունքը՝ իր խօսքէն և մեր հոգիին ունեցած օգտակարութենէն և մեր մարմինին ունեցած յարաբերութենէն դատելու, և եթէ կարող ըլլայինք ականջներնիս գոցելու մարմինին բոլոր աղաղակներուն դէմ, ան ատենը աւելի շիտակ դատողութիւն պիտի ունենայինք մեր նեղութիւններուն վրայ։

6. Դարձեալ՝ մտածէ՝ որ Աստուած իր ժողովուրդին հազիւ երբեք կու տայ իրենց ապառնի հանգստեանը այնքան անոյշ առհաւատչեայն՝ որչափ որ կու տայ իրենց դառն տառապանաց ատենը։ Իր սփոփիչ ըմպելիքներուն ամենէն պատուականը մեր վտանգներով պաշարուած և նուաղած ատեննին կը պահէ։ Ինք գիտէ երբ պէտք է և ան ատենը կու տայ՝ որ յարգի կ'ըլլայ, ան ատենը՝ երբ վստահ է թէ իր ժողովուրդը շատ շնորհակալ պիտի ըլլայ և պիտի ուրախանայ անոնց համար։ Մանաւանդ՝ երբ որ մեր նեղութիւնները յատկապէս իր գործին և անուանը համար են՝ հազիւ երբեք զանց կ'ընէ քաղցրացունել ան դառն գաւաթը։ Առաքեալները շատ մեծ ուրախութիւններ վայելեցին։ Քրիստոս ե՞րբ անանկ մխիթարութիւն քարոզեց իր աշակերտացը՝ ինչպէս որ ան ատենը քարոզեց, երբ անոնցմէ բաժնուելուն համար խիստ տրտմած էին։ Ե՞րբ անոնց մէջ երևցաւ և ըսաւ, "Խաղաղութիւն ձե-

գի”, եթէ ոչ՝ երբոր Հրեաներուն վախէն պահուըտեր էին ։ Ի՞նչ տեսաւ Ստեփաննոս երկինքը բացուած, եթէ ոչ՝ Յիսուսի վկայութեանը համար իր կեանքը նուիրած ատենը ։ Ան չէ՞ մեր ամենալաւ վիճակը՝ երբոր մեծ չափով մը զԱստուած կը վայելենք ։ Ուրիշ ի՞նչ բանի համար պիտի փափաքինք երկինք հասնելու ։ Եթէ մարմնաւոր հաճութիւններով կազմուած երկինքի մը կը նայինք, ինքզինքնիս կը խաբենք ։ Յայտնի է ուրեմն որ նեղութիւնը անանկ դէշ վիճակ մը չէ սուրբի մը իր հանգստեանը հասնելու ճամբուն մէջ ։ Միթէ Աստուծմէ իմաստո՞ւն ենք ։ Ան մեզի չափ չը՞գիտեր՝ որը բարի է մեզի, կամ թէ մեզի չափ բազմահոգ չէ՞ մեր բարելաւութեանը համար ։ Այո՛ մեզի, եթէ մեզմէ աւելի բազմահոգ չըլլար, և եթէ ինք մեզ աւելի չսիրեր քան որչափ մենք կը սիրենք թէ զինքը և թէ մեր անձը ։

Մի ըսեր որ, “Եթէ ուրիշ նեղութիւն մը ըլլար՝ կրնայի տանիլ, բայց աս չեմ կրնար”։ Եթէ Աստուած քեզ ան բանին մէջ նեղէր որ կրնայիր տանիլ՝ քու կուռքդ (այսինքն ամէն բանէն աւելի սիրած կամ պաշտած բանդ ո՛րը ըլլալը) ոչ պիտի յայտնուէր և ոչ պիտի վերցուէր ։ Մի ըսեր նաև թէ, “Եթէ Աստուած շուտ պիտի ազատէ զիս աս նեղութիւնէն՝ գոհ կ՚ըլլամ անիկայ քաշելու”։ Ոչի՞նչ բան մըն է աս որ խոստացեր է քեզի՝ թէ “քեզի բարիի գործակից պիտի ըլլայ”։ Բաւական չէ՞ որ վստահ ես՝ թէ մահուան ատեն պիտի ազատիս ։ Նաև մի ըսեր թէ, “Եթէ իմ նեղութիւնս իմ պարտաւորութիւններս կատարելու անկարող չընէր զիս, կրնայի դիմանալ”։ Քու անձնական օգուտիդ ծառայող պարտաւորութիւններուդ ոչ թէ անկարող կ՚ընէ քեզ, այլ քու ընկալած օգնութեանդ և քաջալերութեանդ ամենէն մեծն է։ Իսկ ուրիշներուն ունեցած պարտաւորութեանդ վրայ կ'ըսեմ թէ՝ քու պարտաւորութիւնդ չէ այն բանը, որուն Աստուած քեզ անկարող կ'ընէ։ Ֆէնելոն պիտի ըսեր, «Բարեպաշտներն են ինծի նեղութիւն տուողները, եթէ ուրիշ մարդիկ ըլլային, դիւրաւ կը համբերէի»։ Նեղութեան պատճառը ով որ ըլլայ թող ըլլայ, նեղութիւնը Աստուծմէ է և յանցանքը քուկդ. և աւելի աղէկ չէ՞ առաւել Աստուծոյ նայիլ քան թէ մարդու։ Չէ՞ք գիտեր որ ամենաբարի մարդիկ ալ տակաւին սխալական ըլլալու ենթակայ են։ Դարձեալ՝ մի՛ ջատագովեր ինքզինքդ, ըսելով՝ «Եթէ ունենայի միայն այն մխիթարութիւնը, որ կ'ըսէք թէ Աստուած նեղութեան ատենի կը պահէ, աւելի գոհունակութեամբ պիտի քաշէի. բայց ես սանկ բան մը տակաւին չեմ զգար»։ Քու նեղութիւնդ որչափ որ արդարութեան համար ըլլայ, նոյնչափ կրնաս յուսալ աս օրհնութիւնը. իսկ որչափ որ քու դէշ գործքիդ համար ըլլայ, այնքան ան կ'ուշանայ։ Եթէ քու փափաքած մխիթարութիւններդ չես գտներ, և քու նեղութիւններդ քեզի անոյշ չեն գար, և մխիթարութիւն չեն բերեր, անոր համար է որ նեղութիւն քաշելը չէ՛ որ քեզ մխիթարութեան կը յարմարցունէ, այլ այն նեղութեանը քու սրտիդ վրայ ըրած ազդեցութիւնը և ունեցած արդիւնքը։

Երկրորդ՝ որպէս զի տեսնես Ներքին լոյսերն ու հանգիստն անդորրութիւնը՝ մտածէ՛, որ ատիկայ անոնք քեզի կուռք ընել է. Աստուծոյ զանոնք քեզի տալու վախճանին կը հակառակի։ Այդ ընթացքը զանոնք կորսնցունելու և դառնացունելու պատճառ է. աս տեղի հանգիստին վրայ մնալը ամենէն մեծ չարիքն է . ասիկայ անանկ տեղ մը հանգիստ փնտռել է՝ որ չգտնուիր . արարածները, առանց Աստուծոյ մեր թշուառութիւնը կ'աւելցունեն, և աս ամէնը հաստատելու համար բուն մեր և ուրիշներուն փորձառութեանը հարցունենք ։

1 . Որ և իցէ արարած մը կամ շնորհաց միջոց եղող բան մը բուն մեր հանգիստը ըլլալը՝ թանձրը կռապաշտութիւն է ։ Հոգիին հանգիստը ըլլալը յատկապէս Աստուծոյ կը վերաբերի ։ Ինչպէս որ յայտնի կռապաշտութիւն է մեր հանգիստը հարստութեան ու պատուոյ մէջ դնելը, նոյնպէս ալ մեր հանգիստը շնորհաց գերագոյն միջոցներուն մէջ դնելը ուրիշ բան չէ՝ բայց միայն նրբացած կռապաշտութիւն մը ։ Ո՛րչափ պիտի վշտանայ մեր սիրելի Տէրը, եթէ պատճառ տանք գանգատելու՝ մեզի պէս կռապաշտներուն վրայ գանգատածին պէս, ըսելով թէ, " Իմ ժողովուրդս մոլորեալ ոչխարներ են, մոռցեր են իրենց հանգստեան տեղը, իմ ժողովուրդս ինծմէ 'ի զատ ինչ բանի մէջ ըլլայ հանգիստ կը գտնէ, բայց իմ քովս՝ ոչ . անոնք մեկզմէկով կը զուարճանան, բայց ինծմով՝ ոչ ։ Անոնք կ'ուրախանան իմ սահմանած բաներուս և դրած կարգադրութիւններուս, իսկ ոչ թէ ինծմով ։ Մինչև անգամ բուն իրենց աշխատութիւններովը և կատարած պարտաւորութիւններովը կը փնտռեն իրենց հանգիստը, և ոչ թէ ինծմով ։ Ուրիշ ուր ըլլան կ'ուզեն, իսկ իմ քովս ըլլալ չեն ուզեր ։ Անոնք իրենց աստուածնե՞րն են ։ Անո՞նք փրկեցին զիրենք ։ Անոնք իմ ըրածէս կամ ընելիքէս աւելի՞ աղէկութիւն պիտի ընեն իրենց ։ Եթէ դուք ունենաք կին մը կամ երիկ մը կամ որդի մը որ միշտ ուրիշ տեղ կ'ուզէ, և ձեր ընկերու-

թեանը մէջ չկենար, և բնաւ այնքան ուրախ չէ որքան որ կ՚ըլլայ ձեզմէ հեռու եղած ատենը, ասիկայ ձեզի գէշ պիտի չերևնա՞ր : Ահա մեր Աստուծոյն ալ նոյնպէս պիտի երևնայ :

2. Աստուծոյ՝ աս վայելքները ասոր նպատակին կը հակառակին : Ան տուաւ զանոնք՝ որ քու իրեն երթալուդ օգնեն, և դուն զանոնք անոր տեղը կը բռնես : Ցաւա՝ որ քու ճամբորդութեանդ մէջ քեզի սփոփանք ըլլան, և դուն անոնք կ՚առնես քու քարայրիդ մէջ կը նստիս և յառաջ չես երթար : Ինչպէս որ Իսրայէլացւոց վրայով՝ անանկ ալ բոլոր մեր վայելքներուն և շնորհաց միջոցներուն համար կրնայ ըսուիլ թէ, « Տէրոջը ուխտին տապանակը անոնց առջևէն կ՚երթար՝ անոնց հանգստանալու տեղ գտնելու համար » : Այսպէս կ՚ընեն բոլոր Աստուծոյ շնորհքները հոս : Անոնք չեն ան հանգիստը, ինչպէս որ Յովհաննէս Մկրտիչ խոստովանեցաւ թէ ինք Քրիստոսը չէր . հապա անոնք անապատին մէջի ձայներ են՝ որ կը կանչեն մեզի թէ, պատրաստեցէք Աստուծոյ թագաւորութեանը համար . ձեր ճշմարիտ հանգիստը մօտ է : Ճամբորդոյ հոս հանգչիլը ամէն բարիք բուն նպատակին և մեր օգուտին հակառակը դարձունել և ինքզինքնիս կործանել է ան բանով՝ որով օգնութիւն պիտի ըլլար մեզի :

3. Մեր հանգիստը ներկայ բարիքներուն մէջ գտնելը պատճառ կ՚ըլլայ՝ որ Աստուած խնդրած ողորմութիւննիս չտայ կամ՝ վայելածնիս առնէ կամ՝ գոնէ դառնացունէ զանոնք : Աստուած ուրիշ բանի մէջ այնքան նախանձոտ չէ՝ որքան աս բանին մէջ : Եթէ տանդ մէջ սպասաւոր մը ունենաս՝ որ քու կինդ քեզմէ աւելի ան կը սիրէ, ասիկայ քու կնկանդ վրայօք գէշութիւն մը պիտի չսեպե՞ս,

և քու տունդ ասանկ սպասաւորէ մը ազատելու պիտի չնայիս ։ Այսպէս՝ երբոր Տէրը տեսնէ որ դուն կը սկսիս ինքզինքդ հաստատել ա աշխարհիս վրայ և կ՚ըսես. “Աս հոս պիտի հանգչիմ”, զարմանք չէ եթէ շուտ մը իր նախանձութեամբը քեզ շարժէ տեղէդ ։ Թէ որ սէր ունի վրադ՝ զարմանք չէ եթէ առնէ ձեռքէդ ան բանը, որով կը տեսնէ թէ ինքզինքդ կործանելու վրայ ես ։ Երկայն ատեն դիտեր և շատերը տեսեր եմ, թէ անոնք որ մեծ աշխատութիւններու և մեծ գործքերու ձեռք զարկած և նոր լմնցուցած են, անոնք որ մեծ բաներու միտ դրեր են աշխարհիս մէջ և նոր ձեռք ձգեր են, կամ շատ նեղութիւնով ապրեր և նոր յաղթեր են, և կը սկսին գոհ աչօք նայիլ իրենց վիճակին վրայ և անով հանգչիլ, ան ատենը սովորաբար մահը կամ կործանումը իրենց մօտ կ՚ըլլայ ։ Երբոր մէկը կը համարձակի իր մտքին մէջ աս խօսքը ըսելու, թէ “Ո՛վ անձս հանգչէ”, յաջորդ լուրը սովորաբար աս է, թէ “Անմիտ աս գի՛շեր” կամ աս ամիս կամ աս տարի “հոգիդ քեզմէ պիտի պահանջուի, ուստի ան քու պատրաստած բաներդ որո՞ւ պիտի ըլլայ” ։ Ո՞ր տուն կայ ուր որ աս քիմարը չգտնուի ։ Պէտք է դուն ու ես ալ խորհինք թէ արդեօք մենք ալ անա՞նկ ենք ։ Աստուծոյ քանի՛ քանի ծառաներն երկրէն կորսուեցան չափազանց յարգուելնուն և սիրուելնուն համար ։ Աս համոզուած եմ՝ որ մեր տժգոհութիւնները և գանգատները այնքան չեն բարկացուներ զԱստուած, ոչ ալ այնքան վնաս կու տան մեղաւորին, որքան որ մէկ հաճելի վիճակի մը չափազանց քաղցր վայելմունքը և անով հանգչիլը ։ Եթէ Աստուած քեզ կը տրտմեցունէ՝ քու կինդ՝ զաւկըներդ՝ ստացուածքդ՝ բարեկամներդ կամ անոնց հանգստութիւնները առնելով , քննէ՛ թէ արդեօք աս չէ՞ պատճառը · վասն զի երբոր քու փափաքներդ կը կատարուին և դուն կ'ըսես թէ , "Հիմա աղէկ եմ" , այդ վիճակը քու չաստուածդ կ'ընես և Աստուծոյ նախանձութիւնը անոր դէմ կը գրգռես ։ Թէ բարեկամ ըլլաս Աստուծոյ և թէ թշնամի , չես կրնար յուսալ թէ Աստուած պիտի թողու որ դուն հանդարտութեամբ քու կուռքերդ վայելես ։

4· Եթէ Աստուած թողու ալ՝ որ քու հանգիստդ գտնես հոս , անկէ մեծ չարիք մը գլուխդ չկրնար գալ ։ Աւելի աղէկ կ'ըլլայ որ բնաւ հանգիստ օր մը չունենաս աշխարհիս մէջ · ինչու որ՝ ան ատենը քու յոգնութիւնդ ու ձանձրութիւնդ քեզի ճշմարիտ հանգիստը կրնայ փնտռել տալ · բայց եթէ քեզի թող տայ՝ որ նստիս հոս հանգիստ վայելես , յաւիտեանս յաւիտենից հանգիստ չունեցող խեղճ մը պիտի ըլլաս ։ Մէկու մը բաժինը աս կեանքիս մէջն ըլլալը , ամենաթշուառ և կորսուելու մեղաւորի վիճակ է ։ Ուրեմն կը վայլէ՞ Քրիստոնեաներուն այնչափ բարիքի ակնկալութիւն ունենալ հոս ։ Մեր հանգիստը մեր երկինքն է , և ուր որ մեր հանգիստը կը գտնենք , ան տեղը մեր երկինքը կ'ընենք ։ Եւ դուն ասա՞նկ երկինք միայն կ'ուզես ։

5· Ասիկայ ան տեղը հանգիստ փնտռել է՝ ուր որ չգտնուիր ։ Աշխատութիւնդ պարապը պիտի երթայ , և եթէ յառաջ երթաս՝ հոգւոյդ յաւիտենական հանգիստն ալ պիտի կորսնցունես ։ Մեր հանգիստը մեր վերջին վախճանին կատարելապէս հասնելուն մէջ կը կայանայ միայն · բայց ադ բանը աս կեանքին մէջ չյուսացուիր , վասնորոյ մեր հանգիստն ալ հոս չյուսացուիր ։ Ճանապարհորդ *մը իր հանգիստը ճամբուն վրայ գտնելու է, որովհետև իր հայրենիքը իր ճամբորդութեանը վախճանն է։ Երբոր ունենաս ան ամէնը որ արարածները և շնորհաց միջոցները կրնան տալ, ունեցած կ'ըլլաս ան բանը, որուն հաւատացիր և անոր համար աղօթք ըրիր ու նեղութիւն քաշեցիր։ Կարծեմ չես համարձակիր անանկ է ըսելու։ Մենք հիմա տունէն հեռացած պզտիկ տղոց պէս ենք, և Աստուած մեզ տուն կը բերէ. և պատրաստ ենք որ և իցէ տուն մտնելու, և մեր ճամբուն վրայ ամէն տեղ կենալու և ամէն բանի հետ խաղալու. ամէն կանանչ տեղի վրայ կը նըստինք և շատ դժուարութիւն կայ մեզ տուն հասցունելու։ Դարձեալ քանի որ մենք հոս մեր աշխատութեանցը և փորձանքներուն մէջն ենք՝ հոս կրնա՞նք հանգչիլ։ Ի՞նչ ծանր պարտաւորութիւններ ունինք դէպ ՚ի մեր եղբարցը՝ մեր հոգիներուն և Աստուծոյ. և ասոնց ամէն մէկուն վերաբերեալ ինչ դժուարին գործ կայ մեր առջին։ Ու բոլոր աս մեր աշխատութեանը մէջ կրնա՞նք հանգչիլ հոս։ Արդարև երկրի վրայ այնքան մը կրնանք հանգչիլ՝ որչափ որ կ'ըսուի թէ տապանակը Յորդանանու մէջ հանգչեցաւ. կարճ և պզտիկ հանգիստ մը. կամ ինչպէս որ Աբրահամ ուզեց՝ հրեշտակները իր վրանը մտնեն և հանգչին, ուր որ բնականապէս հաճելի տեղ մը չէր անոնց՝ հոն բնակութիւն հաստատելու։ Իսրայէլացիք իրենց հանգիստը կ'ուզէին հաստատել անապատը օձերուն և թշնամիներուն մէջ, յոգնութեան ու սովի մէջ։ Նոյ կ'ուզէր տապանը իր տունը ընել, և չէր ուզեր դուրս ելլել երբոր ջուրերը քաշուեցան։ Նաւաստին կ'ուզէ՞ իր բնակութիւնը ծովուն վրայ ժայռերուն՝ աւազներուն և* փորձութիւններուն մէջ հաստատել։ Զինուորը իր թշնամեացը բազմութեանը մէջ կը հանգչի՞։ Ու քրիստոնեաները չէ՞ որ ասանկ ճամբորդներ՝ ասանկ նաւաստիներ՝ ասանկ զինուորներ են։ Քու վիճակդ ներսէն վախ և դուրսէն նեղութիւններ չէ՞, միշտ վտանգներով պաշարուած չե՞նք։ Առանց վտանգի ոչ կրնանք բան ուտել՝ ոչ խմել՝ ոչ քնանալ՝ ոչ աշխատիլ՝ ոչ աղօթք ընել՝ ոչ բան լսել՝ ոչ խօսիլ. և ասանկ տեղը նստել հանգչելո՞ւ ենք։ Ո՛վ քրիստոնեայ՝ հաստատուն հանգիստ փնտռելէն առաջ գործդ նայէ՝ վտանգներուդ զգո՛յշ եղիր՝ աչքդ տնկէ վախճանիդ՝ յաղթանակը վաստըկէ՛ և ասպարէզէն ել։ Երկրի վրայ երբոր հանգիստի խօսք կ՚ընես՝ այլակերպութեան լեռանը վրայ Պետրոսին պէս "չես գիտեր ինչ կը խօսիս"։ Եթէ Քրիստոս դարձի եկող գողին "Դուն այսօր իմ հետս դրախտին մէջը պիտի ըլլաս" ըսելուն տեղը, ըսէր թէ դուն խաչին վրայ հանգիստ պիտի վայելես, ծաղր ըրած պիտի ըլլար։ Ինծի կու գայ թէ՝ հանգչելուն հակառակը կ՚ըլլայ հիւանդութիւններու՝ ցաւերու՝ հալածանքներու ու տառապանքներու մէջ։ Բայց եթէ ուրիշ բան մը մեզ չհամոզէ, մեղքին մնացորդները՝ որ այնքան դիւրին մեզ կը պաշարեն, անշուշտ շուտով կը վստահացունեն մէկ հաւատացեալ մը՝ որ հոս չէ իր հանգիստը։ Այսօրուայ աշխարհիս մէջ հանգիստի վրայ խորհող ամէն մէկուն կ՚ըսեմ թէ, "Ել և գնա՛՝ ինչու որ աս չէ քու հանգիստդ, վասն զի պղծուած է"։ Աս բաները իրենց բնութենէն չեն կրնար ճշմարիտ քրիստոնեայի մը հանգիստը ըլլալ։ Մեզ հարուստ ընելու բաւական չեն. երջանկութեան հասցունելէն շատ հեռու են, մեր հոգիները լեցունելու կողմանէ բոլորովին պարապ են, և տևողութիւններնին խիստ քիչ է, որով չեն կրնար մեզ յաւիտեան գոհ ընել: Եթէ յաջողութիւնը կամ ինչ որ հոս կը փափաքինք՝ այնքան անարգ են՝ որ մեր ստացուածը չենք կրնար ընել, անանկ ալ այնքան անարգ են՝ որ մեր հանգիստը չեն կրնար ըլլալ: Հոգիին հանգիստը անանկ ըլլալու է՝ որ յարատև հաճութիւն տայ անոր, բայց արարածներուն տուած հաճութիւնը կը հիննայ և քիչ մը ատենի վայելմունքէն վերջը կը խափանի: Եթէ Աստուած հրեշտակաց կերակուրը թափէ վերէն, անկէ անգամ քիչ ատենէն կը ձանձրանանք: Եթէ նորութիւնը չըւնէ, երկրի վրայ մեր ունեցած ուրախութիւնները հետզհետէ կը տկարանան: Ծաղիկները մեղուին ինչպէս որ են, բոլոր արարածներն ալ անանկ են մեզի. ամէն մէկ ծաղիկին վրայ մէյմէկ քիչ մեղր կայ, վասնորդ մէկէն քիչ մը վայելք ունենալէն ետքը՝ ան կը հատնի, մէկալին երթալու է: Որչափ աւելի ճանաչում ունենանք արարածներուն վրայ, այնքան քիչ հաճութիւն կու տան մեզի: Միայն անոնք ինքզինքնին կու տան աս բաներուն՝ որ անոնց արտաքին գեղեցկութենէն անդին բան չեն տեսներ, առանց նշմարելու անոնց ներքին ունայնութիւնը: Երբոր կատարեալ ճանաչում կ'ունենանք ուրիշ մարդոց վիճակին վրայ, և միանգամայն չարն ու բարին՝ ու անոնց թէ՛ պակասութիւնները և թէ կատարելութիւնները կ'իմանանք, ան ատենը զարմացումնիս կը վերնայ:

6. Արարածները և շնորհաց միջոցները առանց Աստուծոյ վայելելը մեր թշուառութիւնը կ'աւելցունէ: Եթէ Աստուած ըսէ քեզի, "Առ իմ արարածներս՝ իմ խօսքս՝ իմ պաշտօնեաներս՝ իմ արարողութիւններս՝ բայց ո՛չ զիս", ասիկայ եր-

ջանկութիւն պիտի սեպե՞ս ։ Եթէ ունենայիր Աստուածային բանը, և ոչ ան Բանը՝ որ Աստուած է, կամ թէ ունենայիր Տէրոջը հացը, և ոչ թէ Տէրը՝ որ է ճշմարիտ հացը, կամ եթէ կարող ըլլայիր աղաղակել Հրէից հետ՝ “Տէրոջը տաճարը”, և չունենայիր տաճարին Տէրը, ատիկայ շատ նուաստ երջանկութիւն մը պիտի ըլլար ։ Կափառնայում քաղաքը ան տեսած զօրաւոր գործքերը տեսնելովը և Քրիստոսի խօսքերը լսելովը աւելի երջանիկ եղաւ թէ աւելի թշուառ ։ Անշուշտ ան բանը որ մեղքը և թշուառութիւնը կ'աւելցունէ՝ մեր հանգիստը չկրնար ըլլալ ։

7․ Աս ամէնը հաստատելու համար բուն մեր և այլոց փորձառութեանը հարցունենք ։ Միլիոնաւոր մարդիկ փորձ ըրին, բայց մէկը բաւական հանգիստ գտա՞ւ իր հոգիին երկրի վրայ ։ Չեմ ուրանար՝ հաճութիւններ վայելեցին, բայց հանգիստ ու գոհ վիճակ մը բնաւ չգտան ։ Եւ մենք պիտի խորհինք գտնել ա՞ն բանը՝ որ մեզմէ առաջ բնաւ մէկը գտած չէ ։ Աքաաբին անանկ թուեցաւ որ իր թագաւորութիւնը բաւական չէ եթէ Նաբովթին այգին ալ չըլլայ, և երբ որ ձեռք ձըգեց անիկայ՝ գոհ եղա՞ւ ։ Եթէ Նոյի աղաւնիին պէս բոլոր երկրի վրայ հանգչելու տեղ մը փնտըռէիր, ետ պիտի դառնայիր ու խոստովանէիր թէ չգտայ ։ Գնա՛ հարցո՛ւր պատիւին՝ թէ հոս հանգիստ կա՞յ ։ Փոթորկալից լեռներուն գագաթը կամ Ետնայի բոցերուն մէջ ալ անանկ հանգիստ կրնաս վայելել ։ Հարցուր հարստութեան թէ հոս հանգիստ կա՞յ ։ Ասոր ալ հանգստութիւնը փուշերէն անկողինի պէս է ։ Եթէ աշխարհային հաճութիւններէն հանգիստ փնտռես՝ ատիկայ ձուկին կարթը կլլած ատենը վայելած երջանկութեանը պէս է ․

երբոր հաճութիւնը ամենաքաղցր է, մահն ալ ամենամօտ է։ Գնա՛ ուսմունքին և մինչև անգամ Աստուածային ուսուցիչներուն, և հարցուր՝ թէ քու հոգիդ հօն կրնա՞յ հանգչիլ։ Արդարև ասոնցմէ քեզի լոյս տուող ձիթենիի ճիւղ մը կ՚ընդունիս, որովհետև քու հանգստեանդ միջոցներ են՝ և վերաբերութիւն մը ունին յաւիտենականութեան. բայց իրենք իրենցմէ մարդս յագեցունելու բնաւ կարող չեն, անանկ որ բոլոր ասոնք ունենալով ալ կրնայ ըլլալ որ չունեցածի պէս անհանգիստ ըլլաս։ Ո՛րչափ յարմարապէս ամէն ասոնք կրնան պատասխանել մեզի՝ ինչպէս որ Յակոբ Ռաքէլին պատասխանեց, թէ "Միթէ ես Աստուծոյ տե՞ղն եմ" որ ինծի կու գաք հոգւոյ հանգիստ գտնելու համար։ Աշխարհիս մէջ մարդոց ոչ մէկ վիճակը՝ ոչ պալատները՝ ոչ ամբարոցները, ոչ քաղաքները՝ ոչ գիւղերը, ոչ խանութները և ոչ արտերը, գանձերը՝ գրատունները՝ առանձնութիւնը՝ ընկերութիւնը՝ ուսմունքը և ոչ ամպիոնները կրնան աս հանգիստին պէս բան մը երբէք տալ մեզի։ Եթէ կարող ըլլայիր հարցունել ամէն դաշտու մեռեալներուն և ամէն երկրի մէջի կենդանիներուն, անոնք ամէնը պիտի ըսէին քեզի, թէ "Հոս հանգիստ չկայ"։ Կա՞մ եթէ ուրիշ մարդոց փորձը քեզի չազդեր՝ քուկդ նայէ, քու անցեալ կենացդ մէջ կրնա՞ս գտնել ժամանակ մը՝ երբ բոլորովին գոհ էիր. և եթէ գտնես ալ, տևողակա՞ն է։ Կարծեմ թէ մենք ամէնս կրնանք ըսել մեր երկրաւոր հանգիստին վրայ՝ ինչ որ Պօղոս Առաքեալ մեր յոյսին համար ըսաւ թէ, "Եթէ միայն աս կեանքին համար է, մենք բոլոր մարդիկներէն աւելի խղճալի ենք"։

Արդ՝ եթէ թէ՛ Սուրբ Գիրքը՝ թէ՛ բանականութիւնը՝ թէ՛ մեր և թէ բոլոր աշխարհի փորձը կը վկայէ, և մենք ալ որ անոնցմով պիտի համոզուինք, ըսել է թէ հոս հանգչիլ չկայ: Բայց և այնպէս մեզմէ շատերը որչափ կը գործեն առ մեղքը: Քանի՛ քանի անգամ կը կենանք՝ կը տարակուսինք մինչև որ Տէրը մեր հանգիստը կ'ընենք: Մինչև անգամ Աստուած ինքը յառաջ քշելու է և դուրս վռնտելու է մեզ մեր ամէն վիճակէն, որ չըլլայ թէ նստինք հանգչինք հոն: Եթէ մեզի տայ յաջողութիւն՝ հարստութիւն կամ պատիւ, մեր սրտերուն մէջ անոնց առջևը կը խաղանք, ինչպէս որ Իսրայելացիք ըրին իրենց որթին առջևը, և անոնց պէս կ'ըսենք, "Ասոնք են քու աստուածներդ" և հետևապէս կ'որոշենք թէ "Աղէկ է որ հոս կենանք": Եթէ դառնացունէ առ բարեկամները մեզի, ո՞րչափ անհանդարտ կ'ըլլանք՝ մինչև որ վիճակնիս անուշնայ՝ որ կրկին մեր եղած տեղը նստինք հանգչինք: Եթէ աւելի յառաջ երթայ մեզ ուղղելու մէջ և բոլորովին մէկդի առնէ արարածները, ան ատենը ալ կ'աշխատինք՝ կը կանչենք՝ կը խնդրենք որ Աստուած նորէն տայ մեզի, որ դարձեալ մեր հանգիստը ընենք զանոնք: Մինչև անգամ մեր կուռքէն զրկուած ատեններս Աստուծոյ դառնալու տեղը տակաւին անիկայ նորէն ձեռք ձգելու յոյսով ինքզինքնիս կ'ուրախացունենք և ալ այդ յոյսը մեր հանգիստը կ'ընենք, կամ արարածէ արարած կ'երթանք կը փնտռենք՝ որ բան մը գտնենք անոր տեղը լեցունելու. և եթէ չկրնանք գտնել, տակաւին աւելի կը խնդրենք մնալ աս խեղճութեանը մէջը և ողորմելի բան մը մեզի հանգիստ ընել, քան թէ թողուլ ամէն բան և երթալ Աստուծոյ: Ինչ անիծեալ հակառակութիւն է աս՝ որ մեր հոգիները ունին Աստուծոյ դէմ ։ Եթէ տարուելու վիճակ մը կենար դժոխքը՝ հոգին աւելի հոն պիտի ուզէր հաստատել իր հանգիստը, քան թէ Աստուծոյ երթալ ։ Եւ ոչ այսչափ միայն, այլ մինչև անգամ մեզ իրեն բերելու և իր ճամբաներուն ու իրեն ծառայելուն արժէքը մեզի ճանչցունելու տեղը մենք աւելի պիտի կապուինք ան ճամբաներուն՝ որ իրեն կը տանին, և ան պաշտօններուն՝ որ անոր վրայ կը խօսին, և ան պարգևներուն՝ որ իրմէն կու գան, քան թէ բոլորովին իրեն երթանք ։ Ո՛վ քրիստոնեայ մի զարմանար՝ որ աս բաներովը հանգչելու վրայ այսչափ կը խօսիմ . այլ զգոյշ եղիր՝ որ վերջապէս քու վիճակդ ան չըլլէ ։ Կարծեմ թէ դուն այնքան համոզուած ես հարստութեան, պատուոյ և հեշտութեան ունայնութեանը՝ որ դիւրաւ ասոնցմէ կրնաս յոյսդ կտրել, և աղէկ է որ անանկ ըլլայ . բայց շնորհաց միջոցներուն վրայ անանկ կասկած չունենալով կը նայիս և կը կարծես թէ անոնց վրայ որչափ որ ուրախանաս՝ կ'արժէ, մանաւանդ երբոր կը տեսնես թէ աշխարհիս մեծ մասը կ'արհամարհեն զանոնք՝ կամ շատ քիչ կ'ուրախանան անոնց վրայ ։ Գիտեմ որ աս բաները սիրելու և յարգելու է՝ և ո՛վ որ ինչ և իցէ աշխարհային բանի մը վրայ ասոնցմէ աւելի կ'ուրախանայ՝ քրիստոնեայ չէ . բայց երբոր գոհ կ'ըլլանք աս հոգևոր սահմանադրութիւններովը առանց Աստուծոյ, և քարոզի կ'երթանք առանց երկինք երթալը նայելու, և աս տեղի եկեղեցւոյն անգամ կ'ըլլանք առանց վերի կատարեալ եկեղեցւոյն անգամ ըլլալ փնտռելու, ասիկայ ցաւալի սխալմունք մըն է ։ Քու հոգիդ այնքան մխիթարութիւն թող գտնէ աս սահմանադրութիւններովը՝ որքան որ

Աստուած ինքզինքը կը յայտնէ անոնցմով. յիշելով որ աս չէ երկինքը, այլ անոր առհաւատչեաները : "Որչափ որ մարմնոյն մէջ կը կենանք, Տէրոջմէ հեռու ենք", և քանի որ անկէ հեռու ենք՝ մեր հանգիստէն հեռու կ'ըլլանք : Եթէ մենք որչափ որ հեռու ըլլալ կ'ուզենք իրմէն՝ Աստուած ալ այնքան ուզեր հեռու ըլլալ մեզմէ, և այնքան անհաճոյ ըլլար իրեն մեր հանգիստը ըլլալ՝ որքան որ անհաճոյ է մեզի իրմով հանգչիլը, մենք յաւիտեան իրմէն բաժնուած անհանգիստ վիճակի մը մէջ պիտի մնայինք : Մէկ խօսքով՝ ինչպէս որ երկրաւոր բարիքներուն տժգոհ ըլլալուդ յանցանք ըլլալը կը զգաս, զգացիր ան բաներովը ապօրինաւոր գոհութեան յանցանք ըլլալը, և աւելի աս յանցանքին համար աղօթք ըրէ Աստուծոյ՝ որ ների քեզի : Եւ դժոխքէն աւելի եղած ամէն պատուհասներէն աւելի՝ նայէ՛ որ երկինքէն 'ի զատ որ և իցէ տեղ մը ինքզինքդ հաստատելուն և Աստուծմէ 'ի զատ որ և իցէ բան քու հոգւոյդ սփոփանքը ընելուն դէմ արթուն կենաս ու աղօթք ընես :

Երրորդ : Յաջորդ քննելիք բանը մեր [illegible] է [illegible]՝ որ [illegible] : Մենք կը տնտնանք ինչպէս Ղովտ Սոդոմի մէջ ըրաւ, մինչև որ Տէրը՝ ողորմած ըլլալով մեզի՝ մեր կամքին դէմ տեղերնուս հանէ մեզ : Ես խոստովանիմ որ մահը ինքնին փափաքելի չէ, բայց հոգիին Աստուծոյ հետ հանգչելուն ճամբան է : Որովհետև մենք հակամիտեալ ենք աս մեղքը (այսինքն մեռնիլ չուզելը) բանի տեղ չդնելու, վասնորոյ քանի մը խորհրդածութիւնով քու առջևդ դնեմ անոր բնութիւնը և դարմանը.

Նախ շատ անհաւատութիւն կայ ասոր մէջ : Եթէ ճշմարտապէս հաւատայինք որ աս փառքին խոստմունքը Աստուծոյ խօսքն է, և Աստուած ինչ որ կ'ըսէ, միտքն ալ ան է և հաստատ որոշած է անիկայ կատարելու, եթէ ճշմարտապէս հաւատայինք որ յիրաւի կայ ասանկ երանութիւն մը հաւատացելոց համար պատրաստուած, անշուշտ այնքան անհամբեր պիտի ըլլայինք ապրելու, որքան որ հիմա կը վախնանք մեռնելու · և ամէն մէկ օրը մէյմէկ տարի պիտի գար՝ մինչև որ վերջին օրը հասնէր : Կարելի՞ բան է որ հաւատանք թէ մահը մեզ թշուառութենէ ասանկ փառքի պիտի տանի, և տակաւին դժկամակ ըլլանք մեռնելու : Եթէ ան փառքին մասնակցութիւն ունենալնուս տարակոյս ունենալով կը վախնանք, տակաւին եթէ ան հանգիստին ստուգութեանը և գերազանցութեանը հաւատանք, անհանգիստ պիտի ըլլանք՝ մինչև որ մեր մասնակից ըլլալը յայտնի գիտնանք : Թէպէտ շատ հաւատք ու քրիստոնէութիւն կայ մեր բերանը, սակայն շատ անհաւատութիւն և հեթանոսութիւն կայ սրտերնուս մէջ, որ աս է մեռնիլ չուզելնուս գլխաւոր պատճառը :

Նաև մեր սիրոյն պակասութիւնն ալ մեծ պատճառ մըն է : Եթէ բարեկամ մը սիրենք, անոր հետ ընկերութիւն ընելը կը սիրենք, անոր ներկայութիւնը հաճելի կ'ըլլայ՝ և հեռաւորութիւնը ցաւալի · երբոր մեզի կու գայ՝ սիրով և ուրախութեամբ կ'ընդունինք · երբոր մեռնի՝ կու լանք և սուգ կ'ընենք և սովորաբար չափէն աւելի : Հաւատարիմ բարեկամէ մը բաժնուիլը մեր մարմինէն մէկ անդամ մը հանելու պէս է : Եւ մեր Աստուծոյ վրայ ունեցած փափաքներն ալ այսպէս պիտի չըլլա՞ն՝ և թէ իրօք սիրէինք զինքը ։ Մանաւանդ ասկէ շատ աւելի ըլլալու չէ՞ր, որովհետեւ բոլոր բարեկամներէն գերագոյն և ամենէն աւելի սիրելի է ։ Տէրը սորվեցունէ մեզի ճշդիւ քննել մեր սիրտերը և զգոյշ ըլլալ աս բանին մէջ ինքզինքնիս խաբելէն ։ Ինքզինքնիս ինչպէս որ ցուցընենք խօսքով, եթէ հայր՝ մայր՝ էրիկ՝ կին՝ զաւակ՝ բարեկամ՝ հարստութիւն ու մեր կեանքը անգամ՝ ՙՔրիստոսէն աւելի սիրենք, մենք անոր անկեղծ աշակերտները չենք ։ Երբոր դատաստանի գայ բանը, աս պիտի չքննուի թէ ո՛վ ամենէն աւելի քարոզեր է կամ ո՛վ ամենէն աւելի բան ըսեր է կամ խօսեր է, այլ աս՝ թէ ո՛վ ամենէն աւելի սիրեր է ։ ՙՔրիստոս սիրոյ տեղը չառներ քարոզ՝ աղօթք՝ ծոմապահութիւն, ո՛չ. ո՛չ ալ մեր ստացուածքը տալը և ոչ մարմիննիս այրելը ։ Ու կրնա՞յ ըլլալ որ զինքը սիրենք և տակաւին հոգ չունենանք թէ որքան ժամանակ է հեռու մնացեր ենք իրմէն ։ Ասա՞նկ էր Յակոբ ՙՆահապետին ուրախութիւնը երբոր Եգիպտոս Յովսէփին երեսը տեսաւ. և մենք առանց ՙՔրիստոս՛ փառքի մէջ տեսնելու գոհ ըլլանք և տակաւին ըսե՞նք թէ կը սիրենք զանիկայ ։ Մեր մեռնելու ակամայ ըլլալնէս չեմ համարձակիր հետեւցունել թէ բնաւ սէր չունինք, այլ աս ըսել կը համարձակիմ թէ՝ եթէ մեր սէրը աւելի ըլլար, առաւել յօժարութեամբ պիտի մեռնէինք ։ Եթէ աս սուրբ բոցը ամբողջապէս բորբոքեր մեր սրտերուն մէջ, ՙԴաւիթ մարգարէին հետ պիտի աղաղակէինք թէ «Ինչպէս որ եղջերուն ջուրի վտակներուն կը փափաքի, անանկ ալ իմ անձս քեզի կը փափաքի ո՛վ Աստուած ։ Հոգիս ծարաւի է Աստուծոյ՝ կենդանի Աստուծոյն. ե՞րբ պիտի գամ ու երեւնամ Ատուծոյ առջեւը" ։

Մ՚եր մեռնելու ակամայ ըլլալէն կ՚երեւի որ **փուշէն բամբասանքէն զերծ չենք** ։ Եթէ մեղքը ամէնամեծ չարիքը սեպէինք, անոր հետ այնքան երկայն ատեն կենալու յօժար պիտի չըլլայինք ։ "Ո՛վ յիմար՝ մեղաւորաց սիրտ, այսչափ ատեն է ամէն պիղծ ցանկութիւններու բոյն, անդադար անիրաւութեան դառն ջուրեր բղխող աղբիւր եղեր ես՝ և տակաւին բաւական չէ՞ ։ Թշուառ հոգի, այսչափ ատեն է քու բոլոր կարողութիւններդ վատուած են, բոլոր քու գործքերուդ մէջ չորաչար կը լքանիս, այնքան պտղաբեր գետին մը եղած ես ամենայն անօրէնութեան, և տակաւին չձանձրացա՞ր ։ Տակաւին քու պակասութիւններուդ մէջ պիտի կենա՞ս ։ Քու մեղքդ այսչափ օգտակար ստացուածք մը և այսչափ հարկաւոր ընկեր մը ու այսչափ հաճելի զբաղմո՞ւնք մըն է՝ որ այնքան կը վախնաս անկէ բաժնուելու օրէն ։ Աստուած արդարապէս չը՞կրնար տալ քեզի քու փափաքներդ և հաստատել քեզ իրմէն ան հեռացած վիճակին մէջ՝ որուն դուն կը փափաքիս, և յաւիտեան քեզ մերժել իր փառքէն" ։

Ասկէ ելլելնուս վրայ լսելը կամ խորհիլը մեզի այնքան անհաճոյ ըլլալը կը ցուցընէ՝ որ մենք տակաւին աշխարհիս **ունայնութիւնը չենք ճանչնար** ։ "Ո՛հ յիմար ու թշուառ հոգի, ամէն բանտարգել ազատութեան համար կը հեծէ՝ և ամէն գերի Յոբելեան տարիին կը փափաքի, ամէն հիւանդ մարդ՝ առողջութեան կը ցանկայ, և ամէն անօթի՝ հացի, և դո՞ւն միայն քու ազատութենէդ կը զըզուիս ։ Նաւաստին կ՚ուզէ ցամաք տեսնել. երկրագործը հունձքի և բանուորը իր վարձքին կը փափաքի. ճանապարհորդը կը ցանկայ հայրենիք *հանիլ՝ և ասպարէզը վազողը յաղթանակը՝ ու զինուորը պատերազմի վաստըկիլ, և քեզի այնքան անհաճո՞յ է տեսնել քու աշխատութիւններդ լմնցած՝ և ընդունիլ քու հաւատքիդ ու նեղութիւններուդ վախճանը։ Քու վիշտերդ երա՞զ էին։ Եթէ անանկ ալ ըլլան, պէտք է որ չվախնաս արթըննալէն։ Կամ թէ յաւէտ աշխարհիս հեշտութիւնները չե՞ն որ բոլորը լոկ երազ և շուք են։ Կամ թէ աշխարհս նոր փոխուեցաւ և աւելի օգտակա՞ր եղաւ։ Մենք անձերնիս վտանգը դնելով կրնանք ինքզինքնիս աշխարհին յարմարցունել, բայց ան ինքզինքը բնաւ չյարմարցուներ մեզի։ Ո՛վ անարժան հոգի, որ աւելի կ'ընտրես աս խաւար երկիրը բնակիլ և աս անբերրի անապատին մէջ թափառիլ, քան թէ Յիսուս Քրիստոսի քովը հանգիստ վայելել. աւելի կ'ընտրես կենալ գայլերուն մէջ և ամէն օր չարչարուիլ կարիճներուն խայթերէն, քան թէ փառաւորանել Տէրը երկնից բազմութեանը հետ"։*

Մահուան աս մեր ունեցած դժկամակութիւնը՝ Տէրոջը դէմ իրօք դաւաճանութեան յանցանք կը գնէ վրանիս։ Ասիկայ երկիրը անկէ առաջ դնել և ներկայ բաները մեր երջանկութիւնը սեպել և զանոնք բուն մեր աստուածը ընել չէ՞։ Եթէ յիրաւի զԱստուած մեր վախճանը՝ մեր հանգիստը՝ մեր բաժինը և մեր գանձը ըրած ըլլայինք, ի՞նչպէս կարելի էր որ զինքը վայելել չփափաքէինք։ Ասիկայ կեղծաւորութիւն ալ կը յայտնէ։ Կ'ուզես որ մէկը հաւատա՞յ քեզի, երբոր դուն Տէրը քու միակ յոյսդ կը կոչես և Քրիստոսի վրայ կը խօսիս իբրև ամէնը ամէն բանի մէջ, և անոր առջևը եղած ուրախութեանը խօսքը կ'ընես, ու տակաւին աւելի կ'ընտրես համբերել աս տաժանելի *կեանքին, քան թէ մեռնիլ և անոր քովը մտնել ։ Ի՛նչ հակասութիւն է աս՝ այնքան խիստ խօսիլ աշխարհին և մարմինին վրայ, հեծել ու գանգատիլ մեղքէն ու տանջանքէն, և տակաւին ուրիշ օրէ այնքան չվախնալ, որքան ան օրէն որն որ կը յուսանք թէ մեզ վերջին ազատութեան պիտի հանէ ։ Ի՛նչ կեղծաւորութիւն է աս՝ դաւանիլ թէ մենք կը ջանանք և կը պատերազմինք երկինքը վաստըկելու համար, որուն երթալ չենք ուզեր, և ժամերով աղօթքի կը կայնինք ան բանին համար, որ ունենալ չենք ուզեր ։ Ասանկով անիրաւութիւն ըրած կ'ըլլանք Տէրոջը և իր խոստմանցը, և անարգած կ'ըլլանք անոր ճամբաները աշխարհին առջևը, երբ թէ կ'ուզենք համոզել զանոնք, որ քննութեան ելլեն՝ թէ Աստուած արդեօք իր խօսքը կը պահէ՞ թէ ոչ. կամ՝ թէ Սուրբ Գրոց ըսածին պէս փառք մը կա՞յ թէ ոչ ։ Երբոր կը տեսնեն թէ ներկայ բաները ձեռքէ հանելու այնքան դժկամակ են անոնք՝ որ դաւաներ են հաւատքով ապրելու և պարծենցեր են հանդերձեալ աշխարհին իրենց ունեցած յոյսերուն վրայ և արհամարհանօք խօսեր են բոլոր վարի բաներուն վրայ բաղդատմամբ վերիններուն հետ, ափսոս ո՛րչափ կը հաստատէ աշխարհս իր անհաւատութեանը և հեշտասիրութեանը մէջ ։ "Անշուշտ", պիտի ըսեն անոնք, եթէ "ասանկ դաւանութիւն ընողները անանկ փառքի ակնկալութիւն ունենային և ցուցըրածնուն չափ արհամարհէին աշխարհը, իրենք այնքան դժկամակ պիտի չըլլային վիճակնին փոխելու" ։ Ո՛հ, ինչպէս երբեք կրնանք վերցունել ան վնասը՝ որ աս նախատինքովը կ'ընենք Աստուծոյ և անմահ հոգիներուն ։ Եւ ի՛նչ պատիւ պիտի ըլլայ Աստուծոյ, ի՛նչ քաջալերութիւն հաւատացելոց, ու ի՛նչ հա-*

մեղում անհաւատից, եթէ քրիստոնեայք աս բանին նկատմամբ իրենց դաւանութեանը համեմատ վարուին և զուարթութեամբ ընդունին իրենց հանգստեան աւետիսը։

Նաև յայտնապէս կը ցուցընէ ասիկայ՝ թէ շատ ժամանակ վատներ ենք առանց նպատակնիս յառաջ տանելու։ Բոլոր մեր կեանքը մեռնելու պատրաստուելու համար ձեռքերնիս չէ՞ր, այսչափ տարիներ ունենալով մէկ ժամու համար պատրաստուելու, և տակաւին յօժար ու պատրաստ չեղա՞նք։ Ի՞նչ ըրինք, ինչո՞ւ ապրեցանք։ Ասկէ աւելի մեծ բան մը ունէ՞ինք հոգ ընելու։ Աւելի յաճախ ազդարարութիւննե՞ր կ՚ուզէինք։ Ո՛րչափ անգամ մտաւ մահը մեր դրացիներուն բնակարանները. ո՜րչափ անգամ բուն մեր դուռը զարկաւ։ Ո՛րքան ցաւ ու հիւանդութիւն նեղեցին մեր մարմինները որ բանի ընդունեցինք մահուան վճիռը. և բոլոր ատոնցմէ վերջը՝ տակաւին դժկամակ ու անպատրա՞ստ ենք։ Ո՛վ անհոգ՝ քարսիրտ մեղաւորներ՝ Աստուծոյ ազդարարութիւններուն անարժա՜ն զանցառուներ, և բուն մեր հոգիներուն անհաւատարի՛մ մատնիչները։

Մտածէ՛ որ մեռնիլը բնաւ [illegible] [illegible] է։ Մահէն փախչիլը երանութենէն զրկուիլ է, եթէ Աստուած կենդանւոյն չփոխէ մեզ Ենովքին ու Եղիային պէս, որուն նմանը ոչ անկէ առաջ և ոչ անկէ հետէ եղաւ։ “Եթէ որ միայն աս կեանքիս համար Քրիստոսի յուսացած ենք, մենք բոլոր մարդիկներէն աւելի խղճալի ենք”։ Եթէ մեռնիլ ու երկինքը երթալ չես ուզեր, ի՞նչ ունիս հեշտասէր մէկէ մը կամ անասունէ մը աւելի. Ինչո՞ւ աղօթք կ՚ընենք՝ ծոմ կը պահենք և սուգ կ՚ընենք. ինչո՞ւ աշխարհիս նախատինքը կը քա-

չենք . ինչո՞ւ քրիստոնեայ եղանք ու ոչ թէ հեթանոս կամ անհաւատ, եթէ հանդերձեալ կենաց չենք փափաքիր ։ Ո՛վ քրիստոնեայ, կ'ուզե՞ս կորսընցունել քու հաւատքդ՝ աշխատութիւնդ՝ բոլոր քու կատարած պարտաւորութիւններդ՝ քաշած նեղութիւններդ՝ քու կենացդ գերագոյն վախճանը՝ Քրիստոսի բոլոր արիւնը և գոհ ըլլալ աշխարհասէրի մը և անասունի մը բաժինովը ։ Պէտք է որ ըսես, ինչպէս որ մէկը երբոր մեռնելու ատենը հարցուեցաւ թէ մեռնիլ կ'ուզէ՞ թէ ոչ, ըսաւ թէ "Թող ա՛ն չուզէ մեռնիլ, որ չուզեր Քրիստոսի հետ ըլլալ"։ Աստուած կ'ուզէ՝ որ մեզ փառաւորէ մահով և մենք չուզե՞նք մեռնիլ որ փառաւորուինք ։ Ինձի կը թուի թէ եթէ իշխան մը ուզեր քեզ իր ժառանգը ընել՝ դժկամակ պիտի չըլլայիր ընդունելու . ասանկ բարերարութիւն մը մերժելը ապերախտութիւն և անարժանութիւն պիտի ցուցընէ ։ Ինչպէս որ Աստուած վճիռ ըրաւ անոնց դէմ, որոնք պատճառանքներ բռնելով ետ կեցան Քրիստոսի երթալէն, թէ "ան հրաւիրուածներէն մէկն ալ իմ ընթրիքիս համը պիտի չառնէ", անանկ ալ իրաւունք ունի մեզի դէմ վճիռ ընելու, որ պատճառանքներ կը հնարենք փառքին չերթալու ։ Տէր Յիսուս Քրիստոս յօժար եղաւ երկինքէն մեզի համար իջնելու, և մենք յօժար չըլլա՞նք երկիրէն երկինք ելլելու մեզի և իրեն համար ։ Ան կրնար ըսել մեզի համար թէ, "Ի՞նչ հոգս է, եթէ աս մեղաւորները կը չարչարուին, եթէ իրենք իրենց մարմինը հոգիներնէն, և իրենց ցանկութիւնները իմ Հօրս սէրէն վեր կը դասեն, եթէ իրենք կ'ուզեն հոգիներնին ոչինչի ծախել, ո՞վ պէտք է ըլլայ վնասը քաշողը ։ Ե՞ս քաշելու եմ վնասը, որ ինծի անիրա-

ութիւն ըրին ։ Մենք կամաւ իմ օրէնքս կոտրեն և իրենց արժանացած ցաւը ե՞ս քաշեմ ։ Այս երկինքէն երկիր իջնեմ մարդկային մարմին առնեմ, մարդիկ երեսս թքնեն և ծաղր ընեն, ծոմ պահեմ, արտասուք ու քրտինք թափեմ, չարչարուիմ, և արիւն թափեմ և մեռնիմ անիծեալ մահով մը, և աս ամէնք ընեմ ասանկ անարգ որդերո՞ւ համար, որ աւելի կ'ուզեն հոգիներնին վտանգը դնել քան թէ ետ կենալ արգիլեալ պտուղէ մը ։ Մենք ինքզինքնին ասանկ ոչինչ բանի մը պէս մէկդի կը ձգեն, և ես զանոնք փրկելո՞ւ եմ այնքան սուղ գնով"։ Այսպէս կը տեսնենք որ Քրիստոս բաւական պատճառ ունէր դըժկամակ ըլլալու, բայց և այնպէս ան կամաւ հաճեցաւ ։ Սակայն մենք իրեն չերթալու պատճառ չունինք, եթէ մեր յոյսերուն դէմ պատճառ չունինք, և մեր տառապանացը յարատեւութիւնը չենք ուզեր ։ Քրիստոս վար իջաւ մեզ վեր հանելու, և կ'ուզենք որ իր արիւնը և աշխատութիւնը կորսընցունէ և դարձեալ առանց մեզի՞ վեր ելլէ ։ Ան այսչափ սուղ գնէ մեր հանգիստը, և մեր ժառանգութիւնը իր արեամբը ծախու առնէ և աս ամենուն վրայ մենք դժկամա՞կ ըլլանք հոն երթալու ։ Ո՛հ յարգի բարեկամներ՝ Քրիստոս է, որ պատճառ ունի դժկամակ ըլլալու և ոչ թէ մենք ։ Տէրը ների և բժշկէ աս յիմար ապերախտութիւնը ։

Մե՛ր խիստ անգութ թշնամիներուն հետ՝ իրենց ամենաչար դիտաւորութեանցը մէջ միաբանած չե՞նք ըլլար, երբոր դժկամակ կ'ըլլանք մեռնելու և երկինք երթալու ։ Ի՞նչ է Սատանային հանապազօրեայ զբաղմունքը. հոգիներնիս Աստուծմէ հեռու պահել չէ՞ ։ Եւ հաճելո՞ւ ենք ասոր՝

որ ասանկ ըլլայ ։ Դժոխքին կէսը չէ՞ ան որ կ՚ուզենք մեր անձերուն երկինքէն հեռու մնալը փափաքելովնիս ։ Ի՜նչ ուրախութիւն է աս Սատանային, որ իր փափաքները և քուկդ՝ ո՛վ քրիստոնեայ՝ այնպէս միաբան գան, որ երբոր կը տեսնէ թէ չկրնար քեզ դժոխք տանիլ, կրնայ այսչափ ատեն հեռու պահելով քեզ երկինքէն, բուն քեզի եռանդով խնդրել տալ դժոխքը ։ Ո՜հ, մի՛ կատարեր Սատանային փափաքը 'ի վնաս քեզի ։ Մեր հանապազօրեայ մահուան վախերը մեր կեանքը յարատև տանջանք չե՞ն ըներ ։ Ան կեանքը, որ կրնար ուրախութեամբ լեցուն ըլլալ՝ հանդերձեալ կենաց և յաւիտենական երանութեան քաղցր ու զուարճալի խորհուրդներովը, ինչպէս կը լեցունենք զանիկայ անհիմն երկիւղներով ։ Այսպէս բուն մենք մեր մխիթարութիւնները կը սպաննենք և մեր ամենաճշմարիտ հաճութիւնները կը հատցունենք ։ Երբոր կրնայինք պառկիլ, ելլել և պտըտիլ սրտերնիս Աստուծոյ ուրախութիւններովը լեցուած, մենք շարունակ տարակուսական երկիւղներով կը լեցունենք զանոնք ։ Ման զի ան որ մեռնելէն կը վախնայ՝ պէտք է որ միշտ վախնայ, որովհետև միշտ պատճառ կայ կասկածելու թէ պիտի մեռնի ։ Եւ ի՞նչպէս ան մարդուն կեանքը հանգիստ կ՚ըլլայ, որ իր հանգստութիւնները կորսնցունելու վախին մէջը կ՚ապրի շարունակ ։ Աս մահուան երկիւղները ինքնահնար տանջանք չե՞ն, իբր թէ Աստուած բաւական տանջանք չէ դրեր վրանիս, և մենք մեր ձեռօքը աւելցունելո՞ւ ենք ։ Մահը ինքնին բաւական դառն չէ՞ մարմնին, որ մենք կրկնապատկենք և եռապատկենք անոր դառնութիւնը ։ Աստուծմէ մեր վրայ դրուած նեղութիւնները ամէնը երջանիկ արդիւնքներու կ՚առաջնորդեն . յառաջադիմութիւնը նեղութենէն համբերութեան է, անկէ փորձառութեան, և այսպէս յոյսի, և վերջապէս փառաց ։ Բայց մեր մեզի համար հնարած նեղութիւններնիս անվախճան շրջան մըն են, մեղքէն տանջանքի՝ տանջանքէն մեղքի և այսպէս կրկին տանջանքի . և ոչ միայն այսպէս, այլ իրենց ընթացքին մէջ կը բազմապատկուին ասոնք . ամէն մեղք առջի եղածէն մեծ կ՚ըլլայ և այսպէս նաև ամէն նեղութիւն . անանկ որ եթէ չենք սեպեր որ Աստուած բուն մեզ մեր անձին տանջողները ըրած է, քիչ պատճառ կայ մեր մահուան երկիւղները արծարծելու ։ Եւ ասոնք անօգուտ ու անպիտան երկիւղներ չե՞ն ։ Ինչպէս որ բոլոր "մեր հոգ տանելովը չենք կրնար մէկ մազ մը ճերմկցունել կամ սեցունել և ոչ մեր հասակին վրայ կանգուն մը աւելցունել", անանկ ալ վախնալովնիս չենք կրնար մեր նեղութիւնները արգիլել և ոչ մեր մահը ժամ մը ուշացունել, կամայ ակամայ պիտի երթանք ։ Շատերուն երկիւղները իրենց վախճանը փութացուցին, բայց ոչ մէկունը ետ բռնեց ։ Ճշմարիտ է՝ որ մահուանէ վերջը եղած վտանգին համար զգուշացունող վախ մը շատերուն օգուտ ըրած է և շատ օգուտ կ՚ընէ ան վտանգը արգիլելու, բայց Քրիստոսի անդամ և երկնից ժառանգ եղողի մը բուն իր ժառանգութիւնը մտնելու վախնալը՝ մեղանչական ու անօգուտ վախ մըն է ։ Եւ չէ՞ որ մեռնելէն վախնալնիս մեր հոգիները որոգայթի մէջ կը դնէ և շատ փորձութիւններուն ուժ կու տայ ։ Ինչե՞ն ուրացաւ Պետրոս իր Տէրը ։ Ուրացողները ինչո՞ւ համար նեղութեան ատեն ճշմարտութիւնը կը ձգեն ։ Ինչո՞ւ համար արմատ չունեցող հաւատքին կանանչ բողբոջը հալածանաց տաքուճենէն կը չորնայ ։ Անտարդութեան և աղքատութեան վախը շատ ներգործութիւն կ'ընէ, բայց մահուան երկիւղը շատ աւելի պիտի ընէ ։ Այսչափ վախ՝ որ մահուան վրայ ունինք և այնչափ երկչոտութիւն՝ որ քրիստոնէական աշխարհին մէջ ունինք՝ բազմաթիւ անհաւատութեան խորհուրդներէն և Աստուծոյ իմաստուն կարգադրութեանը վրայ տժգոհութիւններէն և անոր նախախնամութեանցը շատին վրայ խիստ խորհուրդներէն զատ, բոլոր աս յանցանքները յառաջ կու գան աս մեղքէն, որ է մեռնելու դժկամակ ըլլալը ։

Մտածենք նաև թէ ինչ բաւական ժամանակ ունեցան մեզմէ շատերը ։ Մէկ մարդ մը որ երբեք պիտի մեռնի, ինչո՞ւ համար երեսուն կամ քառասուն տարեկան եղած այնչափ յօժար պիտի չըլլայ, եթէ Աստուած յարմար դատէ, որչափ որ եօթանասուն կամ ութսուն տարեկան եղած ատենը ։ Ժամանակին երկայնութիւնը ապականութիւնը չըյաղթեր. անիկայ՝ դարեր ալ անցնին բնաւ չթառամիր և չտկարանար ։ Եթէ շնորհքնիս չաւելնայ ժամանակին հետ՝ բնականապէս հետզհետէ աւելի չար կ'ըլլանք ։ Ո՛վ իմ հոգիս՝ գնա՛ խաղաղութեամբ ։ Ինչպէս որ չես փափաքիր հարըստութեան ու պատուոյ մէջ անսահման վիճակի մը, այնպէս մի փափաքիր անանկ վիճակի մը ժամանակի կողմանէ ։ Եթէ զգայիր թէ ո՞րչափ անարժան ես քու վայելած համբերութեան մէկ ժամուդ, պիտի խորհէիր թէ շատ ժամանակ ունեցար ։ Աստուածային իմաստութիւնը չէ՞, որ անսահմանները կը դնէ ։ Աստուած կ'ուզէ փառաւորել ինքզինքը տարբեր տարբեր հասակ ունեցող անձերով և ո՛չ թէ մէկ հասակի ենթակայ եղող անձով ։ Տեսնելով որ դուն քու բաժինդ կատարեցիր և քու սահմանուած ընթացքդ լմնցուցիր, ալ դուն իջի՛ր գոհ սրտով որ ուրիշները քեզի յաջորդեն, որ անոնք ալ քեզի պէս իրենց կարգը լմնցունեն ։ Շատ ժամանակը շատ պարտաւորութիւն ունի, վասնորոյ շնորհք խնդրէ որ աղէկ գործածես ժամանակդ. բայց գոհ եղիր ժամանակէն քու ունեցած բաժինովդ ։

Ասոնց հանգստութիւններէն ալ բաւականութիւն մը ունեցար ։ Կրնար ըլլալ որ Աստուած քու կեանքդ բեռ մը ըներ քեզի, մինչև որ այնքան ձանձրանայիր ան ունենալէդ՝ որքան որ հիմա կը վախնաս անիկայ կորսնցունելէն ։ Կրնար ըլլալ որ թողուր քեզ, որ քու օրերդ տգիտութեան մէջ անցունէիր առանց Քրիստոսի ճշմարիտ գիտութեանը. բայց ան քու աչքերդ քու օրերուդ առաւօտուն բացաւ, և ժամանակին քու կենացդ վայելուչ և յարմար գործածութեանը վրայով տեղեկացուց քեզի ։ Չէ՞ որ քու երկնաւոր Հայրդ քու վիճակդ քրիստոնէից մէջ ձգեց ու չէ թէ հեթանոսներուն և կռապաշտներուն մէջ ։ Միթէ բոլոր քու կեանքդ ողորմութեամբ լեցուն չըրա՞ւ. և հիմա կը կարծես որ քու բաժինդ շա՞տ քիչ է ։ Ո՛րքան մխիթարութեան ժամեր՝ հաճոյական Սուրբ Օրեր՝ զուարճալի ուսմունքներ՝ պատուական ընկերութիւններ՝ զարմանալի ազատութիւններ՝ գերազանց պատեհութիւններ՝ արդիւնաւոր աշխատութիւններ՝ ուրախալից լուրեր՝ անոյշ փորձառութիւններ՝ զարմանալի նախախնամութիւններ վայելեցիր կենացդ մէջ ։ Այնքան անո՜յշ կեանք մըն էր վայելածդ՝ որ չես ուզեր ձգել անիկայ ։ Ո՞ւ է քու շնորհակալութիւններդ Անոր՝ որ այսպէս կը քաշէ քեզ լուն իր անուշութեանը ։ Ո՛վ յիմար հոգի՝ երանի՛ թէ այնքան ազատ ըլլայ՛ր յաւիտենականութեան, որքան որ ազատ ես անցանելի ու կորստական կեանքին. և Աստուծոյ ներկայութեանը փառքի մէջ որչափ որ երկրի վրայ մնալուդ: Ան ատենը պիտի աղաղակէիր, «Ինչո՞ւ համար անոր կառքը կ'ուշանայ գալու. ինչո՞ւ անոր կառքերուն քայլերը ետ կը մնան»: Ո՛րչափ ուշ Տէր՝ ո՛րչափ ուշ: Ի՞նչ պիտի ընես եթէ Աստուած թողու քեզ որ շատ տարի ապրիս, բայց մինչև հիմա վայելած շնորհքներէդ զրկէ: Չը՞կրնար քեզի կեանք տալ ինչպէս որ գանգատող Իսրայէլացիներուն լորամարգի տուաւ: Կրնայ կեանք տալ քեզի այնչափ՝ մինչև որ ապրելէն զզուիս և Յուդայի կամ Աքիտոփէլին պէս փափաքիս անկէ ազատուելու. և կրնայ ընել քեզ ան ողորմելիներուն պէս՝ որոնք հազիւ թէ կրնան ետ կենալ իրենց կեանքին զըզուելէն: Սանորոյ այնքան նուէ մը ըլլար կեանքի, որ օրհնութիւն ըլլալու տեղը անէծք կրնայ ըլլալ: Աստուծոյ քանի՛ քանի պատուական ծառաները քեզմէ առաջ գացեր են ամէն դարերէն և ամէն տեղաց: Դուն մէկ անկոխ ճամբայ մը պիտի չմտնես: Ենովքէն ու Եղիայէն 'ի զատ սուրբերուն ո՞րը մահէն ազատեցաւ: Եւ դուն անոնցմէ աղէ՞կ ես: Միլիոնաւոր սուրբեր կան մեռած, երկրի վրայ հիմակուան եղածներէն աւելի: Քու սրտակից բարեկամներէդ և գործի մէջ ընկերներէդ քանի՞ հատը գացած են հիմա. և ինչո՞ւ դուն այնքան դժկամակ պիտի ըլլաս անոնց ետևէն երթալու: Մանաւանդ չէ՞ որ Յիսուս Քրիստոս ինքը աս ճամբէն անցաւ: Գերեզմանը մեզի սրբացո՞ւց, և իր մարմնովը անոյշ հոտ չբուրե՞ց հողին վրայ, և անո՞ր ալ հետևելու դժկամակ ես: Աղէկ է որ Թովմասին պէս ըուն թէ, “Մ՛ենք ալ երթանք՝ որ անոր հետը մեռնինք":

Այլ թէ մինչեւ հիմա բռնածներնիս քեզ չեն համոզեր, ուրեմն Սուրբ Գիրքը եւ բանականութիւնք ազդեցութիւն չունին։ Այլ ես աւելի խօսեցայ աս նիւթին վրայ, տեսնելով որ շատ հարկաւոր է թէ իմ անձիս եւ թէ այլոց. տեսնելով որ Քրիստոսի համար շատ բան ընել եւ քաշել կրցող այնքան քրիստոնէից մէջ շատ քիչերը կան որ կրնան յոժարութեամբ մեռնիլ. եւ ուրիշ ապականութիւնները սանձող այնքան շատերուն մէջ շատ քիչերը կան որ աս անկարգութեանը յաղթած են։ Այս ամբարիշտները չեմ համոզեր որ մահէն չվախնան. մանաւանդ կը զարմանամ՝ որ աւելի չեն վախնար եւ իրենց օրերը յարատեւ զարհուրանքի ու սոսկումի մէջ չեն անցըներ։

ԳԼՈՒԽ ԺԸ.

[illegible] կեանք մը [illegible]

Մ՛ի թէ չկա՞յ անանկ հանգիստ մը մեզի համար կեցած։ Ուրեմն ինչո՞ւ համար մեր խորհուրդները աւելի անոր վրայ չեն։ Ինչո՞ւ համար մեր սիրտերը շարունակ հոն չեն։ Ինչո՞ւ համար հոն չենք յարատեւեր շարունակ անոր վրայ մտածելով։ Ի՞նչ է աս զանցառութեան պատճառը։ Մ՛եր ընթացքը իրաւացի՞ է աս բանին մէջ՝ թէ ոչ։ Յաւիտենական Աստուածը ասանկ փառք մը չըպատրաստե՞ց եւ չխոստացա՞ւ մեզ վեր անկէ՝ որ իրեն հետ բնակինք. և ասիկայ վրան խորհելու արժան բան չէ՞։ Պէտք չէ՞ որ մեր որտին ամենազօրաւոր փափաքները աս բանին վրայ ըլլայ։ Եթէ կը հաւատանք ասոր, ինտո՞ր տակաւին կը մոռնանք անիկայ ու զանց կ'ընենք։ Եթէ Աստուած չուզեր հրաման տալ մեզի՝ որ աս լոյսին մօտենանք, ուրեմն ինչ կը նշանակեն բոլոր իր աղդու հրաւէրները։ Ինչո՞ւ այնքան կը դատապարտէ մեր երկրաւոր խորհուրդները և կը հրամայէ մեզի դնել մեր սէրը վերի բաներուն վրայ։ Ո՛հ անա՛րգ միտ։ Եթէ Աստուած աս բանին դէմ ըլլար՝ աւելի հաւանական էր որ մենք պիտի ուզէինք, բայց երբոր ան կը հրամայէ որ մեր սիրտերը երկնային բաներուն վրայ դնենք՝ ան ատենը մաս մը չեն շարժիր անոնք տեղերնուն. մեր նախորդներուն՝ յանցաւոր Իսրայէլացւոց պէս երբ որ Աստուած ուզէր որ Քանանու համար պատերազմի ելլէին, անոնք կ'ապստամբէին և տեղերնուն չէին շարժեր· բայց երբոր Աստուած կը հրամայէր որ չերթան, ան ատենը կ'ուզէին երթալ։ Եթէ Աստուած ըսէ, “Մ՛ի սիրէք աշխարհս, ո՛չ ալ ինչ որ աշխարհիս մէջն է”, անատենը սիրտերնիս անոր կը կապուի։ Ո՛րքան յօժարամտութեամբ և ո՛րքան յաճախակի կը մոռծենք մեր հեշտութիւնները՝ մեր բարեկամները՝ մեր աշխատութիւնները՝ մեր մարմինը՝ մեր ցանկութիւնները. մինչև անգամ մեր անիրաւութիւնները ու ցաւերը, մեր քաշած վախերը ու նեղութիւնները։ Բայց ո՞ւր է ան քրիստոնեան, որուն սիրտը իր հանգստեանը վրայ է։ Ու պատճառը ինչ է։ Այնքան լեցուած ենք ուրախութեամբ՝ որ ալ պէտքը չէ՞։ Կամ թէ երկինքը մեր ուրախալից խորհրդածութիւններուն առարկայ ըլլալու բան չկա՛յ։ Մի՛թէ յաւէտ մեր սիրտերը մարմնաւոր ու անզգայ չե՞ն։ Խոնարհեցունենք ուրեմն աս ցանկասէր սիրտերը՝ որ Քրիստոսէն ու անոր փառքէն զուրկ են։ Եթէ մեր խօսակցութիւնը բոլորովին աս աշխարհիս վրայ ըլլայ, ամէնը մեզ ամբարիշտ պիտի կոչէին. ուրեմն ինչո՞ւ մեր սիրտերը ամբարիշտ չկոչենք որ Քրիստոսի ու երկնից վրայ հաճութիւն չունի։

Բայց ես միայն անոնց կը խօսիմ՝ որոնց բաժինը երկինքն է, ու յոյսը հոն է. և ամէն բան ձգած են՝ որ ան փառքը վայելեն։ Եւ վհատելո՞ւ եմ ասանկները երկնաւոր խորհուրդ ունենալու համոզելէն։ Ո՛վ քրիստոնեայ եղբայրներս, եթէ դուք մտիկ չընէք և չհաւանիք՝ ո՞վ պիտի մտիկ ընէ ու հաւանի. կրնայ ըլլալ որ վհատիմ կոր և ամբարիշտ աշխարհը համոզելէն, և Մովսէսի պէս ըսեմ, "Ահա Իսրայէլի որդիքը ինծի մտիկ չըրին, հապա փարաւոնը ինծի ի՞նչպէս մտիկ պիտի ընէ"։ Ընթերցող, որովհետև դուն աս փառքին մասնակից ըլլալ կը յուսաս, կը պահանջեմ քեզմէ որ սիրտդ քննես՝ յանդիմանես՝ Աստուծմէ յօժարակամ օտարացած ըլլալուն համար. դարձուր քու խորհուրդներդ ունայնութեան հետամտութենէն յաւիտենականութիւնը սորվելու, սիրտդ հանդերձեալ կենաց վրայ զբաղեցուր, սովորութիւն ստացիր ասանկ խորհրդածութիւններու, և թող քու խորհուրդներդ քիչ անգամ ու հարևանցի ըլլան, այլ թաթխէ՛ քու հոգիդ երկնից զուարճութիւններուն մէջը. և եթէ քու հեղգ հոգիդ սկսի թուլնալ և խորհուրդներդ ցրուիլ, ետ կանչէ՛ զանոնք, իրենց գործին մէջ բռնէ՛, անոնց ծուլութեանը մի համբերեր, և մէկ զանցառութիւն մը անտես մի ըներ։ Եւ երբոր Աստուծոյ հնադանդղելով ջանք ընես աս գործին մէջ՝ և յաղթես անխիկայ, և քու խորհուրդներուդ պահպանութիւն ընես՝ մինչև որ սովորութիւն ըլլայ հնազանդիլ, ան ատենը ինքզինքդ երկնից սահմաններուն վրայ պիտի գտնես, և պիտի տեսնես որ արդարև Աստուծոյ գործքին և ճամբուն մէջ անուշութիւն մը կայ, և քրիստոնէական կեանքը ուրախութեան կեանք մըն է։ Պիտի գտնես ան ատեն մխիթարութիւնները, որոնց համար աղօթք ըրիր՝ ցանկացիր և հառաչեցիր, և որ քիչ քրիստոնեաներ ձեռք կը ձգեն, որովհետև անոնց հասնելու աս ճամբան չեն գիտեր կամ թէ հոգ չեն ըներ անոր մէջը քալելու։ Մի՛ ըսեր թէ, "Մենք կարող չենք սրտերնիս երկինքը հաստատել, աս գործը միայն Աստուած ընելու է"։ Թէպէտ Աստուած քու սրտիդ գլխաւոր իշխողն է, բայց անկէ ետքը դո՛ւն ամենէն աւելի իշխանութիւն ունիս քու սըրտիդ վրայ։ Թէպէտև առանց Քրիստոսի բան մը չես կրնար ընել, բայց իբրև Քրիստոսի գործակից շատ բան կրնաս ընել՝ և ընելու ես. եթէ ո՛չ՝ գործը երեսի վրայ պիտի մնայ և հոգիդ պիտի կորսուի քու զանցառութեամբդ։ Քրիստոնեաներ, եթէ ձեր հոգիները առողջ և զօրաւոր ըլլային՝ անհամեմատ աւելի հաճութիւն ու անուշութիւն պիտի զգայիք ձեր աղօթից երանութիւններուն հաւատալէնիդ, և անոր վրայ ըրած ուրախալից մտածութիւններէնիդ, քան թէ ամենազօրաւոր ստամոքսը կը զգայ իր կերակուրէն, և ամենէն սուր զգայարանքը իր առարկան փայլած ատենը. և նոյն համեմատութեամբ ալ քիչ դըժուար պիտի ըլլար ձեզի աս գործը։ Բայց որովհետև գիտեմ թէ քանի որ մարմին ունինք վրանիս, և կը մնայ որ և իցէ մաս մը ան "մարմնաւոր միտքէն, որ Թշնամութիւն է Աստուծոյ", և աս ազնիւ գործին՝ ամէն շարժառիթ քիչ կու գայ, վասնորոյ քանի մը խորհրդածութիւններ պիտի դնեմ՝ հոս՝ որոնք եթէ աղէկ մտածութեամբ և անաչառ դատմամբ կշռէք, տարակոյս չունիմ որ անշուշտ պիտի ազդէ ձեր սրտերուն, և որոշել պիտի տայ ձեզի՝ որ կատարէք աս գերազանց պարտաւորութիւնը։ Մանաւորապէս մտածէ թէ աս գործը քու բարեպաշտութեանդ անկեղծութիւնը պիտի ցուցընէ. քրիստոնէական բնաւորութեան ամենաբարձր աստիճանն է. ամենէն հանգիստ ապրելու կերպը աս է. մեղքի փորձութիւններէն ամէն բանէն աւելի կը պահէ. քու շնորհքներդ պիտի զօրացունէ, և պարտաւորութիւններդ հաճելի պիտի ընէ. ամէն նեղութիւններուդ մէջ քու ամենապատուական մխիթարանքդ պիտի ըլլայ, այլեւ շատ օգտակար պիտի ընէ քեզ՝ ասով զԱստուած պիտի պատուես. առանց անոր Աստուծոյ բանին հրամաններուն անհնազանդ պիտի ըլլաս, և պիտի կորսնցունես անոր շինութիւն տալու և հաճոյական գիտութիւնը. Նաև խրատուցի է որ քու սիրտդ Աստուծոյ հետ ըլլայ, որովհետև յաճախ անորը քեզի հետ է. և սիրտդ երկինքը ըլլայ՝ ուր որ քու գանձդ է. ասոնցմէ 'ի զատ երկինքէն ուրիշ բան չկայ որ սիրտդ հոն հաստատելու արժանի ըլլայ։

1. Մտածէ որ երկնից վրայ հաստատուած սիրտը թագաւորութեան մէջ է ու անկեղծութեանց ամենահաստատ կայութեաններուն մէջն է. և քու հոգիիդ մէջ փրկարար շնորհքին ճշմարիտ ազդեցութեանը մէկ պայծառ յայտնութիւնը։ Շատ անգամ կը հարցունեն, թէ "Ինչէ՞ն պիտի գիտնանք թէ ճշմարտապէս սրբուած ենք"։ Ահա

քեզի մէկ անսխալ նշան մը Յիսուս Քրիստոսի բուն իրեն բերնէն, թէ "ձեր գանձը ուր որ է, սիրտերնիդ ալ հոն պիտի ըլլայ": Աստուած է սուրբերուն գանձը և երջանկութիւնը, և երկինքն է ան տեղը՝ ուր կատարելապէս պիտի վայելեն զինքը: Վասնորոյ երկնից վրայ հաստատուած սիրտը Աստուծոյ վրայ հաստատուած սիրտ է, և Քրիստոսի ձեռօքը Աստուծոյ վրայ հաստատուած սիրտը անշուշտ փրկարար շնորհքին ամենաճշմարիտ վկայութիւն է: Երբոր ուսմունքը շնորհաց ապացոյց չըլլայ, երբոր գիտութիւնդ՝ կատարած պարտաւորութիւններդ՝ ունեցած ձիրքերդ պարապ ելլեն, երբոր քու բերնէդ կամ ձեռքէդ ելած ապացոյցներդ հերքուին, ան ատենը անիկայ սըրտիդ զգացումներէն պիտի ապացուցանէ քու անկեղծ ըլլալդ: Նայէ՛ մէկ խեղճ քրիստոնեայի մը վրայ, հասկըցողութիւնը տկար՝ յիշողութիւնը ծանր՝ խօսուածքը թոթով, բայց և այնպէս անոր սիրտը Աստուծոյ վրայ հաստատուած է. անիկայ իրեն բաժին ընտրած է՝ խորհուրդները յաւիտենականութեան վրայ է՝ փափաքները հոն են՝ և կ'աղաղակէ, "Երանի՛ թէ հոն ըլլայի": Ան օրը բանտարգուածի պէս կու գայ իրեն՝ որ օր որ սփոփիչ տեսութիւն մը չունենար յաւիտենականութեան վրայ. աւելի կ'ուզէի աս մարդուն վիճակին մէջ մտնիլ, քան թէ ան մարդուն՝ որ երեւելի ձիրքերու տէր է և ամէնը կը հաւնին իր գործքերուն, բայց իր սիրտը այնպէս Աստուծոյ հետ չէ: Ան մարդը որ Քրիստոս պիտի տեսնէ վերջին օրը և պիտի դատապարտէ "հարսնիքի հանդերձ" չունենալուն համար՝ աս կերպ սիրտ չունեցող մը պիտի ըլլայ: Ան ատենը աս պիտի չփնտռուի թէ դուն որչափ գիտութիւն ստացար կամ ո՛րչափ դաւանութիւն տուիր, կամ խօսեցար, այլ ո՛րչափ սէր ունէիր և ո՛ւր էր քու սիրտըդ ։ Քրիստոնեաներ եթէ կ՚ուզէք ձեր ան փառքին մասնակից ըլլալուն ապացոյց մը ունենալ, աշխատեցէ՛ք սիրտերնիդ վերի բաներուն վրայ հաստատելու ։ Եթէ մեղքն ու Սատանան ձեր սէրը անկէ ետ չպահեն, բնաւ կարող պիտի չըլլան ձեր անձերը անկէ հեռու պահելու ։

2. Երկինքը եղող սիրտը **քրիստոնէական բընաւորութեան ամենաբարձր աստիճանն** է ։ Ինչպէս որ կայ հասարակ գերազանցութիւն մը՝ որով քրիստոնեաները աշխարհէն կը տարբերին, անանկ ալ կայ հոգիին աս բարձր աստիճանը՝ որով քրիստոնէից մէջէն աւելի գերազանցները մնացածներէն կը տարբերին ։ Ինչպէս որ արարածներուն ազնուագոյնը՝ անանկ ալ քրիստոնեաներուն ազնուագոյնը անոնք են՝ որոնց երեսը ամենէն աւելի դէպ 'ի երկինք հաստատուած է ։ Ասանկ երկնային սուրբ մը որ իր խորհրդածութիւններուն մէջ առ Աստուած յափշտակուեցաւ և նոր կու գայ Քրիստոսի վրայ ունեցած տեսութիւններէն, ի՜նչ յայտնութիւններ կ՚ընէ ան գերագոյն օթեւաններուն վրայ. ո՛րչափ բարձր և սրբազան է անոր խօսքերը. անանկ որ հասկըցողութեան տէր ունկնդիր մը կը համոզէ թէ ինք Տէրը տեսած է, և թէ մէկը չկրնար խօսիլ անանկ խօսքեր եթէ Աստուծոյ քովը գացած չըլլայ ։ Ահա աս է ազնիւ քրիստոնեան ։ Ան լեռները ու ծառերը ամենէն համբաւաւոր կ՚ըլլան՝ որոնք բարձրութեամբ ամենէն մօտ են երկինքին. նոյնպէս և ամենապատուական քրիստոնեան ան է՝ որուն սիրտը ամենէն յաճախ և ամենէն աւելի հաճութեան զգացումներով հոն է ։ Եթէ մէկ մարդ մը հեռա-

ւոր տեղեր ճամբորդութիւն ընելով Թագաւորի քով կեցեր է, անշուշտ ուրիշներէն աւելի բարձր աստիճանի համարում մը ունի : Ուրեմն ի՞նչ համարում պիտի ունենանք անոր վրայ՝ որ ամէն օր մինչև երկինք կը ճամբորդէ, և հոն կը տեսնէ Թագաւորաց Թագաւորը, յաճախակի կը վայելէ Աստուածային ներկայութիւնը, և իր հոգին կը ճաշակէ կենաց ծառէն : Ես ասանկ մարդը աշխարհիս մէջ գտնուած ամէնէն ազնիւ՝ ամէնէն հարուստ և ամէնէն գիտնականնէն վեր կը դասեմ :

3. Երկնային խորհուրդը հանգիստի աղբերը ամէնէն մեծ և ամէնէն ճշմարիտ հանգիստն է : Հիւսիսային բեւեռին մօտ տեղերը ցուրտ և սառուցեալ են, վասն զի արեգակէն հեռու են : Եւ ինչո՞ւ քրիստոնեաները անանկ պաղ ու անհանգիստ կ՚ըլլան, եթէ ոչ իրենց խորհուրդները երկինքէն այնքան հեռու ըլլալուն համար : Եւ ինչո՞ւ ուրիշները եռանդուն և ուրախ են, եթէ ոչ՝ բարձրերը բնակելնուն և Աստուծոյ մօտ մերձաւորութիւն ունենալնուն համար : Երբ որ արեգակը գարունին երկրի վրայ մեր եղած մասին կը մօտենայ, ի՞նչպէս բնութեան մէջ ամէն բան կ՚ խնդայ անոր գալուն վրայ : Լեռները ու դաշտերը կը կանանչնան՝ ծառերը ծիլեր կ՚արձակեն՝ տունկերը կը կենդանանան՝ թռչունները կ՚երգեն և ամէն բան մարդուն աչքին առջեւ կը խնդայ : Եթէ անգամ մը փորձ ընէինք ասանկ կեանք մը անցունելու Աստուծոյ հետ, և մեր սիրտերը վեր երկինքը պահելու, որչափ ուրախութեան գարուն մը պիտի գտնայինք մեր մէջը : Որչափ շուտ պիտի մոռնայինք ձմեռուան նեղութիւններնիս, և կանուխ ելլայինք մեր մեծ Արարիչին փառաբա-

նութիւն երգելու։ Ո՛վ քրիստոնեայ, վեր բարձրացի՛ր. անոնք որ հոն եղան՝ աւելի տաք գտան հոն. և կարելի է թէ դուն ալ երբեմն անձամբ փորձը ըրած ես։ Ե՞րբ ամենէն շատ ուրախութիւն կը զգաս. չէ՞ որ երբ Աստուծոյ հետ հաղորդակցութիւն կ՚ընես, և բարձրագոյն աշխարհի բնակիչներուն հետ կը խօսակցիս, և անոնց օթևանները կը նայիս, և միտքդ կը լեցուի ան փառքին երևակայութիւններովը։ Եթէ փորձառութեամբ գիտես աս գործին ինչ ըլլալը, կրնամ ըսել թէ հոգևոր ուրախութեան ինչ ըլլալը կը հասկընաս։ Եթէ՝ ինչպէս որ Դաւիթ մարգարէն կը դաւանի, Աստուծոյ երեսին լոյսը ցորենին ու գինիին առատութեան ժամանակէն աւելի ուրախութիւն կու տայ սրտին, ուրեմն անշուշտ անոնք՝ որ շատ կը մօտենան և շատ կը նային անոր, աս ուրախութիւնը ամենէն շատ պիտի ունենան։ Ուրեմն ո՞րուն մեղադիր ըլլալու ենք մխիթարութենէ ասանկ զուրկ ըլլալնուս համար, եթէ ոչ բուն մեր անհոգ սիրտերուն։ Աստուած փառաց թագ մը պատրաստեց մեզի, և խոստացաւ քիչ ատենէն գլուխնիս դնել անիկայ. իսկ մենք այնքան անհոգ ենք՝ որ վրան խորհիլ չենք ուզեր։ Ան հրաման կ՚ընէ մեզի թէ նայեցէք և ուրախ եղէք. և մենք վրան անգամ չենք նայիր, ու տակաւին կը գանգատինք ուրախութիւն չունենալնուս համար։ Հաւատալով է՝ որ մենք "կը լեցուինք ուրախութեամբ և խաղաղութեամբ". վասնորոյ միայն հաւատալնիս շարունակելով անոնք ալ կրնան շարունակել։ Յուսով է՝ որ սուրբերը կ՚ուրախանան. և չեն կրնար ուրախանալ եթէ չշարունակեն յուսալնին։ Աստուծոյ Հոգին մեր միտքերուն՝ խոստմունքներուն վրայ մտածել տալով, և խորհուրդներնիս մեր ուրախութեանը տեղերը բարձրացունելով՝ մեզի ուրախութիւն կու տայ ։ Ինչպէս որ ագահ մարդ մը ոսկի ցուցընելով կ'ուրախացունես , անանկ ալ Աստուած իր ժողովուրդը իբրև թէ երկինքը տանելով , և անոնց՝ ինքզինքը և իր քովը եղած իրենց հանգիստը ցուցընելով կ'ուրախացունէ ։ Ան չվառեր մեր ուրախութիւնները մեր ծոյլ եղած կամ ուրիշ բաներով պարապած ատենը ։ Անիկայ երկրին պտուղը ան ատենը կու տայ՝ երբոր մենք կ'արօրենք՝ կը ցանենք՝ անպիտան խոտերը կը զատենք՝ ջուր կու տանք՝ և կը մշակենք ու համբերութեամբ անոր օրհնելուն կը սպասենք ․ այսպէս կու տայ նաև հոգիին ուրախութիւնները ։ Տէրոջը անունովը կ'աղաչեմ քեզի ընթերցող , եթէ՝ յարատև ուրախութիւն ունեցող կեանքին և բարի խղճմտանքին՝ որ հանապազօրեայ խնճոյք մըն է , յարգը գիտես , աս գործին սրտի մտօք ձեռք զարնես , և սորվիս երկնային խորհուրդներ ունենալու արհեստը ․ ան ատենը հարիւրապատիկ ուրախութիւն պիտի վայելես , և արդիւնքը քու աշխատութեանդ առատապէս պիտի գերազանցէ ։ Բայց աս է մարդուն թշուառութիւնը՝ որ թէպէտ ամէն մարդ բնականապէս տրտմութիւնը կ'ատէ և խիստ ուրախ ու զուարթ կեանքը կը սիրէ , սակայն քիչերը կը սիրեն ուրախութեան հասնելու ճամբան , կամ յօժար են ան նեղութիւնները քաշելու՝ որով անիկայ կը ստացուի ։ Աչքերնուն առջևը ինչ որ կայ՝ ա՛ն կ'առնեն , և առաւել գոհ կ'ըլլան երկրաւոր հաճութիւններով՝ քան թէ միտքերնին և խորհուրդնին երկինք կը բարձրացունեն , որ հոն փնտռեն անիկայ ։ Բայց ինչ որ ընեն հոն պիտի գտնեն ան ուրախութիւնը , եթէ ոչ անկէ զուրկ պիտի մնան ։

Է. Երկնային սիրտը մեղքի փորձութիւններէն շատ աղէկ կը պահէ մեզ ։ Սիրտը զբաղեալ կը պահէ ան ։ Ծուլ եղած ատեններս Սատանային առիթ կու տանք՝ որ մեզ փորձէ . ինչպէս որ անհոգ մարդիկ առիթ կու տան գողերուն ։ Երկնային սիրտը Նեեմիային պէս կրնայ պատասխան տալ փորձիչին թէ , «Ես մեծ գործով մը զբաղած եմ ու չեմ կրնար իջնել»։ Երկնային խորհուրդը պատեհութիւն չթողուր ցանկասէր՝ անառակ՝ փառասէր կամ աշխարհային ըլլալու ։ Եթէ քու հասարակ գործքերուդ մէջ անգամ օրինաւոր կերպով զբաղեալ ըլլաս , այնքան դիւրապատրաստ չես ըլլար փորձութեանց մտիկ ընել, և ո՛րչափ աւելի եթէ վերը Աստուծոյ հետ զբաղեալ ըլլաս ։ Մէկ դատաւոր մը կենաց ու մահուան դատաստան մը կտրելու նստած ատենը՝ կրնա՞յ ըլլալ որ համոզուի ելլելու և երթալ փողոցը տղոցը հետ խաղալու ։ Նոյնպէս ալ քրիստոնեան՝ երբոր իր յաւիտենական հանգիստը զննելու զբաղած է , Սատանային հրապոյրներուն ականջ չդներ ։ Ան թագաւորութեան զաւկները բնաւ ժամանակ ունենալու չեն չնչին բաներու անցնելու , մանաւանդ թագաւորութեան գործքերուն մէջ զբաղած ատեննին . և աս զբաղմունքը սուրբերը փորձութենէ պահող գլխաւոր բաներուն մէկն է ։

Երկնային միտքը ամենէն աւելի ազատ կ՚ըլլայ մեղքէն , որովհետև աւելի ճշմարիտ գաղափարներ և աւելի կենդանի մտածութիւններ կ՚ունենայ հոգևոր բաներուն վրայ ։ Անանկ ներքին տեսութիւն մը և խորունկը թափանձել մը ունի մեղքին չարութեանը՝ արարածներուն ունայնութեանը՝ մարմնաւոր և ցանկական հաճութեանց անասնականութեանը, որ փորձութիւնները անոր վրայ իշխանութիւն չեն ունենար․ Սողոմոն կ'ըսէ, “Յիրաւի ամէն թռչունին աչքերուն առջեւը պարապ տեղը վարմը կը լարուի”: Եւ ընդհանրապէս պարապ տեղը Սատանան իր որոգայթները կը լարէ հոգին մոլորցունելու, թէ որ ան հոգին պարզապէս կը տեսնէ անոնք: Երկիրն է անոր փորձութիւններուն տեղը․ և ան քրիստոնեան՝ որ երկիրը թողուցած՝ Աստուծոյ հետ կը քալէ, ի՞նչպէս ան որոգայթներէն կը բռնուի: Եթէ իմաստուններուն ու գիտնականներուն հետ կենցաղավարութիւն ընելը մարդը իմաստուն կ'ընէ, աւելի՝ Աստուծոյ հետ հաղորդակցութիւն ունենալը: Եթէ ճամբորդները իմաստութիւն և փորձառութիւն վաստըկած՝ ետ կը դառնան հայրենիք, ո՛րչափ աւելի երկինք ճանապարհորդութիւն ընողը: Եթէ մարմիննիս շատ բնակած տեղերնուս օդին և կլիմային կը յարմարի, լուսոյ Հօրը հետ բնակողներուն հասկացողութիւնն ալ աւելի լուսաւորուած ըլլալու է: Զարմանք չէ որ “իմաստութիւննին խաւարած ու Սատանայէն բռնուած” են աշխարհի մարդիկը՝ որ վարը կը բնակին և երկրաւոր կենցաղավարութենէ 'ի զատ կենցաղավարութիւն չեն գիտեր: Ի՞նչպէս կրնան բան մը տեսնել ճճիներն ու խլուրդները՝ որոնց բնակութիւնը միշտ հողուն մէջն է: Քանի որ աս փոշին իրենց աչքերնուն մէջն է՝ զարմանք չէ որ շահը՝ բարեպաշտութիւն կարծեն, մեղքը՝ շնորհք, աշխարհն՝ Աստուած, բուն իրենց կամքը՝ Քրիստոսի օրէնքը, և հետեւապէս դժողքը երկինք: Բայց երբոր քրիստոնեան իր աշխարհային խորհուրդներէն ետ կը քաշէ ինքզինքը և երկինքը Աստուծոյ հետ հաղորդակցութիւն կ'ընէ, իբր թէ Նաբուգոդոնոսորին պէս դաշտի գազաններուն մէջէն իր տէրութեան աթոռը կը բարձրանայ և "խելքը իրեն կը դառնայ"։ Երբոր յաւիտենականութիւնը աչքէ անցունելէն ետև կըրկին վար աշխարհիս վրայ կը նայի, ի՛նչպէս կը դատապարտէ ինքզինքը և յիմար կը սեպէ, Քրիստոսի վրայ իր անհոգ ըլլալուն՝ իր մարմնաւոր հեշտութիւններուն և երկրաւոր հոգերուն համար։ Ի՛նչպէս ծիծաղին համար կ՚ըսէ թէ, Յիմար է, և իր ունայն ուրախութեան համար, թէ Ասոր ըրածը ի՞նչ է։ Ի՛նչպէս իրաւամբ կը խորհի թէ խենդանոցը դարձի գալ չուզող մեղաւորներուն և Քրիստոս ու յաւիտենական փառքը արհամարհողներուն պէս խենդ չկայ։ Ասանկով մեռնելու վրայ եղած մարդը սովորաբար ուրիշներէն աւելի իմաստուն կ՚ըլլայ, որովհետև յաւիտենականութիւնը շատ մօտ կը տեսնէ և անոր վրայ աւելի ազդու խորհուրդներ կ՚ունենայ, քան թէ երբեք ունեցած է առողջութեան ու յաջողութեան ատեն։ Այն ատենը սրբոց ամենադառն թշնամիներէն շատերուն աչքերը կը բացուին և Բաղաամի պէս կ՚աղաղակեն, "Թող իմ անձս արդարներուն մահովը մեռնի, ու իմ վախճանս անոնց վախճանին պէս ըլլայ"։ Բայց թող ան նոյն մարդիկը բժշկուին և կորսնցունեն ապագայ կենաց վրայ իրենց ունեցած ըմբռնումները, և ինչ շուտով անոր հետ հասկացողութիւննին ալ կը կորսնցունեն։ Խօսէ՛ մեռնելու վրայ եղող մեղաւորին՝ աշխարհիս հարստութեանը՝ պատուոյն կամ հեշտութեանցը վրայ և ան քեզի պիտի չպատասխանէ՞, թէ. Ի՞նչ պիտի ըլլայ աս ամէնը ինծի, որ քիչ ատենէն Աստուծոյ առջևը պիտի երևնամ՝ և իմ բոլոր կենացս հաշիւը պիտի տամ։ Ա՛լ *քրիստոնեայ․ Եթէ յաւիտենականութեան կարծուած մեծաւորութիւնը սանկ զարմանալի ներգործութիւններ կ՚ընէ ամբարիշտներու և առջինէն այնքան աւելի իմաստուն կ՚ընէ անոնք, ո՜հ ինչ հազուագիւտ ազդեցութիւններ պիտի յառաջ բերէ քու վրադ՝ եթէ կարող ըլլաս միշտ Աստուծոյ վրայ մտածութիւններով և քու յաւիտենական վիճակիդ վրայ կենդանի խորհուրդներով ապրիլ։ Անտարակոյս հաւատացեալը՝ եթէ աղէկ բանեցունէ իր հաւատքը, սովորաբար աւելի ազդու տեսութիւններ պիտի ունենայ իր առողջութեան ատենը հանդերձեալ կենաց վրայ՝ քան թէ անհաւատը իր մահուան ատենը կ՚ունենայ։*

Երկնաւոր միտքը փորձութեանց դէմ պաշտպանուած է, նաև անոր համար որ իր ըղձացումները բոլորովին դրաւուած են ուրիշ աշխարհի մը բարձրագոյն զուարճութիւններովը։ Շատ սիրողը՝ և ոչ թէ միայն շատ գիտցողը՝ շատ դիւրաւ դէմ պիտի դնէ մեղաց ցանկութիւններուն։ Կամքը այնքան քաղցր հաճութիւն կը զգայ բարութենէն, որքան որ հասկցողութիւնը ճշմարտութենէն. և աս բանին մէջ կը կայանայ քրիստոնէական զօրութեան մեծ մասը։ Եթէ հանապազ երկնից հաճոյական ճաշակը կը վայելես՝ դիւրաւ չես համոզուիր անկէ ետ կենալու։ Չես կրնար համոզել տղայ մը իր անուշեղէն ուտելիքը մէկդի ձըգելու՝ երբոր անոր համը բերանն է։ Երանի թէ շատ ուտէիր ան ծածկուած մանանայէն և յաճախ ճաշակէիր երկնից հաճութիւնները։ Ո՜վ ո՛րչափ պիտի հաստատուէին որոշումներդ և պիտի արհամարհէիր աշխարհիս յիմարութիւնները և սանկ տղայական խաղալիքներով խաղալը ծաղր պիտի ընէիր, եթէ Սատանան գար Պետրոս

Առաքեալին՝ այլակերպութեան լերանը վրայ, ուր կը տեսնէր Մովսէսը և Եղիան՝ որ Քրիստոսի հետ կը խօսէին՝ և բոլոր ան փառքը իր աչքին առջեւը, այնքան դիւրաւ կարող պիտի ըլլա՞ր համոզել որ իր Տէրը ուրանար, ո՛չ : Անանկ ալ եթէ անիկայ հաւատացեալ հոգիի մը գայ՝ անոր Քրիստոսի հետ լեռը յափշտակուած ատենը, ինչ պիտի ըսէ անոր ան հոգին. "Ետի՛ս գնա Սատանայ, կ'ուզես զիս համոզել ընչին հեշտութիւններով և յափշտակել իմ սիրտս աս իմ հանգիստէս : Կ'ուզես՝ որ աս ուրախութիւններս ուրիշի՞ հետ փոխեմ : Որ և իցէ պատիւ կամ հեշտութիւն ասոր կը նմանի՞. կամ թէ ինչ օգուտ պիտի ըլլայ ինծի ան՝ որուն համար աս պիտի կորսնցունեմ" : Բայց Սատանան կը սպասէ մինչև որ վար իջնենք և երկնից ճաշակը մեր բերնէն երթայ և տեսած փառքերնիս անգամ մոռնանք, ան ատենը դիւրաւ սիրտերնիս կը խաբէ : Թէպէտ Իսրայէլացիք վարը կ'ուտեն, կը խմեն և կ'ելլեն իրենց կուռքին առջեւը խաղալու, բայց Մարգարէն Մովսէս լերանը վրայ անանկ չըներ : Ո՛հ, եթէ վերի քաղցրութեան ճաշակին զգացած հաճութիւննիս միշտ մեր հոգիներուն մէջ մնար, ի՛նչ անարգանօք մեղաց կարթերը դուրս պիտի ձգէինք մեր բերաններէն :

Ասկէ 'ի զատ՝ սիրտը երկնից վրայ հաստատուած ատենը՝ ան անձը Աստուծոյ պաշտպանութեանը տակը կ'ըլլայ : Եթէ ան ատենը Սատանան վրանիս յարձակի՝ Աստուած աւելի պատրաստ է մեր պաշտպանութեանը համար օգնելու և անտարակոյս մեր քովը պիտի կենայ և ըսէ, "Իմ շնորհքս հերիք է ձեզի": Երբոր մէկը Աստուածային օրհնեալ ճամբուն մէջն է, մեղաց հրապղըրները անոր շատ չեն ներգործեր։ Ով քրիստոնեայ ընթերցող՝ քու փորձութիւններուդ մէջ աս դեղը գործածէ, այսինքն Աստուծոյ մօտ կեցի՛ր երկնաւոր միտքով մը. Քրիստոսի հետ քու վերի գործդ նայէ՛ և պիտի տեսնես որ՝ ասիկայ ուրիշ բաներէն աւելի ստոյգ օգնութիւն կ՚ըլլայ քեզի։ Կենաց ճամբան խոհեմ մարդը դէպ 'ի վեր կը տանի որ վարի դժոխքէն հեռանայ։ Միտքըդ բե՛ր որ "Նոյ իր դարուն մարդոցը մէջ արդար ու կատարեալ մարդ մըն էր". վասն զի "Աստուծոյ հետ քալեց"։ Յիշէ՛ նաև որ Աստուած ըսաւ Աբրահամին, "Իմ առջևս քալէ՛ և կատարեալ եղի՛ր"։

5. Ինչու սիրտդ ժրաջանութեամբ երկինքի մէջ պահելը քու [illegible] [illegible] [illegible] պէտք [illegible] և քու [illegible] դժուարութիւններուդ մէջ քեզի կենդանութիւն պէտք տայ։ Երկնային քրիստոնեան է կենդանի քրիստոնեան։ Երկինքէն օտար ըլլալնիս է՝ որ մեզ այսպէս թոյլ կ՚ընէ։ Ի՛նչպէս զինուորը զէնքը վտանգը կը դնէ, և նաւավարը փոթորիկներուն ու ալիքներուն մէջէն կ՚անցնի և մեծ դժուարութիւն մը եա չըռներ զանոնք, երբոր անստոյգ ու կորստական գանձի մը վրայ կը խորհին։ Ուրեմն որ՛չափ աշխոյժ ու կենդանի պիտի ըլլայ քրիստոնեան, եթէ յաճախ մտածութիւն ընէ իր յաւիտենական գանձին վրայ։ Անոր համար այսպէս ծանր կ՚ընթանանք և այնքան ծուլութեամբ կը ջանանք, որ շատ քիչ կը մտածենք մրցանակին վրայ։ Դիտէ՛ ան մարդը՝ որ շատ երկինքը կը բնակի իր սրտովը, և պիտի տեսնես որ՝ անիկայ ուրիշ քրիստոնեաներուն պէս չէ. վերը տեսածներէն բան մը կ՚երևի բոլոր իր կատարած պարտաւորութիւններուն և ըրած կեն-

ցաղավարութեանը մէջ։ Եթէ քարոզիչ է, ի՛նչ երկնաւոր ճաշակ մը կը գտնուի իր քարոզներուն մէջ։ Եթէ աշխարհական քրիստոնեայ է, ի՛նչ երկնային համ մը կը զգացուի անոր խօսակցութեանը՝ աղօթքներուն և վարմունքին մէջ։ Աս գործին մէջը կեցի՛ր և ուրիշները պիտի տեսնեն որ քու կենցաղավարութենանդ երեսը կը փայլի, և պիտի ըսեն, Անշուշտ ասիկայ "լեռը Աստուծոյ քովը կեցեր է"։ Բայց եթէ կը կենաս՝ կը գանգատիս թէ թմրած ու թոյլ ես, և Քրիստոս չես կրնար սիրել և ոչ անոր սիրովը ուրախանալ, աղօթքներուդ մէջ հոգի չկայ և ոչ քու կատարած ուրիշ պարտաւորութիւններուդ մէջ, բայց և այնպէս զանց կ'ընես աս կենդանութիւն տուող զբաղմունքը, դուն ես գանգատանացդ տեղի տալու պատճառը։ Մ՛ի թէ քու կեանքդ պահուած չէ՞ Աստուծոյ քովը Քրիստոսի հետ։ Եւ որո՞ւ պիտի երթաս ան կեանքը գտնելու համար, եթէ ոչ՝ Քրիստոսի, և կամ ո՞ւր, եթէ ոչ՝ երկինք, "ուր որ Քրիստոս է։ Դուն չես ուզեր Քրիստոսի գալ որ կեանք ունենաս"։ Եթէ լոյս ու տաքութիւն կ'ուզես՝ ինչո՞ւ արևին մէջ չես կենար։ Այսպէս սրտով երկինքը չընակելուդ համար, հոգիդ մարած կանթեղի պէս և ըրած գործքերդ կրակ չունեցող զոհի պէս են։ Ամէն օր մէյմէկ ածուխ բե՛ր երկնաւոր սեղանէն և տե՛ս թէ զոհդ չա՞յրիր։ Կանթեղդ երկնաւոր բոցէն վառէ՛ և իւղը ամէն օր անկէ լեցո՛ւր ու տե՛ս թէ փառաւորապէս չը՞փայլի՛ր։ Մ՛իշտ աս բորբոքած կրակին մօտը կեցիր և տե՛ս թէ քու սէրդ եռանդուն չը՞լլար։ Աստուծոյ վրայ քու սէրդ պակսած ատենը՝ քու հաւատքիդ աչքը երկի՛նք բարձրացո՛ւր՝ նայէ՛ անոր գեղեցկութիւնը՝ մտածէ՛ անոր գերազանց ըստարօղելեացը վրայ և ըսէ թէ անոր անպատմելի քաղցրութիւնը և կատարեալ բարութիւնը քու սիրտդ պիտի չյափշտակէ՞ ։ Ինչպէս որ աշխատութիւնը ախորժակ՝ ուժ և կենդանութիւն կու տայ մարմնին, անանկ ալ աս երկնային աշխատութիւնները շնորհքը և հոգևոր կեանքը շուտով կը յառաջացունեն ։ Ասկէ 'ի զատ սուտ կամ օտար կրակ մը չէ՝ որ երկինքէն քու զոհերուդ համար կը բերես . երկնից վրայ քու ըրած մտածութիւններովդ սրտիդ մէջ փորփոքած նախանձը շատ հաւանական է՝ որ երկնային նախանձ մը ըլլայ ։ Ասոնց եռանդը միայն իրենց կարդացած գիրքերէն պատճառած է, ոմանցը զգացումներու սաստկութենէն, ոմանցը ճարտարաբան քարոզիչի մը ազդու խօսքերէն . բայց ան որ գիտէ երկնից աս ճամբան և իր եռանդը ան ճշմարիտ աղբիւրէն կը հանէ հանապազ, անոր հոգին պիտի նորոգուի կենաց ջուրովը և պիտի վայելէ ան հոգիին կենդանութիւնը, որ սուրբերուն յատուկ է ։ Ա՛ս " հաւատքով կրնաս Աբելին նման հասարակ մարդոցմէ աւելի աղէկ զոհը մատուցանել, և անով արդար ըլլալդ կրնայ վկայուիլ . քու պատարագներուդ վրայ Աստուծմէ վկայութիւն ըլլալով" թէ անկեղծութեամբ են ։ Երբոր ուրիշները "իրենց մարմինները կը կորեն" Բահաղի քուրմերուն պէս զոհերնին չայրելուն համար, դուն Եղիային հոգին կրնաս շնչել և մտածութեան կառքով բարձրերը ելլել, մինչև որ միանգամայն քու հոգիդ և զոհդ փառաւորապէս բորբոքի, թէպէտ մարմինն ու աշխարհը իրենց թշնամութեան բոլոր ջուրը անոնց վրան հեղուն ։ Մ՛ի ըսեր թէ Մահկանացուները ինչպէս երկինք կրնան ելլել ։ Հաւատքը թևեր* ունի և մտածութիւնը անոր կառքըն է։ Հաւատքը պյրող ապակիի պէս է քու զոհիդ և մտածութիւնով արևին կը բանես անիկայ. միայն թէ շուտով ետ մ'առներ, այլ քիչ մը ատեն բանէ՛ հոն և հոգիդ պիտի զգայ անոր երջանիկ ներգործութիւնը։ Ընթերցող՝ չե՞ս խորհիր երբոր կը տեսնես եռանդուն Քրիստոնեայ մը, կը լսես անոր ջերմեռանդ աղօթքները և շինութիւն տուող խօսքերը, թէ "Ի՜նչ երջանիկ մարդ է աս, երանի՛ թէ իմ հոգիս ալ երանելի վիճակին մէջ ըլլար"։ Ուրեմն ահա ես հիմա քեզ կը խրատեմ Աստուծոյ կողմանէ, քու հոգիդ ճշդութեամբ աս գործին դի՛ր, յաճախ լուացուէ՛ աս Յորդանանին մէջ և քու բորոտ ու թմրած հոգիդ պիտի կենդանանայ, և պիտի "գտնաս որ Իսրայէլի մէջ Աստուած կայ", և կրնաս աշխոյժ և ուրախ կենօք ապրիլ եթէ կամաւ զանց չընես քեզի ընծայուած ողորմութիւնները։

---

* Խանձա ։

6. Յաւիտենական փառքին վրայ հաւատքով յաճախ նայիլը ամեն նեղութեան մէջ [illegible] է։ Աս սփոփանքը հոգինիս զուարթացունելով մեր նեղութիւնները շատ կը թեթևցունէ, կը կարողացունէ մեզ համբերութեամբ և ուրախութեամբ զանոնք կրելու, և այսպէս կը հաստատէ մեր դիտաւորութիւնները որ նեղութեան երկիւղովը զՔրիստոս չձգենք։ Երկինք տանող ճամբան՝ որչափ ալ որ խորտուփորտ ըլլայ՝ կրնա՞յ ըլլալ որ ձանձրալի ըլլայ։ Ի՜նչ քաղցր հիւանդութիւն՝ նախատինք՝ բանտ՝ կամ մահ, որուն հետ մեր ապագայ հանգստեան ճաշակը կը վայելինք։ Ասիկայ նեղութիւնը ետ կը բանէ հոգիէն, անանկ որ միայն մարմինին կարող ըլլայ դըպչիլ։ Եթէ երկնային հանգստեան ան քիչ մը (աւա՜ղ՝ որ շատ քիչ) ճաշակը չունենայի, իմ

նեղութիւններս շատ դառն և մահը աւելի սոսկալի պիտի ըլլային ։ Կրնամ ըսել, "Եթէ չըհաւատայի Տէրոջը բարութիւնը տեսնելու կենդանիներուն երկրին մէջ՝ պիտի մարէի" ։ Եթէ աս խոստացեալ հանգիստը "իմ ուրախութիւնս չըլլար, ան տունը կորսուած պիտի ըլլայի իմ տրտմութեանս մէջ ։ Բան մը կը խնդրեմ Տէրոջմէն, ու անիկայ կ'աղաչեմ, որ կեանքիս բոլոր օրերը Տէրոջը տանը մէջ բնակիմ, Տէրոջը վայելչութիւնը տեսնելու, ու անոր տաճարին մէջ զինքը խնդրելու համար ։ Վասն զի չար օրուան մէջ իր բնակարանին մէջ զիս պիտի պահէ, իր վրանին ծածկոյթովը զիս պիտի ծածկէ, վէմի վըրայ պիտի վերցունէ զիս ։ Ու հիմա իմ գլուխս պիտի բարձրանայ, իմ բոլորտիքս եղող թշնամիներուս վրայ. ու անոր վրանին մէջ ուրախութեան ձայնով զոհեր պիտի մատուցանեմ. պիտի երգեմ ու սաղմոս պիտի ըսեմ Տէրոջը" ։ Քանի որ աս ուրախութիւնները մեզ հաստատ կը բռնեն, նեղութիւնները ոչինչ են մեզի ։ Երբոր հալածանքն ու երկիւղը դռները գոցեն, Քրիստոս տակաւին ներս կրնայ մտնել կանգնիլ իր աշակերտացը մէջ և ըսել, "Խաղաղութիւն ձեզի" ։

Պօղոսն ու Շիղան կրնան երկինքը ըլլալ մինչև անգամ՝ Ներաի բանտը գրուած և շատ վէրքեր ընդունած ու ոտքերնին կոճղի մէջ ամուրցած ատենը" ։ Մարտիրոսները աւելի հանգիստ կը գըտնեն իրենց բոցերուն մէջ, քան թէ անոնց հալածիչները իրենց փառքին ու բռնաւորութեանը մէջ, վասն զի նախատես են ան բոցերուն, որոնցմէ կ'ազատին, և ան հանգստեանը՝ որուն իրենց հըրեղէն կառքը կը տանի զիրենք ։ Եթէ Աստուծոյ Որդին մեր հետը ըլլայ՝ ապահով կ'ըլլանք մենք ան բոցերուն մէջ, որ մեզ մէջը ձգողները կը լափէ։ Աբրահամ իր երկիրէն ելաւ գնաց, ու չէր գիտեր թէ ուր կ'երթայ . . . ինչու որ ինքը կը սպասէր ան հիմերով հաստատուած քաղաքին, որուն ճարտարապետը ու արարիչը Աստուած է"։ Մովսէս "աւելի մեծ հարստութիւն սեպեց Քրիստոսի նախատինքը, քան թէ Եգիպտոսի գանձերը. ինչու որ դիտելով կը սպասէր վարձքի հատուցմանը. Եգիպտոսը թողուց ու չվախցաւ թագաւորին բարկութենէն. ինչու որ համբերեց՝ որպէս թէ Անտեսանելին կը տեսնէր"։ "Ուրիշներն ալ չարչարուեցան ու չընդունեցին ազատութիւնը, որ լաւագոյն յարութեան հասնին"։ Մինչեւ անգամ Յիսուս՝ "մեր հաւատքին առաջնորդը ու կատարողը ան ուրախութեանը համար որ իր առջեւը կեցած էր, խաչը յանձն առաւ. ամօթը արհամարհեց, ու Աստուծոյ աթոռին աջ կողմը նըստաւ"։

Ասիկայ հաւատքին պատուական օգուտն է. հաւատքը միջոցն ու վախճանը մէկտեղ կը տեսնէ։ Մեր անհամբերութեանը և Աստուծոյ վրայ յանցանք գտնելնուս մեծ պատճառը աս է՝ որ մենք միայն չարիքին վրայ կը նայինք, ու մեր խորհուրդները չենք հաստատեր անկէ անդին եղածին վըրայ։ Անոնք որ Քրիստոս միայն խաչին վրայ և գերեզմանին մէջ կը տեսնեն՝ գլուխնին կը շարժեն և կորսուած կը կարծեն զինքը, բայց Աստուած կը տեսնէ անոր մեռնիլը՝ թաղուիլը՝ յարութիւն առնելը՝ փառաւորուիլը, և աս ամէնը մէկ հայեցուածքով։ Հաւատքը աս կողմանէ Աստուծոյ կը նմանի, եթէ խոստմունքի գիտակը ունենայ իրեն օգնելու։ Կը տեսնենք որ Աստուած մեզ գետնին տակը կը թաղէ, բայց նախատես չենք ան յարութեանը, երբ ամէնս պիտի կենդանանանք ։ Եթէ պայծառ կերպով տեսնէինք երկինքը՝ իբրև Աստուծոյ մեզի ըրածներուն վախճանը, անշուշտ ոչ մէկ ըրածը մեզի վշտալի պիտի ըլլար ։ Եթէ Աստուած անգամ մը մեզ աս կերպ կարողութեան հասցունէ, ան ատենը պիտի տեսնենք՝ որ թէպէտ երկինքն ու մեղքը շատ հեռու են մէկզմէկէ, սակայն երկինք ու բանտ կամ աքսոր՝ երկինք ու կէտ ձուկին փորը կամ առիւծներուն գուբը՝ երկինք ու մաշեցունող հիւանդութիւն կամ մահ՝ մէկզմէկէ հեռու բաներ չեն ։ Այլ ինչպէս որ "Աբրահամ տեսաւ Քրիստոսի օրը և ուրախացաւ", անանկ ալ մենք մեր բոլորովին ինկած վիճակին մէջ կրնանք տեսնել ան օրը՝ որ Քրիստոս մեզի հանգիստ պիտի տայ, և անով ուրախանալ ։ Աղաչեմ քեզի ով քրիստոնեայ Աւետարանին պատուոյն և քու հոգւոյդ աղէկութեանը համար, մի՛ ձգեր աս երկնային արուեստը՝ որ սորվիս քու յետին նեղութեանդ ատենը, որ ատեն շատ կարօտ ես գործածել անիկայ ։ Ան որ սուրբ Աթանասիոսին պէս "կը տեսնէ Աստուծոյ փառքը և Յիսուսն ալ որ Աստուծոյ աջ կողմը կը կայնի", հանդարտութեամբ կը տանի քարի անձրևներուն ։ "Տէրոջը ուրախութիւնը մեր զօրութիւնն է". և աս ուրախութիւնը մեր ուրախութեան աղբիւրէն ելլելու է. և եթէ առանց մեր զօրութեանը քալենք, ո՞րչափ պիտի գիմանանք ։

7 . Ան՝ որուն կենցաղավարութիւնը երկինքն է, ան է ճշմարիտ Քրիստոնեան այն իր [illegible] [illegible] ։ Երբոր մարդ մը օտար երկրի մը մէջ է, ո՛րքան կ'ուրախանայ երբոր իր քաղաքացիներէն կամ իր ազգէն մէկը կը գտնէ. ո՛րչափ զուարճա-

լի շատ է մէկտեղ խօսիլ իրենց հայրենեացը վըրայ և իրենց երկրին ճանչուորներուն և գործքերուն վրայ ։ Ի՛նչ զուարճութիւնով խօսեցաւ Յովսէփ իր եղբայրներուն հետ, և հարցուց իր հօրը և իր Բենիամին եղբօրը վրայ ։ Անանկ հաճելի չէ՞ քրիստոնեային ալ՝ խորհրդով ու յոյսով վեր երկինքը բարձրացող եղբայրներուն հետ խօսիլ և հարցունել իր Հօրը և իր Տէրոջը Քրիստոսի վրայ ։ Երբ աշխարհասէր մարդը աշխարհէն ՚ի զատ բանի մը վրայ չխօսիր, և ուսումնականին խօսակցութիւնը մարդկային ուսման վրայ է, և հասարակ քրիստոնեայինը իր պարտաւորութեանցը վրայ․ երկնային մարդը կը խօսի երկինքին վրայ և իր հաւատքին տեսած զարմանալի փառքին վրայ, և ան երջանիկ տեսութեանը վըրայ, որով մենք հոն քիչ ատենէն պիտի տեսնուինք մէկզմէկու հետ ։ Ո՛հ․ ո՛րչափ սիրելի և օգտակար են անոր խօսակցութիւնները ։ Ի՛նչպէս սրտին կը թափանցեն անոր խօսքերը և կը կակուղցունեն անիկայ, և ունկնդիրները ուրիշ մարդ կ՚ընեն ։ “Անոր խրատը անձրևի պէս պիտի կաթէ, և անոր խօսքը ցօղի պէս պիտի իջնէ․ անձրևի պէս կանանչեղենի վրայ, ու առատ անձրևներու պէս խոտի վրայ․ քանզի Տէրոջը անունը պիտի կանչէ և իր Աստուծոյն պատիւ պիտի տայ”։ Երկնից վրայ ըրած իր անոյշ խօսքերը ան ‘Նարդոսի պատուական եղին շիշին” նման է, որ “Քրիստոսի գլխուն վրայ թափուելով տունը եղին անուշահոտութեամբը լեցուեցաւ”։ Անոր մօտ եղողները սփոփանք ու քաջալերութիւն կը գտնեն անկէ ։ Երանելի է ան ժողովուրդը՝ որ երկնային հոգիի տէր քարոզիչ մը ունի ։ Երանելի են ան զաւկըները ու ծառաները՝ որ երկնային հոգիի տէր

Հայր կամ տէրունին: Երանելի է ան մարդը՝ որ երկնային հոգիի տէր ընկեր մը ունի, որ իր ճամբաներուն վրայ կը հսկէ, տկարացած ատենը կը զօրացունէ, տրտմած ատենը կ'ուրախացունէ. և կը մխիթարէ ան մխիթարութիւնովը որով ինք շատ անգամ 'ը մխիթարուի Աստուծմէ: Աս ան է՝ որ քու հոգւոյ կենացդ կրակը միշտ կը փչէ՝ որ հրահրէ, և քու հոգիդ Աստուծոյ կը քաշէ, և Սամարացի կնկանը պէս կ'ըսէ, "Եկուր տես մէկ մարդ մը՝ որ ըսաւ ինծի ամէն ինչ որ գործեր եմ", մէկ մարդ մը որ հոգիներնիս մահու չափ սիրեց: "Արդեօք անիկա՞ է Քրիստոսը": "Օ Աստուած ու Անիկայ ճանչնալը յաւիտենական կեանք չէ՞": Անոր փառքը տեսնելը սուրբերուն փառքը չէ՞: Եկուր աս մարդուն տունը և նստէ անոր սեղանը, և քու հոգիդ երկնային խորտիկներով պիտի կերակրէ. անոր հետ ճանապարհորդակից եղիր, ան քեզ կ'առաջնորդէ և կը զօրացունէ երկնից ճամբուն մէջ. անոր հետ գործի ընկեր եղիր, և քեզի խորհուրդ պիտի տայ "պատուական մարգարիտը" գնելու: Եթէ անիրաւութիւն ընես անոր, կրնայ ներել քեզի՝ երբոր կը խորհի թէ Քրիստոս իր մեծագոյն յանցանքները ներած է: Եթէ բալկանաս, ան հեզ կ'ըլլայ խորհելով իր երկնաւոր վարդապետին հեզութիւնը. կամ եթէ քեզի սըրդողի՝ շուտով կը հաշտուի, երբոր կը մտածէ թէ երկինքը յաւիտեան բարեկամ պիտի ըլլաք մէկզմէկու: Աս է բուն քրիստոնեան. և ամէն անոր քովը եղողները անոր ազդեցութիւնովը լաւագոյն կ'ըլլան: Ո՛րչափ անօգուտ է բոլոր ուրիշ տեսակ քրիստոնեաներուն ընկերութիւնը՝ ասոր հետ բաղդատելով: Եթէ երկինքէն մարդ մը գար, ո՜րչափ պիտի փափաքէին մարդիկ լսել՝ թէ ինչ լուր ունի միւս աշխարհէն, ինչ տեսիլ է, և ինչ բաներ կը վայելէն հոն Աստուծոյ օրհնեալները։ Աս մարդը իրենց ամենէն աղէկ ընկեր՝ և խօսակցութիւնը ամենէն օգտակար պիտի չսեպէ՞ն։ Արդեօք ինչո՞ւ համար սուրբերուն ընկերութիւնը աւելի չեն յարգեր և անոնց աւելի բան չեն հարցուներ ու անոնց խօսակցութենէն աւելի զուարճութիւն չեն գտներ։ Վասն զի ամէն սուրբ՝ անձամբ հոն պիտի երթայ՝ և շատ ատեն հոգիով հոն է· ու շատ անգամ Աւետարանին հայելիին մէջ տեսած է։ Ես աւելի կ'ընտրեմ մէկ երկնաւոր միտք ունեցող քրիստոնէի մը ընկերութիւնը, քան թէ ամենէն գիտնական վիճաբանողներուն կամ բարձր աստիճանի իշխանազուն անձանցը։

8. Ոչ մէկը այնքան հե------է Ա------ծ· որքան որ ան, որուն կենցաղավարութիւնը երկինքն է։ Նախատինք չէ՞ մէկ հօր մը, որ իր զաւկըները պաշտօնեաներուն կերակուրը ուտեն՝ պատռտած հանդերձներ հագնին ու միայն սրիկաներու և մուրացկաններու հետ պտըտին։ Մ՝եր երկնաւոր Հօրն ալ անանկ չը՞լլար, երբոր ինքզինքնիս անոր զաւկըները կը կոչենք ու երկրաւոր բաներով ինքզինքնիս գոհ ընելու կ'աշխատինք, և կերպարանքնիս աշխարհի կերպարանքի պէս է, ու սըրտերնիս հողին կը փակչի և յաւէտ անոր հետ մըտերիմ է, քան թէ միշտ մեր Երկնաւոր Հօրը։ Արդարև մենք թագաւորի զաւկըներէ վար կ'ապրինք, և ոչ թէ մեր յոյսերուն բարձրութեանը՝ մեր Հօրը տանը աստիճանին և իր սուրբերուն համար ըրած մեծ պատրաստութեանը համեմատ։ Աղէկ է որ գթած Հայր մը ունինք, որ թէ և իր զաւկըները պատռտած հանդերձներով ալ ըլլան,

տակաւին զանոնք իբրև զաւակ կ'ընդունի ։ Եթէ ան առաջ մեր վրայ սէր չցուցնէր, ոչ մենք՝ ոչ ալ ուրիշները կրնայինք գիտնալ անոր ժողովուրդը ըլլալնիս ։ Բայց երբոր քրիստոնեայ մը կրնայ մտքովը վերը բնակիլ և ուրախանալ անտեսանելի բաներով, որչափ պատիւ ու փառք է Աստուծոյ ասանկ մէկը ։ Տէրը վկայութիւն կուտայ անոր համար, թէ աս մարդը ինծի կը հաւատայ, խօսքիս կը վստահի, իմ խոստմունքիս վրայ կ'ուրախանայ՝ տակաւին խոստացուած բանը ձեռքը չանցած, կրնայ շնորհակալ ըլլալ ան բաներուն համար որ իր մարմնաւոր աչքերը բնաւ տեսած չեն. անոր ուրախութիւնը մարմինի վրայ չէ, անոր սիրտը ինծի հետ է. իմ ներկայութիւնս կը սիրէ և անշուշտ պիտի վայելէ անիկայ իմ թագաւորութեանս մէջ յաւիտեան ։ "Երանի անոնց՝ որ տեսած չեն ու կը հաւատան ։ Զիս փառաւորողները պիտի փառաւորեմ"։ Աստուած ինչպէս փառաւորուած սեպեց ինքզինքը Քաղեբին ու Յեսուին ձեռքովը, երբոր գացին խոստացւած երկիրը և ան տեղի պտուղներուն օրինակը իրենց եղբայրներուն բերին, և աղէկ խօսեցան ան բարի երկրին վրայ ու ժողովուրդը քաջալերեցին ։ Ի՜նչ խոստմունք մը ու վարձք մը ընդունեցին ։

9. Ան հոգին որ իր սէրը վերի բաներուն վըրայ չդնէր, անհնազանդութիւն կ'ընէ Աստուծոյ Հոգին, և կը զրկուի անոր շնորհալից և հաճելի յայտնութիւններէն ։ Ան նոյն Աստուածը՝ որ հրաման ըրաւ քեզի, որ հաւատաս և քրիստոնեայ ըլլաս՝ հրամայեց նաև որ "վերի բաները փնտռես, ուր որ Քրիստոս կը նստի Աստուծոյ աջ կողմը, և վերի բաները մտածես, ոչ թէ աս երկրիս վրայինները"։ Ան նոյն Աստուա-

ծը որ արգիլեց քեզի մարդասպանութիւն՝ գողութիւն՝ կամ շնութիւն ընելը, արգիլեց նաև աս մեծ պարտաւորութիւնը զանց ընելը, և կը համարձակիս կամաւ անհնազանդ ըլլալ անոր: Ինչո՞ւ համար մէկին խիղճ կ'ընես ու մէկալին չես ըներ: Աս բանը որ քու հանգստութենդ է, ան քեզի պարտք ալ դրաւ ընել անիկայ, որ կրկին կապով արգիլուիս քեզի տրուած ողորմութիւնները մէկդի ձգելէն: Ասկէ 'ի զատ եթէ չքանեցունես աս երկնային մտածութիւնը, երկնից վրայ բոլոր ան ամենափառաւոր ստորագրութիւնները՝ մեր ապանի երանութեանը վրայ ան բոլոր յայտնութիւնները և մեր հանգստեանը պատուական խոստմունքները՝ ոչ ուրիշ բան՝ այլ կորսուած են քեզի: Ասոնք չե՞ն Սուրբ Գրոց երկինքին վրայ աստղերը և Աստուծոյ գրքին մէջի ոսկեղէն տողերը: Ինծի անանկ կը թուի թէ, եթէ աշխարհը քեզի տան, աս խոստմունքներուն մէկ հատէն անցնելու չես: Ինչպէս որ երկինքը բոլոր մեր ընդունած ողորմութիւններուն կատարելութիւնն է, անանկ ալ Աւետարանին մէջ՝ անոր խոստմունքները Աւետարանին բուն հոգին են: Իրաւ է որ Աստուծոյ բերնէն ելած մէկ հատիկ մխիթարական խօսքը այնքան արժէք ունի, որ աշխարհիս բոլոր հանգստութիւնները անոր քովը բան մը չեն արժեր: Եւ սակայն ատանկ պատուական խօսքերը զանց կ'ընես ու մէկդի կը ձգես: Աստուած ինչո՞ւ իր խորհուրդները այնչափ պիտի յայտնէ և առաջուց պիտի իմացունէ մեզի մեր ունենալու ուրախութիւնները, եթէ ոչ՝ անոր համար որ գիտնանք և ուրախանանք: Եթէ մեր երանութիւնը առաջուց գիտնալու ուրախութիւնովը մեզ լեցունելու համար չըլլար, կրնար ըլլալ որ Աստուած իր դիտաւորութիւնը իր քովը պահէր և բնաւ մեզի չիմացունէր՝ մինչև որ անիկայ վայելելու ըլլայինք ։ Մինչև անգամ մեր հանգիստը ձեռք ձգած ատեննիս ալ կրնար ծածկել մեզմէ անոր յաւիտենական ըլլալը ․ և ան ատենը՝ անիկայ կորսնցունելու վախը կը պակսեցունէր մեր ուրախութեան քաղցրութիւնը ։ Բայց այնպէս հաճոյ թուեցաւ մեր Հօրը՝ որ բանայ իր խորհուրդը և մեզի գիտցունէ իր սրտին բուն դիտաւորութիւնը , որ մեր ուրախութիւնը կատարեալ ըլլայ և կարող ըլլանք ապրիլ իբրև ասանկ թագաւորութեան մը ժառանգներ ։ Եւ արդ՝ մենք աս ամէնը ո՞նց ընենք ։ Աշխարհիս հոգերովը և տրտմութիւններովը ապրինք և Տէրը աս յայտնութիւնները մեզի բնաւ չըրածի պէս անոնցմով չուրախանա՞նք ։ Եթէ թագաւորը քեզ իրեն բդեշխ ընելու խօսք տար , ո՞րչափ անգամ աչքիդ առջևը պիտի բերեիր ան պաշտօնը և ինչ հաճելի խորհրդածութիւններ պիտի ընէիր անոր վրայ մինչև հասնէիր ան պատիւին ։ Եւ հիմա Աստուած քեզի երկնից թագաւորութիւնը տալ խոստացեր է , և դուն երեսէ ձգուած կը թողուս անիկայ , որպէս թէ մոռցեր ես ։ Երանի՛ թէ սրտերնիս յոյսերնուս չափ երկինք բարձրանային և յոյսերնիս ալ աս անսխալ խոստմունքներուն չափ հաստատ ըլլային ։

10․ Իրաւունքը ան է որ մեր սիրտը Աստուծոյ վրայ ըլլայ , քանի որ Աստուծոյ սէրը [illegible] [illegible] մեր [illegible] է ։ Եթէ փառաց Տէրը կրնայ այնքան վար ծռիլ որ սիրտը մեղանչական հողին վրայ դնէ , ինծի անանկ կու գայ թէ մենք դիւրաւ համոզուելու ենք սրտերնիս Քրիստոսի և յաւիտենական փառքին վրայ դնել , և մեր սրտին փափաքներովն ու հանապազօրեայ մտածու-

Թիւններովը ելլել անոր որ ինք այնչափ կը խոնարհի մէջի։ Ո՛վ քրիստոնեայ, չե՞ս զգար որ Աստուծոյ սիրտը քու վրադ հաստատուած է, և քու՝ ինքզինքդ ալ՝ զանիկայ ալ մոռցած ատենդ անգամ, ան տակաւին քեզ գթած սիրով կը հոգայ։ Ամէն օր իր ողորմութիւնները ետեւէդ չը՞խրկեր. քու հոգիիդ վրայ իր ներգործութիւնները չը՞կատարեր. քու մարմինդ չը՞կերակրեր, և թէ հոգիդ ու թէ մարմինդ չը՞պաշտպաներ։ Շարունակ քեզ սիրոյ բազուկներով չը՞գրկեր և խօսք չը՞տար թէ, "Ամէն բաները բարիի գործակից պիտի ըլլան քեզի". և բոլոր իր վարմունքը քու ամենամեծ օգուտիդ չը՞յարմարցըներ. և "իր հրեշտակներուն չա՞պսպրեր քեզի համար" որ հոգ տանին վրադ։ Եւ դուն կրնաս վարի ուրախութիւններով յափշտակուիլ և մոռնալ քու Տէրդ՝ քանի որ ան չմոռնար քեզ։ Ո՜հ. սոսկալի՜ ապերախտութիւն։ Երբոր ան՝ իր մեր վրայ ունեցած սիրոյն վրայ կը խօսի՝ մինչ ըրէ ինչ կ՚ըսէ. "Սիոնը ըսաւ, Եհովան զիս թողուց, ու Տէրը զիս մոռցաւ։ Միթէ կնիկը իր կաթնկեր մանուկը կրնա՞յ մոռնալ, անանկ որ իր որովայնին ծնունդեանը վրայ չգթայ. Թէ և անոնք մոռնան, բայց ես քեզ պիտի չմոռնամ։ Ահա ես քեզ իմ ձեռացս մէջ նկարագրեցի. քու պարիսպներդ միշտ իմ առջևս են"։ Եսայ. ԽԹ. 14—16։ Բայց երբոր մեր իր վրայ ունեցած համարումներնուս վըրայ կը խօսի, բանը ուրիշ կերպ կ՚ըլլայ։ "Միթէ կոյսը իր զարդերը կամ հարսը իր գօտին կը մոռնա՞յ. բայց իմ ժողովուրդս անթիւ օրեր զիս մոռցաւ"։ Երեմ. Բ. 32 Որպէս թէ ըսէր. "Մէկ առտու մը մարմինդ ծածկել և ունայն հանդերձներդ հաջուիլը չես մոռնար. և ասոնք քու Տէր

Աստուծմէդ աւելի՞ արժէք ունեցող բաներ են. և քու յաւիտենական կեանքէդ աւելի՞ հարկաւոր են։ Բայց և այնպէս օրերով կը մոռնաս ասոնք"։ Պատճառ չտանք Աստուծոյ՝ որ այսպէս վիճաբանի մեզի հետ։ Այլ թող մեր հոգիները Աստուծոյ բարձրանան և ամէն առտու դիմաւորեն անիկայ և մեր սիրտերը ամէն բոպէ դէպ 'ի անոր ըլլան։

11. *Մեր սիրտը շարունակ երկնից վրայ ըլլալու է,* վասն զի շատ մեր քաղաքացութիւնն [illegible] անոր, և մեր յաւիտենական օթեւանը անոր վրայ է։ *Հոն զետեղած է մեր Հայրը իր աթոռը։ Մենք կը կոչենք զինքը, "Ով մեր Հայրը, որ երկինքն ես"։ Անարժան զաւակներ՝ որ կրնան անանկ անձնատուր ըլլալ իրենց խաղալիքներուն, որ չխորհին ասանկ Հօր մը վրայ։ Հոն է նաև Քրիստոս՝ մեր գլուխը՝ մեր Տէրը՝ և մեր կեանքը. և անոր չնայինք և հաղորդակցութիւն չընե՞նք անոր հետ կարելի եղածին չափ յաճախ՝ մինչև որ հասնինք զինքը երես առ երես տեսնելու։ "Որովհետև պէտք է որ երկինքը ընդունի զանիկայ մինչև ան ատենները՝ որ ամէն բաները կարգադրուին", վասնորոյ թող անոր հետ մեր սիրտերն ալ ընդունին։ Հոն է "Նոր Երուսաղէմն ալ, որ մեր ամենուն մայրն է"։ Նաև հոն է մեր մեծ եղբայրներուն բազմաթիւ խումբը։ Հոն են մեր բարեկամները և ճանչուորները որոնց մարմինով եղած ատեննուն ընկերութիւնը շատ հաճելի էր մեզի, և անոնց բաժանմանը վրայ շատ ողբացինք. և աս բանն ալ քու խորհուրդներդ հոն չը՞քաշեր։ Անոնք երկրի վրայ ուր որ ալ ըլլային, պիտի երթայիր տեսութիւն ընէիր անոնց հետ. և ինչո՞ւ համար հոգիով աւելի յաճախ տեսութիւն չես ըներ անոնց հետ, և հոն անոնց հետ տեսնուելու*

խորհրդովը առաջուց չէր ուրախանար։ "Սօկրատէս կ՚ուրախանար որ պիտի մեռնի, վասն զի կը համարէր թէ պիտի տեսնէ Հոմերոսը՝ Հեսիոդոսը և ուրիշ երևելի անձինքը։ Որչափ աւելի կ՚ուրախանամ ես՝ ըսաւ բարեպաշտ ծեր քարոզիչ մը, որ վստահ եմ թէ պիտի տեսնեմ Քրիստոս իմ փրկիչս՝ Աստուծոյ յաւիտենական Որդին իր առած մարմնովը, այնքան բազմաթիւ իմաստուն՝ սուրբ և հռչակեալ նահապետներէն՝ մարգարէներէն և առաքեալներէն 'ի զատ", և այլն։ Հաւատացեալ մը երկինք նայելու է, և սրբոց երանելի վիճակը մտածելով ինքնիրենը այսպէս խորհելու է. "Թէպէտ ես տակաւին ձեզի հետ կենալուս երջանկութիւնը չեմ վայելեր, սակայն ասիկայ իմ հանապազօրեայ մխիթարութիւնս է որ դուք Քրիստոսով իմ եղբայրներս և իմ ընկերակիցս էք, և անոր համար ձեր ուրախութիւնը իմ ուրախութիւնս է, և ձեր փառքը՝ ձեզի հետ իմ աս մերձ յարաբերութիւնովս՝ իմ փառքս է. մանաւանդ քանի որ կը հաւատամ նոյն Քրիստոսին և կը բռնեմ նոյն հաւատքը և հնազանդութիւնը, որով դուք այսպէս փառաւորուեցաք, և հոգիով ձեզի հետ կ՚ուրախանամ և իմ հանապազօրեայ մտածութիւններուս մէջ ձեր երջանկութեանը վրայ կը խնդամ"։

Դարձեալ՝ մեր տունը և հայրենիքը վերն է, "Վասն զի գիտենք որ եթէ մեր վրանի նման երկրաւոր տունը քակուի, մէկ շինուածք մը ունինք Աստուծմէ, անձեռագործ տուն մը՝ յաւիտենական՝ երկինքի մէջ"։ Բ Կորնթ. Ե. Ա։ Ուրեմն ինչու համար աւելի յաճախ չենք նայիր անոր և "չենք հառաչեր մեր երկնաւոր բնակութիւնը հագնելու փափաքելով"։ Մեր հայրենիքը՝ եթէ շատ նուաստ ալ ըլլայ, անշուշտ չենք մոռնար, վասն զի մեր հայրենիքն է։ Եթէ օտար երկիր մը քըշուած ըլլայիր, ո՛րքան յաճախ հայրենեացդ վրայ պիտի ըլլային քու խորհուրդներդ։ Ու ինչո՞ւ անանկ չեն երկինքին վրայով։ Այս երկրաւոր բնակարաններս ժամանակաւոր է, ամէն ժամ կ'ըսպասենք, որ անկէ պիտի բաժնուինք և ալ չտեսնենք։ Մենք հոս պանդուխտ ենք, ու մեր հայրենիքը երկինքն է։ Մենք ժառանգ ենք և ան է մեր ժառանգութիւնը՝ "անեղծ ու անարատ և անթառամ ժառանգութիւն մը՝ որ երկինքը պահուած է մեզի"։ Մենք հոս շարունակ նեղութեան ու կարօտութեան մէջ ենք, և մեր ստացուածքը հոն կը կենայ, որ է "լաւագոյն և մնայուն ստացուածք"։ Այլ և մեր հոգիներուն իսկ յոյսը հոն է. մեր նեղութեան ատենը ապաստելու յոյսը, հոս տառապանաց ատեն երջանիկ ըլլալու յոյսը, բոլոր աս "յոյսը երկինքը կը պահուի մեզի"։ Ինչո՞ւ համար՝ սիրելի քրիստոնեայք, այնքան շատ կապակցութիւն ունինք, բայց քիչ խորհուրդ ունինք ան տեղին վրայ, այնքան մեծ յարաբերութիւն և այնքան քիչ սէր։ Կը վայլէ՞ մեզի այնքան զուարճանալ օտարներուն ընկերութեամբը՝ որ մոռնանք մեր Հայրը և Տէրը, կամ թէ այնքան հաճութիւն զգալ մեր ատողներէն և վշտացնողներէն որ մոռնանք մեր ամենապատուական և խիստ սիրելի բարեկամները. կամ թէ այնքան սիրել ու ետևէ ըլլալ ինչքին ու անցաւոր բաներուն, որ մոռնանք բուն մեր ստացուածքը և գանձը. կամ այնքան ճնշուած ըլլալ վախերով և կարօտութիւններով, որ մոռնանք մեր յաւիտենական ուրախութիւնը և հանգիստը Աստուած մեզ իր ստացուածքը կը սեպէ և կը հաստատէ թէ մենք իր ժողովուրդը ըլլալնուս համար և մեզ աշխարհէն ընտրած ու զատած ըլլալուն համար մեզի աղէկ պիտի ընէ։ Արդեամբ մենք ինչո՞ւ զինքը մեր բաժինը չենք սեպեր և այնպէս մեր սիրտերը վեր դէպ ՚ի իրեն չենք բարձրացըներ, վասն զի ան բուն մեր Աստուածն է և ան տեղը բուն մեր ստացուածքը։ Մարդիկ աշխարհասէր իրենց բաները չափէն աւելի կը սիրեն, չափէն աւելի կը յարգեն և չափէն աւելի հոգ կը տանին անոնց վրայ։ Երանի՛ թէ կարող ըլլայինք մեր ժառանգութեանը արժանին կէսին չափ հոգ տանիլ և կէսին չափ յարգել։

12. Մտածէ նաև որ Երկինքէն ՚ի [illegible] բան մը կայ [illegible] անոր վրայ պատրաստելու [illegible]։ Եթէ քու սիրտդ Աստուծոյ չտաս՝ որո՞ւ պիտի տաս։ Եթէ քու յաւիտենական հանգիստդ չհոգաս՝ ի՞նչ բան պիտի հոգաս։ Ուրիշ աստուած մը գտե՞ր ես, կամ ուրիշ բան մը որ յաւիտենական հանգստեան տեղ բանէ քեզի։ Երկրի վըրայ յաւիտենական երջանկութիւն մը գտա՞ծ ես։ Ո՞ւր է. ի՞նչ բանէ կը բաղկանայ. ո՞վ է գտնողը. ո՞վ է վայելողը, ո՞ւր կը կենայ ան մարդը. անունը ի՞նչ է։ Կամ թէ դո՞ւն ես միայն որ երկրի վրայ երկինք գտեր ես։ Ա՛հ խեղճ ողորմելի. քու գտուածներուդ մի վստահիր. քու շահերդ վրայ մի պարծենար՝ մինչև որ փորձը քեզի չցուցնէ թէ պարծենալու է։ Ինքզինքդ մի նեղեր երկրի վրայ շինած բանի մը ակնկալելովդ՝ վախնալով որ չըլլայ թէ փորձը քու հոգիիդ կորուստովը ընես, վասն զի աւելի դիւրին կերպով կրնաս ստուգել բանը, որ է աստուածային բանին տուած զգուշութիւններովը և քեզմէ առաջ եղող հազարաւոր հոգիներուն կորուստովը։ Եթէ Սատանան հանէր քեզ փորձութեան լեռը և ցուցընէր քե-

զի աշխարհի բոլոր թագաւորութիւնները և անոնց փառքը", անոնց մէջ բան մը չէր կրնար ցուցընել՝ քու խորհրդածութեանդ արժանի, ալ ուր կը մնայ քու հանդիստէդ նախապատիւ սեպելու արժանի բան մը։ Արդարև մեր պարտաւորութիւններուն և հարկին պահանջածին չափ յանձնառու ըլլալու ենք վարի բաները հոգալու, սակայն ո՞ւր է ան մարդը որ ինքզինքը աս սահմաններուն մէջ բռնէ։ Բայց և այնպէս եթէ մեր հոգերը ու խորհուրդները կրցածնուս չափ թեթևցունենք ալ՝ տակաւին ամենէն քիչն ալ դառն ու տաժանելի է։ Ո՜վ քրիստոնեայ, իմացի՛ր բոլոր աս բաներուն ունայնութիւնը և վերի բաներուն պատուականութիւնը։ Եթէ քու խորհուրդներդ երթան՝ բոլոր աշխարհ պտըտին աշխատասէր մեղուի պէս ծաղիկէ ծաղիկ՝ արարածէ արարած, ան բաներուն յաւիտենականութեան հետ ունեցած վերաբերութիւններէն ժողվուածներէն 'ի զատ մեղր կամ անուշ չեն կրնար բերել։ Թէպէտև Աստուծոյ ամէն ճշմարտութիւնները պատուական են և պէտք է պաշտպանել, սակայն ճշմարտութեան բոլոր ուսմունքն ալ մեր հանդստեանը վերաբերութիւնովը ըլլալու է, վասն զի բոլորովին ճշմարիտ է ան խօսքը թէ, "Կրօնքի մէջ սնոտի վիճաբանութիւն սիրողներուն սիրտը Աստուծոյ սիրոյն մէկ կայծովը տաքցած չէ"։ Իսկ ազգային ու եկեղեցական գործքերուն պէտք է հոգ տանիլ նկատմամբ իրենց յաւիտենականութեան հետ ունեցած վերաբերութեանը, այսինքն արժան է բոլոր ջանքով զգուշութիւն ու հոգ ունենալ անոնց վրայ, որովհետև անոնք Աստուծոյ նախախնամութիւնը կը պարզեն և կը ծառայեն Աւետարանը և Քրիստոսի թագաւորութիւնը հաստաելու՝ և հետևապէս մեր և մեր յաջորդաց հոգիներուն փրկութեանը : Մինչև անգամ աշխարհիս մէջ ըրած բոլոր գործքերնիս՝ առնելնիս՝ ծախելնիս՝ ուտելնիս՝ խմելնիս՝ տուն շինելնիս՝ ամուսնանալնիս՝ մեր խաղաղութիւնը և պատերազմը՝ քանի որ հանդերձեալ կենաց վերաբերութիւն չունին, հապա միայն մարմնին հաճութեանը կը ծառայեն, քրիստոնեայի մը յաճախ խորհրդածութեանը արժանի չեն : Եւ արդ՝ քու խիղճդ ալ չը՞սեր թէ երկինքէն և անոր հասնելու ճամբէն զատ հոգ ընելու արժանի բան չկայ :

Հիմա ո՛վ ընթերցող, աս խորհրդածութիւնները ծանրակշի՞ռ են՝ թէ ոչ : Քու սիրտդ վերի բաներուն վրայ պահելը քու պարտքդ ըլլալը կրցի՞ ապացուցանել՝ թէ ոչ : Եթէ ըսես՝ Ո՛չ, վստահ եմ որ խղճիդ դէմ կը վկայես : Եթէ կը խոստովանիս որ համոզուեցար անիկայ քու պարտաւորութիւնդ ըլլալը, քու ալ լեզուդ քեզ պիտի դատապարտէ և այդ խոստովանութիւնը քեզի դէմ պիտի բերուի, եթէ կամաւ զանց ընես աս քու բերնովդ ընդունած պարտաւորութիւնդ : Դուն կատարելապէս յօժարութիւն ունեցիր, և գործին կէսէն աւելին եղած կ'ըլլայ : Ես հիմա քանի մը պարզ հրամաններ ունիմ տալու աս մեծ գործին մէջ քեզի օգնելու համար . բայց՝ աւա՜ղ, որ պարապ է ըսել զանոնք, եթէ դուն զանոնք 'ի գործ դնելու յօժար չըլլաս : Սակայն ես կ'առաջարկեմ անոնք քեզի, և Տէրը համոզէ քու սիրտդ ան գործը ընելու :

ԺԻ

ու-ՃԷ

ԳԼՈՒԽ ԺԲ

Խորհուրդներ թէ ինչպէս վարելու է երկրի վրայ երջանաւոր կեանք :

Որչափ որ դուն երկնային կենցաղավարութեան մխիթարութիւններուն յարգը գիտես, նոյնչափ հիմա քեզի կը պատուիրեմ Աստուծոյ կողմանէ, նախ զգուշութեամբ հրաժարիլ քանի մը վտանգաւոր արգելքներէն, և ապա հաւատարմաբար և ջանիւք կատարել ան պարտաւորութիւնները որ մասնաւորապէս կ'օգնեն քեզի երկնային վարք մը ստանալու :

Նախ՝ մտածենք ան արգելքները՝ որոնցմէ հրաժարելու ենք ամենայն զգուշութեամբ :

1 . **Որ և իցէ ճանչցուած մեղքի մէջ ապրիլը** մեծ արգելք մըն է երկնային կենցաղավարութեան : Ի՞նչ կործանում կ'ընէ ասիկայ քու հոգիիդ մէջ · Ի՞նչ ուրախութիւններ խափանած է, ինչ աւերմունքներ բրած է մարդոց շնորհքներուն մէջ, և ինչ հոգիին զօրութիւն տուող պարտաւորութիւններու կատարումը արգիլած է · Ո՛վ քրիստոնեայ ընթերցող, եթէ դուն խղճիդ հակառակ կեցող մէկն ես, և կամաւ զանց կ'ընես կատարել որ և իցէ գիտցուած պարտաւորութիւններդ · եթէ գերի ես քու ախորժակիդ կամ որ և իցէ քու տիրող զգայութեանդ . եթէ հպարտութեամբ քու պատիւդ փնտռող ես . եթէ դաժան ու բարկացող ես, պատրաստ բորբոքելու ամէն խօսքի կամ նայուածքի կամ կարծեցեալ արհամարհանքի . եթէ քու գործքիդ մէջ ուրիշները կը խաբես կամ անանկ մէկն ես որ կ'ուզես հարստանալ թէ ար-

գարութեամբ ըլլայ և թէ անիրաւութեամբ. եթէ ատոնց մէկուն պէս է քու վիճակդ, կը համարձակիմ ըսել թէ երկինքն ու քու հոգիդ խիստ շատ օտարացած են իրարմէ: Աս քու աչքիդ մէջի գերանները թող պիտի չտան որ երկինք նայիս: Անոնք “ ամպ մը պիտի ըլլան քու և քու Աստուծոյդ մէջ տեղը”: Երբոր ուզես յաւիտենականութեան վրայ մտածել, և ջանաս հանդերձեալ կեանքէն մխիթարութիւն քաղել, անմիջապէս քու մեղքդ առջևդ կ'ելլէ և քեզի կ'ըսէ, “Աս բաները քեզի չեն վերաբերիր. ի՞նչպէս մխիթարութիւն պիտի ընդունիս երկինքէն դուն որ այնքան շատ հեշտութիւն կը վայելես մարմինին ցանկութիւններէն”: Ի՛նչպէս պիտի կտրէ՛ ասիկայ քու ուրախութիւններդ, և ան աւուր ու ան վիճակին վրայ ըրած խորհրդածութիւններդ քեզի նեղութիւն պիտի ընէ, և ոչ հաճութիւն: Ինչպէս որ ջուրը կրակին է, անանկ պիտի ըլլայ ամէն կամաւ գործուած մեղքը քու մխիթարութեանցդ· որ ատեն դուն կը խորհիս զօրացունել, ան պիտի խափանէ զանոնք: Ողորմելին ակամայ և անկարող պիտի ընէ քեզ, որ թևերը կտրած թռչունի մը թռչելէն աւելի չկրնաս բարձրանալ աստուածային մտածութիւններու մէջ: Մեղքը աս երկնային կեանքին բուն արմատը կը կտրէ: Ո՛վ մարդ՝ ի՛նչ կեանք մը կը կորսնցունես դուն: Ի՛նչ հանապազօրեայ հաճոյքներէ կը զրկուիս անարգ ցանկութեան համար: Եթէ կրնայ երկինքն ու դըժոխքը մէկ տեղ գալ և Աստուած մեղք սիրող ըլլայ, ան ատենը կրնաս մեղքի մէջ ապրիլ և միանգամայն յաւիտենական փառաց առ հաւատչեայն վայելել, և կրնաս երկնային կենցաղավարութիւն ունենալ, թէև կը տածես քու ապականեալ բնութիւնդ ։ Ու զգո՛ւշ եղիր որ քեզ երկինքէն չմերժէ, ինչպէս որ կը մերժէ սիրտդ ։ Ու թէև դուն աս յանցանքը չունենաս և քու հոգիիդ մէջ տիրող մեղք մը չգիտնաս, խորհէ՛ թէ ի՛նչ ցաւալի բան պիտի ըլլայ, եթէ վերջապէս ասանկ ելլէ քու վիճակդ ։ Սանորդ հսկէ՛ մանաւանդ միտք դիր մեղքի պատճառներէն և փորձութեան ճամբաներէն ետ կենալ ։ Ո՛րչափ կարող ենք ամէն օր աս աղօթքը ընելու . թէ " մեզ փորձութեան մի տանիր, հապա չարէն մեզ ազատէ" ։

2 . Ուրիշ արգելք մըն ալ որմէ զգուշութեամբ հրաժարելու է Երկր——ր սէրն է ։ Աստուած և մամոնան, երկիրը և երկինքը չեն կրնար միանգամայն գրաւել քու սրտիդ հաճութիւնը ։ Որ ատեն երկնային հաւատացեալը իր Աստուծմովը կը պարծենայ և գալու փառքին յուսովը կ'ուրախանայ, կարելի է դուն քու աշխարհային յաջողութիւնովդ կը պարծենաս և հոս զարգանալու յուսովդ կ'ուրախանաս ։ Երբոր ան իր հոգին կը մխիթարէ, Քրիստոսի՝ հրեշտակներուն և սուրբերուն նայելով, նոյն ատենը դուն ինքզինքդ կը մխիթարես քու հպարտութիւնովդ, նայելով քու ստակներուդ՝ առնելիքներուդ և բարիքներուդ՝ քու հօտերուդ և արջառներուդ կամ շէնքերուդ վրայ, և խորհելով մեծամեծաց հետ ունեցած բարեկամութեանդ վրայ՝ հարուստ ստացուածքներուն տուած հեշտութեանը վրայ՝ քեզմէ ետքը քու զաւկըներուդ թողելիք մեծ գումարին վրայ, և քու ընտանիքիդ յառաջադիմութեանը կամ սպասաւորներուդ շատնալուն վրայ ։ Եթէ Քրիստոս յիմար կոչեց զանիկայ, որ կ'ըսէ " Ո՛վ անձ՝ շատ բարիքներ ունիս շատ տարիներու համար ժողվուած .

հանգչէ՛, կե՛ր, խմէ՛, և ուրախ եղիր", ո՛րքան աւելի անանկ ես դուն որ գիտութեամբ՝ նոյն բանը կը խօսիս քու սրտիդ մէջ ։ Ըսէ՛ ի՞նչ տարբերութիւն կայ աս յիմարին խօսքերուն և քու խորհուրդներուդ մէջ տեղը ։ Յիշէ՛ որ քու գործդ սիրտերը քննողին հետ է ։ Հարկաւ ո՛րչափ զուարճութիւն և հանգիստ որ երկրէն կը վայելես, նոյնչափ կը պակսի Աստուծմով եղած զուարճութենէդ ։ Քու երկրաւոր միտքդ կրնայ համաձայնիլ քու արտաքին դաւանութեանդ և կատարած սովորական պարտաւորութիւններուդ, բայց չկրնար համաձայնիլ աս երկնային պարտաւորութեանը ։ Դուն ինքնին գիտես՝ թէ ո՛րքան քիչ և ցուրտ, ո՛րքան աճապարելով և համառօտ եղան քու մտածութիւններդ վերի ուրախութեանց վրայ, անկէ հետէ որ ատանկ եռանդով ետևէ ինկեր ես մարմնաւոր գործքերուդ ։ Ի՛նչ անիծեալ յիմարութիւն է շատերուն որ աստուածապաշտ կ'երևին ։ Անոնք կը ձգեն ինքզինքնին շատ մը զբաղմունքներու մէջ՝ մինչև որ այնքան կը բեռնաւորին աշխատանքներով և այնքան հոգերու մէջ կը թաղուին՝ որ կռնակը լեռ մը ունեցող մարդու մը քալելու անյարմար եղածին չափ՝ անյարմար կ'ըլլան Աստուծոյ հետ հաղորդակցութիւն ունենալու. և արեգակին վրայէն ցատկելու անկարող ըլլալնուն չափ՝ անկարող կ'ըլլան երկնային մտածութեան մէջ բարձրերը ելլելու ։ Ու երբոր կը կորսնցունեն իրենց ունենալու երկինքը երկրի վըրայ՝ քանի մը փտած ապացոյցներով գոհ կ'ըլլեն ինքզինքնին թէ իրենց բռնած ընթացքը օրինաւոր է, թէև ճշդիւ ինքզինքնին կը խաբեն ։ Կը խրատեմ քեզ՝ ով քրիստոնեայ, որ երկնային կեանքի մը հաճութեանը համը առեր ես, եթէ երբէք կ'ուզես այսուհետեւ ալ անոր ճաշակը վայելել՝ զգուշացի՛ր աս երկրաւոր միտքին մարդ կըլլող փոսէն ։ Եթէ անգամ մը աս դիտաւորութիւնը մտնէ խորհուրդներուդ մէջ որ "հարստանաս, կ'իյնաս փորձութեան ու որոգայթի՝ և շատ յիմարական ու վնասակար ցանկութիւններու մէջ": Աս բաները քու վերարկուիդ պէս թող պահէ վրադ, որ երբոր պէտք ըլլայ կարենաս մէկդի ձըգելու. իսկ Աստուած և անոր փառքը քու սրտիդ կից պահէ ։ Մ՛իշտ միտքդ ըլլայ որ "աս աշխարհիս սէրը Աստուծոյ դէմ թշնամութիւն է. ուստի ով որ կ'ուզէ աշխարհի բարեկամ ըլլալ, ինքզինքը Աստուծոյ թշնամի կ'ընէ": "Մ՛ի սիրէք աշխարհս, ոչ ալ ինչ որ աշխարհիս մէջ է ։ Եթէ որ մէկը աշխարհը կը սիրէ, անոր ներսիդին Հօրը սէրը չկայ": Ասիկայ պարզ խրատ մըն է. երանի անոր՝ որ հաւատարմաբար կ'ընդունի անիկայ ։

3. Զգուշացի՛ր ամբարիշտներուն ընկերութենէն ։

Ո՛չ թէ կ'ուզեմ համոզել քեզ որ ետ կենաս անոնց հետ հարկաւոր եղած կենցաղավարութենէն, կամ անոնց սիրոյ գործ մը ընելէն. մանաւանդ չեմ համոզեր ետ կենալ անոնց հոգիին օգուտ մը ընելու աշխատելէն, քանի որ պատեհութիւն ունիս կամ քանի որ յոյս կայ. ոչ ալ կ'ըսեմ թէ զանոնք շուն և խոզ սեպէ, որ խրատելու, յանդիմանելու պարտաւորութենէդ փախչիս. այլ բնաւ այսպէս դատողութիւն ընելու չէ, քանի որ աղէկութեան յոյս մը կայ. մանաւանդ դէմ եմ անոնց ընթացքին, որ կը վճռեն թէ աս կամ ան մարդիկը շուն կամ խոզ են, տակաւին երբեք հաւատարմաբար և սիրով զանոնք չխրատած կամ գուցէ զանոնք չճանչցած կամ հետերնին չխօսած ։ Բայց ամբարիշտ մարդոց հետ հարկաւոր չեղած ընկերու-

թիւնը և անպիտան ընկերներու հետ չափազանց մտերմութիւնն է, որմէ ետ կենալը կը համոզեմ քեզ։ Ոչ միայն յայտնի անառակ՝ հայհոյիչ՝ գինեմոլ՝ և աստուածպաշտութեան թշնամի եղող ընկերները մեզի վնասակար կ՚ըլլան, թէպէտև ճշմարիտ է որ գլխաւորապէս անոնցմէ զգուշանալու ենք, բայց նաև շատ յաճախ ընկերութիւն ընելը լոկ քաղաքավար և բարոյական անձանց հետ, որոնց խօսակցութիւնը պարապ և անօգուտ է, կրնայ ըլլալ որ մեր խորհուրդները երկինքէն դարձունէ։ Աս գործէն մեր ետ կենալու հակամիտութիւնը այնքան է, որ յարատև ու խիստ պօրաւոր օգնութիւններ պէտք են մեզի։ Քար մը կամ փայտի կտոր մը այնքան յարմարութիւն ունի թռչելու և օդին մէջ բարձրանալու, որքան որ մեր սիրտերը բնականապէս ունին դէպ 'ի երկինք շարժելու։ Փայտերը երկինք չթռչելու համար արգելք գտնել հարկ չէ, բաւական է որ օգնութիւն չընես. Նմանապէս եթէ մեր հոգիներն ալ մեծ օգնութիւն չգտնեն, անշուշտ շատ դիւրաւ ետ կը մնան վեր բարձրանալէն, թէև բնաւ ամենափոքր արգելքի մը չպատահին։ Խորհէ աս բանին վրայ քեզի ընկեր ընտրելու ատենդ։ Երբ որ քու հոգիդ անանկ փափաք մը ստացած է երկնից վրայ՝ որ անիկայ դէպ 'ի վեր բարձրացունելու համար օգնութեան չես կարօտիր, այլ բոցերու պէս միշտ դէպ 'ի վեր ելլել կը նայիս քու առջիդ ամէն եղածները քեզի հետ վեր հանելով, արդարև ան ատեն կրնաս այնքան բազմահոգ չըլլալ քու ընկերներուդ վրայ. բայց մինչև որ աս աստիճանը հասնիս՝ զգոյշ ըլլալու ես աս մասին, եթէ կը սիրես երկնային կեանքի մը զուարճութիւնները։ Քու աստուածային կեանքիդ ինչ.

օգուտ պիտի ընէ լսել՝ թէ շուկան առուտուրները ինտո՞ր կ'երթայ, օդը ինչպէս է կամ ինտո՞ր պիտի ըլլա՞յ կ'երեւայ, կամ ինչ լուրեր կան ։ Ա՛ս է աշխարհային մարդոց խօսակցութիւնը ։ Քու սիրտդ դէպ 'ի Աստուած բարձրացունելուդ ինչ օգուտ ունի լսել՝ թէ այսինչ քարոզիչը շատ երեւելի է, այնինչ մարդը ջերմեռանդ քրիստոնեայ մըն է, կամ թէ ասիկայ պատուական քարոզ մըն էր, եւ անիկայ աղնիւ գիրք մըն է, կամ մտիկ ընել մէկ դժուար բայց անպիտան վիճաբանութիւն մը ։ Եւ սակայն՝ ըստ մեծի մասին ա՛ս է՝ արտաքին ձեւով՝ սիրտը թմրած եւ լոկ մտքով քրիստոնեայ եղողներուն ամենէն քաղցր խօսակցութիւնը ։ Եւ ոչ այսչափ միայն, այլ նաեւ եթէ նոր կը տաքնայ սիրտդ վերի երջանիկ ուրախութեանց վրայ մտածելու մէջ, միթէ սանկ խօսակցութիւնները փափաքդ չե՞ն մարեր եւ նորէն սիրտդ չե՞ն պաղեցուներ ։ Ամէն աս բանը փորձառու եղող եւ իր հոգիին կազմութեանը վրայ դիտողութիւններ ընողներուն դատմանը կը բողոքեմ ։ Մարդիկ չեն կրնար մէկ բանի մը վրայ աղէկ կերպով խօսիլ եւ ուրիշ բանի մը հոգ տանիլ. մանաւանդ մէկզմէկէ այնքան տարբեր բնութիւն ունեցող բաներու վըրայ ։ Դուք պատանիներ՝ որ շատ ենթակայ էք աս փորձութեանը, աղէկ մտածեցէք ըսածիս վըրայ. սիրտերնիդ երկինքը կրնա՞յ ըլլալ գինետունը ձեր գոռացող ընկերներուն մէջ՝ կամ ձեր խանութները անանկներուն հետ գործած ատեննիդ, որոնց սովորական խօսքերն են երդում՝ “գարշելի բաներ՝ կամ յիմարական խօսքեր՝ կամ խեղկատակութիւն” ։ Մանաւանդ՝ եթէ ասանկ ընկերներ ընտրէք՝ երբ աղէկը կրնայիք գտնել, եւ ամենէն աւելի ասանկներէն հաճութիւն կը զգաք, դուք այնքան հեռու էք երկնային կենցաղավարութենէ որ տակաւին բնաւ մասն ու բաժին չունիք երկինքէն, և ադ վիճակովը բնաւ հոն մտնելիք չունիք։ Եթէ ձեր գանձը հոն ըլլար՝ ձեր սիրտը այնչափ հեռու բաներու վրայ չէր կրնար ըլլալ։ Մէկ խօսքով, մեր ընկերները վայելելը մեր երկնից մէջ ունենալու երջանկութեանը մէկ մասը ըլլալու է, և արդեամբ անոնց ազդեցութիւնը զարմանալի կերպով մը մեր վրայ կը ներգործէ՝ կամ դէպ'ի երկինք մեր յառաջդիմութեանը կամ անկէ ետ մնալնուս։

Կ. Հրաժարէ՛ էական չեղող ճշմարտութեանց և [illegible] կարծիքներու մէջ կայացած կրօնքի վրայ յաճախ վիճաբանութիւններէ։ Սովորաբար երկնաւոր կեանքի վրայ ամենէն քիչ տեղեկութիւն ունեցողներն են կրօնքին արտաքին պարագաներուն վրայ սաստիկ վիճաբանողները։ Ան մարդը՝ որուն կրօնքը բոլորովին իր կարծեացը մէջ կը կայանայ, շատ յաճախակի և մեծ նախանձաւորութեամբ կը խօսի իր կարծեացը վրայ. և ան՝ որուն կրօնքը Աստուծոյ և Քրիստոսի գիտութեանը և սիրոյն մէջ կը կայանայ, շատ հաճելի և ուրախ եղանակաւ մը կը խօսի ան երջանիկ ժամանակին վրայ, որ ատեն պիտի վայելէ զանոնք։ Հաւատացեալ ու պատուական քրիստոնեայ մըն է անիկայ՝ որ քաջածանօթ ճշմարտութիւնները գիտէ աղէկ բանեցունել։ Սատանայ կը խրատէ քեզ՝ որ կը ցանկաս երկնային կեանքին, չծախսել քու խորհուրդներուդ՝ ժամանակիդ՝ քու նախանձիդ՝ կամ քու խօսակցութեանդ մեծ մասը՝ քու հոգւոյդ վերաբերութիւն չունեցող վիճաբանութիւններու վրայ. այլ երբ կեղծաւորները կուտերով կամ կեղևներով ինքզինքնին կը կերակրեն, դուն վերին ուրախութիւններով կերակրուէ ։ Կ'ուզեմ որ կարող ըլլաս Աստուծոյ ամէն ճշմարտութիւնները պաշտպանելու , և աս նպատակաւ կարդալու և ուսման հետեւիս . բայց աւելի կ'ուզեմ որ գըլխաւորաբար գլխաւոր ճշմարտութիւնները սորվիս . իսկ յաւիտենականութեան վրայ քու խորհուրդներդ մէկդի ձգել տուող ոչ մէկ ճշմարտութիւն մը ։ Ընդհանրապէս ան նիւթերը՝ որոնց վրայ գրեթէ վիճաբանութիւն չեն ըներ՝ իրաւ ծանրակշիռ և մեր հոգիներուն շատ հարկաւոր ու յաճախակի պիտանի են ։ Ասանորոյ աղէկ միտք առ Սուրբ Գրոց աս տեսակ խօսքերը , "յիմարական ու անիմաստ վէճերէն մէկդի քաշուէ , գիտնալով որ անոնցմէ կռիւներ կը ծնանին ։ Ու Տէրոջը ծառային պէտք չէ կռիւ ընել"։ "Մէկդի կեցիր յիմարական վէճերէն ու ազգահամարներէն ու հակառակութիւններէն՝ և օրէնքի վրայով եղած կռիւներէն . ինչու որ անօգուտ են ու սնոտի" ։ "Թէ որ մէկը ուրիշ կերպ բան մը սորվեցունէ , ու մտիկ չընէ մեր Տէրոջը Յիսուս Քրիստոսին ողջամիտ խօսքերուն , և ան վարդապետութեանը՝ որ աստուածպաշտութեան համեմատ է , Անիկա հպարտացած է՝ ու բան մը չգիտեր , հապա վէճերով ու հակառակութիւններով ախտացած է . որոնցմէ կ'ըլլայ նախանձ , կռիւ , հայհոյութիւններ , գէշ կասկածներ , մտքով ապականած ու ճշմարտութենէն հեռացած մարդոց գրաքանութիւնները , որոնք աստուածպաշտութիւնը շահավաճառութիւն մը կը սեպեն . անանկներէն մէկդի կեցիր" ։

5 . ԶԳՈՅՇ ԵՂԻՐ ՀՊԱՐՏ ԵՒ ԾԱՂՐՈՂ ՀՈԳԻԷ ։ Անանկ հակակրութիւն մը կայ Աստուծոյ և աս մեղքին մէջ տեղը , որ քու սիրտդ անոր՝ կամ ան

քու սրտիդ բնաւ պիտի չմօտենայ, քանի որ առիկայ կը տիրէ սրտիդ մէջ ։ Եթէ Հրեշտակները երկինքէն դուրս հանեց ասիկայ, հարկաւ քու սիրտըդ ալ պիտի չթողու անկէ ներս մտնել ։ Եթէ մեր նախածնողքը դրախտէն դուրս մերժեց և մեր ու մեր Տէրոջը մէջ տեղը բաժանում դրաւ, և անոր անէծքը բոլոր աս փոքր արարածներուն վրայ բերաւ, անշուշտ մեր սրտերուն ալ պիտի չթողու դրախտը մտնել, և պիտի աճեցունէ ան անիծեալ բաժանումը մեր Աստուծմէն ։ Աստուծոյ հետ եղած հաղորդակցութիւնը մարդը ցած կը պահէ, և ան խոնարհութիւնն ալ նոյն հաղորդակցութիւնը կը յառաջացունէ ։ Երբոր մէկ մարդ մը Աստուծոյ հետ շատ հաղորդակցութիւն կ'ընէ, և անոր փառաւոր ստորոգելեաց ուսմանը ետևէ եղած է, ինքզինքը կ'ատէ և մինչև հող ու մոխիր կը ցածցունէ, ու այդ՝ անձնատեցութիւնը իր ամենալաւ պատրաստութիւնն է կրկին Աստուծոյ առջեւ ընդունելութիւն գտնելու ։ Մանորոյ հոգինս Աստուծոյ առջևը խոնարհեցունելու համար որոշուած յատուկ աղօթքի մը օւէ եռքը կամ նեղութեան ժամանակները, որ ատեն հոգին ամենէն ցած կամ խոնարհ կ'ըլլայ, ամէն ատենէ աւելի համարձակութեամբ Աստուծոյ կը մօտենայ, և ամէն ատենէ աւելի երկնային կեանքին համը կ'առնէ ։ Աստուծոյ ուրախութիւնը "խոնարհին՝ և կոտրած հոգի ունեցողին ու իր խօսքէն դողացողին վրայ է". և անանկ հոգիի մը ուրախութիւնն ալ Աստուծոյ վրայ է. և ուր որ փոխադարձ ուրախութիւն կայ մէկզմէկու վրայ, հոն պիտի ըլլայ ամենահամարձակ և բոլոր սրտանց ընդունելութիւն և յաճախակի հաղորդակցութիւն ։ Բայց հպարտ հոգիին մէջ Աստուծոյ բնակիլը այնքան հեռու բան մըն է իրմէն, որ բնաւ մէկ կերպով մը իրեն մօտենալու չթողուր: “Բարձրամիտը հեռուէն կը ճանչնայ”: “Աստուած ամբարտաւաններուն հակառակ կը կենայ, բայց խոնարհներուն շնորհք կու տայ”: Հպարտ միտքը իր գաղափարներուն՝ անձին՝ համարումին և մարմնաւոր ցանկութիւններու մէջ բարձր է, իսկ խոնարհ միտքը բարձր է Աստուծոյ համարումին և սուրբ փափաքներու մէջ: Միտքերուն աս երկու տեսակ բարձրութիւնը ամէն բանէ աւելի հակառակ են իրարու. վասն զի կը տեսնենք որ իշխանը իշխանի հետ կը պատերազմի՝ ոչ թէ հողագործի հետ: Աղէ՛կ՝ ուրեմն դուն քու աչքիդ առջեւը արժէք ունեցո՞ղ մարդ մըն ես: Կ'ուրախանա՞ս, երբ կը լսես որ համարում ունիս մարդոց մէջ, և շատ կը տրտմի՞ս երբոր կը լսես անոնց քեզ արհամարհելը: Ամենէն աւելի քեզ պատուողնե՞րը կը սիրես, և չպատուողները անարգ կը սեպե՞ս, թէև ուրիշ կողմէն անոնք աստուածապաշտ և արդարասէր մարդիկ եղած ըլլան: Կ'ուզե՞ս որ միշտ քու կա՞մքդ կատարուի, և ամէն քու քովդ եղողներուն քու դատողութիւնդ կանոն ու քու խօսքդ օրէ՞նք ըլլայ: Կը բարկանա՞ս երբոր քու կամքիդ կամ խօսքիդ դէմ կը կեցուի: Խոնարհութիւն մը տեսածիդ պէս ատիկայ անարգելի նուաստութի՞ւն է՝ կ'ըսես. Աստուծոյ դէմ մեղանչած կամ եղբայրդ վիրաւորած ատենդ՝ յանցանքդ խոնարհութեամբ խոստովանելու դժկամա՞կ ես: Անա՞նկ մէկն ես դուն՝ որ իբրև օտար կը նայիս աղքատ աստուածապաշտին վրայ և գրեթէ կ'ամչնաս անոր ընկեր ըլլալու: Ինտոր որ բարձր՝ անանկ ալ ցած վիճակի մը մէջ չե՞ս կրնար ծառայել Աստուծոյ: Քու պարծանքդ աւելի խոհեմութեամբ կամ խորամանկութեամբ քան թէ խոնարհութեամբ զսպուած է։ Կը փափաքիս որ ամէն մարդոց աչքը քեզի ըլլայ, և ըսեն, "Աս է ան նշանաւոր անձը"։ Անծանօ՞թ ես քու սրտիդ խաբէութեանը և չարութեանը վրայ։ Քեզի յանցանք գտնելէն և քու յանցանքդ խոստովանելէն աւելի քու անմեղութի՞ւնդ պաշտպանելու պատրաստ ես։ Դժուա՞ր է քեզի տանիլ անաչառ յանդիմանութեան մը կամ ընդունիլ պարզ խրատ մը։ Եթէ քու սրտիդ վրայ աս նշանները կը գտնուին, դուն հպարտ ես։ Դժոխքէն այնքան մաս ունիս սրտիդ մէջ, որ բնաւ ծանօթութիւն չես կրնար ունենալ երկինքի հետ։ Այնչափ նմանութիւն ունի քու հոգիդ Սատանային, որ բնաւ բարեկամութիւն չես կրնար ունենալ Աստուծոյ հետ։ Հպարտ մարդը ինքզինքը իր աստուածը կ՚ընէ և իր անձը կուռքի տեղ կը դնէ, ան ատենը ի՞նչպէս կրնայ իր սէրը Աստուծոյ վրայ ըլլալ. կրնա՞յ ըլլալ որ իր սիրտը երկինքը ըլլայ. Կրնա՞յ ըլլալ որ հնարագիտութեամբ և յիշողութեամբ խոնարհ և երկնային խօսուածքներ դնէ իր լեզուին վրայ. բայց իր սրտին մէջ որչափ որ խոնարհութիւն չկայ, այնչափ ալ երկինք չկայ։ Աւելի կը խօսիմ աս բանին վրայ, վասն զի ասիկայ շատ սովորական և վտանգաւոր մեղք մըն է բարոյականութեան մէջ, և շատ կը յառաջացունէ անհաւատութեան մեծ մեղքը։ Ո՛վ քրիստոնեայ, եթէ կ՚ուզես շարունակ քու Տէրոջդ ներկայութեանը մէջ ապրիլ, հողի վրա՛յ ինկիր և ան քեզ անկէ վեր պիտի առնէ։ "Անկէ՛ սորվէ հեզ ու սրտով խոնարհ ըլլալ, և քու անձիդ հանգըստութիւն պիտի գտնես"։ Եթէ ոչ՝ քու հոգիդ պիտի ըլլայ "ալէծուփ ծովու պէս, որ չկրնար հանդարտիլ. որ անոր ջուրերը՝ տիղմ ու ցեխ դուրս կը նետեն", և Աստուծոյ վրայ աս քաղցր ուրախութիւնը վայելելու տեղը, քու հպարտութիւնդ պիտի լեցունէ քեզ մշտնջենական անհանգստութեամբ։ Որովհետև ան որ իր անձը պզտիկ տղու մը պէս կը խոնարհեցունէ, վերջը ամենէն մեծ պիտի ըլլայ երկնից թագաւորութեանը մէջ, վասնորոյ հիմա ալ ամենէն մեծը պիտի ըլլայ նոյն թագաւորութեան առհաւատչեայն վայելելու մէջ։ Աստուած "կոտրած ու խոնարհ հոգի ունեցողին հետ է, որ խոնարհներուն հոգին կենդանացունէ, և կոտրած սիրտերը ապրեցունէ"։ Վասնորոյ "Տէրոջը առջևը խոնարհեցէք, ու ան ձեզ պիտի բարձրացունէ"։ Եւ "երբոր մէկը ցածնայ, ու դուն ըսես. Թող բարձրանայ, ան ատենը պիտի ազատէ զանիկայ՝ որ աչքերովը խոնարհած էր"։

Ե. Գոհացող հոգին ալ աստեղ նախաճաշակ մըն է երկնային կեանքին։ Եւ յիրաւի՝ կարծեմ թէ աղէկ հասկացողութեան տէր եղող մարդու մը ասկէ աւելի արգելք եղող բան չկայ։ Եթէ միայն մարմինին գործողութիւնը՝ շրթանց շարժումը՝ ծունկերուն կրկնումը ըլլար, մարդիկ այնքան սովորաբար երկինք պիտի ելլէին, որքան որ բարեկամի տեսութեան կ'երթան։ Բայց մեր խորհուրդները և փափաքները աշխարհէն զատել՝ բոլոր մեր շնորհքները զարգացունել և ասոնց ամէն մէկը իր առարկային ուղղել մինչև որ գործը մեր ձեռքերուն մէջ յաջողի յարատևելով, ասիկայ՝ այո ասիկայ է դժուարութիւնը։ Ընթերցող՝ երկինքը քեզմէ վեր է, և ասկէ վեր առանց աշխատութեան և ջանքի՞ կը կարծես որ պիտի ելլես։ Կրնա՞ս ալ երկրաւոր սիրտը երկինք հասցունել և ան խստապարանոց միտքը Աստուծոյ մատուցանել, քանի որ դանդաղ ու անշարժ կը կենաս։ Եթէ լուան մը ոտքը պտտկիլ և վեր դէպ 'ի գագաթը նայելով հոն երթալ ուզէր ալ տեղափոխութեանը օգնութիւն ընէր, ամէն օր շատ ճամբորդներ պիտի ըլլային երկինք հասնող։ Բայց "երկնից թագաւորութիւնը ուժով կ'առնուի, և ուժեղները կը յափշտակեն անիկայ"։ Ինչպէս որ ան թագաւորութեանը կատարեալ ստացումը, անանկ ալ անոր առ առ հաւատացեալները ձեռք ձըգելու համար ուժ պէտք է։ Դուն ալ այսպէս չե՞ս զգար թէև ես քեզի չըսեմ ալ։ Սիրտդ վեր կը բարձրանա՞յ, եթէ դուն չմղես զանիկայ։ Գիտես որ երկինքն է քու բոլոր յոյսդ, և հոս բան մը քեզի հանգիստ չկրնար տալ, և երկնից վրայ յաճախ չխորհող միտքը անկէ մխիթարութիւն չը կրնար ընդունիլ, բայց և այնպէս չե՞ս փախցուներ քու պատեհութիւններդ և վարը չե՞ս անօթնար, որ ատեն վերը պտըտելու էիր և Աստուծոյ հետ այցելելու էիր։ Չէ՞ որ դուն երկնային կեանքին քաղցրութիւնը կը զգաս և կը խոստովանիս, և զանիկայ վայելողները ամենալաւ քրիստոնեայ կը ճանչնաս, բայց դուն բնաւ փորձը չես ըներ։ Ան ծոյլին պէս՝ որ անկողինին վրայ կ'երկննայ կը պառկի, ու կ'աղաղակէ, Երանի՜ թէ աս կամ՝ ան գործը կատարուէր, դուն ալ երկինքին վրայ կը խօսիս անհոգութեամբ և թեթև բանի մը պէս, և հանգիստ կը կենաս ու կ'ըսես, Երանի՜ թէ կարող ըլլայի միտքս երկինքի վրայ հաստատել։ Շատերը գիրքեր կը կարդան՝ քարոզներ կը լըսեն ան յոյսով որ Սուրբ Գրոց մէջ իրենց գըտածէն աւելի դիւրին և աւելի կարճ ճամբայ մը գտնեն աս գործը ընելու։ Կամ թէ խիստ կ'ուզին երկնային կեանք մը վարելու, և եթէ խրատը միայն մտիկ ընելը բաւական ըլլայ, կ'ուզեն երկնային քրիստոնեայ ըլլալ, բայց եթէ կը ցուցընենք անոնց իրենց ընելու գործը և կ'ըսենք թէ աս ուրախութիւնները դիւրին կերպով չէք կրնար վայելել, ան ատենը քովերնուս կ'երթան ինչպէս որ ան պատանին Քրիստոսի քովէն գնաց տրտմած ։

Եթէ համոզուած ես՝ ով ընթերցող՝ որ աս գործը քու երջանկութեանդ հարկաւոր է, ձեռք զա՛րկ անոր հաստատ դիտաւորութիւնով. եթէ սիրտըդ ետ քաշուի, յառա՛ջ մղէ զանիկայ բանականութեան ուժովը. եթէ բանականութիւնդ դէմ կենայ՝ Աստուծոյ հրամանը յառաջ բեր և քու կարօտութիւնդ հանդերձ միւս խորհրդածութիւններով, որ ցուցուած են նախընթաց գլուխներուն մէջ։ Թո՛ղ աս անդրուգական գանձը առջևդ չկենայ ձեռքդ ծոցդ դրած. և ոչ քու կեանքդ մըշտընջենական սրտմաշուք մը ըլլայ միայն աշխատիլ չուզելուդ համար, երբ կրնայ մշտնջենական ուրախութիւն մը ըլլալ։ Քանի որ մխիթարութիւնները աչքիդ առջև կը կենան, մի՛ նստիր հանդարտ՝ անմխիթար ոգւով բուրաստանի մէջ եղող մարդուն պէս որ չելլեր ծաղիկ փրցունելու, որպէս զի անոնց քաղցրահոտութիւնը վայելէ։ Աս գիտեմ որ կենդանի ջուրին ակը Քրիստոս է, բայց հորը խորին է, և մինչև որ ջուրը անկէ չհանես՝ չես կրնար անով զովանալ։ Գիտեմ թէ որչափ որ հոգևորութիւն ունիս, այնքան պակաս կը կարօտիս բոլոր աս ջանքին և ուժին. բայց քանի որ ըստ մասին մարմնաւոր ես՝ աշխատութիւն պէտք է։ Պարթևները սովորութիւն մը ունէին որ առտուները իրենց տղոցը կերակուր չէին տար՝ մինչև որ քիչ մը աշխատելով երեսներնուն վրայ քրտինք *չերևնար, և պիտի տեսնես որ Աստուծոյ սովորական ընթացքն ալ աս է, չտալ իր զաւկըներուն իր ուրախութեանց ճաշակը մինչև որ անիկայ փընտըռելով չսկսին քրտնիլ։ Դուն դատէ՛ ուրեմն թէ երկնային կեա՞նքը, թէ մարմնաւոր հեշտութիւնը աղէկ է. և անոր համեմատ ընտրութիւն ըրէ՛ իմաստուն մարդու մը պէս։ Սակայն քեզ քաջալերելու համար աս ալ ըսեմ թէ քու խորհուրդներդ հիմակուընէն աւելի զբաղեցունել հարկ չէ, միայն՝ զանոնք լաւագոյն և աւելի հաճելի առարկաներու վրայ ուղղելն է բանը։ Ամէն օր քանի՜ եռանդուն խորհրդածութիւններ որ կ՚ընես հիմա աշխարհային գործքերու և մանաւանդ ընդունայն և անպիտան բաներու վրայ, նոյնքան ըրէ ապառնի կենաց գերազանց փառքին վրայ, և քիչ ատենէն սիրտդ երկինքը պիտի ըլլայ։ Վերջապէս՝ "Ծոյլ մարդուն արտն է որ փուշերով ու եղինճներով ծածկուած է. և անոր ցանկութիւնը զինքը կը մեռցունէ, վասն զի անոր ձեռքերը աշխատիլ չեն ուզեր։ Ծոյլն է որ կ՚ըսէ. Դուրսը առիւծ կայ, հրապարակին մէջը պիտի մեռցուիմ։ Ինչպէս որ դուռը իր ծղխնիներուն վրայ կը դառնայ, այնպէս ալ ծոյլը իր անկողինին վրայ։ Ծոյլը իր ձեռքը ամանին մէջը կը խօթէ, ու բերանը անգամ տանելու դժուարութիւն կը զգայ", Թէև ինքզինքը կենաց հացով կերակրելու համար ալ ըլլայ։ Ի՞նչ է աս՝ եթէ ոչ բարձի թողի ընել մեր մխիթարութիւնները, և հետևաբար զանոնք գնող պատուական արիւնը։ Վասն զի "ան որ իր գործին մէջ ծոյլ է, շռայլ մարդուն եղբայրն է"։ Քու հոգևոր գործիդ վերաբերելով՝ ասոնց իմաստը աղէկ միտք առ։*

7. Նաև աս երկնային կեանքին ալ պատրաստու-

[illegible] փառանդաւոր և գաղտնի արդիւնք մըն է, երբոր գոհ կ'ըլլանք երկնային բանելուն լոկ ուսումնուքովը՝ անոնց վրայ մեր ունեցած գաղափարովը կամ՝ անոնց վրայ ուրիշներուն խօսելովնիս, որպէս թէ ասիկայ բաւական է մեզ երկնային էակներ ընելու։ Ո՛չ մէկը անոնցմէ աւելի աս որոգայթը իյնալու վտանգին մէջն է, որոնք այլոց կրօնական պաշտամանցը առաջնորդողներն են, մանաւանդ Բողոքականին քարոզիչները։ Ա՜հ որքան դիւրաւ կը խաբուին ասոնք, երբոր ուրիշ բան մը այնքան չեն ըներ, որքան որ երկնից վրայ կը կարդան՝ կը քննեն՝ կը քարոզեն՝ կ'աղօթեն՝ և կը խօսին՝ խորհելով թէ ասիկայ է երկնային կեանքը։ Բա՛ւ որ աս բաները լոկ պատրաստութիւն է. ասիկայ շէնքին նիւթերը պատրաստել է միայն, ոչ թէ բուն շէնքը կանգնելը. մանաւանդ միայն ուրիշներուն համար ժողվելն է աս, և ոչ թէ մեր անձամբ ուտել և մարսելը։ Ինչպէս որ մէկը տանը մէջ նստած՝ կրնայ ճշդութեամբ գծագրել այլ և այլ երկիրներուն պատկերները, ուր բնաւ գացած կամ տեսած չէ, անանկ ալ կրնաս երկինքին ուրախութիւնները այլոց քարոզել առանց քու սրտովդ երբէք անոր մօտենալու։ Կոյր մարդը ուրիշներէն սորվելով կրնայ լուսոյ և գունոյ վրայ ճառել, նոյնպէս դուն կրնաս այլոց ցուցնել ան երկնաւոր լոյսը, որով բնաւ քու հոգիդ լուսաւորած չէ, և կրնաս ան հուրը յառաջ բերել քու ժողովրդեանդ սրտին մէջ, որ քու սիրտդ բնաւ տաքցուցած չէ։ Ի՛նչ երկնային խորհուրդներ կային Բաղաամի մարգարէութեանց մէջ, բայց և այնպէս իր հոգիին մէջ չկային անոնք։ Ա՛անաւանդ անանկ նենգաւոր փորձութեան մը տակ ենք մենք աս երկնային կեանքէն ետ մնալու, որ ոչ ուրիշ մէկը անոր ենթակայ է։ Երկնից վերայ քննութիւն և քարոզութիւն ընելը աւելի կը նմանի երկնային կեանքի քան թէ աշխարհի վերայ խորհիլ և խօսիլը. և այդ նմանութիւնը մեզ խաբելու վտանգ մըն է։ Ասիկայ ամենաթշուառ մահուամբ մեռնիլ է, այսինքն սովամահ ըլլալ անձամբ հացը սեղաններնուս վրայ ըլլալուն համար. և ծարաւէն նուաղիլ, որ առեն այլոց համար ջուր կը քաշենք, խորհելով թէ բաւական է գործերնիս անոր հետ ըլլալը՝ թէև մենք բնաւ չխմենք անկէ մեր հոգիները զովացնելու համար։

Երկրորդ՝ Այսպէս ցուցընելով թէ ինչ արգելքներ դէմ կը կենան աս գործին, կը յուսամ որ միտքդ դրած ես անոնց դէմ դնել՝ ուշադրութեամբ մտածել զանոնք և հաւատարմաբար հրաժարիլ, եթէ ոչ՝ աշխատութիւնդ ընդունայն է։ Նաև հոս պարտաւոր եմ քեզմէ պահանջել, որ եթէ դուն երկինքին աս առհաւատչեայներուն ուրախութեանցը յարգը գիտես, խօսք տաս թէ խղճի արթնութեամբ պիտի կատարես աս հետևեալ պարտաւորութիւնները։

1. Համոզուէ՛ թէ երկինքն է միայն **ԳԱՆՁԸ և ԵՐՋԱՆԿՈՒԹԻՒՆԸ**. և աշխատիլ ինչ գանձ և ինչ երջանկութիւն մը ըլլալը հասկնալու։ Եթէ ասիկայ գերագոյն բարի ըլլալը չհաւատաս, բնաւ քու սիրտդ անոր վրայ պիտի չհաստատես. և աս համոզումը քու զգացումներուդ մէջ խորին թափանցելու է, վասն զի եթէ լոկ գաղափար մը ըլլայ ան, գրեթէ ազդեցութիւն պիտի չունենայ։ Եթէ Եւայ անգամ՝ մը անանկ կը համարի թէ զԱստուած վայելելէն և սիրելէն աւելի արգիլեալ

պտուղին վրայ արժէք կը տեսնէ, այլ զարմանք չէ, եթէ Աստուծմէ աւելի ան գրաւէ անոր սիրտը։ Եթէ քու դատումդ մարմինին հեշտութիւնները Աստուծոյ ներկայութեան ուրախութիւններէն աւելի նախապատիւ համարի անգամ մը, այլ անկարելի է՝ որ քու սիրտդ երկինքը ըլլայ։ Ինչպէս որ վարի բաներուն ունայնութեանը վրայ տգէտ ըլլալն է, որ մարդոց այնքան չափազանց յարգել կու տայ զանոնք, անանկ ալ վերին բարձր ուրախութեանց վրայ տգէտ ըլլալն է մարդոց՝ ան ուրախութեանցը վրայ գրեթէ հոգ չընելուն պատճառը։ Եթէ կը տեսնես քսակ մը ոսկի և խոկ կեղծ դրամ կը սեպես զանոնք, անիկայ քու զգացումներդ իրեն պիտի չքաշէ։ Բանի մը իրական գերազանցութիւնը չէ, այլ գերազանցութեան ճանաչումն է որ փափաքը կը գրգռէ։ Եթէ տգէտ մարդ մը գիրք մը տեսնէ, որուն մէջ կը պարունակուին արուեստից և գիտութեանց գաղտնիքը, հասարակ գրուածքէ մը աւելի յարգութիւն չտար անոր, վասն զի չգիտեր անոր մէջը ինչ ըլլալը. բայց ան որ գիտէ, մեծ յարգութիւն կու տայ անոր, և մինչև անգամ ուտելէն խմելէն և քնանալէն ետ կը կենայ անիկայ կարդալու համար։ Ինչպէս որ Հրէայք սպաննեցին Մեսիան՝ անոր սպասած ատեններին, որովհետև չճանչցան զանիկայ, անանկ ալ աշխարհը հանգի՛ստ կ'աղաղակէ, և ժրութեամբ ուրախութիւն և երջանկութիւն կը փնտռէ, վասն զի չճանչնար անիկայ, որովհետև եթէ քաջ գիտնային անոր ինչ ըլլալը, չէին կրնար այնպէս արհամարհել յաւիտենական գանձը։

2. Նաև աշխատէ գիտնալու թէ ԵՐԿԻՆՔԸ ԲՈՒՆ [illegible] ԵՐՋԱՆԿՈՒԹԻՒՆՆ Է։ Կրնայ ըլլալ որ խոստովանինք երկինքին ամենալաւ վիճակ ըլլալը, թէ-

պէտք մենք անձամբ զանիկայ վայելելէն յուսահատած ըլլանք, և կրնայ ըլլալ որ փափաքինք և խնդրենք անիկայ, եթէ անիկայ ձեռք ձգելը միայն հաւանական ալ կը թուի, բայց ընաւ չենք կրնար խնդալ և ուրախանալ անոր վրայ մինչև որ անոր մասնակից ըլլալնուս չափով մը համոզուած չըլլանք: Ի՞նչ մխիթարութիւն է մերկ մարդու մը՝ տեսնել այլոց փառաւոր հանդերձները: Կամ ինչ ուրախութիւն է գլուխը խոթելու տուն մը չունեցող մարդու մը՝ տեսնել այլոց հոյակապ շէնքերը: Չէ՞ որ բոլոր ասոնք աւելի պիտի շատցունեն անոր տառապանքը և աւելի զգայուն պիտի ընեն զինքը իր թշուառութեանը վրայ: Նոյնպէս՝ երբոր մէկ մարդ մը երկնից գերազանցութիւնները գիտէ, բայց չգիտեր թէ ինք երբէք պիտի վայելէ զանոնք թէ ոչ՝ փափաք մը և ջանք մը յառաջ կու գայ, բայց գրեթէ շատ ուրախութիւն չունենար սրտին մէջ: Ո՞վ իր սիրտը ուրիշին ստացուածքին վրայ կը հաստատէ: Եթէ ձեր տուները՝ ձեր բարիքները՝ ձեր արջառները՝ ձեր զաւկըները՝ ձերը չըլլան, այնչափ հոգ չէք տանիր ու չէք ուրախանար անոնց վրայ: Վասնորոյ ո՛վ քրիստոնեայ՝ մի՛ հանգչիր՝ մինչև որ աս հանգիստը կարող ըլլաս քուկդ կոչելու. բեր սիրտդ կշիռքին քովը, դի՛ր սրբոց որպիսութիւնները մէկ կողմը և քու հոգիիդ որպիսութիւնները միւս կողմը, և ան ատենը դատէ թէ որչափ նմանութիւն կայ անոնց մէջ: Այն աստուածային պատգամը ունիս հիմա ինքըզինքդ դատելու, որով որ պիտի դատուիս ան մեծ օրը: Սխալ չհասկընաս Սուրբ Գրոց տուած սուրբի ստորագրութիւնը, որ ոչ անմեղ հանես և ոչ դատապարտես ինքզինքդ սխալ պատճառներով: Վասն զի ինչպէս որ անհիմն յուսերը կը ծառայեն մարդը շփոթեցունելու. և շատ մարդոց կորստեանը ամենամեծ պատճառն է, անանկ ալ անհիմն կասկածները կը ծառայեն ու մեծ պատճառ են որոց տարակուսութեան և տառապանացը : Վասնորոյ ապահովութեամբ սկսէ քննութիւնդ և յառաջ վարէ գործը խորհրդածութեամբ և հաստատ դիտաւորութեամբ . և մի վերջացուներ գործը՝ մինչև որ կարող ըլլաս որոշաբար ըսելու, թէ ես աս հանգստեանը մասնակցութիւն ունիմ կամ տակաւին չունիմ : Ո՛հ եթէ մարդիկ գիտնային թէ Աստուած բուն իրենց Հայրն է, և Քրիստոս իրենց միակ փրկիչը և Հոգին և անոր առջևը պիտի ըլլայ բուն իրենց յաւիտենական բնակութիւնը և հոն պիտի բնակին և երջանիկ ըլլան յաւիտեան, ի՞նչպէս կրնային չուզել աս բաներուն խորհուրդներով յափշտակուիլ : Եթէ քրիստոնեայ մը կը նայի արևին՝ լուսինին՝ և աստղերուն վրայ և անոնք ամէնը Քրիստոսով իրը կը սեպէ, և կըսէ, "Ասոնք ան օրհնութիւններն են որ իմ Տէրս ինծի շնորհեց և ասոնցմէ ալ անհամեմատ մեծ բաներ", ինչ սրբազան երևակայութիւններով և զմայլեցուցիչ զգացումներով պիտի լեցուի իր հոգին :

Որքան որ Աւետարանին շնորհացը դէմ, այնքան և աւելի բուն իրենց հանգստութեանը դէմ կը մեղանչեն անոնք, որ իրենց անհաւատութեանը պատճառանք բերելով ինքզինքնին անմեղադիր ընել կը ջանան, և Աստուծոյ ու իրենց փրկչին վրայ նախատալից ու անվստահութեան խորհուրդներ կը մտածեն, որոնք նոր ուխտը գործքերէ և ոչ թէ շնորհքէ եղածի պէս կը ցուցընեն · և զՔրիստոս՝ յաւէտ իբրև թշնամի քան թէ փրկիչ · որպէս թէ ան յօժար եղած ըլլայ որ իրենք իրենց անհաւատութեանը մէջ մեռնին, քանի որ անիկայ այնքան բազմաթիւ անգամ հրաւիրած է զիրենք անանկ եռանդուն սիրով, և ան մահուան ցաւերը որ իրենք պիտի քաշէին, ինք անոնց տեղը քաշեր է: Ի՛նչ զզուելի անձինք ենք մենք, որ կասկած կ'ունենանք մեր Տէրոջը դէմ, որ ատեն անոր սիրովը ուրախանալու էինք: Որպէս թէ մէկ մարդ մը կրնայ զՔրիստոս ընտրել, քանի որ ան զինքը չէ ընտրած. կամ թէ մէկը աւելի յօժար է երջանիկ ըլլալու՝ քան թէ Քրիստոս յօժար է զինքը երջանիկ ընելու: Մեկդի՛ ըրէ աս՝ անարգական՝ չըսեմ հայհոյական խորհուրդները: Եթէ երբեք աստանկ խորհուրդներ տածեր ես քու սրտիդ մէջը, հանէ՛ զանոնք քեզմէ և զգուշ եղիր, որ ալ ներս չսպրդին: Աստուած իր ժողովրդեանը անունները երկինքը գրած է, ինչպէս որ դուն քու անունդ քու ստացուածքներուդ վրայ կը գրես, և մենք մեր անունը անկէ ջնջել և զանիկայ դժոխքին դրա°նը վրայ գըրելու ջանանք: Բայց օրհնեալ է "Աստուած՝ որուն հիմը հաստատուն կը կենայ", և ‘Որոնք "զօրութեամբը պահուած էք հաւատքով ան փրկութեանը համար՝ որ պատրաստուած է վերջին ժամանակը յայտնուելու":

3. Աշխատէ որ ըմբռնես թէ ո՛րչափ մօտ է հանդերձեալը: Աւելի զգայուն կ'ըլլանք մեզի շատ մօտ սեպած բաներնուս վրայ, քան թէ ան որ հեռուէն կը տեսնենք: Երբոր պատիժները ու շնորհքները հեռու են, մեզի չվերաբերած բանի մը պէս կը խօսինք անոնց վրայ, բայց երբոր մեզի շատ մօտ գան, ան ատենը կը դողանք կամ կ'ուրախանանք: Աս է մարդոց՝ երկինքին վըրայ անզգայաբար խորհելուն պատճառը. որ ի-

րենց կուգայ թէ շատ հեռու է անիկայ իրենցմէ. քսան. երեսուն կամ քառասուն տարի վերջը ըլլալու բանի մը պէս կը նային անոր վրայ։ Ո՛րչափ աղէկ կ'ըլլար որ "մահուան վճիռը վըրանիս պահէինք", և յաւիտենականութեան վրայ իբրև մեր քովը կեցած բանի մը պէս նայէինք։ Քանի որ ես անոր վրայ կը խորհիմ ու կը գրեմ, ան աւելի կը մօտենայ ինծի, և գրեթէ առանց զգալու անոր մէջ կը մտնեմ։ Քանի որ դուն ալ ո՛վ որ ես՝ կը կարդաս զանիկայ, ժամանակը արագութեամբ կ'ընթանայ և քու կեանքդ կը հատնի "ցնորքի մը պէս"։ Եթէ ճշմարտիւ հաւատայիր որ վաղը պիտի մեռնիս, ինչ հոգողութեամբ և ուշի ուշով պիտի մտածէիր աս գիշեր երկնից վրայ։ Երբոր Սամուէլ Սաւուղին ըսաւ թէ "Վաղը դուն ու քու որդիքդ իմ քովս պիտի ըլլաք", աս խօսքը սաստիկ ներգործեց անոր սրտին։ Իսկ եթէ Քրիստոս հաւատացեալի մը ըսէր, թէ "Վաղը ինծի հետ պիտի ըլլաս, աս խօսքը առաջուց զանիկայ հոգիով երկինք պիտի տանէր։ Անանկ բռնէ ինքըզինքդ՝ որպէս թէ երկինք մտնելու վրայ ես, և անիկայ մեծապէս կ'օգնէ քեզի աւելի հոգողութեամբ բանին վրայ խորհելու։

4. Թող քու յաւիտենական հանգիստդ շատ անգամ քու եռանդուն խօսակցութեանդ առարկան ըլլայ, մանաւանդ անոնց հետ, որ կրնան իրենց սըրտերէն խօսիլ, և իրենք անձամբ երկնային բնութեամբ համովցած են։ Ցաւալի է որ քրիստոնեաները մէկտեղ եկած ատենը՝ առանց երկինքը իրենց իրարու հետ տեսնուելուն կամ հոն հասնելու ճամբուն վրայ խօսք մը ընելու՝ իրարմէ բաժնուին։ Ցաւալի է որ այնքան ժամանակ

կ՚անցունեն պարապ խօսակցութիւններով և անպիտան վէճերով առանց երկնից վրայ լրջութեամբ մէջերնին խօսք մը ընելու ։ Ինծի անանկ կուգայ թէ մենք մեր հոգիները մեր հանգիստին վրայ խօսելով բորբոքելու նպատակաւ մէկտեղ գալու ենք ․ և քրիստոնեայի մը ան օրհնեալ ու փառաւոր վիճակը կենդանի և զօրաւոր կերպով ցուցընելը ըսելը՝ մեզի ըսել տալու է, “Չէ՞ որ սիրտերնիս մեր ներսիդին կը բորբոքէր, երբ որ Ինքը մեր հետը կը խօսէր ճամբուն վրայ, և գիրքերը կը մեկնէր մեզի”։ Եթէ Փելիքս կը դողայ՝ երբոր իր դատապարտութիւնը զօրութեամբ բացատրուած կը լսէ, ինչո՞ւ հաւատացեալը պիտի չը կենդանանայ, երբոր կը լսէ իր յաւիտենական հանգստեանը ստորագրութիւնը ։ Չար մարդիկ իրենց չարութեանը վրայ մէկտեղ խօսակցելով կը զուարճանան, ուրեմն քրիստոնեաներն ալ զուարճանալու չե՞ն Քրիստոսի վրայ խօսելով ․ և երկնից ժառանգները՝ իրենց ժառանգութեանը վրայ ։ Ասիկայ մեր սիրտերուն կենդանութիւն կու տայ, ինչպէս որ “Յակոբին հոգին ողջընցաւ” երբոր լսեց Գեսեմ երթալու հրաւէրը և տեսաւ ան կառքերը, որ զինքը իր Յովսէփ որդւոյն պիտի տանէին ։ Ո՞ւր էր որ մարդոց սովորական խօսակցութեանց հոսանքը սա գերագոյն և պատուական նիւթերուն դարձունելու վարպետութիւն և հաստատ կամք ունենայինք ․ և երբոր մարդիկ սկսէին անպիտան բաներու վրայ խօսիլ՝ կարող ըլլայինք երկնից վրայօք խօսք մը ձգելու մէջ տեղը՝ և Պետրոս Առաքեալին իր կերակուրին վրայ ըսածին պէս ըսէինք, “Քաւ լիցի, ինչու որ պիղծ կամ անմաքուր բան մը ամենևին մտած չէ բերանս” ։ Ի՞նչ մեծ բարիք կրնանք միանգամայն ընել և ընդունիլ աս ընթացքով ։ Մեր անգիտան խօսակցութիւններէ ևս բռնելու համար ՙՔրիստոս իմացուց թէ, “ մեր խօսած ամէն դատարկ խօսքերուն համար դատաստանին օրը հաշիւ պիտի տանք” ։ Ուրեմն երբոր ընկերութեան մէջ ենք, ըսէ Սաղմոսերգուին պէս, “ Թող իմ՝ լեզուս իմ՝ քմացս փակչի, թէ որ Երուսաղէմը իմ՝ գլխաւոր ուրախութիւնէս աւելի մեծ չհամարիմ” ։ Անատենը պիտի տեսնես որ “ բժշկութիւն տուող լեզուն կենաց ծառ է” ։

5. Ամէն քու կատարած պարտաւորութիւններուդ մէջ ջա՛նք ըրէ որ քու ընթացքներդ ալ մօտեցունեն երկինքին ։ Աստուծոյ նպատակը կրօնական կարգադրութիւնները հաստատելուն մէջ աս էր՝ որ անոնք քայլեր ըլլան մեր առջևը, որով մեզ դէպ ՚ի մեր հանգիստը յառաջացունէ. և ՙՔրիստոսէն ետքը անոնցմով ամէն օր մեր սիրտը վեր բարձրացունենք ։ Աս թող ըլլայ քու զանոնք գործածելու նպատակդ ալ, և անտարակոյս անյաջող պիտի չըլլան ։ Ո՛րչափ կ'ուրախանաս քանի մը տող գիր ընդունելով մէկ բարեկամէդ, երբոր երես երեսի չես կրնար տեսնել զինքը ։ Ու մենք չե՞նք կրնար հաղորդակցութիւն ունենալ Աստուծոյ հետ իր սահմանած կրօնական կարգադրութիւններովը, թէև անձամբ այնքան հեռու ենք տակաւին ։ Մեր հոգիներն ալ ուրախանալու չե՞ն ան գըրուածքները կարդալով որ կը պարունակեն երկինքին համար մեզի եղած ուխտին խոստմունքը ։ Ի՛նչ յաղթութեան ուրախութիւնով կարդալու ենք աստուածային սիրոյն արտայայտութիւնները. և լսելու ենք մեր երկնային գաւառին վրայօք ։ Թէպէտև տակաւին չունինք անիկայ տեսնելու երջանկութիւնը ։ Մեծ ծովերով և ընդարձակ ցա-

մտքով բաժնուած մարդիկ՝ մեծ և շահաւոր գործեր յառաջ կը տանին գրութեամբ. և Քրիստոնեան չը՞կրնար աս իր հանգստեանը երջանիկ գործը յառաջ վարել՝ խմաստութեամբ իր կատարած պարտաւորութենէն հոգևոր օգուտ քաղելով: Ուրեմն եկուր մէկդի ձգէ՝ բաները արտաքին ձևով և սովորութեամբ ընելը և մարդոց գովութեանը նայելը, և ծունր կրկնէ աղօթքով, յուսալով որ ոտքի վրայ ելած սիրտդ աւելի մօտենայ Աստուծոյ: Երբոր կը բանաս քու Աստուածաշունչդ կամ մէկ ուրիշ գիրք մը, փափաքէ գտնել աստուածային ճշմարտութիւն մը պարունակող խօսք մը և անոր հետ նորին Սուրբ Հոգւոյն մէկ շնորհքը, որ կատարելագոյն ճաշակ մը տայ քեզի երկնից վրայ: Աստուծոյ տունը երթալու ատենդ այսպէս ըսէ, "Կը յուսամ որ անկէ ետ չըդարձած իմ սէրս վառելու բան մը պիտի տեսնեմ կամ լսեմ Աստուծմէ, կը յուսամ որ անոր Սուրբ Հոգին իր ներկայութիւնը ինծի պիտի շնորհէ, և ան երկնային ուրախութիւններովը իմ սիրտս քաղցրացունէ. կը յուսամ որ Քրիստոս ճամբուն վրայ ինծի երևայ և իմ բոլորտիքս երկինքէն լոյս մը փայլատակէ. տուր որ լսեմ անոր հրահանգիչ և նորոգիչ ձայնը և կեղևները իմ աչքերէս իյնան, որ ես ան փառքը մինչև հիմա տեսածէս աւելի տեսնեմ: Կը յուսամ որ ետ չդարձած Տէրը իմ սիրտս իմ հանգստեանս տեսութեանը և իր Հօրը ներկայութեանը պիտի հանէ, որ ես ալ հովիւներուն պէս երկնային տեսիլքէն դառնամ փառաւորելով և օրհնելով զԱստուած ան ամէն բաներուն համար որ լսեցի ու տեսայ": Երբոր վայրենի և բնիկ Ամերիկացիք նոր տեսան՝ թէ Անգղիացիք կրնան մէկզմէկու հետ նամակով խօսակցութիւն ընել, կարծեցին թէ նամակներուն մէջ ոգի կայ ։ Այսպէս քովը կեցողները պիտի զմայլին, երբոր քրիստոնեաները իրենց պարտաւորութիւնները կատարած ատենին Աստուծոյ հետ հաղորդակցութիւն ստանան. պիտի զմայլին ըսելով թէ ինչ կայ Աստուածաշունչ կարդալուն մէջ և քարոզներուն ու աղօթքներուն մէջ, որ սրտերնին այնքան ուրախութիւնով կը լեցունէ և միտքերնին կը յափշտակէ ։ Անշուշտ Աստուած զանց պիտի չընէր մեր պարտաւորութիւնները կատարելու ատեննիս մեզի շնորհք տալը, եթէ մենք մտադրութիւնը և փափաքը զանց չընէինք ։ Վասնորոյ միտքդ պահէ միշտ աղօթք ընել քու հովւիդ համար, որ Աստուած երկնային պատգամ մը դնէ անոր բերանը որ քու հոգւոյդ մէջ երկնային ճաշակ մը թողու ։

6 **Ամէն բանէ և ամէն դիպուածէ խրատ առ,** որ քու հոգիդ արթնցունես իրեն մօտեցող հանգստեանը վրայ ։ Որովհետև ամէն արարած և նախախնամութեան ամէն գործը մեր հանգստեանը միջոցներ են, վասնորոյ անոնք մեզ անոր կ՚ուղղեն իբրև իրենց վախճանը ։ Աստուծոյ ամենաքաղցր վարմունքը մեզի հետ՝ հիմա եղածին կէսին չափ քաղցր պիտի չըլլար, եթէ մէկ ուրիշ ապագայ քաղցրութեան նշանը չըլլար ։ Լոկ առհաւատչեայն առած և բուն գումարը մէկդի ձգած կ՚ըլլաս, եթէ ներկայ բարիքները ընդունիս և քու թագդ մոռնաս ։ Երանի՛ թէ քրիստոնեաները վարպետ ըլլային աս արուեստին մէջ ։ Կրնաս բանալ Աստուածաշունչդ, բայց պէտք է որ սորվիս արարչութեան և նախախնամութեան հատորներն ալ բանալ, որ հոն ալ կարդաս Աստուծոյ և ապագայ

փառաց վրայօք ։ Աս կերպով Քրիստոսի և երկնից վրայ հասարակ ճաշի մը ատեն՝ շատ մարդոց հաղորդութեան ատեն անգամ ունեցածէն աւելի ճաշակ կ'ունենանք ։ Եթէ յաջողութիւն գտնես աշխարհիս մէջ, թող ասիկայ քեզ աւելի զգայուն ընէ քու մշտնջենական յաջողութեանդ ։ Եթէ աշխատանքով յոգնած ալ ես, թող ասիկայ քու յաւիտենական հանգստեանդ վրայ ըրած խորհրդածութիւններդ աւելի անուշցունէ ։ Եթէ բաները ձախորդ երթան, փափաքդ թող աւելի եռանդուն ըլլայ որ տրտմութիւններն ու նեղութիւնները յաւիտեան դադարին ։ Երբոր մարմինդ կը սփոփի կերակուրով կամ քունով, միտքդ բեր Քրիստոսի հետ վայելելու անըմբռնելի սփոփանքը ։ Եթէ կը լսես մէկ բարի լուր մը, միտքդ բեր թէ՝ ինչ ուրախութեան աւետիս մը պիտի ըլլայ երբոր լսես Աստուծոյ փողը և Քրիստոսի արդարացունող վճիռը ։ Երբոր կը զուարճանաս սուրբերուն ընկերութեամբը, յիշէ թէ ինչ կատարեալ ընկերութիւն մը պիտի ըլլայ երկինքը ։ Եթէ Աստուած ինքզինքը քու հոգւոյդ կը յայտնէ, միտքդ բեր քու ամենաբարձր յառաջադիմութեանդ ժամանակը, որ ատեն քու հաղորդութիւնդ և ուրախութիւնդ կատարեալ պիտի ըլլայ ։ Եթէ կը լսես չարերուն գոռացող ձայնը և աշխարհիս շփոթութիւնները, խորհէ երկնից երջանիկ միաբանութեանը վրայ ։ Եթէ կը լսես պատերազմի խռովութիւններ, յիշէ ան օրը, երբ կատարեալ խաղաղութեան մէջ պիտի ըլլաս յաւիտեան խաղաղութեան իշխանին թևերուն տակը ։ Աս կերպով ամէն բան և ամէն վիճակ մեր երկնային կեանքին օգնութիւն կ'ընեն, միայն թէ անոնցմէ օգուտ քաղելու միտ ունենանք ։

7. Յաճախ գտնուիլ փառաբանութեան հրեշտակային գործին մէջ ։ Որչափ երկնային ըլլայ գործդ՝ այնչափ երկնային կ'ընէ հոգիդ ։ Աստուած փառաբանելը հրեշտակաց և երկինքը եղող սուրբերուն գործն է. և մեր յաւիտենական գործը պիտի ըլլայ, և եթէ հիմա ան գործին մէջ շատ գտնուինք, աւելի մեր ան ատենի վիճակին նման պիտի ըլլանք ։ Որովհետև փափաքը՝ հաւատքը և յոյսը՝ սէրէն և ուրախութենէն կարճ տեւողութիւն ունին, վասնորոյ քարոզութիւնը՝ աղօթքը և եկեղեցւոյ խորհուրդները՝ և մեր հաւատքն ու յոյսը արտայայտող և միանգամայն հաստատող ամէն միջոցներն ալ պիտի դադարին, ուր մեր սիրոյն և ուրախութեան յաղթական արտայայտութիւնները յաւիտեան պիտի շարունակուին ։ Երկրի վրայ երկինքին իմ գիտցած ամենակենդանի նըմանութիւնս ան ատենը կ'ըլլայ, երբ որ Աստուծոյ ժողովուրդը անոր գերազանցութեանն ու առատ մարդասիրութեանը վրայ խորին զգացումով և սէր ու ուրախութիւն բղխող սիրտերով մէկտեղ կու գան և մէկմէկու ձայնակից կ'ըլլան փառաբանութիւն երգելով անոր՝ ցնծալից և ներդաշնակաւոր եղանակներով ։ Աս ուրախութիւնները Սուրբ Հոգւոյն վկայութեանը նման իրենց համար կը վկայեն թէ Աստուծմէ են. և իրենց երկնային ծագմանը վկայութիւնը իրենց հետ կը բերեն ։

Չենք գիտեր թէ որչափ կ'անիրաւենք ինքզինքնիս դուրս ձգելով մեր աղօթքներէն Աստուծոյ փառաբանութիւնը, կամ շատ քիչ տեղ ձգելով անոր, ինչպէս որ սովորաբար կ'ընենք, քանի որ բաւական առատ խոստովանութիւններ և խնդրուածքներ կը բանեցունենք ։ Ընթերցող, կը խնդրեմ քեզմէ որ միտքդ պահես ասիկայ. թող փառաբանութիւնը մեծ տեղ ունենայ քու կատարած պաշտօններուդ մէջ․ ինչպէս որ խոստովանութեան և խնդրուածքի՝ անանկ ալ փառաբանութեան համար պատրաստ նիւթ պահէ քովդ։ Ա՛ս նպատակաւ քու խօսակցութեանդ և անարժանութեանդ չափ յաճախ քննէ Տէրոջը գերազանցութիւնները և բարութիւնը, և քու գործած մեղքերուդ չափ ալ յաճախ՝ քու ընդունած բարիքներդ և քեզի խոստացուածները։ «Ուղիղներուն կը վայլէ օրհնութիւն երգելը։ Շընորհակալութիւն մատուցանողը զԱստուած կը փառաւորէ։ Օրհնեցէք Տէրը, ինչու որ Տէրը բարի է, սաղմոս ըսէք անոր անուանը, ինչու որ քաղցր է։ Ամէն ատեն Աստուծոյ օրհնութեան պատարագ մատուցանենք, այսինքն մեր շրթունքներուն պտուղը՝ որ իր անունը կը դաւանին»։ Չէ՞ որ այնքան աս երկնային գործով պարապող Դաւիթը խիստ երկնային հոգի մը ունէր։ Միթէ երբեմն Մովսէսի երգն ու Դաւիթի սաղմոսները միայն կարդալով եռանդնիս չը՞բորբոքիր։ Ո՛րչափ աւելի եռանդ ու սփոփանք պիտի տայ մեզի, եթէ մենք անձամբ վարժուած ըլլանք և շատ անգամ ան գործին մէջ գտնուինք։ Ա՛հ, ինչ յիմար է պատանեկութիւնը, որ մարմնոյ և մտաց ոյժը սնոտի հաճոյից և մարմնոյ ցանկութեանց վրայ կը դնէ, որ այնքան յարմար է մարդուս աս ամենապատուական գործին։ Իսկ ինչ մեղսալից յիմարութիւն է շատ քրիստոնեաներուն ըրածը, որ հոգինին յարատև տխրութեան մէջ կը թաղեն և գանգատներով ու հառաչանքներով կ'անցունեն օրերնին, և թէ՛ մարմնով թէ միտքով բոլորովին անյարմար կ'ըլլան ինքզինքնին աս քաղցր ու երկնային գործին։ Աստուծոյ ժողովուրդին հետ միարանիլ և անոր փառաբանութիւն մատուցանելու տեղը՝ իրենց արժանաւորութեանը վրայ հարցուփորձ կ՚ընեն և իրենց խեղճութիւնները կը քննեն. և ասանկով զԱստուած իր փառքէն կը զրկեն ու ինքզինքնին իրենց մխիթարութենէն։ Բայց աս պաշտօնին մէջ մեր մխիթարութեան ամենէն մեծ կործանիչը խելքերնիս եղանակին տալ և սիրտը անգործ թողուլն է, որ ան կատարելու էր գործին գլխաւոր մասը. իսկ եղանակը անիկայ արթնցունելու և զուարթացունելու համար գործածուելու է։

8. **Մեր Աստուծոյ անհուն սիրոյն վրայ հաստատուն խորհրդածութիւններ դրէ հոգիիդ մէջ։** Սէրը սէր կը յանկուցանէ։ Ինչ կը գտնուին այնքան վատթար անձինք՝ որ զիրենք սիրողները չսիրեն։ Անտարակոյս մեր երկնաւոր կեանքին մահն է Աստուծոյ վրայօք խստութեամբ խորհուրդներ ունենալը, անանկ մէկը երևակայել անիկայ՝ որպէս թէ յաւէտ դատապարտել քան թէ փրկել կ՚ուզէ մեզ։ Անիկայ ամենօրհնեալն Աստուած Սատանայի նման դնել է։ Երբոր մեր տգիտութիւնն ու անհաւատութիւնը Աստուծոյ պատկերը մեր երևակայութեանը մէջ սխալ և ծուռ կը քաշէ, ան ատենը կը գանգատինք թէ չենք կրնար սիրել զԱստուած, ոչ ալ անով ուրախանալ։ Հազարաւոր քրիստոնեաներուն վիճակը աս է։ Աւա՜ղ որ ասանկով Աստուծոյ հայհոյութիւն ըրած կ՚ըլլանք և մեր ուրախութիւնները կը կորսնցունենք։ Սուրբ Գիրքը մեզ կը վստահացունէ, թէ "Աստուած սէր է, բարկութիւն չունի, ամբարշտին մեռնիլը չուզեր, հապա որ ամբարիշտը իր ճամբայէն դառնայ ու ապրի"։ Իսկ իր ընտրեալներուն վրայ շատ աւելի հաստատութեամբ վկայած է իր ու-

նեցած սէրը . և զանոնք փրկելու հաստատ դիտաւորութիւնը ։ Երանի՛ թէ կարող ըլլայինք՝ բարեկամի մը վրայ ինչպէս որ կը խորհինք՝ անանկ խորհիլ միշտ Աստուծոյ վրայ . խորհիլ անանկ մէկու մը պէս որ մեզ անկեղծաբար կը սիրէ , մինչև անգամ մեր ինքզինքնիս սիրելէն աւելի . որուն սիրտը մեր վրայ է մեզի բարիք ընելու , վասնորոյ մեզի յաւիտենական բնակարան մը պատրաստած է որ միշտ իրեն հետ բնակինք . եթէ անանկ ըլլար՝ մեզի դժուար պիտի չըլլայ միշտ սիրտերնիս անոր հետ ընել ։ Ի՛նչ որ սրտանց կը սիրենք՝ նոյն բանին վրայ շատ քաղցրութեամբ և ազատաբար պիտի խորհինք ։ Կը վախնամ որ շատ քրիստոնեաներ աւելի բարձր խորհրդածութիւն կ'ընեն մահրիմ բարեկամի սիրոյն վրայ՝ քան թէ Աստուծոյ սիրոյն վրայ , և ինչ զարմանք է ան ատենը եթէ իրենց բարեկամները Աստուծմէ աւելի սիրեն , և Աստուծմէ աւելի վստահին անոնց , և ուզեն Աստուծմէ աւելի անոնց հետ բնակիլ ։

9 . **Զգուշութեամբ պէտք է զատել Աստուծոյ Հոգւոյն ներգործութիւնները ։** Եթէ երբէք քու հոգիդ աս երկրէս վեր բարձրանայ և աս երկնային կեանքին ծանօթանայ , Աստուծոյ Հոգին՝ Եղիա մարգարէին կառքին պէս եղած ըլլալու է քեզի , և մինչև անգամ քուն ալ կենդանութեան սկզբունքն է , որով պիտի շարժիս և վեր ելլես ։ Ո՛հ մի վշտացուներ ուրեմն քու առաջնորդդ , մի մարեր քու կեանքդ . ետ մի՛ դարձուներ քու կառքդ ։ Դուն չես խորհիր թէ քու ամէն շնորհքներուդ կենդանութիւնը և քու հոգւոյդ երջանկութիւնը ո՛րքան կախում ունի Սուրբ Հոգիին պատրաստ և սրտանց հնազանդելէդ ։ Երբոր Սուրբ Հոգին քեզ կը տանի առանձին աղօթքի ,

կամ կ՚որդիլէ քեզ քու մեղքերէդ , կամ կը ցուցընէ քեզի քու երթալու ճամբադ , և դուն մըտիկ չես ըներ , զարմանք չէ՛ որ երկինքը քեզի օտար բան մը ըլլայ : Եթէ դուն Հոգիին չես հետեւիր , երբոր ան կ՚ուզէ քաշել քեզ Քրիստոսի և քու պարտաւորութիւններդ կատարելու , ի՞նչպէս երկինք տանի ան քեզ և քու սիրադ Աստուծոյ առջեւը հանէ : Ի՜նչ գերբնական օգնութիւն և ի՛նչ մեծ համարձակութիւն մը կը ստանայ ան հոգին՝ Ամենակարողին մօտենալու ատենը , որ միշտ կը հնազանդի Սուրբ Հոգիին : Եւ ո՛րչափ նա քաշուելով՝ ո՛րչափ թոյլ և ո՛րչափ ամօթով պիտի մօտենայ Աստուծոյ ան հոգին՝ որ նա կեցեր է ան Հոգիէն որ կ՚ուզէր զինքը առաջնորդել : Քրիստոնեայ ընթերցող , չե՞ս իմանար երբեմն աշխարհիս զբաղմունքէն քաշուելու և Աստուծոյ մօտենալու զօրաւոր ազդում մը : Անհնազանդ մ՚ըլլար ան առաջարկութեանը , այլ կատարէ անիկայ . և քանի որ աս օրհնեալ զեփիւռը կը բանէ բաց առագաստներդ : Որչափ աւելի որ Սուրբ Հոգիին դէմ կը կենանք , այնչափ սաստիկ պիտի վիրաւորուինք . և որչափ որ հնազանդինք , այնչափ արագ պիտի ըլլայ մեր ընթացքը :

10 . Աս երկնաւոր հանգստեանը՝ իբրեւ ուրիշ օգնութիւն մըն ալ աս խրատը կու տամ քեզի , որ քու մարմնաւոր առաւելութեանդ վրայ [illegible] եղած հոգը [illegible] [illegible] : Մարմինդ օգտակար ծառայ մըն է քեզի , եթէ տաս անոր միչդ իրեն արժան եղած չափը . բայց խիստ կործանիչ բռնաւոր մըն է , եթէ թողուս որ իր անպատշաճ փափաքները կատարէ . և բթացած դանակի պէս կ՚ըլլայ , եթէ անիրաւութեամբ զրկես անիկայ իր հարկաւոր եղած սնունդէն : Երբոր կը մտածենք թէ մարդիկ որ-

քան յաճախ սխալմունք կ՚ընեն երկու ծայրն ալ անցնելով, և որքան քիչ անձինք կան՝ որ իրենց մարմինը ուղիղ կը գործածեն, չենք կրնար զարմանալ՝ որ այնչափ ետ կը բռնուին երկնից հետ հաղորդակցութիւն ունենալէն ։ Շատ մարդիկ գերի են իրենց ախորժակներուն, և իրենց մարմինին ուզածներէն գրեթէ բան մը զանց չեն կրնար ընել. վասնորոյ կամաւ ինքզինքնին կու տան իրենց զբօսանքներուն կամ շահուն կամ անօգուտ ընկերներուն, որ առնեն իրենց միտքերը Աստուծոյ և երկինքին բարձրացունելու էին ։ Իսկ եթէ դուն քու հոգիդ կը սիրես, "մարմնոյ խնամք մի տանիր ցանկութիւններու համար", այլ միտքդ պահէ որ "մարմնաւոր խորհուրդը մահ է. քանզի մարմնաւոր խորհուրդը Աստուծոյ դէմ թշնամութիւն է. ինչու որ Աստուծոյ օրէնքին չհնազանդիր, մանաւանդ չկրնար ալ. վասն զի մարմնով եղողները չեն կրնար Աստուծոյ հաճոյ ըլլալ ։ Ապա ուրեմն եղբայրներ՝ պարտապան ենք, չէ թէ մարմնին՝ մարմնաւորապէս ապրելու ։ Ինչու որ եթէ մարմնաւորապէս ապրելու ըլլաք, պիտի մեռնիք. բայց թէ որ Հոգիով մարմինին գործքերը սպաննէք, պիտի ապրիք"։ Կը գտնուին անանկ անձինք ալ՝ որ իրենց մարմինին պէտք եղածը չընելով և անանկ իրենց ծառայելու անկարող ընելով անիկայ, իրենց երկնային ուրախութիւնը շատ կ՚արգիլեն. ատանկները եթէ միայն իրենց մարմնոյն անիրաւութիւն ըրած ըլլային՝ մեծ բան մը չէր. բայց իրենց հոգիներուն ալ կ՚ընեն, ինչպէս որ տունը աւրողը անոր մէջիններուն ալ վնաս կ՚ընէ ։ Երբոր մարմինը հիւանդ է և հոգին կը նուաղի՝ ո՛րքան ծանր կը շարժինք, երկնից վրայ մեր ունեցած ուրախութիւններուն և խորհրդածութիւններուն մէջ ։

ԳԼՈՒԽ ԺԳ.

Երկնային մտածութեան բնութիւնը, և անիկայ ընելու ամենայարմար ժամանակը՝ տեղը՝ և անոր ամենայարմար եղած բնաւորութիւնը։

Անգամ մըն ալ կ'աղաչեմ քեզի ընթերցող՝ որ ըստ որում քու պարտաւորութիւնդ ըլլալը իմացած բանդ խիղճ կ'ընես չկատարելու, և չես համարձակիր կամաւ դէմ դնել Սուրբ Հոգիին, և սրբոց փառաւոր ուրախութեանց ու հոգին ըղմայլեցուցող երկնային մտածութեանց յարգը գիտես, փութով սորվիս և շուտով ու հաւատարմութեամբ 'ի գործ դնես հետևեալ խրատները։ Եթէ աս միջոցներով բոլոր քու շնորհքներուդ աճում մը չտեսնես, և դուն հասարակ քրիստոնեաներուն հասակէն աւելի չմեծնաս և քու դիրքիդ մէջ աւելի օգտակար ու ամէն խելացի մարդոց աչքին առջևը աւելի պատուական չըլլաս, և եթէ քու հոգիդ Աստուծոյ հետ աւելի հաղորդակցութիւն չվայելէ և քու կեանքդ մխիթարութեամբ աւելի լեցուն չըլլայ և մխիթարութիւնը մահուան ժամուն քովդ աւելի պատրաստ չկենայ, ան ատենը աս խրատները մէկդի ձգէ՛ և յաւիտեան խաբեբայ կանչէ՛ զիս։

Այն պարտաւորութիւնը՝ որ ես այնքան թախանձանօք կը ստիպեմ քեզ զանիկայ կատարել, և կատարելու կերպը պիտի բացատրեմ հիմա քեզի, աս է որ "Քու հոգւոյդ բոլոր կարողութիւնները քու յաւիտենական հանգստեանդ մըտածութեանը վրայ հաստատես և ակնածութեամբ 'ի գործ դնես"։ Այս պարտաւորութեան բնութիւնը՝ հոս օրինակով քիչ մը պիտի բացատրեմ, *և յետոյ պիտի ցուցընեմ անիկայ կատարելու ամենայարմար ժամանակը և տեղը և անոր ամենայարմար եղած տրամադրութիւնը ։*

Անպատշաճ չէ հոգևոր բաներու վրայ մտածութիւն և խորհրդածութիւն ընելու պարտաւորութեանը վրայօք մեր ստորագրած կերպը օրինակով հոս քիչ մը պարզել ։ Պարտաւորութիւն մը ըլլալը ամէնը կ՚ընդունին , բայց գործնականապէս շատերը կ՚ուրանան ։ Շատերը որ ուրիշ պարտաւորութիւններու վրայ խիղճ կ՚ընեն՝ ասիկայ դիւրաւ զանց կ՚ընեն ։ Իրենց սրտին մէջ կը նեղուին եթէ զանց ընեն քարոզ մը՝ ծոմապահութիւն մը կամ աղօթք մը , բայց և այնպէս բնաւ հոգ չեն ըներ՝ մտածութիւնը (կարելի է բոլոր իրենց կենացը մէջ մինչև աս օրս) զանց ընելնին , թէև անիկայ անանկ պարտաւորութիւն մըն է՝ որ բոլոր միւս պարտաւորութիւնները լաւագոյն կերպով կատարելու կ՚օգնէ . և անով կը մարսէ հոգին զճշմարտութիւնը որ անկէ սնունդ և մխիթարութիւն ընդունի ։ Աստուծոյ հրամանը Յեսուին աս էր , "Աս օրինաց գիրքը քու բերնէդ չըզատուի , հապա գիշեր ցորեկ անոր վրայ մտածես , որ բոլոր անոր մէջի գրուածները պահես ու կատարես" ։ Ինչպէս որ մարսողութիւնը՝ կերակուրը մամաց ու արիւն կ՚ընէ , որմէ յառաջ կուգայ առողջութիւն և զօրութիւն , անանկ ալ մտածութիւնը՝ ընդունուած և միտքը պահուած ճշմարտութիւններէն ջերմեռանդ սէր՝ հաստատ դիտաւորութիւն և սուրբ կենցաղավարութիւն յառաջ կը բերէ ։

Աս մտածութիւնը հոգիին ամէն կարողութեանց գործադրութիւնն է ։ Անիկայ կենդանի եղողին գործն է և ոչ մեռեալներուն ։ Գործ մըն է՝ որ ամէն ուրիշներուն աւելի հոգեւոր և վսեմ է, վասն որոյ անանկ սիրտ մը որ մարմնաւոր և երկրաւոր է՝ չկրնար աղէկ կատարել անիկայ։ Առաջ երկնից հետ յարաբերութիւն ունենալու են հարկաւ, որ յետոյ կարող ըլլան ընտանեբար կենցաղավարել հոն։ Իսկ ան հանգստեան մասնակցութիւն ունեցողները անանկ կը սեպեմ, որոնք զիրենք կը համոզեմ որ իրենց հանգստեանը մտածութիւններովը ուրախանան։ Իսկ քեզ քրիստոնեայ սեպելով կը համոզեմ հիմա որ գործունեայ քրիստոնեայ ըլլաս։ Իսկ հոգիին գործողութիւնն է՝ որուն վրայ սիրտդ հաստատել կ'ուզեմ, վասն զի մարմնոյ աշխատութիւնը աս տեղ օգուտ չունի։ Իսկ աս գործը հոգւոյն ամէն կարողութիւնը գրաւելու է, որ բան մը սորվելու հասարակ մտածութենէն որոշուի, վասնզի հասկացողութիւնը բոլոր հոգին չէ, վասնորոյ բոլոր գործը չկրնար ընել։ Ինչպէս որ մարմինին մէջ ստամոքսը պիտի դարձունէ կերակուրը մամացի և պատրաստէ լեարդին համար, և լեարդն ու փայծաղը արիւնի պիտի դարձունէ և պատրաստէ սրտին և ուղեղին համար, անանկ ալ հոգիին մէջ հասկացողութիւնը ճշմարտութիւնները ընդունելու է՝ և պատրաստելու է զանոնք կամքին համար և ան ալ զգացումներուն համար։ Քրիստոս և երկինք այլ և այլ գերազանցութիւններ ունին. և անոր համար Աստուած զանազան կարողութիւններով կազմեց հոգին, որ անոնցմով ըմբռնէ ան գերազանցութիւնները։ Ինչ օգուտ կը քաղէինք անուշահոտ ծաղիկներէն, եթէ հոտառութիւն չունենայինք, կամ ինչ հաճութիւն պիտի զգայինք ճարտասանութենէն և երաժշտութենէն, եթէ լսողութիւն չունենայինք, կամ ինչ համ պիտի զգայինք կերակուրներէն և խմելիքներէն առանց ճաշակի զգայարանքի ։ Նմանն ալ ինչ օգուտ ունի մեզի երկինքը կամ ինչ երջանկութիւն պիտի տայ մեզի բուն Աստուծոյ կատարելութիւնը, եթէ մենք սիրոյ և ուրախութեան զգացումները չունենանք. և ինչ զօրութիւն ու քաղցրութիւն հնար է ընդունիլ յաւիտենականութեան վրայ մտածութիւններ ընելով, քանի որ չեն գործածեր հոգւոյն ան զգացումները, որով միայն կըրնայ զգալ աս քաղցրութիւնը ու զօրութիւնը ։ Սըխալմունք է քրիստոնեաներուն խորհիլ թէ երանութիւնը միայն հասկացողութեան և յիշողութեան գործն է, երբոր ամէն դպրատան տղայ կրնան ընել ասիկայ, կամ ան մարդիկը որ կ՚ատեն ան բաները որոնց վրայ կը խորհին Աստի կը տեսնես թէ երկինքը լոկ յիշելէն և խորհելէն աւելի բան կայ ընելու ։ Ան աշխատութիւններուն պէս որ ո՛չ միայն ձեռքին կամ ոտքին շարժումը՝ այլ բոլոր մարմնոյն գործողութիւնը կը պահանջեն. մտածութիւնն ալ բոլոր հոգւոյն կարողութիւնները 'ի գործ կը դնէ ։ Ինչպէս որ ոչ միայն մեղաւորներուն հասկացողութիւնը՝ այլ նաև զգացումներն ալ աշխարհի վրայ են, և Աստուծմէ հեռացած ու կուռքերու դարձած. անանկ ալ պէտք է որ Աստուծոյ դառնայ ոչ միայն հասկացողութիւննին, այլ նաև զգացումներնին. և ինչպէս որ իրենց բոլոր հոգին առաջ մեղքով լեցուած էր, անանկ ալ բոլորը Աստուծմով լեցուելու է հիմա ։ Տես ինչպէս կը ստորագրէ Մարգարէն Դաւիթ երանելի մարդը. "Անոր կամքը Աստուծոյ օրէնքին մէջն է. և ցորեկ ու գիշեր անոր օրէնքին վրայ կը մտածէ" ։

Աս մտածութիւնը կանոնաւոր և զգուշաւոր ե-

ղանակաւ ըլլալու է ։ Ինչպէս որ կանոնաւոր աղօթք կայ որ կ՚ընենք երբոր ինքզինքնիս բոլորովին ան պաշտօնին կու տանք . և կայ նաև վայրկենական աղօթք՝ երբոր ուրիշ գործով զբաղած ատեննիս կարճ խնդրուածքներ կը մատուցանենք Աստուծոյ . անանկ ալ կանոնաւոր մտածութիւն կայ որ կ՚ընենք երբոր ինքզինքնիս բոլորովին ան գործին կու տանք . և կայ հարևանցի մտածութիւն՝ երբոր գործով զբաղած ատեննիս բարի խորհուրդներ կ՚ունենանք մտքերնուս մէջ Աստուծոյ վրայ ։ Նաև ինչպէս որ կանոնաւոր ժամանակի մէջ եղած աղօթքէն զատ պատահական աղօթք ալ կ՚ըլլայ կարգէ դուրս մասնաւոր առիթով մը , անանկ ալ մտածութիւնը ։ Արդ կ՚ուզեմ համոզել որ քու հասարակ աշխատութեանցդ հետ խառնուած մտածութիւնը ընես , և ընես ան՝ նաև որուն մասնաւոր առիթներ կ՚առաջնորդեն քեզ , բայց յատկապէս կ՚ուզեմ որ քեզի հաստատուն և շարունակ պարտաւորութիւն մը ընես , ինչպէս որ քարոզ լսելը՝ աղօթք ընելը և սուրբ Գիրք կարդալը ըրած ես . և աղօթքին ու ուրիշ որոշեալ կանոնաւոր պաշտօններուն պէս ասոր ալ թող ուրիշ գործ մը չընդմիջահատէ ։

Աս մտածութիւնը քու յաւիտենական հանգստեանդ վրայ ըլլալու է ։ Չեմ ուզեր որ ուրիշ մտածութիւններդ մէկդի ձգես , բայց ինչպէս որ երկինքը կատարելութիւնով ամէն բանէ գերագոյն է , հարկաւ մեր մտածութիւններուն մէջ ալ անանկ ըլլալու է ։ Ան բանը՝ որ ձեռքերնիս անցած ատենը ուրիշ բաներէն աւելի երջանիկ պիտի ընէ մեզ , վրան մտածած ատեննիս ալ նոյնպէս ուրախ կ՚ընէ ։ Այնքան ուրիշ մտածութիւններ կան , որքան որ տող կայ սուրբ գրոց մէջ կամ արարածներ տիեզերքին մէջ, կամ պատահմունքներ աշխարհիս նախախնամութեանը մէջ ։ Բայց ասիկայ՝ ճամբորդութիւն մըն է դէպի Սիօն լեռը՝ աշխարհիս թագաւորութիւնէն սրբոց թագաւորութիւնը՝ երկիրէն երկինք՝ անցաւոր ժամանակէն յաւիտենականութեան. ասիկայ արեւէն՝ լուսինէն և աստղերէն վեր ու Աստուծոյ պարտէզին և դըրախտին մէջ պտըտել է ։ Թէպէտ հեռու կ'երեւայ, բայց հոգիները արագընթաց են. թէ մարմնոյ մէջ և թէ մարմինէն զատ եղած ատեններին անոնց շարժումը արագ է ։ Պէտք չէ որ վախնաս աշխարհային մարդոց պէս, որ չըլլայ թէ աս խորհրդածութիւնները քեզ խենդեցունեն ։ Երկինք է ան ու չէ թէ դժոխք, որուն մէջ կը համոզեմ քեզ քալել ։ Ուրախութիւն է՝ և ոչ տրտմութիւն, որ քեզ կը համոզեմ ունենալ ։ Ոչ թէ պակասաւոր առարկաներու վրայ նայիլ կը ստիպեմ քեզ, այլ միայն սրբոց զմայլեցուցիչ փառքին՝ փառաց Աստուծոյն անպատմելի գերազանցութիւններուն և անոր Որդւոյն երեսէն ծագած ճառագայթներուն վրայ ։ Լոկ իր երջանկութեանը վըրայ խորհիլը մարդ կը խենդեցունէ՞ ։ Տառապեալը օգնութեան վրայ խորհելով, բանտարգեալը ազատութեան վրայ և կամ աղքատը ձեռք ձգելու հարստութեան և պատւոյ վրայ խորհելով կը խենդենա՞յ ։ Աւելի հաւանական է խորհիլ՝ թէ վշտով լեցուն աշխարհի մը մէջ բնակելու և աղքատութեան ու հիւանդութեան մէջ՝ ու չար մարդոց խռովութեանցը մէջ ապրելու խորհուրդը մարդ կը խենդեցունէ, քան թէ Քրիստոսի հետ երջանկութեան մէջ ապրելու խորհուրդը ։ "Ու իմաստութիւնը արդարացաւ իր բոլոր տղոցմէն" ։ Գիտութիւնը տգէտներէն զատ թշնամի չունի ։

Սա երկնային ընթացքին դէմ՝ անիկայ բնաւ չըճանչցող և բնաւ 'ի գործ չդնողներէն 'ի զատ մէկը խօսած չէ ։ Աս անիկայ՝ աղէկ սեպող մարդոց զանցառութենէն աւելի կը վախնամ՝ քան թէ անոր դէմ եղողներուն հակառակութենէն և փաստերէն ։

Ըստ Սա երկնային մտածութեան ամենայարմար եղած ժամանակին վրայօք միայն աս խորհուրդ կու տամ, որ որոշեալ՝ յաճախ և պատեհ ժամանակ ընէ ։

1 · Որոշեալ *ժամանակ մը դիր ։ Եթէ քու ժամանակդ գործին օգտակարութեանը կը յարմարցունես՝ ատանց ժամանակը ինքնին կրօնական բան մը կարծելու, մի վախնար թէ աւելորդապաշտութիւն մը ըրած կ'ըլլաս որոշեալ ժամանակ ունենալովդ ։ Որոշեալ ժամանակը ցանկ մըն է պարտաւորութեանը բոլորտիքը և զանցառութեան շատ փորձութիւններէն կը պաշտպանէ ։ Ոմանց ժամանակը իրենց ձեռքը չէ, վասնզի չեն կրնար իրենց ժամերը կարգադրել . և շատերը այնքան աղքատ են, որ իրենց ընտանեացը պիտոյքը զիրենք աս ազատութենէն կը զրկէ . սանկ անձինքը հսկելու են որ կրցածնուն չափ ժամանակ գըտնեն, և ձեռքերնին անցած պատեհութիւնները բանեցունեն, և մանաւանդ կարելի եղածին չափ մտածութիւն ու աղօթքը իրենց վիճակին պատշաճած աշխատութիւններուն հետ կապեն ։ Բայց և այնպէս անոնք որ աւելի ժամանակ ունին իրենց աշխարհային պիտոյքներէն խնայելու, և իրենց ժամանակին տէր են, կը խրատեմ որ աս պարտաւորութիւնը որոշեալ ժամանակի մէջ պահեն ։ Եւ արդարև՝ եթէ օրուան ամէն գործը սահմանուած ժամանակ ունենայ, աւելի վոր-*

ժուած պիտի ըլլայինք թէ ժամանակ վաստըկելու և թէ գործերնիս ընելու մէջ ։

2. Աս ժամանակը ինչպէս որոշեալ՝ նաև յաճախ ըլլալու է ։ Քանի՛ անգամ ըլլալու է օրը կամ շաբաթը՝ չեմ կրնար որոշել, որովհետև մարդոց պարագաները տարբեր են իրարմէ. բայց Սուրբ Գիրքը ընդհանուր կերպով կը պահանջէ՝ որ յաճախ ըլլայ, երբոր կը յիշէ գիշեր ցորեկ մտածել ։ Մանաւանդ անոնք որ կրնան ազատ իրենց աշխարհային գործերը ձգել, անոնց համար գոնէ օրը անգամ մը աղէկ կը սեպեմ ես ։ Երկնային մտածութեան մէջ յաճախութիւնը մասնաւորապէս հարկաւոր է ։

Քու հոգւոյդ Աստուծմէ քաշուիլը արգիլելու համար ։ Յաճախ կենակցութիւնը ընտանութիւն կու տայ, և ընտանութիւնը սէրն ու ուրախութիւնը կ'աճեցնէ ։ Աս պարտաւորութեան գլխաւոր նպատակը Աստուծոյ հետ ծանօթութիւն և ընտանութիւն պահելն է. վասնորոյ եթէ հազիւ երբեք կը կատարես անիկայ, Աստուծմէ օտար պիտի մնաս ։ Երբոր մէկ մարդ մը կը զգայ իր առ Աստուած ունեցած կարօտութիւնը՝ և հարկ եղած ատենը օգնութիւն կը խնդրէ անկէ, ան ատենը մեծ քաջալերութիւն մը կ'ըլլայ երթալ ան Աստուծոյն՝ որ արդէն կը ճանչնայ և հետը ծանօթացած է ։ “Ես գիտեմ ուր կ'երթամ, և որու կ'երթամ”, կ'ըսէ երկնային քրիստոնեան, “Ես աս ճամբէն ասկէ առաջ շատ անգամ գացեր եմ ։ ‘Նոյն Աստուածն է՝ որուն հետ ամէն օր հաղորդակցութիւն կ'ընեմ, և ճամբան իմ ամէն օրուան գացած ճամբաս է ։ Աստուած աղէկ կը ճանչնայ զիս և ես ալ քիչ մը ճանաչում ունիմ իր վրայ” ։ Ասոր հակառակ՝ ինչ տակաւ *ու վհատութիւն պիտի ըլլայ նեղութիւններու մէջ մնալով Աստուծոյ դիմելու պարտաւորող հոգիին, խորհիլ՝ թէ, “Աւա՛ղ՝ ես չեմ գիտեր ո՛ւր կ'երթամ. աս ճամբէն բնաւ գացած չեմ ես։ Երկնից ատեանին մէջ ծանօթութիւն ստացած չեմ։ Իմ հոգիս չճանչնար ան Աստուածը, որուն խօսելու եմ. և կը վախնամ որ ան ալ չճանչնար իմ հոգիս”։ Բայց մանաւանդ երբոր մահը կու գայ, և անմիջապէս նոյն Աստուծոյ առջևը պիտի ելլենք, և յոյս ունինք թէ անոր յաւիտենական հանգիստը պիտի մտնենք, ան ատենը տարբերութիւնը պարզապէս կ'երևնայ. ան ատենը ինչ ուրախութիւն պիտի ըլլայ խորհիլ՝ թէ, “Ես կ'երթամ ան տեղը՝ ուր ամէն օր հաղորդակցութիւն կը վայելէի Աստուծոյ հետ, ան տեղը ուր այնքան յաճախ ուրախութիւններ վայելեր եմ, ան Աստուծոյն՝ որուն հետ ամէն օր կը տեսնուէի իմ մտածութիւններուս մէջ։ Իմ սիրտս արդէն երկինքն էր և շատ անգամ ճաշակեր է անոր կենդանացուցիչ քաղցրութիւնը. և եթէ աչքերս այնքան լուսաւորուեցան և հոգիս կազդուրեցաւ միայն անոր համը ճաշակելով, հապա ի՛նչ պիտի ըլլայ երբոր առատաբար անով կերակրուիմ”։ Ընդհակառակն՝ ի՛նչ ահ ու դող պիտի ըլլայ խորհիլ թէ, “Ես անշուշտ պիտի մեռնիմ երթամ, բայց չեմ գիտեր՝ ո՛ւր. կ'երթամ ինծի ծանօթ տեղէ մը անանկ տեղ մը, ուր ոչ ընտանութիւն և ոչ ծանօթութիւն ունիմ”։ Ահարկու բան է մեռնող մարդու մը օտար խորհուրդներ ունենալ Աստուծոյ և երկինքին վրայ։ Ես անանկ համոզուած եմ որ աս պարտաւորութեանը զանցառութեանը համար է՝ թէ մահը շատերուն և մինչև անգամ աստուածապաշտներուն դժուար և զզուելի կու* դայ։ Անոր համար կը համոզեմ քեզ որ յաճախ 'ի գործ դնես աս պարտաւորութիւնը։

Եւ ինչպէս որ ասիկայ պիտի արգիլէ քու հոգւոյդ Աստուծմէ քաշուիլը, անանկ ալ կ'արգիլէ նոյն ան պարտաւորութիւնք կատարելու մէջ անփորձութիւնը։ Որչափ կոշտ ու անբնական կերպով ձեռք կը դնեն մարդիկ ան գործին վրայ, որն որ հազիւ երբեք կը կատարեն։ Իսկ յաճախութիւնը պիտի սորվեցունէ քու սիրտդ ան գործին, ու աւելի դիւրին ու հաճելի պիտի ընէ քեզի։ Ան բանը՝ որ առաջ եղած ատենդ շունչդ կը կտրէր և սիրտդ կը նեղէր, քեզի սովորութիւն ըլլալէն ետքը դիւրաւ և արագ կրնաս ընել։

Աս պարտաւորութիւնը յաճախ 'ի գործ դնելով՝ ստացած եռանդդ ու աշխուժութիւնդ կորսնցունելէն ալ ազատ կը մնաս։ Եթէ երկու երեք օրը անգամ մը կերակուր ուտես, անկէ ըստացած զօրութիւնդ շուտ մը կը կորսուի. անանկ ալ եթէ սուրբ մտածութիւնով Քրիստոսի կը մօտենաս, և սիրոյ բոցբոցով սիրտդ կը տաքնայ և անկէ ետքը շատ մը ատեն չես երթար, քու առաջի պաղութիւնդ շուտ մը ետ կը դառնայ. մանաւանդ որովհետև գործը այնքան հոգևոր է և ապականեալ բնութեան յօժարութեանցը դէմ։ Ճշմարիտ է որ մինչև յաջորդ մտածութիւն եղած միջոցին կատարուած ուրիշ պաշտօնները, մանաւանդ առանձին աղօթքը շատ օգուտ կ'ընէ սիրտը վերը պահելու, բայց մտածութիւնը շատ ուրիշ պարտաւորութիւններուն կեանքն է. և Երկնից մտաւոր տեսութիւնը մտածութեան կեանքն է

3. Ընտրէ նաև ամենապատեհ ժամանակը։ Ամէն բան գեղեցիկ ու ազնիւ կ'ըլլայ իր պատշաճ ժամանակին։ Ժամանակին անպատշաճութիւնը

կենայ ըլլալ որ քու աշխատութեանդ պտուղը կորսնցունէ և գործին մէջ դժուարութիւններ յառաջ բերէ և քու պարտաւորութիւնդ մեղքի դարձունէ ։ Մի՛ և նոյն ժամը մէկուն պատշաճ և ուրիշի մը անպատշաճ կրնայ ըլլալ ։ Աշխատաւորները և բանւորները ան ժամանակը գործածելու են որ իրենց զբաղմունքը կը ներէ, թէ գործի մէջ՝ թէ ճամբու վրայ և թէ գիշերը արթուն եղած ատեններին ։ Անոնք որ օրուան որ մասն որ ուզեն՝ կրնան ընտրել, գիտնալու են թէ որ ատեն իրենց ոգին աշխոյժ և մտածութեան յարմար է, նոյնը ընելու են իրենց որոշեալ ժամանակը ։ Ինծի միշտ իրիկունը արեւուն մարը մտած ատենը ամենէն յարմար եկած է ։ Աւելի վստահաբար կը յիշեմ ասիկայ ինձմէ բարի և իմաստուն մարդու մը փորձառութիւնն ալ ըլլալուն համար, վասն զի գրուած է, թէ "Իսահակ իրիկուան դէմ դաշտը ելեր էր աղօթք կամ մտածութիւն ընելու" ։

Տէրունական օրը խիստ յարմար է աս գործին. Ե՞րբ աւելի յարմար է մտածել մեր հանգստեանը վրայ, եթէ ոչ՝ ան հանգստեան օրը որ գալիքին օրինակն է մեզի ։ Ասիկայ հոգևոր պարտաւորութեանց համար յատկացած օր մը ըլլալով, ինծի անանկ կու գայ թէ աս օրը բնաւ զանց չըլլար անանկ հոգևոր գործ մը ։ Ես հաստատապէս կը սեպեմ թէ աս է Կիրակի աւուր գլխաւոր գործը, և շատ համաձայն՝ անոր հաստատութեանը նպատակին ։ Տէրունական օրէն 'ի զատ ինչ վայելուչ ժամանակ կայ Տէրոջը հետ հաղորդակցութիւն ընելու ։ Ինչ աւելի պատշաճ օր կայ երկինքը ելլելու, եթէ ոչ ան օրը՝ որ ինք յարութիւն առաւ երկրէն և կատարեալ յաղթութիւն ըրաւ մահուան ու դժոխքին ։ Ճշմարիտ Քրիստանէի մը ամենայարմար եղած բնաւորութիւնը՝ Յովհաննէս Աւետարանիչին պէս՝ "Կիրակի օրը Հոգին իր վրայ եղած" ըլլալն է ։ Եւ ինչ բան կրնայ մեզ աս Հոգիով եղած ուրախութեան տանիլ՝ եթէ ոչ մեր ապագայ փառքը հոգեւորապէս տեսնելը ։ Աղէկ միտք առ սակայն, դուն որ Տէրոջը օրը միայն հրապարակական պաշտօնով կ'անցունես, առանձնական պաշտօնի ժամանակ չտալդ եւ հետեւապէս աս հոգեւոր մտածութիւնը զանց ընելդ շատ վնասակար է քու հոգւոյդ ։ Դուն ալ որ Տէրոջը օրը ժամանակ ունիս ծուլութեան կամ անպիտան խօսակցութեան, եթէ մէկ անգամ ծանօթացած ըլլայիր աս մտածութեան գործին, ուրիշ զուարճութիւն չէիր ուզեր . ամենէն երկայն օրն ալ քեզի կարճ պիտի գար, եւ պիտի տրտմէիր որ գիշերը քու հաճութիւնդ կարճեցուց։ Քրիստոնեաներ՝ թո՛ղ ձեր Կիրակիներուն աւելի մեծ մասը երկինքը գրաւէ որ հոն քիչ ատենէն ձեր յաւիտենական Կիրակին պիտի ձեռք ձգէք ։ Կիրակիները իբրեւ յաւիտենական փառքին տանող սանդուխին ոտքերը բռնէ՛ մինչեւ անոնք ամէնը անցնելով հոն հասնիս ։ Մանաւանդ դուն որ աղքատ ես եւ չես կրնար ուզածիդ չափ ժամանակ գտնել շաբթու մէջ, նայէ որ աղէկ բանեցունես աս օրը, ինչպէս որ ձեր մարմինները իրենց աշխատութենէն կը հանգչին, ձեր հոգիներն ալ թող հանգիստ խնդրեն Աստուծմէ ։

Ամէն աւուր եւ մանաւորապէս Կիրակի աւուր մշտատեւ պատշաճութենէն 'ի զատ՝ ուրիշ մասնաւոր պատեհութիւններ կան երկնային մտածութեան համար, օրինակ ·

Երբ որ Աստուած սովորականէն աւելի չափով մը կը տաքցունէ քու հոգիդ վերէն կրակով, ան *ատենը աւելի թեթեւութեամբ կրնաս թողել։ Ասանկ ատեն քիչ մը աշխատութիւնը արագ ընթացք մը կու տայ սրտիդ, որ ուրիշ ատեն շատ կ'աշխատիս քիչ մը արդիւնք յառաջ բերելու համար։ Գիտե՛ թէ երբ կ'ելլեն Սուրբ Հոգիին հովերը և դէպ 'ի սէր Քրիստոսի Հոգին կը շարժէ քու հոգիդ։ "Առանց Քրիստոսի բան մը չենք կրնար ընել"․ վասնորոյ անոր գործի վրայ եղած ատենը՝ մենք ալ գործելու ենք․ զգո՛յշ եղիր որ անոր եկած ատենը ճամբէն դուրս կամ քունի վրայ չգտնուիս։ Երբոր Հոգին քու սիրտդ Պետրոսի պէս բանտը շղթաներու մէջ կը գտնէ, և "կողքդ խթելով" կ'ըսէ, "Շուտով ելի՛ր՝ եկուր իմ ետեւէս", զգո՛յշ եղիր որ ելլես ետեւէն երթաս, և շղթաներդ ինկած ու ամէն դռները բաց պիտի տեսնես, և ինչ ըլլայդ չիմացած ինքզինքդ երկինքը պիտի գտնես։*

Աս պարտաւորութեան համար ուրիշ մասնաւոր պատեհութիւն մըն ալ՝ նեղութեան կամ տառապանաց կամ փորձուելու վիճակի մէջ եղած ատենդ է։ Ե՞րբ առնելու ենք մեր կազդուրիչ դեղերը, եթէ ոչ՝ մարելու ատեննիս։ Ո՞ր ատեն աւելի պատշաճ է դէպ 'ի երկինք ճամբորդութիւն ընել, եթէ ոչ՝ երբոր չենք գիտեր երկրին որ անկիւնը բնակինք հանգստութիւն գտնելու համար։ Կամ ե՞րբ մեր խորհուրդները աւելի հաղորդակցութիւն ունենալու են վերը, եթէ ոչ՝ վարը նեղութենէն 'ի զատ բան մը չունեցած ատեննիս։ Տապանէն զատ ո՞ւր պիտի ըլլայ Նոյեան աղաւնին, երբոր ջուրերը բոլոր երկիր ծածկեր են և ան իր ոտքին թաթը դնելու տեղ չկրնար գըտնել։ Մե՛ր Հօրը տունէն 'ի զատ ինչ բանի վըրայ պիտի մտածենք, երբոր անառակ որդիին պէս մարդկային սնունդէն անգամ զուրկ ենք ։ Անշուշտ Աստուած աս նպատակաւ կը խրկէ քու նեղութիւններդ ։ Երջանի՛կ ես՝ խե՛ղճ մարդ, եթէ քու խեղճութիւնդ աս կերպով կը գործածես. և դուն ալ՝ որ հիւանդ ես, եթէ քու հիւանդութիւնդ աս կերպով կը գործածես ։ Պատշաճ է երթալ խոստացեալ երկիրը՝ երբոր բեռերնիս ծանրացած է Եգիպտոս, և նեղութիւններնիս շատցած է անապատը ։ Ընթերցող՝ եթէ գիտնայիր ինչ կազդուրիչ դեղ մըն է քու նեղութեանցդ՝ յաւիտենական փառքին վրայ ուշադրութեամբ նայիլը, այնքան չէիր վախնար ան անվնաս նեղութիւններէն, և աւելի կը գործածէիր ան սփոփանք ու կենդանութիւն տուող դեղը ։ "Իմ ներսի դիս հոգերս շատցած ատենը", կ'ըսէ Դաւիթ մարգարէն, "քու մխիթարութիւններդ իմ անձս կ'ուրախացունէին" ։ "Ես այսպէս կը դատեմ", կ'ըսէ Պօղոս առաքեալ, "որ աս ժամանակիս չարչարանքները բան մը չեն գալու փառքին քովը, որ մեզի պիտի յայտնուի" ։ "Վասնորոյ չենք ձանձրանար. բայց թէպէտ աս մեր դուրսի մարդը կ'ապականի, սակայն մեր ներսի մարդը օրէ օր կը նորոգուի ։ Ինչու որ մեր վայրկենական թեթև նեղութիւնը խիստ մեծ ու չափազանց փառքի յաւիտենական առաւելութիւն կը գործէ մեզի ։ Վասն զի մենք երևցած բաներուն չենք նայիր, հապա չերևցածներուն. ինչու որ երևցած բաները ժամանակաւոր են, բայց չերևցածները՝ յաւիտենական" ։

Ուրիշ ժամանակ մըն ալ մասնաւորապէս պատշաճ աս երկնային պաշտօնին՝ Աստուծոյ պատգամաւորներուն մեր մեռնելը մեզի իմացուցած ատենն է ։ Ե՞րբ աւելի անոյշ կրնան ըլլալ *մեր հոգիներուն հանդերձեալ կենաց յուսալից խորհուրդները, եթէ ոչ՝ երբոր կը տեսնենք թէ աս կեանքը վերջանալու մօտ է։ Մեռնելու վրայ եղող մարդոցմէ աւելի ոչ մէկը կարօտ է սրտի հաստատութիւն տուող ուրախութիւններու. և աս ուրախութիւնները մեր յաւիտենական ուրախութենէն հանելու է։ Արդարև երկնային ուրախութիւնները ամենաքաղցր կ'ըլլան, երբ բնաւ երկրաւոր բան մը հետերնին կապուած չէ, վասն որոյ մեռնելու վրայ եղող քրիստոնէից ուրախութիւնները շատ անգամ բոլոր իրենց վայելած ուրախութիւններուն ամենաքաղցրն է։ Ի՜նչ մարգարէական օրհնութիւններ իրենց որդւոցը տուին Իսահակ և Յակոբ նահապետները մեռնելու ատեննին։ Ի՜նչ երկնային երգով և աստուածային փառաբանութեամբ վախճանեցաւ Մովսէս մարգարէն։ Ի՜նչ երկնային խրատ ու աղօթք ընդունեցին Քրիստոսի աշակերտները իրենց Տէրոջմէն, երբ իրենցմէ բաժնուելու վրայ էր։ Երբոր Պօղոս առաքեալ զոհ ըլլալու նուիրուած էր, ինչ երկնային յորդորանք և խրատ տուաւ Փիլիպպեցիներուն՝ Տիմոթէոսին և Եփեսոսի երէցներուն։ Որչափ մօտ էր Յովհաննէս աւետարանիչ Պատմոս կղզին՝ երկինքին, ան տեղը փոխադրուելէն քիչ մը առաջ։ Սուրբերուն ընդհանուր բնաւորութիւնն է՝ երկինքին ամենամօտ եղած ատեննին ամէն ատենէն աւելի երկնային ըլլալ։ Եթէ պատահի՝ ընթերցող, որ քու մեռնելու ժամանակիդ մօտենալը իմանաս, ո՜հ՝ ո՞ւր ըլլալու է սիրտդ ան ատենը, եթէ ոչ՝ Քրիստոսի հետ։ Ինծի անանկ կու գայ թէ՝ գրեթէ մինչև անգամ քու քովդ կայնած պիտի տեսնես անիկայ, և պիտի խօսիս հետը իբրև քու հայրդ՝ քու էրիկդ՝ քու* բժիշկդ՝ քու բարեկամդ։ Գրեթէ պիտի տեսնես հրեշտակները քու բոլորտիքդ, որ կը սպասեն կատարել իրենց վերջին պաշտօնը քու հոգւոյդ. Նոյն ան հրեշտակները որ իրենց անարգութիւն չսեպեցին աղքատ Ղազարոսի հոգին Հայր Աբրահամի գոգը տանելու, քու հոգիդ ալ նոյն տեղը հասցունելը մեծ բան մը պիտի չսեպեն։ Քու ցաւերուդ և հիւանդութեանդ վրայ՝ Յակոբ Նահապետին՝ Յովսէփին կառքերուն վրայ նայածին պէս նայէ՛, և թո՛ղ քու հոգիդ քու մէջդ կենդանանայ և ըսէ՛, "Բաւական է որ Քրիստոս ողջ է. որովհետև ան կենդանի է, ես ալ կենդանի պիտի ըլլամ"։ Եթէ զօրաւոր կազդուրիչ դեղերու կարօտ ես, ահա հոս կայ ան դեղը՝ որ աշխարհ չկրնար տալ. հոս են երկնից բոլոր ուրախութիւնները՝ և մանաւանդ Աստուծոյ և Քրիստոսի ու վերին երանելիներուն ամէն փայլեալ բաներուն տեսութիւնը։ Ա՛ս քաղցրահամ կերակուրները Քրիստոսի ձեռքէն կ՚առաջարկուի քեզի, և Աւետարանին խոստմունքներովը յայտնուած է, և նիւթերը երկինքը պատրաստած է Քրիստոս, միայն հաւատոյ ձեռքդ երկընցո՛ւր, ճաշակէ՛ զանոնք և ուրա՛խ եղիր ու ապրէ՛։ Տէրը կ՚ըսէ քեզի՝ ինչպէս որ Եղիա մարգարէին ըսաւ, "Ելի՛ր կե՛ր. քանզի քու երթալու ճամբադ շա՛տ է"։ Թէև երկայն չըլլայ՝ շատ տըղմոտ է, վասնորոյ հնազանդէ՛ անոր ձայնին, ելի՛ր կե՛ր. որ "ան կերակուրին ուժովը Աստուծոյ լեռը հասնիս", և Մովսէս մարգարէին պէս, "ան քու ելած լեռանդ վրայ մեռնիս". և Սիմէօն ծերունիին պէս ըսէ՛. "Հիմա ո՛վ Տէր՝ արձակես քու ծառադ խաղաղութիւնով քու խօսքիդ համեմատ. վասն զի իմ "հաւատոյ" աչքերս տեսան քու փրկութիւնդ"։

Երկրորդ · Երկնային մտածութեան ամենայարմար եղած տեղին վրայօք բաւական է ըսել, թէ առանձին տեղ մը շատ յարմար կու գայ : Մեր հոգիները ամէն օգնութեան կը կարօտին աս գործին մէջ ամէն արգելքէ ազատ ըլլալու համար : Եթէ առանձին աղօթքի համար Քրիստոս կը հրամայէ մտնել մեր ներքին սենեակը, ու դուռը գոցել, որ մեր Հայրը գաղտուկը տեսնէ մեզ, մտածութիւնն ալ անանկ ընելու ենք : Ո՛րքան անգամ Քրիստոս ինքը կ'առանձնանար լեռ մը կամ անապատ մը կամ առանձնական տեղեր : Ոչ թէ պատահական մտածութեան համար աս խրատը կու տամ, այլ կանոնաւոր մտածութեան համար : Աամնորոյ ետ քաշէ ինքզինքդ ամէն ընկերութենէ՝ մինչև անգամ բարեպաշտներուն ընկերութենէն, որ քիչ մըն ալ քու Տէրոջդ ընկերութիւնը վայելես : Եթէ ուսումնականը՝ որ իր հնարագիտութիւնը և յիշողութիւնը միայն կը բանեցունէ, իր ուսմունքը բազմութեան մէջ յառաջ չկրնար տանիլ, դուն աւելի հեռանալու ես բազմութենէ՝ որ պիտի գործածես քու հոգւոյդ բոլոր կարողութիւնները անանկ գերբնական նիւթի մը վրայ : Այնքան հեռու գացեր ենք աւելորդապաշտական առանձնութենէ, որ մինչև անգամ մտածական պաշտամունքին պահանջած առանձնութիւնն ալ մէկ դի ձգեր ենք : Հազիւ երբէք եղած է որ Աստուած թէ անձամբ և թէ իր հրեշտակներուն ձեռօքը իր մարգարէներուն կամ սուրբերուն մէկուն երևցած ըլլայ բազմութեան մէջ, այլ շատ անգամ կը կարդանք որ անոնց մինակ եղած ատենը երևցաւ իրենց : Բայց քննէ թէ ինչ տեղ քեզի աղէկ կը յարմարի, տան մէջ թէ դուրսը · Իսահակին օրինակը, այսինքն "դաշալ ըլլել մտածութեան համար" համոզուած եմ որ շատերուն աղէկ կու գայ ։ Մեր Տէրը այնքան սովորութիւն էր ըրեր պարտէզի մէջ առանձնանալ, որ մինչև անգամ Յուդան անիկայ մատնելու համար եկած ատենը՝ գիտէր թէ ուր տեղ պիտի գտնէ ան . և թէպէտ իր աշակերտները հետը առաւ հոն գնաց, սակայն առանձին պաշտամունքի համար անոնցմէ զատուեր էր. և թէպէտ ուղղակի մտածելը չզրուցուիր՝ այլ միայն աղօթք ընելը, սակայն յայտնապէս կ'իմացուի. վասն զի առաջ հոգին տրտմած էր իր չարչարանացը և մահուանը վրայ ըրած դառն մտածութիւններովը, և յետոյ աղօթքով դուրս կը թափէ զան ։ Նոյնպէս Քրիստոս իրեն սովորական տեղ մը ունէր, և հետևապէս սովորական պարտաւորութիւնները կը կատարէր. Նոյնպէս ընելու ենք և մենք ։ Ան տեղ մը ունէր առանձին՝ ուր կ'առանձնանար մինչև անգամ իր աշակերտներէն. Նոյնպէս ընելու ենք մենք ալ ։ Անոր մտածութիւնները իր խորհուրդներէն յառաջ կ'երթային և կը ներգործէին ու կը թափանցէին անոր սիրտն ու հոգին . Նոյնպէս ըլլալու է մերն ալ ։ Միայն թէ մեծ տարբերութիւն մը կայ առարկային վրայ. Քրիստոս կը մտածէ մեր մեղքերուն արժանացած չարչարանացը վրայ, անանկ որ բոլոր իր Հօրը բարկութիւնը անոր հոգիին վրայ իջաւ. բայց մենք պիտի խորհինք անոր ծախու առած փառքին վրայ, որ Հօր Աստուծոյ սէրը և Սուրբ Հոգւոյն ուրախութիւնը մեր խորհուրդներուն մէջ մտնէ, և զգացումներնիս արթընցունէ ու հոգինիս բորբոքէ ։

Երրորդ. Դարձեալ քու սրտիդ աս երկնային մտածութեան համար ունենալիք պատրաստութիւններուն վրայօք խրատ տալու եմ քեզի ։ Գործին յաջողութիւնը շատ կախում ունի քու սըրտիդ վիճակէն։ Երբոր մարդուն սիրտը Սուրբ Հոգին տրտմեցունելու բան մը չունէր իր մէջը, անատենը սիրտը իր Արարչին հաճելի բնակարանըն էր։ Աստուած իր ան տեղի բնակութիւնը չթողուց՝ մինչև որ մարդը մերժեց անիկայ բարկացուցող գործքերով։ Ետ քաշուիլ կամ ամըչնալ չ՚կար մարդուն քովը՝ մինչև որ սիրտը մեղանչական եղաւ, և անանկ մութ բան մը Աստուծոյ՝ որ չէր կրնար հաճիլ հոն կենալ։ Եւ եթէ աս հոգին իր առջի անմեղութեանը դառնար՝ Աստուած շուտ մը կը դառնար իր առջի բնակութեանը, մինչև անգամ չափով մը նորոգուած՝ Սուրբ Հոգիէն մաքրուած և իր ցանկութիւններէն սրբուած ու Աստուծոյ պատկերովը գեղեցկացած ըլլալով, Տէրը իբրև իրը կ՚ընդունի անիկայ, Քրիստոս կը յայտնէ ինքզինքը անոր, և Հոգին Սուրբ իրեն տաճար և բնակարան կ՚ընէ զանիկայ։ Որքան որ սիրտը յարմարութիւն ըստացած է Աստուծոյ հետ հաղորդակցութեան, սովորաբար նոյնչափ կը վայելէ զանիկայ։ Սասն որդյ "ամէն զգուշութեամբ քու սիրտդ պահէ՛, քանզի կենաց աղբիւրները անկէ է"։ Եւ աւելի մասնաւորապէս,

1. Կրցածիդ չափ զատէ՛ սիրտդ աշխարհէն։ Մէկդի՛ դիր բոլորովին քու գործիդ՝ նեղութիւններուդ՝ վայելքներուդ և քու հոգիդ գրաւելու որ և իցէ բանի մը խորհուրդները։ Կարելի եղածին չափ պարպէ՛ անիկայ, որ աւելի ընդունակ ըլլայ Աստուծմով լեցուելու։ Եթէ մէկ արտաքին պաշտօն մը կարող ըլլաս սրտիդ մէկ մասովը կատարել, որ ատեն մնացած մասը ուրիշ տեղ է, սակայն աս գործը վստահ եմ որ չես կրնար

Երբոր մտածութեան լեռը ելլեմ՝ ոսկիի դէզի մը քով կեցող ագահ մարդուն պէս պիտի ըլլաս, որ կրցածին չափ առած ատենն ալ կ՚ողբայ աւելի առնել չկրնալուն համար. այնպէս դուն ալ քու փոքր սրտիդ պարունակել կարող եղածին չափ պիտի ընդունիս զԱստուած և յաւիտենական փառքը, և գրեթէ բան մը պիտի չըլլայ քեզ արգիլող զանոնք բոլորովին ձեռք ձգելէն, այլ միայն քու հոգւոյդ անընդունակութիւնը։ Անատենը այսպէս պիտի խորհիս, "Երանի՜ թէ աս հասկացողութիւնը և աս զգացումները կարող ըլլային աւելի բան ընդունիլ։ Աւելի իմ անյարմարութիւնս քան թէ ուրիշ բան մըն է պատճառը՝ որ մինչև անգամ աս տեղը իմ երկինքս չըլլար։ 'Իրաւցունէ Տէրը աս տեղն է եղեր, ու ես չգիտցայ'։ 'Աս լեռը հրեղէն ձիերով ու կառքերով լեցուն է', բայց իմ աչքերս գոցուած են, որ չեմ կրնար տեսնել զանոնք։ Ո՜հ, ինչ սիրոյ խօսքեր ունի Քրիստոս խօսելու, և ինչ սիրոյ զարմանալիքներ՝ ցուցունելու, բայց ես տկարին չեմ կրնար տանիլ անոնք։ Երկինքը պատրաստ է ինծի, բայց իմ սիրտս պատրաստ չէ երկինքին"։ Սանորդ՝ ընթերցող, տեսնելով որ աս մտածութեան մէջ քու զԱստուած վայելելդ շատ կախում ունի քու սրտիդ ընդունակութենէն և վիճակէն, եթէ երբէք պիտի փնտռես, հոս փնտռէ զինքը բոլոր քու հոգիովդ։ Քրիստոս ախոռը և մսուրը մի՛ ձգեր՝ որպէս թէ վերին սենեակներուդ համար աւելի պատուական հիւրեր ունիս։ Քու բոլոր աշխարհային գործերուդ և խորհուրդներուդ ըսէ՛, ինչպէս որ Քրիստոս իր աշակերտացը ըսաւ, "Դուք հոս նստեցէք՝ մինչև որ ես երթամ հոն աղօթք քնեմ", կամ թէ ինչպէս որ Աբրահամ իր ծառաներուն ըսաւ, երբոր ինք գնաց Իսահակ որդին զոհ մատուցանելու, "Դուք հոս մնացէք, և ես մինչև հոն երթամ ու երկրպագութիւն ընեմ, և նորէն ձեզի դառնամ": Ինչպէս որ "քահանաները Ովկիա թագաւորը շուտով տաճարէն հանեցին", ուր որ խունկ պիտի ծխէր, երբոր բորոտութիւն տեսան անոր վրայ. անանկ ալ դուրս ձգէ դուն ան խորհուրդները քու սրտիդ տաճարէն, որոնց վրայ Աստուծոյ տհաճութեան նշանը կը տեսնուի:

2. Զգոյշ եղիր որ ըստ [illegible]՝ և ոչ թէ սրտի և մտքի թեթևութեամբ ձեռք զարնես աս գործին: Թեթև բան չկայ սրբազան բաներուն մէջ: "Աստուած իրեն մօտեցողներուն մէջ սուրբ պիտի սեպուի": Աս հոգևոր գերազանց և հոգենորոգ պաշտօնները՝ եթէ աղէկ գործածուին, շատ օգտակար են. բայց երբ անհաւատարմաբար 'ի գործ դրուին՝ շատ վտանգաւոր: Սանորդս աշխատէ՝ ամենախորին ըմբռնում ունենալ Աստուծոյ ներկայութեանը վրայ, և անոր անըմբռնելի մեծութեանը վրայ: Եթէ Եսթեր թագուհին թագաւորին չէր կրնար մօտենալ մինչև որ "թագաւորը ոսկի գաւազանը չերկնցունէր", մտածէ ուրեմն ինչ յարգանօք մօտենալու ես անոր՝ որ աշխարհներ իր բերնին խօսքովը ստեղծեց, և երկիրը որպէս թէ իր ձեռքի թաթին մէջ կը բռնէ. արեգակը՝ լուսինը և աստղերը իրենց ընթացքին մէջ կը բռնէ, և ալեկոծեալ ծովուն սահման կը դնէ. Դուն անոր հետ հաղորդակցութիւն ընել կ'երթաս՝ որուն առջևը երկիրը կը շարժի և դևերը կը դողան, և անոր առջևը պիտի կենաք դուն և բոլոր աշխարհ ձեր վերջին

վճիռը առնելու ։ Ո՛հ խորհէ՛, թէ "Այս ան ատենը կենդանի ըմբռնումներ պիտի ունենամ անոր վեհափառութեանը վրայ։ Իմ թմրած հոգիս ան ատենը պիտի արթննայ և անզգայութիւնս մէկ դի պիտի կենայ. և ինչո՞ւ հիմա պիտի չարթննամ անոր մեծութեան զգացումովը, և անոր անուանը երկիւղը իմ հոգիս պիտի ՚չգրաւէ"։ Աշխատէ նաև ըմբռնել քու ընելու ջանացած գործիդ մեծութիւնը, և խորին զգացում ունենալ անոր կարևորութեանը և պատուականութեանը վրայ։ Եթէ երկրաւոր դատաւորի մը ատեանը քու կենացդ համար ջատագովութիւն ընելու ըլլայիր, զգացումով և ո՛չ թէ թուլութեամբ պիտի խօսէիր, բայց և այնպէս ատոր քովը բան մը ՚չէ։ Եթէ Դաւիթի Գողիաթին դէմ ունեցած գործին պէս գործի մը մէջ ըլլայիր, որմէ ամբողջ թագաւորութեան մը բարելաւութիւնը կախուած էր, ինքնին առնելով ատոր քովը ոչինչ է։ Ըսենք թէ՝ Յակոբ ՚Նահապետին գօտեմարտութեանը պէս գործի մը մէջ ըլլայիր, կամ լեռանը վրայ ՚Քրիստոսի երեք աշակերտներուն տեսածը տեսնէիր, ի՛նչ խորին զգացումով և ո՛րչափ յարգանօք պիտի մօտենայիր և նայէիր։ Եթէ երկինքէն լոկ հրեշտակ մը սահմանուէր՝ որ քու ամէն մտածութիւն ըրած ատենդ քովդ գար կենար, ի՛նչ երկիւղով պիտի լեցուէիր։ Մ՛իտք բեր ուրեմն թէ ինչ հոգիով Տէրոջը առջևը ելլելու ես, և ինչ զգացումով ու ակնածութեամբ ամէն օր հաղորդակցութիւն ընելու ես անոր հետ։ Մ՛իտք բեր նաև աս գործին երջանիկ արդիւնքը, եթէ յաջողի անիկայ՝ արդիւնքը պիտի ըլլայ Աստուծոյ ներկայութեանը ընդունուիլդ՝ և երկրի վրայ քու յաւիտենական փառքիդ սկզբնաւորիլը. և պիտի ըլլայ միջոց մը քեզ ուրիշ մարդոց աստիճանէն վեր ապրեցունելու և բուն հըրեշտակներուն յաջորդ եղած տեղը քեզ հաստատել՝ որ միանգամայն ապրիս և մեռնիս ուրախութեամբ։ Մրցանակը այնքան մեծ ըլլալով, քու պատրաստութիւններդ ալ անոր համեմատ ըլլալու է։ Չկա՛յ մէկը երկրի վրայ որ աս երկնային հաղորդակցութեան տեղեակ եղողներուն պէս ուրախ և երջանիկ կեանք վարէ։ Բոլոր ուրիշ մարդոց ուրախութիւնները՝ տղոց խաղալիքին՝ խենդին խնդալուն՝ կամ հիւանդին առողջութեան վրայ տեսած երազին պէս են։ Ան որ երկնային բաներու առուտուր կ՚ընէ, միայն ան է որ վաստակ կ՚ընէ. և ան որ զանց կ՚ընէ անիկայ՝ միայն ան է վնաս ընողը։ Վասնորոյ ի՛նչ խորին զգացումով կատարուելու է աս գործը։

ԳԼՈՒԽ ԺԴ

Երկնային մտածութեան ինչ օգնութիւն կ՚ընեն զգացումները՝ առանձնախօսութիւնը և աղօթքը։

Քու սրտիդ թելերը կազմուած՝ պատրաստուած ըլլալով՝ հիմա կու գանք բուն երաժշտութեանը կամ եղանակին։ Ախորժակդ ստացած և զարթուցած ըլլալով հիմա մօտեցի՛ր սեղանին և քու հոգիդ զուարճացո՛ւր, որպէս թէ ծուծով և պարարտութիւնով։ Եկո՛ւր՝ վասն զի ամէն բան պատրաստ է հիմա։ Երկինքն ու Քրիստոս և յաւիտենական փառքին չափազանց մեծութիւնը քու առջեւդ է ։ Մի՛ արհամարհեր աս հրաւէրը, և մի սկսիր նոր քաշուիլ պատճառանքներ բերելով. ինչոր ըլլաս, թէ՛ հարուստ՝ թէ աղքատ՝ թէ հիւանդանոցը ըլլաս, թէ ճամբաները՝ թէ ցանկերը, իմ պաշտօնս է՝ եթէ կարելի է, ստիպել քեզ որ ներս մտնես. և երանի անոր՝ որ Աստուծոյ թագաւորութեանը մէջ հաց պիտի ուտէ ։ Սատանան քու վրանիդ բոլորտիքը կը կենայ. դուրս ե՛լ ժողվէ, տա՛ր ներս և կե՛ր. աս բանին համար պիտի ցուցընեմ քեզի թէ ինչպէս պիտի գործածես քու զգացումներդ՝ առանձնախօսութիւնդ և աղօթքդ ։

՛Ն–Ի. Մտածութիւն ըրած ատեննիս առաջ քննողութեան կ՚երթանք՝ և անկէ կ՚առնենք ան վարդապետութիւնները՝ որ մեր մտածութեան առարկաները պիտի ըլլան, ինչպէս յաւիտենական կենաց խոստմունքները, որոնց փառքին ստորագրութիւնը, յարութիւնը և այլն ։ Յետոյ կը բերենք անոնք մեր դատմանը, որ ուշադրութեամբ նայի անոնց վրայ ու ճիշդ տեսութիւն մը և ուղիղ որոշում մը ունենայ մեր երկնային երջանկութեան կատարելութեանը վրայ, ընդդէմ մարմնին և զգայութեան փափաքներուն . անանկ որ Տէրը մեր սրտերուն մէջ փառաւորենք, մինչև որ սուրբ զմայլումով լեցուինք ։ Բայց գլխաւոր բանը ոչ միայն մեր դատողութիւնը, այլ մեր յաւիտենական հանդիստին ճշմարտութեանը վրայ մեր հաւատքն ալ գործածելն է . որով ըսել կ՚ուզեմ թէ՛ խոստմունքներուն և թէ՛ ան բաներուն վրայ մեր ունեցած փափաքին և անոնց մեր մասնակցութիւն ունենալուն ճշմարտութեանը վրայ ։ Եթէ մենք խօսք և հաստատապէս հաւատայինք՝ թէ կայ անանկ փառք մը, և թէ քիչ օրէն *պիտի տեսնենք անիկայ. ո՛հ, ինչպէս պիտի շարժէին մեր զգացումները։ Այն կեանքին վրայ ի՛նչ սքանչելի ըմբռնումներ պիտի յառաջ բերէր։ Ի՛նչ սէր՝ ինչ անձուկ պիտի զարթուցանէր մեր մէջը։ Ո՛հ, որչափ պիտի գրգռուէր ամէն զգացում. ի՛նչպէս պիտի յափշտակուէինք ուրախութիւնով՝ փոքր ինչ վստահութիւն ունենալով ան փառքին մեր մասնակից ըլլալուն։ Երբոր հաւատքը՝ որ ան պիտի առաջնորդէ ճամբան, հանդարտ կը կենայ, բնաւ մի՛ յուսար որ սէրը և ուրախութիւնը շարժի։ Ասանորոյ հանապազ հաւատք ՚ի գործ դիր, և դիր անոր առջևը խոստմունքին ձրի ըլլալը՝ Աստուծոյ մարդիկ զանիկայ ընդունելու թախանձելը՝ Քրիստոսի բարերարութիւնը՝ Քրիստոսի սիրոյն բոլոր վկայութիւնները՝ անոր հաւատարմութիւնը իր գործին՝ և անոր սիրոյն մեր մէջը եղած վկայութիւնները. դիր ասոնք ամէնը մէկտեղ և խորհէ թէ ասոնք չե՞ն վկայեր Տէրոջը բարի կամքը մեր փրկութեանը վրայ, և պատշաճապէս մեր անհաւատութեանը դէմ չե՞ն բերուիր։ Այսպէս երբոր դատողութիւնը որոշում կ'ընէ և հաւատքը կ'ըմբռնէ մեր երջանկութեան ճշմարտութիւնը, ան ատենը մեր մտածութիւնը կը յառաջանայ զգացումներնիս զարթուցանելու. և մասնաւորապէս սէրը՝ փափաքը՝ յոյսը՝ քաջալերութիւնը կամ համարձակութիւնը՝ և ուրախութիւնը։*

1. Սէրը առաջին զգացումն է որ կը գրգռուի երկնային մտածութեան մէջ. անոր առարկան բարութիւն է։ Ան տեղն է՝ ո՛վ քրիստոնեայ, քու գործիդ հոգենորագ մասը։ Գնա՛ քու յիշողութեանդ՝ յետոյ քու դատողութեանդ և քու հաւատքիդ, և յառաջ բե՛ր անոնցմէ քու հանդըր-

տեսանդ գեղազանց յատկութիւնները, ներկայացուր անոնք քու սիրոյ զգացմանդ և ինքզինքդ որպէս թէ ուրիշ աշխարհի մը մէջ պիտի գտնես ։ Խօսէ՛՝ և սէրը կրնայ մոռիկ ընել, միայն ցուցուր աս բաները և սէրը կրնայ տեսնել ։ Աշխարհին գաղանական սէրն է որ կոյր է, աստուածային սէրը խիստ արագատես է ։ Թո՛ղ քու հաւատքդ ցուցընէ սրտիդ քու յաւիտենական բնակութեանդ շքեղ շէնքերը և քու Հօրդ տանը փառաւոր զարդերը․ թո՛ղ քու հաւատքդ Աստուծոյ տանի սիրտդ և կարելի եղածին չափ անոր մօտեցունէ, և ըսէ անոր, “Այսէ՛ Հինաւուրցը՝ Տէր Եհովան՝ ՍԲ ԵՍ․ ասէ ան՝ որ բոլոր աշխարհները իր խօսքովը ստեղծեց, և երկիրը կը բռնէ՝ ազգերուն կ'իշխէ՝ ամէն դիպուած իր կամքին պէս կարգի կը դնէ՝ իր թշնամիները կը սանձէ՝ ծովուն բարձրացած ալիքները կը զսպէ, հովերը կը կառավարէ՝ արևուն՝ իր ընթացքին մէջ ընթանալ, և աստղերուն՝ իրենց ճամբաները ճանչնալ կու տայ ։ Ան է որ սիրեց քեզ 'ի յաւիտենից՝ կանչեց քեզ յարգանքին մէջ՝ տուաւ քեզի աս հոգին՝ քեզ ծնաւ և լոյս ցուցուց քեզի, և կարգեց քեզ իր երկրային արարածոց գլխաւորներուն հետ, և զարդարեց քեզ քու ունեցած հասկացողութիւնովդ՝ գեղեցկացուց քեզ իր ձիրքերովը․ և քու կեանքդ կը պահէ և բոլոր անոր պիտոյքները կը հոգայ, և կը զատէ քեզ ամենաթշուառ և ամենավատթար մարդոցմէն ։ Ա՛հ, ահա՛ քու սիրոյդ արժանի մէկ առարկայ մըն է ասիկայ ։ Հոս քու հոգիդ սիրով լեցուելու է ։ Աս տեղը ո՛րչափ սէր 'ի գործ դնես՝ կ'արժէ ։ Ա՛ս է ան Տէրը՝ որ շնորհեց քեզի իր պարգևները ։ ‘Աղեղան կը պատրաստէ քու առջիդ քու թշնամիներուդ դիմացը և քու բաժակդ *խիստ լեցուն կ'ընէ՛ ։ Ա՛ս է ան՝ որ հրեշտակները և սուրբերը կը փառաբանեն և երկնային զօրքերը յաւիտեան կը մեծացունեն"։ Այսպէս ճանչցիր Աստուծոյ փառաւորութիւնը և բա՛ց անոր գերազանցութիւնները քու սրտիդ առջեւ, մինչև որ սիրոյ սուրբ հուրը սկսի հրահրիլ քու սրտիդ մէջ։*

Եթէ կ'իմանաս որ քու սէրդ տակաւին բռնկած չէ, յառաջ վարէ՛ քու սիրտդ և ցուցո՛ւր անոր կենդանի Աստուծոյ Որդին, որուն անունն է "Սքանչելի, Խորհրդակից, Հզօր Աստուած, Յաւիտենականութեան Հայր, Խաղաղութեան իշխան"։ Ցուցո՛ւր անոր սրբոց Թագաւորը իր փառաց աթոռին վրայ, "առաջինը ու վերջինը, ան որ է՝ և էր՝ և պիտի գայ, որ կենդանի է՝ և մեռաւ, և ահա կենդանի է յաւիտեանս յաւիտենից, որ խաղաղութիւն ըրաւ քեզի՝ խաչին վրայ թափած իր արիւնովը"։ և քեզի խաղաղութեան բնակարան մը պատրաստած է իր քովը. իր մեծ պաշտօնն է խաղաղութիւն ընել. իր թագաւորութիւնը խաղաղութեան թագաւորութիւն է. իր Աւետարանը խաղաղութեան Աւետարան է, և իր ձայնը խաղաղութեան ձայն է քեզի։ Մ՛օտեցիր անոր և նայէ՛։ Չե՞ս լսեր անոր ձայնը։ Ան՝ որ Թովմաս առաքեալին հրամայեց թէ, "Եկո՛ւր և տե՛ս գամերուն նշանները, և դիր քու մատդ իմ վէրքերուս մէջ", քեզի ալ կը կանչէ, "Մ՛օտ եկուր և տե՛ս Տէրը քու փրկիչդ, և մի՛ ըլլար անհաւատ, այլ հաւատացեալ. խաղաղութիւն քեզի, մի՛ վախնար՝ ես եմ"։ Աղէկ նայէ անոր վրայ։ Չե՞ս ճանչնար։ Աս ան է որ քեզ դըժոխքին անդունդէն հանեց, քու դատապարտութեանդ վճիռը ետ ըրաւ, քու վրադ գալու ա-

նէծքը իր վրայ առաւ, քու կորսնցուցած շնորհքդ կրկին քեզի դարձուց, և ծախու առաւ ան երջանկութիւնը որ պիտի ժառանգես յաւիտեան: Ալ տակաւին չե՞ս ճանչնար անիկայ: Անոր ձեռքերը՝ գլուխը՝ կողը՝ և սիրտը ծակեցին, որ ան նշաններով միշտ ճանչնաս զինքը: Միտքդ չ՞գար ան տունը՝ երբ քեզ արիւնլուայ ինկած տեսաւ և քեզ մեղքցաւ, վէրքդ պատեց և քեզ տուն տարաւ, ու ըսաւ՝ Ողջ կեցիր: Մոռցա՞ր որ ինքզինքը վիրաւորեց՝ որ քու վէրքերդ բժշկէ, և իր արիւնը թափեց՝ որ քու արեանդ վազելը դադրեցունէ: Եթէ անոր երեսէն՝ ձայնէն՝ ու ձեռքերէն չես ճանչնար, սիրտէն կրնաս ճանչնալ զինքը. ան հոգիի վրայ գութ ունեցող սիրտը անորն է, ուրիշինը չկրնար ըլլալ. սէրն ու գթութիւնը անոր զոյգ նշաններն են. աս ան է որ քու կեանքդ իր կեանքէն աւելի ընտրեց, և իր արիւնովը ջատագովութիւն կ՚ընէ իր Հօրը առջեւ, և միշտ բարեխօսութիւն կ՚ընէ քեզի համար: Եթէ ան չչարչարուէր՝ դուն ո՞րչափ բան պիտի քաշած ըլլայիր: Մէկ քայլ մըն էր մնացեր քու և դժոխքին մէջ տեղը, որ ատեն ան մէջ մտաւ և ինք ընդունեց հարուածը: Ալ միթէ հոս բաւական ճարակ չկա՞յ որ քու սիրտդ կրակը անով բորբոքի: Հոս քու սրտիդ նետելը չ՞դադրիր որ քիչ մը հանգիստ գտնէ, և Յովսէփին պէս տեղ չե՞ս փնտռեր լալու, կամ թէ քու սիրտդ արտասուքդ չե՞ն կաթեր աս գիրքերուն վրայ: Յառաջ գնա՛ ուրեմն՝ վասն զի սիրոյ ասպարէզը ընդարձակ է. քու յաւիտենական գործդ պիտի ըլլայ նայիլ աս տեսարանին վրայ և սիրել. և քու ներկայ մտածութեանդ ալ նիւթի պակասութիւն չկայ:

Որքան անգամ քու Տէրդ տեսաւ քեզ որ

Հագարին պէս նստեր կու լայիր և հոգիդ ալ կորսուելու դրեր էիր, ու ան քեզի մխիթարութեան աղբիւր մը բացաւ, և աչքերդ ալ բացաւ որ տեսնես անիկայ։ Ո՛րչափ անգամ տեսաւ քեզ Եղիայի վիճակին մէջ ինկած որ կը փափաքէիր մեռնիլ ազատիլ քու խեղճութիւնէդ. և քու առջևդ անկարծելի մխիթարութեան սեղան մը դրաւ, և խրկեց քեզ իր գործին՝ կազդուրեալ և քաջալերեալ։ Ո՛րչափ անգամ եղաւ որ մարգարէին ծառային պէս աղաղակեցիր, "Աւա՜ղ՝ ինչ պիտի ընենք հիմա, վասն զի զօրքը մեզ պատեր է", և ան ատենը քու աչքերդ բացաւ որ "քեզի դէմ եղողներէն աւելի քու կողմէդ եղողներ" տեսնես։ Ո՛րչափ անգամ Յովնանի պէս քու կեանքէդ տժգոհ եղած և ձանձրացած ատենդ՝ քաղցրութեամբ քեզի ըսաւ, "Աղէ՞կ կ'ընես" ինծի "նեղանալովդ" կամ ինծի դէմ գանգատելովդ։ Քանի՜ անգամ ապսպրեց քեզի, որ "արթո՛ւն կենաս և աղօ՛թք ընես". զղջաս և հաւատաս, "և եկաւ քեզ քնացած գտաւ", բայց և այնպէս իր սիրոյ քղանցքովը ծածկեց քու զանցառութիւնդ, և քաղցրութեամբ ջատագովութիւն ըրաւ քու կողմանէդ, թէ "հոգին յօժար է, բայց մարմինը տկար"։ Սիրտդ պաղ կրնա՞յ մնալ՝ երբ որ աս բաներուն վրայ խորհիս։ Կրնա՞ս ինքզինքդ բռնել՝ երբ միտքդ կը բերես աս անսահման գթութիւնները։ Այսպէս՝ ընթերցող, ցուցո՛ւր քու սրտիդ Քրիստոսի բարութիւնը, այսպէս համոզէ՛ քու սառուցեալ հոգիդ՝ մինչև որ կարող ըլլաս Դաւիթին հետ ըսելու, "Սիրտս բորբոքեցաւ ներսիդիս. մտածութեանս մէջ կրակ վառեցաւ"։ Եթէ ատոնցմով սէրդ չբորբոքի, Քրիստոսի բոլոր անձնական գերազանցութիւնները ունիս ատոնց վրայ աւելցունելու․ բոլոր քեզի ըրած մասնաւոր ողորմութիւնները, քեզի ունեցած բոլոր քաղցր և մօտ յարաբերութիւնները և քու յաւիտեան անոր հետ բնակելուդ երջանկութիւնը։ Միայն թէ ոչ միայն մտօք խորհէ ասոնց վրայ, այլ ճշդ-սրտիդ առջևը դիր անոնք․ և խօսէ՛ անոր՝ ինչպէս Քրիստոս Պետրոսին խօսեցաւ երեք անգամ անոր հարցունելով՝ թէ, "զիս կը սիրե՞ս". մինչև որ տրտմեցաւ և ըսաւ, "Տէր դուն գիտես որ ես քեզ կը սիրեմ"։ Այսպէս տրտմեցուր և ամչցուր սիրտդ՝ մինչև որ սթափի իր թմրութենէն, և կարող ըլլայ ճշմարտապէս ըսելու, "Ես գիտեմ և իմ Տէրս գիտէ որ զինքը կը սիրեմ"։

2․ Երկնային մտածութեան մէջ ասկէ ետքը դրդուելու զգացումը ֆ—ֆ—ֆն է։ Աս զգացմանը առարկան հեռացած կամ տակաւին ձեռք չձըգուած բարիք մըն է։ Եթէ սէրը տաք ըլլայ, փափաքը պաղ չըլլար։ Այսպէս խորհէ ինքնիրենդ, "Ո՜ն ի՜նչ անըմբռնելի փառք էր որ ես տեսայ․ ի՜նչ գերագոյն գեղեցկութիւն․ ի՜նչ երանելի են ան հոգիները որ հիմա կը վայելեն անիկայ․ որոնք իմ հեռուէն և թանձր ամպերու մէջէն տեսածէս հազար անգամ աւելի պայծառ կը տեսնեն ան բաները․ ի՜նչ մեծ տարբերութիւն կայ իմ ու անոնց վիճակին մէջ․ ես կը հառաչեմ՝ անոնք կ՚երգեն․ ես զԱստուած կը բարկացունեմ՝ անոնք կը հաճեցունեն անիկայ։ Ես խեղճ ու ողորմելի եմ Յովբին կամ Ղազարոսին պէս, իսկ անոնք կատարեալ ու անպարտ։ Ես հոս աշխարհի սիրովը պղծած եմ, որ ատեն անոնք Աստուծոյ սիրովը յափշտակուած են։ Անոնք իմ հոգերուս և վախերուս մէկը չունին․ անոնք առանձին արտասուք չեն թափեր․ տրտմութիւններով չեն նուաղիր· Բոլոր աս արտասուքները անոնց աչքերէն սրբուած է՛։ Ո՛հ՝ երջանիկ՝ ու հազար անգամ երջանիկ հոգիներ։ Աւա՜ղ՝ որ ես աս մեղսալից մարմինին մէջ բնակիմ պիտի, քանի որ իմ եղբայրներս և ընկերներս Աստուծոյ հետ կը բնակին։ Անոնց բարձր վայելմունքը տեսնելէն և անոնց մասնակից ըլլալէն ո՛րչափ հեռու է իմ բնակած տեղս։ Ի՛նչ նուաստ և տկար խորհուրդներ ունիմ Աստուծոյ վրայ· ի՛նչ պաղ զգացումներ դէպ'ի անոր։ Ո՜րքան քիչ ունիմ ես ան կեանքէն՝ ան սէրէն և ան ուրախութենէն, որով անոնք միշտ կ'ապրին։ Ո՛րչափ շուտով ան քիչն ալ կ'երթայ՝ և զիս աւելի թանձր խաւարի մէջ կը թողու։ Երբեմն երբեմն կայծ մը կ'իյնայ սրտիս վրայ, և երբոր վրան կը նայիմ կը մարի, կամ լաւ ես ըսեմ՝ իմ պաղ սիրտս կը մարէ անիկայ։ Բայց անոնք անոր լոյսովը կը լուսաւորուին, և միշտ ուրախութեան աղբիւրէն կը խմեն։ Հոս կռիւներով մէկզմէկ կը վշտացունենք, որ ատեն անոնք մէկ սիրտ ու մէկ բերան են, և հանապազ կատարեալ միաբանութեամբ երկնային Ալէլուիաներ կ'երգեն։ Ո՛հ, ինչ խընծոյք մը կը տեսնէ իմ հաւատքս ու միանգամայն ինչ սովի մէջ է հոգիս։ Ո՜վ երջանիկ հոգիներ, չեմ կրնար և չեմ համարձակիր նախանձիլ ձեր երջանկութեանը վրայ· յաւէտ իմ եղբայրներուս աղէկութեանը վրայ կ'ուրախանամ, և կը խնդամ ան օրը միտքս բերելով՝ երբ ես ալ ձեր ընկերութեանը մէջ պիտի մտնեմ։ Ես ոչ թէ ձեր ադ տեղէն ելլելը կ'ուզեմ, այլ կ'ուզեմ որ ես ալ ձեր քովը ըլլալու երջանկութիւնը վայելեմ։ Ինչո՞ւ ես հոս կենամ՝ լամ՝ ու սպասեմ։ Իմ Տէրս գնաց· անիկայ աս երկրէն ելաւ և մտաւ *իր փառքը․ իմ եղբայրներս գացին, բարեկամներս հոն են․ իմ տունս՝ յոյս՝ ամէն ունեցածս հոն է։ Քանի որ ես այսքան հեռու եմ իմ Աստուծմէս, մի զարմանաք ըսելով ինծի թէ՝ "Քեզի ինչ եղաւ՝", եթէ հիմա գանգատիմ. տղէտ Միքան կը գանգատի իր կուռքին համար, ու իմ հոգիս կենդանի Աստուծոյ համար պիտի չգանգատի՞։ Եթէ զինքը վայելելու յոյս չունենայի, կ՚երթայի անտառներուն մէջ ինքզինքս կը ծածկէի, և անծանօթ անապատներուն մէջ կը պառկէի ու կ՚աղաղակէի, և իմ օրերս անօգուտ փափաքներով կ՚անցունէի․ բայց քանի որ ան երկիրը ինծի սահմանուած հանգիստն է, և ես պիտի հասնիմ ան վիճակին, և իմ հոգիս օր ըստ օրէ կը մօտենայ, և գրեթէ արդէն հոն է, ես պիտի սիրեմ ու պիտի ցանկամ, պիտի նայիմ և փափաքիմ, և իմ սրտիս խորութենէն այսպէս պիտի կանչեմ, մինչև երբ՝ ո՛վ Տէր, մինչև ե՞րբ կը թողուս աս հոգին, որ հառաչէ և հեծէ, և չես բանար անոր որ կը սպասէ և կը ցանկայ քու քովդ ըլլալ"։ Այսպէս քրիստոնեայ ընթերցող․ թո՛ղ քու խորհուրդներդ փափաքին, մինչև որ քու հոգիդ անձկութեամբ աղաղակէ Դաւիթին պէս, "Ո՛վ Տէր՝ քու փրկութեանդ ցանկացայ"։ Եւ ինչպէս որ Քրիստոսի մայրն ու եղբայրները՝ երբոր բազմութեանը պատճառաւ քովը չէին կրնար երթալ, մարդ խրկեցին ըսելու՝ թէ "Քու մայրդ և եղբայրներդ դուրսը կայներ են, ու քեզ տեսնել կ՚ուզեն", քու խնդրուածքդ ալ անանկ թող ըլլայ, և պիտի ընդունի քեզ, վասն զի ըսաւ, "Անոնք որ Աստուծոյ խօսքը կը լսեն ու զանիկայ կը կատարեն, իմ մայրս ու եղբայրներս են"։*

3. Երկնային մտածութիւնով գրգռուելու ուրիշ մէկ զգացումն ալ յոյսն է ։ Ասիկայ հոգիին հաստատութիւն կու տայ նեղութեան ատեն. զօրութիւն կու տայ դէմ դնելու ամենամեծ դժուարութեանց. ամենամեծ փորձութեանց դիմանալ կու տայ. պարտաւորութիւնները կատարելու ոյժ կու տայ և մեքենային բուն ան զսպանակն է որ կը շարժէ բոլոր անիւները ։ Ո՞վ կը հաւատար կամ ջանք մը կ'ընէր երկինքի համար, եթէ ինք անիկայ ստանալու յոյս չունենար ։ Ո՞վ աղօթք կ'ընէ, եթէ Աստուծմէ ընդունուելու յոյս չունենայ ։ Եթէ քու յոյսդ մեռնի՝ քու պարտաւորութիւններդ չեն կատարուիր, ջանքերդ ալ կը տկարանան, ուրախութիւնդ ալ կը հատնի և հոգիդ ալ կը մեռնի ։ Եւ եթէ քու յոյսդ գործի մէջ չըլլայ՝ այլ քուն, մեռնելու մօտ բան մըն է ։ Ասնորդ քրիստոնեայ ընթերցող, երբ որ քու զգացումներդ դէպ ՚ի երկինք կը բարձրացունես, մի՛ մոռնար քու յոյսդ ալ վեր հանել ։ Այսպէս խորհէ՝ և փաստաբանութիւն ըրէ՝ քու սրտիդ հետ ։ ՙԻնչո՞ւ համար վստահութեամբ և ուրախութեամբ պիտի չյուսամ, երբոր իմ հոգիս ասանկ գթած փրկիչի մը ձեռքն է. և թագաւորութիւնը ասանկ առատապարգև Աստուծոյ մը իշխանութեանը տակն է ։ Երբեք ցուցըրա՞ծ է ամենափոքր դժկամակութիւն մը իմ աղէկութեանս, կամ ամենափոքր յօժարութիւն մը իմ կործանմանս ։ Մի՞թէ երդում չըրա՞ւ, թէ ՙմեռնողին մեռնիլը չեմ ուզեր, այլ կ'ուզեմ որ դառնայ ու ապրի՚ ։ Բոլոր իր վարմունքն ալ նոյնը չե՞ն վկայեր ։ Ան իմ վտանգիս համար զիս չզգուշացո՞ւց՝ երբոր ես բնաւ չէի վախնար, վասն զի կ'ուզէր որ ես անկէ ազատէի ։ Իմ երջանկութեանս

համար ալ չիմացուց ինծի, երբ ես խորհուրդ չունէի անոր վրայ, որովհետև կ'ուզէր որ ես անիկայ վայելէի ։ Ո՛րքան անգամ զիս իրեն և իր Օծեալին քաշեց, ու ես ետ կեցայ ։ Ո՛րչափ անդադար կը թախանձէր իր Հոգին իմ սիրտս ։ Եւ բոլոր աս բաները պիտի ընէ՞ր, եթէ իմ կորսուիլս ուզած ըլլար ։ Պիտի չյուսա՞մ, եթէ մէկ արդարասէր ու կարող մարդ մը բան մը խոստանայ ընել ինծի ։ Եւ չյուսա՞մ՝ երբոր Աստուծոյ դաշինքը և երդումը ունիմ ։ Ճշմարիտ է որ փառքը մեզի աներևոյթ է. մենք սրբոց օթևանները տեսած չենք, բայց Աստուծոյ խոստմունքը մեր տեսութենէն աւելի ստոյգ չէ՞ ։ Մենք տեսութեամբ պիտի չփրկուինք, այլ յուսով . բայց յոյսը որ կը տեսնուի՝ յոյս չէ, վասն զի ան բանը որ կը տեսնէ մէկը՝ ալ ինչո՞ւ պիտի յուսայ ։ Հապա թէ որ չտեսած բաներնուս կը յուսանք, ալ համբերութիւնով կը սպասենք անոր'։ Ես մարմինի կարողութեան վրայ իմ ունեցած յոյսէս ամօթով ելած ունիմ, բայց Աստուծոյ խոստմունքին վրայ եղած 'յոյսը ամօթով չըներ'։ Իմ ամենածանր տառապանաց մէջ պիտի ըսեմ. 'Տէրը իմ բաժինս է, աս պատճառով անոր պիտի յուսամ ։ Տէրը բարի է իրեն սպասողներուն, ու զինքը փնտռող հոգիին ։ Տէրոջը փրկութեանը սպասելը, և լռութեամբ յուսալը աղէկ է ։ Վասն զի Տէրը յաւիտեան չմերժեր ։ այլ թէև ցաւ կուտայ, իր ողորմութեանը շատութենովը գթութիւն ալ կ'ընէ'։ Թէև նուաղիմ և մեռնիմ, բայց և այնպէս պիտի յուսամ . վասն զի 'արդարը իր մահուան ատենը ապաւէն կ'ունենայ'։ Թէև հողին ու խաւարման մէջ պառկիմ, սակայն 'մարմինս յոյսով պիտի հանգստանայ'։ Եւ երբոր իմ մարմինս բան մը չունենայ անով պարծենալու, տակաւին 'յոյսին պարծանքը մինչև վերջը հաստատ պիտի բռնեմ', վասն զի 'արդարներուն յոյսը ուրախութիւն է'։ Յիրաւի եթէ ես աստուածային արդարութիւնը յագեցունելու ըլլայի, ան ատենը յոյս չէր կենար, բայց Քրիստոս մէջ բերաւ 'լաւագոյն յոյս մը' որով Աստուծոյ կը մօտենանք'։ Կամ եթէ իմ գործս տկար արարածի մը հետ ըլլար, շատ յոյս չէր կենար, վասն զի ան ինտո՞ր կրնար աս մարմինը հողէն հանել և արևէն վեր բարձրացունել զիս։ Բայց ինչ պիտի ըլլայ սակայն Ամենակարող զօրութեան առջև, որ ստեղծեց երկինքն ու երկիրը։ Ան զօրութիւնը որ Քրիստոս մեռելներէն յարուց, չ'կրնար զիս ալ յարուցանել. և ան որ Գլուխը այսինքն զՔրիստոս փառաւորեց, չ'կրնար անդամներն ալ փառաւորել։ Անտարակոյս 'Աստուած իր ուխտին արիւնովը' իր գերիները ջուր չունեցող գուբէն պիտի հանէ'. վասնորոյ ես 'ամրոցը պիտի դառնամ իբրև յուսոյ գերի'։"

Կ. Քաջալերութիւնը կամ Համարձակութիւն ալ երկնային մտածութեան մէջ 'ի գործ դրուելու զգացում մըն է. սակայն որոշում ընել կուտայ, և ան որոշումը 'ի գործ դնելու կ'առաջնորդէ։ Երբոր սէրդ՝ փափաքդ՝ և յոյսդ՝ զարթուցած ես, յառաջ գնա՛ և ինքնիրենդ այսպէս խօսէ. "Յիրաւի Աստուած մարդոց հետ պիտի բնակի՞։ Ու կա՞յ անանկ փառք մը որուն կրնանք յոյս ունենալ։ Ուրեմն ինչո՞ւ համար ես ձեռք չեմ զարներ աս բանին։ Ո՞ւր է իմ հոգիիս զուարթ կենդանութիւնը։ Ինչո՞ւ ես չեմ 'գօտևորեր իմ մտքիս մէջքը'։ Ինչո՞ւ իմ թշնամիներուս վրայ չեմ յարձակիր ամէն կողմէն, և քաջութեանը ամէն ընդդիմութեան դէմ չեմ գներ։ Ո՞վ զիս ետ պիտի բռնէ կամ ինչէ՞ն պիտի վախնամ։ Աստուած իմ կողմանէ՞ս է՝ թէ ինծի դէմ է աս գործին մէջ։ Քրիստոս իմ քովս պիտի կենա՞յ թէ ոչ։ Եթէ Աստուած և Քրիստոս իմ կողմն է, ո՞վ պիտի ըլլայ ինծի հակառակ՝։ Ես աս գործին իմ զօրութենովս ձեռք կը զարնեմ՝ թէ յաւէտ Քրիստոսի իմ Տէրոջս զօրութենովը։ Եւ ՚ամէն բանի կարող չե՞մ անով որ զիս կը զօրացունէ՝։ Ինք երբէք թշնամիէ մը յաղթուեցա՞ւ։ Յիրաւի վրան յարձակեցան, բայց բնաւ չկրցան յաղթել։ Ուրեմն ինչո՞ւ իմ մարմինս գործին դժուարութիւնները առջևս կը դնէ։ Ամենակարողութեան անկարելի բան կա՞յ։ Պետրոս չը՞կրնար համարձակ ծովուն վրայ քալել՝ եթէ Քրիստոս հրաման տայ։ Եթէ կը սկսի ընկըղմիլ՝ Քրիստոսի տկարութենէ՞ն է՝ թէ իր հաւատքին պակասութենէն։ Ես արժանի եմ դըժոխք երթալու՝ եթէ մահկանացուաց սպառնալիքներուն զիջանիմ, նոյնպէս ալ արժանի եմ երկինքէն մերժուելու՝ եթէ լեզուի յանդիմանութիւնը կրնայ զիս վախցունել ու անկէ փախցունել։ Ինչ՝ եթէ հայր՝ մայր՝ կամ երիկ՝ կամ կին կամ թէ երկրի վրայ ամենէն մտերիմ՝ բարեկամս ըլլայ, (եթէ անանկ մարդը բարեկամ կրնայ կոչուիլ, որ զիս դատապարտութեան կ'ուզէ քաշել,) պիտի չթողու՞մ ան ամէնը և պիտի չհրաժարի՞մ անոնցմէ, որոնք զիս Քրիստոսէն ետ բռնել կ'ուզեն։ Անոնց բարեկամութիւնը Աստուծոյ թըշնամութեանը հաւասար կու գա՞յ, կամ իմ դատապարտեալ հոգիիս մխիթարութիւն մը կրնա՞յ ըլլալ. Ես մարդոց փափաքներուն զիջանելով սիրոս Տէրոջը դէմ խստացունե՞մ պիտի։ Ո՛չ ծնկան վրայ եկած ինծի աղաչեն, ես ընթացքս դադրեցունելու և վրանին նայելու չեմ. պիտի դոցեմ ականջներս որ անոնց աղաղակը չլսեմ. կ'ուզեն շողոքորթեն կ'ուզեն սրդողին. թող բերաննին ու շուրթերնին ինծի դէմ բանան, ես միտքս դրեր եմ Քրիստոսի զօրութիւնովը անոնց դէմ դնել և անոնք իբրև փոշի սեպել: Եթէ զիս պատիւով հրաւիրեն՝ աշխարհիս թագաւորութիւնները անգամ երկրի կղկղանքէն վեր բան մը պիտի չսեպեմ: Ո՜վ երջանիկ հանգիստ. ո՜վ փառաւորեալ վիճակ. ո՞վ կը փոխարինէ քեզ երազներու և շուքերու հետ: Ո՞վ կրնայ մէկը հրապուրել կամ վախցունել որ քեզմէ ետ կենայ: Ո՞վ պիտի չջանայ՝ չպատերազմի՝ չհսկէ և չվազէ, ան ալ ուժով՝ և մինչև վերջին շունչը անգամ, քեզ ստանալու համար: Անշուշտ անոնք միայն՝ որ քեզ չեն ճանչնար և քու փառքիդ չեն հաւատար'':

5. Ներքնային մտածութեան մէջ գործածուելու վերջին զգացումը ուրախութիւնն է: Սէրը՝ փափաքը՝ յոյսը և համարձակութիւնը ամէնը կը ծառայեն մեր ուրախութիւնը զարթուցանելու: Ասիկայ այնքան փափաքելի է 'ի բնէ ամէն մարդու, և այնքան էականապէս հարկաւոր է մեր երջանկութեանը՝ որ կը յուսամ թէ հարկ չէ շատ համոզել քու կեանքդ զուարճալի ընող բանի մը համար: Աանորոյ սեպելով թէ արդէն համոզուած ես որ մարմինին հեշտութիւնները անցական և կորստական են, և քու իրական ու անեղական ուրախութիւնդ երկինքէն ըլլալու է, համոզելու փոխարէն պիտի անցնիմ կերպին վրայ խօսելու: Ընթերցող, եթէ նախընթաց գործքերը աղէկ կարգին դրեր ես, քու հանգիստդ

քեզի տեսանելի եղած է, դուն կը հաւատաս անոր ճշմարիտ ըլլալուն, համոզուած ես անոր գերազանցութիւններուն, սիրահարեալ ես անոր, կը ցանկաս, կը յուսաս և միտքդ դրած ես քաջութեամբ մարտնչիլ անիկայ ձեռք ձգելու համար։ Բայց ուրախութիւնը ասոնց մէջը գործ մը ունի՞։ Մենք ձեռքերնիս անցած բարիքին վրայ կ՚ուրախանանք. Ներկայ բարիքն է որ ուրախութեան առարկայ կ՚ըլլայ, և դուն պիտի ըսես, թէ "Աւա՜ղ որ տակաւին այդ բարիքին հասած չեմ"։ Բայց քիչ մըն ալ խորհէ ինքնիրենդ։ Պզտի՞կ բան մըն է Աստուծմէ պարգեւ մուրհակ ունենալը։ Իր անսխալ խոստմունքները ուրախութեան հիմն չե՞ն։ Անոր թագաւորութիւնը մտնելու հանապազօրեայ ակնկալութեամբը ապրիլը ոչի՞նչ բան մըն է։ Իմ ապագայ կենացս մէջ փառաւորուելու վստահութիւնս բաւական հիմն չէ՞ անպատմելի ուրախութիւն ունենալու։ Ուրախութիւն չէ՞ թագաւորութեան մը ժառանգ եղողին՝ խորհիլ՝ իր քիչ ատենէն ունենալիք բաներուն վրայ, թէև հիմա ծառայէ մը տարբեր չըլլայ։ Չէ՞ որ պատուէր և օրինակ ունինք "Աստուծոյ փառաց յոյսովը պարծենալու"։

Հիմա ուրեմն՝ ո՛վ ընթերցող՝ անգամ մըն ալ ձեռք առ սիրտդ և տար անիկայ ամենաբարձր լեռանը գագաթը, ցուցուր անոր Քրիստոսի թագաւորութիւնը և անոր փառքը, և ըսէ անոր, "Աս ամէնը քու Տէրդ քեզի պիտի տայ, որ անոր հաւատացեր և անիկայ պաշտեր ես։ "Քու Հայրդ հաճեցաւ որ թագաւորութիւնը քեզի տայ՝։ Կը տեսնե՞ս աս սքանչելի փառքը՝ որ քու վրադ կը կենայ։ Բոլոր ասոնք քու ժառանգութիւնդ են։ Աս թագը քուկդ է, աս զուարճութիւնները քուկդ է, աս ընկերները՝ աս գեղեցիկ տեղերը՝ ամէնը քուկդ են. որովհետև դուն Քրիստոսինն ես և Քրիստոս քուկդ. Երբոր դուն անոր հետ միացար, անոր հետ մէկտեղ բոլոր աս բաներին ալ ունեցած եղար"։ Այսպէս տար քու սիրտդ խոստացեալ երկիրը, ցուցո՛ւր անոր գեղեցիկ լեռները և պտղաբեր ձորերը, ցուցո՛ւր անոր քու ժողված խաղողի ողկոյզներդ որ համառօտ թէ կաթէն ու մեղրէն լաւագոյն բաներ բըղխող օրհնեալ երկիր է անիկայ։ Մտիր սուրբ քաղաքին դռներէն և "Նոր Երուսաղէմին" փողոցները պտըտէ. "Սիօնին չորս կողմը և անոր բոլորտիքը պտըտէ, աշտարակները համրէ՛, ուշադրութեամբ դիտէ անոր պարիսպները, անոր պալատները զննէ որ պատմես" քու հոգիիդ։ Չէ՞ որ Աստուծոյ փառքը ունի, և չէ՞ որ անոր լուսաւորութիւնը խիստ պատուական քարի նման է, ակնվանիի երևոյթով յասպիս քարի պէս"։ Տես "քաղաքին պարիսպին տասներկու հիմերը, և անոնց վրայ՝ Գառնուկին տասներկու առաքելոց տասներկու անունները։ Եւ անոր պարիսպին շինուածքը յասպիս քարէ է. ու քաղաքը զուտ ոսկի է՝ մաքուր ապակիի նման։ Եւ քաղաքին պարիսպին հիմերը ամէն տեսակ պատուական քարերով զարդարուած են։ Եւ տասներկու դուռները տասներկու մարգարիտ են. ամէն մէկ դուռը մէյմէկ մարգարիտ է, ու քաղաքին հրապարակը մաքուր ոսկի է, թափանցիկ ապակիի նման. և անոր մէջը տաճար չկայ. ինչու որ Տէր Աստուած Ամենակալը՝ ու Գառնուկը անոր տաճարն է։ Եւ քաղաքը արևի ու լուսինի պէտք չունի, որ զանիկայ լուսաւորեն. ինչու որ Աստուծոյ փառքը զանիկայ կը լուսաւորէ, ու անոր ճրագը Գառնուկն է։ Ու փրկուած ազգերը անոր լուսովը պիտի քալեն ։ Աս խօսքերը հաւատարիմ ու ճըշմարիտ են . և սուրբ մարգարէներուն Տէր Աստուածը իր հրեշտակը" և իր Որդին "խրկեց՝ իր ծառաներուն ցուցնելու ինչ որ շուտով պէտք է ըլլալ"։ Բոլոր ասոնց համար այսպէս ըսէ՝ քու հոգիիդ, "Ո՛վ իմ հոգիս՝ աս է քու հանգիստդ, և աս պիտի ըլլայ յաւիտեան քու բնակելու տեղըդ"։ Թո՛ղ բոլոր "Սիոնի" որդիքը "ուրախանան, և Յուդային աղջիկները թո՛ղ ցնծան. ինչու որ Տէրը մեծ է ու խիստ օրհնեալ է մեր Աստուծոյն քաղաքին մէջը՝ իր սուրբ լերանը վրայ · գեղեցիկ բարձրութիւնով բոլոր երկրի ուրախութիւնը Սիոն լեռն է. Աստուած անոր պալատներուն մէջը ապաւէն գիտցուած է"։

Տակաւին յառաջ գնա՛, սէր ունեցող հոգին յաճախակի վեր կ՚ելլէ և երկնային Երուսաղէմին փողոցները ընտանեբար կը պտըտի. տեսութիւն ընելով նահապետաց ու մարգարէից հետ, առաքեալները բարեւելով և մարտիրոսաց խումբերուն վրայ զմայլելով. այսպէս քու սիրտդ որպէս թէ փողոցէ փողոց պտըտցո՛ւր . բե՛ր անիկայ մեծ Թագաւորին պալատը, տա՛ր անիկայ որպէս թէ սենեակէ սենեակ և ըսէ անոր, "Ահա հոս պիտի բնակիմ, հոս պիտի ապրիմ, հոս զԱստուած պիտի փառաբանեմ. և հոս պիտի սիրեմ ու սիրուիմ ։ 'Ի՞նչ ատենէն ես ալ ան երկնային երգիչներուն մէկը պիտի ըլլամ և աւելի կատարելութեամբ պիտի երգեմ Ես ալ աս երջանիկ ընկերութեան մէջ պիտի մտնեմ և իմ ձայնս անոնց հետ միանալով պիտի հնչեցունէ ան քաղցր մեղեդիները ։ Արտասուքներս պիտի սրբուին, հառաչանքներս ցնծութեան ձայնի պիտի փոխուին, և իմ կաւեղէն խրճիթիս տեղը աս պալատը պիտի վայելեմ, բանտարգելութեան ատենիս հնոտի լաթերը աս շքեղ հագուստներուն պիտի փոխուին, և աս անարգ մարմինս մէկ դի պիտի մնայ ու անանկ արփիափայլ՝ հոգևոր մարմին մը պիտի հագնիմ, 'ինչու որ առջի բաները անցան': 'փառաւոր բաներ կը պատմուին քեզի համար, ով Աստուծոյ քաղաքը': Երբոր աս փառաւոր տեղին վրայ կը նայիմ, զարշելի տեղի մը և ստորերկրեայ բանտի մը պէս կ'երևայ երկիրը: Ո՜հ, որչափ տարբերութիւն կայ տկար, նուաղած, հառաչող, մեռած և գերեզմանի մէջ փտած մարդու մը և աս յաղթող, լուսափայլ սուրբերէն եղող մէկուն մէջ տեղը: Աս տեղը՝ 'հաճութիւններուն գետէն պիտի խմեմ, գետի վտակները պիտի ուրախացունեն Աստուծոյ քաղաքը': Եթէ Իսրայէլը օրինաց լուծին տակը՝ 'ամէն բանին առատութեանը համար'' ուրախութեամբ և յօժար սրտով Տէր Աստուծոյ ծառայութիւն ընելու էր, անշուշտ ես փառքին առատութեանը համար ուրախութեամբ և յօժար սրտով պիտի ծառայեմ անոր: Եթէ հալածեալ սուրբերը 'իրենց ստացուածքին կողոպտուիլը ուրախութեամբ ընդունեցին', ես ուրախութեամբ պիտի չընդունի՞մ բոլոր իմ ըրած վէնասներուս ատանկ մէկ լեցուն փոխարինութիւնը: Եթէ 'հրեաներուն կոչունքի և ուրախութեան օր էր ան օրը', որ իրենց թշնամիներէն հանգստացան, և տրտմութիւննին ուրախութեան, ու սուգերնին բարի օրուան դարձաւ, ուրեմն ինչ օր պիտի՞ ըլլայ ան օրը իմ հոգիիս, որուն հանգստութիւնը և վիճակին փոփոխութիւնը անհամեմատ մեծագոյն պիտի ըլլայ: 'Երբոր մոգերը տեսան ան աստղը' որ 'Քրիստոսի կ'առաջնորդէր, 'շատ մեծ ուրաճութիւնով ուրախացան՝. բայց քիչ ատենէն պիտի տեսնեմ ես անիկայ, որ բուն ինքն է 'առաւօտեան պայծառ Աստղը՝։ Եթէ աշակերտները 'գերեզմանէն ելած մեծ ուրախութիւնով՝ երբոր լսեցին թէ իրենց Տէրը 'յարութիւն առեր է', ի՛նչ պիտի ըլլայ իմ ուրախութիւնս՝ երբոր տեսնեմ անոր փառքով թագաւորելը ու զիս ալ անոր հետ երջանիկ հաղորդակցութիւն ունենալու բարձր պատիւը ընդունած ։ Ան ատենը ես իրաւցընէ 'մոխիրի տեղ փառք, սուգի տեղ ուրախութեան իւղ, կոտրած հոգիի տեղ՝ գովութեան պատմուճան՝ պիտի ունենամ, և 'Սիօնը ինծի յաւիտենական գերազանցութիւն և շատ դարերու ուրախութիւն պիտի ըլլայ'։ Սիրելս ինչո՞ւ չթօթվուիմ՝ չելլեմ հողին վրայէն, և չդադրեցունեմ իմ գանգատներս ։ Ինչո՞ւ համար մնամ հաճոյքները ոտքի տակ առնելով, ապագայ փառաց հաճոյքներով չեմ կերակրեր ինքզինքս ։ Ինչո՞ւ համար իմ կեանքս մշտատև ուրախութիւն չէ և երկինքին համը միշտ իմ հոգիիս քիմքին վրայ չէ"։

Հոս պէտք է ծանուցանեմ որ հարկ չէ աս զգացումները ճիշդ աս կարգովը կամ ամէնը մէկանց 'ի գործ դնել ։ Երբեմն քու զգացումներուդ մէկը աւելի կարօտ կ'ըլլայ գրգռուելու, կամ միւսներէն աւելի կենդանի կ'ըլլայ. կամ թէ՝ եթէ ժամանակդ կարճ է, մէկը մէկ օրը՝ միւսը յաջորդ օրը կրնայ 'ի գործ դրուիլ. որ աս ամէնը քու խոհեմութեանդ կը մնայ որոշել ։ Պատեհութիւն մըն ալ ունիս, եթէ կ'ուզես բանեցունել անիկայ. հակառակ կամ աւելի խառն զգացումներ գործածելու, ինչպէս ընդդէմ մեղաց, որ կ'ուզէ զրկել քու հոգիդ աս անմահ ուրախութիւններէն. աստուածային երկիւղ՝ որ չըլլայ թէ անոր պարգևները չարաչար գործածես. Աստուծմէ ամչնալ ու սուգ ընել անոնք չարաչար գործածելուդ համար. անկեղծ զղջում. անձին մեղադրանք. սրտիդ վըրայ նախանձութիւն. և գթութիւն անոնց վրայ՝ որոնք աս անմահ ուրախութիւնները կորսնցունելու վտանգին մէջն են:

Երկրորդ: Խիստ նայելու ենք թէ՝ ինչպէս կը յառաջանայ երկնային մտածութիւնը առանձնախօսութեամբ և աղօթքով: Մտածութիւնը քարոզութեան պէս է, որ ճշմարտութիւնները, և պարտաւորութիւնները լոկ բացատրելը հազիւ երբեք անանկ յաջող արդիւնքներ յառաջ կը բերէ, ինչպէս անոնք եռանդուն կերպով խղճին ուղղելը. և մանաւանդ երբոր աստուածային օրհնութիւնը ջերմեռանդութեամբ կը մաղթուի՝ որ ասանկ ջանքերուն հետ երթայ:

1. Առանձնախօսութիւն ընելով իմացիր քու վիճակիդ վրայ քու հոգւոյդ հետ փաստաբանութիւն ընելը որ անով սիրտդ զօրացունես: Անկեղծաբար վիճաբանութեան մտիր սրտիդ հետ փաստաբանութիւն ըրէ անոր հետ ամենաազդու և սրտաշարժ ոճով ու թախանձէ ամենազօրաւոր և ծանրակշիռ փաստերով: Ասիկայ ամէն դարու՝ Աստուծոյ սուրբ մարդոցը ըրած բանն է: Այսպէս Դաւիթ կը գրէ, "Ինչո՞ւ կը ցածնաս իմ հոգիս, և ինչո՞ւ իմ ներսիդիս անհանգիստ ես. Աստուծոյ յուսա՛. ինչու որ անգամ մըն ալ զանիկայ պիտի գովեմ իր երեսին փրկութեանը համար": Նոյ. դարձեալ, "Ո՛վ իմ անձս օրհնէ՛ Տէրը, ու ան ամէնը որ իմ ներսիդիս է, անոր սուրբ անունը: Ո՛վ իմ անձս օրհնէ՛ Տէրը, և անոր բոլոր բարերարութիւնները, մի՛ մոռնար". Աս առանձնախօսութիւնը գործածուելու է հոգի-

ին այլ և այլ զգացումներուն և անոր այլ և այլ պիտոյիցը համեմատ ։ Մէկու մը՝ ինք իր անձին քարոզութիւն ընելն է ասիկայ․ վասն զի ինչպէս որ ամէն ծառայ գործաւոր կամ ընտանիքի տէր եղող բարի մարդը իր տանը քարոզիչն է, անանկ ալ ամէն բարի քրիստոնեայ իր հոգւոյն քարոզիչն է ։ Վասնորոյ քարոզիչ մը այլոց քարոզելու ատեն՝ ինչ ճամբայ որ կը բռնէ, նոյնը բռնել ջանալու է ամէն քրիստոնեայ ինք իրեն խօսելու ատենը ։ Գիտէ՛ ամենասրտաշարժ քարոզիչին խօսքերը և խօսելու կերպը, քեզի օրինակ բռնէ՛ անիկայ․ և ինչ ճամբայ որ ան կը բռնէ իր ժողովրդեանը սրտերուն, դուն ալ նոյնը բռնէ՛ քու սրտիդ ։ Այսպէս ըրէ՛ քու երկնային մտածութեանդ ատենը․ բացատրէ ինքզինքիդ ան բաները որուն վրայ կը խորհիս․ անոնց վրայ հաւատքդ հաստատէ՛ Սուրբ Գիրքով, և յետոյ քու վրադ առ անոնք՝ անոնց բնութեանը և քու կարօտութեանդ նայելով ։ Պէտք չէ ասոր դէմ առարկութիւն բերել՝ ինքզինքդ աս բանին տկար զգալդ ։ Աստուած չը՞ հրամայեր քեզի որ "Սուրբ Գիրքը քու որդւոցդ կրկին և կրկին անգամ սորվեցունես․ և թէ տանդ մէջ նստած ատենդ, թէ ճամբայ գացած ատենդ, և թէ պառկելու ու ելլելու ատենդ՝ անոնց վրայ խօսիս" ։ Ու եթէ քու զաւակացդ սորվեցունելու կարողութիւն ունիս, շատ աւելի քու անձիդ կրնաս սորվեցունել․ և եթէ կրնաս աստուածային բաներու վրայ խօսիլ այլոց, ինչո՞ւ քու սրտիդ ալ չես կրնար ։

2․ Երկնային մտածութիւնը կը յառաջանայ՝ ինչպէս որ առանձնախօսութեան մէջ մեր անձերուն խօսելով՝ անանկ ալ աղօթքի մէջ Աստուծոյ խօսելով ։ Վայրկենական աղօթքը շատ պատշաճութեամբ կրնայ միանալ մտածութեան հետ իբրև նոյն պարտաւորութեանը մէկ մասը։ Որչափ անգամ կը տեսնենք որ Դաւիթ մի և նոյն Սաղմոսին մէջ, մէյմը իր հոգիին հետ կը խօսի՝ մէյմըն ալ Աստուծոյ։ Առաքեալը կը հրամայէ մեզի, որ "սաղմոսներով և օրհնութիւններով և հոգևոր երգերով մէջերնիս խօսակցինք". և անտարակոյս ասոնց մէջ Աստուծոյ ալ կրնանք խօսիլ։ Ասիկայ հոգիին մէջ աստուածային ներկայութեանը զգացումը կը պահէ. և կը ծառայէ անիկայ մեծապէս զօրացունելու և հրահրելու։ Որովհետև Աստուած մեր խորհուրդներուն ամենաբարձր առարկան է, վասնորոյ անիկայ հոգւոյ աչօք մեր տեսնելը՝ անոր խօսիլը և անոր հետ փաստաբանութիւն ընելը՝ մտածութեան գործին որ և իցէ մասէն աւելի կը բարձրացունէ հոգին և կը գրգռէ զգացումները։ Թէև մեր անձերուն խօսած ատեններնիս՝ անզգայ մնանք, սակայն երբոր խօսքերնիս Աստուծոյ կը դարձունենք, անոր ահաւորութիւնը մեզի կ'ազդէ. և անոր սրբութիւնը և մեծվայելչութիւնը՝ որուն կը խօսինք, բանը աւելի ազդու և խօսքերը աւելի թափանցող կ'ընէ։ "Իսահակ դաշտը ելեր էր աղօթք ընելու" գրուած տեղը՝ ծանօթութեան մէջ "մտածութիւն ընելու" գրուած է, վասն զի Եբրայեցերէն բառը երկուքն ալ կը նշանակէ։ Այսպէս մեր մտածութեանցը մէջ առանձնախօսութիւնը և աղօթքը մէկտեղ խառնելը՝ երբեմն մեր սրտին՝ երբեմն Աստուծոյ խօսելով՝ կարծեմ աս երկնային գործին մէջ առնելու ամենէն վերին քայլերնիս է։ Բայց կարծելու ալ չենք թէ միայն աղօթքով անցնիլ և մտածութիւնը ձգելով ալ կ'ըլլայ. վասն զի անոնք որոշ պարտաւորութիւններ են, և երկուքն ալ կատարուելու են ։ Ինչպէս որ մէկին՝ անանկ ալ միւսին կարօտ ենք, և անոր համար որն որ զանց ընենք, մեր անձերուն անիրաւութիւն կ'ըլլանք ․ Ասկէ 'ի զատ՝ անոնց մէկտեղ միանալը երաժշտութեան՝ բանաստեղծութեան հետ միանալուն յարմարութիւն մը կ'առնէ ․ վասն զի մէկզմէկու օժ կու տան ։ Մտածութեան մէջ մեր անձին խօսիլը աղօթքով առ Աստուած խօսելէն առաջ ըլլալու է ։ Աս արժան կարգադրութիւնը չպահուելուն համար՝ մարդիկ շատ քիչ յարգութեամբ և եռանդով կը խօսին Աստուծոյ քան թէ պիտի խօսէին հրեշտակի մը, եթէ իրենց երևար ․ կամ՝ դատաւորի մը, եթէ խօսէին անոր իրենց կենացը ազատութեանը համար ։ Աղօթքի մէջ երկնից Աստուծոյն խօսելնիս շատերուն կարծածէն աւելի ծանրակշիռ գործ մըն է ։

ԳԼՈՒԽ ԺԵ

Թէ ինչպէս կ'օգնեն զգալի առարկաները երկնային մտածութեան, և թէ ինչպէս կը պաշտպանուի անիկայ խաբեբայ սրտէն ։

Երկնային մտածութեան ամենադժուար մասը մեր սրտին մէջ երկնային բաներուն մէկ կենդանի զգացումը պահելն է ։ Աւելի դիւրին է ամբողջ օր մը երկնից վրայ լոկ խորհիլը, քան թէ քառորդ մը կենդանի ու ջերմեռանդ ըլլալ ան խորհուրդներուն մէջ ։ Հաւատքը տկար է, վասն զի մենք ըստ մասին նորոգուած ենք, և ան հաւատքին գործը ընդդիմութիւններով լեցուն աշխարհի մը դէմ է․ և գերբնական ըլլալովը՝ հակեալ է տկարանալու և նուաղելու, եթէ շարունակ չըգրգռուի ։ Զգայութիւնը մարմնոյ զօրութեանը համեմատ զօրաւոր է․ և բնական ըլլալով քանի որ բնութիւնը կը շարունակէ՝ ան ալ կը դիմանայ ։ Հաւատոյ առարկաները հեռու են, բայց զգայութեան առարկաները հոս են ։ Մինչև երկինք երթալու ենք որ մեր ուրախութիւնը գտնենք ։ Այնքան դիւրին բան մը չէ ուրախանալ անանկ բանի մը վրայ, որ մենք տեսած չենք և ունեցողն ալ չկայ քովերնիս, ան ալ լոկ Աստուածաշունչին խոստմունքովը, որչափ որ տեսած և ունեցած բաներնուս վրայ ուրախանալը ։ Սանորոյ հոգևոր խոհեմութիւն մը պիտի ըլլայ զգայութիւնը մէջ առնել հաւատքին օգնելու համար ։ Աղէկ գործ մը ըրած պիտի ըլլանք՝ բարեկամներ ընելով ան բաները որ սովորաբար թշնամի են մեզի․ և մեր Աստուծոյ քաշելու միջոցները ընելով ան բաները՝ որ այնքան յաճախակի մեզ Աստուծմէ ետ բռնելու միջոց կ'ըլլան ։ Ինչո՞ւ համար Աստուած մեզի տուաւ մեր զգայարանքը և միանգամայն անոնց առարկաները, եթէ անոնք չեն ծառայեր իրեն փառաբանութիւն տալու գործին մէջ ։ Ինչո՞ւ համար Սուրբ Հոգին Նոր Երուսաղեմին փառքը անանկ ոճով մը կ'ըստորագրէ, որ մինչև անգամ մարմինին հաճելի կուգայ ։ Միթէ անոր համար՝ որ կ'արծենք թէ երկինքը ոսկիէ և մարգարիտէ շինուած է, և սուրբերն ու հրեշտակները կ'ուտեն և կը խմեն ։ Ո՛չ՝ այլ ան բաները մեր կարող եղած կերպավը ըմբռնելու օգնելու համար, և աս այլաբանական խօսքերը հայելիի պէս առջևնիս դնելու համար է, որուն մէջ անկատար կերպով պիտի տեսնենք այն բաները, մինչև որ հասնինք անմիջապէս և իրապէս տեսնելու։ Եւ աս գլուխը՝ երկնային մտածութիւնը զգալի առարկաներէն ինչպէս օգնուիլը ցուցընելէն 'ի զատ՝ պիտի ցուցընէ նաև թէ ինչպէս հաստատ պահելու է անիկայ, երբոր սիրտը կամ միտքը ուրիշ առարկաներու վրայ կը թափառի։

Առաջին. Զգալի առարկաները երկնային մտածութեան օգնելու համար՝ աս խրատը կու տամ, որ զգալի բաներէն զօրաւոր ենթադրութիւններ կամ օրինակներ հանես, և բաղդատես զգայութեան առարկաները հաւատոյ առարկաներուն հետ։

4. Երկնային մտածութեան մէջ քու զգացումներուդ օգնելու համար՝ քու զգայութենէդ կարելի եղածին չափ [illegible] առ. Ան համաձայնութեամբը խորհէ՝ վերին ուրախութեանց վրայ, ինչ համաձայնութեամբ որ Սուրբ Գիրքը կը բացատրէ զանոնք։ Քու ըմբռնումներդ զգայական բաներու նմանցուր, թէ սէրը և թէ ուրախութիւնը կը յառաջանայ ընտանի ծանօթութիւն պահելով։ Երբոր կը ջանանք խորհիլ Աստուծոյ և յաւիտենական փառաց վրայ, Սուրբ Գիրքին անոնք ցուցընելու կերպը չբանեցունելով, ըմբռնումնիս կը ցնդի և բան մը չենք ունենար խորհուրդներնիս վրան հաստատելու. այնքան հեռու կը դնենք զանոնք մեզմէ, որ ան բաներուն վրայ ունեցած խորհուրդներնիս անըմբռնելի կ'ըլլան, և պատրաստ կ'ըլլանք ըսելու, թէ ինչ որ մեզմէ վեր է՝ մեզի ոչինչ է։ Եթէ Աստուծոյ և յաւիտենական փառաց մեր ըմբռնումներէն վեր ըլլալը միայն խորհինք, սէր յառաջ չգար և սէրէն աւելի ուրախութիւն չգոյանար։ Վասնորոյ որ-

քան որ Քրիստոս ինքզինքը քեզի մօտ կը դնէ, դուն ալ այնքան մօտ ըմբռնէ՛ անիկայ քեզի, որ աստուածային բնութեանը կրկին անմատչելի չըլլայ։ Քրիստոսի վրայ բուն մեր փառաւորեալ բնութեանը մէջ եղածի՛ պէս խորհէ՛ ։ փառաւորեալ սուրբերուն վրայ կատարեալ եղած մարդոց պէս խորհէ՛ ։ Ինքզինքդ իբրև Յովհաննէս առաքելոյն ընկեր երևակայէ՛, երբոր անիկայ Նոր Երուսաղէմը կը գննէր և կը նայէր իր տեսած աթոռներուն՝ փառքին՝ երկնային զօրքերուն և լուսափայլ շքեղութեանը վրայ։ Ինքզինքդ անոր ճանապարհորդակից ըրէ՛ երկնային թագաւորութեանը մէջ, և ըսէ՛ թէ տեսած ես բոլոր սուրբերը "ճերմակ հանդերձներ հագած, և ձեռքերնին արմաւենիներ բռնած", և լսած ես "Աստուծոյ ծառային՝ Մովսէսին երգը ու Գառնուկին երգը"։ Եթէ իրօք տեսած ու լսած ըլլայիր աս բաները, ի՛նչ մեծ յափշտակութեան մէջ պիտի ըլլայիր։ Ու աս ենթադրութիւնը քու վրադ ըրած ատենդ՝ որչափ հաստատ ըլլայ հաւատքդ և որչափ իրականի մօտ ըլլայ քու գաղափարդ անոնց վրայ, այնքան աւելի քու մտածութիւնդ սիրտդ կը բորբոքէ։ Առանց Պատականաց պէս ան բաներուն պատկերը շինելու՝ Սուրբ Գրոց անոնց վրայ ըրած ստորագրութիւնը միտքդ առջևը բերելով՝ կարելի եղածին չափ կենդանի պատկեր մը նկարագրէ՛ քու մտքիդ մէջ, մինչև որ կարող ըլլաս ըսելու, "փառքի նշոյլ մը կ՚երևայ ինծի. անանկ կու գայ ինծի թէ ուրախութեան և փառաբանութեան աղաղակներ կը լսեմ. և Աբրահամին՝ Դաւիթին՝ Պետրոսին՝ Պօղոսին և ուրիշ յաղթող հոգիներուն քովը կեցեր եմ։ Ինծի անանկ կու գայ թէ կը տեսնեմ մինչև անգամ

Աստուծոյ Որդին ամպերով եկած և աշխարհը անոր ատեանին առջեւը կեցած՝ իրենց վճիռը ընդունելու, և կը լսեմ որ կ'ըսէ, 'Եկէ՛ք իմ Հօրս օրհնածները', և անոնք խնդալով կը մտնեն իրենց Տէրոջը ուրախութիւնը: Աս բաներուն վրայ տեսած երազներս անգամ երբեմն ներգործած են ինծի, և աս իրաւացի ենթադրութիւնները շատ աւելի ազդելու չե՞ն ինծի: Ի՛նչ պիտի ըլլար արդեօք՝ եթէ լսէի Պօղոս առաքեալին հետ ան 'չպատմուելու խօսքերը': Կամ սուրբ Ստեփաննոսին հետ տեսնէի 'երկինքը բացուած և Քրիստոս Աստուծոյ աջ կողմը կայնած': Անշուշտ աս մէկ տեսարանը կ'արժէր անոր վրայ եկած քարի անձրեւը: Կամ ի՞նչ պիտի ըլլար՝ եթէ Մ՝իքիային պէս տեսնէի 'Տէրը իր աթոռին վրայ նստած՝ ու երկինքի բոլոր զօրքերը անոր բոլորտիքը աջ կողմը ու ձախ կողմը կայնած': Աս՝ Աստուծոյ մարդիկը ասանկ բաներ տեսան, ես ալ քիչ ատենէն՝ անոնց մինչև մեռած ատեննին տեսածէն շատ աւելին պիտի տեսնեմ:" Այսպէս կը տեսնես թէ որչափ կը գրգռուին մեր զգացումները աս երկնային գործին մէջ, եթէ երանութեան վիճակին վրայով զօրաւոր և ընտանի օրինակներ առնենք մեր մարմնաւոր զգայարանքներէն, ինչպէս որ Սուրբ Հոգին կը զիջանի իր իմաստները ան ոճով մեզի բացատրել:

Զ. Մ՝եր զգայարանաց աս երկնային գործը յառաջացունելու միւս կերպը **զգայութեան առարկաները հաւատոյ առարկաներուն հետ բաղդատե՛լն է**. զոր օրինակ. Զօրաւոր փաստաբանութիւն մը կրնաս ընել սրտիդ հետ՝ հեշտասէր մարդոց ապականեալ հաճութիւնները վերին ուրախութեանց հետ բաղդատելով: Խորհէ՛ ինքնիրենդ, "Այնչափ հաճելի է մեղաւորին՝ չարութիւն ընել, և ճշմարտապէս հաճելի պիտի չըլլա՞յ Աստուծոյ հետ ապրիլը : Եթէ գինեմոլը իր գաւաթէն անանկ հաճութիւն կը վայելէ, որ դատապարտութեան վախը ձգել չտար ան սովորութիւնը . Եթէ շնացողը աւելի յօժար է զրկուիլ իր պատիւէն՝ առողջութենէն՝ և հոգւոյն փրկութենէն՝ քան թէ իր անասնական հաճութիւններէն . Եթէ դժոխք տանող ճամբան այսանկ հաճութիւններ կրնայ տալ, ուրեմն ո՛րքան պիտի ըլլան որոնց հաճութիւնները երկինքին մէջ : Եթէ աղահը այնչափ հաճութիւն կը գտնէ իր հարստութենէն և փառասէրը իշխանութեան բարձրերէն և պատուոյ անուններէն, ուրեմն ի՛նչ հաճութիւն պիտի ունենան սուրբերը յաւիտենական գանձերէն և երկնային պատիւներէն, ուր որ իշխանութիւններէն ու պետութիւններէն վեր պիտի դասուինք և Քրիստոսի փառաւոր հարսը պիտի ըլլանք : Ո՛րչափ հաճութեամբ հեշտասէրը կը հետևի իր զբօսանքներուն առտուընէ մինչև իրիկուն՝ կամ կը նստի թուղթ կամ նարտ խաղալու օրերով և գիշերներով : Ա՜հ ինչ պիտի ըլլայ ուրեմն մեր ուրախութիւնը՝ երբոր մեր հանգիստին հասնինք և նայինք կենդանի Աստուծոյ երեսը, և փառաբանութիւն երգենք Անոր ու Գառնուկին",

Նկատէ՛ նաև միւսին ուրախութիւնները [illegible] [illegible] և [illegible] հետ : Այսպէս խորհէ՛ ինքնիրենդ . «Ո՛րչափ անոյշ է կերակուրը իմ՝ քիմքիս՝ անօթի եղած ատենս, մանաւանդ եթէ Իսահակին բաժնին պէս ՝ իմ սիրած խորտիկս՝ ըլլայ : Ուրեմն ի՛նչ հաճութիւն պիտի ունենայ իմ հոգիս՝ երբոր ճաշակէ ՝զՔրիստոս կենդանի հացը՝ և ՝անոր սեղանէն ուտէ ու խմէ իր Թագաւորութեանը մէջ՝ ։ Եթէ ոսպէ ապուր մը այնքան անոյշ էր Եսաւին՝ իր անօթութեան ատենը, որ իր անդրանկութեանը պէս սուղ գին մը տուաւ անիկայ ծախու առնելու համար, ո՛րչափ պիտի յարգեմ ուրեմն ես աս անապական կերակուրը ։ Ո՜րչափ հաճելի է ջուրը յետին ծարաւութեան ատեն, որուն ներգործութիւնը հազիւ թէ բաւական բացատրած կ՚ըլլայ ըսելով թէ, ‘Սամփսոն խմէց, և ոգին իրեն դարձաւ՝ ։ Ո՛հ, ո՛րչափ հաճելի պիտի ըլլայ իմ հոգւոյս խմել ան ‘կենաց ջուրի աղբիւրէն, որմէ ով որ խմէ յաւիտեան պիտի չծարաւի՝ ։ Ո՛րչափ հաճելի են անուշահոտ բուրմունքը հոտոտելուց, կամ երաժշտութիւնը լսելուց՝ և գեղեցիկ տեսարանները տեսնելուց ։ Ի՛նչպէս անուշահոտ պիտի բուրէ ուրեմն ան ‘դրախտական իւղը, որ թափուեցաւ՝ մեր փառաւորեալ Փրկչին գլուխը· և պիտի թափուի բոլոր իր սուրբերուն գլուխը· և քաղցր հոտը բոլոր երկինքը պիտի լեցունէ ։ Ո՛րչափ հաճելի է ‘երկնային զուարթ երաժշտութիւնը ։ Ո՛րչափ հաճելի պիտի ըլլան վերին իրական գեղեցկութիւնները ։ Եւ ո՛րչափ չքեղ ան անձեռագործ շինուածքը, ան տունը՝ ուր Աստուած ինքը կը բնակի, ‘Աստուծոյ քաղաքին՝ ճեմելքները և տեսարանները և երկնային դրախտը”։

Բաղդատէ՛ նաև վերին ուրախութիւնները Բե[illegible] [illegible] մէջ [illegible] հետ ։ Ասոնք զգայութեան հաճութիւններէն գերագոյն են, բայց ո՛րչափ աւելի բարձր են երկնից ուրախութիւնները ։ Ուրեմն խորհէ՛ որ “եթէ Արքիմիդէս անանկ կը յափշտակուի իր մաթեմաթիքական դիտերումը՝ որ մահուան սպառնալիքներուն ալ չեն կրնար իր գործը ձգել տալ, ալ իր մտածութիւններուն մէջ կը մեռնի, ես աւելի յափշտակուած ըլլալու չե՞մ յաւիտենական փառաց հաճութիւններովը, եւ աս մտածութիւնները մինչեւ անգամ մահուան ատենը ունենալու չե՞մ, մանաւանդ երբոր իմ մահս պիտի կատարելագործէ իմ հաճութիւններս, քանի որ Արքիմիդէսին հաճութիւնները կը մեռնին իրեն հետ։ Ի՛նչ գերազանց հաճութիւն է բնութեան գաղտնիքներուն թափանցել եւ հասկանալ արուեստից եւ գիտութեանց փիլիսոփայութիւնները, մանաւանդ եթէ անոնց մէկուն մէջ նոր գիւտ մը երեւան հանենք։ Ուրեմն ո՜րչափ բարձր ուրախութիւն կայ Աստուծոյ եւ Քրիստոսի գիտութեանը մէջ։ Եթէ մարդկային ուսման երեսը այնքան գեղեցիկ է, որ զգայական հեշտութիւնները անոր քովը անարգ եւ անասնական կ՚երեւին, ուրեմն ո՜րչափ գեղեցիկ է Աստուծոյ երեսը։ Երբոր պատուական գիրք մը կ՚անցնի ձեռքերնիս, ինչպէս գիշեր ցորեկ կը կարդանք՝ գրեթէ ուտել՝ խմել եւ քնանալը մոռնալով։ Ի՛նչ ուրախութիւններ կան ուրեմն Աստուծոյ աջ կողմը, ուր որ պիտի ճանչնանք ինչպէս որ ճանչցուեցանք”։

Դարձեալ բաղդատէ՛ վերին ուրախութիւնները [illegible] եւ բնական [illegible] հաճութիւններուն հետ։ Ո՜րչափ հաճութիւն վայելեցին շատ հեթանոսներ բարոյական պարտաւորութեանց կանոններովը եւ գործադրութեամբը, անանկ որ միայն անիկայ բարի մարդ կը սեպէին, որ բարին կ՚ընէր առաքինութեան սիրոյն համար, ո՛չ թէ միայն պատիժին վախէն. այլ եւ այնքան կը յարգէին աս բարոյական առաքինութիւնը, որ սեպեցին թէ մարդուս գլխաւոր երջանկութիւնը անոր մէջ կը կայանայ։ Խորհէ՛ ուրեմն ըսելով. “Ի՛նչ գերագանց հաճութիւն պիտի ըլլայ մեր երկնային կատարելութեանը մէջ և Աստուծոյ ան անեղ կատարելութեանը մէջ, որ պիտի տեսնենք։ Ի՜նչ քաղցրութիւն մը կայ բնական սիրոյ մէջ, թէ զաւկի վրայ թէ ծնողքի վրայ թէ ընտանիքի կամ թէ մտերիմ բարեկամներու վրայ։ Եթէ Դաւիթ Յովնաթանին կ'ըսէ, ‹‹Քու սէրդ ինծի զարմանալի էր, կանանց սէրէն աւելի էր՝. և եթէ ‹Յովնաթանին սիրտը Դաւիթին սրտին հետ կապուեցաւ՝. եթէ ‹Քրիստոս ինքն ալ մէկ աշակերտ մը ունէր որ մասնաւոր կերպով ‹կը սիրէր, և ան Յիսուսին կուրծքին վրայ կ'իյնար՝. ուրեմն՝ եթէ սրտակից և մտերիմ բարեկամութեան հաճոյքը այնքան մեծ է, ո՜րչափ հաճոյք պիտի վայելենք Բարձրեալին բարեկամութենէն, և Յիսուս Քրիստոսի մտերմութենէն, և սուրբերուն խանդակաթ սէրէն։ Անշուշտ ասիկայ աս աշխարհս գտնուածէն աւելի սերտ բարեկամութիւն մը պիտի ըլլայ, և ասոնք ալ արևին տակը գտնուածներէն աւելի սիրուն և աւելի փափաքելի բարեկամներ, և մեր սէրը մեր ամենօրհնեալ Հօրը և մեր սիրելի Փրկչին անանկ պիտի ըլլայ՝ որ հոս ամենևին տեսնուած չէ։ Եթէ մէկ հրեշտակ մը կրնայ խումբ մը զօրքը կորսնցունել, հոգիներուն զգացումներն ալ համեմատաբար աւելի սաստիկ պիտի ըլլայ, անանկ որ ան ատենը հազարաւոր անգամ աւելի եռանդով պիտի սիրենք, քան որչափ հիմա կրնանք։ Ինչպէս որ Աստուծոյ ամէն ստորոգելիքը և գործքերը անըմբռնելի են, անանկ ալ է իր սէրը. պիտի սիրէ մեզ մեր իր վրայ ունեցած սէրէն անհունապէս գերագոյն սիրով մը։ Ուրեմն ի՜նչ հաճոյք պիտի ըլլայ աս փոխադարձ սիրոյն մէջ։"

Բաղդատէ՛ նաև երկնից գեղեցկութիւնները [illegible] ու [illegible] գործքերուն հետ, որ մեր աչքերը կը տեսնեն: Ի՜նչ իմաստութիւն՝ կարողութիւն և բարութիւն կը տեսնուի անոնց մէջը. ի՛նչպէս կը փայլի Արարիչին փառքը աշխարհիս կազմակերպութեանը մէջ: «Տէրոջը գործքերը մեծ են. անոնք սիրողներուն բոլորէն կը քննուին»: Ի՜նչ աստուածային ճարտարութիւն կայ մարդոց և անասնոց մարմիններուն կազմութեանը մէջ: Ի՜նչ գերազանցութիւն՝ ամէն մէկ տունկին վրայ, և ի՛նչ գեղեցկութիւն ծաղիկներուն վրայ: Որչափ զանազան են խոտերուն՝ տունկերուն՝ պտուղներուն և հանքերուն գոյները՝ ձևերը և օգտակարութիւնը: Ի՛նչ սքանչելիքներ կը բովանդակին երկրի ու անոր բնակչացը վրայ. զոր օրինակ. Ովկիանոսին ջուրերը իրենց շարժումներովը և ընդարձակութեամբը, և գարնան՝ աշնան՝ ամառուան և ձմեռուան եղանակներուն շարունակ յաջորդութիւնը: Ուրեմն այսպէս մտածէ՛, «Եթէ աս բաները՝ որ լոկ ծառաներ են մեղանչական մարդոց, այնքան լեցուն են սքանչելիքներով, այն տեղը ինչ պիտի ըլլայ, ուր Աստուած ինքը կը բնակի և Քրիստոսով կատարեալ եղած արդար մարդոց համար պատրաստուած է. ի՜նչ փառաւորութիւն կայ ադ աստղերուն ամենափոքրին վրայ: Ի՜նչ լուսափայլ մարմին մըն է լուսինը և ամէն մէկ մոլորակները: Ի՛նչ անըմբռնելի փառք կայ արևին վրայ. Բայց ասոնք ամէնը ոչինչ են երկինքի փառքին քովը: Ադ արևը անպիտան բանի պէս մէկդի պիտի ձգուի. անոր լուսափայլութիւնը իմ Հօրս տանը պայծառութեանը քովը խաւարէն աւելի ուրիշ բան մը չէ: Ես ինքս ադ արևին չափ պայծառ պիտի ըլլամ: Բոլոր աս երկիրը իմ Հօրս միայն պատուանդանն է ։ Աս որոտումը ոչինչ է անոր ահարկու ձայնին քովը ։ Աս հովերը ոչինչ են իր բերնին շունչին քովը ։ Եթէ ՚թէ չարերուն և թէ բարիներուն վրայ խրկած անձրևը և ծագեցուցած արևը՝ այսքան սքանչելի են, ո՛րչափ սքանչելի և որչափ փառաւոր պիտի ըլլայ ան արևը որ ոչ ուրիշ մէկու մը, այլ միայն սրբոց և հրեշտակաց վրայ պիտի ծագի" ։

Վերին ուրախութիւնները բաղդատէ՝ նաև '[illegible]' եկեղեցիին մէջ և աշխարհի վրայ ըրած [illegible] հետ ։ Սքանչելի բան պիտի չըլլա՞ր տեսնել՝ որ ծովը պատի պէս կենայ աջ կողմը և ձախ կողմը, և մէջ տեղը ցամաք գետինը երևայ և Իսրայէլի ժողովուրդը ապահով մէջէն անցնի, իսկ Փարաւոնն ու իր զօրքը խեղդուին ․ կամ տեսնել Եգիպտոսի տասն հարուածը ․ կամ քարին ջուր բղխեցունելը ․ կամ երկրին բացուիլ ու չարերը կլլելը ։ Բայց ասոնցմէ շատ մեծագոյն բաներ պիտի տեսնենք ․ ո՛չ միայն աւելի զարմանալի, այլ և աւելի հաճելի բաներ ․ ո՛չ արեան և ոչ բարկութեան խառնուած ․ և ո՛չ պիտի աղաղակենք Բեթսամիւսի մարդոցը պէս, "Աս Սուրբ Տէր Աստուծոյն առջևը ո՞վ կրնայ կայնիլ" ։ Ո՛րչափ սքանչելի բան մըն է տեսնել՝ որ արևը դադրած կենայ երկինքը, կամ "Աքազին արևու ժամացոյցը տասն աստիճան ետ դառնայ" ։ Բայց մենք պիտի տեսնենք որ արև պիտի չըլլայ, կամ լաւ ևս է ըսել, յաւիտեան արև մը պիտի տեսնենք՝ որուն պայծառութիւնը անհունապէս մեծագոյն է ։ Ի՜նչ գեղեցիկ կեանք մը պիտի ունենայինք, եթէ մեր խնդրելովը անձրև գար կամ հով փչէր, կամ մեր աղօթքովը երկինքէն կրակ իջնէր և մեր թշնամիները կործանէր՝ ինչպէս որ

Եղիա ըրաւ. կամ մեռեալը յարուցանէինք Եղիսէին պէս. կամ հրաշքով ախտերը բժշկէինք. և զանազան լեզուներ խօսէինք առաքելոց պէս: Իսկ ասոնք ոչինչ են առ հրաշալիքներուն հետ բաղդատմամբ, որ պիտի տեսնենք և վայելենք Աստուծոյ քովը. և անոնք ամէնն ալ բարութեան և սիրոյ զարմանալիքներ ըլլալով: Անոնք անձամբ ասոնցմէ աւելի զարմանալի շնորհքներ պիտի ընդունինք: Յովնան յարութիւն առաւ միայն ձուկին փորը իրեք օր թաղուած վիճակէն. իսկ մենք շատ տարուան փտութենէ և հողէն պիտի յարութիւն առնենք. և ան հողը արևին պայծառութեանը պիտի հասնի. և ան փառքը յաւիտեան պիտի տևէ: Անտարակոյս՝ եթէ դիտենք Նախախնամութեան հասարակ գործերը անգամ, ինչպէս արևուն շարժմունքը՝ ծովուն մակընթացութիւնը՝ երկրիս հաստատութիւնը՝ պարտէզի մը պէս անձրևով ջրուիլը, չոր ու խանգարեալ աշխարհը կարգի մէջ պահուիլը՝ և շատ ուրիշներն ալ՝ ամէնը զարմանալի են: Բայց ի՞նչ պիտի ըլլան ասոնք Աստուծոյ Սիոնին քովը, աստուածային վեհափառութեան տեսարանին և երկնային զօրաց կարգին քովը:

Աւելցուր ասոնց վրայ ան [illegible] Նախախնամութիւններն ալ՝ որ դուն ինքդ վայելեր ես. և բաղդատէ՛ զանոնք այսուհետև ընդունելիք շնորհքներուդ հետ: Նայէ՛՝ քու տղայութեան ու շափահաս ատենի և յաջողութեան ու ձախորդութեան ատենի ընդունած պարգևներուդ վրայ, այլ և այլ տեղեր և զանազան յարաբերութիւններու մէջ ընդունած շնորհքներուդ վրայ. միթէ ազնիւ ու անհամար՝ առատ և զուարճալի չե՞ն անոնք. Ո՛րչափ քաղցր եկաւ քեզի, երբոր Աստուած քու տարակոյսներդ լուծեց՝ երկիւղներդ ցրուեց՝ արգիլեց ան դժուարութիւնները՝ որոնց մէջ քու խորհուրդներդ կ'ուզէին քեզ ձգել . Մեղմացուց քու ցաւերդ՝ բժշկեց քու հիւանդութիւններդ և հանեց քե՛զ որպէս թէ մահէն ու գերեզմանէն ։ Ուրեմն այսպէս մտածէ՛, " Եթէ ասոնք այնքան քաղցր ու պատուական են, որ առանց անոնց իմ կեանքս մշտատև խեղճութիւն մը պիտի ըլլար, եթէ անոր Նախախնամութիւնը երկրի վրայ զիս այսքան բարձրացուց և 'քաղցրութիւնը զիս մեծցուց', ուրեմն ո՜րչափ քաղցր պիտի ըլլայ անոր փառաւոր ներկայութիւնը . ո՜րչափ պիտի բարձրացունէ զիս իր յաւիտենական սէրը և ո՜րչափ մեծ պիտի ըլլամ ես անոր մեծութեանը հետ հաղորդութիւն ունենալով ։ Եթէ պանդխտութեան և պատերազմի ատեն ասանկ պարգևներով կը պահէ զիս, ալ ինչե՞ր պիտի չշնորհէ յաղթութեամբ հայրենիքս հասած ատենս ։ Եթէ այսչափ բարիքներ կուտայ ինծի Աստուած՝ իմ մեղաւոր մը եղած ատենս, ուրեմն ո՜րչափ բան պիտի պարգևէ երբոր կատարեալ սուրբ մը ըլլամ ։ Եթէ սանկ շնորհքներ կը վայելեմ իրմէ այնքան հեռու եղած ատենս, ի՜նչ վայելքներ պիտի ունենամ իր անմիջական ներկայութեանը մէջ, ուր միշտ պիտի կենամ իր աթոռին առջևը" ։

Սերին ուրախութիւնները՝ սա տեղ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] հետ ալ բաղդատէ՛ ։ Աստուածաշունչ մատեանը քեզի գիշեր-ցորեկ մխիթարութիւն բղխող իբրև բաց աղբիւր մը չէ՞ ։ Դու վիճակիդ ի՛նչ յարմար խոստմունքներ կու գան միտքդ, որ կրնաս Դաւիթին հետ ըսել, " Թէ որ քու օրէնքդ իմ ուրախութիւնս չըլլար, ան ատենը կորսուած պիտի ըլլայի իմ տրտմութեանս մէջ" ։ Ուրեմն այսպէս խորհէ՛ ինքնիրենդ. «Եթէ աս աստուածային բանը այնքան լեցուն է մխիթարութեամբ, ի՛նչ երջանկութեան առատաբուղխ աղբիւրներ պիտի գտնենք բուն Աստուծոյ քովը։ Եթէ անոր Գիրքը այնքան հաճելի է, ի՛նչ պիտի ըլլայ անոր ներկայութեանը փառքը։ Եթէ մեր Տէրոջը դաշինքին ձեռագիրը և իր թագաւորութեանը համար մեզի տուած կտակը այնքան հաճելի է, բուն թագաւորութիւնը ձեռք ձգելնիս ինչ պիտի ըլլայ։ Եթէ խոստմունքը այնքան անոյշ է, կատարո՛ւմը ինչ պիտի ըլլայ»։ Մտածէ՛ նաև. «Ի՛նչ հաճութիւններ վայելած եմ՝ քարոզութենէն։ Երբոր կը նստիմ մտիկ ընել քարոզիչի մը՝ որուն խօսքերը երկնային և սրտառուչ են, ի՜նչ եռանդով կը լեցուի սիրտս։ Ինծի անանկ եկած է երբեմն՝ որ գրեթէ երկինքը կարծած եմ ինքզինքս։ Ո՛րչափ անգամ տառապեալ սրտով ժողովքի գացեր և ուրախ սրտով դարձեր եմ։ Քանի՜ քանի անգամ գացեր եմ մտքիս մէջ տարակոյսներով, և Աստուած սիրտս հանդարտեցուցած է, Քրիստոսով իր ունեցած սիրոյն վրայ զիս համոզելով։ Ինչ կազդուրիչ մխիթարութիւններ վայելած եմ, որ ամէն տեսակ դժբաղդութեան մէջ զիս կը զօրացունեն։ Եթէ Մովսէսի երեսը այնքան փառքով կը փայլէր, ուրեմն ինչ փառք պիտի ըլլայ Աստուծոյ երեսը։ Եթէ ‘գեղեցիկ են աւետիս բերողին՝ խաղաղութիւն ու փրկութիւն քարոզողին ոտքերը՝, ո՜րչափ գեղեցիկ է ուրեմն խաղաղութեան Իշխանին երեսը։ Եթէ աս գանձը այնքան պատուական է երկրաւոր անօթներու մէջ, երկինքը դիզուած գա՛նձը ինչ պիտի ըլլայ։ Երանելի են ան աչքերը որ հոն տեսնուած բաները կը տեսնեն, և ան ականջները՝ որ հոն լսուած թաները կը լսեն ։ Հոն մտիկ պիտի ընեմ Եղիա՛ Եսայի՛ Երեմիա՛ մարգարէները , Յովհաննէս՛ Պետրոս՛ և Պօղոս՛ առաքեալները , ոչ թէ՛ հակառակորդներուն և ոչ թէ բանտարգելութեան հալածանաց և նախատանաց մէջ կը քարոզեն , այլ յաղթութեան հանդէս կատարելով Տէրոջ անուանը փառաբանութիւն կերգեն՝ որ զիրենք բարձրացուց այն պատուոյն և փառքին" ։

Ստածէ՛ դարձեալ՝ "Ի՛նչ ուրախութիւն է աղօթքով Աստուծոյ մօտենալու արտօնութիւն ունենալը և անոր առջևը ընդունելութիւն գտնելը, որ կրնամ միշտ Աստուծոյ երթալ և իրրև իմ ամենահաւատարիմ բարեկամս, իմ վիճակս առջևը դնել և սիրտս անոր բանալ ։ Բայց աւել անպատմելի ուրախութիւն պիտի ըլլայ, երբոր ամէն պարգև չխնդրած ընդունիմ և իմ ամէն կարօտութիւններս և նեղութիւններս վերնան և իմ հոգւոյս բաժինը և ժառանգութիւնը Աստուած ինքն ըլլայ" ։ Հաղորդութեան վրայօք ալ այսպէս մտածէ, "Ի՛նչ ուրախութիւն է որ ես ընդունիմ անոր սեղանը նստիլ, և հոն կնքէ ինծի իր ուխտը ։ Բայց ան օրը եղած բոլոր կենդանութիւնը և հաճութիւնը այսուհետև ըլլալիք հաճութեանց վրայ զիս վստահացունելու համար է ։ Ո՜հ ի՛նչ մեծ տարբերութիւն պիտի ըլլայ Քրիստոսի երկրի վրայ ըրած վերջին ընթրիքին և ան մեծ օրուան Գառնուկին հարսանեաց ընթրիքին մէջ ։ Ան տանը պատրաստուած տեղը փառաւոր երկինքները պիտի ըլլան . սպասաւորները՝ հրեշտակաց և սրբոց բոլոր գունդը . Յուդա և չհագուած հրաւիրեալ չկայ հոն , այլ խնամքով հաւատացեալները պիտի բազմին անոր քովը . և իրենց ճաշը պիտի ըլլայ իրենց փափաքածին մէկզմէկ սիրելը և մեկզմեկով ուրախանալը"։ Եւ սրբոց հաղորդակցութեանը վրայ այսպէս խորհէ՝ ինքնիրենդ. «Ի՜նչ հաճութիւն է բնակիլ ուշիմ և երկնային քրիստոնեաներու հետ։ Մարգարէն Դաւիթ ասոնց համար կ'ըսէ թէ, 'Անոնց վրայ է իմ բոլոր հաճութիւնս'։ Ո՜հ ի՜նչ զուարճալի ընկերութիւն մը պիտի վայելեմ վերը։ Եթէ Յովբ երանելին տեսած ըլլայի ան խեղճ վիճակին մէջ՝ ինչ համբերութեան պատկեր մըն էր, իսկ ինչ ուրախութիւն պիտի ըլլայ անիկայ փառքի մէջ տեսնելը։ Որչափ հաճելի բան էր տեսնել որ Պօղոս ու Շիղա երգ կ'երգեն երբոր ոտքերնին կոճղներու մէջ դրուած էր, իսկ որչափ աւելի հաճելի պիտի ըլլայ երկինքը անոնց երգերը լսելը։ Ինչ քաղցրանուագ կ'երգէր Դաւիթ իր քնարովը, բայց որչափ աւելի հաճելի պիտի ըլլայ լսել ան անուշ երգեցողը երկնային դասերուն մէջ։ Ի՜նչ չէի տար ժամ մը ազատաբար Պօղոս առաքեալին հետ տեսութիւն ընելու համար՝ երրորդ երկինքէն նոր վար եկած ատենը։ Բայց քիչ ատենէն ես անձամբ պիտի տեսնեմ ան բաները՝ և տեսածս պիտի վայելեմ"։

Մտածէ՝ դարձեալ սուրբերուն հետ ժողովքով զԱստուած փառաբանելու վրայ. «Ի՜նչ երջանիկ կը համարէի ինքզինքս՝ եթէ ան հովիներուն տեղը ըլլայի, որոնք տեսան երկնային զօրքերու բազմութիւնը և լսեցին անոնց զԱստուած օրհնելը՝ ըսելով, 'Երկնից բարձրութեանը մէջ Աստուծոյ փառք, ու երկրիս վրայ խաղաղութիւն մարդոց մէջ հաճութիւն'։ Բայց ես անկէ աւելի փառաւոր բաներ պիտի տեսնեմ ու լսեմ։ Որչափ երանելի պիտի սեպէի ինքզինքս, եթէ լսէի Քրիստոսի իր Հօրը շնորհակալութիւն մատուցանեը. իսկ ո՛րքան աւելի՝ երբոր լսեմ անոր զիս ‘օրհնեալ՝ կոչելը ։ Եթէ անանկ ուրախութիւն եղաւ ուխտին տապանակը ետ բերած ատեններն կամ տաճարը կրկին անգամ շինած ատեններն, ուրեմն ի՛նչ պիտի ըլլայ ‘Նոր Երուսաղէմը մտած ատեննիս ։ Եթէ Սողոմոնի թագաւոր օծուելու հանդէսին ատենը ժողովուրդին ուրախութենէն երկիրը կը դղրդէր, ի՛նչ ցնծալի ծափահարութիւն պիտի ըլլայ Եկեղեցւոյ Թագաւորին երեւցած ատենը ։ Եթէ ‘Երկրին հիմերը դրուած ատենը առաւօտեան աստղերը մէկտեղ փառաբանութիւն կ'ընէին, ու Աստուծոյ բոլոր որդիները ցնծութեամբ կ'աղաղակէին՝, ի՛նչ ցնծալի փառաբանութիւն պիտի ըլլայ երբոր փառաց աշխարհը հիմնադրեալ և կատարեալ է և դագաթի քարը դրուած, և ‘սուրբ քաղաքը՝ իր էրկանը համար զարդարուած հարսի մը պէս պատրաստուած է՝ ։"

Բաղդատէ նաև երկինքը վայելելիք ուրախութիւններդ երկնից ճամբուն վրայ սրբոց վայելածներուն հետ ։ Ե՞րբ Աստուած ինքզինքը փոքր ինչ յայտնեց իր սուրբերէն մէկուն, որ անոր ուրախութիւնը ան յայտնութեանը համեմատ չեղաւ ։ Ի՛նչպէս զմայլած էր Պետրոս առաքեալ՝ պայծառակերպութեան լեռանը վրայ եղած ատենը ։ "Ռաբբի" կ'ըսէ. "աղէկ է որ հոս կենանք · ու երեք խրճիթ շինենք . մէկը քեզի, և մէկը Մովսէսին, ու մէկը Եղիային": Որպէս թէ ըսել կ'ուզէր, "Տէր՝ ալ չերթանք վար ան հալածիչ ապստամբներուն մէջը, նորէն չդառնանք մեր նուաստ ու տառապանաց վիճակին ։ Հիմա հոս ենք՝ աւելի աղէկ չէ՞ր ըլլար որ հոս մնանք ։ Աս տեղ լաւագոյն ընկերութիւն և աւելի քաղցր հաճութիւն չէ՛նք վայելեր": Ի՜նչպէս յափշտակուած էր Պօղոս առաքեալ իր տեսած տեսիլքովը : Ո՜րչափ կը փայլէր Մովսէսի երեսը Աստուծոյ հետ խօսելէն վերջը : Անոնք արտաքոյ կարգի առհաւատչեաններ էին . բայց բան մը չէին ան կատարելապէս երջանիկ ընող տեսիլքին քովը , որ հանդերձեալին մէջ պիտի յայտնուի : Ո՛րչափ անգամ կը կարդանք և կը լսենք մեռնող սուրբերուն վրայով որ ուրախութեամբ լեցուեր են . և երբ որ իրենց մարմինը յետին աստիճան հիւանդութիւն ու ցաւ կը կրէր , այնքան փայլեր են երկինքը իրենց հոգիովը , որ ուրախութիւններին շատ էվելօք գերազանցեր է իրենց տրտմութենէն : Եթէ աս կրակին մէկ կայծը այնքան փառաւոր է՝ մինչև անգամ ձախորդութեան ծովուն մէջ , ուրեմն բուն փառքը ի՞նչ պիտի ըլլայ : Ո՜հ ինչ ուրախութիւն զգացին մարտիրոսները կրակի բոցերուն մէջ : Անոնք ալ մեզի պէս մարմին ու արիւն էին . վասնորոյ գերազանց բան մը եղած ըլլալու է ան , որ անոնց հոգիները ուրախութիւնով կը լեցունէր երբոր մարմիններին կ՚այրէր : Խորհէ՛ ընթերցող՝ քու մտածութիւններուդ մէջ , թէ «Անշուշտ ան փառքին մէկ զարմանալի առհաւատչեայն ըլլալու է , որ կրակին բոցերը հեշտ կ՚ընէր , և ան ահարկու վիճակը սիրով ընդունել կու տար : Ուրեմն ինչ պիտի ըլլայ բուն ան փառքը : Ի՜նչ օրհնեալ հանգիստ՝ որ անոր խորհուրդները Պօղոս առաքեալին փափաքել տուին մեռնելու և Քրիստոսի քովը ըլլալու . և նոյն խորհուրդներովը սուրբերը ընաւ ինքզինքնին աղէկ վիճակի մէջ չէին սեպեր՝ մինչև որ չմեռնէին : Յանտըրս անուն մարտիրոսը սիրով կը դրկէ ան ցիցը՝ որուն վրայ ինք պիտի կապուի այրուելու համար , և կը գոչէ , Բարի եկար խաչ , ու ես աւելի ուրախութեամբ պիտի չփրկե՞մ իմ երանութիւնս , աղաղակելով Բարի եկար թագ ։ Պրատֆօրտ կը համբուրէ այն փայտի դէզը՝ որուն վրայ ինք պիտի այրուի . ու ես չհամբուրե՞մ փրկիչը ։ Եւ ուրիշ խեղճ մարտիրոսուհի մը կ'ուրախանայ որ իր ոտքը նոյն կոճղին մէջ կը դրուի , ուր իրմէ առաջ մարտիրոսի մը ոտքը դրուեր էր , ու ես չե՞մ ուրախանար՝ որ իմ հոգիս պիտի բնակի նոյն փառաց տեղը՝ ուր ինձմէ առաջ գացին Քրիստոս և իր առաքեալները ։ Քանի որ ուրիշները սիրով կ'ընդունին կրակին բոցերը՝ փայտին դէզը՝ բանտերը՝ աքսորը՝ անգութ ծաղրաբանութիւնները և ծեծերը , ու ես ձանձրութի՞ւն սեպեմ Քրիստոսն ու փառքը . քաւ լիցի" ։

Դարձեալ՝ երկնային Թագաւորութեան փառքը եկեղեցւոյ Երկրէ Հրոյ՝ և Քրիստոսէ իր [illegible] [illegible] մէջ ունեցած փառքին հետ բաղդատէ ։ Եթէ Քրիստոսի՝ մեղաւորներուն տեղը չարչարուիլը անանկ գերազանցութիւն ունէր , ուրեմն ի՜նչ պիտի ըլլայ՝ Քրիստոս իր Հօրը աջ կողմը նստած ատենը ։ Եթէ եկեղեցին իր մեղքերուն ու թշնամիներուն մէջ այնքան գեղեցկութիւն ունի , ո՜րքան գեղեցիկ պիտի ըլլայ ան՝ Գառնուկին հարսնիքին ։ Ո՛րչափ զարմանալի էր Աստուծոյ Որդին ծառայի կերպարանքին մէջ ։ Ծնած ատենը՝ նոր աստղ մը կ'երևնայ և օտարականները հոն կ'առաջնորդէ՝ որ երկրպագութիւն ընեն անոր մսուրի մը մէջ . երկնային զօրքերը իրենց եղանակներովը անոր ուրախառիթ ծննդեանը հանդէսը կը կատարեն , տակաւին տղայ եղած ատենը՝ վարդապետներուն հետ վիճաբանութիւն կ'ընէ . երբոր իր պաշտօնին ձեռնամուխ կ'ըլլայ՝ ջուրը գինի կ'ընէ . քանի մը հացով ու քանի մը ձուկով հազարաւորները կը կերակրէ . բորոտները կը սրբէ . հիւանդները կը բժշկէ . կաղերը կը շըտկէ . կոյրաց աչքերը կը բանայ և մեռեալները կը յարուցանէ : Որչափ զարմանալի ըլլալու է ուրեմն անոր երկնային փառքը : Եթէ անանկ՝ էշը հեծած Երուսաղէմ մտած ատենը՝ ծառերու ճիւղեր կը կտրուին , լաթեր կը փռուին և Ովսաննաներ կ'երգուին , հապա ի՛նչ պիտի ըլլայ՝ երբոր իր հրեշտակաց հետը գայ իր փառքովը : Եթէ անոնք՝ որ անոր "արքայութեան Աւետարանը քարոզելը" լսեցին , խոստովանեցան թէ , "Երբեք մէկը աս մարդուն պէս խօսած չէ" , ուրեմն անոր մեծվայելչութիւնը իր արքայութեանը մէջ տեսնողները պիտի ըսեն . "Անաւ աս փառքին պէս փառք եղած չէ" : Եթէ իր թշնամիները զինքը բռնելու եկած ատեննին՝ ետ ետ կ'երթան ու գետինը կ'իյնան , եթէ մեռնելու ատենը երկիրը կը շարժի՝ տաճարին վարագոյրը կը պատռի՝ արևը կը խաւարի՝ սրբոց մեռեալ մարմինները յարութիւն կ'առնեն և քովը կեցողները կը խոստովանին թէ . "Հիրաւի ասիկայ Որդի Աստուծոյ էր" , ո՛հ՝ ի՞նչ օր պիտի ըլլայ ան՝ որ ատեն մեռեալները բոլորը պիտի ելլեն և կենան անոր առջևը , և նորէն պիտի շարժէ՝ "ոչ թէ միայն երկիրը , հապա նաև երկինքը" . որ ատեն աս արևը երկինքէն պիտի վերցուի և յաւիտեան պիտի խաւարի անոր փառքէն . և ամէն լեզու անիկայ Տէր և Թագաւոր պիտի դաւանի : Եթէ յարութիւն առած ատենը՝ մահն ու գերեզմանը իրենց իշխանութիւնը կորսնցուցին , եթէ հրեշտակները քարը գլտորցուցին՝ պահապանները ան աստիճան վախցուցին որ "մեռածի պէս" եղան , և աւետիս բերկեցին իր աշակերտացը , և եթէ վերջապէս երկինքը համբարձաւ անոնց աչքին առջևը, ուրեմն ինչ իշխանութիւն՝ տէրութիւն ու փառք ունեցած պիտի ըլլայ հիմա ան, որն որ մենք ալ պիտի վայելենք անոր հետը: Անոր երթալէն վերջը՝ կրնա՞ն քանի մը խեղճ ձկնորսներ և վրանագործներ բժշկել կաղերը՝ կոյրերը ու հիւանդները, բանալ բանտերը, կործանել անհնազանդները, յարուցանել մեռեալները և զարմացունել իրենց հակառակորդները. եթէ այսպէս, ինչ աշխարհ մը պիտի ըլլայ ուրեմն ան տեղը՝ ուր ամէն մէկը ասոնցմէ աւելի մեծ գործքեր կրնան ընել: Եթէ Աւետարանին քարոզութեանը հետ անանկ զօրութիւն կենայ՝ որ յայտնէ սրտին գաղտնիքը՝ խոնարհեցունէ հպարտ մեղաւորը և ամենէն խստասիրտն ալ դողացունէ, եթէ կրնայ մարդոց իրենց գիրքերը այրել տալ՝ կալուածքնին ծախելով գինը բերել առաքելոց ոտքը դնել տալ, եթէ կրնայ հազարաւորները դարձի բերել և աշխարհը տակն ու վրայ ընել, եթէ անոր վարդապետութիւնները կրնան ատեանը կեցող բանտարգելեալ մը բերնէն ատեանին վրայ եղող դատաւորը դողացունել, եթէ Քրիստոս և անոր սուրբերը ասանկ իշխանութիւն և պատիւ ունին իրենց նուաստութեան՝ և չարչարանք ու նախատինք կրելու ատենը, ուրեմն ինչ իշխանութիւն և բարձր աստիճան պիտի ունենան իրենց փառաց թագաւորութեանը ատենը:

Բաղդատէ՛ նաև վերջին օրը քու վրադ ըլլալիք փառաւոր փոփոխութիւնը ան **ներքին փոփոխութեանը** հետ՝ որ Սուրբ Հոգին գործեց քու սրտիդ վրայ: Չկայ ամենափոքր իրական շնորհք մը վրադ, որ Հնդկաստանի գանձերէն աւելի արժէք չունենայ. ոչ մէկ սրտանց փափաք մը Քրիստոսի վրայ՝ որ աշխարհիս թագաւորութիւն-

ներքէն աւելի յարգի չըլլայ ։ Նորոգուած բնութիւնը Աստուծոյ պատկերն է. որով Քրիստոս մեր մէջը կը կենայ և Աստուծոյ Հոգին մեր մէջը կը բնակի. Աստուծոյ երեսէն ծագած ճառագայթ մըն է. Աստուծոյ սէրն է, որ մեր մէջը կը մնայ. բանական հոգիին միակ գեղեցկութիւնն է. առիկայ ամէն ազնուականութենէ վեր կ'ազնուացունէ մարդը և իր Արարչին հաճոյ եղածը որը ըլլալը հասկընալու և անոր կամքը ընելու ու անոր փառքը ընդունելու ընդունակ կ'ընէ ։ Արդ՝ եթէ աս մանանեխի հատը այնքան պատուական ըլլայ, ալ ի՛նչ պիտի ըլլայ "Աստուծոյ պարտէզին մէջ տեղը եղած կենաց ծառը" ։ Եթէ կենաց մէկ կայծը, որ ան ալ խանգարուածներու դէմ պիտի պատերազմի և պիտի յարուցանէ քանի մը փափաք ու քանի մը հառաչանք՝ այսչափ արժէք ունենայ, ի՛նչ փառաւոր ըլլալու է ուրեմն ան կենաց աղբիւրը ։ Երբոր Աստուծոյ նման կ'ըսուինք՝ որ ատեն մեղանչական մարմնով կաշկանդեալ ենք, անշուշտ շատ աւելի Աստուծոյ նման պիտի ըլլանք երբոր մեր մէջը մեղք ըսուած բանը չկենայ ։ Եթէ երկինքի վրայ եղած փափաքն ու սէրը այնքան ազնիւ է, ի՛նչպէս պիտի ըլլայ բուն երկինքը ։ Եթէ մեր նախատեսութեամբն ու հաւատալովը եղած ուրախութիւնը այնքան քաղցր է, կատարելապէս վայելելուն ուրախութիւնը ինչ պիտի ըլլայ ։ Որչափ ուրախ կ'ըլլայ քրիստոնեան, երբոր կը զգայ թէ իր սիրտը կը սկսի կակուղնալ ու հալիլ մեղալից ապերախտութեանը խորհուրդներովը. աս տրտմութիւնը անգամ ուրախութիւն կու տայ իրեն ։ Ո՜հ ինչ պիտի ըլլայ ուրեմն՝ երբոր ճանչնանք՝ սիրենք՝ ուրախանանք և փառաբանենք ամենայն կատարելութեամբ ։ Այսպէս մտածէ ինքնիրենդ.

"Ի՛նչ փոփոխութիւն էր ան, ելլել ան վիճակէն՝ որուն մէջ ծնած ու բազմաժամանակեայ սովորութեամբ հաստատուած էի, և հազարաւոր մեղքեր իմ հաշիւիս անցած էին. և եթէ այնպէս մեռնէի, յաւիտեան պիտի դատապարտուէի։ Ի՛նչ սքանչելի փոփոխութիւն, արդարանալ բոլոր ան ծանր յանցանքներէն և ազատիլ բոլոր ան ահաւոր հարուածներէն, և երկնից ժառանգ ըլլալ։ Որչափ անգամ՝ իմ նորոգուելուս վրայ խորհած ատենս աղաղակած եմ. Երջանի՜կ օր, և օրհնեալ ըլլայ Տէրը՝ որ ես տեսայ ան օրը։ Ուրեմն ի՛նչպէս պիտի աղաղակեմ երկինքը, Երջանի՜կ յաւիտենականութիւն. և օրհնեալ ըլլայ Տէրը՝ որ զիս անոր հասցուց։ Եթէ Աստուծոյ հըրեշտակները իմ դարձիս վրայ ուրախացան, անշուշտ նաև իմ երանութեանս համար ուրախակից պիտի ըլլան՝ իմ փրկութեանս օրը։ Շնորհքը մոխիրներուն մէջէն հանած կայծ մըն է, մարմինով աշխարհին տեսութենէն ծածկուած, և երբեմն ալ սրտի ապականութիւնով իմ տեսութենէս ծածկուած. բայց իմ յաւիտենական փառքս ասանկ ամպերով պատած պիտի չըլլայ, ոչ ալ իմ ճրագս գրուանի տակ պիտի ըլլայ, այլ լեռան վըրայ, Սիոն լեռանը վրայ, Աստուծոյ լեռանը վըրայ"։

Այլև բաղդատէ՛ վերը ունենալիք ուրախութիւններդ անոր առհաւատչէներուն հետ՝ որ Սուրբ Հոգին հոս կու տայ քեզի։ Մ՝իթէ Աստուած երբեմն մասնաւոր կերպով Ինքզինքը չյայտնե՞ց քու հոգիիդ, և կաթիլ մը փառք չկաթեցո՞ւց անոր վրայ. պատրաստ չէ՞ր սիրտդ ըսելու, "Երանի՛ թէ միշտ ասանկ ըլլար հոգիս". բնաւ չաղաղակեցի՞ր ան մարտիրոսին հետ, ողորմելի վիճա-

կի մէջ երկայն ատեն սպասելէն ետքը, "Եկու, եկու"։ Բնաւ երկինքի վրայ կենդանի քարոզ մը լսած ատենդ, կամ ան օրհնեալ վիճակին վըրայ քու առանձին մտածութիւններուդ մէջ չիմացա՞ր քու նուաղեալ հոգւոյդ կենդանանալը և քու մարած սիրտդ գլուխը վերցունելը և երկնից լոյսը քու հոգւոյդ վրայ ծագիլը։ Այսպէս մտածէ՛ նաև ինքնիրենդ. "Ի՞նչ պիտի ըլլայ աս գըրաւը կատարեալ ժառանգութեան քովը։ Բոլոր աս լոյսը որ այսչափ կը զմայլեցունէ և կ՚ուրախացունէ զիս՝ միայն երկինքէն փառուած մէկ կանթեղ մըն է՝ զիս աս խաւար աշխարհէն հոն տանելու համար։ Եթէ ոմանք աստուածապաշտ անձինք անանկ ներգործուեցան ուրախութեամբ՝ մինչև որ աղաղակեցին, 'Ետ քաշէ՛ Տէ՛ր ձեռքդ, ալ չենք դիմանար'. ի՞նչ պիտի ըլլայ ուրեմն իմ ուրախութիւններս երկինքը, երբ իմ հոգիս այնքան մեծ կարողութիւն մը պիտի ստանայ զԱստուած տեսնելու և վայելելու, որ թէև անոր լոյսը արևին լոյսէն հազարաւոր անգամ սաստիկ ըլլայ, տակաւին իմ աչքերս կարող պիտի ըլլան յաւիտեան անոր նայելու"։ Կամ՝ եթէ երկնից առհաւատչեային աս քաղցր ճաշակը տակաւին չես զգացեր, (վասն զի ամէն հաւատացեալ զգացած չէ զանոնք) ան ատենը քու արդէն զգացած ուրախութիւններդ գործածէ՛, որ այսուհետև զգալիքներուդ վրայ լաւագոյն գաղափար ունենաս։

ԵՐԿՐՈՐԴ. *Հիմա պիտի ցուցընեմ թէ ինչպէս պաշտպանելու է երկնային մտածութիւնը՝ սրտին թափառական վիճակէն։ Աս տեղ մեր գլխաւոր գործը պիտի ըլլայ, նախ՝ պարզել աս բանին մէջ ինչ վտանգ կենալը, և ապա ասիկայ պիտի ուղղէ մէջ անոր ամենայարմար դարմանը գտնելու։ Պի-*

տի տեսնենք որ սիրտը մեծ ընդդիմութիւն ունի աս երկնային գործին, կամ անկէ ետ քաշուելով՝ կամ ընչին գործի մը պէս բռնելով՝ կամ միշտ ուրիշ առարկաներու խոտորելով կամ հարևանցի ընելով ու գործը անկատար թողելով։ Արդ՝ եթէ գուն աս գործին տուած հաճութեանը յարգը գիտես, վասնորոյ աս վտանգաւոր չարիքներուն դէմ կենալու ես հաւատարմաբար։

4. *Գիտի տեսնես որ՝ մէկ գործ մը չկայ աշխարհի մէջ՝ որմէ քու սիրտդ աւելի ետ կը քաշուի։ Ա՛լ ի՛նչ պատճառանքներ չբերեր։ Ի՛նչ ջատագովութիւններ չգտներ ինքզինքը ետ քաշելու։ Եւ երբոր բոլորովին համոզուած ալ ըլլայ թէ իր պարտաւորութիւնն է, ինչպէս կը տընտընայ, ո՛րչափ կանանկ կ'առնէ։ Կամ ասիկայ պարտք ըլլալուն ու չըլլալուն վրայ տարակոյսներ կը հանէ։ Այնպէս կ'ըսէ քեզի, "Ասիկայ քարոզիչներու յարմար գործ մըն է, որ ուրիշ գործ չունին, կամ անանկ անձանց համար որ շատ պարապ ատեն ունին"։ Եթէ քարոզիչ ես, այնպէս կ'ըսէ, "Ասիկայ ժողովուրդին պարտաւորութիւնն է · բաւական է որ դուն անոնց կրթութեանը համար կը մտածես, թող անոնք մտածութիւն ընեն իրենց լածներուն վրայ", Որպէս թէ քու պարտաւորութիւնդ միայն անոնց կերակուրը եփել ու պատրաստել է, և անոնք ինքիրեննին պիտի ուտեն՝ մարսեն և սնունդ առնեն անկէ։ Եթէ բոլոր ասոնցմով չըլլայ, քու սիրտդ ուրիշ գործեր պիտի ցուցընէ քեզի, կամ ուրիշ պարտաւորութիւն մը պիտի հանէ առջևդ, վասն զի ան կ'ուզէ որ ինչ գործ ըլլայ՝ ըլլայ, աս չըլլայ։ Թերևս կ'ըսէ քեզի · "Ուրիշ պարտաւորութիւններդ աւելի մեծ են, վասնորոյ աս մէկդի դնելու ես, վասն*

զի ժամանակդ ամենուն ալ չօգտեր ։ Սորվիլ ու քարոզելը հոգւոց փրկութեանը համար՝ աս առանձին մտածութիւններէն յառաջ դասուելու է"։ Որպէս թէ ժամանակ չունիս դուն քու փըրկութեանդ համար հոգ տանելու, այլոց փրկութիւնը հոգալուդ համար, կամ այլոց վրայ ունեցած քու մարդասիրութիւնդ այնքան մեծ է, որ կը պարտաւորէ քեզ զանց ընել քու յաւիտենական բարելաւութիւնդ, և կամ որպէս թէ մեր հոգևոր վիճակին հոգ տանելէն լաւագոյն ճամբայ մը կայ՝ ինքզինքնիս այլոց օգտակար ընելու ։ Հարկաւ երկինքը ամենալաւ կրակն է կանթեղնիս վառելու, և ամենալաւ գիրքն է քարոզիչի մը ուսմանը համար, և եթէ համոզուէինք աս գիրքը աւելի կարդալու, եկեղեցին աւելի երկնային լոյսեր պիտի ունենար. և երբոր ուսմունքնիս ըլլայ աստուածային՝ և զգացմունքներնիս աստուածային, քարոզութիւննիս ալ աստուածային կ'ըլլայ, և կրնանք արդարապէս աստուածաբանք կոչուիլ ։ Կամ թէ՝ երբոր քու սիրտդ բան մը չունենայ աս գործին դէմ ըսելու, տնտնալով և յապաղելով կը վատնէ ժամանակը, այսօր կը խոստանայ, վաղն ալ ինչ կ'ընէ չըներ՝ զանց կ'ընէ գործը, կամ թէ պարզապէս կը մերժէ, և իր ակամայութիւնը առարկութիւն կը բերէ քու ունեցած փաստերուդ դէմ ։ Բոլոր ասոնք կը խօսին սրտին մարմնաւոր ըլլալու աստիճանին համեմատ, վասն զի գիտեմ թէ՝ որչափ որ հոգևոր ըլլայ ան, այնչափ աւելի քաղցր պիտի գայ անոր աս գործը՝ աշխարհիս վրայ գտնուած բոլոր գործերէն ։

Արդ՝ ի՞նչ ընելու է ։ Կ'ընե՞ս, եթէ ըսեմ ։ Եթէ չաշխատող սպասաւոր մը ունենաս, կամ չքալող ձի մը. ի՞նչ կ'ընես ։ Չե՞ս ըսեր թէ՝ Ես ինչ պիտի ընեմ ասոնք · վրանի՛ն նայելու համար պիտի պահեմ ։ Ուրեմն այնպէս հաւատարմաբար փարուէ՛ սրտիդ հետ, համոզէ՛ որ աշխատի, մի՛ ընդունիր անոր հրաժարիլը, յանդիմանէ՛ եւ քաշուելուն համար և իշխանութիւն բանեցո՛ւր անոր վրայ ։ Քու խորհուրդներդ չէ՞ս կրնար կառավարել, քու մտածած բանդ քու ընտրելովդ չէ՞ · մանաւանդ բանի մը վրայ ասանկ դատողութիւն ունեցած ատենդ ։ Անշուշտ Աստուած քու նոր բնութեանդ հետ քու խորհուրդներդ կառավարելու կարողութիւն ալ տուած է ։ Նորէն քու ապականեալ բնութեանդ գերի՞ եղար ։ Զե՛նք առ իշխանութիւնդ · քեզի օգնութեան կանչէ՛ Քրիստոսի Հոգին, որ բնաւ ետ չքաշուիր ասանկ բարի գործքէ մը, ոչ ալ պիտի հրաժարի ասանկ արդար փաստի մը օգնութիւն ընելէն ։ Այսպէս ըսէ՛ անոր, "Տէր՝ դուն իմ բանականութեանս իշխանութիւն տուիր իմ խորհուրդներուս և զգացումներուս վրայ, անոնց վրայ իմ ունեցած իշխանութիւնս քեզմէ է, և հիմա, ահա անոնք չեն հնազանդիր քու իշխանութեանդ ։ Դուն հրամայեցիր որ իմ խորհուրդներս և զգացումներս բանեցունեմ երկնային մտածութեան գործին, բայց անոնք կ'ապստամբին և խստապարանոց ըլլալով կը մերժեն ան պարտաւորութիւնը ։ Չե՞ս օգներ ինծի՛ որ քու տուած իշխանութիւնդ բանեցունեմ անոնց վրայ ։ Խրկէ՛ քու Սուրբ Հոգիդ՝ որ քու հրամաններուդ ձ՛ը կարող ըլլամ անոնց վրայ 'ի գործ դնելու և ազդու կերպով ստիպելու որ հնազանդին քու կամացդ" ։ Ասանկով պիտի տեսնես որ սիրտդ պիտի հպատակի, անոր ընդդիմութիւնը պիտի յաղթուի և ետ քաշուիլը ցնծալի յօժարութեան պիտի դառնայ ։

2. Լաւ հաւանական է որ քու սիրտդ քեզ խաբէ արդեամբք մտածութիւն ընելու տեղը, ունայն խորհրդածներով ժամանակը անցունելով. գուցէ երբոր ժամ մը ունիս մտածութեան համար, ժամանակը կ՚անցնի՝ սիրտդ գործին վրայ չտաքցած։ Պարտաւորութիւն մը ասանկ չկատարածի պէս կատարելը այնքան շատերուն կործանմանը պատճառ կ՚ըլլայ, որքան որ անոր զանցառութիւնը։ Ա՛ս կողմանէ թո՛ղ քու աչքդ միշտ սրտիդ վրայ ըլլայ։ Այնքան մի՛ նայիր ան գործով անցուցած ժամանակիդ, որքան որ կատարուած գործին ինչպէս և որչափ ըլլալուն։ Մէկ սպասաւորի մը գործէն կրնաս դատել թէ արդեօք ժի՞ր էր իր գործին մէջ թէ ոչ։ Հարցո՛ւր ինքզինքիդ թէ "Մինչև հիմա ո՛րչափ սէր բորբոքեցուցի սրտիս մէջ, և ո՛րչափ մօտեցայ երկինքին"։ Մի՛ խորհիր՝ թէ քու սիրտդ աս գործը թուլութեամբ ընելուն համար, աւելի աղէկ կ՚ըլլայ անիկայ ձգելը. վասն զի աս կերպով անշուշտ բոլոր հոգեւոր հնազանդութիւնը պիտի վերջացունես, քանզի ամենալաւ սիրտերն ալ՝ ըստ մասին նորոգուած ըլլալով՝ պիտի դէմ դնեն այնչափ՝ որչափ որ մարմնաւոր են տակաւին։ Բայց յաւէտ մտածէ որ քու բնութիւնդ ապականեալ է, և անոր մեղանչական բնութիւնները Աստուծոյ հրամանէն վեր չեն, ոչ ալ մէկ մեղքը կրնայ ուրիշ մեղք մը արդարացունել, և Աստուած մեր զգացումները գրգռելու միջոցներ սահմանած է։ Երկնային մտածութիւնը որ անձին վրայ խորհելով և դատողութիւն ընելով կը կատարուի, զօրաւոր միջոց մըն է սէր զարթուցանելու և միանգամայն աճեցունելու։ Ուստի աս պարտաւորութիւնը զանց մի ըներ, մինչև որ զգաս թէ քու սէրդ քեզ կը

քաշէ, ինչպէս որ առանց տաքցած ըլլալդ զգալու՝ կրակէն ետ չես քաշուիր. Հապա աս գործը շարունակէ, մինչև որ սէրը բորբոքի, և ան ատենը սէրը քեզ պիտի ստիպէ և յառաջ վարէ գործին մէջ ։

3. Քու սիրտդ նաև պիտի խօսուի երկնային մտածութեան գործէն ուրիշ առարկաներու ։ Անհոգ սպասաւորի պէս՝ ո՛վ որ տեսնէ, կը կենայ՝ հետը խօսակցութիւն կ՚ընէ։ Երբոր պէտք է թէ երկինքէն ՚ի զատ բան մը չըլլայ միտքիդ մէջ, անիկայ կը խորհի քու զբաղմունքիդ վրայ, քու նեղութիւններուդ վրայ. կամ տեսած թռչունիդ՝ ծառիդ կամ տեղիդ վրայ ։ Ասոր դարմանն ալ առաջինին պէս է, հսկէ՝ և ոյժ բանեցուր։ Ըսէ՝ քու սրտիդ. "Ի՞նչ՝ ես հոս եկայ որ աշխարհի գործքերուն՝ մարդոցը՝ տեղերուն՝ լուրերուն կամ ունայնութիւններո՞ւն վրայ խորհիմ. կամ երկինքէն ՚ի զատ որ և իցէ բանի՞ մը վրայ՝ որչափ ալ աղէկ ըլլայ ան ։ ‘Չե՞ս կրնար ժամ մը արթուն կենալ’։ Բոլոր աշխարհը պիտի ձգես և երկինքը յաւիտեան Քրիստոսի հետ պիտի բնակիս, և չե՞ս ձգեր մէկ ժամ մը մտածութիւնով Քրիստոսի հետ բնակելու համար ։ Ա՞ս է սէրդ քու բարեկամիդ վրայ ։ Ասկէ աւելի չե՞ս սիրեր Քրիստոս և քու յաւիտենական՝ ու օրհնեալ բնակարանդ" ։ Եթէ թափառական խորհուրդներու գիշատիչ թռչունները կը յափշտակեն երկնից համար ըրած մտածութիւններդ, անոնք քու խորհուրդներուդ կեանքն ու ուրախութիւնը կը յափշտակեն. վասնորոյ վռնտէ անոնք քու զոհէդ և զգուշութեամբ քու սրտիդ գործին վրայ պահէ ։

4. Մտածութիւնը հարևանցի ընել և շուտ մը

[illegible] ալ ճամբայ մըն է, որով քու սիրտդ կը խաբէ քեզ։ Ասիկայ դիւրաւ կ'իմանաս ուրիշ գործերու մէջ։ Առանձին աղօթքի ատեն քու սիրտդ չը՞ստիպեր որ վերջացունես, և յաճախ չա՞ռաջարկեր որ լմննայ։ Անանկ ալ երկնային մտածութեան մէջ սիրտդ կը ձանձրանայ և երկնային ճամբորդութենէն կը դադրի՝ տակաւին աւելի մը չառաջացած։ Բայց հրաման ըրէ՝ Աստուծոյ անունովը որ դադրի և ատանկ մեծ գործ մը կիսատակէս չընէ։ Այսպէս ըսէ անոր. «Յիմար սիրտ, եթէ քիչ մը ատեն մուրաս ու աղաչես և ողորմութիւնը չառած երթաս, քու մուրալդ պարապը չե՞րթար։ Եթէ ճամբուդ վախճանին չհասած կը կայնիս, ըրած ճամբորդութիւնդ չը՞կորսուիր։ Դու կու գաս քու ժառանգելիք փառքիդ մէկ մասնութիւնը վայելելու յոյսով, և երբոր լեռանը գագաթը կը մօտենաս՝ կը կայնիս, ու բան մը չառած ե՞տ կը դառնաս։ Դու կու գաս Աստուծոյ հետ խօսելու յոյսով, և զինքը չըտեսած կ'երթա՞ս։ Դու կու գաս ինքզինքդ մխիթարութեան աղբիւրի մէջ լուալու, և ան դիտաւորութիւնով քու աշխարհային խորհուրդներէդ կը մերկանաս, և միայն ջուրին եզերքը կը դպչիս ու ե՞տ կը դառնաս։ Դուն որ կու գաս խոստացեալ երկիրը լրտեսելու, ետ մի դառնար առանց խաղողի ողկոյզի մը որ քու եղբայրներուդ ցուցընես՝ անոնց քաջալերութեանը համար։ Թող իմանան քու սրտիդ ուրախութենէն՝ գինին ճաշակելդ, և դէմքիդ զուարթութենէն՝ իւղով օծուելդ, և քու լռութեանդ ու խօսակցութեանդ անուշութենէն՝ կաթով ու մեղրով կերակրուելդ։ Աս երկնային բոցը պիտի տաքցունէ քու սառուցեալ սիրտդ, և փափուկ ու հագետր պիտի ընէ անիկայ, բայց ժամանակ կ'ուզէ որ ներգործէ”: Այսպէս շարունակէ՛ գործը մինչեւ որ արդիւնք մը տեսնուի, մինչեւ որ քու շնորհքներդ օգտին բանիլ, եւ զգացումներդ բորբոքին եւ հոգիդ վերին ուրախութիւններովը կազդուրի. կամ եթէ չկրնաս աս վախճաններուն ամենուն մէկէն հասնիլ, ուրիշ ժամանակ աւելի թախանձանօք ըրէ՛ նոյն գործը: “Երանի է ան ծառային, որն որ իր Տէրը եկած ատենը՝ անանկ ըրած պիտի գտնէ”:

ԳԼՈՒԽ ԺԶ.

Առտուային մտածութեան օրինակ եւ բոլոր երեքին միջաբանութեան մը:

Դու արդ՝ ընթերցող, խղճիդ վկայութեանը դէմ չգնելով քու շնորհքներդ ինչպէս աղօթքով՝ անանկ ալ մտածութիւնով ամէն օր 'ի գործ դիր: Մինակ տեղ մը առանձնացիր՝ քեզի յարմար եղած ժամանակ մը ընտրելով. եւ բոլոր աշխարհային խորհուրդները մէկդի ձգելով՝ աչքերդ դէպ 'ի երկինք բարձրացուր ամենայն յարգանօք եւ ուշադրութեամբ: Յիշէ որ հոն է քու յաւիտենական հանգիստդ. միտք առ անոր գերազանցութիւնը եւ իրականութիւնը. եւ դնա՛ զգայութենէն հաւաքի՛ երկնաւոր ուրախութիւնները երկրաւորներուն հետ բաղդատելով: Ան ատենը քու աս մտածութիւններուդ հետ կարճառօտ աղօթքներ խառնէ, մինչեւ որ քու փառաբանութիւնդ յարգութեամբ Աստուծոյ հետ և ուշադրութեամբ քու սրտիդ հետ լմնցունելով՝ թմբութենէն բորբոքած բոցի փոխուիս, պայծառութիւնները մոռցող և աշխարհը սիրող մեղաւորի մը վիճակէն՝ զԱստուած եռանդով սիրողի մը վիճակին փոխուիս, վախկոտ ու տարակուսողի մը վիճակէն՝ հաստատուն քրիստոնեայի մը վիճակին, և անպտուղ տխրութենէն ուրախալից կեանքի մը փոխուիս. մէկ խօսքով՝ մինչև որ սիրտդ երկրէն երկինք՝ և վարը կենցաղավարելէն Աստուծոյ հետ քալելու փոխուի. և քու սիրտդ հանգչի որպէս թէ Քրիստոսի ծոցը՝ քու յաւիտենական հանգըստեանդ վրայ ասանկ մտածութիւն մը ընելով՝ որ հոս գրուած է քեզի օգնութիւն ըլլալու համար։

1. «Հանգի՛ստ։ Ի՛նչ քաղցր է անոր ձայնը։ Ի՛նչ ներդաշնակաւոր կու գայ ականջիս։ Իմ սրտիս վրայ կենդանութիւն ու կազդուրութիւն տուող դեղի մը պէս կը կենայ, և անկէ կենդանութեան ոգիներ կ՚արձակէ, որ հոգւոյս բոլոր երակները նետել կու տան։ Հանգի՛ստ. ո՛չ թէ քարին՝ գետինը հանգչելուն պէս հանգիստ, ո՛չ ալ աս մարմինին գերեզմանը հանգչելուն պէս, և ո՛չ մարմնաւոր աշխարհին փափաքածին պէս հանգիստ։ Երջանի՛կ հանգիստ, որ ատեն ՚չենք հանգչիր ո՛չ ցորեկը ո՛չ ալ գիշերը՝ ըսելով. Սուրբ՝ Սուրբ՝ Սուրբ՝ Տէր Ամենակալ՝. որ ատեն պիտի հանգչինք մեղքէն՝ բայց ո՛չ զԱստուած պաշտելէն. նեղութենէն ու տրտմութենէն՝ բայց ո՛չ ուրախանալէն։ Երջանի՛կ օր, երբ պիտի հանգչիմ Աստուծոյ քովը և իմ Տէրոջս ծոցը. պիտի հանգչիմ ճանչնալով՝ սիրելով՝ ուրախանալով և փառաբանելով, որ ատեն կատարեալ հոգի և մարմին մէկտեղ կատարելապէս պիտի վայելեն ամե-

նախատարեալն Աստուած, և Աստուած որ սէր է՝ կատարելապէս պիտի սիրէ զիս և իմ վրաս ունեցած սիրովը պիտի հանգչի, ինչպէս որ ես ալ պիտի հանգչիմ իր վրայ ունեցած սիրովս. և իմ վրաս ուրախանալով պիտի ուրախանայ և երգելով պիտի ցնծայ, ինչպէս որ ես ալ իրմով պիտի ցնծամ և ուրախանամ։

2. «Ո՛րչափ մօտ է ան ամենօրհնեալ ուրախալից օրը. արագընթաց կը վազէ։ Ան որ գալու է, պիտի գայ, ու պիտի չուշանայ»։ Թէպէտ կ'երեւի թէ իմ Տէրս կ'ուշացունէ գալը, բայց քիչ մը ատենէն հոս պիտի գտնուի։ Քանի մը հարիւր տարին ինչ է, երբոր անցնի։ Անշո՛ւշտ անոր նըշանը պիտի երեւայ, ի՛նչպէս յանկարծ պիտի յարձակի անփոյթ աշխարհին վրայ, ինչպէս որ փայլակը արեւելքէն կ'ելլէ՝ ու մինչեւ արեւմուտք կ'երեւնայ։ Ան որ ասկէ գնաց՝ ասանկ պիտի գայ. գրեթէ փողին ձայնը ականջս կու գայ. գրեթէ կը տեսնեմ որ ամպերով և հրեշտակներուն հետ կու գայ մեծ փառքով։

3. «Ով անհոգ մեղաւորներ՝ ի՞նչ պիտի ընէք հիմա. ո՞ւր պիտի պահուիք. ինչո՞վ պիտի ծածկուիք։ Լեռները գացին. երկինքները ու երկիրը՝ որ կային, կ'անցնին. կրակը ամէն բան կը լափէ ձեզմէ 'ի զատ՝ որ դուք հրոյ ճարակ պիտի ըլլաք յաւիտեան։ Երանի՛ թէ՝ երկրին չափ շուտով սպառէիք, և երկինքին չափ շուտով հալէիք։ Ո՛հ սա փափաքները պարապ են հիմա։ Գառնուկը ինքը ձեր բարեկամը պիտի ըլլար, ձեզ պիտի սիրէր և կառավարէր և հիմա պիտի փրկէր, բայց ան ատենը դուք չուզեցիք, և հիմա ալ ժամանակը անցաւ։ Ո՛ւ կանչեր Տէ՛ր՝ Տէ՛ր. անցա՛ւ ո՛վ մարդ՝ անցա՛ւ ատենը։ Ի՞նչ անդէն աս-

ղին կը նայիս, միթէ մէկը կրնա՞յ ազատել քեզ. ո՞ւր կը փախչիս, մէկը կրնա՞յ պահել. խե՛ղճ ու ողորմելի, որ ինքզինքդ աս վիճակին բերիր։

4. ՙԵւ արդ՝ [illegible]՝ որ հաւատացիր ու հնազանդեցար. ա՛ս է հաւատոյ և համբերութեան վախճանը։ Ա՛ս է՝ որուն համար աղօթք կ՚ընէիք ու կը սպասէիք։ Հիմա կը զղջա՞ք ձեր քաշած նեղութիւններուն և տրտմութիւններուն համար, ձեր ունեցած անձնուրացութեանը և և սուրբ ընթացքին համար։ Հիմա ձեր ապաշխարութեան արտասուքները դա՞ռն կու գան՝ թէ քաղցր։ Տեսէ՛ք, ի՛նչպէս խնդում երես կը նայի վրանիդ Դատաւորը. անոր նայուածքին մէջ սէր կայ. և անոր քաղցր ու պայծառ դէմքին վրայ գրուած է, Փրկիչ՝ Տէր և Գլուխ։ Մտի՛կ ըրէք ձեզ կը կանչէ, և կ՚ըսէ ձեզի, Կայնեցէ՛ք հոս իմ աջ կողմս։ Մի՛ վախնաք. որովհետև հոն կը դնէ իր ոչխարները։ Ի՛նչ ուրախալից վիճակ է. Եկէ՛ք իմ Հօրս օրհնածները, աշխարհի սկիզբէն ձեզի համար պատրաստուած թագաւորութիւնը ժառանգեցէ՛ք։ Ձեր ձեռքէն կը բռնէ ու կը տանի, դուռը կը բացուի. թագաւորութիւնը իրն է, և անոր համար ձերն ալ է. ձեր տեղը հոն իր աթոռին առջևն է։ Հայրը կ՚ընդունի ձեզ իբրև իր Որդւոյն նշանածը և կու տայ ձեզի փառաց թագը. թէև բոլորովին անարժան՝ բայց ան թագը գլուխնիդ պիտի դրուի։ Ասիկայ ձրի փրկարար շնորհքին առաջադրութիւնն է և յաւիտենական սիրոյ դիտաւորութիւնը։ Օրհնեա՜լ շնորհք։ Օրհնեա՜լ սէր։ Ա՛հ ինչ սէր և ուրախութիւն պիտի ծագի ան ատենը. բայց չեմ կրնար արտայայտել և ոչ կրնամ ըմբռնել։

5. ՙԱսիկայ ան ուրախութիւնն է՝ որ [illegible]

[illegible] [illegible] Յիսուսի, ան Թագը՝ որ խաչով ստացուեցաւ ։ Իմ Տէրս լացաւ՝ որ հիմա իմ արտասուքս սրբուի . արիւն թափեց՝ որ ես հիմա ուրախանամ . ինք երեսէ ձգուեցաւ՝ որ ես հիմա երեսէ չձգուիմ . ինք ան տանը մեռաւ՝ որ ես հիմա ապրիմ ։ Ի՜նչ ձրի ողորմութիւն՝ որ այսչափ անարգ խեղճը կրնայ վեր առնել ։ Ինծի ձրի , Թէպէտ Քրիստոսի շատ սուղ ։ Ձրի՜ շընորհք , որ զիս ընտրեց՝ երբ հազարաւորները ձգուեցան ։ Որ ատեն իմ մեղսակիցներս դժոխքը կ՚իյնին , ես հոս հանգիստ պիտի ուրախանամ , պիտի ապրիմ հոս բոլոր աս սուրբերուն հետ ։ Երջանի՜կ տեսութիւն իմ հին ծանօթներուս հետ , որոնց հետ աղօթք եմ ըրեր , լացեր եմ , նեղութիւն եմ քաշեր և խօսեր եմ աս օրուանը և աս տեղին վրայ ։ Տեսայ որ գերեզմանը չկըրցաւ ձեզ բռնել , մի և նոյն սէրը ձեզ փրկեց ու փառաւորեց ալ ։

6 . «Ասիկայ մեր կաւեղէն խրճիթներուն , մեր բանտերուն՝ մեր երկրաւոր բնակութիւններուն նման չէ ։ Աս ուրախութեան ձայնը մեր գանգատներուն , մեր անձկալի հառաչանքներուն ու հեծեծանքներուն չնմանիր . և ոչ աս ներդաշնակաւոր փառաբանութիւնները ան ծաղրաբանութիւններուն՝ նախատինքներուն կամ յիշոցքներուն ու անէծքներուն՝ որ երկրի վրայ կը լսէինք ։ Աս մարմինը մեր ան ատենի ունեցածին պէս չէ . և ո՛չ աս հոգին ան հոգիին պէս . ոչ ալ աս կեանքը մեր ան ատենի վարած կեանքին պէս ։ Ի՜նչ փոխեցինք մեր տեղը՝ վիճակը՝ մեր հանդերձը՝ խորհուրդները՝ մեր նայուածքը՝ խօսուածքը և ընկերները ։ Աւաղ՝ սուրբերը տկար ու անարգ էին . և այնքան հպարտ ու դաժան՝ ոչ

հաղիւ կրնայինք իրենց ունեցած շնորհքները նըշմարել · բայց հիմա ո՛րչափ փառաւոր էակներ են սուրբերը ։ Ո՞ւր է հիմա անոնց մեղանչական մարմինը , որ կը ձանձրացունէր զիրենք և իրենց քովը եղողները ։ Ո՞ւր են հիմա մեր տարաձայն դատողութիւնները՝ կանչած նախատական անուններնիս՝ հերձուածողութեան ոգիները՝ բորբոքած կիրքերը , սուտ նայուածքները՝ անգութ դատաստանները ։ Հիմա ամէնս մէկ դատողութիւն ունինք՝ մէկ անուն՝ մէկ սիրտ՝ մէկ բնակարան և մէկ փառք ։ Անո՜յշ հաշտութիւն։ Երջանի՜կ միաբանութիւն ։ Եւ այսուհետև Աւետարանը մեր պակասութիւններովը պիտի չնախատուի ։ Եւ՝ ո՛վ իմ հոգիս՝ այսուհետև պիտի չողբաս սուրբերուն նեղութիւնները կամ եկեղեցիին աւերմունքները, ոչ ալ քու նեղութեան մէջ եղող բարեկամներուդ համար տրտմութիւն պիտի քաշես և ոչ անոնց մահուան անկողինին կամ գերեզմանին վրայ պիտի լաս ։ Եւ բնաւ պիտի չկրես քու առջի փորձութիւններդ Սատանայէն՝ աշխարհէն կամ քու անձէդ ։ Քու ցաւերդ և հիւանդութիւններդ բոլորը բժշկուեցան · ալ քու մարմնիդ տկարութիւններով ու նեղութիւններով պիտի չբեռնաւորուիս , քու գլխուդ ու սրտիդ ցաւը՝ քու անօթութիւնդ ու ծարաւդ՝ քունդ ու աշխատանքդ բոլորը անցան ։ Ի՛նչ սքանչելի փոփոխութիւն է աս ։ Բանտէն աթոռը ելլել , հալածիչ մեղաւորներուն մէջէն փառաբանիչ սուրբերուն մէջ , անարգ մարմինէ մը ասանկ մարմնի՝ որ երկնից պայծառութեանը պէս կը փայլի · Աստուծոյ բարկութեան իմացողութենէն անիկայ սիրով կատարելապէս վայելելու · բոլոր իմ կասկածներէս ու երկիւղներէս աս ժառանգութեանը , որն որ բոլոր տարակոյսներս կը վերջացունէ, մահուան վրայ բոլոր սոսկալի խորհուրդներէս աս ուրախալից կեանքին ։ Երջանի՛կ փոփոխութիւն ։ Մ՛նաք բարով յաւիտեան՝ մեղք ու տրտմութիւն. Մնաս բարով իմ քարեղէն՝ հպարտ՝ անհաւատ սիրտս, իմ աշխարհային՝ հեշտասէր՝ մարմնաւոր սիրտս. և բարի՛ եկար հիմա իմ բոլորովին սուրբ՝ ու երկնային բնութիւնս ։ Մնաս բարով ապաշխարութիւն՝ հառաչք ու յոյս. և բարի եկար սէր՝ ուրախութիւն և փառաբանութիւն ։ Ա՛լ հիմա պիտի հնձեմ՝ առանց արօրելու և առանց ցանելու, պիտի հնձեմ իմ ուրախութիւնս առանց քարոզիչի և առանց խոստմունքի, այլ ամէն բան բուն Աստուծոյ երեսէն ։ Ինչ խառնուրդ որ գտնուի առուներուն մէջ, բուն ակը զուտ ուրախութենէն զատ բան չկայ ։ Ահա հաս յաւիտենականութիւնը զիս պիտի պատէ, և միշտ պիտի ապրիմ և յաւիտեանս յաւիտենից պիտի փառաբանեմ Տէրը. երբեք պիտի չյոգնիմ, ոչ ալ մազերս պիտի ձերմկին. Վասն զի պէտք է որ աս ապականացու մարմինը անապականութիւն հագնի, ու աս մահկանացուս անմահութիւն հագնի, և մահը յաղթութեան մէջ ընկղմի. ո՞ւր է ո՛վ մահ՝ քու խայթոցդ, ո՞ւր է ո՛վ գերեզման՝ քու յաղթութիւնդ ։ Իմ ժառանգութեանս տարիները պիտի չհատնին. ոչ ալ այսուհետև մահուան խորհուրդներով ինքզինքս պիտի նեղեմ ։ Ու ոչ պիտի կորսնցունեմ իմ ուրախութիւնս՝ անիկայ կորսնցնելու երկիւղով ։ Երբոր միլիոնաւոր դարեր կ'անցնին, իմ փառքս տակաւին նոր սկսած է. և երբ ուրիշ միլիոններ կ'անցնին, անով վախճանին աւելի մօտեցած չըլլար ։ Ամէն օր բոլոր օրը ցորեկ է. ամէն ամիս հունձքի ատեն է, ամէն տարի Յոբելեան է. և մեր հասակին ամէն մասը չափահաս մարդու հասակ է. և բոլոր ասիկայ մէկ յաւիտենականութիւն մըն է: Երջանի՛կ յաւիտենականութիւն. իմ փառքիս փառքը, ու կատարելութեանս կատարելութիւնը:

7. «Ո՛հ թմրած ու երկրային սիրտ. ո՞րչափ ցրտօրէ՞ն կը խորհիս աս կենդանացուցիչ օրուանը վրայ. առաւել կ'ուզես տիղմի մէջ նստիլ, քան թէ Աստուծոյ պալա՞տը պտըտիլ: Աշխարհային գործքե՞րդ միտքդ կու գան հիմա, կամ թէ քու ցանկութիւններուդ՝ երկրաւոր զուարճութիւններուդ և ուրախ ընկերութիւններո՞ւդ վրայ կը մտմտաս: Քեզի աւելի աղէ՞կ կու գայ հոս կենալ՝ քան թէ վերը Աստուծոյ հետը ըլլալ: Աս տեղի ընկերները աւելի աղէ՞կ են. ու հաճութիւնները աւելի մե՞ծ են: Ո՛ն՝ արի՛, ունայն պատճառանքներ մի բռներ, մի յապաղեր. Աստուած կը հրամայէ. և ես կը հրամայեմ. գօտիդ մէջքդ կապէ, լեռը ելիր, վերցուր աչքդ ու նայէ հաւատքով և ուշադրութեամբ: Մ՛ի նայիր սա անապատի ճամբուն վրայ, նայէ միայն անոր համար որ ժառանգելիք թագաւորութիւնդ բաղդատես ան ահագին անապատին հետ, և աւելի ազդու զգացում ունենաս անոնց մեծ տարբերութեանը վրայ: Հոն է քու Հօրդ փառքը, հոն պիտի երթաս՝ ո՛վ իմ հոգիս՝ երբոր բաժնուիս աս մարմինէն. և երբոր քու Տէրոջդ զօրութիւնը կրկին կենդանացունէ քեզ և մարմնոյդ հետ միացունէ, հոն Աստուծոյ հետ պիտի բնակիս յաւիտեան: Հոն է հոյակապ Նոր Երուսաղէմը. մարգրտէ դուռները ու հիմունքը և փայլուն ոսկիէ փողոցները: Ան արևը որ բոլոր աշխարհս

կը լուսաւորէ, անպիտան պիտի ըլլայ հոն. դուն անգամ՝ ան փայլուն արեւին չափ պայծառ պիտի ըլլաս. Աստուած արեգակը պիտի ըլլայ եւ Քրիստոս լոյսը, եւ անոր լուսովը դուն պիտի լուսաւորուիս:

8. «Ա՛լ իմ հոգիս [illegible] կը տարակուսի՞ս Աստուծոյ խոստումներէն՝: Շատ կասկած ունիմ՝ քու վրադ, եթէ արդեամբք հաւատացած ըլլայիր անոր՝ անիկայ աւելի ազդեցութիւն պիտի ընէր քեզի: Միթէ Աստուծոյ ստորագրութեամբը եւ անոր կնիքովը ու իր երդումովը հաստատուած չէ՞ անիկայ: Միթէ Աստուած սուտ կրնա՞յ խօսիլ: Միթէ ան որ ինքը ճշմարտութիւն է՝ կրնա՞յ սուտ ըլլալ: Ի՞նչ կարօտութիւն ունի Աստուած քեզի շողոքորթութիւն ընելու կամ խաբելու: Ինչո՞ւ իր կատարելիքէն աւելի խոստումներ պիտի ընէ քեզի: Մի համարձակիր ամենիմաստ, ամենակարող եւ հաւատարիմ Աստուծոյ վրայ ատանկ պակասութիւն մը դընել: Նոր ո՛րքան խոստումները կատարուեցան քու վրադ քու դարձի եկած ատենդ: Մէկ խաբեբայ խոստումներ մը այնքան զօրաւոր կերպով պիտի կատարէ՞ Աստուած: Ա՛լ թշուառիր անհաւատութեանդ: Աստուած քեզի հանգիստ մը տալ խոստացեր է, եւ դուն ե՞տ կը կենաս անկէ: Աւելի դիւրին է որ քու աչքդ՝ ականջդ եւ բոլոր քու զգայարանքներդ քեզ խաբեն, քան թէ Աստուծոյ մէկ խոստումները պարապը ելլէ վրադ: Կրնաս աւելի վստահիլ Աստուծոյ պատգամին մէջ գրուած խօսքին, քան թէ՝ եթէ քու աչքովդ տեսած ու ձեռքովդ շօշափած ըլլայիր: Վստա՞հ ես որ դուն ողջ ես, կամ թէ երկրի վրայ կեցեր ես, կամ թէ արեւը կը

ժնանես ։ Նոյնչափ սուտ է բոլոր աս փառքը սուրբերուն , նոյնքան սուտ է որ ես ան աստղերէն բարձր պիտի ըլլամ՝ և յաւիտեան պիտի բնակիմ սուրբ քաղաքը և ուրախութեամբ իմ փրկչիս փառաբանութիւնները պիտի հնչեցունեմ , եթէ դուրս չձգուիմ աս ՚անհաւատութեան չար սիրտովը՝, որ կ'առաջնորդէ ՚ապստամբ ըլլալու կենդանի Աստուծմէն՝ ։

9. «Ու եթէ աս հանգիստը այնքան քաղցր և այնքան ստոյգ է, ուրեմն ինչ է աս անհոգ ամբոխին միտքը գիտե՞ն իրենց անհոգ եղած բանին ինչ ըլլալը ։ Լսա՞ծ են անոր վրայօք եղած խօսքերը, թէ տակաւին քուն են կամ թէ մեռած են ։ Ստուգապէս գիտե՞ն իրենց առջևը եղած թագին ինչ ըլլալը . երբ այսպէս անհոգ կը նըստին կամ չնչին բաներու խելքերնին տուած են ։ Անտարակոյս անոնք ցնորած են՝ որ այսպէս միտք կը դնեն իրենց ճամբուն պաշարին, քանի որ այնքան շտապաւ կը մտնին ուրիշ աշխարհ մը, և յաւիտենական երջանկութիւնը անստոյգ է ։ Եթէ դատողութեան մէկ կայծ մը մնացած ըլլար քովերնին՝ բնաւ պիտի չփոխարինէին իրենց հանգիստը աշխատանքի հետ և ոչ իրենց փառքը աշխարհային ունայնութեանց հետ , և ոչ պիտի յանդգնէին փոխարինել երկինքը մեղսալից հեշտութեան հետ ։ Խեղճ մարդիկ ։ Երանի՜ թէ անգամ մը միտք առնէիք՝ թէ ինչ վտանգի մէջ կը ձգէք ինքզինքնիդ, ու ան ատենը կ'արհամարհէիք աս հրապուրիչ կարթերը ։ Յաւիտեան օրհնեալ ըլլայ ան տէրը որ ազատեց զիս աս յանկուցիչ խաւարէն ։

10. «Մօտեցիր յառաջ ո՛վ իմ հոգիս, քու [illegible] ։ Ահա հոս կայ բան մը որուն

արժան է զանիկայ գործածել, բան մը որ արժանի է սիրոյ։ Տե՛ս ինչ գեղեցկութիւն երևան կ՚ելլէ։ Մ՛իթէ բոլոր աշխարհիս գեղեցկութիւնները հոս միացած չե՞ն։ Մ՛իթէ բոլոր ուրիշ գեղեցկութիւն տգեղութիւն չէ՞. ալ հիմա համոզանքի կը կարօտիս սիրելու համար. ահա հաճութեան տեսարան մը կայ հոս քու աչքերուդ և խնճոյք մը բոլոր քու հոգւոյդ կարողութիւններուն. աղաչանքի՞ կը սպասես՝ որ ճաշակես զանիկայ։ Կրնաս քիչ մը փայլուն հողը և շրջակաւի մը կտորը սիրել՝ ու չե՞ս կրնար սիրել ան Աստուածը՝ ան Քրիստոսը և ան փառքը՝ որ այնքան ճշմարտութեամբ և անհամեմատ սիրելի են։ Դուն կրնաս սիրել քու բարեկամդ՝ ան քեզ սիրելուն համար, և բարեկամի մը սէրը Քրիստոսի սիրոյն պէ՞ս է։ Անոնց քեզի համար լալը կամ արիւն թափելը քու նեղութիւններդ չվերցուներ, ոչ ալ քու արտասուացդ կամ արեանդ վազելը կը կեցունէ. բայց քու Տէրոջմէդ թափուած արտասուքը և արիւնը գերագոյն աստիճանի բժշկութեան զօրութիւն մը ունին։ Ո՛վ իմ հոգիս, եթէ սէրը սիրոյ արժանի է՝ և սէր յառաջ կը բերէ, ահա ինչ անըմբռնելի սէր կայ քու առջևդ. քու սիրոյդ բոլոր շահմարանները հոս պարզէ և տակաւին բաւական չէ։ Երանի՛ թէ աւելի սէր կենար քու մէջդ, երանի՛ թէ հազարաւոր անգամ՝ աւելի ըլլար։ Թո՛ղ առաջ անոր ծառայութիւն ըլլայ՝ որ ինք առաջ ծառայեց քեզի։ Թո՛ղ ան ընդունի քու հոգւոյդ առջի պտուղը և զօրութիւնը, որ զօրութիւն՝ կեանք ու սէր տուաւ քեզի համար։ Ո՛վ իմ հոգիս, եթէ մէկ բան մը իր գերազանցութեանը համար կը սիրես՝ ահա հոն է լուսոյ ակը, իսկ աս՝ խաւարման երկիր է։ Ո՞վ զարդարեց տանիքդ՝ ան փայլուն լուսինը՝ և լուսապայծառ արեգակը ամէնը ուրիշ բան չեն, այլ քու Հօրդ տունէն կախուած լապտերներ են, որ լոյս տան քեզի, քանի որ աս խաւար աշխարհիս վրայ կը պտըտիս։ Բայց որչափ քիչ տեղեկութիւն ունիս անոր ներսիդին եղած փառքին և երանութեանը վրայ։ Եթէ մէկը կը սիրես քեզի ունեցած յարմարութեանը համար, Քրիստոսէն յարմար ո՞վ կայ. անոր աստուածութիւնը և մարդկութիւնը՝ կատարելութիւնը և առատութիւնը՝ յօժարութիւնը և հաստատութիւնը բոլորը կը քարոզեն թէ անիկայ քու ամենայարմար բարեկամդ է։ Գիտութենէն ինչ աւելի յարմար բան կայ՝ քու խեղճութեանդ, և փառքէն ու կատարելութենէն յարմար ինչ բան կայ՝ քու մեղքիդ ու պղծութեանդ։ Ի՞նչ աւելի յարմար տեղ կայ քեզի երկինքէն 'ի զատ։ Եթէ աս աշխարհս քու փափաքներուդ համաձայն կու գա՞յ. բաւական անոր փորձը չըրի՞ր. կամ եթէ կը սիրես աշխարհը քու անձնական շահդ անոր հետ կապուած ըլլալուն համար և անոր հետ ունեցած մերձ յարաբերութիւններուդ համար. երկինքէն 'ի զատ ո՞ւր տեղ աւելի մեծ շահ և աւելի մերձ յարաբերութիւն ունիս։ Եթէ ծանօթութիւն ու ընտանութիւն կը փնտռես, թէպէտև քու աչքերդ բնաւ տեսած չեն քու Տէրդ, բայց և այնպէս լսած ես անոր ձայնը, ընդունած ես անոր պարգևները և կ'ապրիս անոր ծոցը։ Ո՞վ սորվեցուց քեզի ճանչնալ քու անձդ և ճանչնալ զինքը։ Ո՞վ բացաւ քեզի ան առաջին պատուհանը՝ որմէ դուն երկինք նայեցար։ Որքա՞ն որ քիչ մը ատեն առաջ քու սիրտդ անհոգ էր՝ ու ան արթնցուց անիկայ, կարծր էր՝ ու ճակուղցուց, ապստամբ էր՝ և հնազանդեցուց, խաղաղ էր՝ ու խռովեց, ամբողջ էր՝ ու կոտրեց, և կոտրած մնաց մինչև որ ինք դարձեալ բժշկեց անիկայ ։ Ո՛րչա՜փ ան ատենները՝ երբ քու լալդ տեսաւ ու լսեց քու առանձին ըրած հառաչանքդ ու հեծեծանքդ, և թողուց ամէն բան որ գայ քեզ մխիթարէ ․ և իբր թէ իր գիրկը առաւ քեզ և հարցուց ․ Խե՛ղճ հոգի, ի՞նչ եղաւ քեզի, կու լա՞ս դուն՝ քանի որ ես այնքան լացեր եմ ։ Մի՛ վախնար քու վէրքերդ առողջարար են և ոչ մահաբեր ։ Ես որ քեզի վնաս չեմ ուզեր՝ ես բացի ան վէրքերը, թէև քու արիւնդ կը հանեմ՝ բայց չեմ հաներ քու կեանքդ ։ Անոր ձայնը իմ ականջս է տակաւին՝ որ ինչպէս քաղցրութեամբ զիս վեր առաւ ։ Ինչպէս զգուշութեամբ պատեց իմ վէրքերս, ինծի անանկ կու գայ թէ տակաւին կը լսեմ անոր ձայնը՝ որ կ՚ըսէ, Խե՛ղճ Մեղաւոր, թէպէտ և դուն անիրաւութեամբ վարուեցար ինծի հետ, և զիս մէկդի ձգեցիր, բայց ես անանկ չեմ ըներ քեզի ։ Թէպէտ և զիս ու բոլոր իմ շնորհքներս արհամարհեցիր, սակայն և այնպէս անոնք ու ես բոլորս ալ քուկդ ենք ։ Ի՞նչ ունենալ կ՚ուզես՝ որ ես կրնամ տալ քեզի ։ Ե՜ ի՞նչ բան կրնաս ուզել, որ ես կարող չըլլամ տալ քեզի ։ Եթէ քեզի հաճութիւն տուող բան մը ունիմ, պիտի վայելես անիկայ ։ Թողութի՞ւն կ՚ուզես ։ Ես ձրիապէս կը ներեմ քեզի բոլոր քու պարտքդ ։ Շնորհք ու խաղաղութի՞ւն կ՚ուզես ։ Երկուքն ալ պիտի ընդունիս ։ Զի՞ս կ՚ուզես ։ Ահա ես քուկդ եմ ․ քու Բարեկամդ՝ քու Տէրդ՝ քու Եղբայրդ՝ քու Էրիկդ և քու Գլուխդ ։ Միթէ Հա՞յրը կ՚ուզես ։ Ես քեզ անոր կը տանիմ և պիտի վայելես զինքը ինծմով՝ ։ Նաև էին իմ Տէրոջս քաջալերական խօսքերը ։ Իսկ աս ամենէն եւս երբոր տարակոյս ունեցայ իր սիրոյն վրայ, գրեթէ միտքս է տակաւին իր յուդեցուցիչ փաստերը ։ Ես այսչափ բան ըրի՛ մէկ մեղաւոր՝ իմ սէրս յայտնելու համար, և տակաւին կը տարակուսի՞ս ։ Այսչափ ժամանակ է ես ինքզինքս ու իմ սէրս քեզի նուիրած եմ, և տակաւին իմ քուկդ ըլլալու յօժար ըլլալս կամ չըլլա՞լս կը հարցունես ։ Ի՞նչ աւելի սուղ գինով մը քեզի ըսեմ թէ ես քեզ կը սիրեմ ։ Չե՞ս հաւատար՝ որ իմ դառն չարչարանքներս սէրէն յառաջ եկաւ ։ Ես Սեղանատանին մէջ առիւծ ըրած եմ ինքզինքս քու Թշնամիներուդ՝ իսկ քեզի գառնուկ ․ և կ՚արհամարհե՞ս իմ գառնուկի նման բնութիւնս ։ Եթէ յօժար ըլլայի թողուլ քեզ որ կորսուիս, ի՞նչ հարկ կար որ այնչափ բան ընէի և այնչափ բան քաշէի ։ Ի՞նչ հարկ կար որ քու ետեւէդ ըլլայի այնչափ համբերութիւնով և Թախանձանօք ։ Ինչո՞ւ քու կարօտութիւններըդ կը պատմես ինծի, ես չունի՞մ ինծի ու քեզի բաւական ․ կամ քու անարժանաւորութիւնդ, վասըն զի եթէ դուն ինքնին արժանի եղած ըլլայիր, իմ արժանաւորութի՞ւնս ինչ պիտի ընէիր ։ Երբեք ես արժանաւորները կամ արդարները փըրկած ունի՞մ, կամ թէ կա՞յ անանկ մէկը երկրի վրայ ։ Եթէ բան չունիս, եթէ կորսուած ու խեղճ՝ անօգնական և երեսէ ձգուած ես, կը հաստա՞ս որ ես ամենաբաւական փրկիչ մըն եմ ․ և կ՚ուզե՞ս ընդունիլ զիս ․ ահա ես քուկդ եմ ․ ընդունէ զիս ։ Եթէ դուն յօժար ես, ես յօժար եմ ․ և ո՛չ մեղքը՝ ո՛չ Սատանան կարող պիտի ըլլայ աւրել աս միաբանութիւնը՝ ։ Ասոնք էին ասոնք՝ ան օրհնեալ խօսքերը որ անոր Հոգին խօսեցաւ ինծի իր Աւետարանէն, մինչև զիս անոր ոտքը ձգել ու աղաղակել տուաւ, Իմ փրկի՛չս և իմ Տէ՛րս. իմ սիրտս դո՛ւն կոտրեցիր, և դուն նորոգեցիր, դուն յաղթահարեցիր զիս և իմ սիրտս վաստըկեցար. ա՛ռ անիկայ. քու՛կդ է. եթէ սանկ սիրտ մը հաճոյ է քեզի՝ ա՛ռ անիկայ. եթէ ո՛չ՝ ինչպէս որ հաճոյ է քեզի՝ անանկ ըրէ անիկայ՝ ։ Այսպէս ո՛վ իմ հոգիս կրնաս միտքդ բերել ան քաղցր ընտանութիւնը որ ունեցած ես Քրիստոսի հետ. վասնորոյ եթէ ընտանութիւնը սէր յառաջ կը բերէ, թո՛ղ տուր սիրտդ երթայ անոր ։ Ան է որ կեցաւ անկողինիդ քովը հիւանդութեանդ ատենը՝ ցաւերդ մեղմեց՝ քու յոգնած անձիդ կազդուրումն տուաւ և քու վախերդ վերցուց ։ Մի՛շտ պատրաստ գտնուեցաւ ան՝ երբոր դուն եռանդով խնդրեցիր զինքը՝ քեզի յայտնուեցաւ թէ հրապարակաւ թէ առանձին, գտնուեցաւ քեզի ժողովքի մէջ՝ քու տունդ՝ քու սենեակդ՝ դաշտը և գիշերը արթընցած ատենդ ու քու ամենամեծ վըտանգներուդ մէջ ։

«Եթէ առատաշնորհութիւնն ու գթութիւնը քու սէրդ կը քաշեն, ուրեմն ո՛րչափ անհամեմատ պարտաւոր եմ ես սիրել անիկայ ։ Բոլոր ան պարգևները որով լեցուած է իմ կեանքս՝ ամէն ան տեղերը՝ որ ես երբեք բնակեր եմ, ամէն ան ընկերութիւնները և անձինքը որոնց հետ ես ընկերութիւն ըրեր եմ, բոլոր իմ գործքերս ու յարաբերութիւններս, ամէն վիճակ՝ որուն մէջ գըտնուած եմ, և ամէն փոփոխութիւն՝ որ կրեր եմ, ամէնը կ՚ըսեն ինծի թէ ան աղբիւրը որմէ ասոնք կու գան՝ առատաբուղխ բարութիւն է ։ Տէ՛ր, ինչ բարձր աստիճան սէր պարտաւոր եմ քեզի ։ Եւ ո՛րչափ կ՚աճի միշտ իմ պարտքս քեզի ։ Ալ ո՛րչափ սիրելու եմ ես ատանկ սիրոյ փոխարէն : Բայց միթէ կրնա՞մ համարձակիլ խորհելու քեզի հատուցում կամ՝ քու բոլոր սիրոյդ իմինովս փոխարէն մը ընելու : Միթէ իմ մէկ ստակս կը փոխարինէ՞ քու ոսկիի հանքերուդ, իմ հազիւ երբէք զգացած փափաքներս՝ քու մշտատեւ առատաշնորհութեանդ, իմս որ ոչինչ է կամ իմս չէ, կրնա՞յ փոխարինել քուկդ, որ անհուն է և բուն քուկդ է : Միթէ կրնա՞մ համարձակիլ սիրոյ բաղդատութիւն ընել քեզի հետ, կամ իմ փոխ առած ու նուաղած կայծս սիրոյ արեգակին առջեւ դնել : Կրնա՞մ սիրել նոյն ինքն Սիրոյն չափ բարձր՝ խորունկ՝ լայն և երկայն սիրով, կամ անոր մեծութեանը համեմատ սիրով՝ որ ստեղծեց զիս և սիրեց ու ինք տուաւ ան իմ ունեցած քիչ սէրս ալ : Ինչպէս որ չեմ կրնար հաւասարիլ քեզի զօրաւոր գործքերու մէջ և ո՛չ կրնամ աշխարհներ ստեղծել՝ պահել և կառավարել, անանկ ալ սիրոյ մէջ չեմ կրնար հաւասարիլ քեզի : Ո՛վ Տէր՝ ես կը զիջանիմ. յաղթահարուած եմ Օրհնեա՛լ մարտ : Յառաջ գնա յաղթութեամբ և աւելի զօրացիր ու յաղթութեան հանդէս թող կատարուի քու սիրովդ : Սիրոյ գերիները պիտի քալեն քու յաղթութիւնդ. երբոր զիս յաղթանակով տանիս երկրէն՝ երկինք. մահուանէ՝ կեանքի, դատաստանի ատեանէն՝ աթոռը, ես ու բոլոր ընտրեալները ամէնս պիտի խոստովանինք՝ թէ դուն յաղթեցիր. և բոլորը պիտի ըսեն. «Նայեցէք որչափ կը սիրէր զանիկայ» : Բայց և այնպէս տո՛ւր որ սիրեմ քու սիրոյդ հպատակելով իբրև քու փրկած գերիդ, թէև ո՛չ իբրև քու հաւասարդ : Միթէ ընաւ երբէք սիրելու չե՞մ՝ քու սիրոյդ չափին հասնիլ չկրնալուս համար : Երանի՛ թէ կարող ըլլայի խորին զգացումով ըսել . ‘Ես կը սիրեմ քեզ՝ ինչպէս որ կը սիրեմ իմ մտերիմս և իմ անձըս ։ Ինչպէս չեմ կրնար ըսել առաքելոյն պէս, թէ ‘Գիտե՛ս որ կը սիրեմ քեզ’ , սակայն կրնամ ըսել . Տէ՛ր՝ գիտես որ կ՚ուզեմ սիրել քեզ ։ Ես բարկացած եմ իմ սրտիս որ քեզ չսիրեր , կը յանդիմանեմ՝ բայց օգուտ չըներ , պատճառ կը ցուցընեմ և շատ կը փափաքիմ որ համոզեմ՝ բայց չեմ տեսներ որ իրեն ներգործութիւն մը կ՚ընէ . կրօնական պաշտամունքներով կը շփեմ՝ և կը դրդուեմ անիկայ , բայց տակաւին չեմ զգար իմ մէջս թէ կը տաքնայ ։ Անարժա՛ն Հոգի . միթէ սիրոյ եզական առարկային վրայ ուղղա՞ծ չե՞ս աչքդ հիմա ։ Չէ՞ որ սրբոց երջանիկ փառքին վրայ կը նայիս հիմա ։ Ու չե՞ս սիրեր անիկայ ։ Միթէ բանական Հոգի չե՞ս դուն . և բանականութիւնը իմացունելու չէ՞ քեզի որ երկիրը խաւարին բանտ մըն է երկնային փառքին քով ։ Դուն ալ Հոգի չե՞ս , և չե՞ս սիրեր զԱստուած որ ‘Հոգի է և Հոգիներուն Հայրը’ ։ Ինչո՞ւ այնչափ կը սիրես քու կորսուելու կաւեղէն մարմինըդ . և աւելի երկնային փառքը չես սիրեր ։ Պիտի սիրե՞ս երբոր հոն երթաս , երբոր Տէրը հանէ քու մարմինդ գերեզմանէն՝ և տայ քեզի արևի պէս փայլիլ փառքի մէջ յաւիտեանս յաւիտենից , ան ատենը պիտի սիրե՞ս թէ ո՛չ ։ Միթէ ան տեղը սէր ունեցողներու ժողովք չէ՞ ։ Միթէ ան կեանքը սիրոյ վիճակ մը չէ՞ ։ Չէ՞ որ Գառնուկին Հարսանեաց մեծ օրն է ան ։ Չէ՞ որ ան տեղի գործը սիրե՛լ է , ուր որ Հոգիները Քրիստոսով կը լեցուին ։ Ո՛վ իմ Հոգիս , հո՛ս սկսէ ուրեմն ան գործը ։ ‘Սիրով նուաղէ՛’ հիմա , որ հոն սիրով զօրանաս ։ Ինքզինքդ ‘Աստուծոյ սիրոյն մէջ պահէ և թող ոչ մահը՝ ոչ կեանքը և ոչ բնաւ բան մը զատէ քեզ անկէ՝ . և պիտի մընաս սիրոյ կատարելութեան մէջ յաւիտեան և բնաւ բան մը պիտի չդառնացունէ և չջնջէ քու զուարճութիւնդ , վասն զի Տէրը սիրոյ քաղաք մը պատրաստեր է , տեղ մը՝ որ հոն ակը հաղորդէ իր ընտրեալներուն , և անոր անունը սիրողները անոր մէջը պիտի բնակին՝ ։

11 . Արթնցի՛ր ուրեմն ով իմ թմրած հոգիս ։ Շնորհաց լուսոյն տակը քնանալը ապօրինաւոր բան է , և աւելի ապօրինաւոր է փառաց լուսոյն մօտեցած ատենը քնանալը ։ Յառա՛ջ եկուր ով իմ թոյլ ու թանձր հոգիս . քու Տէրդ կը հրամայէ քեզի որ ՝ուրախ ըլլաս , ու դարձեալ ուրախ ըլլաս՝ ։ Բաւական մնացիր քու մարմնոյդ բանտին մէջը , ուր որ Սատանան քու բանտապետդ էր , հոգերը քու երկաթներդ՝ վախերը քու խարազաններդ էին և քու կերակուրդ տառապանաց հաց ու ջուր . ուր որ տրտմութիւնները քու բընակարանդ և մեղքն ու թշնամիները քու անկողինդ , և անհաւատ սիրտդ ան դուռները ու նիգերը եղած են որ քեզ ներսը պահեցին . իսկ արդ՝ ուխտին Արշալոյսը հիմա քեզ կը կանչէ , և կ՚ըսէ քեզի ՝ելի՛ր ու եկո՛ւր իմ ետևէս՝ ։ Ո՛ն արի ով իմ հոգիս , և զուարթութեամբ հնազանդէ՛ . և դուներուդ կղպանքները ու նիգերը բոլորը պիտի բացուին ։ Գառնուկը ուր որ երթայ ետևէ՛ն գնա ։ Անանկ առաջնորդի հետևելու վախնալո՞ւ է ։ Կրնա՞յ արևը խաւարի առաջնորդել քեզ ։ Ան՝ որ քեզ մահուանէ փրկելու համար ինք մեռաւ , մահուա՞ն պիտի առաջնորդէ քեզ ։ Անոր ետևէն գնա՛ և ան քեզի պիտի ցուցընէ Աստուծոյ դրախտը , քեզի ՝Նոր Երու-

սաղէմը տեսնել պիտի տայ և կենայ ծառէն ճաշակել ։ Յառա՛ջ եկուր իմ մարած հոգիս, հանէ՛ վրայէդ ձմեռուան հանդերձներդ ․ թող տեսնուի ուրախութեան և ՚գովութեան պատմուճաններովդ՝ որ գարունը եկած է, և ինչպէս որ հիմա հանգստութիւններդ կանաչցած կը տեսնես, անանկ ալ քիչ ատենէն պիտի տեսնես դաշտը ճերմկած ու հնձուելու պատրաստ, և ան ատենը քու Տէրդ քեզ պիտի կանչէ որ հնձես ու ժողվես և ժառանգես ։ Մ՝իթէ մինչև ան ատենը իմ ուրախութիւններս պահելո՞ւ եմ ։ Գ՝արունի ուրախութիւնները հունձքի ուրախութիւններէն առաջ չը՞լլար ․ Մ՝էկ բան մը չժառանգած ան բանին ունեցած իրաւունքդ ոչի՞նչ բան է ։ Ժառանգը գերիէն աղէկ վիճակի մէջ չէ՞ ։ Իմ Տէրս ինծի սորվեցուց իր փառքին յոյսովը ուրախանալ և բանտին կղպանքներէն տեսնել ան փառքը, վասն զի ինծի կը հրամայէ որ ՚արդարութեան համար հալածուած ատեններ ցնծամ՝ և ուրախ ըլլամ, ինչու որ իմ վարձքս շատ է երկինքը՝ ։ Գ՝իտեմ թէ կ՛ուզէ որ իմ ուրախութիւնս տրտմութիւններէս աւելի ըլլայ ․ և որչափ ալ կը հաճի խոնարհ և կոտրած սրտի եղողին, սա՛կայն աւելի կը հաճի իրմով ուրախացող հոգիին ։ Եթէ իմ Տէրս սեղան մը պատրաստեր է սա անապատին մէջ, և զարդարեր է անիկայ յաւիտենական փառաց խոստմունքներով և իմ առջևս հրեշտակային կերակուր դրեր է, եթէ յաճախակի և թախանձանօք կը հրաւիրէ զիս, որ նստիմ ուտեմ և խնդայեմ, եթէ սա բանին համար ինծի խելք՝ հաւատք և ուրախ բնաւորութիւն է տուեր, կարելի՞ է որ իմ ուրախանալս չուզէ ։ Մ՝իթէ մեզի հրամայած չէ՞ թէ ՚Տէրոջմով ուրախացէք՚ ․ և խոստացած չէ՞ թէ 'անիկայ կուտայ քեզի քու սրտիդ խնդրուածները' ։ Մ՛իթէ քեզի պատուիրուած չէ՞ թէ 'ամէն ատեն ուրախ եղիր', այլև թէ 'ուրախութեամբ երգէ' ու ցնծա՛' ։ Ուրեմն ինչու՞ վհատիմ ։ Եթէ ես յօժար ըլլամ, իմ Աստուածս յօժար է ։ Ան իմ ուրախութեանս վրայ կ'ուրախանայ ։ Ան կ'ուզէ որ իմ հաստատուն ընտանութիւնս և հանապազօրեայ գործս ըլլայ իրեն մօտ կենալ անկասկած մտածութիւններով, և ապրիլ անոր բարութեան վրայ ամենաքաղցր խորհրդածութիւններով ։ Երջանի՛կ զբաղմունք յարմար Աստուծոյ որդւոցը ։ Բայց քու խնձոյքըդ ո՛վ իմ Տէրս, ոչի՛նչ է ինծի առանց ախորժակի ։ Դուն երկնից խորտիկները իմ առջևս դրեր ես, բայց աւա՜ղ, որ ես կոյր եմ և չեմ կրնար տեսնել զանոնք. հիւանդ եմ ու անոնց համը չեմ առներ. այնչափ թմրած եմ որ ձեռքս չեմ կրնար երկնցունել զանոնք առնելու համար ։ Սաանորդյ խոնարհութեամբ աս շնորհքը կը խնդրեմ թէ՝ ինչպէս որ երկինքը քու խօսքովդ ինծի բացիր, անանկ ալ բանաս աչքե՛րս որ տեսնեմ անիկայ, և սիրտս անոր վրայ ուրախանայ. եթէ ոչ՝ երկինքը ինծի երկինք պիտի չըլլայ ։ Ո՛վ դուն կենաց Հոգի, փչէ՛ իմ քովս եղած շնորհքներուդ վրայ, բռնէ՛ ձեռքէս և վե՛ր առ զիս երկրէն որ 'քեզ սիրողներուն համար պատրաստած' փառքդ տեսնեմ ։

''Մ՛էկ դի՛ գացէք՝ ուրեմն դուք հոգի տանջող հոգեր ու վախեր, և դուք՝ սրտմաշուք տրտմութիւններ ։ Գոնէ քիչ մը մէկ դի՛ կեցէք, դուք կայնեցէ՛ք հոս վարը, մինչև որ ես ելլեմ վեր ու տեսնեմ իմ հանգիստս ։ Ճամբան նոր է ինծի, բայց Քրիստոսի նոր չէ ։ Հոն էր անոր փառաւոր աստուածութեան յաւիտենական բնակութիւնը. և հոն բերաւ նաև իր փառաւորեալ մարմինը։ Իր գործը անիկայ ծախու առնել էր, նաև իր գործն է պատրաստել անիկայ և զիս անոր համար պատրաստել, և անոր հասցունել։ Ճշմարտութեան յաւիտենական Աստուածը ինծի խոստացաւ, երդում ըրաւ ու կնիք դրաւ, որ Քրիստոսի հաւատալով պիտի չկորսուիմ, այլ յաւիտենական կեանք ունենամ։ Շուտով հոն պիտի տարուի իմ հոգիս և քիչ ատենէն իմ մարմինս ալ անոր ետևէն։ Ինչ կրնա՞մ ըլլալ որ իմ լեզուս ըսէ թէ ես անշուշտ քիչ ատենէն Աստուծոյ հետ պիտի բնակիմ, և տակաւին իմ սիրտս ներսիդիս չցնծայ։ Կրնա՞մ ասանկ բան մը հաւատքով ըսել ու չուրախանալ։ Ո՜վ հաւատք, ո՜րչափ ազդու կը զգամ հիմա քու տկարութիւնդ, բայց թէև անհաւատութիւնը խաւարեցունէ իմ լոյսս և թուլցունէ իմ կեանքս և մարէ ուրախութիւնս, սակայն կարող պիտի չըլլայ յաղթել և կորսնցունել զիս։ Թէև բոլոր իմ հանդստութիւններուս նախանձի, բայց և այնպէս մինչև անգամ հոս պիտի ընդունիմ անոնց մէկ քանին, և եթէ ան չարգիլէր, ո՜րչափ առատ պիտի ունենայի։ Երկնից լոյսը սրտիս վրայ պիտի ծագէր, և գրեթէ այնքան ընտանի պիտի ըլլայի հոն՝ որչափ որ հոս երկրի վրայ։ Ինչո՞ւ ուրեմն ո՜վ իմ հոգիս, դադրէ՛ անհաւատութեան ողէտ խօսքերուն մտիկ ընելէն. դուն կարող ես պատասխան տալ բոլոր անոր փաստերուն, և եթէ կարող ալ չըլլաս՝ տակաւին անարգէ՛ ու ոտքի տակ առ զանոնք։ Ինչո՞ւ ասդին, մի՛ կենար և նայիր գերեզմանին վրայ և ալ մի՛ խառներ նայիր ալ ոսկորները՝ հողէն ու մոխիրէն դաս առնելու. քանզի ադ դիրքերը շուտով պիտի փոխուին ։ Այլ վե՛ր առ աչքերդ և երկի՛նք նայէ և տե՛ս քու անունդ ոսկեղէն գիրերով գրուած՝ մորթուած Գառնուկին կենաց գիրքին մէջ։ Ինչ պիտի ըլլար՝ եթէ հրեշտակ մը ըսէր քեզի թէ երկինքը տեղ մը պատրաստուած է քեզի համար, որ ստուգապէս յաւիտեան քուկդ պիտի ըլլայ, ասանկ լուր մը պիտի չուրախացունէ՞ր քեզ։ Ու կ՚արհամարհե՞ս Խոստմունքին անսխալ Բանը, որ տրուեցաւ Հոգիէն և մինչև անգամ Աստուծոյ Որդիէն։ Դիցուք թէ տեսնէիր հրեղէն կառք մը որ քեզի համար գար և քեզ երկինքը տանէր Եղիա մարգարէին պէս. չէի՞ր ուրախանար։ Բայց քու Տէրդ կը վստահեցունէ քեզ որ Ղազարոսի մը հոգին հրեշտակները տարին Աբրահամին գոգը։ Գինեմոլը այնքան կ՚ուրախանայ իր գաւաթին վերայ կամ որկրամոլը իր խորտիկներովը, ու ես՝ որ քիչ ատենէն երկինք պիտի երթամ՝ ուրախանալու չե՞մ։ Եթէ կերակուրը ու խմելիքը կը հաճեցունէ զիս անօթի ու ծարաւ եղած ատենս, եթէ հաճութիւն կը զգամ պտըտելով և պարտէզներու ու աղէկ տուներու մէջ բնակելով, եթէ գեղեցիկ առարկաները աչքս կը զուարճացունեն, և անոյշ հոտերը հոտոտելիքս կամ քաղցր եղանակները լսելիքս, երկնային երանութեան նախածանօթութիւնը պիտի չուրախացունէ՞ զիս։ Այնքան անոյշ հաճութիւն մը կը զգամ իմ գիրքերուս զբաղելով, որ ինծի անանկ կու գայ թէ կրնամ աշխարհը մէկդի ձգել ու մեծատունները և հարուստները մեղքնալ, որ չեն գիտեր աս երջանկութիւնը, ի՛նչ պիտի ըլլայ ուրեմն իմ երջանկութիւնս երկինքը, ուր իմ գիտութիւնս կատարեալ պիտի ըլլայ։ Եթէ Սաբայի Թագուհին երկրի ծայրերէն եկաւ Սողոմոնին իմաստութիւնը լսելու՛, և անոր փառքը տեսնելու. ո՛րչափ զուարթութեամբ ես երկրէն երկինք երթալու եմ, որ տեսնեմ Յաւիտենականին փառքը և հասնիմ ան աստիճան իմաստութեան, որուն հետ երկրի ամենէն իմաստուններն ալ բաղդատելով՝ ուրիշ բան չեն, այլ յիմար ու բթամիտ։ Եթէ Աստուած երկրի իշխան ընէր զիս, և կարող ըլլայի ‘լեռները շարժել մէկ խօսքով կամ մէկ դպչելով մը ախտերը բժշկել’, ասանկ իշխանութեան ու պատիւներու վրայ ուրախանալու չէի՞, և աւելի չուրախանա՞մ որ իմ անունս երկինքը գրուած է։ Երբոր իմ ծնողքներս ու իմ մտերիմ և սիրելի բարեկամներս կը վայելեմ՝ չեմ կրնար չուրախանալ, մանաւանդ երբոր մտերմութեամբ զգացումներս իմ բարեկամիս կը հաղորդեմ, ո՛րչափ անոյշ է ան սիրոյ զգայութիւնը։ Ո՛հ, ինչ պիտի ըլլայ ուրեմն բնակիլ Աստուծոյ յաւիտենական սիրովը։ Ո՜հ ո՛րչափ բարի ու որչափ վայելուչ է որ եղբայրները իրարու հետ միաբանութեամբ բնակին՝։ Ո՛րչափ երջանիկ ո՛րչափ հաճելի է տեսնել ընտանիք մը որ մէկզմէկու հետ սիրով կ՚ապրին. այր և կին՝ ծնողքը ու զաւկները և սպասաւորները ամէնը սիրով մէկզմէկու հետ կը վարուին. տեսնել քաղաք մը որ մէկզմէկու հետ սիրով կը բնակին առանց նախանձելու՝ առանց կռիւի կամ հակառակութեան՝ առանց դատաստաններու՝ առանց հերձուածի կամ բաժանմունքներու՝ այլ ամէն մարդ իր ընկերը իր անձին պէս սիրելով, խորհելով թէ որչափ բան որ ընեն մէկզմէկու՝ քիչ է, և ջանալով սիրոյ մէջ մէկզմէկէ անցնիլ։ Ուրեմն ինչ երջանիկ ընկերութիւն պիտի ըլլայ երկնից ընտանիքը. և

«Նոր Երուսաղէմի ան խաղաղ բնակիչները, ուր ո՛չ բաժանում կայ և ոչ տարբեր դատողութիւն, ոչ սիրոյ պաղութիւն և ոչ օտարութիւն կայ. խաբերայ բարեկամութիւն չկայ, ոչ մէկ դաժան նայուածք մը. ո՛չ մէկ բարկութեան դէմք մը կամ խորհուրդ մը, այլ ամէնը մէկ են Քրիստոսով, որ ան ալ մէկ է Հօրը հետ և ամէնը հարին անոր սիրովը՝ որ նոյն ինքը սէր է։ Հոգին աւելի իր սիրած տեղն է քան թէ իր բնակած տեղը։ Ուրեմն ո՛րչափ մեծ միաւորութիւն պիտի ունենայ իմ հոգիս Աստուծոյ հետ, երբոր անանկ սրտանց՝ զօրաւոր և անդադար սէր ունենամ անոր վրայ։ Ա՜հ թշուառ ու անհաւատ սիրտ՝ որ ասանկ օրուան՝ ասանկ գործքին և ասանկ կեանքին վրայ այնքան նուաստ ու այնքան տկար ուրախութիւններով կրնաս մտածել։ Բայց իմ աղքատ վայելմունքս աւելի կենդանի պիտի ըլլայ։

«Ո՛րչափ զուարճալի է ինծի զննել ու քննել արարչութեան աս ստորին կարգի գործքերը։ Ի՛նչ գեղեցիկ շինուածքի մը մէջ կը բնակինք, գետինը այնպէս զարդարուած է խոտերով՝ ծաղիկներով և ծառերով ու կ'ոռոգուի աղբիւրներով և գետերով, վրանին ծածկուած է խիստ ընդարձակ ու բարձր կամար մը սքանչելի կերպով զարդարուած։ Ի՛նչ սքանչելիք կը պարունակեն արեգակը՝ լուսինը՝ աստղերը և ծովերն ու հովերը։ Ու եթէ Աստուած ասանկ տուն մը պատրաստեց ապականացու մարմնին համար և բանտարգելեալ հոգիին համար, և եթէ այսքան միլիոնաւոր զարմանալիքներ կը շնորհէ իր թշնամեացը, ալ ի՛նչ բնակարան պիտի ըլլայ ան՝ որ իր ընտիր և սիրասուն զաւակացը համար կը պատրաստէ. և ո՛րչափ պիտի գերազանցէ Նոր Երուսաղեմին փառքը աս աշխարհիս բոլոր ներկայ փառքէն : Ելի՛ր ուրեմն ո՛վ իմ հոգիս, բարձրացի՛ր քու մտածութիւններովդ, և ան փառքին վրայ ըրած խորհրդածութիւններդ թո՛ղ աս վարի գերազանցութիւններուն վրայ ունեցած խորհրդածութիւններէդ ան համեմատութեամբ գերազանցեն : Մի՛ վախնալ որ աս մարմինէն և աս աշխարհէս կ՚ելլես, քանի որ սանկ երջանիկ փոփոխութեան մը մէջ պիտի մտնես, այլ ըսէ՛ ինչպէս որ մէկը ըսաւ մեռնելու ատենը, թէ ‘Ուրա՛խ եմ և գրեթէ ուրախութենէս պիտի ցատկտեմ որ եկաւ ան ժամանակը՝ երբ ան ամենակարող Եհովան որուն վեհափառութեանը զմայլած եմ բնութեան գործքերը քննած ատենս, որուն բարութիւնը պաշտեցի և հաւատքով իրեն ցանկացայ ու փափաքեցայ, հիմա պիտի ցուցընէ ինծի ինքզինքը երես առ երես’ :

“Ո՛րչափ զարմանալի են նաև Նախախնամութեան գործքերը : Ո՛րչափ զուարճալի բան է տեսնել ան մեծ Աստուածը, որ հոգ կը տանի քանի մը խոնարհ և աղօթող բայց անարգուած անձանց յառաջադիմութեանը և ապահովութեանը վրայ, և միտք բերել ան յատուկ շնորհքները՝ որով իմ կեանքս զարդարուած ու քաղցրացած է : Ո՛րչափ անգամ աղօթքներս լսուեցան՝ արտասուքներս սրբուեցան՝ ու տառապեալ հոգիս մխիթարութիւն գտաւ : Ո՛րչափ անգամ իմ Տէրըս քաջալերութիւն տուաւ ինծի : Աս փորձառութիւնները՝ իմ Հօրս սիրոյն աս պայծառ վկայութիւնները ինչ հաստատութիւն կու տան իմ երկչոտ ու անհաւատ սրտիս : Ան ի՛նչ երջանիկ օր պիտի ըլլայ ուրեմն երբ պիտի ունենամ ամէն ողորմութիւն, կատարեալ ողորմութիւն, և կատարելապէս պիտի վայելեմ ողորմութեան Տէրը, որ ատեն ծովեզերքը ելած՝ ետիս պիտի նայիմ կատղած ծովերուն վրայ, որմէ ապահովութեամբ անցայ, որ ատեն միտքս բերեմ քաշած ցաւերս ու տրտմութիւններս և վախերս ու թափած արտասուքս, և ժառանգեմ ան փառքը՝ որ էր աս ամենուն վախճանը: Եթէ աս խորհրդածութիւններուն հետ կաթիլ մը կենդանի հաւատք խառնուած ըլլար, ի՜նչ երկնաւոր սիրտ մը պիտի կրէի իմ ներսիդիս: Խիստ կը փափաքիմ հաւատալու, 'ով Տէր, օգնէ՝ իմ անհաւատութեանս':

'Ի՜նչ քաղցր են քեզի ո՜վ իմ հոգիս՝ հոգևոր պաշտամունքները: Ի՜նչ հաճութիւն կը զգաս աղօթք ու շնորհակալութիւն մատուցանելէն, երկնային քարոզներ մտիկ ընելէն և սուրբերուն հետ ընկերութիւն ընելէն, և տեսնելով որ 'Տէրը օրէ օր փրկուածները կ'աւելցունէ եկեղեցիին': Ի՜նչպէս կրնամ ըմբռնել ուրեմն ան ուրախութիւնը, որ պիտի վայելեմ երկինքը կատարեալ եկեղեցին տեսնելով և երկնային տաճարը ընդունելով, ու երկնային զօրքին հետ Տէրը յաւիտեան գովաբանելով: Եթէ Աստուծոյ խօսքը Յոբին՝ իր քիմքին հաճոյքէն քաղցր էր, և Դաւիթին՝ մեղրէն ու քամուած մեղրէն, և Երեմիային սրտին ուրախութիւնը ու խնդութիւնն էր, ո՛րչափ երանելի օր մը պիտի ըլլայ ան, երբոր կատարելապէս վայելենք աս Խօսքին Տէրը, և ալ պէտք չըլլայ աս գրուած կանոնները և խոստումները և ոչ ուրիշ գիրք մը, այլ միայն փառաւոր Աստուծոյ երեսը: Եթէ Քրիստոսի՝ երկրի վրայ խօսելուն ամէն ականջ դնողները կը զարմանային *անոր իմաստութեանը ու պատասխաններուն ու բերնէն ելած շնորհալի խօսքերուն վրայ, ալ ես ո՜րչափ պիտի սքանչանամ երբոր տեսնեմ զինքը փառքի մէջ։ Եթէ անոր փառքին ակնկալութիւնը խաչը յանձն առնել կուտայ ուրիշներուն, և մինչև անգամ ազատութիւնը չընդունիլ, դուն չե՞ս կրնար զուարթ ըլլալ աւելի փոքր նեղութիւններու մէջ։ Եթէ այն ակնկալութիւնը մարտիրոսութեան բոցերը կը քաղցրացունէ, չը՞կրնար քաղցրացունել քու կեանքդ՝ հիւանդութիւնդ կամ բնական մահդ։ Այն երկինքը չէ՞ որ, անոնք ալ՝ ես ալ պիտի երթանք։ Միթէ անոնց Աստուածը՝ անոնց Քրիստոսը և անոնց պսակը՝ նոյնը իմս ալ չէ՞։ Ու միթէ ասանկ աղօտ աչքով՝ թուլցած սրտով ու ծռած դէմքո՞վ նայելու եմ անոր վրայ։ Անոր փոքր ինչ առհաւատչեայն ես անձամբ վայելած եմ, և որքան աւելի հաճելի էր անիկայ որ և իցէ երկրաւոր բաներէն, ուրեմն անոր կատարեալ վայելմո՞ւնքը ինչ պիտի ըլլայ։*

«Ինչ գեղեցկութիւն կայ հոս Հոգիին անկատար շնորհքներուն վրայ։ Աւա՜ղ՝ ո՜րքան փոքր են ասոնք կատարեալ վիճակներնուս մէջ մեր վայելելիքին հետ բաղդատելով։ Ի՜նչ երջանիկ կեանք մը պիտի վարէի հոս, եթէ միայն կարող ըլլայի ուղածիս չափ սիրել զԱստուած, եթէ կարող ըլլայի բոլորովին սիրով լեցուիլ, և միշտ սիրել։ Ո՜վ իմ հոգիս, ի՞նչ կու տայիր ասանկ կեանք մը ունենալու համար։ Եթէ Աստուծոյ վրայ փափաքածիս պէս ըմբռնումներ և անոր խօսքին վրայ փափաքածիս պէս գիտութիւն ունենայի, եթէ կարող ըլլայի կատարելապէս իրեն ապաւինիլ իմ ամէն նեղութիւններուս մէջ, եթէ ամէն պարտաւորութեան մէջ ուղածիս չափ աչ-

խոյժ ըլլայի, եթէ կարող ըլլայի զԱստուած իմ շարունակ փափաքս և ուրախութիւնս ընել, աշխարհին բոլոր պատիւները ու հեշտութիւնները աչքիս չէր երևար։ Ի՜նչ երջանիկ վիճակի մէջ պիտի ըլլաս քիչ ատենէն, ով իմ հոգիս, երբ աս բաները ուզածէդ աւելի պիտի ունենաս և քու կատարեալ սէրդ Աստուծոյ անմիջական տեսութեանը ատենը պիտի 'ի գործ դնես, և ոչ թէ հիմակուան պէս խաւարի մէջ և հեռուէն։

Եթէ Քրիստոսի մեղանչական ու հալածեալ եկեղեցին այնքան գերազանց է մէկ անհամ շնորհալի հոգիէ մը, ուրեմն ինչ պիտի ըլլայ ան եկեղեցին՝ երբոր բոլորը ժողվուի և բոլորովին փառաւորուի և արտասուաց ձորէն Սիոն լեռը ելլէ. և ալ ոչ մեղանչէ և ոչ չարչարուի։ Հին Երուսաղեմին փառքը խաւար ու տգեղութիւն պիտի ըլլայ Նորին փառքին քովը։ Ուրեմն ո՛րչափ պատճառ պիտի ունենամ ցնծալու և ուրախ ըլլալու, երբոր տեսնեմ թէ որչափ փառաւոր է երկնային տաճարը և միտքս բերեմ եկեղեցւոյ նուաստութիւնը երկրի վրայ։

12. [illegible] աւա՛ղ ես իմ մտածութիւններուս զբաղելով [illegible] եմ։ Ես կարծեցի թէ բոլոր աս ժամանակը իմ սիրտս մաքրութիւն կ'ընէ, բայց կը տեսնեմ որ անանկ չէ։ Ի՞նչ կենդանութիւն կ'ըլլայ պարապ խորհուրդներուն ու խօսքերուն մէջ առանց զգացումի։ Ո՛չ Աստուած և ոչ ես հաճութիւն կը զգամ անոնցմէ։ Ո՞ւր էիր անարժան սիրտ՝ երբոր ես յաւիտենական գանձերը կը բանայի քեզի։ Ամօթ չէ՞ քեզի որ այնքան կը գանգատիս կենաց անհանգստութիւններուն համար և տժգոհ կ'ըլլաս Աստուծմէ՝ քեզի տրտմութիւններ տալուն համար, որ ատեն հը-

րեշտակաց ուրախութիւնները կ'առաջարկէ քեզի՝ բայց 'ի զուր : Եթէ աղէկ մտադրութիւն ընէիր ինծի , կենդանութիւն պիտի գտայիր և ուրախութեամբ պիտի ցնծայիր ու պիտի մոռնայիր քու ցաւերդ և տրտմութիւններդ : Չէի գիտեր որ իմ սիրտս այնքան դժկամակ է եղեր ուրախանալու :

13. "Տէ՛ր՝ դուն իմ կատարեալ ուրախութիւններս երկինքին պահեցիր, վասնորոյ ըսէ՛ ինծի որ համբերեմ մինչև որ ժառանգեմ՝ անիկայ , և ցանկամ երբոր ուզածիս պէս չեմ՝ կրնար ուրախանալ : Ով իմ՝ հոգիս , տրտմալից փորձառութեամբ գիտես որ տակաւին քու հանգիստդ հասած չես : Ա՛հ երբ պիտի հասնիմ՝ ան ապահով ու հանգարտ նաւահանգիստը՝ ուր որ աս փոթորիկներուն՝ ալիքներուն և վտանգներուն մէկը չկայ , ու ալ ձանձրալի և անհանգիստ գիշեր մը կամ՝ օր մը պիտի չունենամ : Ան ատենը իմ՝ կեանքս ասանկ յոյսով ու վախով՝ ուրախութեամբ ու տրտմութեամբ խառնուած պիտի չըլլայ , և ոչ մարմինն ու հոգին պիտի հակառակին իմ՝ ներսիդիս , ոչ ալ հաւատքն ու անհաւատութիւնը՝ խոնարհութիւնն ու հպարտութիւնը յարաւէ կռիւի մէջ պիտի ըլլան : Ե՞րբ պիտի անցնին աս հոգիի տանջանք եղող երկիւղները և հոգերը ու վիշտերը : Ե՞րբ պիտի ելլեմ՝ աս հոգիի հակառակող՝ ու անիկայ որոգայթի մէջ ձգող՝ խաբեբայ ու ապականացու մարմինէն , աս ունայն ու սրտամաշուք աշխարհէն : Աւա՜ղ, որ պիտի կենամ՝ ու տեսնեմ՝ Քրիստոսի եկեղեցին հակառակութիւններու մէջ տարուբերած ու շահախնդրութեան և խանգարեալ կարծիքներու ծառայած : Երկնային Երուսաղէմը աս խանգարումներուն մէկը

չունի, հոն պիտի տեսնեմ կատարեալ հոգիներուն միաձայն հաւանութիւնը՝ հնազանդելով և փառաւորելով իրենց յաւիտենական Թագաւորը։ Որչափ լաւագոյն է հոն դռնապան ըլլալ քան թէ աս խռովալից աշխարհին իշխան։ Ինչո՞ւ համար աւելի ձանձրացած չեմ աս ձանձրալի վիճակէն։ Ինչո՞ւ ասանկ կը մոռնամ իմ հանգստեանս տեղը։ Ո՛ն՝ արի՛ ուրեմն ո՛վ իմ հոգիս՝ բորբոքած ու եռանդուն փափաքներով։ Մի՛ սպասեր մինչև աս մարմինին քեզի հետ փափաքիլ կարող ըլլալուն, մի՛ յուսար որ զգայութիւնը քու օրհնեալ առարկադ ըմբռնելու կարող ըլլայ, և իմացունէ քեզի թէ ինչ բանի փափաքիլ ՚պէտք է։ Միթէ երկնային հանգստեան վրայ քու ունեցած փափաքներուդ թուլութիւնը ամենազզուելի ապերախտութեան ու յիմարութեան յանցանք չը՞դներ վրադ։ Քու Տէրդ ասանկ սուղ գինով ձեռք ձգէ հանդիստը քեզի համար, ու դուն անոր յարգը չե՞ս ճանչնար։ Ինք առաջ երթայ՝ որ այնքան փառաւոր տեղ մը օթևան մը պատրաստէ քեզի պէս խեղճի մը համար, և դուն դժկամա՞կ ես երթալ անիկայ ժառանգելու։ Փառաց Տէրը քու ընկերութիւնդ փափաքի և դուն անորը չե՞ս փափաքիր։ Երկիրը կատարեալ դժո՞ղք մը ըլլալու է քեզի որ դուն Աստուծոյ հետ ըլլալու յօժարիս։ Նայէ ամենասիրելի արարածներուն և ամենափափաքելի վիճակին վրայ և ըսէ ո՞ւր կ՚ուզես կենալ՝ եթէ ոչ Աստուծոյ հետ։ Աղքատութիւնը բեռ մըն է, հարստութիւնը որոգայթ, հիւանդութիւնը անախորժ՝ առողջութիւնը անհաստատ՝ դաժան աշխարհը քու գարշապարդ կը խածնէ՝ զուարթ աշխարհը սիրտդ կը խայթէ, աշխարհը որչափ որ սիրես ու անով ուրախանաս, այնքան կը վնասէ ու վտանգի մէջ կը ձգէ իր սիրողը, եթէ չսիրես՝ ինչո՞ւ պիտի փափաքիս անոր։ Եթէ աշխարհը քեզ գովէ, այդ մեծաւորութիւնը տարափոխիկ հիւանդութիւնով ախտացեալին շուքին պէս պիտի ըլլայ քեզի. իսկ եթէ խստութեամբ վարուի՝ կարծեմ քու սէրդ պիտի չհրապուրէ։ Եթէ քու յաջող աշխատութիւններդ և քու աստուածապաշտ բարեկամներդ՝ Աստուծոյ հետ եղած կեանքէ լաւագոյն կ՚երևան քեզի, ժամանակ է ուրեմն որ Աստուած զանոնք առնէ քեզմէ։ Եթէ քու ուսմունքներդ քաղցր կու գան քեզի՝ դառն ալ չե՞ն գար. և որչափ ալ քաղցր ըլլան, ինչ պիտի ըլլան անոնք ճշմարտութեան Աստուծոյն յաւիտենական տեսութիւններուն քովը։ Քու բարեկամներդ քեզի հաճոյութիւն կու տան, և չէ՞ որ սրտմաշուք ու վիշտ ալ կ՚ըլլան։ Անոնք Աստուծոյ շնորհքովը նորոգուած բայց տակաւին մեղանչական ալ չե՞ն. մարդասէր են, բայց չէ՞ որ մէկէն ալ կը վիրաւորուին։ Խոնարհ են՝ բայց աւա՜ղ՝ որչափ ալ հպարտ։ Անոնց շնորհքները քաղցր և ձիրքերնին այլոց օգտակար է, բայց միթէ անոնց ապականութիւնը դառն և անկատարութիւննին վնասակար չէ՞, և այսչափ դժկամա՞կ ես անոնցմէ զատուիլ քու Աստուծոյդ երթալու համար։

«Ո՛վ իմ հոգիս աս տրտմալից աշխարհէն վեր նայէ։ Այսչափ ատեն է տառապանաց դառն գաւաղանը կրեցիր ու տակաւին չհասկցա՞ր անոր նշանակութիւնը։ Ամէն հարուած քեզ ասկէ վռնտելու համար չէ՞։ Անոր ձայնը Տէրոջը ան խօսքին պէս չէ՞ որ Եղիային եղաւ, ըսելով, 'Հոս ի՞նչ բան ունիս'։ Կը մոռնա՞ս քու Տէրոջդ դուշակութիւնը, թէ ‘Ինծմով խաղաղութիւն պիտի ունենաք, այլ աշխարհի մէջ նեղութիւն’։ Ո՜հ իմ սիրելի Տէրս կ'իմանամ քու միտքդ, անիկայ իմ մարմինիս մէջ գրուած ու ոսկորներուս վրայ փորագրուած է։ ‘Քու միտքդ իմ սրտիս կը նայի. քու գաւազանդ կը վարէ զիս, իսկ սիրոյ մետաքսեայ լարդ կը քաշէ, բայց աս ամէնը՝ քեզի բերելու համար է։ Տէ՛ր, աստանկ սիրտ մը արժանի՞ է որ դուն ընդունիս։ Արժանի ըրէ և ան ատենը քուկդ կ'ըլլայ, նախ՝ առ անիկայ քեզի և յետոյ զի՛ս։ Ես չնչին կաւը քիչ մը կեանք ունի շարժուելու, բայց վեր չբարձրանար։ Տկար մանուկը իր փափկասիրտ մօրը նայածին պէս՝ ան ալ քեզի կը նայի և ձեռքերը կ'երկնցունէ և կը ցանկայ որ վեր առնես քովդ։ Ինչպէս չեմ կրնար ըսել, Իմ հոգիս քեզի կը ցանկայ, սակայն կրնամ ըսել, թէ կը փափաքիմ անանկ ցանկացող սրտի մը։ ‘Հոգին յօժար է մարմինը տկար’։ Իմ հոգիս կ'աղաղակէ ‘քու թագաւորութիւնդ գայ’, կամ թէ ես քու թագաւորութեանդ գամ, բայց մարմինս կը վախնայ որ իմ աղօթքս կը լսես և խօսքիս պէս կ'ընես։ Օրհնեա՛լ ըլլայ քու շնորհքդ՝ որ կը գործածէ իմ բնութեանս տկարութիւնները, զանոնք վերցունելու համար. վասն զի իմ վախերէս կը վախնամ, և տրտմութիւններուս համար կը տրտմիմ ու մեծագոյն փափաքներուս կը փափաքիմ. և այսպէս իմ փափաքներուս հասնելու տաժանելի միջոցները կ'աճեցունեն իմ ձանձրութիւնս, և անիկայ ինծի հառաչել կու տայ որ հանգիստս հասնիմ։

“Յիրաւի Տէր՝ ‘երկու կողմանէ ալ նեղի մէջ եմ, չեմ գիտեր որը ընտրեմ’, բայց դուն գիտես թէ որը տալու ես, ‘մեկնիլ և քեզի հետ ըլլալը շատ աւելի աղէկ է, բայց մարմինի մէջ կենալը հարկաւոր կ'երեւայ՚ ։ Գիտես որ ես քու գործէդ ձանձրացած չեմ, այլ տրտմութենէն ու մեղքէն. ես յօժար եմ կենալու քանի որ դուն կը բանեցունես զիս, բայց կ'աղաչեմ քեզի՝ ալ մի՛ կենար երբոր աս գործը կատարուի, և որչափ ժամանակ որ ես հոս կենալու եմ, կը խնդրեմ որ աւելի բարեկարգուիմ ու զօրանամ. աւելի աղէկցուր զիս, և ամենայն վիճակիս մէջ զիս քեզի առ։ Չեմ համարձակիր այնքան անհամբեր ըլլալ՝ որ քեզ թախանձեմ թէ կարճեցունես իմ ժամանակս, զիս անպատրաստ յափշտակելով, վասն զի գիտեմ թէ որքան կախում ունի իմ յաւիտենական վիճակս՝ աս կեանքին մէջ ըրած յառաջադիմութենէս։ Ես ալ կ'ուզեմ կենալ հոս՝ երբոր գործը լմննայ, և կենալ հոս մեղանչական վիճակի մէջ՝ քանի որ իմ եղբայրներս հոն յաղթութեան հանդէս կը կատարեն։ Քու ոտքերդ կը ճզմէ աս որդը՝ քանի որ ան աստղերը կը փայլին փառաց երկինքը։ Սակայն՝ ես ալ անոնց պէս քու զաւակդ եմ։ Քրիստոս ինչպէս անոնց՝ անանկ ալ իմ Փրկիչս է, ուրեմն ինչո՞ւ այնքան մեծ հեռաւորութիւն կայ մէջերնիս։ Բայց ես կը խոստովանիմ որ քու ճամբաներդ արդար են. թէպէտ մենք ամէնս զաւակ ենք, սակայն ես անառակ որդի եմ և անոր համար պատշաճ է որ աս օտար երկրին մէջ կեղեւներով կշտանամ, որ ատեն անոնք միշտ քեզի հետ ըլլալով՝ քու փառքերդ կը ժառանգեն։ Անոնք ալ ատեն մը իմ վիճակիս մէջն էին, ու ես ալ քիչ ատենէն անոնց պէս պիտի ըլլամ։ Անոնք աս ամենաբարձր վիճակին չհասած ամենանուաստ վիճակի մէջ գտնուեցան. չթագաւորած չարչարուեցան, մեծ նեղութիւններէ եկան, և հիմա քու աթոռիդ առջևն են'. և գոհ չե՞մ ըլլար որ ես ալ անոնց պէս ընդունիմ ան պսակը. և փոխես անոնց դաւաթէն' երկնից թագաւորութեանը մէջ անոնց հետ չնըստած': Տէր' ես գոհ եմ որ քու սահմանած ժամանակիդ չափ կենամ և քու ուզած տեղդ երթամ, և այսպէս դուն պիտի բարձրացունես զիս քու յարմար դատած ատենդ, և առնես քու ամբարդ երբոր զիս հասունցած կը տեսնես: Իսկ հիմա' կը փափաքիմ, թէպէտ չեմ տժգոհիր, կը հաւատամ և կը ցանկամ, թէպէտ անանկ չեմ աճապարեր որ յանցանք մը ըլլայ Տէրոջս առջևը. յօժար եմ քեզի սպասել. բայց ոչ թէ քեզ կորսնցունել, և երբոր կը տեսնես զիս որ քեզմէ աս հեռաւորութեան մէջ բոլորովին գոհ եմ, զօրացո՛ւր իմ նուաղած փափաքներս և բորբոքէ' իմ սիրոյս մարած կայծը, մի' թողուր զիս մինչև որ կարող ըլլամ անկեղծութեամբ աղաղակել, ‘Ինչպէս որ եղջերուն ջուրի վտակներուն կը փափաքի, անանկ ալ իմ անձըս քեզի կը փափաքի ով Աստուած. Հոգիս ծարաւի է Աստուծոյ' կենդանի Աստուծոյն: Ե՞րբ պիտի գամ ու երևնամ Աստուծոյ առջին: Իմ կենցաղավարութիւնս երկինքն է, ուսկից Փրկիչը կը սպասեմ: Վերի բաները կը մտածեմ, ուր որ ‘Քրիստոս կը նստի, և իմ կեանքս պահուած է: Հաւատքով կը քալեմ ու չէ թէ երևոյթով, և ալ աւելի կ'ուզեմ մարմինէն հեռանալ, ու Տէրոջը քովը կենալ':

“Ի՞նչ կ'ուզէ ինծմէ աս ունայն աշխարհը, և ի՞նչ ինչ ունի որ իմ փափաքներս Աստուծմէ իրեն քաշելու չափ ցանկալի երևնայ ինծի, կամ զըժկամակ ընէ զիս վեր բարձրանալու: Երբոր կը

Նայիմ անոր վրայ ուշադիր աչօք, գոռացող անապատի մը պէս կ'երևայ ինծի անիկայ, և անոր բնակչացը խիստ մեծ մասը՝ վայրենի ճիւաղներ ։ Բոլոր անոր գեղեցկութիւնը աղտեղութիւն կը սեպեմ, և բոլոր անոր հեշտութիւնները քանի մը կաթիլ զղջման արտասուքով կրնամ ընկղմել, կամ թէ հառաչանքի մը հովը կրնայ ցրուել անոնք բոլորը ։ Չըլլայ որ աս մարմինը կարող ըլլայ այնքան հրապուրել իմ հոգիս, որ աս ձանձրալի կեանքը քու աթոռիդ բոլորտիքը եղած ուրախութիւններէն նախապատիւ սեպէ ։ Ու թէպէտ մահը զզուելի կու գայ մեր բնութեանը, սակայն թո՛ղ քու շնորհքդ այնքան ցանկալի ցուցընէ քու փառքդ, որ արհաւիրքներուն թագաւորը իմ ուրախութիւններուս պատգամաւորը ըլլայ ինծի ։ Թո՛ղ իմ հոգիս բռնի չարձակի, և իր բնակութենէն իր կամքին դէմ չբաժնուի, այլ քաշէ՛ անիկայ քեզի քու սիրոյդ գաղտնի զօրութիւնովը, ինչպէս որ գարնան ծագող արևը դուրս կը հանէ կենդանիները իրենց ձմեռան խորշերէն. դիմաւորէ՛ անիկայ կէս ճամբան և հրապուրէ՛ անիկայ քեզի, ինչպէս որ մագնիսը իրեն կը ձգէ երկաթը ։ Ասնորդ փարատէ՛ ան ամպերը որ քու սէրդ ինծմէ կը ծածկեն. կամ վերցո՛ւր ան կեղևները որ կ'արգիլեն աչքերս քեզ տեսնելէն, վասն զի քու երեսէդ ծագած ճառագայթները և քու մեծ փրկութեանդ առհաւատչեայն միայն կրնան հոգիի մը ըսել տալ անկեղծաբար, 'Հիմա արձակէ քու ծառադ խաղաղութիւնով'։ Բայց քու սովորական յայտնութիւններդ չեն որ ասոր կը բաւեն, որչափ որ գործը մեծ է, նոյնպէս ըլլալու է քու օգնութիւնդ ալ ։ Ո՛հ աս երկիւղներուս տեղը՝ զօրաւոր փափաքներ դիր իմ ներ-

սիրտիս, և մեռնելու աս դժկամակութեանս տեղը դէպ'ի քեզի զօրաւոր ցանկութիւն։ Քանի որ քեզմէ հեռու եմ, թող իմ հոգիս այնքան սրտանց հառաչէ՝ որքան որ իմ մարմինս հիւանդութեան ատեն առողջութեան համար կը հառաչէ։ Ու եթէ տակաւին ժամանակ ունիմ կենալու երկրի վրայ, տո՛ւր որ ապրիմ քու մէջդ առանց աշխարհի, ինչպէս որ երբեմն կ'ապրէի աշխարհի մէջ առանց քեզի։ Քանի որ միտք ունիմ խորհելու, տո՛ւր որ քեզ չմոռնամ. կամ՝ քանի որ լեզու ունիմ բարբառելու, տո՛ւր որ ուրախութեամբ քեզ յիշեմ. կամ քանի որ շունչ կայ բերանս, թող շնչէ ու հառաչէ քեզի համար. և քանի որ ծունկ ունիմ կրկնելու՝ թող հանապազ կրկնէ անիկայ քու ոտացդ պատուանդանին քովը. և երբոր հիւանդութիւնով կը կապես զիս, ինծի ոյժ տո՛ւր, և 'արցունքներս քու տիկիդ մէջը դիր՝։

“Ինչպէս որ իմ մարմինս կը փափաքէր ան բանին՝ որմէ հոգիս կը զզուէր, անանկ ալ հիմա թող իմ հոգիս փափաքի ան օրուանը, որմէ իմ մարմինս կը զզուի, որ իմ բարեկամներս այնչափ տրտմութիւնով չսպասեն իմ հոգւոյս բաժնուելուն, որչափ որ իմ հոգիս ուրախութիւնով պիտի սպասէ բուն իր բաժանմանը։ Ու վերջապէս՝ 'թող իմ անձս արդարներուն մահովը մեռնի, և իմ վախճանս անոնց վախճանին պէս ըլլայ՝, որ է հասնիլ ան անվախճան փառքին։ Ու ան ատենը թող քու հրեշտակաց խումբդ տանին իմ բաժնեալ հոգիս արդարոց կատարեալ հոգիներուն մէջ, և ես ալ ան իմ սիրելի բարեկամներուս ետևէն երթամ, որ Քրիստոսով մեռան ինծմէ առաջ. և քանի որ իմ տրտմած բարեկամներս կու լան իմ գերեզմանիս վրայ՝ թող իմ հոգիս քու

քովդ հանգչի. և քանի որ իմ մարմինս կը փտտի հողին մէջ՝ թող իմ հոգիս ՚լոյսի մէջ բնակող սուրբերուն վիճակին մասնակից ըլլայ՝։ Ո՛վ դուն որ կը համրես իմ գլխուս մազերը անգամ, համրէ բոլոր ան օրերը որ իմ մարմինս պիտի կենայ հողին մէջ. և դուն որ ՚իմ անդամներուս բոլորը քու գիրքիդ մէջը կը գրես՝, պահէ իմ ցրուած ոսկորներուս հաշիւը։ Ո՛վ իմ փրկիչս՝ շուտով հասցուր քու գալուդ ժամանակը. խրկէ քու հրեշտակներդ և թող ան ահարկու և միանգամայն ուրախալից փողը հնչուի։ Ո՜հ յապաղիր որ ողջ մնացողները յոյսերնին չկտրեն. մի ուշանար որ երկիրը դժոխք չդառնայ և քու եկեղեցիդ հերձուածներով չփշրուի. մի յապաղիր որ քու թշնամիներդ քու հօտիդ վրայ չյարձակին, և հպարտութիւնը՝ կեղծաւորութիւնը՝ հեշտասիրութիւնը և անհաւատութիւնը քու փոքրիկ մնացորդիդ վրայ չբռնանան և քու բոլոր ժառանգութիւնդ մէջերնին չբաժնեն, ու երբոր գաս հաւատք չգտնես երկրի վրայ. մի ուշանար որ չըլլայ թէ գերեզմանը իր դառնութեամբը պարծենայ, ըսելով թէ Ես յաղթեցի։ Թո՛ղ շուտով գայ ան մեծ յարութեան օրը, որ ատեն քու հրամանդ պիտի ելլէ և ոչ մէկը անհնազանդ պիտի ըլլայ, որ ատեն ՚ծովն ու երկիրը ետ պիտի տան իրենց տրուած աւանդները, և ամէն անոնք որ կը ննջեն գերեզմանը՝ պիտի արթըննան և ՚Քրիստոսով մեռեալները առաջ յարութիւն պիտի առնեն՝. որ ատեն ապականութիւնով ցանուած սերմը յարութիւն պիտի առնէ առանց ապականութեան, և գերեզմանները որ փտութիւն ու հող ընդունեցին, պիտի տան փառաւոր աստղեր ու արեգակներ։ Վասն որոյ վստահութիւնով իմ մարմինս հողը կը դնեմ, *յանձնելով անիկայ ոչ թէ գերեզմանին՝ այլ քեզի, անոր համար իմ մարմինս յուսով պիտի հանգչի մինչեւ որ տաս անոր ժառանգել յաւիտենական հանգիստը։ “Դարձիր ո՛վ Տէր, մինչեւ ե՞րբ. Թո՛ղ քու թագաւորութիւնդ գայ՝։ Ջուամայի եղած ‘հարսդ կ՚ըսէ, Եկո՛ւր՝. վասն զի անոր մէջ եղած ‘Հոգին կ՚ըսէ Եկո՛ւր. եւ կը սորվեցունէ անոր այսպէս աղօթք ընել անբարբառ հառաչանքներով. այլ եւ բոլոր ստեղծուածները կ՚ըսեն, Եկո՛ւր, եռանդուն ակնկալութեամբ սպասելով որ ապականութեան ծառայութենէն ազատելով՝ Աստուծոյ որդւոցը փառաւոր ազատութեանը համնին՝։ Դուն ինքնդ ըսիր, ‘Այո՛ շուտով կու գամ ես։ Ամէն, եկո՛ւր՝ Տէր Յիսուս՝։”*

* * *

ՎԵՐՋԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Այսպէս՝ ով ընթերցող՝ ես քեզի իմ ամենալաւ խրատս տուի, որով կարող ըլլաս երկնային կենցաղավարութիւն մը ունենալ։ Եթէ չես կրնար այսպէս կանոնաւոր և կատարեալ կերպով մտածութիւն ընել, կրցածիդ պէս ըրէ· միայն թէ զգո՛յշ եղիր որ ուշադրութեամբ և յաճախ ընես։ Ընտանեցիր սա երկնային գործին հետ՝ և չափով մը պիտի ընտանենաս Աստուծոյ հետ· քու ուրախութիւններդ պիտի ըլլան հոգևոր՝ զօրաւոր և տևողական, իրենց երջանիկ առարկային պէս· մխիթարութիւն պիտի ունենաս թէ կենաց և թէ մահուան ատեն։ Երբ ո՛չ հարստութիւն ունիս՝ ոչ առողջութիւն և ոչ սա աշխարհիս հեշտութիւնը, տակաւին մխիթարութիւն պիտի ունենաս։ Առանց բարեկամ մը քովդ գտնուելու կամ քեզի օգնելու, առանց քարոզիչի՝ առանց գիրքի, երբոր ամէն միջոցէ զրկուած ես, տակաւին կրնաս վայելել ազդու և իրական մխիթարութիւն։ Քու հաւատքդ՝ սէրդ և յոյսդ պիտի ըլլան զօրաւոր՝ գործունեայ և յաղթող· և ան հանապազօրեայ ուրախութիւնը որ ասանկով կրնաս քաղել երկինքէն՝ քու զօրութիւնդ պիտի ըլլայ։ Անանկ մէկու մը պէս պիտի ըլլաս որ կը կենայ խիստ բարձր լեռան մը գագաթը՝ և երբոր վար կը նայի՝ աշխարհը իրմէն շատ վար կ՚երևի, դաշտերը՝ անտառները՝ քաղաքները և գիւղերը պզտիկ բիծերու պէս կ՚երևին իրեն։ Այսպէս արհամարհանօք պիտի նայիս բոլոր սա վարի բաներուն վրայ։ Մեծամեծ իշխանները մարախներու պէս պիտի երելն, և զբաղեալ՝ կռուարար ու ագահ աշխարհը մրջիւններու խումբի պէս ։ Մարդոց սպառնալիքը քեզի վախ պիտի չտայ, ոչ ալ աս աշխարհիս պատիւները քեզ պիտի հրապուրեն, փորձութիւնները աւելի անվնաս և իրենց զօրութիւնը կորսնցուցած պիտի ըլլան . նեղութիւնները քիչ վշտալի և իրենց խայթը կորսնցուցած պիտի ըլլան. և ամէն պարգևի վրայ լաւագոյն ճանաչում և հաճութիւն պիտի ունենաս ։ Հիմա Աստուծմէ ետքը՝ քու ձեռքդ է աս երջանիկ կեանքը վայելելը կամ չվայելելը, բոլոր իմ քեզի համար ըրած աշխատութիւնս յաջողելը կամ պարապը երթալը ։ Եթէ քու անհոգութիւնովդ պարապը երթայ, մեծ վնասը քեզի պիտի ըլլայ ։ Ո՛վ մարդ՝ Աստուծմէ ու երկինքէն 'ի զատ ի՞նչ ունիս հոգալու ։ Աշխարհէն ելլելուդ ի՞նչ մնաց ։ Միթէ ամէն օր չե՞ս նայիր՝ երբ աս կամ ան հիւանդութիւնը պիտի արձակէ հոգիդ ։ Միթէ չե՞ս պատսեր գերեզմանը՝ որ քու տունդ ըլլայ, և որդերը՝ որ քու երեսդ և սիրտդ ուտեն ։ Ի՞նչ կ'ըլլայ եթէ երակդ քանի մը անգամ ալ զարնէ. կամ քանի մը անգամ ալ աւելի շունչ առնես վերջին շունչդ չելած, և եթէ քանի մը գիշեր ալ քնանաս՝ հողին մէջ չքնացած ։ Աւա՜ղ, ի՞նչ են ասոնք երբոր անցնին ։ Ու արդէն անցածի պէս չէ՞ ։ Շատ քիչ ատենէն դուն քեզի պիտի ըսես, "Իմ կեանքս կատարեցա՜ւ, իմ ժամանակս անցա՜ւ. ալ ետ չդառնար ։ Ուրիշ բան չկայ առջևս, այլ կամ երկինք կամ դժոխք" ։ Ուրեմն ո՞ւր ըլլալու է քու սիրտդ հիմա, եթէ ոչ երկինքը ։ Գիտե՞ս ինչ ահաւոր բան է երբոր մեռնելու վրայ եղող մարդ մը երկնից վրայ տարակոյս կ'ունենայ ։ Ու միթէ կրնա՞յ չտարակուսիլ ան *ատենը այն մարդը՝ որ առաջուց բնաւ ուշադրութեամբ եւ սրտի մտօք խորհած չէ երկինքի վրայ։*

Կարելի է ոմանք պիտի ըսեն, "Արժան չէ այնքան ժամանակ անցընել եւ նեղութիւն կրել մերին ուրախութեանց մեծութեանը վրայ խորհելու համար, եթէ կրնանք վստահիլ որ անոնք մերն են՝ գիտենք որ մեծ են"։ Բայց ինչպէս որ աս մարդիկը չեն հնազանդիր Աստուծոյ հրամանին, որ իրենցմէ կը պահանջէ թէ "կենցաղավարութիւննին երկինքը ըլլայ եւ վերի բաները մտածեն", անանկ ալ կամաւ իրենց կեանքը թշուառ կ'ընեն՝ մերժելով այն ուրախութիւնները որ Աստուած դրեր է իրենց առջեւը։ Ու եթէ աս ըլլար ամէնը՝ մեծ բան մը չէր, բայց տես, որչափ բազմաթիւ ուրիշ չարիքներ կը հետեւին աս երկնային ուրախութիւնները զանց ընելէն։ Աս զանցառութիւնը պիտի մարէ, եթէ բոլորովին չկորսնցունէ իրենց առ Աստուած ունեցած սէրը. անհաճոյ պիտի ընէ իրենց՝ Աստուծոյ վրայ խորհիլ կամ խօսիլը կամ անոր ծառայութեանը մէջ գործելը, աս զանցառութիւնը կը ծառայէ Աստուծոյ ճամբաներուն եւ աստուածային պաշտամունքներուն վրայ իրենց գատողութիւնը ծռելու, եւ զիրենք հեշտասէր եւ մոլի կ'ընէ, կը թողու զիրենք ամէն տառապանաց ու փորձութեան ազդեցութեանը տակը, եւ բոլորովին ուրացութեան պատրաստութիւն մըն է. Նաեւ մեռնելու ակամայ եւ վախկոտ կ'ընէ զիրենք, վասն զի ո՞վ կ'երթայ Աստուծոյ մը կամ անանկ տեղի մը, որուն վրայ հաճութիւն չունի. ո՞վ կ'ուզէ ձգել իր աս տեղի զուարճութիւնները, եթէ լաւագոյն զուարճութիւններ չունենայ անոնց երթալու։ Եթէ ես միայն մելամաղձոտ՝ երկիւղալից եւ տրամալից ընթացք մը առաջարկէի իրա-

ւամբ կրնայիք դէմ դնել: Բայց կամ երկնային ուրախութիւնները վայելելու էք, կամ բնաւ տեւողական ուրախութիւն պիտի չունենաք: Աստուած կ'ուզէ որ դուք հանապազ իրեն հետ քալէք և մխիթարութիւններ հանէք յաւիտենական աղբիւրէն, եթէ դուք չէք ուզեր՝ վնասը քաշեցէ՛ք. և երբոր մեռնելու ըլլաք՝ նայեցէ՛ք ուրկէ կրնաք մխիթարութիւն գտնել, և տեսէ՛ք թէ մարմնաւոր ուրախութիւնները ձեզի հետ պիտի մնա՞ն. ան ատենը խղճմտանքը անյաղթելի կերպով մտքերնիդ պիտի բերէ՝ որ ատեն մը կը յորդորուէիք անանկ ճամբու մը որով աւելի գերազանց զուարճութիւններ պիտի վայելէիք, զուարճութիւններ՝ որ մահուան ատեն ալ ձեր քովը պիտի ըլլային և յաւիտեան պիտի մնային:

Իսկ դուք՝ որ ձեր սիրտը Աստուած կտրած է բոլոր աս վարի բաներէն, կը յուսամ որ կը ճանչնաք աս երկնային կեանքին յարգը և հանապազ ՙՆոր Երուսաղէմը կը զննէք: Աստուած ձեր սէրը և փափաքն է, շատ ուրախութեամբ կ'ուզէք աւելի ընտանենալ ձեր Փրկչին հետ. և գիտեմ որ ձեր սիրտը անոր աւելի մօտ չըլլալը և անիկայ աւելի եռանդուն սիրով չսիրելնիդ և անով աւելի չուրախանալնիդ ձեզի վիշտ մը եղած է: Ո՛հ, ձեր երկնային հանգստեանը վրայ մտածելու աս սովորութիւնը հաստատեցէ՛ք: Աս է ան լեռը որուն վրայ ձեր հոգիններուն երերեալ՝ տատանեալ տապանը կը հանգչի: Թող աշխարհ ձեր երկնային վարքովը տեսնէ որ կրօնքը լոկ կարծիքներ կամ վէճեր կամ արտաքին պաշտօն մը չէ: Եթէ քրիստոնեայ մը երբէք քրիստոնեայ կը նմանի և իր սկզբունքներուն ու դաւանութեանը համաձայն է, աս պարտաւորութեանը մէջ ամենէն ուշադիր և աշխոյժ եղած ատենն է։ Ինչպէս որ Մովսէս մարգարէն մեռնելէն առաջ Նաբաւ լեռը ելաւ Քանաան երկիրը զննելու համար, անանկ ալ քրիստոնեան մտածութեան լեռը կ'ելլէ և հաւատքով իր հանգիստը կը զննէ։ Կը նայի ան փառաւոր տեղերուն վրայ և կ'ըսէ, "փառաւոր բաներ" արժանապէս "կը պատմուին քեզի համար ո՛վ Աստուծոյ քաղաքը"։ Գրեթէ կը լսէ ան երկնային դասին մեղեդիները և կ'ըսէ, "Երանելի է ան ժողովուրդը որ ասանկ վիճակի մէջ է, և մանաւանդ երանելի է ան ժողովուրդը որուն Աստուածը Տէրն է"։ Կը նայի փառաւորեալ բնակիչներուն վրայ և կ'ըսէ, "Երանի քեզ ո՛վ Իսրայէլ. ո՞վ ժողովուրդը քեզի պէս Տէրոջը ձեռքովը փրկուած է. վասն զի քու օգնութեանդ ասպարը ու յաղթութեանդ սուրը անիկայ է"։ Իսկ երբոր կը նայի Տէրոջը վրայ՝ որ է անոնց փառքը, պատրաստ է միւսներուն հետ "իյնալ ու երկրպագութիւն ընել յաւիտեանս յաւիտենից կենդանի եղողին, և ըսել, Սուրբ՝ Սուրբ՝ Սուրբ՝ Տէր Աստուած ամէնակարող, որ էր և է, և պիտի գայ։ Արժանի ես Տէր՝ փառք ու պատիւ և զօրութիւն առնելու"։ Երբոր կը նայի ան փառաւորեալ փրկչին վրայ պատրաստ է ըսել Ամէն ան "Նոր երգին, Օրհնութիւն՝ և պատիւ՝ և փառք՝ և իշխանութիւն ըլլայ Անոր՝ որ կը նստի աթոռին վրայ՝ և ան Գառնուկին յաւիտեանս յաւիտենից։ Ինչու որ մորթուեցար, ու մեզ ծախու առիր Աստուծոյ՝ քու արիւնովդ ամէն ցեղէ ու լեզուէ և ժողովուրդէ ու ազգէ. և թագաւորներ ու քահանաներ ըրիր մեզ մեր Աստուծոյն"։ Եւ երբոր ետ աս աշխարհիս անապատին վրայ կը նայի, երանի կու տայ հաւատացեալ համբերող և անարգեալ սուրբերուն, ու կը մեղքընայ ագէտ՝ խստապարանոց և թշուառ աշխարհը և իրեն համար Պետրոս առաքեալին պէս կ'ըսէ, "Աղէկ է հոս կենալ". կամ Ասափին պէս, թէ "Աստուծոյ մօտենալը բարի է ինծի. վասն զի ահա անոնք որ քեզմէ կը հեռանան կը կորսուին": Ինչպէս որ Դանիէլ մարգարէն իր գերութեանը մէջ իր պատուհանները ամէն օր դէպ'ի Երուսաղէմ կը բանար, թէպէտ ան իր տեսութենէն շատ հեռու էր, երբոր Աստուծոյ պաշտամունք կ'ընէր, նոյնպէս ալ հաւատացեալ հոգին իր մարմնոյն գերութեանը մէջ կը նայի դէպ'ի "վերին Երուսաղէմը": Եւ ինչպէս որ Պօղոս առաքեալ Կողոսացիներէն՝ անանկ ալ հաւատացեալը փառաւորեալ սուրբերէն "թէպէտ մարմնով հեռու է, բայց հոգւով անոնց հետ է, ուրախանալով և անոնց երկնային բարեկարգութիւնը տեսնելով": Եւ ինչպէս որ արտոյտը անուշիկ կ'երգէ բարձրերը ելած ատենը, բայց յանկարծ կը կտրէ ձայնը երբոր գետինը կ'իջնայ, զուարթ ու աստուածային հոգիին բնութիւնն ալ անանկ է երբոր երկնային մտածութիւնով Աստուծոյ կը մօտենայ: Աւա՜ղ՝ որ քիչ կը կենանք հոն, ու դարձեալ գետինը իջնելով մէկ դի կը ձգենք մեր մեղեդիները:

Բայց "ո՜վ դուն՝ հոգիներուն ողորմած Հայրը՝ յանկուցիչ սիրոյ և ուրախութեանց ովկիանոս՝ վեր քեզի ձգէ աս թմրած սիրտերը և հոն պահէ զանոնք մինչև որ սրբուին ու հոգևոր ըլլան անոնք. օգնէ քու ծառայից տկար ջանքերուն և համոզէ աս գիրքը կարդացողները՝ որ աս երկնային ու զուարճալի գործը 'ի գործ դնեն: Եւ մի թողուր քու բոլորովին անարժան ծառայից հո-

գին որ օտար ըլլայ իր ուրիշներուն պատմած ուրախութիւններէն, այլ քանի որ երկրի վրայ կը մնամ, պահէ՛ զիս՝ քու վրադ հանապազօրեայ փափաքներու մէջ ու հաւատքով և սիրով քեզի հետ քալելու մէջ։ Եւ երբոր գաս, թող անանկ ըրած գտնուիմ, չծառայելով իմ մարմնիս և քուն չտալով աչքիս՝ լապտերս չպատրաստած, այլ իմ Տէրոջս գալստեանը սպասելով և ցանկալով՝ որ այսպէս իմ աս գրած խօսքերս ինծի դէմ վկայութիւն չըլլան, այլ գրողին սրտէն յառաջ եկած ըլլալով ազդու ըլլայ քու շնորհքովդ ընթերցողներուն սրտին և կենդանութեան հոտ ըլլայ թէ անոնց թէ ինծի. Ամէն"։

"ԵՐԿՆԻՑ ԲԱՐՁՐՈՒԹԵԱՆԸ ՄԷՋ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ՓԱՌՔ, ՈՒ ԵՐԿՐԻՍ ՎՐԱՅ ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ, ՄԱՐԴՈՑ ՄԷՋ ՀԱՃՈՒԹԻՒՆ"։